A. H. TAMMSAARE

TÕDE JA ÕIGUS

ROMAAN

IV

NOOR-EESTI · TARTU

A. H. TAMMSAARE / TÕDE JA ÕIGUS

A. H. TAMMSAARE

TÕDE JA ÕIGUS

ROMAAN

IV JAGU

TEINE TRÜKK

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS

KEELELINE KORREKTOR T. MELSO

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükikoda, Tartus 1940

I.

„Nüüd ma usun, et jumal elab alles," ütles Karin peaaegu südamepõhjast, tormates oma mehe töötuppa, kus laskus üleriietes tiivanile. Isegi kalossid ta oli esikust läbi rutates jalga unustanud, selline tuli oli tal taga oma tõetundega.

„Ära sega praegu," lausus Indrek vaikselt, ilma et oleks pööranud või kergitanudki oma pead töölaualt.

„Sa oled möhmus," hüüdis naine pahaselt. „Surud nina raamatusse ja ei tea mitte midagi, mis ilmas sünnib."

„Ma ju palusin sind juba kord, et sa praegu ei segaks," ütles Indrek uuesti.

„Tee või tõrva, aga praegu ma sind ei kuula," hüüdis naine, kargas tiivanilt üles ja astus nagu võitlusvalmilt keset tuba, kus jäi ootama, et mees ometi kord oma silmad tema poole pööraks. „Mina tahan sinuga rääkida, tee mis tahes."

„Aga mina tahan tööd teha," vastas Indrek ja pööras pea naise poole.

„Jumal tänatud!" ohkas Karin südamepõhjast ja istus kirjutuslaua otsa toolile. „Ometi said korraks silmad raamatust lahti!"

„Mis sa siis tahad?" küsis Indrek teatud kärsitusega toonis. „Ütle ruttu, mul pole aega."

„Täna peab sul minu tarvis aega leiduma," vastas Karin, „sest ma toon sulle niipalju uudiseid, et..."

„Sa juba ütlesid, et usud — jumal elab alles," rääkis Indrek kerge muigega vahele.

„Jäta mind oma jumalaga rahule!" hüüdis Karin nüüd peaaegu halvakspanevalt. „Köögertal on pankrott, mõistad?! Nüüd juba kindlasti!"

„Kust sina seda tead?" küsis Indrek.

„Linnas räägiti," vastas Karin. „Kõik räägivad."

„Kõik räägivad seda kõigi kohta praegu," ütles Indrek.

„Tal on hulk veksleid protesti läinud," kinnitas Karin tuliselt.

„Seda on tal varemaltki juhtunud," ütles Indrek uskumatult. „Pealegi, tänapäev hakkab kõigil veksleid protesti minema."

„Ah, see pole see!" hüüdis Karin kärsitult, sest ta tahtis nii väga, et mees võimalikult ruttu tema uudises näeks tõsiasja. „Advokaat Paralepp ütles mulle, et nüüd on asi lõplikult otsustatud. Läbi, kaputt! kinnitas ta. Ja läbi ka kõik, kes Köögertaliga seotud, tähendab — läbi Nõmmik, läbi Ojasuu, läbi ka Lauri ühes oma naisevennaga, läbi lõpuks ka..."

„Väga hea," rääkis Indrek naisele vahele, „aga mis on sellel jumala elu või surmaga tegemist?"

„Aga kes siis mõistab ilmas õigust, kui mitte jumal?" küsis naine vastu.

„On siis pankrott õigusemõistmine?" imestus Indrek.

„Aga mis siis?" hüüdis Karin, et selles võidakse kahelda. „Issand jumal! Kui ma mõtlen Köögertalide ja kogu selle pesakonna narruse ja uhkuse peale, siis ei tea ma üldse suuremat õigusemõistmist, kui et nad lähevad pankrotti. Kõik, kõik, kõik! Mäletad, millise näoga see nõndanimetatud armuline proua Köögertal, väljateeninud köögitüdruk või vene sakste lastekasija, veel enne jõule meile ütles, tema mees ei armastavat „Fordi", see hakkavat närvide peale? Köögertal ja närvid! Ennem on peekonil närvid kui temal!"

„Seda ei või ometi proua Köögertalile pahaks panna," ütles Indrek vabandavalt ja tahtis edasi rääkida, kuid naine hüüdis nagu ussist nõelatult vahele:

„Ah temale ei või, aga teistele küll?"

„Ega siis kõik pole nii harimatud ja rumalad kui tema," ütles Indrek.

„Siis mingu sinna, kus ta koht on," sähvas Karin armutult.

„Armas naine, meie kõik läheme lõpuks sinna, kus me koht on," lausus Indrek nagu ennustavalt. „Nikolai teinegi läks, miks siis ka mitte Köögertal või mõni teine temataoline."

„Teist temataolist polegi!" hüüdis naine veenvalt.

„Ära seda ütle," vaidles Indrek vastu. „Neid on kohe küll ja küll!"

„Kes näiteks, ütle?" nõudis Karin ägedalt.

„Naine, jätame nimed, muidu ei tule meie jutul niipea lõppu ja jumala elu ning surma küsimusest saab peagi meie oma elu ja surma küsimus," rääkis Indrek. „Ma ei taha praegu vaielda."

„Aga mina tahan," kinnitas Karin. „Mina tahan teada, keda sa pead Köögertalide taoliseks."

„Ära parem taha seda," manitses Indrek, „see ajab meid riidu. Ja mis mõte oleks meil mõne Köögertali pärast riielda."

„Haa!" hüüdis Karin nüüd ja kargas toolilt. „Nüüd ma mõistan, miks sa vaikid! Sa pead mind Köögertalide taoliseks! Muidugi! Mees arvab ikka iseoma naisest seda kõige halvemat, muidu poleks ta ju õige mees."

„Ei, ei, armas naine," ütles Indrek. „Mees arvab esijoones iseendast kõige halvemat, kui ta on õige mees."

„Tähendab, sina ja mina oleme Köögertalide taolised!" hüüdis Karin ikka enam ägestudes. „Sina oma raamatutega ja mina nagu elus varras — meie oleme nende lihatünnidega see õige paar. Issand jumal, küll võid sina ülekohtune olla! Mina ei tea, kas kõik mehed oma naiste vastu nõnda on."

„Kõik," kinnitas Indrek. „Vähemalt arvavad kõik naised oma meeste kohta seda."

„Aga mehed oma naiste kohta ei arva?" sähvas Karin. „Mehed on inglid, nemad arvavad ja räägivad

oma naistest ainult head, eks? Mehed on veel hullemad kui naised. Sina oled ka hullem kui mina."

„Mina muidugi," oli Indrek nõus. „Aga kõik mehed pole minu sarnased. Sina ise kinnitad seda mulle alatasa. Näiteks advokaat Paralepp, see aina kuristab kui tui oma naisega."

„See kuristab ainult teiste naistega," vastas Karin. „See kuristab minugagi, ainult sina ei näe seda."

„Tema kuristab puhtast südamest, kuristab ainult äri pärast. See pole abielurikkumine."

„Sa oled lihtsalt kole!" hüüdis Karin. „Kui sind kuulata, siis kaob elutahe."

„Aga ütle ometi ise, oled sa kunagi tähele pannud või oled sa kelleltki kuulnud, et Paralepp heidaks silma noortele tüdrukutele, liiatigi veel plikadele, nagu teeb seda Köögertal?" küsis Indrek, nagu mõtleks ta kaitsta kas Paraleppa või iseend. „Tema kuristab aina auväärt prouadega, eriti nendega, kes mõtlevad oma meestega lahku minna."

„Tähendab, tema mõtleb, et ka mina tahan sinust lahku minna?" küsis Karin. „Ah siis ainult sellepärast on ta minu vastu tähelepanelik? Loodab lahutusprotsessi, mis? Aga tead, mis mina sulle ütlen: peale selle, et ma võin Paralepale lahutusprotsessi anda, on mul tema silmis ka teisi voorusi. Sina muidugi ei usu seda, sest mina olen ju sinu naine, olen sulle kolm last suure valuga ilmale kandnud ja ühe neist veel suurema valuga maha matnud. Sina oled nagu see merihärg Köögertalgi, kes arvab, et voorused on ainult noortel tüdrukutel, eriti veel rumalatel plikadel, kes ei tea pooli asjugi maailmas. Aga mina tean, et ma olen praegu palju huvitavam kui siis, kus ma sinuga abiellusin."

„Oo!" venitas Indrek nagu muiates või imestledes. „Sa olid huvitav juba meie abielu alguseski."

„Olin jah!" kinnitas Karin. „Olin huvitav ja jäängi huvitavaks, sina ei või sinna midagi parata. Tagantjärele ei taha sa seda tunnustada, sest see pole sulle kasulik, paneks sulle kohused peale. Nõnda on kõik

mehed. Kui on oma naise ära rimund, siis näeb veel ainult teisi, näeb nooremaid, et ka neid rimuda."

„Meie mõlemad rimume teineteist vastastikku, see ongi abielu," ütles Indrek alistunult.

„Kuidas saab naine meest rimuda?" küsis Karin. „Mis olen mina sinule teinud? Olen mina saanud sind panna lapsi ilmale kandma või neid oma rinnaga toitma?"

„Üht kui teist tahtsid sina ise samuti nagu minagi," vastas Indrek.

„Ma olin noor ja rumal, ei tundnud elu, sellepärast," ütles Karin. „Mõnikord kahetsen nii hirmsasti, et ma pole teisiti elanud. Kui oma meeski seda hindaks! Aga ei, see näeb ainult noori, kes pole veel lapsi ilmale kandnud ega neid oma rinnaga imetanud. Kui seda mõtlen, siis tõuseb metsik viha kõigi meeste ja ka sinu vastu. Tahaksin teile kõigile seda kurja kätte tasuda, mis te meile teinud."

„Kui naine tahab mehele kätte maksta, siis võib ta seda kõige paremini armastusega," ütles Indrek mõttes.

„Mis see siis jälle tähendab?" küsis Karin, nagu aimaks ta hädaohtu.

„See tähendab seda, et minu armastusest poleks jätkunud meie abieluks. Sinu armastus oli suurem kui minu oma ja nõnda sai minust rikka Vesiroosi ainuke väimees ja majaomanik."

„Ma palun, majaomanik olen mina," tähendas Karin vahele.

„Nõnda siis ainult väimees ja oma naise mees, muud ei midagi," jätkas Indrek. „Kel sest kasu, mina ei tea, aga minule on toonud see ainult kahju."

„Ja sul pole häbi seda mulle öelda?!" hüüdis naine.

„Ei ole," vastas Indrek lihtsalt. „Enam ei ole häbi. Kas minust muidu midagi oleks saanud või kas ma kellelegi kasulik oleksin olnud, seda ma ei tea, kindel on, et praegu ei ole ma midagi ja mind pole õieti kellelegi vaja."

„Sa oled lihtsalt hirmus!“ hüüdis Karin nõutult. „Aga see, et olen mina ja et meil on lapsed, ei ütle sulle midagi? See on sulle ükskõik?“

„Sina ja su lapsed oleksid ehk õnnelikumad, kui neil oleks mõni teine mees või mõni teine isa,“ arvas Indrek.

„Tähendab armukadedus, et ma julgesin Paralepa nime suhu võtta?“ küsis Karin ja lisas siis teisel toonil juurde: „Küll oled sa rumal! Küll on kõik mehed rumalad! Ma ei tunne ühtegi nii rumalat naist, nagu on iga teine mees.“

„Võimalik,“ vastas Indrek. „Mina olen muidugi rumal ja olin enne veel rumalam. Mina uskusin nimelt kord, et isiklik õnn peitub varanduses, mureta elus. Ja kui meie abiellusime, siis arvasin, et mina võin kasulik olla muuseas sinu isalegi varanduse kokkuajamises või vähemalt selle alalhoidmiseski.“

„Aga seda oled sa ju olnud,“ kinnitas Karin. „Olen mitu korda oma kõrvaga kuulnud, kuis isa sind oma abilisena kiidab. Isa ütleb ikka, et äiapapa tungib peale ja väimeespoeg kindlustab.“

„Aga mis siis, kui väimeespoeg pole kindlustanud, kui ta pole saanud kindlustada?“ küsis Indrek.

„Ma ei mõista sind,“ ütles Karin halba aimates.

„Muidugi! Miks peaksid sina seda mõistma. Sinule aitab sellestki, et hakkad uskuma jumalasse, kui läheb pankrotti mõni Köögertal. Aga ütle, armas naine, kas sa ehk veel kindlamalt jumalasse ei usuks, kui ühes Köögertaliga kaoks äriilmast ka Vesiroos, mis sa arvad?“

Indrek rääkis sootuks rahulikult, kuid just see rahu oligi, mis oleks pannud naise kahvatuma, kui tal oleks olnud näos loomulik puna. Nüüd venisid ainult tema hallid silmad suuremaks ja õhukesed helepunased huuled kippusid nagu värisema, kui ta laskus tuge otsides toolile, vahtides üksisilmi mehele otsa, ja küsis:

„On sinu sõnade taga ka midagi või tahad sa mind muidu hirmutada?“

„Ajab siis sinule isa pankrott hirmu peale?" küsis Indrek vastu. „Minule ei ajaks mu endagi pankrott hirmu peale. Sest see mõni aasta lahedamaid olusid polegi nagu minu oma elu. See on viibimine võõrsil. Oleks ehk isegi hea ja kasulik, kui ajakeer lükkaks jälle kord koju."

„Sinu otsekohesus on lihtsalt hävitav," ütles naine nüüd hingepõhjast. „Tähendab — elu minuga on sulle võõrsilviibimine. See on hirmus oma selguses." Ta kargas toolilt ja vahtis uurival pilgul mehele otsa, nagu tahaks ta sealt leida kinnitust oma äkki pähe turgatanud mõttele. Viimaks ütles ta vihast väriseval häälel: „Kas ehk väimeespoeg ise pole selleks kaasa aidanud, et äiapapa võõrsilt koju küüditaks, s. t. kuhugi alevi vürtspoodi? Selleks ehk väimeespoeg ei kindlustanudki äiapapa seljatagust ärilisel rünnakul?"

Nüüd oli Indreku käes kord kahvatuda. Ta tegi toolil äkilise liigutuse ja ütles: „Sa oled nõdrameelne."

„Ei, ma pole mitte nõdrameelne," vaidles naine vastu, „sest sinust võib kõike uskuda."

„Ka seda, et mina võiksin sinu isa laostumiseks kaasa aidata?" küsis Indrek ja ta tundis ise, kuis tema hääl muutub ebakindlaks.

„Ka seda," kinnitas naine. „Veel rohkemgi! Sa laseksid meiegi maja haamri alla ja pistaksid minu ühes lastega kuhugi aleviurkasse või keldrikorterisse, sest seal võrsuvad sinu arvates need õiged inimlikud voorused. Aga seda võid sa kaua oodata! Ise võid sa minna kas või paadi alla, aga mina jään lastega siia, jään oma majja ja kasvatan nad siin suureks. Minu isa võid sa pankrotti ajada, võid oksjonil lasta müüa tema äri ja majad, aga minu peale sinu hammas ei hakka."

„Sa oled lihtsalt hullumeelne, Karin!" hüüdis Indrek.

„Seda me veel näeme, kumb meist hullumeelne on!" karjus naine vastu, endal juba pisarad hääles. „Ma lähen jalamaid isa juurde ja jutustan talle kõik. Ma

räägin ka lastele ja teenijale, mis mees sa oled, räägin kõigile, las teab kogu maailm, kui õnnetu ma olen."

Nende sõnadega pöördus Karin ukse poole. Aga enne kui ta sinna jõudis, kargas Indrek talle ette, surus selja vastu ust ja ütles:

„Sa oled tõepoolest aru kaotanud! Ise tuled minu juurde ja hakkad rääkima Köögertali pankrotist, aga kui siis mina tähendan, et ühes Köögertaliga võivad langeda mitte ainult Nõmmik, Ojasuu ja Lauri, vaid ka veel palju teisi, muu seas ehk sinu isagi, siis pistad karjuma, et mina ajasin mitte ainult sinu isa, vaid ka meid endid pankrotti või vähemalt, et ma seda tahan. Ütle ometi, kust sa selle võtad?"

„Lase mind minna!" karjus Karin välkuvail silmil.

„Ei lase, enne kui sul aru pähe tuleb," vastas Indrek, „muidu võid iseendale ja ka oma isale suure õnnetuse kaela tõmmata."

„See pole sinu asi!" vastas naine. „Mine eest! Muidu hakkan karjuma."

„Karju, kui tahad," ütles Indrek, „elad ju omas majas."

„Ma kratsin su silmad puruks," ähvardas naine.

„Kratsi, ma olen ju su oma mees," vastas Indrek endise kindlusega, ilma et oleks mõelnud enda kaitsmisele.

Järgmisel silmapilgul tundis ta naise teravaid küüsi oma näos ja tal tulid meelde selle hoolega maniküüritud käed.

„Said sa?" sähvas Karin parastavalt, aga nähes Indreku näol verd, ta taandus silmapilkselt, istus sohvale ja hakkas peaaegu suure häälega nutma. Indrek jäi veel tükiks ajaks seisma, toetudes seljaga vastu ust, ja vahtis tühjusse. Viimaks ärkas ta nagu unest, astus sohva juurde ja rääkis vabandavalt:

„Muidugi olen mina jällegi kõiges süüdi, ma poleks pidanud sulle neid tõsiseid asju nii äkki ja ettevalmistamatult rääkima. Pealegi pole kõik kuuldused veel tõsiasjad. Ma tahtsin sulle ainult seda öelda, et ei maksa jumala elu või surma olenevaks teha iga-

mehe pankrotist, liiatigi Köögertali omast mitte. Sest tema pankrotiga võib tõepoolest nõnda juhtuda, et ta kisub ka meid kaasa."

„Issand jumal!" hüüdis Karin ja tõstis oma märjad silmad Indreku poole. „Esteks ikka isa, nüüd juba meie ka."

„Aga kes on siis isa ja kes meie?" küsis Indrek. „Tabab õnnetus isa, siis tabab ta kaudselt ka meid. Ma ei usu mitte, et sinu maja meile nii laheda elu võimaldab, nagu see tänini olnud."

„Ega me siis sellepärast pankrotti lähe," ütles Karin, nagu kahtleks ta ise oma sõnades ja nagu otsiks ta mehelt neile kinnitust.

„Seda muidugi mitte," ütles Indrek lohutavalt ja lisas uurivalt, „sest ega ju majale pole võlga tehtud."

„Minu teada mitte," vastas Karin ja kuivatas silmi.

„Noh, siis on kõik hea," ütles Indrek ja tähendas nagu möödaminnes: „ja küllap sinu isa juba nõu leiab, nagu ikka."

„Aga mis siis õieti isaga on?" küsis Karin nüüd.

„Ta on Köögertalile allkirju andnud, muud ei midagi. Sa ju tead, et omal ajal Köögertal toetas teda ja kuidas siis tema poleks pidanud Köögertalile vastu tulema. Muidugi, allkirjad, mis varemalt antud, need oleksid võinud olla, sest nendega oleks kuidagi hakkama saanud, aga need viimased olid kurjast, neid poleks pidanud enam andma."

„Mis siis nüüd saab?" küsis Karin nõutult ja hirmul.

„Mis nüüd saab," kordas Indrek mõttes, nagu tahaks ta tähendada, et on ju iseendastki mõistetav, mis nüüd saab. „Kui ei jätku Köögertali varandusest, siis astugu Vesiroosi oma ette, seda saab. Ja minu arvates on enam kui kindel, et Köögertali võlausaldusest ripub vähemalt viiskümmend protsenti õhus. Selle tagatiseks pole midagi peale ühiste söömingute, joomingute ja trallingute asjaomastega."

„Ja sellepärast peab minu isa ühes temaga pankrotti minema!?" hüüdis Karin tulises vihas. „Kaabakad niisugused!"

„Jah, mis parata," lausus Indrek alistunult. „Sinu isa sõi, jõi ja trallitas Köögertaliga kaasa, kui see muretses endale nõnda laenuusaldust. Meie isegi kahekesi oleme nii mõnigi kord kaasa trallitanud. Ainult sinu ema ei tulnud kunagi kaasa. Tema ütles ikka, et see olevat nagu pidu katku ajal, mis ajab hirmu peale."

„Tähendab, tema oli kõige targem," ütles Karin.

„Tähendab, et oli," kinnitas Indrek. „Õigem, see polnud niipalju tarkus kui süda: ta pole suutnud oma Johannest unustada, kes langes sõjas. Ja meiegi poiss oleks vististi elanud, kui poleks olnud sõda ega okupatsiooni."

„Arvad sa siis, et sellepärast peame ka meie käima ainult surnuaia vahet?" küsis Karin.

„Ma ei arva midagi," vastas Indrek. „Ja keegi ei arva vist enam midagi, sellepärast elavadki kõik nõnda, nagu nad elavad. Kõigil oleks nagu üsna ükskõik, mis olnud, mis on, mis tuleb, peaasi et saaks aga kuidagi raha jaole ja et saaks selle kuidagi läbi lüüa. Selles on kõik."

„Mis siis sina tahaksid selle asemel teha?" küsis Karin.

„Mina ei tahaks midagi teha," vastas Indrek. „Mina tahaksin lihtsalt istuda, oma ümber vaadata ja pisut mõelda, mis see siis nüüd kõik on. Inimestel tuli nagu hull tuju peale. Korraga kukkusid kõik purustama ja hävitama, mis saavutatud suure hoole ja vaevaga kümnete ja sadade aastate kestel. Ja et muidu polnud seda võimalik, siis tapeti või tehti vaeseomaks kümned miljonid inimesi. Kui see kõik sündinud, algas suur pidutsemine. Nõnda on see kogu maailmas, mitte ainult meil. Ainult Hiinas ja Indias on see ehk pisut teisiti. Hävitatud rikkuste asemele hakati hullumeelse kiirusega tootma uusi. Need lademed täidavad meiegi äride aknaid. Ja tead, naine, mis mina täna mõtlesin,

kui kõndisin mööda linna: kogu maailm toodaks nagu avalikele lõbumajadele, mitte töökatele ja korralikkudele elanikkudele. Tarviliku asja peale ei mõtle keegi, tähtis on see, mis kõditab ja kütab kuidagi himu, kütab edevust . . ."

Naine kuulas tüki aega, tõusis siis püsti ja ütles põlglikult:

„Jälle see vana laul! Olen sellest juba tüdind. Mina ei saa ometi olla, nagu on mu ema. Tema leinaku oma sitsirätikus kas või surmani, sest tema ei saa enam uut poega kadunu asemele, aga mina võin veel saada, mina olen noor. Sellepärast tahan ma ühes teistega elada."

„Eks eladki," lausus Indrek. „Aga milleks siis nii suurt kisa teha mõne tühise pankroti pärast? Ega varandused ilmast välja pääse, nad liiguvad ainult ühest käest teise."

„Sinu arvates on muidugi ükskõik, kas pankrotti läheb Köögertal või sina ise," ütles naine.

„Mina juba pankrotti ei lähe, sest minul pole varandusi," kinnitas Indrek. „Ja kui mul neid oleks, siis ei katsuks ma veel maailma avalikuks lõbumajaks muuta."

„Sina teeksid maailmast kloostri, seda sa teeksid," ägestus Karin vastu. „Aga pea meeles: mina sinuga su kloostrisse ei tule. Ennem lähen juba sinna, mida sina nimetad avalikuks lõbumajaks."

Viimased sõnad rääkis naine ust avades.

„Nagu soovid," oli Indrek nõus ja lisas: „Aga sa teed targasti, kui sa pankrotijandist isale ega emale sõnagi ei lausu. Ootame ära."

„See pole sinu asi, millest ma oma isa ja emaga räägin," vastas Karin ja tõmbas ukse paukudes kinni.

II.

Indrek jäi üksinda. Ta istus esiteks natukese aega sohval, läks siis oma endisele paigale laua äärde, et oma tööd jätkata. Aga sõnavahetus naisega oli sedavõrd tuju rikkunud, et ei suutnud kuidagi oma mõtteid koguda. Pealegi, mis kasu oleks tema tööst, kui Köögertali pankrott rabaks ka Vesiroosi jalust? Mis mõte oleks temal oma tähelepanu ja püsivust pingutada nende äriraamatute korraldamisega, kui kõik langeb niikuinii kokku? Parem juba las katsuvad teised, kas või võhivõõrad, neist mingit taipu saada. Tema on selletagi juba küllalt teinud, kuigi see pole andnud peaaegu mingeid tulemusi. Oleks vana Vesiroos ometi mõni kuugi tagasi tema hoiatusi arvestanud! Aga ei, kõik on teisiti läinud, kui Indrek tahtis. Tema arvas, et uppujat võib päästa ainult see, kes ise ujumises kindel, aga Vesiroos tahtis hädalisele appi karata ka siis, kui ta ise püsis vaevu vee peal. Sest mitte ainult Köögertal polnud viimasel ajal kaotusi kannatanud, vaid ka Vesiroos. Ja paljuke piisas tema varanatukesest Köögertali ettevõtete päästmiseks! See oli tilk kuumale kivile. Nõnda mõistis kogu seisukorda Indrek. Aga Vesiroos ise kas mõistis seda teisiti või uskus ta ikka veel seda pöörast õnne, mis oli hellitanud teda ja temataolisi nii mõnigi hea aasta.

Ah jaa! Kõik uskusid mingit lakkamatut, peaaegu igavest õnne, uskusid ja elasid sellekohaselt peaaegu pimesi. Ka tema, Indrek, oli elanud, kuigi tema õn-

neusk polnud päris kindel ega pime kunagi. See oligi ehk peamine põhjus lahkarvamisteks oma naisega, kes oli ujunud aastaid õnneusu joovastuses ühes lähema ümbrusega. Alguses tundus see nii ilusana, liiatigi et Indrekul oli nii raske omal jõul unustada läinud aegade pettumusi ja vapustusi, mis jätsid nagu kustumatud jäljed. Talle kangastub tema praeguse elu algus kõik nii selgesti — veel selgemalt, kui see oli tõeliselt. Ta näeb ja kuuleb oma esimest kõnelust Kariniga, nagu sünniks see alles praegu.

„Ma tahaksin ühegi inimese ilmas õnnelikuks teha," kõlab Karini hääl.

„Kuidas te mõtlete sellega toime tulla?" küsib Indrek.

„Ma ei tea," vastab Karin, „aga mulle tundub, et pole maailmas suuremat õnne kui jagada õnne."

„Te olete egoist, preili," ütleb Indrek nüüd naeratades.

„Kuis nii?!" hüüab Karin imestunult ja haavunult.

„Et saavutada iseendale suurimat õnne, ainult selleks ju mõtlete õnne jagada teistele," seletab Indrek.

„Teie pöörate kõik pahupidi!" hüüab Karin.

„Võib olla," vastab Indrek. „Aga kui te nii väga tahate inimestele õnne anda, siis on see praegu nii kerge: minge sõjaväljale halastajaõeks, seal jätkub tööd teile ja võib-olla kõigile naistele."

„Ma ei kannata verd, käisin tapamajas proovimas," seletab Karin.

„Seal on ju loomaveri, mitte inimeste," vaidleb Indrek vastu.

„Te olete kuri inimene," ütleb Karin nüüd ja vaatab Indrekule oma hallide silmadega peaaegu nukralt otsa. Aga siis pöörab ta pilgu nagu häbelikult kõrvale ja lausub hoopis vaikselt: „Võib olla ka, et olete ainult õnnetu."

Nüüd ei vasta Indrek enam midagi ja nad kõnnivad vaikides teineteise kõrval. Indrek tunneb ainult vahetevahel Karini uurivat pilku endal ja millegipärast meenub talle Kristi, kelle haavade kohta millalgi

oli teinud pilkavaid tähendusi ka Karin. Aga Indrek ei pane seda talle enam pahaks, sest võib-olla tegi ta seda ainult sellepärast, et ta oli Kristi õnnele kade. Jah, Kristi õnnele! Ning äkki ta näeb tema haavaarme sääremarjal ja ülalpool, mida ta oleks tahtnud tol korral suudelda. See kõik on selge kui lummutis. Aeg ei ole tumestanud nägemust ega tema veetlevust. Ja pimeda loomusunni ajel Indreku pilk langeb Karini sääremarjadele ja ülemistele kehaosadele, nagu otsiks ta ka sealt mingisuguseid haavaarme. Aga need sääremarjad on siidsukkade all täiesti siledad ja rikkumata, kuigi samuti peened, nagu olid Kristilgi. Aga ülaltpoolt tundub ta täidlasemana. „Õige!" mõtleb Indrek, „ta on ju Kristist hulga vanem. Siis oli ta temast noorem, aga nüüd vanem, sest elavad jõuavad surnuist aastatega ette." Samal silmapilgul ta märkab, et Karinil on millegipärast hirmus piinlik, nagu aimaks ta tema mõtteid, nägemust ja pilgu tähendust. Ta jätab ilma igasuguse ettekäändeta jumalaga ja läheb, nagu katsuks ta põgeneda oma nägemuse ja mõtete eest.

Aga nad puutuvad sagedasti kokku, lõpuks igapäev, sest nemad mõlemad töötavad kusagil tehases. Õigupoolest Indrek oleks pidanud marssima, püss õlal, või istuma kusagil väeosa kantseleis, kuid Karini sobitusel oma isa ja Köögertali kaudu ta tunnustati hädatarvilikuks tööjõuks sõjavarustuse alal, ja nõnda ta istub nagu vanajumala enda selja taga raskel sõjaajal. Karin oli nimelt hakanud hoolitsema Indreku õnne eest, sest tema polnud kaotanud lootust, et mõne teise inimese õnne kaudu pääseb ta ka ise õnnele lähemale.

„Kas olete nüüd pisutki õnnelikum?" küsib ta kord Indrekult, kui see istub juba kindlal paigal.

„Nagu oleks," vastab see naljatades.

„Mis on kõige suurem õnn?" küsib Karin natukese aja pärast uuesti.

„Seda ei olegi," vastab Indrek.

„On," kinnitab Karin.

„Miks te siis minult küsite, kui te ise teate," ütleb Indrek.

„Ma tahtsin näha, kas ka teie teate," vastab Karin ja pöörab silmad kõrvale.

„Kõige suurem õnn on häbiasi," ütleb Indrek nüüd.

Selle peale pöörab Karin temale peaaegu selja ja ütleb nagu pahaselt:

„Teie pöörate kõik rumaluseks."

„Ei, preili, minul on õigus, sest miks teie muidu pöörate silmad kõrvale, kui räägite kõige suuremast õnnest," seletab Indrek.

„Nüüd olete juba häbematu," ütleb Karin.

„Ja teie häbenete oma suurima õnne pärast, nii et kõrvalestadki punetavad," vastab Indrek.

Aga järgmisel silmapilgul ta kahetses oma üleannetuid sõnu, sest kui Karin pööras oma silmad tema poole, voolasid neist pisarad. See muutis Indreku natukeseks ajaks keeletuks. Siis aga sai ta meel härdaks, ta puutus korraks Karini kätt ja ütles:

„Preili, andke andeks, aga ma ei tahtnud suurimat õnne nimetada, sest see tähendab surma."

Nüüd vaatas Karin talle oma märgade silmadega nagu etteheitvalt otsa ja vastas:

„Kui surm, siis surm, mis sest, ainult et aga oleks suurim õnn."

„Suurim õnn on armastus," ütles Indrek nüüd.

„Ja see tähendab surma?" küsis Karin.

„Jah, kui ta on suur," vastas Indrek.

„Kui ometi oleks nii suur armastus, et tuleks surm!" ohkas Karin.

„Sõda on teil närvidesse hakanud," arvas Indrek. „Treite seal asju, millega külvatakse surma, sellest see kõik. Kui te minu asemel peaksite ainult raamatuid, siis ei unistaks te kunagi surmast ega armastusest."

„Nii et teie olete ühe kui teise vastu kindlustatud?" küsis Karin.

„Seda mitte," vastas Indrek, „sest ma ei pea ju ainult raamatuid, vaid kõnelen näiteks ka teiega. Ja

millega võiksin end siin surma ja armastuse vastu kindlustada? Selle kahe häda vastu on olemas ainus abinõu . . ."

„See oleks?" küsis Karin uudishimulikult.

„Abielu," vastas Indrek.

„Nüüd räägite jällegi rumalust," ütles Karin nagu pettunult.

„Ei sugugi," vaidles Indrek vastu. „Abielu pistab surmale nina alla lapsed ja nii suurt armastust ei olevat kunagi olnud ega tulevatki, et abielu ei saaks temast võitu. Abielu on sellepärast parim kindlustus armastuse vastu."

„Nõnda võib iga inimese jaburaks ajada," ütles Karin, „aga mind mitte, sest mina tean ja tunnen, et abielu võib ka teissugune olla."

„Kas te ei taha, preili, siis minu naiseks saada?" küsis Indrek nüüd.

See tuli Karinile praegusel hetkel nii ootamata, ja kogu avaldusviis tundus nii võimatuna, et tal tõusid silmad uuesti vett täis ja ta vastas millestki aru andmata:

„Teie olete tõepoolest arust ära!"

„Andke andeks, preili, ka minusse on vist sõda ja veri hakanud!" ütles Indrek ja lahkus Karini kõrvalt.

See rabas neidu veel hullemini kui noormehe ootamatud sõnad. Ta läks üksipäinis mööda kõnniteed ja ei saanud pisaraist kuidagi võitu. Ta oli ju lootnud, et täna viib ta Indrekuga asjad ühele poole, aga nüüd oli kõik pahupidi pöördunud.

Seda ja kõike muud, mis nüüd järgnes, mäletas Indrek täna siin laua ääres istudes oma minevikuna. Nii palju oli selles temale arusaamatut, millele ta ei leidnud seletust tänapäevgi. Eelkõige: milleks Karin abiellus just temaga? Tema, Indrek, polnud talle kuidagi õige paarimees. Rumalusest? Vaevalt. Ta oleks võinud parema partii teha, nagu isagi talle soovitas, aga ei teinud. Nagu oleks ta kannatanud mingi atavistliku tundmatu kompleksi käes. Kord oli ju ehk Karinil põhjust Indrekule silma heita, nimelt plikana oma

isa vürtspoes, kui Indrekut looris peaaegu üliõpilase ja revolutsionääri aupaiste, aga nende abiellumise ajaks oli see kõik kustunud. Kristigi nimi, mida tol ajal seoti Indreku omaga, oli ununud. Või hoidsid need minevikuvarjud tõesti ikka veel Karini hinge? Aga tema isa oli ju mineviku oma ümbert maha raputanud, ainult oma paksust kehast polnud ta lahti saanud. Selleks puudus tal õieti tahegi, sest mis vürtspoodnikule liig, see suurärimehele paras. Nõnda arvas Vesiroos, sest tema pidas end juba suurärimeheks. Oma uut mõõdupuud ta oleks tahtnud omastada ka naisperele, kuid see hoidis vanast kinni: proua Vesiroos kandis ikka veel heameelega sitsrätikut ja tütar kippus mehele, kes oli niiöelda endine inimene ja kuulus praegusel silmapilgul pisut nagu madalamasse seltskonnakihti, nagu arvas Vesiroos.

„See on noorpõlve armastus," ütlesid inimesed, aga Indrek arvas, et nad ei tea, mis nad räägivad.

Nõnda sai alguse see elu, mida nad jätkavad veel praegu. Aeg murendas ühe raasukese võluvust teise järel olematusse. Aga midagi oli ikka veel, mis köitis neid. Olid need lapsed? Ühised mälestused? Harjumus? Laiskus pöörde tegemiseks? Või ehk ikka veel pisut seda, mida nimetatakse armastuseks? Omaksed? Ühised tutvused? Võib-olla pisut kõigest sellest ja paljust muustki, millele ei osata anda nimetust — palju sellist, mis sööbub mürgina hinge ja verre ja mida märkad ainult siis, kui katsud seda ära võtta.

Vesiroos oli pulmapäeval tütrele põlle pannud sama maja dokumendid, milles nad elavad praegugi.

„Sellest aitab esiotsa," oli ta öelnud Karinile ja lisanud lohutuseks: „Peale selle jääd tütreks edasi, sest pole ühti, et lähed mehele."

Indrek oli tol korral tundnud, et vana Vesiroos mõtles öelda: „Sest pole ühti, et lähed niisukesele mehele," oli aga ometi viisakuse pärast sõna „niisuke" vahelt välja jätnud. Hea seegi!

Vesiroos oli kõik oma mitmekesised tehingud, alates salapiirituse ja karjajaaguga ning lõpetades takku-

dega, toimetanud ilma ühegi raamatupidamiseta. Sel ajal, kui ta tõusis jõukaks ja lõpuks rikkaks meheks, oli ta vormilikult endine vürtspoodnik, kuigi ta juba ammugi enam ise ei mõõtnud inimestele petrooli ja kartuleid ega kaalunud heeringaid ja leiba. „Virma" eest muretseb mul „naesterahvas" — nõnda armastas Vesiroos öelda — mina ise ajan äri. Ja äri ajas ta niiöelda kotimehena, kes ei lunasta patenti ega tasu makse, sest need toredusasjad olevat tarvilikud lollidele. Sõjaajal ja selle järelaastail igasuguste ainete ja kaupade puudus, alaline hindade kõikumine ja igasugused keelud ning load või kitsendused olid selleks taimelavaks, millel võrsus Vesiroosi ja paljude tema ametivendade nisu. Tema teadis ja uskus, et valitsusvõimu ülesandeks on uusi määrusi maksma panna, kodaniku kohuseks aga neist mööda hiilida ja teha, nagu poleks neid olemaski. „Mis siis sellest kasu, et me sõdisime omale täielise vabariigi ja kulduura ning et puht eesti mehed istuvad landstoal, kui ikka peab kuulama seadust ja paragrahvi," ütles Vesiroos veenvalt ja otsis seaduses mulku ning ametnikkude peres inimest, kellele võiks „pista". Ja ühe kui ka teise oli ta tänini ikka leidnud, nii et Vesiroos oli Eesti vabariigi seadustega ja ka ametnikega üpris rahul. Tema arvates polnud asi Venega võrreldes põrmugi halvemaks läinud, vaid ennem lahedamaks muutunud. Pimeda keskajana oli tundunud ainult okupatsiooniaeg, kuid seda ei pannud ta imeks, sest siis istusid ju saksad landstoal.

Viimaks saabusid millegi pärast ajad, kus Vesiroosi äriasjad kippusid seletamatuil põhjusil sassi minema ja äparduma. Tal nagu nihkus kindel põhi jalge alt. Ostis küll hästi, aga kui läks edasi müüma, siis ei saanud loodetud „prohviiti", nagu ta ütles. Olenes see õnnest või Eesti vabariigist, seda Vesiroos ei teadnud, kuulis ainult, et ka Köögertal ja teised sõbrad hakkasid kaebama halbu aegu ja maailma „konktuuri". Tähendab — ei olnud viga Vesiroosi õnnel ega ka Eesti vabariigil, ainult see „sindri konktuur". Nüüd

oligi silmapilk, kus ta võttis kuulda oma väimehe nõuannet ja laskis seda hakata korraldama mingisugust raamatupidamist, et saaks isegi oma äriasjust paremat ülevaadet ja et võiks teha mingisuguseidki kalkulatsioone, kuigi ta ise oma südamepõhjas pidas seda kõike ainult mängimiseks ja tühiseks ajaviiteks. Sest Köögertalil oli ju raamatupidamine ja kalkulatsioonid, aga ikkagi ei pääsenud ta „konktuurist". Vesiroosi arvates oli äris peaasi, et „riskeerid" õige kombinatsiooni. Kes kombineerib õieti, sellele ei tähenda „konktuurgi" midagi, olgu ta eesti või maailma oma.

Aga muidugi, korraliku raamatupidamise sisseseadmine oli Vesiroosi ärides väga raske asi, seda taipas Indrek õige pea. Sest Vesiroos ütles enne kui ka pärast, et milleks raamatupidamine, kui äri läheb hästi? Milleks veel kalkuleerida, kui kasu on niikuinii käega katsutav ja silmaga nähtav? Raamatupidaja ülesandeks oleksid pidanud õieti jääma need „otsad", mis tõid kahju. Siin oleks pidanud kalkuleerima, kuidas „riskeerida" nõnda, et kahjudest saaksid kasud.

Nõnda oli Indrek juba mõni aeg tegelnud äiapapa äriasjadega, aga edasi oli ta nendega vähe jõudnud. Mitu korda oli ta kõik maapõhja vandunud ja kõigele käega löönud, aga siis pöördus ta uuesti oma algatuse juurde tagasi ja lootis jällegi, et ta toob lõpuks korra majja. Mida rohkem ta nõnda end vaevas, seda rohkem hakkas ta oma ülesannet armastama, nagu tõestuksid siingi Vargamäe Andrese sõnad, mis see ütles oma esimesele pojale, kui ta saatis teda kroonuteenistusse, endal surmamaik suus: „Tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb armastus."

Indreku püüdes oli midagi kunstniku taotlusest, kes tahaks anda vormi vormilagedale. See pole äriküsimus, vaid vaimu võitlus ainega, ümbritseva ollusega. Vesiroos ei tundnud seda kirge. Temal oli äri tõepoolest ainult äri. Sellepärast mõistsidki nad Indrekuga teineteist nii halvasti. Ka Karin ei taibanud hästi, milleks Indrek jändab nende raamatutega, kui isal endal pole neist õieti sooja ega külma. Tema ar-

vates ainukeseks tõsiseks põhjuseks võis olla — leida viisakas ettekääne, et nosida omaette ja mitte pühendada oma aega temale, Karinile, kes pidi selle tõttu seltsi ja ajaviidet otsima mujalt, kui ei tahtnud oma noort elu raisata laste, teenija, supipottide ja tolmulappide peale.

Üldse ähvardas kogu elu nagu mingisugune kuri sassiminek. Inimesed hakkasid siblima nagu kanad takus. Nõnda tundus Indrekule siin laua ääres istudes. Tema mõtted oleksid ehk veelgi tumedama värvingu omandanud, aga äkki hakkas seina tagant kostma suur hädakisa, mis lähenes uksele. See lõi kogu meeleolu ja mõtted segi ning äratas unelmast tõsiellu.

III.

„Mamma! Ma-amma!" karjuti ukse taga nutuse häälega.

„Mammat ei ole!" hüüdis Indrek vastu ja läks avas ukse.

„Kus ta siis on?" küsis noorem tütar Tiki ja vahtis märgade silmadega isale otsa.

„Kas ta seal ei ole?" küsis Indrek vastu.

„Ei ole," vastas Tiki. „Seal on ainult Tiina. Tema läks nüüd kööki."

„Kus siis on Miia?" küsis Indrek.

„Miia on seal," näitas Tiki käega.

„Aga miks sa siis nutad?"

„Miia ainult kiusab," kaebas Tiki.

„Soo, või ainult kiusab!" imestus Indrek ja hüüdis siis: „Miia, tule siia! Tule anna aru oma tegudest."

Nüüd ilmus ka vanem tütar noorema kõrvale ja nõnda seisid nad esikus ukseavausel, tagapõhjaks varnas rippuvad üleriided ja peakatted ning põrandal kalosside rida, mis paistis nende peente säärte vahelt.

„Miks sa Tikit kiusad, kui Tiina peab kööki minema?" küsis Indrek Miialt.

„Ega ma ju ei kiusa," vaidles Miia vastu, „aga Tiki tahab Maaral jalust kinni võtta, et ta pead vastu põrandat puruks virutada, ja kui mina ei lase seda teha, siis hakkab ta nutma ja tuleb kaebama."

„On see nii, nagu Miia räägib?" küsis Indrek Tikilt.

Tiki vaatas vaheldumisi õele ja isale otsa, astus siis üle läve tuppa ja ütles:

„Tiki ei armasta Maara pead."

„Ja sellepärast tahad puruks lüüa, mis? Mis sel peal siis on, et sa teda ei armasta?" päris Indrek.

Miia tahtis midagi seletama hakata, kuid Indrek andis märku, et ta vaikiks, ja nõnda sai Tiki mahti öelda:

„See pole ju Maara oma pea, sellepärast."

„Kuis nii?" imestus Indrek. „Kelle pea see siis on?"

„Arno pea!" vastas Tiki omakorda imestusega, et isa sedagi ei tea. „Maara oma pea läks ju puruks, silmadki tulid välja ja kõik."

„Noh ja siis?" küsis isa oodates.

„Ja siis võttis Miia Arnol pea otsast ära, sest et Arnol oli teine jalg ja teine käsi katki, ja Miia ütles, et ei sest poisist pole enam asja ühti, kui tal pole teist jalga ja teist kätt."

„Ja siis sai Arno pea Maarale?" küsis Indrek.

„Jah," vastas Tiki, „Tiina aitas otsa panna, tema oskab seda. Võtab tüki kummipaela ja ongi valmis. Silmad käivad ka kinni ja lahti."

„Aga miks sa siis nüüd tahad selle pea puruks lüüa?" küsis Indrek.

„Kas sa siis seda ei tea?" küsis Tiki peaaegu põlgusega sellepärast vastu, et täiskasvanud inimesed on nii hirmus taibuvaesed ja arusaamatud. „See on ju poisi pea! Arno on ju poiss, aga Maara on tüdruk ja käib Portugali lasteaias, seal räägitakse ainult prantsuse keelt."

Soo, nüüd oli siis Indrekul lõpuks kogu asi selge: poisi pea ei kõlvanud tüdrukule ja sellepärast tal jalust kinni ning vastu põrandat, seina või lauda, et ta aga vabaneks võimalikult ruttu sellest ebasobivast kolust. Asja selgumise silmapilgul ilmus Tiina esiku uksele ja ütles:

„Lapsed, tulge nüüd ära, te segate papat, papa tahab tööd teha."

„Mina ei taha minna Tiinaga," ütles Tiki ja võttis Indrekul kuuehõlmast kinni.

„Tiina!" hüüdis Indrek. „Tulge siia. Mis te seal olete teinud, Tiki kaebab teie peale."

„Ma pole oma teada midagi halba teind, härra," ütles Tiina ja astus kabineti uksele, kus jäi oma suurte pruunide silmadega tõsiselt Indrekule otsa vahtima.

„Kuis nii ei ole," vastas Indrek nagu etteheitvalt. „Teie olete pannud Maarale Arno pea — tüdrukule poisi pea, kas siis see pole teie arvates kuritegu?"

Nüüd kiskusid tüdruku kahvatud huuled naerule ja see andis kogu tema kollakale, pisut nagu haiglaselt kõhnale ja kurnatud näole omapärase armsuse ja truuduse ilme, mis oli Indrekule meeldinud algusest saadik. Võib-olla just selle ilme tõttu Tiina saigi siin aasta tagasi koha, hoolimata oma noorusest, vilumatusest ja näivast kehalisest nõrkusest. Eriti üks asjaolu pani Karini Tiinat kaubeldes mõtlema: tüdruk kõndis pisut teisiti kui kõik muud inimesed. Tema niuded olid nagu liiga painduvad või nõrgad. Karin ei saanud tol korral muidu, kui pidi sellest Tiina endaga juttu tegema. Aga see vastas üsna lihtsalt:

„Seda ei maksa proual karta, sest see on nõnda loodud. Ma ise ei tunne sugugi, et ma oleks teisiti kui muud inimesed. Kui proua muidu ei usu, siis võtku mind mõneks päevaks proovile, ma selle eest palka ei tahagi."

„Milleks siis ilma palgata," oli Indrek vahele öelnud, kes tüdruku sõnu pealt kuulanud. Ja nõnda Tiina tuligi esiteks ainult proovile. Proovist oli saanud juba enam kui aasta ja Tiina oli muutunud majas peaaegu oma inimeseks. Indrek ja Karin olid lootnud, et ta ehk nende juures pisutki kosub, aga ei — Tiina oli endiseks jäänud: ta sõi kui lind ja magas kui lind ning tubades liikus ta vaikselt, nagu poleks teda olemaski. Lapsedki olid tema seltsis nagu vaiksemaks muutunud.

„Poisi pea mõttele tuli Miia, mitte mina," ütles Tiina viimaks Indrekule, „mina aitasin ta ainult Maarale otsa panna."

„Jah, papa, see on minu mõte!" kinnitas nüüd ka Miia. „Mina võtsin Arnol pea otsast, aga ma ise ei saand teda hästi Maarale külge."

„Aga näe, Tiki pole teie tööga sugugi rahul, tema tahab nüüd Maaral jalust kinni võtta ja ta pea purustada," rääkis Indrek. „Teie töö haavab tema loomulikke tundmusi."

„Härra ei peaks laste kuuldes nõnda rääkima," ütles Tiina nüüd, nagu oleks ta Indrekust palju vanem ja jagaks talle elulist õpetust. „Pealegi pole see asi sugugi nõnda, vaid Tiki tahab uut nukku ja arvab, et ega muidu ikka saa, kui peab vanad ära purustama."

„Jah," oli ka Tiki ise sellega nõus, „mamma ütleb ikka, et las vanad saavad enne eest otsa, siis ostame uued. Aga vanad ei saa ju otsa, kui tüdrukule pannakse poisi pea."

„Tõsi ta ju on," kiitis Indrek Tikile järele, „sest nuku poistel on pea tugevam ja tüdrukutel keha, nii et kui need kaks tugevat kokku panna, siis saab otse igavene nukk."

Indrek mõtles veelgi midagi öelda, aga tema omad sõnad poiste pea tugevusest meenutasid talle tema kadunud poja. Sellel ei olnud vististi pea küllalt tugev, sest miks muidu tabas kuri haigus teda just sealt ja viis hauda ilusa terve kehagi. Äkki kadus Indrekul himu lastega lobisemiseks ja ta ütles:

„Soo, minge nüüd Tiinaga, papal pole enam aega."

Aga Tiki, selle asemel et järgneda Tiina kutsele, ronis laua äärde toolile ja ütles:

„Tiki jääb siia, Tiki jääb papaga."

Kui Tiina tahtis teda sülle võtta, haaras ta oma väikeste käekestega kramplikult toolist kinni ja hakkas karjuma. Kummarduva teenija ja karjuva lapse nägusid kõrvu nähes Indrekule viirastus hetkeks, et need kaks on ema ja tütar: mõlemal pruunid silmad ja suurevõitu suud, mis räägiksid nagu lähedasest sugulusest.

„Laske ta jääda natukeseks," ütles Indrek veidikese aja pärast, kui oli vabanenud lummutisest.

Tiina läks. Indrek võttis Tiki sülle ja istus temaga laua äärde toolile, ise ikka veel oma hiljutiste mõtete paelus kadunud pojast ja kõrvuti nähtud kahest sarnasest näost.

„Mis raamatud need on?" küsis Tiki ja ronis rinnuli lauale, otsides oma pisikeste põlvedega Indreku sülest tuge.

„Las need seista, ega seal pilte ei ole," ütles Indrek.

„Mis seal siis on?" päris Tiki, aga sellisel toonil, nagu ei puutuks asi põrmugi temasse. Ta tahtis muidu niisama oma käekestega katsuda ja silmadega vaadata, mis kuski on. Ning äkki ta sattus millegi pärast oma endisele mõttele, nii et küsis:

„Kus on mamma?"

„Ema on väljas," vastas Indrek.

„Mamma ei taha, et tema on ema," ütles Tiki nüüd. „Mamma on mamma."

Sellega laps puudutas küsimust, mis oli millalgi olnud siin katuse all sagedaseks kõneaineks ja mille arutamisest olid osa võtnud mitte ainult Indrek ja Karin, vaid ka omaksed, isegi sugulased ja tuttavad, sest see oli nagu mingisugune kultuuri ja seisuse küsimus. Karin arvas nimelt, et neilgi juba kodu olnud papa ja mamma, mitte isa ja ema, peab siis tema nüüd hariduses tagasi minema, mõeldes haridusega vististi arenemist. Sellepärast lapski tuletas Indrekule meelde, et ei tohi „hariduses" tagasi minna.

„Üsna õige, mamma on mamma," oli Indrek Tikiga nõus.

„Aga miks sa ütled siis ema?" päris laps.

„Kogemata, ei tulnud meelde," seletas Indrek.

„Kas kogemata võib seda teha, mis ei tohi?" küsis Tiki nüüd.

„Mis sa siis tahaksid kogemata teha?" küsis Indrek vastu.

„Maara pea puruks lüüa," vastas Tiki.

„Kas siis sul sugugi temast kahju ei ole?" küsis Indrek haletsevalt.

„On küll, aga muidu ei saa uut," seletas Tiki.

„Miks sa siis nii väga uut tahad? Vana on ju armsam," rääkis Indrek.

„Ma tahan kangesti näha, misuke see uus on," ütles Tiki.

„Vana ei või ometi enne ära purustada, kui uus käes," arvas Indrek. „Kui mammal pole ehk raha uut osta, siis jääd nõnda hoopis ilma nukuta."

„Ei jää," vaidles Tiki veendunult vastu, „mammal on raha."

„Kas tal siis otsa ei lõpe, kui ta aina uusi nukke hakkab ostma?" küsis Indrek.

„Kui otsa lõpeb, siis toob pangast jällegi," kõlas lihtne vastus.

„Ja pangast ei lõpe otsa?" huvitus Indrek.

„Papa!" hüüdis Tiki imestunult. „Kuis siis pangast võib otsa lõppeda, vanapapa viib ju sinna."

„On siis tema nii rikas?"

„Aga muidugi!" ütles Tiki imestunult, et Indrek seda ei tea. „Vanapapa raha ei lõpe ilmaski otsa, mamma teab seda. Kui vanapapa ära sureb, saab mamma kõik raha omale. Tema on siis ka rikas ja ostab mulle iga päev uue nuku."

„Aga mis sa vanadega teed?" küsis Indrek.

„Vanad müün ära vaestele ja saan palju raha, siis olen mina ka rikas," seletas Tiki.

„Ainult mina ja Miia jääme vaeseks," tähendas Indrek.

„Miia ongi juba rikas," vastas Tiki. „Temal on suur kassa raha täis, topib iga päev august juurde. Kui mina rikkaks saan, siis annan ma sinule ka nii palju raha, et sa rikas oled. Tahad sa niipalju raha, et sa rikas oled?"

Indrek ei teadnud, mis vastata. Pealegi muutus äkki kõik vastikuks. Ta tahtis üksi jääda ja sellepärast ütles ta lapsele:

„Mine nüüd teiste juurde, Miial ja Tiinal hakkab muidu igav. Kas lähed? Mamma tuleb siis ka varsti koju. Papal pole enam praegu aega."

Aga Tiki ei tahtnud veel minna ja küsis:

„Millal sul aega on?"

„Pärast, siis," vastas Indrek.

„Siis, kui oled rikas, siis on aega," arvas Tiki.

„Siis, kui olen rikas," kiitis Indrek lapsele järele ja saatis ta uksest välja.

Ta jäi keset tuba seisma ja katsus mõelda, aga peas virvendas ainuke sõna — raha. Aastate kaupa polnudki ta nagu midagi muud kuulnud ei alaealistelt ega täiskasvanuilt. Temas endaski oli see sõna millalgi sellist vastukaja leidnud, et ta arvas tema kaudu saavutavat eluõnne. See oli siis, kui õhku tiinestas inimeste vereaur ja iharus.

Alguses oli tundmus, nagu peaks minema ühes teistega, et võidelda või lihtsalt surragi. Aga aegamööda rahunes meel, leppides tapatalguga kui mõttetusega, mis olnud, on ja võib-olla jääb, kuni leidub elu maakeral. Aga milleks siis oma südant ja pead vaevata lahendamatute küsimustega? Eks ei ole targem mõelda iseendale? Las tappa, kes tapma peavad, häda ootab võidetuid ja ka võitjaid, kui kõik võitlevad kõigi vastu. Päästku end, kes päästa võib.

Aastaid Indrek oli ühes paljude teistega tahtnud päästa maailma — kogu inimsugu. See õilis aeg lõppes hirmsa teoga, mida ta ei suutnud unustada tänapäevani ja millele järgnes kohe redutamine metsades ja heinaküünides. Aga inimsugu jäi lunastamata. Nüüd paljud tema endisist kaasvõitlejaist ja kaaskannatajaist lootsid lunastust üldisest verevalamisest. Nii mõnigi hõõrus peaaegu rõõmu pärast käsi ja ütles: „Soo, ometi läheb kord lahti! Ometi hakkab peale!" Inimsoo lunastus nimelt! Aga nagu pärast selgus, ei hakanud midagi ega lõppenud midagi, oli lihtsalt tapmine, verevalamine, mis aina suurendas inimese häda. Nagu varemgi! Nagu ikka!

Nõnda sai inimsoo lunastusest isikliku mugavuse küsimus. Rindel tapetagu kas või kogu inimsugu, kui muidu ei osata teda lunastada, aga mind lubatagu ehitada oma pesa, teda vooderdada võimalikult pehmelt

ja soojalt. Teisendatult mõtles sõdur lõpuks samuti: vaenlane võtku või kogu maailm, ainult mind laske koju.

Veel praegu Indrek istub selles pesas, mille ta oli vooderdanud ligimese vereaurus, õppides toonitama sõna raha. Aga nüüd on ta sellest sõnast tüdinud, nüüd ta tahaks tema unustada. Ta ei ole temale andnud, mida ta temalt lootis. Võib-olla süü pole rahas, vaid temas endas. Ükskõik! Ainult vabaneda tema võimust kui ka võlust — see on saanud talle peaaegu uueks lunastusküsimuseks. Sest tema arvab olevat jõudnud tõetundmisele, et raha kas valitseb inimest ja siis pole teda vaja, või inimene valitseb raha ning siis ei ole teda varsti enam. Kes asuvad kolmandal teel, need nagu polegi inimesed, neil nagu polegi inimese südant ja meeli. See ongi see tee, mida Indrek oli kõndinud aastaid, maitstes magusaid ja uimastavaid jooke, kui ümberringi valitses puudus, ja süües ülearu, kui teistel oli nälg varaks. Aga viimasel ajal tal oli mõnikord tundmus, nagu maitseks nälg paremini kui rammusad toidud ja nagu vaimustaks ning lõbustaks puudus rohkem kui uimastavad joogid.

IV.

„Nüüd on vanakurat ise lahti!" kirus Vesiroos, kui ta astus mõne päeva pärast Indreku kabinetti, kus laskus kogu oma raske kehaga sohvale, mille ta ise kord tütrele oli ostnud ühes maja ja kõigega, mis seal sees. „Mõistad sa, väimeespoeg, sinu äiapapa on läbi!"

Rääkija nägu kiskus virilalt viltu ja kortsu, nagu katsuks ta naeratada või hoiaks kramplikult nuttu tagasi.

„Sul on, väimeespoeg, ikka ka mõnikord nutti," rääkis Vesiroos natukese aja pärast edasi, kui Indrek tema esimestele sõnadele midagi ei vastanud, „aga kas sina võisid kunagi uskuda, kas või silmapilgukski, et inimesed teevad minu ükskord puhtaks? Et omad sõbrad teevad su puhtaks!"

„Kui teevad, siis ikka sõbrad, mitte vaenlased, sest need ei pääse ju sulle ligi," ütles Indrek, et üldse midagi öelda ja küsimusest endast targu kõrvale põigelda.

„Aga mis see siis nõnda on? Mis kulduura see on? Mis täieline Eesti vabariik see on?" küsis Vesiroos arusaamatuses ja vahtis jõllitades Indrekule otsa, silmavalged kui vereklomp.

Indrek kehitas ainult õlgu.

„Mõistad sa seda vana Köögatsit" — nõnda nimetas Vesiroos oma kallimat sõpra Köögertali — „tema on aegsasti oma kaks maja eide nimele kirjutanud ja teistel majadel on nii rängad obligaatsiad, et pangad püh-

kigu suu puhtaks. Obligaatsiad on muidugi Köögatsi oma taskus. Ja minule, oma paremale sõbrale, sellest mitte mõhkugi!"

„Tema arvas muidugi, et sina toimid enesestki mõista samuti," ütles Indrek nüüd.

„Aga ei!" hüüdis Vesiroos nagu haavunult vastu. „Mina tegin nagu õige ja aus eesti mees kunagi. Vürtspoodki pole mul eide nimel, nii et sellegi võivad nad haamri alla ajada ning siis oleme eidega paljamad kui kunagi varem."

„Aga see maja siin jääb ju ikka," ütles Indrek.

„See pole ju minu," vastas Vesiroos nagu üllatatult.

„Minu ta ka ei ole," katsus Indrek naljatada.

„Mehe sõna?!" hüüdis Vesiroos ja pidi peaaegu oma raske keha sohvalt üles hoobama.

„Iseenesestki mõista," kinnitas Indrek. „Maja on Karini nimel ja mina ei taha oma mõju siin kuidagi maksma panna. Kõik oleneb Karinist."

„Tead, väimeespoeg, aga seda poleks ma sinust mitte uskunud," ütles Vesiroos liigutatult ja langes sügavamalt sohvale. Tema veretuvad silmavalged kilasid niiskelt. „Karin on hea laps, temal on pehme süda, tema pärast ei tee ma endale muret."

„Mis siis Köögertal ise kogu kupatisest ütleb?" küsis Indrek, et juttu teisale viia. „Kas oled temaga rääkinud?"

„Tema? Tema süüdistab pankasid ja valitsust. Ütleb: mis pagana täieline Eesti vabariik see on, kui esteks antakse sulle laenu, aga pärast enam ei anta? Kui esteks antakse kas või rohkem kui tahad ning siis korraga mitte teragi? Aga kuis siis äri ajada, kui ei anta enam laenu, ütleb ta, sest tema ei ole see loll, kes oma vaevaga teenitud kopikad paneks ärisse. Milleks peaks tema riskeerima, ega temal seda äri ega kaupa vaja ole, vaid rahval. Noh, siis rahvas andku ka raha. Rahvas ja pangad! Ning valitsus! Kelle kuradile kogu seda kremplit vaja, kirub ta, kui üks ettevõtlik inimene ei saa laenugi, kui just hädasti vaja. Võtku

nüüd rahvas ja pangad ning valitsus ise ja jätkaku tema suurt äri, katsugu, kas saavad sellega toime, kui ei anta enam laenu. Tema, Köögertal, laiendanud oma tegevuse üle kogu maa, tema käsi ulatunud Stokholmi, Berliini ja Pariisigi — Berliinis ja Pariisis on tal ju majad —, aga küllap näis, mis need pangad ja valitsus tema ettevõttega peale hakkavad. Muidugi, ütleb ta, nüüd on karsoss! Sest ei rahvas, pangad ega valitsus oska nii suures ettevõttes kõrvugi liigutada. Seal pole seda nutti, mis on siin — koputab ta enesele otsaette. Aga oleks temale antud veel paarkümmendki närust miljonit laenu, kinnitab tema, ja soodustused, nagu ühel õigel rahvatööstusel peavad olema, siis, ütleb ta, oleks kogu Eesti poole aasta pärast näinud, mis mees on õieti vana Köögertal. Ja mis on rahvale või valitsusele mõnikümmend miljonit! Aga näe, ei antud, ja nõnda tuligi siis kõik. Aga Köögertal ütleb, et tema süda on puhas ja tema uni rahulik. Küsin siis temalt, et mis siis mina pean nüüd tegema? Aga tema vastab, nagu poleks tema asigi: igaüks katsub, kuis saab. Igaühel omad mured. Kuis nii, ütlen mina, sina teed pankroti ja mina pean maksma? Eksid, va vennas, vastab tema, mitte Samuel Köögertal ei tee pankrotti, vaid virma „Köögertal ja kompanii". Kui nii, siis tasu mu kahjud, ütlen mina. Miks siis mina pean seda tasuma, mis teised sulle kahju teinud? küsib tema nüüd niisukese näoga, nagu oleks mul arust puudu ja ajaks sellepärast lolli juttu. Aga sina ju petsid minult allkirjad välja, kui sa ise olid omadega juba ammugi läbi! hüüan mina nüüd juba südametäiega, sest ma hakkasin aimama, mis mees ta õige on. Selle peale vastab tema aga rahulikult: olid tobe, kui lasksid end petta. Loll saab kirikuski peksta. See on su viimane mehe- ja sõbrasõna? küsin ma nüüd, et tema südant puudutada, aga tema, tõbras, vaatab mulle otseteed silma sisse ja ütleb — pange hästi tähele, mis ta ütleb — ütleb: Kööögertal oli Vesiroosile mitte sõber, vaid ainult ärisõber, nii et meie vahekorrad on puhtad. Nüüd aga oli minu kannatusel lõpp. Ta ei jõudnud veel oma

molu kinnigi panna, kui mina laualt kivist tuhatoosi võtsin ja ühes paberossiotstega lartsti! otse näkku lasksin, nii et punane kali taga. Ma oleksin ta, jumala eest, sealsamas vagaks teind, aga teised, kuradid, tulid oma ninadega vahele. Siiski, sain niigi palju talle anda! Paar kuldhammast peab ta ikkagi suhu juurde panema."

„Aga selle eest võib ta sinu istuma panna," ütles Indrek.

„Mulle on see ükskõik, nüüd on see mulle üsna ükskõik," ütles Vesiroos lootusetult, ja uuesti vajus tema raske keha kössi, kuna ta jutustuse ajal oli pinevalt sirgu tõusnud. „Mina olen kui aus mees vanaks saanud" — need sõnad rääkis ta suure veendumusega, nii et Indrek vaatles teda huvitatult, mõeldes tema mitmekesisele äritegevusele sõjaajal ja selle järelaastail — „ja kui nüüd eesti rahvas ja vabariigi valitsus lubab, et keegi kelmiköögerdis tuleb ja mu puupaljaks röövib, siis lähen ma parema meelega sulide hulka istuma, kui et veel ausate kaabakate seas elan."

Neile sõnadele järgnes kestev vaikus. Alles tüki aja pärast hakkas Vesiroos uuesti rääkima. Ta arutas lähemat minevikku ja kahetses, et polnud kuulanud Indreku nõuannet, kui see oli hoiatanud Köögertalile uusi allkirju andmast.

„Teadsid sina juba siis, et tema on niisuke kaabakas?" küsis Vesiroos.

„Mitte just," vastas Indrek, „aga ma kartsin seda."

„Miks sa siis minule sellest ei rääkinud, ma poleks ehk siis allkirju andnud?"

„Mul olid omad põhjused vaikimiseks," ütles Indrek.

„Ja nõnda lasksid mu pea silmusesse pista," lausus Vesiroos etteheitvalt. „Aga mis põhjused need siis olid, et sa vaikisid?"

„Neist ei tahaks ma praegu rääkida," vastas Indrek kõheldes, nagu otsiks ta jalaga teed.

„Mis siis nüüd enam on!" ütles Vesiroos. „Nüüd

on niikuinii kõik läbi. Mis mõte oleks veel vaikida. Pealegi, milleks seda minu eest varjata."

„Esteks pole veel kaugeltki kõik läbi," tahtis Indrek seletama hakata, kuid Vesiroos pistis kärsitult vahele:

„Kuis nii, pole veel kõik läbi?"

„Arvad sa siis, et Köögertal jätab sellega? Usud sina, et temal pole tarvilikul pool enam poolehoidjaid, kes sokutavad ja kombineerivad uued miljonid tema uude ettevõttesse, mille ta avab kellegi teise nimel? Tead, asi võib isegi nii pööraselt lõppeda, et sinagi saad tema kaudu uuesti jalad alla."

„Peale seda, kui mina oma käega äigasin tal hambad kurku?" imestus Vesiroos.

„Ta laseb ju sinu enda rahaga kuldsed asemele panna," muigas Indrek vastu.

Vesiroosi paksuhuuline ja habemetüügastikuga ümbritsetud suu kiskus nagu naerule.

„Sina tahad mind ainult trööstida," ütles Vesiroos natukese aja pärast. „Mina ei saa enam kunagi jalgu alla."

„Ega sest polekski kasu," arvas Indrek.

„Kuis nii, poleks kasu?" küsis Vesiroos haavunult.

„Sa kaotaksid ikkagi kõik," vastas Indrek.

„Miks siis?" päris Vesiroos üllatatult.

„Köögertal kaotab lõpuks ka kõik," seletas Indrek vastuse asemel. Tema jõuab varsti sinnasamasse, kus sinagi. Küll sa näed. Näed oma silmaga. See olgu sulle trööstiks."

„See olekski suureks trööstiks," ütles Vesiroos peaaegu liigutatud meelel. „Ja tead, väimeespoeg, kui see tõesti nõnda sünniks, nagu sina ütled, siis oleks kindel, et maa peal maksab õigus ja taevas elab jumal."

„Karin ütles mõni päev tagasi sedasama," tähendas Indrek.

„Tema on minu tütar," kiitis Vesiroos heal meelel. „Temal on minu silmad ja süda, ainult keha on tal emalt — eluaeg nagu piits teine. Aga ma ei saa siiski

aru, miks Köögertal tuleb mulle tingimata järele," lausus ta natukese aja pärast.

„Ah miks?" kordas Indrek nagu aru pidades ja ütles siis iga sõna toonitades? „Aga sellepärast, et tema pole ärimees, vaid äritseja. Lihtsalt spekulant! Äriline röövik, kes elab teiste verest ja mahlast. Tema ise on tühi nagu väljapigistatud sidrun. Veel tühjem! Nagu kuivanud käsn! Niisuke on ta! Kogu see äritseja kupatis oma enamuses on samasugune ja sellepärast peab ta paratamatult põhja minema. Need on ellujäänud sõjaaegsed marodöörid, revolutsiooniaegsed verekaanid, kes end teiste kulul täis imenud ja nüüd pakatavad..."

„Siis olen ka mina üks neist kaanidest?" küsis Vesiroos nagu ähvardavalt ja ajas enda sohval üles.

„Peaaegu, kallis äiapapa, kui otsekohene olla," vastas Indrek piinlikult kõheldes, et ta enda unustanud. Aga lõpuks ometi oli tal heameel ja pisut nagu kergendatud tundmuski.

Vesiroos langes uuesti sohvale kössi, nagu tahaks ta tema vedrudesse kaduda. Ta vahtis pärani pilgul Indrekule otsa ja tema silmavalged olid verisemad kui kunagi varem. Silmis oli külm, tardunud veri.

„Aga lamajat ei lööda enam, ütleb vene vanasõna," rääkis Indrek vabanduvalt Vesiroosi veretavaisse silmi vahtides.

„Minu eit ütleb mulle ikka, et tema sind pisut pelgab, nüüd ma mõistan, miks see nõnda on," rääkis Vesiroos ja pööras silmad kõrvale. „Tähendab, eit tundis, et sa arvad midagi ja vaikid. Jah, temal on peenike nina, minu eidel nimelt. Aga Karin on minusse, sellepärast ta kippus kangesti sinule. Mina keelasin küll, aga tema ei võtnud kuulda. Tema ka kardab pisut sind."

Vesiroos pööras uuesti oma verevad silmad Indreku poole.

„Ei, kallis äiapapa, mitte Karin ei karda nii palju mind kui mina teda," vastas Indrek vaikselt ja vahtis Vesiroosile mõtlikult vastu. Selle näos ei liikunud ai-

nuski lihas, nagu ei puutuks asi põrmugi temasse. Ta pööras ainult silmad kõrvale ja rääkis nagu endamisi:

„Aga lapsed sind ei karda, seda ütleb eit alati."

„Ema on hea inimene," lausus Indrek.

Vesiroos pööras uuesti silmad tema poole ja vahtis talle peaaegu mõttetult otsa. Indrekul hakkas pisut jube. Aga siis tuli Vesiroosi näoilmesse elu tagasi ja ta rääkis:

„Aga siiski ei saa ma aru, mis õigusega sina minule seda ütled? Sina nimelt!"

„Muidugi," oli Indrek alistuvalt nõus, „mul pole selleks mingit õigust. Ma oleks pidanud vaikima."

„Ei, siiski parem, et ütlesid, nüüd ma tean. Siis sina arvad tõesti, et mina olin oma varanduse ülekohtuga saanud ja et sellepärast läkski kõik nõnda?" küsis Vesiroos.

„Nii täpne ja korras pole maailmas õigusemõistmine mitte," arvas Indrek. „Sõjas hukkus niipalju süütuid ja pääses niipalju ülekohtuseid, et kui selle peale mõelda, siis võib aru kaotada. Aga igal asjal on oma aeg. Mis oli võimalik sõjapäevil ja revolutsioonis, see ei kõlba enam praegu — muud ei midagi. Kuid Köögertalid talitavad, nagu kestaks sõda ja revolutsioon täie hooga edasi. Selles on nende süü ja sellepärast läheb kõik, nagu ta minema peab."

„Nii et minul ei maksagi end enam liigutama hakata," ütles Vesiroos. „Olen õigusega läbi ja pean põhja jääma. Ainuke troost, et varsti tuleb ka Köögertal ühes kõigi teistega järele, eks? Nii arvad sina?"

Indrek ei vastanud. Ta kehitas ainult pisut õlgu ja vaatas kõrvale.

„Eksid, armas väimeespoeg!" hüüdis Vesiroos, kui Indrekult vastust ei tulnud. „See kõik on ainult raamatute järele nõnda, mida sina loed. Aga raamat pole elu. Minulgi hakkas tagurpidi minema just siis, kui sina hakkasid minu äriraamatutega jändama."

„Vastuoksa," tähendas Indrek, „enne hakkas sul halvasti minema ja siis alles mina soovitasin raamatupidamist."

„Vale!" hüüdis Vesiroos. „Äpardusi ja sissesilksatusi oli mul ka varemalt, sest ega siis kõik otsad või täie ette minna, kus siis selle raha ots, mis inimene ilmas kokku ajaks. Aga niipea kui tulid raamatud, siis polnudki enam muud kui sissesilksatused. Pane tähele, mis ma sulle ütlen: raamatutarkus ja -õigus ei kõlba elu tarvis. Siin maksab hea nina, nagu minu eidel: sina vaikid, aga tema tunneb — hea nina ja oma töö ja vaev. Ja ilma töö ja vaevata pole mina midagi saanud. Mitte midagi, kas kuuled! Mitte niigi palju, kui küüne all musta. Aga kui on oma töö ja vaev, kus on siin siis teiste veri? Sa ütled: teised olid rindel. Eks nad saat mind ka. Arvad, et mina poleks läind, et mina oleks sääred teind? Ei, armas väimeespoeg! Vesiroos oleks läind ja oleks ka seal läbi löönd. Sinu äiapapa lööb igal pool läbi, niisuke mees on tema. Lööb läbi iseoma töö ja vaevaga. Teine asi mõni Köögats! Sel olgu muidugi semlakid valitsuses ja pankades, see muidu ei saa. Sest mis on niisuke Köögatsike? Varas, röövel — muud mitte midagi. Varastab valitsust ja röövib eesti rahvast. Mina olen ometi täiseestlane ja minu tegi ta puhtaks. Aga kelle olen mina puhtaks teind? Kelle? Ütle ükski inimene, kui tead. Nimeta! Ära häbene! Aga sa ei tea kedagi, sest ei ole ju kedagi. Vesiroosil pole keda kuraditki vaja, ei panka ega vabariigi valitsust. Ja siin pole enam mingit vabariiki, vaid puhas isevalitsus, Vesiroos keisriks troonil, kes hoiab ohjad pingul peos. Ja ühte ütlen ma: Vesiroos hakkab uuesti peale, Vesiroos näitab veel sinule ja kõigile Köögatsitele, kes on Vesiroos. Sina ütled minule: teiste veri. Aga millest sina ise kõik need aastad oled nõnda elanud? Kas oma närusest palgast, mis sa teenid? Raamatute lugemisest? Ei, mu armas väimeespoeg, see on olnud minu, Vesiroosi töö ja vaev, minu veri! Kas kuuled, minu veri!"

„Sul on täiesti õigus," oli Indrek nõus, „ja sellepärast mina poleks pidanudki oma arvamist avaldama."

„Ei, vaid sa oleks pidanud oma arvamist avaldama

mulle enne, kui sa said mu väimeheks, siis oleks sa olnud täismees," vastas Vesiroos.

„Siis mul veel polnudki seda arvamist," seletas Indrek.

„Taga targemaks asi ikka läheb!" hüüdis Vesiroos. „Nii et tuleb välja, et mina ise, minu eit ja minu tütar ning võib-olla ka tütre lapsed, kogu mu sugukond on sinus selle arvamise kasvatand?"

„Nii et tuleb välja," kordas Indrek alistunult nõus olles. Ja kui Vesiroos jäi talle pärani silmil otsa vahtima, lisas Indrek juurde: „Võimalik ka, et seda on raamatud ja teised inimesed teinud."

„Raamatud, raamatud, raamatud!" kinnitas Vesiroos. „Nemad on kõiges süüdi. Pealegi oled omale ameti valinud, kus ka ainult raamatutega tegemist. Nõnda võib hoopis aru kaotada."

„On kuis on," ütles Indrek Vesiroosi jutu vahele, „sa võid mind hukka mõista, kui tahad; ühte tahaksin sinult siiski paluda."

„Lase kuulda, väimeespoeg, lase kuulda," rääkis Vesiroos kergendatud häälel, nagu poleks tal pankrotiga tegemist ega midagi. „Aga kui see palve sul ka kusagilt raamatust on, siis pea ta parem omale, mina raamatupalveid ei armasta."

„Ei, vaid — kas see kogu meie rääkimine ei võiks ainult meie kahe vahele jääda, nii et naised jääksid mängust välja, seda tahtsin sinult paluda," ütles Indrek.

„Üsna õige!" oli Vesiroos nõus. „See on meeste asi, meeste jutt, naistel pole sellega asja, muidu läheb veel pirr lahti. Minu eit ei tea õieti veel sedagi, et temal pole enam vana vürtspoodigi. Lasen teda rahus elada mõnedki päevad veel. Las kosutab närve. Karinil on aga ammugi hais ninas, näen seda tema näost."

Sel silmapilgul kõlises välisukse kell.

„Seal ta ise vist ongi," tähendas Indrek.

„Hunt tuleb ikka sinna, kus tast räägitakse," vastas Vesiroos.

„Härra on omas toas?" kostis Karini hääl esikust.

„Jah, papa ja vanapapa!" vastasid lapsed nagu ühest suust.

„Teie minge Tiina juurde, mul on papaga rääkimist," ütles Karin lastele.

„Mina tahan ka tulla papa tuppa," kiunus Tiki.

„Ei, ei, ei! Praegu mitte," ütles Karin ja katsus juba uksekäerauda.

„Nüüd läheb lahti," ütles Vesiroos Indrekule. „Ole mulle abiks!"

V.

„Sa istud rahulikult siin, aga mina otsisin sind kodus ja linnas," pöördus Karin isa poole, ilma et oleks Indrekust väljagi teinud.

„Me peame kahekesi aru," vastas Vesiroos.

„Pole vist enam midagi aru pidada," lausus Karin ja lisas siis peaaegu vihaselt: „Me oleme paljad, nagu näib."

„Miks siis kohe paljad?" küsis Vesiroos. „See maja on ju meil alles järel. Ja peale selle on mul veel üht ja teist tühja-tähja müüa, seda nad kätte ei saa, ei leia üles."

„Sinu tühja-tähjaga olgu kuis tahes," ütles Karin, „aga sellest majast ära räägi, see on ju minu."

„Ei noh, muidugi sinu, ega ma siis seda," seletas Vesiroos põigeldes, „aga ulualune on meil ju hädakorral ikka, ja kui talle obligaatsiad peale teha..."

„Nojah, seda aru te siin pidasitegi," lausus Karin nöökavalt, tõusis toolilt, kuhu oli istunud, võttis käekoti, mille oli esiteks sohvaotsale visanud, avas ta närvilise kiirusega, nagu kardaks hilinemist, leidis sealt väikese hõbedase puudritoosi, läks akna alla, tolmutas seal oma nina, mis kippus ärritusest niiskeks kiskuma, pöördus siis uuesti käekoti juurde, võttis paberossi, pani selle suitsema, istus toolile, viskas oma peene siidsukas jala hooletult põlvele, nii et paljastus osa reitki, ja puhus suitsu isale peaaegu näkku.

„Karin, kallis laps," ütles isa paluvalt, „viska see pabeross! Sa ju tead, mina, vanainimene, ei või kannatada, kui naised suitsetavad."

„Seisukord on niisugune, et siin ei aita enam pabeross, vaid viska sigar näkku," vastas Karin mehelikult, mis andis tema kõhna ja nagu õrna välimusega otse naljaka kokkukõla. Aga praegusel silmapilgul ei pannud seda keegi tähele.

„Armas laps, mina ei mõista sind," hakkas Vesiroos ja tahtis jätkata, kuid Karin sähvas kärsitult vahele:

„Muidugi ei mõista. Mehed üldse ei mõista midagi. Ainult meelitada, lootust anda, uskuma panna ja siis pää! muud ei midagi."

„Millest sa õieti räägid?" küsis isa ja lisas nagu kibestunult: „Aga viska ometi ükskord see paberossinäru, ma ei või teda sinu suus näha. See on lihtsalt hirmus!"

„Aga mina sinu pankrotti pean võima näha?!" hüüdis Karin häälel ja näoilmel, mis ennustasid nagu peatset nuttu. „See ei ole hirmus? Ei ole? Ja nüüd veel ihute kahekesi selle majaloksu peale hammast!..."

„Kuidas sa räägid!" ütles nüüd ka Vesiroos juba kõrgendatud häälel. „Loks! On see maja loks? See maja on kui kelluke! See on, ma ütlen teile, kui naksitrall! Paremat maja pole kogu linnas leida."

„Ja sellest elades võid ainult vesiseid kartuleid ja tulisoolaseid heeringaid süüa," jätkas Karin isa toonil. „Aga jumala pärast, heeringale mitte haput koort peale panna, seda see maja ei luba, ainult pisut sibulat ja sedagi ainult sügisel, kui ta odav."

„Nii hirmus see asi ometi veel ei ole ju," tähendas Indrek nüüd vahele.

„Sina ole vait!" käratas Karin ja viskas paberossiotsa toanurka põrandale, nagu seisaks seal mõni prügikast. „Sina ei tea neist asjust midagi ja ei tahagi teada. Sinu kuuldes ei tohi sõna raha suhugi võtta. Sinu arvates on need kõik, kes rahaga tegemist teevad,

kelmid ja kaabakad, räpased loomad. Ka mina olen sinu meelest ainult..."

Ta ei saanud lõpetada, sest enne tuli tal nutuhoog peale. Nüüd puutus isa oma käega tema põlvi, nagu tahaks ta kleiti pikemaks venitada ja neid katta, aga tõepoolest patsutas ta tasakesi ja lausus rahustavalt:

„Nonoo, lapsuke! Mitte nii südamesse võtta, mitte nii südamesse! Ja Indrek pole ju milleski süüdi."

„Aga kes siis on?" küsis Karin pisaraid pühkides ja katsudes endast võitu saada. „Keegi peab ometi süüdi olema."

„Jah, mis süüsse puutub," hakkas Vesiroos, ilma et oleks teadnud, millega lõpetada, „siis on asi nõnda, et..."

„Mehed on süüdi," lõpetas Karin nagu lause. „Kõik mehed, sest teie ajate äri, teie käes on raha ja varandused. Naistel pole ju midagi. Paljas ihu ja hing, see on kõik. Aga seda ei taha keegi. Ja mina ei saa sinust aru, papa. Ise oled vana inimene, terve eluaeg äri ajanud ja nüüd lased sel Köögertalil enda sisse vedada, lihtsalt üle lüüa. See on ju nõnda, selles pole vähematki kahtlust, eks? Kõik räägivad ju sellest! Ja naeravad! Ei, irvitavad!"

„Sinu isa, armas tütar, on ausam kui teised inimesed, see on kõik" ütles Vesiroos sellise veendumusega, et Indrekki hakkas teda peaaegu uskuma.

„See ausus on sulle muidugi Indrekust külge hakanud," ütles Karin põlastavalt. „Temal on iga teine sõna ausus või õigus. Noh, ja nüüd on teil teie ausus käes! Köögertal irvitab ja mina sülgan teie aususe peale. Kelmide keskel teie oma aususega!"

„Aus peab inimene ikka olema, seda nõuab ususeadus," ütles Vesiroos õlitatud häälel.

„Kes selle ususeaduse on teinud?" küsis Karin ja vastas ise: „Kelmid, kes teisi tahtsid pügada."

„Ei, armas laps," vaidles Vesiroos talle vastu, „ususeaduse on teinud jumal oma meeste läbi."

„Jumal!" hüüdis Karin põlglikult. „Kes tuu om?"

„Niisuke on see tänapäeva noorpõlv," ütles Vesiroos otse südamliku nukrusega, pöördudes Indreku poole, kes omakorda pöördus Karini poole, öeldes kerge irooniaga:

„Alles mõni päev tagasi sa tormasid siiasamasse tuppa ja ütlesid, sa usud, et vanajumal elab alles."

„Kui keegi minus on jumala tapnud, siis just sina, seda pead sa teadma," vastas Karin ägedalt Indrekule. „Mina olin usklik, sest minu ema on usklik; isegi papa on enamasti alati usklik olnud. Aga sina oma targutustega oled mu usu söönud. Ikka: kuis võib olla see või teine, kuis võib sündida nii või teisiti, kuis saavad inimesed teha seda ja teist, kui on tõesti jumal? Aga näe, võib olla, näe, võib sündida, näe, inimesed saavad teha, mis tahavad, aga jumal on siiski olemas. Ja tänasest päevast saadik hakkan mina teda uuesti uskuma, usun sinu kiuste. Lastele hakkan ka igapäev jumalast rääkima, jumalast ja rahast, mine või lolliks seda kuulates."

„Minu pärast ei maksaks sul tõepoolest hakata jumalasse uskuma, ei tasu vaeva," ütles Indrek, „aga iseenda pärast küll, ehk saaksid nõnda oma rahu jälle tagasi."

„Jah, kallis laps" oli ka isa Indrekuga nõus, „oma rahu peaksid sa küll tagasi saama. See on otse hirmus, kuidas sa kõik asjad omale südamesse võtad."

„Võtan jah südamesse!" kinnitas Karin parastades, nagu puutuks asi eelkõige teistesse, mitte temasse endasse. „Aga teie olete kahekesi ühes nõus, tahate minu taltsaks teha. Oodake niikaua! Ma tahaks lõpuks teada, mis te minust õieti tahate? Mis te närite mu kallal? Hea küll, et olete kaks meest, üks minu isa, teine mu abikaasa" — viimast sõna toonitas ta põlgliku irooniaga, — „aga mis siis sest? Mina olen naine ja laste ema ning vilistan selle peale, et teie olete mehed. Ma pole enam mõni tita, kes näeb mehes jumal teab mis. Nii et ma palun, jätke mind ükskord rahule!"

„Täna on nähtavasti parem, et ma lähen," lausus Vesiroos nüüd nagu endamisi alistunult ja tõusis sohvalt. Aga kui ta Karinist mööda läks, puutudes oma laia lotendava kuuehõlmaga tema peaaegu püstiaetud põlvi, siis tundus kogu tema lohmakas kujus midagi nii viletsat ja haletsemisväärset, et Karin ei saanud muidu kui kargas otse loomusunniliselt jalule ja sööstis isale ukse alla järele, kus ta temal käest kinni haaras ja liigutatud häälega ütles:

„Papa, ära mine veel. Ma olin sinu vastu halb. Tule tagasi. Räägi, mis sul on. Ma katsun kuulata."

Nende sõnadega talutas ta isa endisele paigale ja istus ise tema kõrvale, pannes talle käe pihale. See tütre käitumine mõjus Vesiroosisse nõnda, et ta vaevalt suutis hoiduda härduspisaraist. Keeletuna istus ta tüki aega Karini kõrval, nii et see oma läbematuses viimaks küsis:

„Milleks sa õieti meile tulid?"

„Vaata, tütrekene," algas Vesiroos tasa ja targu. Aga tema kõnetoon mõjus Karinisse kohe erutavalt, nii et ta tõmbas oma käe loomusunnilise kindlusega isa pihalt tagasi. Tema teadis nimelt, et kui isa algab nii tasa ja targu, siis peab see midagi halba olema, pealegi veel sellele, kellega ta räägib.

„Nonoh!" lausus Karin nagu ergutavalt. „Ma kuulan."

„Nagu sa tead, olen ma läbi," algas Vesiroos uuesti.

„Jah, Köögertal tegi su paljaks, papa," ütles Karin vabandavalt.

„Aga nõnda see ometi jääda ei või," ütles Vesiroos.

„Mis sa siis mõtled Köögertaliga peale hakata?" küsis Karin. Aga see küsimus oli Vesiroosile sedavõrd üllatav, et ta pöördus kogu kehaga tütre poole ja vastas:

„Köögertaliga pole midagi peale hakata. Paar hammast riskeerisin tal kurku, see on kõik. Midagi muud peab tegema, sest ega siis käed rüpes või istuma jääda. Peab pisut raha muretsema ja . . ."

„Ja minu majale obligatsiooni tegema, eks? täiendas Karin, tõusis sohvalt, pani uuesti paberossi suitsema ja lisas: „Ei, papa, räägi minuga, millest tahad, mitte sellest. Jäta minu maja rahule. Selle oled sa minule and, see ka jäta minule."

„Selle andsin ma mitte ainult sinule, vaid ka sinu mehele," ütles Vesiroos nüüd.

„Mis sa tast siis üksi minu nimele kinnitasid, kui sa tema ka Indrekule andsid," vastas Karin ja puhus suitsu lakke.

„Aga mehel on ju niikuinii oma naise varanduse kohta sõnake kaasa rääkida," arvas Vesiroos.

„Haa!" karjus Karin nüüd nii, et pabeross kukkus suust põrandale, kus ta temale jalaga peale astus. „Seda te haudusitegi siin kahekesi välja." Ja Indreku poole pöördudes ja temale paar sammu lähemale astudes, ütles ta: „Ah nüüd on see õige aeg oma meheõigusi hakata maksma panema? Nüüd, kus olete oma tarkusega pankrotis! Tee ainult proovi! Küll mina juba abinõu leian sinu taltsutamiseks."

„Ma pole mingile õigusele mõelnudki," ütles Indrek.

„Teedki targasti, sest muidu võiks su käsi väga halvasti käia," vastas Karin ähvardavalt.

„Tõepoolest, ma ei mõista sind," lausus Indrek nüüd õlgu kehitades ja pöördus pisut kõrvale.

„Mehed ei mõista üldse midagi," ütles Karin, „sest mehed ei mäleta midagi. Neil on nii, et täna tehtud ja homme unustatud. Aga mina ei unusta, ära karda. Sellepärast pea meeles: minu maja jäta üsna minu hooleks, ole sa mees või ükskõik mis. Ja seda ma ütlen, et kui mina veel kord peaksin abielluma, siis kõigepealt varandused lahku."

„Me võime ju veel nüüdki varandused lahutada," ütles Indrek.

„Sinuga pole mul seda janti tarvis, sina oled mul muidugi peos," vastas Karin ja istus toolile, visates jällegi jala hooletult põlvele, nagu ei paneks ta üldse tähele, mis ta teeb.

„Tõsi jutt, armas laps," ütles nüüd ka Vesiroos; „varandust võib alati lahutada. Minagi mõtlen nüüd mammiga varandused lahutada, et oleks selge vahe."

„Nüüd muidugi, miks siis mitte," osatas Karin. „Aga, armas papa, miks ei teind sa seda varem? Siis oleks kogu õnnetus tulemata jäänd."

„Selles on sul, tütreke, üsna õigus," kordas Vesiroos, nagu püüaks ta nõnda Karini meelt rahustada. „Aga parem hilja, kui ei iialgi. Eks ole nõnda? Ja just sellest ma tahtsingi sulle rääkida, aga sina saad juba enneaegu nii väga ärritatud, et..."

„Noh, hea küll," rääkis Karin vahele. „Sina tahad mammaga varanduse lahutada. Siis lahuta. Minul pole selle vastu midagi. Mul on isegi väga hea meel, et mamma saab vanul päevilgi iseseisvaks."

„Aga kas sa siis, kui mamma juba iseseisev, ei tahaks..." mõtles Vesiroos öelda.

„Oma majale obligatsiooni teha?" küsis Karin.

„Mammat pisut aidata?" jätkas Vesiroos oma lauset.

„Selle asja õiendan mammaga, kui tal juba oma varandus olemas," vastas Karin.

„Nõnda on ju mõttetu varanduse lahutamisega jändama hakata," tähendas Indrek nüüd. „Me just mõtlesime papaga, et sa võiksid seda teha mamma pärast. Tema on ikka nii hea olnud."

„Jah," aitas ka Vesiroos kärmesti kaasa, kui nägi, et Karin jääb kuulatama, nagu hakkaks tal süda nõrkema. „Sest vaata, lapsuke, mammi ei teagi ju, et ka seda vürtspoodi pole meil enam kunikski. Ja kui siis võiks talle anda uue poekese, mis oleks täiesti tema oma, tema nime peal ja kõik, kus tema täieline peremees ja perenaine, nagu sina siin selles majas, siis ma ütlen, et..."

Vesiroos sai ise oma sõnadest liigutatud, tema hääl hakkas värisema ja tema punased silmad lõid jällegi niiskelt kilama. Isa meeleliigutus hakkas ka tütresse, kes püüdis seda alguses kõigest väest varjata, milleks tõusis toolilt ja läks akna alla, et võiks pöörata selja

meeste poole. Aga äkki silmad tõusid tal tulvil vett täis, ta pöördus uuesti toa poole ja ütles nagu südametäiega:

„See on sinu nüke, Indrek, sinu silmus, mis te mulle kaela viskate. Ainult sina tead, kuidas ma oma ema armastan, ja nüüd tarvitad sa minu nõrkust kurjasti."

Ja nagu oleks Karinil süda ikka veel täis, ta läks Indreku juurde ja sikutas teda kahe käega kõrvust. Aga kui see teda oma kätega puutus, langes ta temale sülle, puges peaga lõua alla ja hakkas peaaegu suure häälega nutma, ise öeldes:

„Indrek, ma olen hirmus õnnetu!"

„Sa võid oma vanale emale head teha ja oled ikkagi õnnetu," imestus Indrek ja patsutas naist tasakesi.

„Sa oled lihtsalt kurat," ütles Karin mehele imelise õrnusega.

„Soo, nüüd on siis kõik jälle hea," lausus Vesiroos kergendatult.

Tundmuste valing vaibunud, hakati arutama küsimuse praktilist lahendust. Aga seal kippus jällegi kõik pea peale pöörduma. Indrek pakkus ennast selleks, kes muretseb obligatsiooni eest raha ja valvab, et Karinil poleks kogu asjaga ei nüüd ega tulevikus mingeid sekeldusi ega lahendusi. Aga naine ei tahtnud sellest kuuldagi. Tema ise pidi asja oma kätte võtma, et ta teaks, mis ja kuidas.

„Mina ei usalda oma asju enam meeste kätte," ütles ta.

„Ühe või teise mehe poole pead sa selle asjaga ometi pöörduma," seletas Indrek.

„Jäta see üsna minu mureks," vastas Karin iseteadvalt.

„Vaata, et sa oma pead silmusesse ei pista, nagu sa ise esteks ütlesid," hoiatas Indrek.

„Mul on paremaid nõuandjaid kui sina oled," ütles Karin sellise ükskõiksusega, nagu poleks hiljutist õrnusevalingut kunagi olnud.

„Annaks jumal," lausus Indrek peaaegu ohates.

„Ära sina võta jumala nime suhu!" hüüdis Karin.

„Sinu pärast võtan ma ikkagi," vastas Indrek.

„Jah, oma naise pärast peab mees tänapäev ikkagi jumala nime suhu võtma," rääkis Vesiroos naljatavalt, sest tema oli ka eelnevat sõnavahetust naljana võtnud.

„Naised peavad seda ennem oma meeste pärast tegema," ütles Karin üsna tõsiselt ja vaatas oma isale tähendusrikkalt otsa, nii et see ainult ohkas.

„Ma ütlesin ju kohe, et temal on kuldne süda," rääkis Vesiroos, kui Karin oli toast lahkunud. „Aga ta võtab kõik asjad liiga südamesse."

„Ei, äiapapa, vaid naistel oleks nagu süda kusagil mujal kui meil meestel," arvas Indrek.

„Väga õige, väimeespoeg," oli Vesiroos nõus, „minu eidel on süda kogu aeg teisel kohal olnud kui minul endal. Temal oleks nagu õigemal kohal kui minul. Ta on mulle mitu korda öelnud, et jäta sokutamine ja praalimine nende suurtega, ega see hästi ei lõpe. Noh, nüüd ongi eide sõnad käes — karsoss!"

VI.

Järgnevad päevad polnud Karinit peaaegu näha ega kuulda — kodu nimelt. Äriasjad ja seltskondlikud kohustused, nagu ta ise ütles, röövisid temalt kogu aja. Hommikuti magas ta enamasti keskpäevani ja kui ta tõusis, oli tal ikka pöörane rutt, et õigeks ajaks kohvikusse jõuda. Sest ennem võis trammile või raudteerongile hilineda kui kohvikusse, seda teadis Karin sama hästi kui iga teinegi seltskonnaproua: kohvikusse hilineda tähendas niiöelda oma seisusest loobumist, rongile hilinemine selle vastu ei tähendanud midagi muud kui ainult hilinemist.

„Lapsed väsitavad ära," kurtis Karin kohvikus sõbrannadele. „Eriti just viimasel ajal. Nad hakkavad mul hirmsasti närvide peale."

„Arushaadav!" hüüdis proua Meeli, rõhutades tugevasti sõna kolmat silpi, ja lõi selle juures lõua nõksti! allapoole, nii et ta muidu ei saanud oma kaaskõnelejaile otsa vaadata, kui pidi silmad hästi ülespoole keerama — silmaterad kadusid peaaegu värvitud ripsmete alla ja silmavalged pääsesid kogu oma mõjuga maksvusele. Proua Meeli oli nimelt kaks välismaareisi oma mehega kaasa teinud ja sealt selle kena võtte ühes toonud, mis pidi tähendama ilmsüütust. Et aga meil oli neid vähe, kes olid välismail käinud, siis ei teatud, mis oli ilmsüütus, ja sellepärast peeti proua Meelit tema pilgu pärast kas luuleliseks või eksalteerituks, mis tähendaks lõpuks ühte ja seda-

sama. „Aga minu Loolu ei hakka mulle phõrmugi närvide peale," jätkas proua Meeli. „Thema on tõepoolest üks fhääga mõistlik khoer. Theie ei või omale ettegi kujutada, khui mõistlik."

„Lapsed võivad õrna närvidega inimese otse hulluks ajada," ütles proua Horst asjatundlikult, kuigi avalikud kohustused polnud tal võimaldanud ühtegi last kasvatada. Nagu öeldu kinnituseks ta vajutas oma paberossiotsa tuhatoosis kägarasse kokku, nii et ainult pisitillukene suitsujuga pääses väriseva halli leegina sellest energilisest muljumisest. „Näe, Saksamaal või Ungaris, ei mäleta hästi, kus see oli, lehest lugesin, igatahes kusagil vanal kultuurimaal, on üks ema iseoma käega oma kolm last ära tapnud ja siis ka iseendale silmuse kaela pand. Mis te arvate, teeb üks naisterahvas seda nalja pärast!"

„Oi, armuline proua!" hüüdis ajakirjanik Sutt, kes tuli sel silmapilgul siia lauda, sest prouadega lobisedes kogus ta seltskondlikke uudiseid. „Mis puutub lastetapmisse, siis selleks ei vaja me enam välismaa eeskuju. Lapsi võib nimelt tappa ilma välisvaluutata. Kindlasti! Nõnda on kõige soodsam, sest siis ütlevad kõik advokaadid ja kohtunikud, et mis see vaene tüdruk pidi siis tegema, tal polnud ju meest, kes muretseks välisvaluutat."

Seda öelnud, Sutt välgutas oma prilliklaase kordamööda kõigile lauasistujaile, nagu küsides: noh, kuidas meeldis? ja võttis siis asjalikult oma taskuraamatu, et sinna midagi tähendada. Oma pika ja sihvaka kasvu, puhtaks aetud valge näo ja lühikese piibuga hambais peeti teda väga mõjuvaks, isegi elegantseks, hoolimata tema pisut lamedast ninast, paksuhuulisest suust, kollastest hammastest ja pisikestest silmadest.

„Härra ajakirjanik," ütles proua Itam, kes istus Suti vastas teisel pool lauda, „teie süüdistate vaeseid naisi, aga kus on siis nende laste isad õnnetuse silmapilgul?"

Need sõnad räägiti imeõrna ja -maheda häälega, nagu tahetaks kõnesolevaid isasid paitada, sest proua

Itami häälel oli kuulsus, et sellele ei suuda ükski mees vastu panna.

„Kanad munevad ka ilma kuketa," vastas Sutt ja meelitas sellega kõigi nägudele naeru. „See on esimeseks," jätkas ta. „Teiseks aga — isad aitavad emadele tänapäev truult kaasa õnnetuses, nagu teie seda nimetate."

Need sõnad said üldise ja nii valju kiiduavalduse osaliseks, et teiste laudade äärest lendasid pilgud siiapoole.

„Just nagu kristlikus abieluski," lõpetas Sutt oma mõtte.

„Küll olete teie kuri ja häbematu," ütles Karin, kellele Sutt imponeeris, sest ta oskas väga nooblilt piipu hammaste vahel hoida. Nõnda suitsetavad ainult välismaalased, oli proua Meeli tema kohta öelnud, ja see pidi ometi asja tundma.

„Härra Sutt tahab teravmeelne olla," tähendas proua Horst, kes hindas mehes üle kõige vaimu ja kes ei võinud anduda tegelikule lapsekasvatusele just sellepärast, et lapsel pole veel vaimu, vaid ainult hing, nagu ta ütles.

„Kuis nii?" küsis Sutt piipu toppides. „Ega siis eesti mehed ometi kõik korraga pole suguvõimetuks jäänud, et enam lapsi ei tule. Perekonnad on harilikult kolmeliikmelised — mees, naine ja . . ."

„Majasõber," ütles proua Itam, „nii arvate teie."

„Eksite!" hüüdis Sutt, nagu kõneleks ta kogu kohvikule.

„Tasa, tasa!" vaigistasid prouad mitmelt poolt korraga peaaegu värisevate südametega, sest jutt oli kaldunud ainuhuvitavale alale. Sutt pistis täistopitud piibu hambaisse, laskis rinnuli lauale, nii et pea ulatus naiste peade ligi, mis ka kummardusid ettepoole, ja ütles siis saladuslikult:

„Mitte majasõber, vaid koer. Kolm perekonnaliiget: mees, naine ja koer. Majasõber on Prantsusmaal. Eestis on selle asemel koriseva kõhuga peni. Mäletate Visnapuud? See on see mõte. Just kui sigitaks

eesti abielud inimlaste asemel kutsikaid. Sellepärast arvataksegi tulumaksus laste peale nii väikene summa."

„Kuis nii sellepärast?" küsis proua Horst arusaamatuses.

„Väga lihtsalt," vastas Sutt ja puhus suitsu lakke: „seltskonnas on mõte liikuma pandud, et naiste toa- ja sülekoerad võetakse ühes lastega tulumaksus arvesse, s. t. nende heaks arvatakse teatud summa tulust maha. Seaduseprojekt esitatakse riigikogule lähemal ajal. Nii et koerad ja lapsed kui perekonnaliikmed üheõiguslikeks, siis pole kellegil nurisemist, olgu perekonnas mees naine ja laps või mees, naine ja koer. See on selleks, et oleks rohkem kristlikke abielusid loorberipuude ja mirdipärgadega. Majasõber jääb esiotsa tulumaksuseadusest välja. Aga kui meil tuleb välismaa eeskujul kord ka läbikäigumaks, siis sinna võetakse ta tingimata sisse."

„The võite ironiseerida, niipalju kui tahate, aga minu Loolu on thõepoolest mõistlikum kui nii mõnigi laps," ütles nüüd proua Meeli ja laskis oma ilmsüütu või luulelise pilgu Sutil viibida.

„Teil on peaaegu õigus, armuline proua," vastas Sutt, „sest viimasel ajal on Eestis peeneks kombeks, et lapsed on köögis teenijatega ja koerad saalis härrastega. Ümbrus mõjub."

„See pole sugugi nii," ütles Karin nüüd ägedalt.

„Armuline proua, teie mõtlete ebapeeneid perekondi," lausus Sutt ja vedis piipu.

„Kas te ei ütleks, härra Sutt, mitu last teil omal on?" küsis proua Horst.

„Kõigepealt peab mehelt küsima, mitu naist tal on," vastas Sutt. „Sest kui mehel on palju naisi, siis ei või temalt ometi keegi enam lapsi nõuda."

„No näete," ütles proua Horst nüüd, „nõnda ütlevad kõik mehed ja peavad laste asemel mitu naist ülal."

„Pole parata, seltskond kohustab," lausus Sutt alistunult. „Igal korralikul abielumehel peab vähe-

malt ükski kõrvalhüpe olema, muidu satub ta iseomagi naise naeru alla, teistest seltskonnainimestest rääkimata."

„Härra Sutt, te olete vist millalgi õnnetult armastanud," ütles proua Itam oma maheda häälega paitavalt ja kaastundlikult ning ulatas oma paberossiotsa üle laua proua Horstile, paludes: „Ole pai, kustuta ära, sinu käes käib see nii hästi. Mina kohe ei saa. Kodus kustutab mul mees. Mina suitsetan, tema kustutab. Samuti kui kahekesi kalalgi: mina õngitsen, tema paneb sööda ja võtab kalad otsast. Mul jooksevad judinad seda nähes üle selja. Paberossiotsaga samuti."

Seda kõike rääkis ta nii kenasti ja veenvalt, et kui oleksid laua ümber istunud noormehed, siis oleksid armuleegid tõusnud suitsutiinesse õhku, aga naiste silmist välgatas ainult tuld ja iõhker targutaja Sutt küsis nöökavalt:

„Aga kes teil kanu tapab?"

„Seda ma ei tea," vastas proua Itam. „Aga kui ma oma meest paluksin, siis teeks ta seda heameelega. Siiski, kuis jäi teie õnnetu armastusega? Te ei vastanud mulle esteks?"

„Mina armastan ikka õnnetult," ütles Sutt.

„Praegu ka?" küsis proua Meeli.

„Praegu ka," kinnitas ajakirjanik ja vaatas proua Itamile tungivalt silma.

„Te vaesekene!" lausus see paitavalt ja jättis oma sinised rõngassilmad vastupuiklematult mehe vaadelda, nagu valdaks teda südamlik kaastundmus.

„Siis õnnetu armastuse pärast polegi teil lapsi," muigas proua Horst ajakirjanikule ja saavutas üldise naeru.

„Just!" kinnitas Sutt. „Sest mõelge ometi, milline tragöödia: mina arvan, et armastus tähendab lapsi, aga naised arvavad, et armastus tähendab autot."

„Oh jaa!" ohkas proua Meeli südamest, nii et kogu laudkond purskus naerma.

„Näete ja kuulete," ütles Sutt ja tõusis lauast, vabandudes ametikohustega.

Naised omasoodu jäädes näppisid juttu siit ja sealt, aga ära minna ei raatsinud ükski niipea, kuigi õhk oli lokaalis vintske, et keeruta kas või köit.

Räägiti viimasest ooperietendusest teatris, kuid siin koondus peaaegu kõigi huvi ühisesse tulipunkti: kuis olid istunud meesnäitlejail püksid? Karin mäletab, et tema polnud sellest ükskord põrmugi aru saanud, mispärast teda siis nimetatud lapseks. Nüüd polnud ta enam niisuke laps.

Räägiti ka tulevaist pidudest ja sellest, kust ja millise kleidi endale keegi tellib ning mis see maksma minevat. Imestuti, kust üks või teine proua selle hirmsa raha välja võtab, mis ta oma tualettidele kulutab, ja viibati salakesi allikaile.

Meeste rahaallikate kallal nii väga pead ei murtud, isegi siis mitte, kui mõni peen noorhärra kurameeris tões ja vaimus kellegi rahatuusa tüseda teispoolega.

„Mis ta, vaene poiss, peab siis tegema," öeldi noorhärra kohta vabandavalt, „ta on ju, teate, preili N. järele kui hull ja sel käib peigmees ülikoolis, kus värvid nõuavad palju raha."

Nõnda või midagi muud, mis sobis viisakale ja haritud noormehele.

Iga tulijat ja minejat lasti pilkudega nagu kadalippu joosta. Tundus, nagu ootaksid kõik midagi harukordset, aga nagu ikka, ei tulnud midagi. Tulid harilikud ja igapäevased inimesed, keda nähtud kuni tüütuseni. Tuli muu seas ka kunstnik Mägar, kes jäädvustas oma pintsliga seltskonnaliikmeid, eriti mõjuvate daamide ja nende tütarde „maisi olendeid", nagu ta ise oma tegevust nimetas.

Temal kui kunstnikul oli seltskonnas üpris hea „mark" ja tema vaated ning põhimõtted leidsid suurt poolehoidu. Tema arvas nimelt — eriti kui asi puutus „kogu olendisse", — et mitte ilme pole nii väga tähtis, isegi mitte sarnasus, vaid ilu. Pilt olgu ilus. Sest ilu on pildis paratamatu näht, kõik muu juhuslik: kunst

peab ju ilustama. Ilme olgu inimeses, seletas Mägar, mitte pildis, sest ilme on üürikene, pilt igavene. Aga kõige mõttetum olevat ilmet otsida veel sellises pildis, mis maalitud ilmetu inimese järgi, sest pilt peab olema loomutruu.

Loomutruu ja ilus, nii et tal oleks jäädav väärtus. Aga mitte kõik inimesed pole nii ilusad, et neil oleks jäädav väärtus. Sellepärast siis mitte ainult ei või, vaid isegi peab inimest pildil pisut ilustama, et ta saaks kui mitte just päris igaveseks, siis natukenegi igaveseks. Nii et kui majaproual olid jämedamad jalad ja suuremad käed kui igavikule ja ilule sobiv, siis oli Mägar valmis proua jalgu maalima preili jalgade järgi ja preili jalgu ümmardaja jalgade järgi, nagu olud seda nõudsid.

Ei tähendanud midagi, et mõned imestasid, kuis küll nii peened jalad suudavad kanda selliseid tüsedaid „olendeid". Mägar jäi üsna rahulikuks ja ütles, et, kallid suguvennad, oodake vähemalt sada aastatki ja tulge siis küsima ning seletama. Sest mis tähendab kunstis täna?! Ega ometi selleks maksa lõuendit määrida, et arvestada tänast maitset või arusaamist. Tema, Mägar, mõtlevat vähemalt tuhat aastat maalides ette.

Seega olid kõik nõritsemised kõrvaldatud. Ainult kujur Soobik, kes nägi „olendeid" aina igaveses kivis, mitte aga „ehvemäärses" värvis, tähendas kord filosoofilise halvakspanuga:

„Tuhande aasta pärast pole Mägari lõuendeist räbalatki järele, sellepärast on ükskõik, kuidas ta neid tänapäev määrib."

Ent selles filosoofias ei nähtud niipalju vastuväidet kui ametivennalikku võistlust ja kadedust.

Sellele mehele meie prouad saatsidki nüüd oma kutsuvad pilgud, oodates teda oma lauda.

Aga Mägarit pilkudega kutsuda oli kaunis täbar, sest ta kandis prille, hoidis silmad maateral ja liikus nii paksus suitsuvinas, et palavamgi pilk takerdus sinna nagu päikesekiir tihedasse uttu. Ometi õnnestus lõpuks see, mida nii väga sooviti.

„Rääkige midagi pikantset," palusid prouad Mägarilt, sest nende arvates pidi kunst kui ka kunstnik olema pikantne.

„Kannatust, mu armulised," vastas Mägar iseteadvalt ja jäi oma tooli taha seisma, et pühkida prille. Pealegi, nõnda pidid kõik teda tähele panema ja nägema, kuidas tema seisab ümbrusest kõrgemal.

Kui Mägar lõpuks prillid ette sai ja toolile istus, laskis ta oma silmad prouade nägudel ümber käia ja ütles imestledes:

„Kogu meie kultuur ja kunst koos!"

„Mis te sellega mõtlete?" küsis proua Itam maheda häälega.

„Jumala eest!" imestles Mägar edasi. „Ainult minusugune asjatundja näeb, kus lõpeb loodus ja algab kunst."

„Härra kunstnik, teie lähete täna kohe häbematuks," ütles proua Horst.

„Ei sugugi," vaidles Mägar vastu. „Mina olen tõepoolest veendunud, et kui meil iseseisvuse ajal üldse keegi ilusate kunstide alal midagi on teinud, siis just meie naised. Milline maalilikkus! Oleme tõusnud otse euroopalikule tasapinnale. Sest pidage meeles: mina ei kuulu nende kilda, kes arvavad, et inimene ei tohi enese ilustamiseks midagi teha. Ennast ilustada, tähendab — ennast lähendada igavikule."

„Minu mees ütleb, et näojumestus ja käsiküür — nõnda nimetab ta maniküüri — olevat sama hea kui pihil- ja laualkäimine," tähendas Karin.

„Üsna õige," kinnitas Mägar. „Sest milleks käiakse pihtimas ja laual? Et saada igaveseks, eks? Ja mille kaudu? Hinge kaudu. Aga inimene võib enda igavestada ka ilu kaudu, sest ilu on samuti igavene nagu hingki. Seda on meie daamid aimanud loomusunniliselt. Sellepärast pole ime, kui kirikud kipuvad tühjaks jääma: mehed palvetavad börsil, naised mani- ja pediküüril, ripsmete ja huulte värvimisel. See on uus usk, usk värvide ja ilusate kunstide igavikku, lühidalt — võõbatud igavikku. Nõnda läheneme uuesti loodu-

sele ja loomale, kellest kristlik ebakultuur meid eraldanud. Sest öelge ometi, mu daamid, miks ei tohi õige kultuuri-inimene end värvida, kui seda teeb iga metslane, loom ja taimgi? Tummad kaladki muudavad värvi, kui saabub igaviku silmapilk, s. t. kudemine, mis tähendab sigitust, aga inimene ei või? Kultuuri-inimene ei tohi? Miks siis mitte? tahaksin teada. Või on veel kusagil mõni hull, kes arvab, et meie ei kuulu loomariiki? Euroopas ei kahtle selles enam keegi. Ainult Ameerikas mõni. See on sellepärast, et seal leidub veel Darwini järelkäijaid, kes õpetas, et inimene on arenenud loomast. Tõepoolest on aga tõde vastupidine: inimene arenes jumalast, loom inimesest, taim loomast, muld taimest, kivi mullast, nagu telliskivigi saadakse savist. Ja ongi loomulik, et mitte arutu loom ei pea püüdma inimese poole, vaid aruga inimene looma poole, et oleks ühine jumala tapatall."

„Ma palun mitte tapmisest rääkida," lausus Karin.

„Aga kuidas siis saab loomanahku värvida, kui ei tapa?" küsis proua Meeli.

„Teil on täiesti õigus," ütles Mägar. „Inimest võib elusalt värvida, aga looma ei saa, sest temal pole aru. Loom ei mõista, et värv on igavikupasun. Ainult ühes tuleb ka inimesel arust puudu: tema arvab, et igavikku võib värvida ainult näos. Aga uskuge, mu daamid, see on eksitus, eriti teie suhtes. On ilusamaid kehaosi, kui on seda naise silm ja nägu, ainult kui õpiksime neid eelarvamusteta nautima."

Karin tundis, et temal jooksid imelikud külmad judinad mööda selga alla, aga ta ei saanud hästi aru, oli see hea või halb. Proua Meeli vaatas oma ilmsüütu või eksalteeritud pilguga nagu kaugusse, kus sinendas tubakasuits. Proua Horst muljus jällegi paberossiotsa tuhatoosis nässu, kuna proua Itam üsna rahulikult kunstnikule otsa vaatas ja oma maheda häälega küsis:

„Millises naise kehaosas peitub teie kui kunstniku arvates kõige rohkem ilu?"

Kogu laudkond peaaegu võpatas. Prouade Meeli ja Horsti silmis välkus kadedus. Ikka pidi see proua Itam oma peaaegu lapsehäälega seda söandama, mida teised ainult ihaldasid!

„Igas kehaosas," vastas Mägar valmilt. „Absoluutselt igas! Kas olete silmas pidanud, mida kinodiivad oma ilust õnnetuste vastu kinnitavad? Kõike! Käsi, käsivarsi, kaela, selga, jalgu — kõike. Muidugi, möönan, üsna kõike nad veel kinnitada ei saa, sest kristliku ebakultuuri prüderii ja koketerii on takistuseks. Just — koketerii! Aga mina olen veendunud, et see ebakultuur varsti kaob ja haritud inimene muutub varsti sama ilmsüütuks, nagu on seda loomgi. Sest kui mõelda, kuidas inimene on õppinud lühikese aja jooksul tapma, kas ta siis tõesti ei suuda õppida eelarvamusteta elama, nagu loom või taim. Kindlasti suudab! Ja siis võivad kinodiivad ning ka teised naised hakata kõike ilustama ja kinnitama, absoluutselt kõike. Siis saabubki aeg, kus me oma silmaga näeme, et kreeklaste Venus või isegi Venus Kallipygos on eesti naiste kõrval lihtsalt lehmaliisu."

„Mis tähendab Kallipygos?" küsis Karin.

„Seda on kõige parem kodus sõnaraamatust järele vaadata," arvas proua Horst.

„Parem küsin oma mehelt, tema on ladina keelt õppinud," ütles Karin.

„See on vist kreeka keeli, sest Venus oli kreeklanna ja rääkis kreeka keelt," seletas Mägar.

„Ei tee viga," muheles proua Horst, „proua Paasi mees on vist ka kreeka keelt õppinud."

„Mis aitavad need surnud keeled," rääkis Mägar, nagu ei märkaks ega taipakski ta sõnadesse peidetud nöökamisi, „oma silmaga peab nägema. Astuge millalgi minu ateljeesse, seal mõistate kõik ilma kreeka ja ladina keeleta."

Nende sõnadega kunstnik tõusis lauast, et siirduda mujale, sest tal oli ka teiste laudade juures õiendamist, kus istus daame. Teda huvitasid eriti kas üsna noored tüdrukud, kelles võis süttida uudishimu ilusate

kunstide vastu, või küllaldaselt juba eluröömu maitsnud daamid, kes ihkasid uusi elamusi. Kõik, mis kordub, muutub igavaks, aga Mägar kinnitas, et kunst ei kordu kunagi ja sellepärast leidus nii mõnigi, kes läks seda kunsti vaatama, mis ei kordu kunagi.

Kui inimpere sai juba hõredamaks ja õhk tubakasuitsust pisut lahedamaks, tahtsid ka meie prouad lahkuda. Aga viimasel silmapilgul tähendas proua Horst.

„Näe, isand Pilu istub alles omal paigal."

Kogu laudkonna pilgud pöördusid teatud nurka. Ja et seal alles tõepoolest istus kirjanik Pilu, siis jäid ka meie prouad veel istuma, et mitte lahkuda ühes äriilma esindajatega, kel polnud kunagi aega millessegi süveneda. Neil oli ju aega ja nemad võisid süveneda, nagu vaimsed harrastajad kunagi.

„Töötab vaenekene," lausus proua Itam kaastundlikult.

„Jah, tema ütles mulle kord Vene saatkonnas," seletas proua Meeli, „et temal ei tule muidu kuidagi mõtted, kui peab nägema enda ees karja mõttetuid nägusid. Mina panin seda siis naljaks, sest saatkondades heidetakse üldse väga teravmeelselt nalja, aga kes teab, ehk rääkis ta ometi tõtt. Keegi seletas mulle, et mõned luuletajad nuusutavad mädamune, kui tahavad luuletada."

„Mädand õunu ikka," parandas proua Horst.

„Ei, mädamune," vaidles proua Meeli vastu, „ma mäletan seda kindlasti."

„Härra Pilu ütles mulle kord, et tema mõtted tulevad vanade kollaste saabaste haisust," seletas nüüd Karin, et näidata — ka temal on vaimseist harrastusist aimu. Aga teised pidasid tema sõnu kas pilkeks või naljaks ja sellepärast rääkis ta edasi: „Tõsi jutt, just nõnda ütles ta mulle. Vanu kollaseid saapaid pole vaja nii sagedasti puhastada kui musti, aga sagedane saabaste puhastamine peletab mõtted, sest nemad on kui kärbsed — armastavad mustust ja raibet. Ta ütles veel midagi, aga seda ei või ma korrata."

„Miks mitte, kallis?" küsis proua Itam.

„See on ropp, sellepärast," seletas Karin.

„Palun ütle, ma tahan seda kuulda," mangus proua Meeli ja vaatas Karinile oma ilmsüütu või luulelise pilguga otsa.

„Roppu ei ole, on ainult pikantne," arvas proua Horst, „pealegi oleme isekeskis."

Nõnda siis Karin rääkis edasi:

„Enne arvatud, et inimene mõtleb... aga ei, parem ma ei ütle," lõpetas Karin.

„Proua Paas loodab vist, et meie jutustame meestele, kui naiivne ja rikkumata tema on, sellepärast ta mängib nõnda oma roppusega, sest meestele meeldib, kui keegi on rikkumata," ütles proua Horst nöökavalt.

„Kallis, ükski naine, kes abielus, pole rikkumata," lausus proua Itam õrnalt.

„Karin, räägi," painas proua Meeli, „ma armastan roppust, kui mehed ei kuule."

„Enne arvatud, et inimene mõtleb seemnega," ütles Karin nüüd peaaegu sosinal, millele teised vastasid heleda naeruga, küsides:

„Ah see oligi teie suur roppus?"

Jah muidugi, see oli Karini suur roppus, nii et nüüd võis ta edasi seletada:

„Aga see olevat eksitus."

„Mis on eksitus?" küsisid teised.

„Et inimene mõtleb sellega, mis ma ütlesin," vastas Karin. „Aga inimene mõtleb ka emakojaga, ütles kirjanik Pilu, ainult kui ta ei vaheta liig sagedasti oma kingi ega puhasta neid, nii et nad ei haise."

„See on ju paljas nali, aga mädamunade nuusutamine on fakt," ütles proua Meeli nüüd.

„Mitte mädamunade, vaid mädand õunte nuusutamine," parandas proua Horst.

„Mädand õunad ei aita ju," vaidles proua Meeli vastu. „Luuletaja vajab tingimata midagi vängemat ja pikantsemat.

Nüüd kaldus vaidlus ainest pisut kõrvale, nimelt: kas vänge võib olla ka pikantne? Kogu lahkheli lõpetas proua Itam, kes ütles oma pehme häälega:

„Kallid! Milleks vaielda, kas vänge või pikantne. Te olete ju kõik ühes nõus: peab olema midagi haisevat, muidu ei saa mõelda ega luuletada. Sellepärast minu mees ütlebki, kui tahan lugeda mõnda eesti raamatut: lemmik, ära seda puutu, see haiseb."

Selle otsusega tõusti lauast. Aga kirjanik Pilu töötas oma nurgas täie hooga edasi, lastes ainult harva pilgu lokaalis ümber lennata, et sealt tabada, mis tabada on. Muidugi, proua Meelile räägitud põhjus kohvikus töötamiseks oli ainult teravmeelne nali. Aga tõeline tuum seisis selles, et Pilu arvates kirjanik on ühiskondlik loom, nagu iga teinegi inimene, ja tema tegevus ühiskondlik tegevus, nagu vekslile allkirja nõutaminegi. Kui nüüd teised ühiskonnaloomad on hakanud oma asju ajama kohvikus, siis peab seda tegema ka kirjanik, mille õilsaks eeskujuks olevat kogu Euroopa. Ei ole paremat vastumürki vaimuinimese individualistlikule eraldumisele kui kohvikus töötamine: nõnda muutud tõelikuks ühiskonnaloomaks kogu oma olemusega. Pealegi arvas Pilu, et olevat võimatu seltskonnast ja seltskonnale kirjutada, kui pole midagi haisvat nina all.

VII.

Kohviku ukse ees soojendava päikese paistel proua Horst andis kaaslastele kätt ja läks oma teed. Tema sünnitaski iseloomult ja ka välimuselt teistega võrreldes teatud lahkkõla — oli kehaliselt tugev ja käitus sagedasti peaaegu jõhkralt.

„Mis mees küll niisukesega peaks tegema," tähendas proua Meeli, kui Horst oli läinud.

„Jah, dromedaar," lausus proua Itam õrnalt ja pöördus siis Karini poole küsimusega:

„Miks olete viimasel ajal nii nukker ja vaikne?"

„Ah! mured," ohkas Karin.

„Ja teie lasete murede pärast nina norgu!" hüüdis proua Meeli, nagu poleks ta enam see inimenegi, mis kohvikus. Ka silmist oli hiljutine luulelikkus kadunud.

„Aga mis siis teha?" küsis Karin nõutult.

„Las mees muretseb, milleks mina," ütles proua Meeli.

„Jah, mina veeretan küll kõik oma mured mehe kaela," ütles ka proua Itam, kuid ikka veel endise mahedusega, nagu poleks hele päikene ja karge õhk tema häält põrmugi mõjustanud. „Ja pealegi," jätkas ta nagu lohutades, „kel pole tänapäev muresid."

„Arushaadav!" hüüdis proua Meeli. „Valitsus ei hoolitse rahva eest, see on kõik. Minu mees ütleb ikka, et Toompeale on uut tuult vaja. See on lihtsalt pöörane, mis nad teevad: nad ei anna enam laenu. Minu

mees tahtis autot osta, aga nüüd tuleb välja, ei saa. Ja põhjust pole mingisugust muud, kui et pank ei anna raha. Mõistate: lihtsalt ei anna."

„Minu mees ütleb, et tema ei või kurta," lausus proua Itam paitavalt. „Muuseas ma isegi rääkisin paari inimesega, kel sidemed. Nemad ütlesid, et asi pole veel sugugi ni hull, inimesed karjuvad muidu. Ja nõnda selguski, kui mees läks asju ajama, et asi pole tõesti mitte veel hull."

„Ah, minu mees on ju nii saamatu!" ütles proua Meeli.

„Kas mehed pole üldse pisut saamatud ja kõhklejad?" küsis nüüd Karin.

„Aga sellepärast peamegi ise kaasa aitama," lausus proua Itam asjatundlikult ja veenvalt. „Elu on raskeks muutunud, sellepärast peame ka meie naised kaasa töötama."

Selle veendumusega lahkus proua Itam ja astus ühte suuremasse delikatesside ärisse, kuna ta enne vabanduseks seletas:

„Pean kalamarja ja muud tühja-tähja koju viima, ootan õhtuks võõraid."

„See naine oskab," ütles proua Meeli kadestavalt, kui olid Kariniga jäänud kahekesi. „Oled sa märkinud tema häält? Mina ei mõista, mis need mehed selles leiavad. Togud! Kõigepealt tema oma mees. Saad sa sellest aru, et tema oma häälega muretseb raha, ja nõnda nad elavad. Tahaksin ainult teada, kas palja häälega. Aga ühes on tal ometi õigus, meie ise peame hakkama energiliselt kaasa töötama. Mehed üksi enam ei suuda, kui tahame seisusekohaselt ära elada."

Ja nagu oleks tal kaasatöötamisega pakiline rutt, andis ka tema Karinile kätt ja tõttas minema. Nõnda jäi Karin üksinda. Ta sammus natukene maad mõttes edasi, ilma et õieti oleks näinud vastutulijaid ja möödaminejaid, siis aga äkki vaatas ta käel kella ja lausus:

„Pole kodus."

Ta mõtles nimelt advokaat Paraleppa. Teda ta oleks tahtnud nüüd kohata, temaga rääkida. Karin ei võinud midagi sinna parata, et ta mõnikord, kui oli istunud ühes naistega kohviku sinendavas õhus ja kuulanud nende juttu kas isekeskis või meestega, tundis, nagu oleks ta hingeliselt kui ka kehaliselt käinud läbi solgitoru. Tema leidis, et mehed on palju karskemad ja ideaalsemad kui naised. Kui see aga vastupidi paistab, siis ainult sellepärast, et naised mehi selleks ahvatlevad, nagu tõendas seda ka see paljukogenud arst, keda Karin omal ajal tema sõnade pärast pidi korrale kutsuma.

„Armuline proua," ütles see arst siis lihtsa avameelsusega, „ma olen teile väga tänulik, et te mu sellest kahemõttelisest kohusest vabastate, teie suguõed on enamasti vastupidises arvamuses."

Nõnda ütles ta, ja Karinil oli tol korral peaaegu häbi kuuldes, et tema pole nagu ta suguõed. Ta oli katsunud saada teiste sarnaseks, aga polnud seda vist suutnud õieti tänini. Ta jõudis küll edasi, aga siis leidis ta äkki ühel ilusal päeval, et tema suguõed on veel rohkem edasi jõudnud. Nõnda sörkis ta teiste sabas ja arvas, et ainult meestega suudab ta sammu pidada. Jõudnud oma mõttelõngaga sinna paika, ta eksiv pilk tabas kuski ukse kõrval seinal kaks valget plaati, mis asetsesid teineteise all. Ühel sildil seisis must valgel: Ida Langebrunn, hambaarst, ja teisel: Aleks. Karim, hambaarst. Need olid mees ja naine, sildid kuulusid aga nende vallalisse põlve.

Karin oli millalgi Ida Langebrunniga koolis ühel pingil istunud, aga päris hästi polnud ta temaga kunagi sobinud. See oli siis pisut kadaklik tüdruk, kelle kodus pursiti saksa keelt. Käitumiseltki ta püüdis olla kuidagi peen, mis ärritas Karinit kui edev vigurdamine. Paljud aastad Ida oli kadunud silmapiirilt, aga siis ilmus ta uuesti hambaarstina. Karinit tänaval kohates ta kutsus end vaatama. Aga kaua aega Karin ei saanud sellega hakkama. Alles siis, kui kuulis, et Ida ammugi mehel ja et tema ja ta laste seaduslik

nimi Karim, astus Karin millalgi juhuslikult sisse. Ka tol korral oli ta tuju millegipärast nigel, nagu tänagi. Ja tal tuli äkki meelde, et ta üldse ainult halva tujuga Ida pool käinud, nagu oleks see mingisugune piksevarras. Nõnda astus ta tänagi sisse ja ütles Idale, kes ise ukse avas:

„Mul on täna halb tuju, tulin sellepärast sinu juurde, sina mõjud ikka nii rahustavalt."

„Mees ütleb mulle sedasama," vastas Ida ja viis Karini saali, kus lisas: „Jumal tänatud, tulid õigel ajal, suur robin on läbi. Üks ootab, see tahab mehe juurde."

„Kas keegi üldse sinu juurde tuleb, kui mees seal on?" küsis Karin.

„Ikka tuleb," vastas Ida lihtsalt. „Mõni nainegi tuleb."

„On see võimalik?" imestus Karin. „Mina pole veel kunagi hambaarsti juures käinud..."

„Õnnelik inimene!" hüüdis Ida vahele.

„Aga kui ma kunagi peaks minema," jätkas Karin, „siis läheks ma tingimata mõne mehe juurde. Tuleks kas või sinu mehe, mitte aga sinu enda juurde. Mul kohe ei ole naiste sisse usku."

„Ka iseenda sisse mitte?" küsis Ida.

„Iseendasse on," vastas Karin.

„No näed, tähendab, sul ikka on naistesse usku," naeris Ida ja lisas: „Mul polnud alguses iseendasse kuigi palju usku, aga töö ise toob usu. Ja tead, mis otsusele mina olen tulnud: mehed suudavad ainult sellepärast meist rohkem, et neil on rohkem usku iseendasse. Üldse on mehed usklikumad kui meie. Meie käime kirikus, aga nemad usuvad."

„Minu mees küll ei usu," ütles Karin.

„Kui mees ei usu, siis ta ei elagi," vastas Ida nüüd.

„Küll on sinul imelik arusaamine meestest," imestus Karin.

„Soovitan sulle sedasama, siis paistavad nad hoopis uues valguses," naeris Ida vastu. Ainult ühte lei-

dis ta meestes tingimata vähem kui naistes, nimelt kannatust ja kaastundmust, seda ka.

„Otse vastuoksa!" hüüdis Karin. „Mehed on palju kannatlikumad ja kaastundlikumad kui naised."

Aga Ida ei lasknud end selles veenda. Ta tõi hulga näiteid oma ja mehe tegevusest, millest pidi selguma vastupidine.

„Kui mehe käes mõni haige häält teeb, saab ta varsti kärsituks, läheb närviliseks," jutustab Ida, „sest tema arvates peab iga inimene enese kokku võtma ja välja kannatama, kui ta on tulnud hambaarsti juurde. Aga mina pole kunagi kärsitu. Ma ennem karjun ise haigega kaasa, nutan, kui temal silmad valu pärast vett jooksevad."

„On see võimalik?" küsis Karin uskumatult.

„On küll!" kinnitas Ida. „Ja kui sa teaks, kui hästi see mõnikord mõjub. Eriti laste peale. Üks poiss küsis kord minult, et miks ma ise karjun, kui ma temale haiget teen. Mul on valus, kui sa nõnda nutad, ütlesin mina ja poiss kannatas peale seda kõik ilusasti välja. Mehed muutuvad taltsaks nagu talled, kui näevad minu silmis pisaraid, usu või ära usu."

„Mehed on kenad!" hüüdis Karin, kuid samal silmapilgul meenus talle ta oma mees ja nüüd näis talle, nagu poleks mehed põrmugi kenad. Aga kui ta siis mõtles, et ta veel täna peab minema advokaat Paralepa poole, tundis ta uuesti, et mehed on ometi kenad. Ja et seda head tundmust mitte enam segada lasta, viis ta jutu teisale, öeldes huupi:

„Sind ei ole kusagil näha."

„Sind ka mitte," naeris Ida vastu ja lisas siis juurde: „Mina pole kuigi suur seltskonnainimene, ei anna hästi mõõtu välja. Näed isegi."

„Aga nõnda jääd sa hirmsasti ajast maha!" hüüdis Karin.

„Küll minu lapsed lähevad ükskord praegusest ajast ette," ütles Ida üsna rahulikult. „Las aga mu poisid kasvavad."

„Sa pole ju ise veel nii vana, et ainult lastele elada," arvas Karin.

„Aga küllalt vana, et elada, nagu ma heaks arvan," vastas Ida.

„Issand," hüüdis Karin, „küll oleks sina minu mehega hea paar!"

„Tänini olen oma mehegagi hea paar olnud," naeris Ida.

„Ja teised mehed sind ei huvita?" küsis Karin. „Mitte põrmugi? Mitte kunagi?"

„Minule aitab ühestki, kui on peale selle lapsed ja töö," vastas Ida. „Ühestki on vahel liiga."

„See on otse hirmuäratav, kui rahulikult sa seda ütled!" hüüdis Karin. „Ka minul on ju oma lapsed, aga kui ma vahel mõtlen, et ilmas on niipalju huvitavaid inimesi ja et mina lähen vanaks oma nelja seina vahel tammudes, ikka teenija ja lapsed, lapsed ja oma mees, siis ma mõnikord lihtsalt ei tea, mis teha."

„Mina teen siis tööd või loen pisut, kui ma ei tea, mis teha," naljatas Ida ja lisas siis nagu tõrjuvalt juurde: „Pealegi, mina ei leia sugugi, et ilmas on niipalju huvitavaid inimesi. Meil naistel pole harilikult mingeid huvisid, peale lobisemise ja keelekandmise või hilpude ja nende moodide, noh, ja mehed, need kas ajavad oma asju või teevad silmi ja räägivad rõvedusi pikantsuse nime all."

„Naised on veel rõvedamad kui mehed," ütles nüüd Karin vastu vaieldes.

„Võib olla need, kes logelevad mööda igasuguseid lokaale," arvas Ida üsna rahulikult, „aga mis rõvedusi võib naisel pähe tulla, kui ta teeb oma tööd ja kasvatab oma lapsi. Tead, armas Karin, laste kasvatust on meile enestele rohkem vaja kui lastele või riigile, sest lapsi kasvatades kasvame kõigepealt ise. Lapsed kasvatavad meid vanu rohkem kui meie neid, see ongi laste peaõnnistus."

„Küll oled sina vana ja tark!" imestus Karin. „Mina olen ka tähele pand, et lapsed mõjuvad minusse hoopis teisiti kui kohvik. Mina nimelt häbenen

oma lapsi, ei julge nende ees nõnda olla, nagu olen mehega või seltskonnas. Ja kui olengi vahel, siis teeb Tiki seda juba teisel päeval järele. Armas Ida, sa ei või endale ettegi kujutada, kui hirmus on omal seda pealt vaadata. Ma lihtsalt lähen mõnikord üleni punaseks. Ja katsu mõnda rumalust sellelt väikeselt tripsult ära harjutada! Halliks lähed enne. Nõnda on minu lastega.

„Nõnda on kõigi lastega," kinnitas Ida.

„Aga kas sa siis kunagi lastest ja oma mehest ära ei tüdine?" päris Karin imestusega. „Oma on ju oma, nagu oma särk või sukapaelad, pimesi kõik teada, iga ta liigutus, sõna, võte, harjumus. Aga mina tahan uut, tahan vaheldust, tahan lihtsalt mõnikord, et oleks häbi, surmlikult häbi, nii et langeks kas või maa alla juba puhta palja suure häbi pärast."

„Küll oled sa alles laps!" hüüdis Ida ja hakkas heledasti naerma.

„Olen ma siis tõesti alles nii väga laps?" küsis Karin uudishimulikult. „Aga miks siis teised naised kõik räägivad, et neil on oma meestega igav? Või lihtsalt: oma mees on igav. Kas siis nemad on ka lapsed? Või ei ole kõik mehed igavad? Ütle, kui sa tead. Mina murran vahel oma vaest pead, nii et tahab lõhkeda, aga kaugemale ei jõua. Olen oma meheltki küsinud, aga..."

„Oled sa siis tõesti seda iseoma mehelt küsinud?" imestus Ida vahele.

„Aga muidugi!" hüüdis Karin.

„Ja ütlesid temale, et ta on igav?" päris Ida.

„Ma olen seda talle mitu korda ütelnud," vastas Karin.

„Noh, ja tema?" huvitus Ida.

„Tema naerab või ei tee üldse midagi," seletas Karin.

„No, armas Karin," lausus Ida mõttes, „küll oled aga sina . . ."

Lause jäi pooleli. Ida ei teadnud nähtavasti isegi, millega ta selle peaks lõpetama.

„Miks ma ei peaks siis temaga nõnda rääkima," imestus Karin. „Ta on ju mu oma mees. Ütlen lihtsalt: tee nüüd nii, et mul oleks häbi, ma kohe tahan nii kangesti häbeneda. Sest mis mees sa oled, kui sa ei oska oma naiselegi häbi teha."

„Ja mees teeb?" küsis Ida ja naeris, nii et ta lihav nägu läks üleni punaseks, silmad tõmbusid kitsaks kilavaks piluks kokku ja kogu tüse keha vabises.

„Ta ei mõtlegi!" hüüdis Karin nagu mossitades, sest ta ei saanud hästi aru, mis see on, mis valmistab tema hingehädas Idale nii suurt nalja. Aga siis see muutus äkki tõsiseks, sai nagu nukraks ja ütles kadestusevarjundiga hääles:

„Küll oled sina õnnelik!"

„Heldene jumal, kuis nii?!" tahtis Karin imestusest peaaegu lõhkeda, et teda võidakse õnnelikuks pidada.

„Ärme parem räägime sellest," vastas Ida peaaegu ohates, ja kogu tema tüsedasse kehasse ilmus nagu iseäralik lõtvus, mis aitas selleks kaasa, et ta langes veel enam vormist välja, või nagu Karin esiteks oli öelnud: jäi ajast maha. „Sa peaks midagi tegema hakkama," lausus Ida lõpuks nõuandvalt.

„Just minu mehe sõnad," ütles Karin.

„Päris õige," kinnitas Ida. „Hakka tööle ja siis kaob himu, et mees peab sulle maksku mis maksab häbi tegema."

„Aga kas töö on nõnda hea kui häbi?" küsis Karin avameelselt.

Nüüd Ida hakkas uuesti naerma ja küsis siis:

„Kas mees sind väga armastab ja hellitab?"

„Ma ei tea," vastas Karin ja lisas siis: „Ei! Mitte sugugi!"

Ida vahtis talle tüki aega tummalt otsa ja tema pilk muutus kord-korralt tõsisemaks, peaaegu kurjaks.

„Sa peaksid ühegi aasta oma mehe kõrval tööd tegema, siis hakkaksid temast aru saama."

„Kas sina saad oma mehest aru?" küsis Karin sellise südamlikkuse ja otsekohesusega, et Ida jällegi tahtmatult naerma hakkas.

„Issand jumal!" hüüdis Karin. „Mis see ometi on? Ma räägin oma meelest nii tõsiselt kui oskan, aga sinule sünnitab see ainult naeru."

„Õpi midagi tegema, siis õpid ka teisiti rääkima," ütles Ida.

„Ikka tegema, tegema," kordas Karin, „nagu oleks tegemises kogu eluõnn. Kui keegi võiks mulle kindlasti öelda, kui mõni kaardimoor, käetark, grafoloog või selgeltnägijagi võiks mulle ennustada, et töö teeb mu õnnelikumaks, siis hakkaksin veel tänapäev millegagi peale. Aga seda ei tea ju keegi. Enne mehele-minekut käisin targa juures, tema vaatas mulle hirmuäratavalt silma ja kinnitas mitmel korral: mures ja vaevas võrsub teie õnn, mures ja vaevas võrsub teie õnn. Nüüd saan juba ligi kümme aastat mehel olnd, aga õnn pole ikka veel tulnd. Ja sellepärast mõtlen vahel: vist pole mul veel õiget muret ega vaeva olnd, kust siis õnngi saab tulla."

„Sedasama arvan minagi," ütles Ida heasüdamlikult.

„Aga ometi olen ma mõnikord nii hirmus õnnetu!" hüüdis Karin.

Selle oma hirmsa õnnetusega Karin lahkuski Ida juurest, sest lõunaaeg jõudis kätte ja tema ei tahtnud tüliks olla. Aga väljas tundus talle, et tema polekski nii väga õnnetu, kui teised ei paistaks nii õnnelikena. Just see teiste kole suur õnn tegigi tema mõnikord nii väga õnnetuks. Kõik sõitsid oma autodega, kõik tema tuttavad ja paljud kooliõedki, aga temal polnud selleks vähematki lootust. Nüüd mitte enam! Enne võis ta isalegi peale ajada, et see endale auto ostaks, aga nüüd oli ka see lootus läbi. Muidugi, isa polnud kunagi nõus autot ostma, sest ta ütles alati, temal ei olevat vekslitele vaja allkirju korjata, milleks siis auto, aga hea oli seegi, et võis isaga sellest üks või teine kord rääkida.

Indrek oli autoostmises Vesiroosi vastand. Kui Karin temaga sellest juttu tegi, ütles ta kohe, et — müüme maja ära, siis saame auto. See vihastas Kari-

nit hirmsasti, sest ega ta ometi oma lastega saa autosse elama asuda. Kuid siis Indrek istus laua äärde või võttis taskuraamatu ja pliiatsi, palus pisut kannatust ja ütles natukese aja pärast, et kui asja tõsiselt võtta, siis umbes kümne aasta pärast võiksid nad enestele päris kena autoloksi osta. Ning ta arvutas selgelt ning täpselt, milline on nende sissetulek, milline väljaminek ja kui palju jääb üle. Aga seda aega olevat võimalik paari aasta võrra lühendada, kui tema, Indrek, otsiks endale ka pealelõunase teenistuse. Lühendus oleks veel suurem, kui nad hakkaksid üldse kokkuhoidlikumalt elama. Ja jällegi Indrek arvutas täpselt, kui palju võiks kusagilt või millest kokku hoida ja millise summa see aastas annaks.

Seesugune esmakordne arutlus kiskus Karinit sel määral kaasa, et ta otsustas asuda Indreku plaani teostamisele. Pealegi ei tahtnud ta rahulduda nende väikeste kokkuhoidudega, mida Indrek soovitas, vaid tema võttis palju radikaalsemad abinõud tarvitusele. Kui juba, siis juba, ütles ta iseendale ja ka mehele. Ta läks ise turule ja käis odavaid supijuuri otsides selle mitmel korral edasi-tagasi läbi, leidis need õiged lõpuks sealt, kust ta oma supijuure-ärireisi oli alanud, ja oli üpris õnnelik kasuliku kauba üle. Aga kui ta astus turumajja liha ostma, siis valis ta kõige parema ja kallima, võttis isegi pisut tomateid, mis maksid sel aastaajal hingehinda, kuid ühte tegi ta sellepärast, et supijuurilt oli ta ju kokku hoidnud, ja teist, et lapsed ja mees tunneksid, täna pole teenija turul käinud.

Juhtus ka nõnda, et ta järgmisel päeval ostis nii vähe ja sellise materjali, et jällegi pidid kõik märkama, et pereproua on ise turul käinud, sest lõunalaud tehti tühjaks, nagu oleksid sealt rohutirtsud parvena üle käinud, ja kõigil oli ometi tundmus, nagu oleksid nad ikkagi vähe saanud. Pereproua ise oli peaaegu üsna ilma jäänud ja tema pidi end seega lohutama, et muretseb enese eest kohvikus, kus sööb paar pirukat või kooki, paremal korral ühte kui teist. Veel nõnda paar päeva ja siis oli kodu põrgu lahti, kui Indrek tuli

lõunale: teenija avas ukse nutetud silmadega ja tema esimeseks kõneks oli, et proua öelnud ta üles ja sellepärast läheb tema nüüd ära, sest milleks tema peab majas teenima, kui teda sõimatakse raiskajaks ja pillajaks, kuna aga tema on kasin ja kokkuhoidlik inimene. Karin ise oli mehe kabinetis sohval ja ulgus, nagu oleks eluõnn jäädavalt kadunud.

Muidugi, kogu asi lõppes sellega, et teenijale pandi pisut palka juurde ja ta hakkas jällegi üksinda turul käima. Auto aga jäi ostmata ja on ostmata tänapäevani. Sest Karin arvas, et kui auto pärast peab nii paljust loobuma, tema pärast nii palju kannatama, siis pole teda tarviski. Ainult mõelda, et see piin korduks iga päev, iga nädal, iga kuu, iga aasta, kümme aastat ja et aastas on kaksteistkümmend kuud, viiskümmend kaks nädalat, kolmsada kuuskümmend viis päeva, millele lisaks tuleb veel kaks päeva, sest kümne aasta jooksul on vähemalt kaks liigaastat, jah, ja kui siis teada, et päevas on kakskümmend neli tundi, tunnis kuuskümmend minutit, minutis kuuskümmend sekundit ning et iga jumala sekund sa pead kümme aastat mõtlema ainult sellest närusest autoloksist, Issand jumal, aga nõnda on ta ju ammu enne kulunud, kui sa ta kätte saad — sinu hinges kulunud, mõistagi. Nõnda oli mõelnud Karin sohval nuttes. Aga mees oli üsna rahulikult tema juures seisnud ja lõpuks lausunud: „Tähendab, me ostame autot — teenija nutab köögis, sina siin." Need sõnad olid Karinit hirmsasti vihastanud ja nutt oli tal kui peoga võetud. Tähendab, mees oli teda ainult ninapidi vedanud ja tema oli küllalt rumal uskuma. Nõnda arvas ta siis. Aga praegu ei teadnud ta üldse enam, mis arvata, nagu oleks ta aastatega rumalamaks läinud.

VIII.

Samal ajal, kui Karin heitles iseendaga ja oma asjadega, tabas ka Indrekut miski, mis pidi olema nagu mineviku tõenduseks või lunastuseks.

Ühel õhtul, kui ta istus üksinda oma toas, kõlises väliskell ja Tiina teatas natukese aja pärast, et keegi tundmatu härra soovib rääkida. Indrek käskis ta sisse saata.

See oli keskmist kasvu aastat kolmkümmend mees, kaunis laia ja loperguse näoga, milles torkasid eriti silma tugevad lõuapärad ja jõhkralt, kuid millegipärast ometi meeldivalt vormitud suu ja lõug. Rääkides paljastusid tugevad kollakad hambad, nagu oleks neil juba mõni aeg puudunud korralik ravi. Silmad pruunid nagu juuksedki.

„Tere, Paas," ütles ta ja lisas: „Tere, pursui! Mind sa ei tunne enam?"

„Kahjuks ei," vastas Indrek. „Kellega on mul au, kui küsida tohin?"

„Küsida tohib küll," vastas võõras, „aga vaevalt teen ma sulle au. Lubad ehk vähemalt istuda?"

„Olge nii hea, tool on seal," vastas Indrek, „või kui soovite, siis sohvale."

„Nõnda siis," lausus võõras toolile asetudes. „Tähendab, sina Meleskit enam ei mäleta? Meleskit Mauruse juurest! See, kelle kohta vana Suplemaat — või kuis me teda seal nimetasime — ütles, et see poiss neelab suitsu alla, nii et vana Maurus kargas mul kõr-

vade äärest kinni ja karjus: ‚Ah sina, šinder, neelad suitsu alla! Sellepärast sa oledki nii pruun nagu tubakas', mille järele mind hulk aega hüüti tubakaks."

„Õige!" hüüdis Indrek nüüd. „See oled tõepoolest sina! Aga mina ei tundnud ära, suureks oled kasvanud."

„Peaaegu sinu pikkune," vastas Melesk, „aga siis ulatasin sulle ainult südameauku."

„Nonoh, olid ikka pikem," vaidles Indrek vastu ning küsis siis: „Ja nüüd? Mis sa siis nüüd teed?"

„Nüüd olen redus," vastas Melesk lihtsalt ja vahtis Indrekule teravalt näkku, nagu uurides, millist mõju tema sõnad avaldavad.

„Õige jah," kiitis Indrek tagant järele. „Sina pöörad ju ikka veel põranda all riigikorda."

„Just nii," kinnitas Melesk, ja hiljutine pinevus tema näos andis järele, nagu oleks ta mingile otsusele jõudnud. „Aga sellest ei tahaks ma praegu rääkida, mõni teine kord ehk. Asi on nimelt nii, et mina olen pigis, mind jälgitakse ja ma tahaksin magada. Sa tead, nad püüavad mind. Aga ma ei taha veel surra, sest ma pole enesega selgusel. Mul on vaja aega mõtlemiseks, klaarimiseks. Ja kogu küsimus seisab selles, kas sina saaksid mulle tänaseks ööks ja homseks päevaks ulualust anda. Homme õhtul pimeduse saabudes lähen ma jälle. Praegu pole mul kuhugi minna. Muidugi, päris hädaohutu pole see sulle mitte, kuid siiski on vähe usutav, et keegi teaks tulla mind siit otsima. Pöörasin sinu poole sellepärast, et ka sina ise olid millalgi redus, tead, mis see tähendab."

„Tean," lausus Indrek mõttes.

„Noh, ei või jaa," ütles Melesk, „sest mul pole palju aega."

„Mõtlen nimelt, kuhu sind panna," ütles Indrek.

„Pista mind, kuhu tahad," vastas Melesk. „Mina magades ei norise."

„See pole see," ütles Indrek. „Mul on ju naine ja tema on kartlik. Pean tema teadmata, see teeb asja keeruliseks."

„On ehk pööningul kusagil mõni urgas? Ilm pole praegu liiga külm, pealegi olen kõigega harjunud," rääkis Melesk.

„Õige," ütles Indrek nüüd. „Meil on ju pööning omaette, eraldi trepiga oma kojast. Pealegi on mul seal väike urgas, aga ilma igasuguse küttekoldeta. Hakkasin teist kord tegema iseendale, sest mina mõtlesin millalgi suurele vaimlisele tööle — sellest ajast on see urgas seal. Naine tegi temast kolikambri, see oli hädavajalikum kui minu vaimline töö, nõnda jäigi kõik pooleli. Aga sooja ta ehk pisut peaks."

„See on ju minule nagu loodud," ütles Melesk. „Vii mind tasapisi üles ja jäta kõik muu jumala hooleks." Seda öelnud, ta ise hakkas imelikult naerma, mis mõjus Indrekusse pisut võikalt, kuid Melesk tõttas kohe oma naeru põhjust seletama, öeldes: „Panid sa tähele, et ma võtsin jumala nime suhu. Ja ometi teen ma ise kõik, mis minu võimuses, et teda inimeste suust ja südamest välja kiskuda. Juba kümme, viisteistkümmend aastat! Mäletad sa veel, kuidas sina omal ajal jumala pärast Mauruse juurest lendasid? Sa ise vist ei aimanudki, kuidas mina siis sind kadestasin, mina ja nii mõnigi teine. Ma olen sagedasti sellele tagasi mõelnud ja kord-korralt ikka enam veendunud, et Maurus astus siis tõepoolest jumala kaitseks välja, ei teinud seda ainult oma kooli pärast. Saad sa nii vanast mehest aru, kes kaitseb jumalat noorte vastu? Minule on see tänapäevani mõistatuseks."

„Aga siis oli ometi kergem elada kui praegu," ütles Indrek.

„Jah, tapsid jumala ja arvasid, et oled suure teo, suure heateo teinud inimsoole," lausus Melesk mõttes.

„Aga sina peaksid seda ju veel praegugi arvama," ütles Indrek.

„Ja sina?" küsis Melesk.

„Ma ei tea," vastas Indrek.

„Tead, va vennas," ütles Melesk nüüd südamlikult, „meie kõik läheme mida vanemaks, seda rumalamaks."

„Mulle ka näib mõnikord nõnda," ütles Indrek vaikselt ja vaatas nagu häbenedes kõrvale.

„Mäletad sa veel meie söögilauda Mauruse juures ja kuis me seal istusime?" küsis Melesk äkki elavamaks muutudes, ja kui oli saanud jaatava vastuse, rääkis edasi: „Ülal laua otsas istus keegi lõunamaalane, vististi mõni vürst või midagi selletaolist, nimega, mis lõppes švili'ga või iaani'ga. On sul veel silme ees, kuidas meie kõik sõime musta leiba, tema aga üksi valget? Mina näen seda nii selgesti, nagu istuksime veel praegu seal lauas. Ja tead, miks see nõnda on? See Mauruse vürsti valge leib tegi minust siis jumalasalgaja ja revolutsionääri, peaasi revolutsionääri. Vürsti saiakannikas on minu hinge kogu eluaeg nagu luupainaja tallanud. Aga ma arvan, et oleks ma seda saiakannikat kümme aastat hiljem näinud, siis poleks minust revolutsionääri saanud."

„Arvad sa seda tõesti?" küsis Indrek, ja ta tundis, kuidas tema hääl kippus värisema, sest temal endal tulid omast elust üksikud silmapilgud meelde, mis lasusid tal nagu vanne.

„Päris tõesti!" kinnitas Melesk. „Just selle Mauruse vürsti helevalge saiakannika pärast otsingi ma täna sinu juures ulualust."

„Sa pead ta saama," ütles Indrek ja endal süda hüppas rõõmu pärast sees, nagu hakkaks vürsti saiakannikas ka tema elus mingit osa etendama. „Õnneks on naine ooperis, sealt ei tule ta nii pea ja nõnda on meil aega. Meil on petrooliahi, selle võtame ülesse kaasa, loodetavasti teda tarvis ei tule. Külje alla seal leidub, aga pea alla, mis saan ma sinna? Patja ei või võtta, naine leiab ta vajaka olevat. Õige, mul on kummipadi, sellele midagi soojuseks peale, see kõlbab."

„Kõlbab!" kinnitas Melesk.

„Aga ettekäändeks teenijale, miks me üles läheme? Ka sellest saame üle. Ütlen, et käisin üksi, sest sina läksid ära, käisin vanu raamatuid ja ajakirju sorimas, meil on neid seal paar kastitäit. Õige, õige? Petrooli-

ahju võtsin kaasa, et oleks soem, et soendada käsi, ja jätsin pärast sinna, sest mõtlesin homme tagasi minna. Korras! Me võime minna. Aga kuis on söögiga?"

„Kõht on täis, võin kannatada homme õhtuni," vastas Melesk.

„Hommikul katsun sulle midagi tuua," ütles Indrek, „või vähemalt pärast lõunat, enne kui ära lähed."

„Nõnda arutasid nad, enne kui võtsid küünla ja petrooliahju ja läksid üles. Indrek ajas endale selga vana vateeritud palitu tagamõttega, et ka see Meleskile jätta. Samuti pani ta endale selleks otstarbeks pähe vana läkiläki. Nõnda pidi olema tehtud kõik, mis teha võib.

Pööning oli lauapindadega kaheks jaotatud, üks pool pererahvale võetud, teine teistele majaelanikele jäetud. Seda oli Karin omal ajal isalt nõudnud ühes eraldi sissekäiguga oma korterisse, milleks pidi ostetud majale tegema teatud juurdeehitisegi — trepikoja, et oleks täiesti omaette. Sest Karin arvas siis, et milleks hakata jändama oma majaga, kui ei saa end teistest inimestest eraldada. Tänini polnud Indrek hästi mõistnud, milleks seda nii väga vaja, aga täna esimest korda taipas ta seda.

„Pea meeles," tähendas ta pööningu vaheseina kohta, „seda ära sa usalda, sest temal on mõnes kohas praod, mis lasevad pilgu ja valguse läbi."

„Pean meeles," kinnitas Melesk ja küsis: „Aga minu palee seinad on ometi valguskindlad?"

„Palee seinad küll," naeratas Indrek.

Palee ise oli aga üpris vilets ruum ja veel viletsamas seisukorras. Siia oli aastate jooksul heidetud kõik, mida taheti saada jalust ära, käest kõrvale. Sellepärast kuulusid ruumi sisustuse hulka asjad, mida polnud praegu vaja, kuid mis võisid millalgi majapidamises tarvis tulla, alates vanade kastrulite ja priimusega ning lõpetades peetud vaipade, riiete ja laste mänguasjadega. Muidugi, viimastega Meleskil polnud midagi peale hakata, aga vanad riidetükid kulusid marjaks ära.

Kõigepealt pani Indrek petrooliahju kütte, et vähemalt alguseski peletada toast suurem külmakahm. Alles siis nad hakkasid vaatama, kuidas asju pisut koomale nihutada ja magamisaset seada. Indrek arvas, et ase tuleks teha otseteed põrandale, sest läbi lae tõuseb ehk alt korterist pisut sooja, aga Melesk tahtis heita kastidele, mis seisid vanade raamatutega seina ääres.

„Vaimsele õhkkonnale lähemale," katsus ta naljatada.

Raamatukaste nihutades nad leidsid nende tagant vana mererohust madratsi.

„Näed sa," lausus Melesk nüüd, „niipea kui puutud vaimlisi asju, kohe tuleb midagi kasulikku välja."

„Sul on tõesti õigus," ütles Indrek, „sest see urgaski siin on millalgi ehitatud ju vaimliste asjade pärast, muidu poleks teda olemaski olnud ja ma poleks võinud sind kuhugi panna."

Nõnda jutlesid nad pooleldi tõsiselt, pooleldi naljatades tasakesi, peaaegu sosinal, nagu oleksid nad mõni armupaarike, kes teeb endale pesa. Aga pesaehitamine oli väga keeruline, sest üks kast oli madalam, teine kõrgem. Ometi leiti ka selles nõu: madalamale kastile pandi nõutav kiht raamatuid alla ja nõnda muutusid kastid ühekõrguseks.

„Vaim teeb ka madalad asjad kõrgeks," targutas Melesk, istudes liituvaile kastiotstele katseks, kas nad tõesti annavad tasase pinna. Aga äkki sattus ta uuesti minevikku ja ütles:

„Mäletad Mauruse Siberit? Kuis me seal mõnikord lõdisesime!"

„Noh, siin sa võid vanu mälestusi värskendada," vastas Indrek, „sest siin läheb vähemalt sama külmaks, kui oli Mauruse Siberiski."

„Vahe on siiski olemas," ütles Melesk, siis kirusin Maurust külma pärast, nüüd õnnistan sind sellegi varjupaiga eest."

„Sellest sa võid näha, kui leplikuks ja vähenõudlikuks muutub inimene aastatega," rääkis Indrek nagu

isalikult õpetades, otsides välja kaks vana vateeritud tekki, oma vana lambanahka kasuka, õndsate revolutsiooniaastate pärandusе, Karini ajast ja arust läinud mantli ja muud kribu-krabu, mis võiks anda sooja. Kõige selle kalli varandusega läks ta välja pööningule, et raputada teda seal tolmust, kuna Melesk ise katsus siis endale aset valmistada. Lõpuks Indrek puhus ka kaasavõetud kummipadja oma sooja hingeõhku täis ja ütles: „Kui sa nüüd ka rahul ei ole, siis söögu sind susi."

„Õige revolutsionäär, see tähendab ideeline, ei ole kunagi rahul, sest ei ole seisukorda, millest paremat poleks võimalik ette kujutada," vastas Melesk.

„Ja milles ühel või teisel revolutsionääril poleks kedagi kadestada, eks," jätkas Indrek samal toonil.

„Mina pole ilmas õieti kedagi kadestanud," ütles Melesk nii lihtsalt, et Indrek teda siinsamas sõna pealt uskus. „Ega ma seda Mauruse vürstigi tema saiakannika pärast kadestanud, midagi muud oli, mis minu meeli rabas, nimeta seda õiguseks või milleks tahad. Ma pole sinugi peale kade, et sul on minule seegi ase anda, mitte aga minul sinule."

„Teedki väga targasti, kui sa mind ei kadesta," vastas Indrek. „Tead, vennike, kui kordki oled revolutsionääri kodutuse ja paljasjalgsuse mürki maitsnud, siis on endast väga raske korralikku inimest teha, see tähendab niisukest, kel oleks loomulik arusaamine mugavast kodust, varandusest ja lastest."

„Ära sa seda ütle," vaidles Melesk vastu. „Tegelik elu näitab hoopis vastupidist."

„Kus?" küsis Indrek. „Arvad Venemaal? Ei, va vennas, selles sa eksid põhjalikult."

„Aga seal on ju endised kodutud ja paljasjalgsed praegused valitsejad," ütles Melesk.

„Ja on kogu maa ning rahva muutnud kodutuks ja paljasjalgseks, nagu on seda õige revolutsionäär," jätkas Indrek Meleski toonis. „Imelik, kas siis sina tõesti ei märka, et Venemaa sestsaadik, kus teda valitsevad endised põrandaalused, on muutunud ter-

venisti ühiseks, üldiseks põrandaaluseks või vähemalt püütakse temast maksku mis maksab seda teha."

„Küll on sinul metsik arusaamine sotsialistlikust või kommunistlikust revolutsioonist!" hüüdis Melesk.

„Võib olla," vastas Indrek „„aga kadedus ja kartus pole mitte selle aluseks. Mina mõtlen seda nii: hea küll, endised põrandaalused pääsesid võimule, tapsid tsaari ja kõik, keda tahtsid, rahuldasid hulga ja ka iseeneste vereiha ja tasumishimu, kõrvaldasid endise korra talad ja toed. Ja nüüd? Nüüd uut ühiskonda looma. Ja seda nimelt omal maal, kus ruumi ja rikkust palju ning kus puudub kord. Aga mis teevad uued võimukandjad tõelikult? Nemad jätkavad lihtsalt endist põrandaalust tegevust, ainult selle vahega, et enne õõnistasid nad oma isamaa, s. t. Venemaa maksvat korda, nüüd tahaksid nad miinid panna kogu maailma alla. Ning võtted oma eesmärkide saavutamiseks on täpselt endised."

„On see siis sinu arvates nii suur kuritegu, kui see kodanline rämps kord ära pühitaks?" küsis Melesk.

„Minul pole küsimus praegu üldse selles, kas see on hea või halb, ülekohtune või õige, et ühe ühiskonnakorra asemele tahetakse panna teine. Mind huvitab ainult, kuidas seda tehakse. Enne oli käputäis idealiste, kes mõtlesid päästa oma kodumaa ja sugurahva. Selleks arvasid nad enestel õiguse olevat röövida, tappa ja üldse igasuguseid kuritöid teha. Isegi üksikute maade seadustikud näevad ette, et poliitiline tapmine polegi tapmine, vaid see on ainult ühest ilmakorrast teise saatmine — maalt taeva läkitamine, mis pole karistatav. Aga nüüd arvavad endised põrandaalused, praegused võimukandjad, et on võimalik muuta sada viiskümmend miljonit inimest idealistideks, kel peaks olema õigus kogu maailmas igasugu kuritöid toimetada, et päästa sedasama maailma ja kogu inimsugu. Ideeliselt võib ju endistel põrandaalustel olla õigus, selle vastu ma ei vaidle, aga mina arvan, nende katse nurjub, sest ei ju saa mingisuguste abinõudega luua sadat viitkümmend miljonit idealisti. Isegi kui

oletada, et ohverdatakse selleks operatsiooniks kolossaalne summa, kolmkümmend või viiskümmend miljonit elavat hinge, ka siis ei muutuks ülejäänud sada või sada kakskümmend miljonit idealistideks, kes poeksid vabatahtlikult oma idee pärast maailma põranda alla, et viia inimsugu vastu õnnelikumale tulevikule. Sunnitööga aga inimsugu päästa — see pöörane mõte võib tekkida ainult sunnitöölise peaajus. Nõnda arvan mina."

„Arva pealegi," lausus Melesk toonil, mis ei lasknud oletada ei pooldamist ega vastuvaidlust, „aga mina olen väsinud ja tahan magada. Teine kord, kui ehk aega, sellest pikemalt."

Ta võttis saapad jalast, istus asemele ja hakkas endale valmisvarutud riideid peale seadma. Kui Indrek talle head und soovides tahtis lahkuda, oli Melesk juba uinumisel.

„Kustuta ahi, aitab," olid tema viimased sõnad.

„Ma jätan ta siia, tikud panen kõrvale põrandale, kui külm liiga kipub tegema, siis võid uuesti kütte panna," rääkis Indrek aseme ees seistes, küünal käes, aga Melesk ei vastanud enam. Tema oli juba valitsevast maailmakorrast paremasse läinud.

Indrek oli ülalt alla tulles enesega üpris rahul, käis mööda treppi ka välisukse juures ja avas korraks selle, nagu laseks ta kedagi välja, tuli siis tuppa, istus laua äärde ja luges seal tüki aega kõige rahulikumas meeleolus. Samuti magas ta öösi õndsa und ja läks hommikul harilikul ajal ja viisil tööle.

IX.

Vesiroos oli varemalt kuulnud teiste pankrottidest ja siis polnud ta kuidagi suutnud mõista, kuidas küll arukas inimene võib nõnda elada ja asju ajada, et läheb pankrotti. Üldse — mis tähendab, et inimene läheb pankrotti või on pankrotis? nõnda küsis ta. Aga nüüd oli tal päris selge, kuidas minnakse pankrotti ja ollakse pankrotis. Ja kui ta enne oli kaldunud uskuma, et pankrotis inimene on kas juhm või kelm, siis kippus ta nüüd vastupidi arvama, et pankrottiminejad on need ainsad arukad ja ausad inimesed maailmas. Näitena esitas ta ikka iseend. Oli temal arust või aususest puudu? Ei ju olnud. Jätkus mõlemast, et olla Eesti vabariigi kodanik. Ta oli mõnikümmend aastat „tegutsenud ärialal" — nõnda ütles Vesiroos iseendast rääkides viimasel ajal, eriti pankrotipäevil, — ta oli hulga varandust hoolsa töö ja vaevaga kokku ajanud ning igal inimesel oleks võinud olla rõõm tema peale vaadata, sest temas esines elav eeskuju kõigile, kes rühivad edurada. Aga äkki tuli see mingi Köögertal, kes ise õieti midagi pole teinud, ainult riigikassat kergendanud ja panku „lakkinud", nagu Vesiroos arvas, ning siis oli tema varandus paari väikese käeliigutusega läinud, nagu poleks teda kunagi olnud. Nagu poleks tema, Vesiroos, vürtspoodigi pidanud kahekordses majas, mille ta leivategijalt ära ostis, kui see arvas kasulikuks oma ärikapitali maja müümisega suurendada. Nagu poleks temal olnud ühendusi kogu

endise kubermangu viinaajajatega ja nagu poleks tal olnud omal ajal sidemeid kõrgemais ringkonniski, nii et võis toiduaineid vagunitega välja vedada, kui kogu maa nälgis. Eks ei tundnud teda kord iga politseinik, kui ta tema nina alt võis oma puskari- või piirituse-koorma läbi saata, ilma et see oleks haistnud vänget alkoholilõhna. Või ei teretanud teda siis advokaadid ja arstid ning igasugused muudki ametimehed, kes istusid kusagil võimukohal. Teretasid ju, sest tema andis neile tööd ja teenistust.

Aga üleöö on kõik muutunud: Vesiroosi ei tunne enam keegi, teda ei tereta enam keegi, ja kui tema ise katsub teisi teretada, siis ei panda seda tähele või võetakse viisakas tervitus nõnda vastu, et sul läheb igavesest ajast igavesti vastikuks igasugune tutvus, igasugune teretus. Vesiroos pole kunagi kuulunud seltskonda, aga ta võis kord õigusega öelda, et tal olid seltskonnaga juba sidemed. Kuid nüüd on temale maailmast kadunud niihästi seltskond kui ka sidemed sellega. Tema omagi ringkonna inimesed, kelle seas veedetud paremad eluaastad, lähevad temast nagu eemalt mööda — lippavad üle tänava, kui näevad Vesiroosi vastu tulemas. Sest põhjaläinud inimesega ei taha keegi tegemist teha, kartes tema hädaldamist ja laenunurumist. Ligi tulevad laial lõual naerdes ainult need, kes põlesid ükskord kadedusest ja kes kipuvad nüüd pakatama paljast puhtast rõõmust. Needki ei anna kätt kui omasugusele, vaid patsutavad irvitades Vesiroosile õlale ja küsivad: „Noh, härra Vesiroos, kuidas äri läheb? Teie sõber Köögertal olla pleite." Ütlevad ja lähevad edasi, ilma et jääksid ootama Vesiroosi vastust. Vesiroos pöördub tänaval ümber ja vaatab hulk aega minejale järele, aga see läheb omasoodu edasi ega mõtlegi tagasi vaadata.

Niisugune seisukord on Vesiroosile hirmus raske, ja kõige mõistlikum oleks, kui ta oma jalga tänavale ei tõstakski. Aga ta ei suuda päevapealt loobuda oma hiljutisest askeldusest ja ta nagu katsub iseend petta, et temal on ikka veel asja, et temal on mõtet kõndida

ühes teistega elavail linnatänavail. Vesiroosi seisukorda raskendab eriti veel see, et temaga peavad kaasa kannatama teised, muu seas Karin. Tema oli see, kelle kaudu Vesiroos oleks kuulunud seltskonda ja sobitanud seal kindlamaid ja soodsamaid sidemeid. Muidugi, loomulik ja õige oleks olnud, et Vesiroos oleks saanud sellise väimehe, kes oleks mõistnud, mis tema seisukorras teha, ühe sõnaga — oleks asjale käe külge pannud ja sealt edasi ehitanud, kuhu vana Vesiroos jõudnud. Aga ei, väimeespojal polnud äriverd ega ettevõtlikku vaimu ja sellepärast pidi äiapapa ise katsuma edasi ehitada. Osalt sellest ehk kogu õnnetus.

Karin oli Köögertalide kaudu seisnud juba keset seltskonda. Tema tuttavate seas leidus diplomaate, poliitikamehi, rahvaasemikke, ühistegelasi, arste, advokaate, saatkondade nõunikke, kõrgemaid ametnikke, ärimehi, pangahärrasid, sõjaväelasi ja isegi endisi ministreid. Juba olid tal oma kavatsusedki, kuidas Indrekule hakata edasipääsemiseks teed valmistama kas või tema oma tahtmise vastu. Aga nüüd näis äkki, nagu oleks kõigel lõpp. Lõpp kogu tulevikul! Istu kogu eluaeg oma majahütis, mis annab kuus ainult mõnikümmend tuhat sissetulekut ja ei võimalda mitte midagi sellest, mis saanud Karini unistuseks. Seda mõeldes langes tal otse süda ära ja ta jooksis mõttetult linnas ümber, nagu viskleks kala kuival. Kõige hullem, et isa pidi muule lisaks veel Köögertali lööma. Võib-olla isal oli õigus, aga mis aitab õigus, kui ta ei too midagi sisse. Poleks isa löönud, siis oleks võinud ju nõnda minna, et tema pankrotist hoolimata oleks neid, Paase, endiselt kutsutud Köögertalide poole ja nõnda poleks isa laostumine saanud sugugi nii katastroofiliseks. Et aga Köögertalid oma endist seltskondlikku elu jätkavad, selles ei kahelnud keegi, ainult võib-olla esiotsa pisut tagasihoidlikumal kujul.

Köögertalide tutvus seisis Karinil sedavõrd südamel, et igal parajal juhul ta rääkis sellest Indrekuga, küsides temalt nõu, kuidas küll olla või mis teha, et

seda tutvust alal hoida. Aga Indrek ei teadnud mingit nõu anda ei esimesel, teisel ega ka järgmisil arutlusil. Ja imelikul viisil see tema mitteteadmine vihastas Karinit igakord ühetasa, isegi päev-päevalt aina rohkem.

„Mis mees sa ka oled, kui sa sedagi ei tea, kuidas sinu naine pääseks vana Köögertali juurde pidule," ütles Karin kord Indrekule. „Otsi nüüd oma tarkus välja, mis sa raamatutest lugenud, ja ütle, mis ma pean tegema."

„Raamatutarkuse järele peaksid sa selle asemel rahulikult koju jääma ja Köögertali peale käega lööma," vastas Indrek.

„Aga näe, ei mõtlegi seda teha!" hüüdis Karin vastu. „Sinu kiuste ei mõtle. Esimesed aastad mängisin kodukana, aga mis ma sest sain? Ainult poja viisin surnuaiale!"

„Oleksid kodukana edasi olnud, siis oleks sul juba ammugi võinud uus poeg olla," vastas Indrek

„Muidugi sinu arvates olen mina ainult selleks olemas, et käia, kõht punnil ees! Aga kes ütleb, et järgmine on poeg? Aga mis siis, kui jälle tütar? Kui ma sinuga ei saagi enam poega, mis sa siis ütled?"

„Ütlen, et ka tütred on inimesed. Mõnikord rohkem väärt kui pojad," vastas Indrek.

„Mitte midagi ei ole nad väärt!" hüüdis Karin. „Mina ise istun siin nagu õnnetusehunnik. Ja üldse, ma ei taha kuulda, kui sina räägid. Sa räägid minuga, nagu polekski ma naine, vaid aiateivas."

„Teibad on ju nüüd moodis," ütles Indrek.

„Hea küll, siis ma viskan oma plastika, viskan tantsutunnid, viskan masseerimise, viskan kõik ja hakkan sööma nagu hobune. Las lähen paksuks nagu vana läsu, küll ma siis näen, kuidas see sulle meeldib," rääkis Karin ägestudes.

„Minule meeldib kõik, mis sulle hea," vastas Indrek.

„Sinule meeldib muidugi kõik see, sest sul ei ole maitset!" karjus Karin peaaegu nutul. „Ilmas pole

üldse asja, mis sulle ei meeldiks. Aga ma tean, miks sulle kõik meeldib, miks sulle just kõik inetu meeldib. Ära sa arva, et ma seda ei tea. Tean! Sina tahad, et ka minule meeldiks ainult inetu, et ka mina ise oleks inetu, et ma laseks enda inetuks minna, et ma ise teeks enda inetuks. Just seda sa tahad, sest siis sa võiksid kindel olla, et ma ei leia kusagilt poolehoidu. Siis oleks su süda rahul. Jätaksid mu kui tuhakoti sinna paika ja elaksid jumalarahus edasi, käiksid ainult tänaval ja kinos noori tüdrukuid vahtimas, neile silmi tegemas, sest need lähevad alles uhtivuhti, sinu oma naine aga ägiseks kodus. Aga oota, ma sulle veel näitan! Küll mina su krutskeid tunnen! Hakkan veel rohkem võimlema, lasen end veel sagedamini masseerida, riietan enda kui moenuku, sest seda ma veel võin, selleks pole mul vaja sinu sõrmede vahelt su närust näljaraha manguda."

„Ja see kõik on selleks, et pääseda Köögertalide juurde pidule?" küsis Indrek.

„Jah, kõik selleks, ma ei häbene seda sugugi ütlemast!" karjus Karin põlevail silmil.

„Üks abinõu on ehk olemas," lausus Indrek mõttes.

„Aga selle hoiad sa muidugi targu endale," ütles Karin nöökavalt.

„Pisut imelik iseoma naisele seda abinõu soovitada," arvas Indrek.

„Sa oled lihtsalt häbematu!" hüüdis Karin nüüd.

„Ma pole ju veel midagi öelnud," vastas Indrek.

„Sellepärast oledki! Ainult õrritad, muud midagi," seletas Karin.

„Sa peaksid katsuma vanale Köögertalile külge lüüa," ütles Indrek nüüd.

„Ah see ongi sinu suur abinõu, mida oma naisele ei või soovitada!" hüüdis Karin põlastavalt. „Aga seda abinõu ma tean isegi. Kõik naised teavad seda abinõu. Mine kuula! Seda nimetatakse meestele kaasatöötamiseks ärialal. Sina muidugi ei tea seda . . ."

„Küllap tean," ütles Indrek vahele.

„Aga mis sa siis sest soovitad, kui sa tead!" hüüdis Karin. „Ajad sina ka mõnda äri, et mina peaksin sulle kaasa töötama? Norid sa kusagilt laenu, et ma peaks minema mõne käemehe või pangahärra juurde teed tasandama? Sa ei tee ju seda. Milleks sa siis soovitad mul külge lüüa? Ah?! Kas sa ei vastaks kord selge sõnaga?! Tahad sa minust juba lahti saada? On sul minust himu täis? Oled tüdinud? Ma olen sulle vastik? Ajan jälkuse peale, mis? Haa! Nüüd kukkusid oma nõuandega sisse, nüüd andsid enda ära! Mitte nõu ei tahtnud sa mulle anda, vaid läbi lille öelda, et mina kõlban veel vaid vanale Köögertalile. Jah, just seda tahtsid sa mulle öelda, ära püüa ometi tagasi ajada, kui asi on päevaselge!" hüüdis Karin, kui ta nägi, et Indrek tahaks nagu vastu vaielda. Siis aga jätkas ta endisel toonil: „Aga mina ütlen sulle, pea seda meeles, et mul on paremaid, kui on vana Köögertal, palju paremaid! Sama rikkaid, aga palju nooremaid, kes ainult ootavad minu märguannet, et ümmardada mind põlvitades. Nimelt just põlvitades, seda pead sa teadma, kuna sul pole aimugi, mis on naise ees põlvitamine."

„Aga Köögertali pidu, kuis jääb sellega?" küsis Indrek.

„Sinna kantakse mind kätel, kui ma aga tahaks, kui ma ainult oma väikese sõrme otsagi liigutaks, seda pead sa teadma."

„Siis on ju kõik korras," ütles Indrek nagu kergema südamega.

„Ja muidugi!" hüüdis Karin. „Igatahes sinu abi ma selles ei vaja, seda ära karda. Löön ilmas oma jõuga läbi."

Nõnda lõppes viimane rääkimine, nagu eelmisedki, ei millegagi. Aga Karini lükkas ta ometi uuele mõttele. Tõukajaks oli Indreku soovitatud abinõu. Karin ütles küll, et tema teab isegi seda abinõu, sest seda tarvitavat paljud naised oma meeste ja iseeneste kasuks, aga ometi ei tulnud ta mõttele sama abinõu mängu panna ka oma eesmärgi saavutamiseks. Ka siin

oli ta arenemises ümbritsevast ilmast maha jäänud. Kui aga Indrek seda meelde tuletas, siis Karin otse jahmatas iseoma rumaluse pärast, kuidas ta küll ise polnud sellele lihtsale mõttele tulnud.

Hiljem üksinda asja arutades Karin otsustas nõnda, et tema ei mõtlegi enam Köögertalide poole minna, kuigi teda sinna kutsutaks, vaid tema teeb ainult proovi, et kas see abinõu, see meestele ärialal kaasatöötamise abinõu aitab või ei. Täpsemalt: et see abinõu üldiselt aitab, selles Karin ei kahelnud, aga teda huvitas küsimus, kas ka tema ise oskab seda abinõu nõnda tarvitada, et ta aitaks. See oli kogu asja tuum, mitte midagi muud. Karin tahtis ainult pisut targemaks saada, ta tahtis katsuda omal käel teistele järele jõuda, see oli kõik. On see saavutatud, siis vilistab ta kõige peale, sest ega ta siis ometi nii rumal ole, et ta endale või teistele enda suhtes midagi lubaks, kui pole kaalul ei mehe äriasjad ega ka midagi muud tähtsat.

Sellise otsusega sammus ta advokaat Paralepa kontori poole, mis asus südalinnas, kuna tema elukorter pidi olema kusagil mujal. Indreku soovitatud abinõuga Karin ei tahtnud mitte vana Köögertali juures katsetada, vaid valis selleks advokaat Paralepa, kes talle imponeeris oma jõulise kehaehituse, üleoleva iseteadvuse ja kavalerliku kõneviisiga. Eriti meeldis Karinile Paralepa kõnnak. Nõnda liikusid Karini arvates ainult rammumehed, keda ta näinud tsirkuses. Nemad ei tõsta lihtsalt jalga, nagu harilikud surelikud, vaid neil liiguks nagu kogu puus jalaga kaasa. Pealegi tundub, nagu poleks põlv kogu liikumise keskpaik, vaid reis, lihas keset reit, sest see hakkaks nagu kõige enne äkilise nõksakuga liikuma. Paralepa reied tegid astudes just sellesama nõksu ja viskasid seega nagu kogu jala edasi. Muide, Paralepp oli mees, kes ei ilus ega inetu oma tugevate, nagu kirvega raiutud näojoontega, millel ei puudunud aga teatud pehmus. Eriti torkas see silma millegipärast himutsevana tunduva suu ümbruses, milles naerdes paljastusid nagu

liiga lühikesed, igemeisse uppuvad, mitte päris korraliku ehitusega, suitsetamisest kollakaks tõmbunud hambad. Pealegi oli kahel esimesel pealmisel hambal nii lai vahe, et Paralepp sinna oskas hammustada kokkulitsutud paberossiotsa ning natukese aja pärast ta sealt huulte abil uuesti välja võttis. Seda toimingut võis ta sama paberossiga korduvalt sooritada, nagu harjutaks ta suurema osavuse saavutamiseks. See oli kõik, mis Karin oli Paralepas märkinud iseärasustena, lisaks ehk veel väikesevõitu pilusilmad, mille hallikas värving võis meeleolukohaselt kas heleneda või tumeneda ning väga kergesti omandada niiske läike. See viimane joon polnud aga Karini arvates kuigi erakordne, sest seda oli ta tähele pannud nii paljudes meestes, isegi naistes, olid nende silmad suured või väikesed, ümmarikud või pilutaolised, sinised või hallid, pruunid või mustad.

Ainuke, mis tegi Karinile muret, see oli viisaka ettekäände leidmine Paralepa kontorisse minekuks. Paar päeva ta murdis selle üle oma pead, aga mitte midagi ei osanud ta välja mõelda. Obligatsiooni küsimus oli lõplikult lahendatud ja korraldatud ja sellest uuesti rääkima minna oleks pisut imelik. Ei puudunud palju, siis Karin oleks kärsituses Indrekult nõu küsinud, sest kellelt ta siis ikka peab nõu küsima, kui mitte omalt mehelt. Aga õigel ajal tuli tal meelde, mis ta oli rääkinud Idaga ja mis see temale öelnud, ning nõnda otsustas ta omal käel talitada. Lõpuks tuli tal hea mõte ja ta ütles endamisi:

„Milleks siis just mina pean oma pead murdma, et viisakat põhjust leida, las tema murrab ka, kui ta on viisakas kavaler. Astun lihtsalt sisse, muud ei midagi. Temal on kõnetund ja sellepärast peab tema teadma, mis ta kõneleb. Ei tea ta, millest kõnelda, siis tulen ma lihtsalt ära. Sest mis ma siis tema juures peaksin tegema, kui ta ei oska midagi targemat kõnelda kui mu oma meeski. Tema on advokaat, tema on ülikoolis käinud ja seal kõnelemist õppinud, noh, siis näidaku nüüd, mis ta oskab."

Nõnda otsustas Karin oma kaine mõistusega ja läks julgesti mööda kivitreppi kolmandale korrale. Ta polnud eksinud, sest vaevalt oli ta Paralepale silma vaadanud, kui juba mõistis, et pole mingit ettekäänet vajagi ja et Paralepp teab niikuinii, millest kõnelda. Karin oli talle selle eest otse südamepõhjast tänulik. Ometi kord inimene, kes seisab oma ülesande kõrgusel! Karin oleks talle selle eest kas või kaela langenud. Pealegi polnud, õnneks, kedagi ees, et oleks pidanud ootama, mille eest Karin oleks võinud talle teist korda kaela langeda.

„Armuline proua," ütles Paralepp, kuna ta ise temale kõige viisakusega istet pakkus, „tulite veel kord oma obligatsiooni suhtes?"

Ja ilma et ta oleks oodanud Karinilt mingit vastust kas sõnas, liigutuses või näoilmeski, jätkas ta kohe vahetpidamata, pealegi veel nõnda, et ta ise sel silmapilgul ei vaadanud Karinile otsagi, vaid korraldas laual oma pabereid, millise delikaatsuse eest Karin oleks võinud talle kolmat korda kaela langeda.

„Kõik on kõige paremas korras," rääkis Paralepp edasi ja pööras oma niiskekstõmbunud silmad Karini poole, kelle pilk muutus ka niiskeks, nagu ta ise kartis, sest Paralepa silmade läikest arvas ta aimavat, et see mõistab kõik, on aga nii õrnatundeline — jah, just õrnatundeline, kinnitas Karin iseendale, — et püüab sellest mitte kuidagi märku anda. Ta säästab mind, mõtles Karin ja leidis äkki, et see uus sõna väljendab kõige paremini Paralepa teguviisi, nagu ka iga uus mood näib kõige ilusamaks tegevat naise keha kenadused. Aga kuna Karin nõnda mõtles ja niiskel pilgul Paralepale otsa vahtis, jätkas see südamlikult: „Ärge tehke omale vähematki muret, ilus proua. Veeretage oma mured seekord minu peale. Mina korraldasin selle asja, mina ka vastutan, et teil ei tule mingeid raskusi. Te arvasite viimati, et hea oleks, kui niipea ei tuldaks nõudma, sest teil oleks raske lähemal ajal lunastada. Ka selle eest on muretsetud, nii et..."

Paralepp poolitas lause, võttis paberossikarbi, avas selle, tõusis toolilt ja ulatas viisakalt Karinile, öeldes:

„Tohin ehk paluda? Väljamaa kraam, mitte meie oma pinutagune. Sünnib suhu pista."

Karin võttis paberossi vastu ja Paralepp ulatas talle tuld, aga tegi kõik nõnda, et Karin pidi tundma, millise heameelega teine talle pakkus ja andis: nagu oleks selles suur tükk õnne.

Kui mõlemal suits suus ja nad ühisesse tuhatoosi mõni aeg olid oma käsi ulatanud, ütles Paralepp nagu teatud pingutusega:

„Te tulite täna õigel ajal, kena proua, mina mõtlesin teile just helistada."

„Mis siis on?" küsis Karin teatud ärevusega.

„Palun mitte ärrituda, mitte ärevaks saada, asi pole seda väärt. Tahtsin teid ainult informeerida, et te teaks ja te ei mõistaks mind vööriti, ei teeks etteheiteid."

„Ma hakkan tõepoolest kartma," ütles Karin, keda erutas Paralepa pikk sissejuhatus.

„Teil ei ole karta midagi," ütles Paralepp.

„Kel siis? Minu mehel, lastel? . . ."

„Teie isal, härra Vesiroosil," seletas Paralepp. „Ma tahtsin teile juba varem rääkida, aga kahtlesin, kas maksab, kas tohin, aga lõpuks otsustasin ometi. Sest ma tahtsin teile öelda, et kui mina ei võtaks seda asja oma kätte, siis võtaks selle mõni teine ning see võiks veel halvem olla, sest asja saab ju ajada ja pöörata nii või teisiti. Te ehk isegi olete kuulnud, et teie isa, härra Vesiroos, teinud, nagu öeldakse, Köögertalile ühe ä'ä. Muidugi, asi oleks võinud halvemini lõppeda, tähendab hammaste murdmine ja nõnda, aga seda, jumal tänatud, ei ole, nii et . . ."

„Aga minu isa rõõmustas just, et ta Köögertalil vähemalt paar hammastki kurku löönud," ütles Karin sama vihaga, millega neid sõnu oli rääkinud isagi.

„Armuline proua," hakkas Paralepp suure häälega naerma ja vajutas kokkulitsutud paberossi harvade hammaste vahele, „juhin teie tähelepanu asjaolule, et

Köögertal on minu klient ja teie isa tema vastane, nii et mina võiksin teie avameelsust kurjasti tarvitada."

„Seda ei karda ma kunagi!" hüüdis Karin. „Eluilmas ei usuks ma seda."

„Soo!" tegi Paralepp imestunult. „Miks nii?"

„Mul on teie vastu niisugune usaldus, härra Paralepp, et . . ." hüüdis Karin.

„Väga hea," ütles advokaat, „siis räägime nagu kaks head sõpra."

Nende sõnadega tõusis ta toolilt, läks seina äärde tiivani juurde, pöördus seal ümber Karini poole ja ütles kummardudes:

„Kallis proua, tulge istume siia, seal laua ääres on nagu liiga vormilik ja ametlik."

Nõnda siis nad istusidki kõrvuti tiivanile, kuhu Karin keris varsti oma jaladki.

„Mis siis saab selle papa asjaga?" küsis ta.

„Jah, mis ikka saab," vastas Paralepp.

„Ja pole mingit pääsu?" küsis Karin.

„Pääsu juba leiduks," venitas Paralepp ja vaatas Karinit kõigis tema kehakõverdusis nagu arvustavalt, raputas siis tõrjuvalt pead, naeratas kavalalt ja ütles: „Aga ei maksa, kallis proua, ei maksa vana Köögertaliga, parem las isa läheb istuma."

„Aga mina tahaks ometi katsuda, kas ma ei saaks oma isa aidata," ütles Karin, „ja selleks ma paluksin teie abi."

„Kõige suurema lahkusega, niipalju kui oleneb üldse minust," vastas Paralepp ja võttis nagu ebateadlikult Karini käe, silmitsedes iga tema sõrme üksikult. „Kellesse olete oma kätega, isasse või emasse?" küsis ta.

„Ennem emasse," vastas Karin ja tõmbas käe tagasi, nagu paneks ta alles nüüd tähele, mis sünnib."

„Ma arvasin ka seda," ütles Paralepp.

„Miks nii?" küsis Karin.

„Saab siis kõigele vastata?" küsis Paralepp.

„Saab küll," ütles Karin.

„Noh, siis vastake: kas teie olete õnnelik?" ütles Paralepp.

„Seda ma ei tea," vastas Karin. „Vahel olen, vahel ei ole. Ja teie?"

Minu naise emal pole vist olnud niisukesi käsi nagu teie mehe naise emal," ütles Paralepp.

Karin ei saanud kohe hästi aru, mis see pidi tähendama, aga ometi tundis ta, et tal tõusis palav hoog näkku, ja et sellest pääseda, tegi ta teist juttu, öeldes:

„Mina peaksin oma isa asjus vana Köögertali endaga rääkima."

„Selle seelikukütiga, kui nõnda lubate väljenduda?" tähendas Paralepp.

„Teie mõistate mind vääriti," ütles Karin. „Ma mõtlen, nimelt, kusagil seltskonnas, nii-öelda juhuslikult. Ja teate, mis mina olen tähele pannud: kõik seltskonnamehed on suured seelikukütid. Jaa, jaa, see on nõnda, ei aita midagi, et teie tahaksite vastu vaielda. Ainult minu mees on teisiti. Aga tema ei armasta ka seltskonda. Igakord punnib ta vastu, enne kui ta fraki selga ajab ja minuga kuhugi tuleb. Näiteks praegugi: mina ütlen temale, et vii mind Köögertalide juurde mingile olengule, kus ma saaksin vana endaga paar sõna rääkida, aga tema ei mõtlegi seda teha. Niisuke on ta. Mis on mul sest siis kasu, et ta pole seelikukütt. Ennem juba seda, aga tehku, mis vaja teha. Korraldagu, sest tema on mees."

„Teil on üsna õigus, kallis proua," ütles Paralepp. „Aga kas mina ei võiks korraks teie mehe asemele astuda, mis puutub fraki selgatõmbamisse?"

„Kuis nii?" küsis Karin üllatatult, nagu ei saaks ta millestki aru.

„Väga lihtsalt: mina viin teid Köögertalide juurde, mina korraldan kõik," ütles Paralepp.

„Aga teie oma abikaasa?" küsis Karin ikka veel nagu üllatunult.

„Minu oma abikaasa," kordas Paralepp õlgu kehitades ja vaatas nukralt Karinile otsa. „Minu abikaasaga on umbes sama lugu nagu teil oma abikaasagagi. Üks

ei armasta frakki, teine ei salli tualette. Minu naisel on selleks oma mõõduandvad põhjused, kuidas on lugu teie mehega, seda ma ei tea."

„Minu mehel pole mingeid põhjusi," ütles Karin. „Mitte mingisuguseid."

„Noh, siis ta lihtsalt ei hooli teist, ei võta teid küllalt arvesse," arvas Paralepp.

„Sedasama olen ka mina temale öelnud," tähendas Karin.

„See on otse uskumatu, millise pimedusega on mõned mehed iseoma naise suhtes löödud!" hüüdis Paralepp ja küsis siis: „Kuidas teie tutvusite oma mehega?"

„Tutvusin!" hüüdis Karin nagu meelde tuletades. „Ma polegi temaga tutvunud!"

„Suurepärane!" hakkas Paralepp naerma. „Te polegi veel oma mehega tutvunud! Siis teil lapsi ei ole, mis?"

„Kolm last on, üks surnud, kaks elavad, mõlemad tütred," seletas Karin.

„Taga targemaks!" hüüdis Paralepp. „Ja ikka veel pole oma mehega tutvunud?"

Alles nüüd Karin hakkas taipama, millele sihtis Paralepp, ja seletas:

„Ma olen temaga peaaegu lapsest saadik tuttav, seda tahtsin ma öelda."

„Ah nii!" venitas Paralepp. „Siis palun vabandust."

„Plikast peast, kui tema ei teinud minust väljagi, armastasin teda hirmsasti," jutustas Karin.

„Nii," tegi Paralepp. „Või otse hirmsasti?"

„Jah," kinnitas Karin, „aga pärast, kui abiellusime, siis ma olin juba targem ja teda enam nii väga ei armastanud. Sest kaua sa ikka jäksad nii kangesti kedagi armastada."

Paralepp naeris täie hooga.

„Päris tõesti kohe," ütles Karin, „sest milleks ma peaks seda valetama. Pealegi mõtlesin ma siis, et soo, mina olen teda juba küllalt armastanud, las tema ar-

mastab nüüd mind ka. Armastagu lihtsalt nõnda, et ma tunneksin, et mind armastatakse."

„Noh ja tema?" küsis Paralepp endiselt naerdes.

„Miks te nii väga naerate?" küsis Karin vastu.

„Pean ma siis nutma, kui te nii kenasti räägite?" vastas Paralepp. „Ja kui ma ei kardaks teid haavata, siis ütleksin teile päris avameelselt: teie mees võib olla kullatükk, aga ta on eesel! Palun mind väga vabandada, aga see on minu otsekohene arvamine."

„Miks nii?" küsis Karin.

„Lihtsalt sellepärast, et see mees ei olegi mees, kes teiesuguse naise pärast ei tõmba endale kas või kümme frakki ja smokingit ülestikku selga. On naisi, kelle pärast võib saada vargaks, kelmiks, teeröövliks, mõrtsukaks."

„Just minu mehe sõnad," ütles Karin üsna rahulikult, nagu kuuleks ta igivana asja, ja rabas sellega Paraleppa nagu nuiaga pähe. See oli tahtnud öelda midagi ilusat ja suurt, aga ta oli korranud ainult teise mehe sõnu.

„Aga mehed ju ainult räägivad nõnda," seletas Karin edasi, „ega nad siis sellepärast kohe teeröövliks ja mõrtsukaks hakka. Minu mees pole tänini veel ühtegi inimest tapnud ja vargile pole ta ka läinud. Ma olen talle mitu korda öelnud, et vaata, mis teised mehed oma naiste pärast teevad, koorivad sõbrad puhtaks, teevad pangad paljaks, lähevad pankrotti. Tee ometi sina ka midagi! Näita, et oled mees, ütlen ma, vaata ometi, vana Köögertalgi tegi oma naise pärast pankroti."

„Kes seda ütleb, et naise pärast?" küsis Paralepp huvitatult.

„Aga kui majad on naise nimel," vastas Karin.

„Ah soo!" venitas Paralepp. „Aga räägitakse, et need majad ei jää kunikski naise nimele."

„Miks nii?" küsis Karin omakorda suure huviga.

„Proua Köögertal on kunstist huvitatud," ohkas Paralepp, nagu teeks kunst ta raskemeelseks. „Aga tema ei saa kunsti ilma kunstnikuta maitsta ega aren-

dada. Noh, ja kunsti ning kunstnikkude arendamine ning maitsmine läheb väga kalliks maksma. Sellepärast võlad, obligatsioonid. Kui kaua see nõnda võib kesta." Äkki tuli Paralepal midagi meelde, ta vaatas käel kella ja ütles: „Vabandust, aga ma pean minema. Mis oleme sõpruses rääkinud, jääb meie vahele. Proua Köögertali kunsti ning kunstnikke õpime loodetavasti varsti koha peal tundma. Mina ajan need asjad joonde, olge mureta. See pole muidugi veel mõni teerööving ega roim, mida teie mehelt nõuate, aga ehk lepite alguses sellega, armuline proua."

„Aga kas teie võiksite naise pärast mõrtsukaks saada, kui te teda väga armastaksite?" küsis Karin, ja kui Paralepp jäi talle arusaamatuses otsa vahtima, lisas ta seletuseks juurde: „Ütleme nõnda, et mitte kohe tegelikult, vaid mõttes. Et oskate üldse mõelda, et võite mõrtsukaks saada, kui kõik nõnda oleks ja tuleks, nagu ühel mõrtsukal olema ja tulema peab?"

„Mõttes olen mõrtsukas juba praegu," vastas Paralepp sügava kummardusega.

„Aga minu mees ütleb, et tema ei saa enam mõtteski mõrtsukas olla," ütles Karin.

„Kuis nii enam ei saa?" küsis Paralepp uudishimulikult.

„Ütlesin ma enam?" küsis Karin vastu.

„Just nii!" kinnitas Paralepp. „Te ütlesite, et teie mees ei saa enam mõtteski mõrtsukas olla. Kas ta siis millalgi on saanud?"

„See on abielu saladus," ütles Karin nüüd. „Sellepärast ehk olengi ikka veel oma mehe naine."

Viimased sõnad rääkis ta nõnda, et ei Paralepp ega Karin isegi teadnud õieti, heitis ta edvistavalt nalja või mõtles ta seda tõsiselt.

X.

Paar päeva läks mööda, ilma et Karin oleks oma mehega juttu teinud Köögertalidest või nende olenguile pääsemisest. Tema oli nimelt otsustanud hakata korjama oma isiklikke saladusi: hakata elama oma elu. Kaua ma ikkagi mehe kaelas ripun, ütles ta endamisi. Mul on ju minu oma majanduslik varandus, mida mees ei puutu, samuti vaja koguda endale ka vaimset ja hingelist varandust, nii et oleks kui mitte vormilik, siis vähemalt tegelik varanduste lahutus.

Nõnda arutas ta endamisi ja tegi sõbrannale visiite, käis jalutamas, istus kohvikus ja külastas ühe või teise tuttava seltsis kinosid ning teatrit, et ajast mitte maha jääda. Sest on ju piinlik istuda kuski seltskonnas, kus räägitakse mõnest filmist või filminäitlejast, kui ise pole seda näinud ja ei oska sellepärast kaasa rääkida. Karinil polnud seda oskust, mida valdas proua Meeli. Tema laskis parajal ajal oma luulelise pilgu kõnelejail ringi käia ja teadis täpselt õiget silmapilku, kus ta võis hüüda: „Arushaadav!" See kõlas alati nii veenvalt, et kellelgi ei tulnud kunagi pähe küsida, mille kohta see hüüe oli mõeldud või mis temaga mõeldi. Pealegi, proua Meelil oli alati oma eriline trump käepärast. Kui mõni nii väga kippus oma teadmistega laiutama, siis vingutas ta pisut oma helepunaseid huuli ja algas umbes nõnda: „Ma ei thea, aga kui meie mehega fiimane khord Berliinis olime, siis . . ." Sellest jätkus enamasti, aga kui ei jätkunud, siis laskis

ta ka Pariisi mängu ning sellele ei pidanud enam keegi vastu. Sest ei leidunud sellist hullu, kes oleks julgenud midagi öelda Berliini või Pariisi, üldse välismaa kohta, kuigi küsimuses oleks olnud mõni sealseilt koluturgudelt ostetud riidehilp.

Aga Karinil polnud tagatiseks ei sellist oskust ega ka ühtegi välismaareisi. Nii pidi ta ise enda eest väljas olema ja see nõudis pingutust. Ta hakkas isegi ajalehti lugema, et mitte enam oma endisi eksimusi korrata ja seltskonnas küsida: kes on meil praegu presidendiks või keda kommunistid tahavad eesti kuningaks, et nad põranda all aina mässavad? Neil on ju oma põrandaalune, mis nad siis veel tahavad. Muidugi, oma endise poliitilise teadmatuse vabanduseks olid Karinil väga mõõduandvad põhjused või väga selge ja lihtne loogika, kuid seltskond kahjuks ei arvestanud seda. Karin ütles, et milleks peaksin mina oma pead vaevama sellega, kes on praegu üheks või teiseks ministriks või kes saanud riigivanemaks? Kutsuvad nad mind enda juurde külla või tulevad nemad minu juurde, kui mina neid kutsuksin? On mul lootust nendega tuttavakski saada? Ei! Mind tutvustatakse parimal juhul nendega või nende prouadega alles siis, kui nad on juba endised ministrid või endiste ministrite prouad. Aga seltskond vaatas neile küsimusile hoopis teisiti: tema püüdis kramplikult nime järgi tunda neid, kellega ei puutunud kunagi kokku, ja ei hoolinud kuigi palju teistest, keda kohtas igapäev kohvikuis, kinodes, teatreis ja igasugu lokaales.

Iseseisvale pingutavale seltskondlikule tegevusele Karin pidas ainult mõned päevad vastu, aga siis oli talle omaette elamisest villand ja ta ütles Indrekule:

„Näe, ikka saan Köögertalide juurde ja sina ei või sinna midagi parata. Sina arvad küll, et kui sina kätt ega jalga ei liiguta, siis mina jään istuma, aga oota niikaua. Saan kõik, mis tahan, sest mina ise maksan ometi ka midagi."

„Kellele sa siis külge lõid, vanale Köögertalile endale või mõnele teisele?" küsis Indrek.

„Mina ei löönud kellegile külge, vaid küsi parem, kes lõi minule külge," vastas Karin.

„Seda ma lihtsalt ei usu," ütles Indrek.

„Et minule võidakse külge lüüa?" küsis Karin.

„Jah, et sulle oleks külge löödud Köögertalide juurde sobitamiseks," vastas Indrek. „See oleks loomuvastane. Sest loomulik oleks, et sa ei läheks sinna isegi siis, kui sind tõepoolest kutsutaks."

„Suurepärane!" hüüdis Karin. „Kogu aeg annad ise minule nõu, kuis ma sinna pääseksin, ja nüüd korraga — ei pea üldse minema. Aga miks siis mitte, heldene taevas?!"

„Selleks on vähemalt sinul kaks põhjust: esiteks, Köögertal tegi täie teadmisega sinu isa puupaljaks ja teiseks pole enam eriline au Köögertalidega läbi käia, sest kuigi peaaegu kõik, alates kas või ministrist ja lõpetades mõne põrandaaluse kommunisti ja pätiga, salaias imetlevad ja kadestavad, kui uskumatult hästi Köögertal on osanud kõigile külge teha, ometi ei söanda keegi avalikult oma imetlust avaldada. Ainult ühte ütlen ma: Köögertal on suur eeskuju, temale järgneb varsti teisi, sest kõik tahavad nagu temagi kedagi puupaljaks teha, nagu on seda praegu sinu isa või mõni teine."

„Sa oled lihtsalt kurat!" hüüdis Karin. „Esteks vaikid sa ja alles nüüd, kui mulle Köögertalide uksed juba lahti, avad mulle oma registrid. Aga mina ei hooli sinu targutustest. Mis on minul tegemist isaga ja tema asjadega? Tema elab omaette, mina omaette. Köögertal tegi tema paljaks, aga minule pole ta midagi teinud."

„Kuis nii?" küsis Indrek imestunult. „Sul on ju obligatsioon majal, kas see pole Köögertali tehtud või mis? Või pole see mõnisada tuhat raha? Tead, halval korral võib see summa kaela murda. Maja võidakse ära müüa ja pealegi veel saiaraha eest, nagu see juba mõnega sündinud."

„Sa oled elus saatan!" karjus Karin. „Nüüd sa hakkad mind ka obligatsiooniga hirmutama."

„Ma ei hirmuta. Ma ainult tuletan meelde, et sul pole mingit erilist põhjust Köögertalide juurde kippumiseks. Ennem hoia eemale, sest nagu ma ütlesin, ega seal sellega jää."

„Sa arvad, et nad lähevad lõpuks tõesti pankrotti?" küsis Karin. „Raiskab siis see vanamoor tõesti niipalju oma kunsti ja kunstnikkude peale?"

„Vaata, vaata, mis sinagi juba tead," imestus Indrek.

„Näe, tean jah," vastas Karin jonnakalt.

„Aga see on vististi tühine asi," arvas Indrek. „Räägitakse, et vanamees ise spekuleerib edasi, mingisugused suured operatsioonid venelastega, ja selleks tekivad majadele obligatsioonid. Need on muidugi hoopis teistsugused summad kui kunsti ja kunstnike peale kulutatud raasukesed. Köögertalide eesti kunst ja kunstnik on esiotsa üsna odav; kõhutäis süüa, peatäis juua, ülikond riideid, paar kingi ning pisut taskuraha — sellest aitab. Majaproua Pariisist tellitud kleidihinnaga võib kolm kunstnikku aasta otsa priil lobil hoida."

„Issand jumal!" ohkas Karin. „Sa kallad kõik nagu virtsaveega üle."

„Kust sa selle võtad?" küsis Indrek.

„Sa peaks kuulma, kui ilusasti Mägar kunstist räägib," ütles Karin.

„Olen kuulnud," vastas Indrek. „Aga ta ju maalib veel ilusamini."

„Sa ütled seda nii, nagu oleks sul jällegi mõni tagamõte," rääkis Karin. „Sina üldse ei räägi midagi otsekoheselt, nagu teised inimesed. Nagu nende Köögertalidegagi — kord nii, kord naa. Mis ma siis nüüd pean tegema? Pean ma minema või ei? Aga ma lähen ikkagi. Ja tead, milleks? Ma katsun nõnda teha, et Köögertal isa kohtusse ei kaebaks. Muidu ta kaebab, ma tean, mulle öeldi. Ja siis on mul veel teine plaan, aga seda ma sulle ei ütle, sest see ei puutu sinusse, vaid on minu eraasi."

See eraasi tekkis Karini peas alles praegu Indrekuga vesteldes. Nimelt: kui eesti kunst ja kunstnik on nii odav, nagu Indrek seda ütleb, kas ei võiks siis ka tema, Karin, selle heaks midagi teha? Kas ei võiks asja nõnda seada, et ka tema majas liiguksid kunstnikud sisse ja välja, nii et võiks oma kõrvaga kuulda, mis nad räägivad ja arvavad, ning võiks oma silmaga näha, mis see inimene teeb või kuidas ta on, kes on kunstnik. Pealegi — võiks kogu seda asja teistele prouadele kohvikus tasapisi nina alla hõõruda. See oleks asja üks külg. Aga teine külg on Karinile veel huvitavam, ja see ongi see peaasi: lüüa Köögertali vanamoorilt — Karin nimetas mõttes proua Köögertali ainult nõnda — tema kunstnikud lihtsalt üle, jätta teda kuivale. See oleks see õige kättemaksmine Karinilt oma isa ja ka iseenda eest.

Sellest viimasest, niiöelda peaasjast, Karin ei tihanud Indrekule rääkida, küll aga tegi ta juttu kunstnikega läbikäimisest, et kuulda ka tema arvamist. Aga Indreku arusaamine oli ka siin pentsik. Ta ütles kohe:

„Mis on kunstil või kunstnikel meiega tegemist, me oleme ju väikekodanlikud tõusikud."

„Aga Köögertalid ei ole tõusikud, nii arvad sina?" hüüdis Karin ägestudes, sest Indreku sõnad riivasid teda valusalt.

„Ega siis ometi Köögertalide kunsti ja kustnikega maksa läbikäimist otsida," ütles Indrek nüüd ja see oli Karinile veel valusam kui eelmised sõnad. „See kunst või kunstnikud ronivad sulle ise tuppa, tee ainult uksed lahti."

Karin oli hoopis nõutu. Tähendab, Indrekust pole milleski abi loota. Tema käib kui katk oma sõnadega kõigest üle. Ometi Karin tegi veel kord proovi ja küsis:

„Aga kas Mägariga maksab läbi käia?"

„See tähendab — ennast maalida lasta?" küsis Indrek vastu.

„Miks siis kohe maalida lasta?!" hüüdis Karin äritatult.

„Aga mis siis?!" küsis Indrek. „See pintseldaks ju kogu maailma ilusaks."

„Nöritseja!" kiskus Karin nüüd nagu läbi hammaste. „Sina närid kõige kallal. Mis teistele hea, see sinule halb. Miski ei kõlba sulle. Minagi olen sulle ainult lükata ja tõmmata, nagu mõni narr."

„Ei, armas naine," ütles Indrek nüüd peaaegu südamlikult. „Aga mina arvan tõepoolest, et ega kunstnikud pole meist kuigi palju huvitatud. Meie oleme selleks kui mitte liiga harimatud, siis ometi arenematud. Mis meie neilt õieti loodame ja nõuame? Et nad maaliksid meile sugupulle ja lehmi, kes näitavad sabaga vihma ja tuult. On olemas niisukesed lehmad. Ehk paremal korral — kuidas maetakse pritsimeest, s. t. pasarnikut."

„Sa oled lihtsalt jõle!" hüüdis Karin.

„Muidugi, ma liialdan," oli Indrek nõus, „aga ega see suurt asja ei muuda. Mäletad sa seda kontserti, kus meie selja taga keegi seltskonnadaam teisele vaimustatult hüüdis: ta laulab peaaegu nagu grammofon! ja seda pildinäitust, kus keegi teine läbi kuldraamidega lornjeti vaadeldes kiitis: tore! suurepärane! nagu oleks aparaadiga võetud? Noh, ja nii oleme kõiges."

„Tähendab, pole kuidagi võimalik kunstnikkudega läbi käia?" küsis Karin.

„On küll," vastas Indrek, „aga selleks peaks meil kui pursuidel palju rohkem raha olema. Või me peaksime palju vähem toitu ja palju rohkem kunsti ostma. Üldse, me peaksime vähem kõhuga ja rohkem vaimuga seedima, siis tuleks kunst ja kunstnikud ise meile majja."

„Ma söön ju küll vähe," ütles Karin, „vaata, kui kõhn ma olen."

„Sedasama kinnitab endast ka proua Köögertal ja palju teisi temataolisi," ütles Indrek.

„Ikka kõrvutad sina mind selle vanamooriga!" hüüdis Karin pahaselt. „Mina olen ju tema kõrval elus pilbas."

„Muidugi, aga ma nägin millalgi koera, kes oli paljas kondikrobi, ometi oleks ta söönud kas või hommikust õhtuni ja kunagi ei saanud ta täis, kunagi ei lõppenud tal nälg. See olevat niisuke koerte haigus, sõja ajal hakanud ta hobustesse. Mina arvan, et meie, aga võib olla ka et kogu maailm põeb praegu seda koerte haigust. Eriti see nõndanimetatud seltskond."

„Küll oled sa kade," ütles Karin nüüd.

„Kelle peale?" küsis Indrek.

„Seltskonna peale, mõistagi."

„Siis olen ma ju iseenda peale, sest ka mina kuulun seltskonda," ütles Indrek.

„Sina ja kuulud seltskonda?" imestus Karin.

„Just nii," kinnitas Indrek. „Oma naise kaudu muidugi, kes on rikas majaomanik."

„Sinu häbematusel pole piiri, tead," ütles Karin nüüd ja tal oli selline imelik tundmus, et oleks tahtnud nutta ja naerda korraga, aga ometi ei saanud ta ei ühte ega teist teha. Lihtsalt ei tulnud nutt ega naer peale. Aga ühest ei loobunud ta siiski mitte — mõttest proua Köögertalilt tema kunstnik või kunstnikud, kui tal neid mitu, üle lüüa, tema ümbrus kunstist kui põrgutulega puhtaks kõrvetada. Ah, üldse pole ilmas midagi ilusamat kui kelleltki naiselt tema mees üle lüüa, see oli Karinile praegu selge. Sellest ja kindlast usust, et ülelöömine tal tingimata õnnestub, oli Karinil mitu päeva hea meeleolu. Ta tundis oma väärtust tõusvat. Imelikul viisil ta pani tähele, et tuttavad oleksid nagu tema vastu viisakamaks ja lahkemaks muutunud ja et teda teretasid tänaval inimesed, kes temast polnud peale isa pankrotti enam väljagi teinud, nagu oleks ta paljas õhk. On neil juba hais ninas, et nad võivad mind ehk varsti Köögertalide juures kohata? mõtles Karin. Või on nad alles nüüd kuulda saanud, et minu isa on pankrotis, mitte aga mina? Ükskõik, kuis see oli, aga Karin arvas tundvat, et tema kurss tõuseb viimasel ajal. Seda ta pidi järeldama proua Itami kutsestki tulla ühes paari teise prouaga tema uut korteri sisseseadet vaatama. Proua Meelit polnud mitte kutsutute seas, küll

aga proua Horst. Miks see nii oli, seda Karin ei teadnud ega võinud ka aimatagi.

Itamid asusid südalinna lähedal keset aeda helevalges kivimajas. Proua Itam nimetas seda oma lumipaleeks. Tõepoolest olekski olnud teda talvel raske ümbritsevast lumest eraldada, kui poleks olnud neid helkivaid peegelaknaid ja punast katust. Tänava ääres seisis neil suurem kolmekordne kivimaja.

„Te enne ei elanud siin?" ütles Karin proua Itamile, selle asemel et ühes teistega kõike aina imestleda.

„Enne elasime tänava ääres mehe majas," vastas proua Itam südamliku mahedusega, sest ta oli Karinile üpris tänulik, et see oli oma küsimusega võimaldanud seda avaldada, mille järele tema keel kõige rohkem kipitses. Aga imestlejad sõbrannad tegid, nagu ei kuulekski nad räägitud sõnu. Ainult tummaks muutusid nad kadedusest. Seda oli proua Itam just tahtnudki ja selleks oli ta nad siia kutsunudki.

„Ah see ei olegi teie mehe nimel?" küsis Karin.

„Ei, see on täiesti minu oma," ütles proua Itam.

„Tähendab, teie hakkate ka pankrotti minema," lausus Karin saladuslikult, kuid küllalt valjusti, et kõik võiksid seda kuulda ning oma südames sellest pistest rõõmutseda.

„Kuis nii?!" hüüdis majaproua peaaegu ehmunult. „Kust te üldse selle peale tulete?"

„Aga Köögertal kirjutas ju ka siis kõik oma naise nimele, kui hakkas pankrotti minema," seletas Karin avameelselt.

„Ega siis minu mees pole ometi mõni Köögertal," ütles majaproua põlglikult, võib-olla esimest korda kuulsid kõik, et proua Itami hääl on ometi modulatsioonivõimeline. „Et maja oma naise nimele kirjutada, selleks pole mehel vaja igakord veel pankrotti minna, vaid aitab sellestki, kui ta oma naist armastab," jätkas majaproua ja vaibus jällegi oma endisse mahedusse, vidistades linnukesena vaikselt ja sulavalt edasi:

„Mees hakkas seda siis ehitama, kui ma raskeks jäin, ja ütles, et kui tuleb poeg, siis saan maja omale. Ta näitas mulle plaani. Mina küsisin: kas aia ka? Mees mõtles natukene ja ütles siis: aia ka, aga sellest suurest paplist saadik, muu läheb suure maja külge. Siis vastasin mina: kui sa mind nõnda armastad, siis sünnitan sulle poja, aga kui poeg ei tule, siis on see sinu oma süü. Ja teate, mis ma tegin? Ma käisin kõik arstid ja targad läbi ning küsisin kõigilt: kuidas saan ma poja? kuidas saan ma ilmtingimata poja?"

„Noh, ja mis teile öeldi?" küsisid sõbrannad sellise uudishimuga, et unustasid isegi kadeduse.

„Ei mina enam kõike mäleta, mis mulle öeldi," seletas proua Itam, „aga igaüks õpetas oma tarkust. Just sel ajal tutvusin ma kena noormehega. Tema oli palju reisinud ja palju lugenud, käis meil majas. Silmad niisugused unistavad, unistavad, ise süsimustad. Parajal silmapilgul küsisin ka temalt, et, austatud härra, mu lemmik, kuidas teha nõnda, et ma saaks ilmtingimata poja, sest siis kingib mees mulle aia ühes majaga? Ja vaat' see väljamaalane siis õpetas ning tema õpetuse järele ma saingi."

„Aga mis ta siis õpetas?" küsiti mitmelt poolt kärsitult.

„Tema õpetas, et igal õhtul magama minnes ja igal hommikul ärgates pean mitu ja mitu korda lugema: iga tund ma näen und, et laps mu sees, loode vees saab ikka enam pojaks. Ja kõige parem, ütles ta, kui ka mees loeb seda kaasa, loete kahekesi. Mees lugegu ka siis veel, kui mina juba magan. Ka öösel, kui juhtub ärkama, lugegu tasakesti mulle kõrva sisse: iga tund sa näed und, et laps su sees, loode vees saab ikka enam pojaks. Samuti ka hommikul, kui ta tõuseb, et tööle minna, kuna mina alles magan. Mina ise muidugi ka, kui ärkan, loen aina: iga tund ma näen und jne. Isegi söögi alla hakkasime lugema, nagu oleks see mõni uus issameie, lumipalee issameie. Mees ei jätnud seda võõraste juures olleski, pani käed laua all risti ja luges endamisi: iga tund sa näed und jne. Aga

mina poetasin enda ikka kuhugi kõrvale ja lugesin seal. Läksin vannituppa, nagu peseksin käsi, aga ma ei pesnud ühtigi, sest käenahk läheb inetuks, kui sagedasti pesta, vaid mina aina seisin ja pomisesin: iga tund ma näen und jne. Isegi see väljamaalane, kes mulle seda õpetas, luges alguses minuga kaasa, õpetas õieti lugema, nõnda:..." ja proua Itam demonstreeris, milline on õige lugemine, kui peab tulema poeg. „Ta lubas isegi Pariisis veel lugeda, et oleks kõik tehtud, mis üldse teha võib."

„Prantslastel see ongi niisuke mees, kes sellist asja õpetab," ütles proua Horst, et tõendada oma asja kursis olemist.

„Aga kuidas prantslane oskas eesti keeles luuletada?" küsis Karin.

See rabas kõiki. Kuidas oli see võimalik, et välismaalane oskas meie keelt? Sest sõnad: iga tund ma näen und jne. on ju puht eesti keeles.

Aga proua Itam ütles üsna rahulikult:

„Ega siis tema eesti keeles! Tema ütles seda prantsuse keeles, aga minu mees tõlkis eesti keelde, sest ta ütles: kuis siis võib lugeda prantsuse keeles, kui peab sündima õige eesti vabariigi poeg. Tema on ju hirmus suur isamaalane."

„Ah siis härra Itam ise luuletas selle!" hüüdis Karin, aga raske oli mõista, mis tema hääles helises, kas imestus või nöökamine. Aga võib-olla ei see ega teine, vaid lihtne naiivsus.

„Minu mees teeb kõik, mis ma temalt palun," ütles proua Itam iseteadliku mahedusega ja juhatas oma külalisi ühest ruumist teise, neile igal pool parajasti niipalju aega andes, et nad võiksid ühe või teise tähenduse teha nähtu või katsutu kohta.

Kabinetis, kus majaproua avas teatud salalaeka, küsides, et mis külalised soovivad, kas konjakit, likööri või veini, valitses üleni vasega ehitud tamm. Kui proua Horst heal meelel sügava klubitooli siidpehmet nahka silitas, küsis majaproua:

„Kahtlete, kas on nahk?"

„Ma imetlen tema pehmust," vastas proua Horst. „Eht pühvel, kinnitab minu mees ja teda võib usaldada, sest tema ei armasta imitatsioone. Tema nimetab neid poolvillaseks."

„Aga milleks peab kõik nii tugev olema?" küsis Karin.

„Mis te sellega mõtlete?" küsis majaproua.

„Seda, et miks on kõik vasega rautatud — toolid, kapid, sohvad ja kõik," ütles Karin.

„Et oleks ilusam," seletas proua Horst.

„Aga siis oleks ju veel ilusam, kui rautaks üleni kõik vasega ära," seletas Karin. „Kui minul oleks palju raha, mina tõmbaksin tingimata vaskpleki kas üleni või jätaks ta hoopis ära."

See tõi üürikeseks üldise vaikuse, nagu oleksid kõik süvenenud veini maitsmisse või kullaga kirjatud klaaside vaatlusse.

„Ja klaasid kataksite ka kas üleni kullaga või jätaksite hoopis ilma," lausus majaproua õrnalt.

„Ei, seda ma ei tea, mis ma klaasidega teeksin," ütles Karin üsna lihtsalt, „need ma ehk jätaksin, nagu nad on."

„Ometi midagi on armu leidnud proua Paasi silma ees," ironiseeris keegi külalistest.

Vein maitstud, siirduti teistesse ruumidesse. Saalis valitses rohekashall toon.

„See siin on pähklapuu," seletas majaproua. „Mina ei armasta mahagonit — liiga grell! Hakkab närvide peale. Mina tahan midagi rahulikku, leplikku, tagasihoidlikku. Kate on muidugi eht," lisas ta juurde, kui ta nägi, et mööbliriiet puudutati: „Soovite silmapilguks istet võtta? Viite muidu teiste külaliste mugavuse."

Nõnda istuti siiagi silmapilguks, enne kui mindi edasi. Alumisel korral ei olnudki enam rohkem ruume kui üks väiklane tuba, ka midagi kabinetitaolist. See oli sisustatud punase puuga.

„Minu vastuvõtutuba," seletas majaproua. „Ma küll punast puud ei armasta, kuid viisakuse pärast paníme siia siiski selle. Vahelduseks! Sest mis ikka panna."

Ülemisel korral olid eluruumid, magamis-, lapse- ja vannitoa ning köögiga. Magamistoa mööbel oli elevandiluukarva ja kuulus kõik ühte valangusse. Vooditel ei puudunud isegi pitsitatud katus.

„Siin magan mina harilikult üksinda," seletas majaproua, „mees magab kabinetis sohval, et oleks telefon käepärast ja ei segaks mind, kui ta peab hommikul vara tõusma."

Igal pool valitses ülikūllus, silma torgata tahtev toredus, ainult lapsetuba seisis erandina. Siin oli kõik äärmiselt lihtne, peaaegu napp, mis mõjus muuga võrreldes tahes või tahtmata otse rabavalt. Majaproua isegi nähtavasti tundis seda ja sellepärast tõttas ta seletama:

„Minu mehel on niisuke vaade, et lapsi ei tohi hellitada. Kuidas mina kasvasin, ütleb ta, ja minust on saanud mees, kes ilmas läbi löönd, noh, siis kasvagu ka minu poeg samuti, siis saab ka temast ükskord mees. Mina ei viitsi mehega vaielda, sest tema tahtis ju kangesti poega, noh, siis kasvatagu teda, nagu ta heaks arvab." Selle öelnud, pöördus ta hoidja poole ja küsis vene keeli: „Soonja, kuis on buubi kõht?"

„Ikka halb, proua," vastas see.

„Mis see siis nüüd ometi on, et ta enam korda ei lähe," rääkis majaproua etteheitvalt. „Kuulge, Soonja, teie ei armasta enam minu buubikest, sellepärast ei parane tal kõht."

„Kuis ei armasta!" hüüdis hoidja haavunult vastu. „Väga armastan, aga ei aita."

„Armastage, armastage, Soonjakene," kordas majaproua, „küllap siis ka lapsel kõhtki korda läheb."

Nende sõnadega lahkusid kõik toast, jättes sinna ainult mureliku näoga hoidja ja tema viriseja hoolealuse, kelle käekesed ja nääpsukene nägu paistsid valgete linade keskel sinakatena.

„Seal ta nüüd on," seletas majaproua, „tahtsime kangesti poega, aga nüüd teisel kõht haige ja ei taha kuidagi paraneda. Ämmaemand vist ikka külmetas teise esimestel nädalatel ära, mis muud. Mees ikka toherdab teist ja jändab temaga, aga ei kedagi. Ma juba ütlesin talle kord, et, kallis, mis see siis nüüd on, et sa ei saa enam lapse kõhtugi terveks. Mina kohe ei või seda näha ega kuulda, sest see erutab mind nii hirmsasti. Ja erutumine on mulle kahjulik, arst on seda kõvasti ära keelanud."

„Aga miks teil on venelanna hoidjaks?" huvitus proua Horst.

„Mees tahab nõnda," vastas proua Itam. „Tema ütleb, et siis õpib laps kohe ühe võõra keele ära. Meie ise hakkame temaga saksa keelt kõnelema, nii on tal juba kaks keelt jumalamuidu käes. Ja eesti keele, oma emakeele, ütleb mees, saab ta muidugi kätte, niipalju kui seda tal tarvis tuleb. Mina pole ennast selle sisse segand, tehku mees, mis ta heaks arvab. Mind erutavad niisukesed asjad ja mina pean end selle eest hoidma, ütleb arst. Ma ei saa siis öösel magada ja ei lase nõnda ka meest magada. Aga kui mees ei saa magada, siis läheb ta närviliseks ja nõnda erutun mina veel rohkem. Te mõistate isegi, mis sellest viimaks välja tuleb, kui mina olen närviline, minu mees on närviline, meie mõlemad oleme närvilised. Nii et las mees parem teeb, mis ta heaks arvab. Ainult temal pole kunagi aega, sellepärast ongi lapse kõhuga nii, et las hoidja vaatab."

Proua Horst mõtles esiteks võõrkeelte õpetamise asjus oma arvamist avaldada, aga kuuldes, et siin tegemist mehe tahtega, vaikis ta. Vaikisid ka teised prouad, sest nad kõik arvasid, et kui koeraga võib võõrast keelt rääkida, miks siis mitte lapsega, sest ega tema koerast halvem ole. Kõik tundsid proua hädale südamest kaasa. Ainult Karin söandas öelda:

„On need mehed küll imelikud! Üks õpetaks lapsele võõrad keeled juba enne sündi kätte, teine ei taha

sellest kuulda peale sedagi. Minu mees ütleb alati: mida rohkem keeli, seda vähem aru; inglane mõistab ainult oma emakeelt ja tema valitseb maailma."

„Aga, kallis," vastas majaproua, „ega siis meie pole inglased."

Sellega olid kõik nõus, Karingi oli, ainult ta oleks tahtnud teada, mis Indrek siin vastaks.

XI.

Pika ja piinava ootamise järel saabus Karinile lõpuks ometi ihatud silmapilk — minna Köögertalide juurde olengule. Paralepp tuli talle autoga järele ning nõnda sõitsid nad kahekesi. Õieti oleksid nad võinud jalgsigi minna, sest tee polnud pikk, kuid Paralepp ei pidanud seda viisakaks. Tema arvas, et kui inimesel pole endal autot, siis peab ta sõitma vähemalt teisegi omaga. Auto olevat nagu rahagi: pole tähtis, kelle ta on, peaasi, kes teda kasutab. Sest kui inimesed kõik hakkaksid seda aega ootama, mil neil enestel on niipalju raha, et viisakalt ja seisusekohaselt ära elada, siis poleks ilmas viisakat ja seisusekohast elu üldse olemas, või teda oleks nii vähe, et oleks mõttetu temast rääkida.

Õige mees on see, kes kohaneb oludega ja sõidab viisakalt ka võõra autoga ning elab seisusekohases viisakuses ka võõra rahaga. Ja selleks pole sugugi vaja kätt teise tasku panna, mitte sugugi. Seda rumalust teevad või on sunnitud tegema ainult need, kes seisavad väljaspool seltskonda. Seltskonnainimesele tuuakse raha peaaegu koju kätte. See tähendab, ta peab vaevaks võtma ja panka sisse astuma, sest see ongi paik, kuhu tuuakse see raha, millega ei osata midagi peale hakata ja mis peab ootama, et keegi tuleks, kes oskaks temaga midagi peale hakata. Ja pankadest ei lõpe raha kunagi otsa, sest keegi pole veel kuulnud, et ilmas oleks millalgi olnud puudus inimestest, kes ei oska iseoma rahaga mitte midagi peale hakata.

Nõnda seletas advokaat Paralepp Karinile autos rahvaste majandust ning rahandust ning lõpetas oma mõistliku kõne sellega, et ütles, täna minevat nad majja, kus osatakse teiste rahadega veel paremini opereerida kui omadega. Sellepärast võidaksegi seal nõnda elada, nagu elatakse.

Auto peatus lähemas eeslinnas õige ruumika kahekordse puumaja ees, mille kogu ülemine kord kuulus Köögertalide asukohaks. Nad elasid omas majas, täpsemalt — proua Köögertali majas. Karini ja Paralepa saabudes sumisesid toad juba külalistest ja neid tuli aina juurde, nii et ruum ähvardas kitsaks jääda. Karin tundis neid ruume, sest ta oli nii mõnigi kord varemalt siin käinud ühes isa ja mehega. Täna oli ta üksipäinis keset võõrast rahvamurdu ja tal kippus tõusma mahajäetuse tunne. Ainult õnn, et Paralepp täitis oma kavalerikohuseid sellise innuga ega lahkunud tema kõrvalt peaaegu silmapilgukski.

Üldiselt võetuna sarnanes Köögertalide ruumika korteri sisemus pisut nagu mingisuguse omapärase kaubamajaga, milles omanik kas pole osanud või tahtnudki maksma panna teatud korda või liigitust. Paiguti oleks nagu meelega kuhjatud asju üleliia, küsimata sellest, kas nad kuuluvad väärtuselt, värvilt või stiililt ühte. Oleks nagu tahetud toonitada, et ilusad ja head asjad pane ritta või lao hunnikusse, ikka jäävad nad ilusaks ja heaks. Nõnda tekib omataoline looduslik küllus, kus kõlbavad kõik värvid ja joonestikud suurepäraselt üksteise kõrvale.

Selle nähtuse üheks põhjuseks oli asjaolu, et Köögertal oli omal ajal äritsenud kõigi nende esemetega, mida võis leida tema endagi korterist. Palju sellest, mis oli ostetud edasimüümiseks, jäi vedelema ja lõpuks arvas Köögertal, et eks ta kulu endalegi ära, või selle müümisega nii häda ongi. Pealegi, arvas ta, müüa võib neid asju oma korteristki.

Proua Köögertal, kes oli nii vaimustatud kunsti ja kunstnikkude toetaja, arvas omakorda küll vahetevahel, et mees muudab vägisi korteri juudipoeks, aga sa-

mal ajal aitas ta isegi selleks südilt kaasa, ostes näitustelt või ka kauplustest pilte ning asju ja paigutades neid kuhugi oma eluruumidesse. Lõpuks olid härra kui ka proua ning isegi külalised arvamisel, et praegune korter kipub kitsaks jääma, aga kuna tuli vahele see pankrotijant, siis peeti sündsamaks praegu mitte ümberkolimisele mõelda ega ka maja alumise korra tühjendamisele asuda. Selle asemel võeti tarvitusele lihtsam ja odavam abinõu: üleliigseid asju hakati üles pööningule kandma, kuhu selleks ehitati eriruum, mis võttis enda alla ühe otsa kogu katusealusest. Et ka üürnikel olid uluall omad kuurikesed igasuguse logu panipaigaks, siis muutus pööning sestsaadik, kus ka majaomanik oma saraga nende kõrvale asus, teatud määral viisakamaks ja isegi nagu täielikumaks. Tänini oli otse imelik vaadata, et igal kehvavõitu inimeselgi on ikka midagi pööningule kanda, rikkal majaomanikul pole aga tripsugi. Noh, nüüd võisid kõik üürnikud ja poodnikud oma silmaga näha, kui hirmus palju temalgi üleliigset varandust.

Õieti öelda, see polnud päris üleliigne kolu, mis kanti Köögertalide korterist pööningu varakambrisse; vaid see oli samas korteris koluks muutunud, selleks tehtud. Näis peaaegu nõnda, et Köögertali enda korter ja selles valitsevad eluviisid said mõõdupuuks asjadele, kas nad kuhugi kõlbavad või ei. Eriti kangeks katsemanöövriks igasugustele esemetele olid pidulikud olengud. Sest kui vana Köögertal jõudis juba heasse tujju, et võis sigari hambaisse pista ja muhedalt sõpradega juttu vesta, siis oli tal armsaks ajaviiteks kiigutada oma „turrutatud" mõnutsevat keha kahel tagumisel toolijalal või koguni veel ühelgi, kui ta sattus õigesse hoogu. Pidulahke peremehe eeskujul katsus nii mõnigi „turrutatud" külaline sedasama järele teha. Oli juhtumeid Köögertalide majas, kus punasest puust „isteesemed" ragisesid kokku mitte ainult piduperemehe enda, vaid ka kahe-kolme külalise all korraga. Suurt häda polnud sellest ei peremehel ega ka külalistel, sest kukkudes leidsid nad endid harilikult ikka mingi-

suguselt vaibalt, millistest polnud siin majas puudu, nagu kõigist teistestki asjadest, üldse mitte millestki. Sellised „kokkuragisenud“ asjad rändasid pööningule, kuna peremees nad enne sootuks „vaeseomaks“ klobis, et oleks õieti tehtud. Vahel juhtus ka nõnda, et peremees jäigi vaibale lamama, tõugates murdunud tooli ainult jalaga eemale ja kutsudes ka külalisi oma eeskujule järgnema, sest siis ei olla karta, et nad veel madalamale langevad. Sellepärast polnud imestuda, et kui enne lainetas jookidest laud, siis nüüd hakkasid varsti lainetama vaip ja põrand, millest polnud aga muud häda, kui et pidi paika vahetama kuiva küljealuse otsimiseks, oli ju vaip selleks küllalt suur või leidus peale selle ka teisi vaipu.

Nagu „isteesemetega“, samuti võis sündida ka teiste asjadega, mis vedelesid igal pool mööda ruume, olgu kuski simssidel, laudadel, akendel, postamentidel või riiulitel. Kõik need asjad olid nii-öelda üleöö siia paisatud võõraist kortereist, kus elasid teissuguste eluviisidega inimesed, kel olid kõige selle kribu-krabuga teatud isiklikud suhted. See asjade ja inimeste suhe puudus alles siin majas. Kui murdus mõni tool, sohva või laud, mida peremees mõtles juhuslikult kasutada istmeks, või kui purunes kukkudes tuhandeks killuks mõni hiina vaas või jaapani iluasjake, siis ütles peremees alati iseenda ja teiste rahustuseks: „Ah, mis tühja, asjad pole mind saand, mina olen asjad saand, saan uued jälle.“ Köögertal ei teadnud veel ega saanud vististi kogu eluajal teada, et inimesed muutuvad asjade keskel, asjad aga inimeste keskel mitte ja sellepärast tuleb neil, inimestel, asjade kohaselt muganduda või asjad ütlevad oma vahekorra inimesega üles — lähevad katki. Ja nende asemele tulevad juba uued asjad, mis nõuavad inimesilt uut mugandumist.

Täna oli lisaks kõigele muule muretsetud arvamata hulk elavaid lilli, mille aroom oli nii vägev, et murdis kaua läbi isegi tubakasuitsu pilvedest, toitude ja jookide lõhnadest rääkimata. Korvides seisid siin-seal õrnad asalead, hurmavad sirelid, aga ka lopsakad ja

karged alpikannikesed ning isegi kained ning külmad hortensiad. Vaasides enamasti roosid kõigis võimalikes värvinguis, aga ülekaalus punased ja valged. Söögilaualgi oli õieuputus paiguti nii suur, et raske oli vastasistuvat lauanaabrit näha, temaga sõnu ja pilkusid vahetada. Ometi tundus selles ka teatud mugavus: nõnda olid need, kes otsisid pidukäras üksildust või „kaksildust", vähemalt üheltki poolt hulgast eraldatud.

Vana härra Köögertal ise võttis Karini vastu nagu ammuaegse hea tuttava ja kutsutud külalise, avaldas ainult imestust, kuhu on jäänud ilusa proua armas abikaasa, kuid lisas sealsamas juurde:

„Mõistan, mõistan! Noor inimene peab end pisutki lahutama, nii-öelda välja tuulutama kitsast kodusest õhkkonnast. Teate, proua, kui mina oleks naine ja nii noor ja ilus — vabandage vanainimest tema otsekohesuses, see pole halvasti mõeldud, vaid see on lihtsalt õige ja aus arvamine, mida inimene usub, sest teie olete ju noor ja ilus . . ."

Rohkem ei saanud härra Köögertal öelda, sest nüüd tuli proua Köögertal peaaegu väljasirutatud kätega, pea pahemal pisut viltu ja tugevasti selga visatud, nagu tahaks ta teistest kõigist üle vaadata, mispärast tema sinised silmad oma värvitud ümbrusest ei saanud Karinile muidu otsa vaadata, kui pidid peaaegu kinni laskuma, kuna aga lühedavõitu nina oma avaustega esiletükkivalt sidus tahes või tahtmata ümbritsevad pilgud rohkem kui see ehk ninakandjale kasulik. Üldse polnud proua Köögertalil nagu oma nina, vaid see oli tingimata kellegi teise peast siia sattunud. Nina enda kui sellise kohta polnud õieti midagi öelda, kuid temast ei jätkunud sellele näole, sest ta jättis suu ja lõua liiga ilma varjuta ja ei andnud silmadele ning otsaesisele küllalt tuge. Aga ometi pole mõistlikul ninal muud teha, kui seda kahte paari teineteisest viisakas vahemaas hoida. Muidugi, on veel hullemaid ninu kui proua Köögertali oma. On selliseid ninu, mis nii kangekaelsed, et tahavad olla kogu nägu. Need suru-

vad siis kõigest jõust suud ja lõuga kurgu alla ning silmi ja otsaesist pealaele. See võib mõnikord veel hullem olla kui proua Köögertali nina liigne tagasihoidlikkus, nagu oleks tal oma ümbruses pisut piinlik oleskella. Kuid selleks polnud majaproua ninanääpsukesel mingit põhjust, sest kõik muud näoosad ja lisandused seisid sobivas tasakaalus ja neid oli niipalju kohendatud ja poleeritud, nagu seda valitsev kunstitase sel silmapilgul üldse suutis, alates juustega, mis meenutasid valget neegrit, ja lõpetades hammastega, kus säras aina kuld. Lisaks kandis proua Köögertal kõrvus rõngaid ja pehmel ümmarikul kaelal keed, mis olid mälestised endisest Venemaa „hiilgavast elust", nagu ta ise ütles, kust nad ühes abikaasaga ilmusid oma väikest, armast kodumaad üles ehitama tööstusalal.

„Kui armas, et tulite. Toote meie igavasse seltskonda ometi pisutki elu!" hüüdis proua Köögertal Karini mõlemaid käsi haarates. Ja ta viis tema kohe pisut kõrvale, kus seletas saladuslikult ning nukralt: „Te ei või arvatagi, kui kole kurb ma olen: Röneel on hääl halvas vormis! Rönee hääl on lihtsalt ära! See on otse hirmus, kuidas Rönee hääl on ära! Ta pidi täna õhtul esinema, aga nüüd jääb muidugi kõik seks. Lihtsalt peab jääma. Milline tore orgaan tal on! Olete ehk millalgi kuulnud? Ei? Kui kahju! Ta esineb vahel kitsamas ringis. Ja muidugi, ainult kitsamas. Tema ei armasta suurt publikumi, selleks on ta liig peen ja tagasihoidlik. Peen on ju tagasihoidlik, eks?"

Sel silmapilgul ilmus Paralepp oma üpris viisaka kummarduse ja peaaegu ahne suudlusega, nagu tahaks ta kogu majesteetliku majaproua kinni pista, alates sõrmustatud ning võrustatud käest ja lõpetades sinakat lüheldast kleiti kandva ümmariku kehaga. Jalad, need siidis ja kõrgekontsalises brokaadis tippivad pisitillukesed asjakesed — nõnda oli keegi neid kunagi nimetanud, mis meeldis prouale endale väga, sest ta tahtis, et tal oleks peale nina veel ükski väike esemeke — jah, jalad lähevad kehale iseenesestki järele.

„Issand, kuidas ma kartsin!" hüüdis Karin, kui nad jäid Paralepaga kahekesi.

„Keda? Proua Köögertali? Tikkus ta teile millegagi kallale?" küsis Paralepp.

„Ei!" naeris Karin. „Proua Köögertal oli üpris lahke, kurtis, et Röneel olevat hääl ära."

„Sel oli hääl vist juba enne sündimist ära," vastas Paralepp ja küsis: „Aga mida või keda te siis kartsite?"

„Teid," naeris Karin, „ma mõtlesin, et pistate proua Köögertali siinsamas kinni. Ja teate, mis mul meelde tuli? Loomaaias nähtud madu, kes kuugistab kodujänest. Ma nägin äkki üsna selgesti, kuidas proua Köögertalist ei paistnud enam muud kui jalad, säravad kingad otsas."

„Oleksite teie minu silmadega vaadanud," ütles Paralepp, „siis te poleks enam proua Köögertali jalgugi näinud, vaid ainult säravaid kingi."

„Issand, kui häbemata te olete," ütles Karin ja vaatas nagu tänulikult oma hallide silmadega talle otsa. „Aga miks te siis nõnda tal kätt suudlesite?"

„Kes siis seda küsib," ütles Paralepp.

„Miks siis mitte!" imestus Karin. „Ma tahan teada, tahan targemaks saada."

„Ja teie ei tea seda?" küsis Paralepp omakorda imestudes.

„Ei!" hüüdis Karin.

„See meeldib naistele," hüüdis Paralepp.

„Ah nii!" imestus Karin ja lisas: „Aga minule mitte."

„Oodake! Saage vanemaks," seletas Paralepp.

„Nii et kui ma saan vanemaks ja mehed tahavad mulle meeldida . . ." hakkas Karin.

„Mitte meeldida," parandas Paralepp, „vaid meelitada."

„Ja mehed tahavad mind meelitada, siis hakkavad nad nõnda minu kätt suudlema, eks?" küsis Karin.

„Teie kätt ei hakka nad vist kunagi nõnda suudlema," ütles Paralepp ja vaatas Karinile tõsiselt silma.

„Miks siis mitte?“ küsis see. „Kas ma suren enne ära?“

„Ei,“ vastas Paralepp, „sest mehed ei hakka teid kunagi meelitama, sellepärast.“

„Te teete mu kurvaks,“ ütles Karin.

„Ei, ma tahtsin teid rõõmustada,“ seletas Paralepp, „sest mehed ei hakka kunagi teid meelitama, vaid püüavad ainult teile meeldida.“

„Nüüd tegite mulle häbi,“ naeris Karin. „Vaadake, kas ma lähen punaseks, ma nii hirmus kardan, et ma lähen punaseks.“

„Kas te ise ka teate, kui võluv te olete?“ küsis Paralepp nüüd vaikse tõsidusega ja üsna lihtsalt.

„Mis tähendab õieti sõna võluv?“ küsis Karin samasuguse lihtsusega vastu, nagu poleks tal vähematki aimu, mis talle öeldud. „Ma olen oma mehelt küsinud, aga ega tema ju ei ütle. Ehk kui ütleb, siis nõnda, et ei saa midagi aru.“

Nüüd hakkas Paralepp Karinile selle sõna mõtet ja tähendust seletama, nii et ta saaks temast õieti aru, aga pisut vaeva nõudis see seletajalt kui ka kuulajalt, sest mõlema näkku tõusis teatud pingutuse puna. Sellest päästis nad õnneks kutse lauda asuda, kus nad leidsid varjulise paiga jahedate hortensiate lähedusse.

Enne kui asuti seda maitsma, mis lauale pandud ja mis mõeldi veelgi lisaks tuua, ütles majahärra mõned sõnad sissejuhatuseks, nagu palveliseks õnnistuseks. Ta tuletas nimelt meelde valitsevaid raskeid aegu, mille tõttu mitte tema ei esine täna piduperemehena, vaid tema auväärt abikaasa. Sellepärast siis, kui kõik ei osutu selliseks, nagu on olnud nende majas viisiks ja kombeks ning kui ühest või teisest heast asjast kipub ehk nappus kätte tulema, siis ärgu süüdistatagu majarahvast helduse ja lahkuse nappuses või kitsiduses, vaid pandagu kõik raskete aegade arvele. Tema abikaasa ja ka tema ise jõudumööda on teinud kõik võimaliku, et unustada ja kergendada raskeid aegu.

Härra Köögertal sai ise oma kõnest kõige rohkem liigutatud, sest ta rääkis enda peaaegu vaimustusse ja

vaimustuses hakkas ta arvama, et ta seda isegi usub, mida ta räägib. Külalised pidasid majahärra kõnet otsast otsani naljaks, ja mida suuremaks tõusis kõneleja paatos, seda enam arvati teda naljatavat. Tõelikult ei võidudki teisiti, sest kõigi silmad olid pöördud laua poole, mis otse ägises toitude ja jookide all ning ootas pikisilmi oma koorma kergendust. Kalamarigi, must ja kollane, ei puudunud, igasugustest kaladest enestest ja kõigist võimalikest lihalõigetest ning sültidest ja konservidest kõnelemata. Viinadest oli esitatud eelkõige viru valge, nagu majahärra seda armastas nimetada. See pidi olema see ainuke õige alkohol, kõik muu on paljas solk, olgu see konjak, liköörid või igasugused veinid, mis ootasid oma vooru kui väiksemad vennad.

Paralepp valas ka iseendale ja Karinile kõigepealt viru valget.

„Ma palun, ärge jootke mind purju," ütles Karin Paralepale, „ma ei julge siis koju minna."

Aga need sõnad kõlasid oma toonilt peaaegu vastupidises mõttes. Sellepärast tõttas Paralepp kohe õpetama, kuidas kunagi purju ei jää. Ta ütles nimelt:

„Peab viskama ikka klaasi korraga, ikka korraga, mitte ainult maitsma, nagu naised seda teevad. Ja mitte mõelda, et joote, jumala pärast mitte mõelda, et joote viina. Peab tegema, nagu oleks see puhas destilleeritud vesi. Vaadake, nõnda!" näitas ta ja kallas terve klaasi endale kurku. „Nõnda pole ta isegi kibe. Mitte põrmugi. Puhas vesi, muud mitte midagi. Sellepärast peabki inimene ühes teistega jooma, et tal poleks aega mõelda, et ta joob. Sest kui keegi istuks üksinda laua äärde, kallaks endale kas või ainult ühe pisitillukese klaasi napsi täis ja hakkaks seda läbi peene õlekõrre imema, ise aina mõeldes, et tema joob kanget viina, siis oleks ta ammu enne täis, kui klaas tühi. Sest mitte niipalju viin, kui just meie oma mõte ajab meid purju."

„Nojah," oli Karin nõus, „see on samuti, nagu proua Itam sai pojagi: mõtles, et saab, ja saigi."

Ja kui Paralepp oli huvitatud, kuidas just proua Itam poja saanud, jutustas Karin kogu loo, nagu ta teda mäletas, korrates teatud määral pojasaamise nõiasõnugi.

„Noh, näete," ütles Paralepp, „kui mõttega, usuga või kujutlusega võib isegi tütrest poja teha, mis maksab siis viinast vee tegemine. Tähendab, peab lugema: iga tund, ma näen und, et viin mu ees klaasi sees saab ikka enam veeks. Ja peab seda uskuma."

„Jah," arvas Karin, „aga ma ei saa uskuda, kui mulle selle eest midagi ei anta. Proua Itam sai oma usu eest aia ühes majaga ja sellepärast ta uskuski nii kindlasti, et tuli poeg, aga mis saan mina oma usu eest, et viin mu ees klaasi sees muutub veeks? Ma ei saa ju midagi."

Aga teised, eriti majahärra, olid tähele pannud, et Karin ja Paralepp nõiuvad oma viinaklaase, ja kõik tahtsid teada, milles asi seisab. Ning kui neile seletatud ja nõiasõnadki kätte õpetatud, hakkasid kõik peaaegu kooris oma viina veeks muutma ning ikka sagedamini klaase tühjendama, et näha, kas usul on viinavõtmise juures tähendust või mitte. Varsti arvasid paljud, et usul on tingimata suur tähendus, sest, ütlesid nad, kui nemad oleksid nii palju viina joonud ilma usuta, siis oleksid nad juba ammugi laua all olnud. Nõnda võis lahedasti edasi juua, sest laua alla langemist polnud niipea karta. Üks tõsiasi ilmnes täna õhtul ometi: naised olid usus palju nõrgemad kui mehed, nemad ei suutnud viina kuigi suurel määral veeks muuta ja sellepärast lõid nad näost lõkendama, hakkasid suure häälega rääkima ning peaaegu kiljudes või kõõksudes naerma, toetudes kätega või küünarnukkidega lauale, nii et seal midagi veerema tikkus või ümber kukkus; mõned langesid isegi oma mees- või naisnaabrile kaela, nagu oleksid nad täis magusat armujoovastust. Ühe proua usk oli lõpuks sedavõrd lõtv, et ta vajus sootuks reast välja juba enne soojade roogade tulekut, kus ta oleks võinud valida põrsa, vasika, kana või kalkuni, ja selle nõdrausulise pidi ta-

lutama kõrvalruumi, kus lauanaaber püüdis teda vähemalt magusate roogadegi ajaks vormi panna. Aga see äpardus täiesti ja lauanaaber pidi lahkuma, võttes kaasa viimaseks õrnuseks daami huulilt sõna „siga", mis öeldi südamepõhjast, pealegi veel nõnda, nagu oleks tal vähemalt kolm s-i ees. Daami oma mees ei lasknud end sellest põrmugi segada, sest temal oli ju oma naisnaaber, kelle vastu tal kohused. Pealegi oli ta veendunud, et kui naisega ei saa hakkama võõras mees, siis oma mees ammugi mitte.

Ka Karin tundis, et tema peas sumises ja põsed hõõgusid. Ta pani tahtmatult käe otsaesisele, nagu tahaks ta sealt midagi ära võtta. Selle juures kippus ta nagu Paralepalt üürikeseks tuge otsima. Aga see ei pannud seda nagu tähelegi, võttis ainult täidetud klaasi, sundis Karinit sedasama tegema ja kordas juba valju häälega, nii et kõik pidid kaasa karjuma: „Iga tund ma näen und, et viin mu ees klaasi sees saab ikka enam veeks." Teistega kaasa karjus ka Rönee, kelle häälepaelte pärast majaproua nii mures. Ta peaaegu laulis kohe, kui Karin ulatas oma klaasi talle üle laua vastu ja vaatas talle silma, nagu mõtleks ta temaga sinasõprust jooma hakata.

„Miks te meile täna ei laula?" kriiskas Karin üldise häältemulina sekka.

„Kui teie käsete, siis kohe," vastas noormees ja viskas silme ette langenud juuksesalgu üle pea, sest tema uskus nagu Simsongi, et jõud või anne peitub juustes, ja sellepärast laskis ta neid heal meelel kasvada.

„Ma ju palun!" hüüdis Karin.

„Siis saab ka lauldus," vastas noormees ja tühjendas klaasi, hüüdes enne Karinile: „Teie terviseks, armuline proua."

„Ärge korjake endale tuliseid süsa pähe," sosistas Paralepp Karinile. „Mammi Köögertal ei anna seda teile kunagi andeks."

„Aga papi Köögertal?" küsis Karin, ilma et oleks sellega midagi erilist mõelnud.

„Naine, te pole sugugi nii rumal, kui arvata võib!" hüüdis Paralepp vaimustatult, nagu oleks Karin avastanud mõne uue tõe.

„Härra Paralepp," ütles Karin ja lõi talle teelusikaga käele, „mitte häbematuks minna, sest me oleme purjus. Kui purjus inimene läheb häbematuks, siis ta ei tea, kui häbematuks ta läheb, et oleks viisakas. Uskuge, ei tea! Ja mina olen päris kaputt kohe. Ja teie ka. Mul on tundmus, et kui tahaks üles tõusta, siis jalad ei võta enam vedu."

„Tähendab, täis kui tina, aga aru on selge," kiitis Paralepp. „Sest kas te siis ei mõista, et vanal Köögertalil pole suuremat rõõmu, kui et mõni lööks tema mammilt ta kunstiobjekti üle."

„Näete," naeris Karin nüüd vastu, „isegi pime ja purjus kana leiab vahel tera."

Aga Paralepp haaras tema käe, milles oli ikka veel endine teelusikas lööginuiana, ja suudles seda ahnelt.

„Kas ma enam ei meeldi teile, et meelitama hakkate?" küsis Karin, aga Paralepp ei saanud enam vastata, sest klaver hakkas juba mängima ja majaproua palus rahu. Iga silmapilk pidi ka bariton klaveri kutsel ilmuma. Röneel oli nimelt bariton ja Karini arvates mitte nii halb, nagu seda pidi järeldama Paralepa eelmistest ja ka pärastistest märkustest.

„Laulab nagu mõni Amati või Perdutti," sosistas Paralepp, kui esimene laul lõppenud.

„Nagu noor jumal!" vastas Karin peaaegu veendunult.

„Nagu noor joobnud jumal!" täiendas Paralepp pilkavalt.

„Miks te olete kunstist nii halvas arvamises?" küsis Karin.

„Mitte kunstist, vaid kunstnikest," vastas Paralepp.

Karin tahtis veel midagi öelda, aga juba algas klaver uuesti ja nõudis jällegi ühes majaprouaga rahu. Ainult härra Köögertal ise ei tahtnud kunstist suuremat välja teha, vaid lõi lähedase sõbraga klaasid kõlinal kokku. Aga neidki manitses majaproua, öeldes:

„Olge ometi kultuurainimesed ja kuulake muusikat."

„Aga kuidas ma siis kuiva kurguga laulu kuulan," vastas majahärra, kuid rahunes siiski.

Peale teist laulu nõuti veelgi lisa ja kõik karjusid läbisegi oma soove laulu valikus. Ka Karin karjus ühes teistega ja tegi lauljale kätega mingisuguseid liigutusi. See mõtles, et teda kutsutakse, ja astus aupaklikult Karini juurde, et öelda:

„Armuline proua, mitte midagi pole kuulda, me teeme ju õllemuusikat."

„Aga joome ise selget piiritust," vastas talle Paralepp.

„Laulge midagi ilusat ja armast," palus Karin, „laulge midagi minule."

„Saab lauldus, armuline proua," vastas Rönee kummardudes ja läks tagasi klaveri juurde, kus pöördus nõnda, et võis Karinile otsa vaadata. Nõnda nad jäidki kogu laulu ajaks teineteisele otsa vahtima. Lauluks oli aga sel korral „Sulle ma neiuke", mis tõi Röneele sellise kiiduavalduse, et ta pidi veelgi lisa andma. Selleks valis ta „Mu kallike kambri sees üleval" ja ikka laulis ta nõnda, et ei pööranud pilku Karinilt. Ka see ei saanud oma silmi temast lahti. Aga seda ei pannud keegi tähele, vähemalt naised mitte, sest nemad ise rippusid silmiga laulja küljes samuti. Kui Karinil hiljem õnnestus Röneega mõni sõna nelja silma all vahetada, ütles ta temale:

„Oleks minule neiust peast nõnda lauldud, siis oleks ma kohe üleni armunud."

„Aga nüüd ei saa enam?" küsis Rönee.

„Ei, nüüd ei saa enam nii kergesti," vastas Karin peaaegu nukralt.

See oli kõik, mis need kaks isekeskis sel õhtul isiklikku ja asjalikku rääkisid, ülejäänu valgus hirmsasti laiali. Sest muusika lõppedes kaldus jutt kunstile ja teadusele ning üldse kultuurile ja nüüd tahtis igaüks näidata, et temal on ometi neist asjust aimu. Aga et kogu seda „venivat ja vedelat ainet", nagu ütles Para-

lepp, aeti nii-öelda mitmest segadusest läbi, siis muutus ta ka ise aina segasemaks, venivamaks ja vedelamaks, nii et lõpuks ei leidunud ehk kedagi, kes oleks tahtnud seda lõrpida. Ometi oli asjal alguses hea hoog sees, sest kõik „spurtisid" pidutuju tõttu mõistetes ja sõnades hirmsasti. Nõnda põrkasid ida ja lääs kokku. Siis saabuski silmapilk, kus mingisugune atašee või midagi selletaolist hüüdis veendunult:

„Venemaa on tulevikumaa!"

„Muidugi, kui ta kõik sama paljaks teeb nagu minu!" hüüdis Köögertal.

„See on teine asi!" hüüdis atašee vastu. „See on hoopis teine asi!"

Ja nüüd tõusis hirmus kisa vaidlusest, kas see on teine asi, hoopis teine asi, kui kõik tehakse samuti paljaks, nagu tehtud Köögertal. Aga kui oli küllalt vastastikku ja kõrvuti karjutud, siis vaibus kisa, nii et oli selgesti kuulda, kui keegi ütles:

„Ei, ei! Moodsa kultuuri tippsaavutised kuuluvad Ameerikale. Ja see on alles algus. Ainult kui mõelda — viiskümmend tuhat ühte majja! Ja kui loendada ameeriklaste rekorde, siis . . ."

„Näiteks sigarisuitsetamises," pistis Paralepp vahele, kes oli lillevaasi pisut edasi nihutanud, et paremini näha kõnelejat.

„Härra advokaat, te võite muidugi ironiseerida niipalju kui tahate, aga . . ." algas eelmine kõneleja tõsiselt, kuid keegi hüüdis vahele:

„Ameerika kultuur seisab neegri kutuuri mõju all, seega on neegri kultuur kõrgem."

„Suurest kultuurilisest kadedusest ameeriklane lintšibki neegreid!" hüüdis keegi teine.

„Kas kõrgem või madalam, aga kui arvestada neegrite viimaseid saavutusi spordis . . ."

Ameerika- ja spordiharrastajat ei lastud ka nüüd oma pikatoimelist lauset lõpetada. Aga viimaks, kui kõneluses tekkis teatud vaheaeg, küsis Karin üle laua spordiharrastajalt:

„Kui see tõesti nõnda oleks, et neegrid millalgi eurooplastest ja ka ameeriklastest kaugemale ja kõrgemale hüppavad, kas nende kultuur on siis kõrgem kui meie oma?“ Karin luges nimelt lauasistujaid eurooplaste ja ameeriklaste kilda.

„Aga muidugi,“ vastas spordiharrastaja, „kui võtta kultuuri mõõdupuuks vana kreeka kultuuri. Sest seal oli nõnda, et...“

Järgnevad sõnad läksid Karinil kaotsi, sest Paralepp nihutas lillevaasi endisele paigale ja noormehe pea ühes kõneleva suuga kadus Karini silmist ning räägitud sõnad kõrvust. Ta kuulis ainult Achillese nime, keda tituleeritud tema rekordide pärast välejalgseks. Kui Karin lillevaasi uuesti kõrvale nihutas, nii et ta võis noormehele otsa vaadata, oli see juba tema unustanud ja seletas oma naabrile, kuidas ka tema võiks rekorde lüüa, kui aga tal poleks nii nõrk ristluu.

„See on emalt,“ ütles ta, „sest minu ema oli alati oma ristluuga hädas. Sellepärast, kui mina oleksin riigimees, siis paneksin seaduse maksma, et ükski naine, kel hädine ristluu, ei tohi lapsi ilmale kanda, vähemalt poegi mitte.“

„Aga kas te teate, kuidas saab oma heaksarvamise järele poja või tütre?“ kriiskas Karin üle laua noormehele, kel nõrk ristluu. „Ma võin teile õpetada.“

Ja Karin hakkaski õpetama. Aga seda ei pannud ükski tähele, sest sel silmapilgul hüüdis härra Köögertal valju häälega, nii et kõik pidid seda kuulma:

„Soo! Või see pole rekord? Minu neljakümnepuudane pole rekord? Aga mis on teie arvates rekord, kui mitte nelisada puuda?“

„Just praegu ütlesid sa nelikümmend, aga sestsamast juba nelisada, kumb ta siis õieti sul on seal laes?“ hüüdis keegi vastu.

Nüüd seletas majahärra, et kroonlühter kaaluvat ikka nelikümmend puuda, mitte nelisada, kuid natukese aja pärast sai neljakümnest uuesti nelisada, sest Köögertal ei pannud väikeste vahede peale suurt

rõhku. Tema ei armastanud arvudes täpsust, sest see takistas teda talitamast, nagu ta ütles. Ärialalgi meeldis talle kõige rohkem, kui võis minna hea õnne peale, või nagu venelased ütlevad — ehkupeale. Sest tema arvates oli kergem ehkupeale pankrotti minna, kui igavesti arvestada, arvestada, arvestada. Nõnda ta oli elanud tänini ja nõnda ta mõtles ka jätkata. Aga et leidus inimesi, kes ei pidanud tema saali kroonlühtrit rekordiks, eestigi rekordiks, siis see oli temale ikkagi liig. Sellepärast kargas ta lauast ja kutsus teisi enesega saali, et koha peal asja õieti valgustada:

„Te arvate, et see lagi oleks teda üleval kannud," karjus ta. „Eluilmaski! Teate, mis ma tegin? Lasin abitalad panna ja sinna külge kranasin ta kinni. Te ei usu? Olge nii lahked, tulge üles, ma näitan, kuidas seda tehakse, nii et, kui teil enestel millalgi vaja tuleb neljasada puuda lakke riputada, siis teate, kuidas seda teha."

Härra Köögertal sattus sellisesse vaimustusse, et ta ei võinud mingil tingimusel muidu, kui pidi mõned oma külalised pööningule viima ja seal neile koha peal näitama, mis peab tegema, kui sul juhtub olema „neljatuhandepuudane" kroonlühter. Pealegi sündis see kõik niisuguse kisa ja käraga ning jalgade trampimisega, et isegi majaproua, kel küllalt kõvad närvid, palus pisutki tasemalt talitada, sest mis ütlevad vaesed üürnikud all.

„Eks nad koligu välja, kui ei meeldi," vastas härra Köögertal, sest tema ei saanud kuidagi vaiksemalt elada, kui see talle saatusest määratud.

Pööningult tuldi alla veel suurema müraga kui sinna mindi ja nüüd olid kõik veendunud, et majahärra kroonlühtri auks või terviseks peab jooma, aina uuesti jooma. Nõnda siis joodigi, kuni paljud muutusid sedavõrd vaikseks, et nad poleks endid ka siis liigutama hakanud, kui neile kas või neljasaja tuhande puudane kroonlühter oleks kaela langenud. Aga majahärra ise pidas vastu, muutus ainult kord-korralt südikamaks meeste ja naiste suhtes. Juba mitu korda oli

ta katsunud Karinile läheneda, aga ikka oli see tal millegi pärast nurjunud. Viimaks astus ta otseteed Paralepa juurde, kes istus Karini kõrval, ja ütles kõhklemata.

„Härra advokaat, lubage mind ka pisut nooreproua juurde, teie olete siin juba küll olnud."

Oleks Paralepp ka omanud kodu mõnekümnepuudast kroonlühtrit, siis oleks võinud tekkida ehk tüli, aga nüüd andis targem järele ja Köögertal istus Karini kõrvale, kes kiitis:

„Küll on teie juures mõnus ja huvitav. Just nagu kodus! Ainult minul pole kodus kunagi muusikat, mees ei armasta."

„Mina ka mitte," ütles Köögertal tasakesi ja pani käe Karini toolitoele, nagu valmistuks ta temal piha ümbert kinni võtma. „Ma annaks hea meelega oma maja muusika teile, armas proua. Mis oleks, kui te võtaks minu maja muusika mõnekski ajaks omale, minu teinepool saaks pisutki hinge tagasi tõmmata, muidu kunst kurnab ta liiga ära."

„Kui naljakas te olete, härra Köögertal!" hüüdis Karin.

„See pole nali, armas prouakene," rääkis Köögertal. „Tõsi jutt! Öelge mulle päris otsekoheselt: kas see Rönee või Rein teile sugugi meeldib või ei? Minule vanainimesele võite öelda, mind ei maksa häbeneda, sest mina viisakatele prouadele külge ei löö, seda mitte. On ju veel ilmas muid inimesi, milleks siis viisakatele prouadele külge lüüa. Aga näiteks teie lauanaaber, see otsib ainult viisakaid, mõistate? Tema on niisuke seelikukütt!"

„Nii et teie, härra Köögertal, olete teistsugune?" naeris Karin, mis ajas ka Köögertali naerma. Aga kui neil mõlemail naer otsa lõppes, ütles Köögertal mõttes:

„Ma olen vist kroonlühtrist purju jäänud, ei mäleta põrmugi, millest ma teiega tahtsin rääkida."

„Me rääkisime muusikast," ütles Karin.

„Õige!" hüüdis Köögertal. „Me rääkisime muuse-

kandist, s. t. sellest Röneest või Reinust. Aga kuis siis jääb, meeldib ta teile või ei meeldi? Sest kui ta meeldib, siis jumala rahus, mina annan oma õnnistuse kaasa, lükkan takka."

„Ega ta siis kohe nõnda meeldi, et ma muusika pärast ka ta enda võtaksin," naeris Karin. „Aga et teile head meelt teha, siis võiksin . . . "

„Ma kannan teid selle eest kogu oma eluaeg käte peal!" sosistas Köögertal.

„Hea küll," vastas Karin, „ma võtan teie muusika, aga . . ." ja nüüd muutus ta nägu peaaegu lapse näoks ta tema hääl peaaegu lapsehääleks — „aga ärge teie siis enam minu papale muusikat tehke."

„Kuis nii?" küsis Köögertal rabatult. „Tema tegi ju minule, mitte mina temale. Mu kõrvad hakkavad kohe pilli ajama, kui see meelde tuleb, ainult kui olen tubliste tropitanud, nagu praegu, siis ei kuule midagi. Ta oleks võinud mu kas või pimedaks teha."

„Muidugi, härra Köögertal," oli Karin nõus, „aga ega ta ei teinud ju."

„Mis te siis tahate?" küsis Köögertal.

„Ärge pange teda, vanainimest, istuma," palus Karin ja silitas Köögertali kätt, millel algasid karvad peaaegu randmest juba.

„Te olete üks suur kelm," ütles Köögertal ja tema silmis süttis niiske helk, mida märkas Karingi.

„Ei, härra Köögertal," ütles Karin, „ma ainult armastan oma papat ja tema on nii õnnetu."

„Mina ka," vastas Köögertal, „aga ma vaatan, mis ma teha saan."

„Mispärast teie õnnetu olete?" küsis Karin kaastundlikult, nagu poleks ta Köögertali viimaseid sõnu kuulnudki.

„Et olen nii vana ja purjus," vastas Köögertal. „Aga ma jään siiski teie peale lootma."

„Mina ka teie peale," vastas Karin.

Neid viimaseid sõnu panid mitmed tähele, muuseas ka Paralepp, aga nad kõik mõistsid neid vööriti. Sellest see ehk tuligi, et Paralepp talitas Karinit koju

saates nõnda, nagu oleks tal pisut arust puudu. Sest veel mitu aega pärast seda esitas Karin endale küsimuse, et kust võttis ta, s. t. Paralepp, küll selle julguse, ja ei osanud vastust leida, sest ta ei teadnud, et see tuli vääritimõistmisest.

Lugu ise aga sündis üsna lihtsalt. Niipea kui auto hakkas liikudes mürisema, lükkas Paralepp oma kübara kuklasse, näitas näpuga autojuhi poole ja surus siis sama näpu põiki huulile vaikusemärgiks, haaras peale seda ootamatu ja oletamatu jõhkrusega Karini ümbert kinni ja püüdis oma suuga leida tema suud. Karin ajas alguses kõigest jõust vastu, aga tundis peagi kogu kehas maitstud jookide uima, mõtles viimase kaitseabinõuna karjuma hakata, kuid siis tuli tal meelde, et Paralepp oli ju sõrme põiki huulile tõstnud ja et pole kuigi viisakas autojuhti paremaks pidada ega teda rohkem usaldada kui oma saatjat, mõtles veel kord sellegi mõtte ümber ja oleks nüüd tingimata häält teinud, kui mitte Paralepp poleks tal oma suuga tugevasti suud katnud, nii et võimatu oli hingatagi, veel vähem karjuda. Viimases hädas ei saanud Karin muud, kui haaras pahema käega Paralepa paremast kõrvast kinni ja oleks vististi selle esimese hooga peast rebinud, kui ta oleks jaksanud. Aga et jõust tuli nappus kätte ja et ta tundis, et mida tugevamini tema kõrvast sikutab, seda tugevamini Paralepp oma suu tema suule surub, siis laskis ta kõrva lõdvemale ning lõpuks sootuks lahti, et saaks ehk pisutki hinge tagasi. Nõnda see siis seks korraks lõppeski, ainult Paralepp tähendas:

„Vähe puudus, siis oleksin ühe kõrvaga jäänud."

Ja nagu tahaks ta uuesti katsuda, kas ehk Karin ei jaksa tal kõrva peast ära tõmmata, haaras ta tema enne pärálejõudmist veel kord peaaegu endale sülle ja suudles. Aga kuna Karin teadis, et tema nõdrast jõust Paralepa kõrvade vastu ei piisa, ei katsunudki ta neid enam rebida. Selle asemel mõtles ta ainult:

„Mis sest, et sa mind suudled, ega ma sind ikkagi ei armasta."

XII.

Melesk oli külmast kolikambrist nagu tina tuhka kadunud, just kui poleks teda seal kunagi olnudki. Kui Indrek läks teda peale lõunat otsima, leidis ta eest mitte ainult tühja toa, vaid asjadki enamasti endisel paigal. Ainult rasked raamatukastid seisid seal, kuhu Indrek ja Melesk nad ühisel jõul nihutanud.

Nõnda siis Indrek oli end asjata varustanud toidumoonaga, mille oli mõelnud viia Meleskile. Ta oli oma teo varjamise otstarbel kõik nõutava väljast ostnud, et poleks vaja kodu sahvrist midagi võtta, mis oleks võinud äratada kahtlust. Nüüd ta ei teadnud, mis teha ostetud singi ja saiaga, millele võigi vahele pandud. Kuhu ta panna? Alla viia? Aga millega seletada Karinile või Tiinalegi, miks ta täna äkki ostis sinki ja saia? Võtaks ja sööks ise selle siin külmas kambris keset vanu tolmunud kolusid, riideid ning raamatuid, aga ei, parem jätab ta kõik rottidele ja hiirtele, las saavad nemad ja rõõmustuvad. Vaevalt oli ta seda mõelnud, kui talle meenus, et alles mõni kuu tagasi oli ta iseoma käega igale poole rotimürki pannud ja kogu maja puhastanud, et ometi kord kaoks naiste hädaldamine rottide rünnakuist kõigele söödavale.

„Seal ta nüüd on," lausus Indrek endamisi, seistes keset kolikambrit, „tapsin ise rotid, aga kui võimalik,årataksin nad nüüd jällegi ellu, et nad sööksid mu saia ja singi. Siis võivad nad jumalarahus uuesti surra.

Ahjaa!" ohkas ta lõpuks, „kui inimesel on maja, siis ei tohi ta midagi hävitada, vaid peaks aina koguma ja hoidma, kuigi need oleksid hiired ja rotid, sest kunagi ei või teada, millal ta vajab seda või teist ka kõige halvemat ja mõttetumat asja. Sellepärast ehk kuhjabki inimene endale igasugust rämpsu sel määral, et ta ise kipub peaaegu lämbuma."

Viimase sõna juures kerkis Indrekule selge pilt kaugest minevikust, sest ka siis ta oli lähedal nagu lämbumisele — nõnda pitsitas hing rinnas. Nägemus oli nii elav, et ta unustas üürikeseks kõik oma arutused.

Ta nägi end väikese poisina palja jalu ja palja päi joostes ruttavat karjakellade suunas mööda väljaäärset jalgteed lepiku vahel, mis lõhnas niiskusest, samblast ja esimestest seentest. Mütsi surus ta kahe käega vastu rindu, sest see oli värskeid, rudisevaid hernekaunu pungil täis. Sadas peent vihma, mis leotas pikad juuksed, nii et nende märjad, korratud salgud tikkusid otsapidi silmi. Kõik oleks olnud hea, kui isa poleks vastu tulnud. Milleks tema küll sellise sajuga seal lepikualusel teerajal kõndis! Indrek puges ju hernesse just sellepärast vihmaga, et siis pole kedagi nägemas.

Nii ta siis seisis seal tilkuva lepiku all palja peaga oma isa ees, süles ligunud mütsilott roheliste kauntega, mis värisevate sõrmede all mõnusalt rudisesid. Nagu Indrek ei tea tänapäevani, milleks isa oli tol korral märja lepiku all, samuti on tal jäänud arusaamatuks, miks ta ei öelnud talle midagi muud kui aga: „Indrek, sa ei peaks loomi üksi jätma, nad lähevad paha peale." See oli kõik, muud ei midagi. Nagu poleks ta hernekaunu mütsis näinudki. Ja ometi oli nende korjamine kõvasti keelatud, sest korjates tallasid ju herne maha mädanema. Kas ehk hakkas isal temast kahju, sest ta oli ju läbimärg, pealegi veel palja peaga? Või olid isal endal mingid mõtted, mis lasksid iga üleastumise paista tühisena? Isa andestas

talle tol korral ehk tõesti iseenda ja oma mõtete pärast?

Alles täna siin kolikambris, kus Indrekul samuti nii-öelda keelatud asjad käes, nagu tolgi korral, ta arvas taipavat isa sõnade salajase mõtte. Loomi ei tohi üksi jätta, oli ta öelnud. Aga kas inimest tohib üksi jätta? Kas inimene ei lähe paha peale, nagu loomgi, kui ta jäetakse üksi? Ehk polnud isa oma sõnadega üldse mõelnud loomi, vaid just teda, Indrekut, ja võibolla ka iseennast, sest nemad mõlemad olid üksi? Nemad olid ehk mõlemad tol korral paha peal, mitte ainult tema, Indrek, kes kandis oma himuesemeid märjas mütsilotis. Jajah, lausus Indrek lõpuks, nagu virgudes endamisi, inimene ei pea üksi olema, sest siis tulevad tal hullud mõtted ja himudki. Ilmalunastajad ja targad ongi ehk ainult selleks otsinud üksindust, et nõnda süveneda kogu inimsoo kurjadesse himudesse — et laskuda alla sinnamaale, kus võib südamerahus öelda: laske lapsukesed minu juurde tulla. Ja muidugi — lapsukesed, sest neis pole ärganud veel hea ja kurjuse, tõe ja õiguse vanne.

Kerge värin läbis kogu Indreku keha. Oli see külmast või tema oma mõtteist? Miks tärkavad temas praegu sellised mõtted ja miks elustuvad mälestused? On see mõni eeltähendus Meleski või tema enda suhtes? Võib mõte või mälestus üldse olla eeltähenduseks? Ka hiired ja rotid, kui Indrek ise nad on tapnud mürgiga? Naeruväärt! Mis puutuvad siia rotid, Indrek või Melesk, see on iseasi. Aga kui puutub Indrek, miks siis ka mitte rotid, kui tema nad on tapnud? Tõepoolest, miks mitte?! Sest kõik puutub ju kõigesse. Kõik!

Aga mis tähendab õieti see kõik? Hea küll, võtame iseendid, lähemad omaksed, sõbrad, tuttavad, vőhivõõrad, kõik inimesed, ka need, keda me pole kunagi näinud ja kellest me pole kunagi midagi kuulnud, nii et meil pole neist vähematki aimu; võtame loomad ja looduse, mis meid ümbritseb, võtame ka need loomad ja looduse, mis pole meid kunagi ümbrit-

senud; võtame kogu maakera kõigega, mis temal on elavat ja elutut; võtame teda ümbritseva õhustiku kõigi tema tormide, sadude ja kõuemürinatega, võtame ka päikese, kuu ja kõik need lugematud säravad maailmad, mis ümbritsevad meid, võtame kogu selle arusaamatu ja seletamatu kupatise ja ütleme: sellest kõigest oleneb kogu inimsoo ja ka iga üksiku inimese saatus, sest kõik on kuidagi kõigega seotud, nii et miski ei pääse millestki, ka inimene mitte, olgu ta elav või surnud. Nõus, tehtud, olgu nii, kiidab Indrek iseendale järele, aga kas siis nüüd on viimaks ometi lõpp? Kas nüüd pole enam midagi, mis võiks mõjustada minu isiklikku elu, minu mõtteid ja tundmusi, minu arvamusi ja aimusi? Aga mis siis, kui on veel midagi olemas, mida mina ei aima ega taipa oma mõtte, tundmuse ega meeltega kunagi, arenegu ma aja jooksul üliinimeseks või isegi jumalaks? Jah, ehk on ometi midagi olemas, mida ei tea ega taipa jumalgi oma kõikteadmises. Tema teab seda, mis ulatub temani, aga mis sealpool teda, sellest pole temalgi aimu. Ja seal ehk ongi see, mida ei piira ükski relatiivsus ja mis otsustab lõppude lõpuks kõik küsimused, isegi selle — milleks inimene mürgistab rotid, kui tal endal on neid tarvis?

Indrek hakkas oma viimase mõtte üle naerma. Aga juba järgmisel silmapilgul arutas ta edasi, nagu oleks kõik parimas korras. Lollus, lausus ta endamisi, sest kui oleks tõepoolest midagi, mis seisab sealpool jumalat ja relatiivsust, milleks siis üldse oma pead vaevata. Oleks võinud küll jätta rotid mürgistamata, aga ometi poleks neid enam majas olemas, sest nemad oleksid võib-olla rännanud kuhugi kaugele, kaugele — oleksid rännanud ühes kogu Euroopa rottidega, kes põgenesid äkki ülepeakaela, sest Euroopat pidi ju varsti ähvardama uus hirmus sõda, mis toob üldise nälja ja hävingu. Inimesed, kes elavad jumalaga, ei teadnud seda, aga rotid teadsid, sest nemad elasid sealpool jumalat ja relatiivsust. Sellepärast on asjata mõelda mürgistatud rottidele, vaid peab lootma iseendale

Üldse on siinilmas nõnda, et inimest ei aita ei relatiivsus, jumal ega rotid, vaid ainult ta ise. Selline on Indreku arutamise tulemus, kui ta seisab oma saatusliku saia ja singiga üksinda külmal pööningul ja mõtleb, mis sellega teha või kuhu see panna.

Aga esiotsa ei teinud ta midagi, vaid jäi ootama, et tuleks pimedus — sest jumal tänatud, ikka veel tuli pimedus, kuigi andis juba pisut oodata, — siis läks ta hoovile, vaatas hoolega ringi ja, kui kedagi silma ei puutunud, astus prügikasti juurde, tõstis selle kaane üles, viskas oma väikese valge paki sinna sisse ja torkis kepiotsaga talle jumal teab mis saasta peale. Soo, siin võib ta nüüd seista, mõtles ta, ja seks ajaks, kui ükskord prügikast tühjendatakse, on valge paber ammugi mustaks muutunud ja sink ning sai läpastanud, mis on sama hea, nagu oleks rotid ta ära söönud. Ja kui oli veel kord pilguga pimedat hoovi uurinud, ta väljus tänavale, et teha väikese jalutuskäigu.

Aga ka siin astus tegevusse see, mis seisab sealpool kõike muud. Nimelt oli kojamehele täna tema tööandja öelnud, et kuu aja pärast saab ta viimase palga, sest temale, tööandjale, olevat nooremat tööjõudu vaja. Ja ei aidanud midagi, ei palved ega ka odavama palgaga leppimine, kojamees kaotas oma koha, ainult niipalju sai ta oma rääkimisest, et tööandja maksis talle lõpuks siinsamas kuupalga ette ja palus mitte enam tulla, et poleks enam mingeid nurumisi. Aga kui seegi ei aidanud ja vanamees ikka veel seisis norguspäi, viskas peremees talle veel poole kuupalka lauale ja ütles, et nüüd olgu kõik rääkimised lõpetatud. Nõnda siis kojamees tuligi sõnalausumata ära ja istus kodu laua äärde, et jutustada kõigest eidele, kes istus nõnda akna kõrval, et tema nägi kogu hoovi, kogu hoovis aga teda ei keegi.

Kaua võttis aega, enne kui vanamees jõudis kõik ütelda, mis tal südames kipitses. Oli vaevalt videvikku tunda, kui ta algas, ja oli juba päris pime, kui nad ikka veel istusid mõlemad omal paigal, ehk küll ei eit ega taat osanud enam midagi lausuda. Ja just sel

silmapilgul Indrek astuski prügikasti juurde oma valget pakikest matma. Oleks kojarahva eluruumis valitsenud harilikud olud, siis oleks neil praegu laual põlenud lamp ning valgest toast pimedale hoovile poleks olnud midagi näha. Et aga kojarahvas istus valgustamata toas ja nende silmad olid videvikust saadik pimedusega harjunud, siis nägi eit selgesti, kuis majahärra ise astus prügikasti juurde, nagu tahaks ta oma silmaga näha, kas see hakkab varsti täis saama, ja kuis ta saladusliku kiirusega võttis põuetaskust mingisuguse valge asja, viskas selle prügikasti ja torkis talle vististi kepiga midagi peale, sest mis tal muidu seal hudimist. Sellest nähtust eit teatas siinsamas ka vanamehele, öeldes salapäraselt:

„Ei tea, mis hea asja see peremees sinna prügikasti mattis."

„Kuhu prügikasti?" küsis vanamees, nagu ei saaks ta enam lihtsamastki asjast oma suure õnnetuse pärast aru.

„Meie oma prügikasti, kuhu siis mujale," vastas eit.

„See ehk oli keegi teine, mitte peremees ise," arvas vanamees.

„Ega ma pime ole, et ma ei tunne oma peremeestki," vaidles eit vastu.

„Mitte sina pole pime, vaid väljas on pime," ütles vanamees.

Aga eit tõusis akna kõrvalt ja ütles:

„Ma lähen õige vaatan, mis see on, mis ta sinna pani."

„Kui see oli tõesti peremees ise, kes käis prügikastil, siis ära mine," keelas vanamees.

„Miks siis mitte?" küsis eit vastu, keda kihutas uudishimu.

„Sellepärast, et oleks keegi teine, siis oleks teine asi, et aga peremees ise, siis seisa parem eemal, ära puutu. Kui hakatakse prügikasti tühendama, mine seisa siis juures ja vaata, sest siis oled sa kõrvaline isik, asi ei puutu sinusse, vaid prügivedajasse. . ."

„Armas jumal!" hüüdis eit, „millal sellest siis asja saab, prügikasti tühjendatakse paari kuu tagant kord."

„Ja sul nii väga põleb selle valge asja järele nüüd?" küsis vanamees. „Ei või enam põrmugi kannatada, mis?"

„Meie oleme ju kojarahvas ja peame teadma, mis majas sünnib," ütles eit, võttes oma inimliku nõrkuse kilbiks ametikohused.

„Minu pärast lasku peremees ise oma maja kas või õhku, see ei puutu minusse õhkagi!" hüüdis kojamees ja lisas nagu meeleheitel käega lüües juurde: „Ja ehk olekski nüüd parem, kui me ühes prügikasti ja kogu selle kupatusega vastu taevast lendaks. Elu läheb sestsaadik, kus änam sõda ei ole, päev-päevalt aina sitemaks ja et uut sõda oodata, selleks olen mina liig vana."

„Küllap elame ilma sõjatagi," arvas eit ja asutas välja minema.

„Ainult kui saaks teada, mis valge asja see peremees sinna prügikasti peitis," nöökas vanamees ja lisas tõsiselt: „Ma ütlen sulle veel kord, eit, jäta peremees ja tema prügikast rahule."

„Pole sinu asi, vanamees," ütles eit nüüd; „sina vaata, kust sa uue tööotsa kätte saad, et me nälga ei sure, mina valvan, et hoovil ja prügikastis kõik korras oleks, muidu võime peavarjust ilma jääda."

Ütles ja läks keldrikorterist pimedale hoovile. Siin ta seisis alguses tüki aega läve ees liikumatult paigal kikkis kõrvul. Rätikugi lükkas ta kõrvadelt ära, et oleks paremini kuulda. Ja kui kõrvad ka siis midagi ei tabanud, läks ta aia äärde, mis jaotas hoovi kaheks, ühe poole peremehele, teise üürnikele. Avas isegi aiavärava ja läks tasahilju pererahva hoovile, tuli sealt tagasi, astus väravast välja tänavale ja vaatas ringi. Kuski polnud midagi kahtlast näha — peremees oli jäljetult kadunud. Alles nüüd kojamadam söandas minna prügikasti juurde, et selle kaant kergitada ja vana luuavarrega roisus torkida ja sorida. Ja ennäe, ta leidiski valge pakikese, mida ta hiljuti oli näinud

peremehe käes. Aga just samal silmapilgul tuli tal imelik mõte ja kartus: mis siis, kui peremees seisab praegu ülal pimedas toas, nagu seisid nemad esiteks allgi, ja vahib sealt hoovile ning näeb, kuidas tema, kojanaine, tahab näpata valget pakki. Eide hirm oli üürikeseks nii suur, et ta laskis kastikaane kinni ja jäi üles peremehe toa akna poole vahtima, mis seisis teiste kõrval pimedana. Tähendab tema, kojamadami kartus võib ometi põhjendatud olla ja siis ei puudu kuigi palju, et nad kaotavad oma kojarahvakoha samuti päevapealt, nagu vanamees kaotas täna oma teenistusegi. Parem on parem, mõtles kojamadam ja läks aru pidades hooviväravale. Aga kui ta seal nõnda seisis ja tänavale vahtis, märkas ta äkki, et peremees välgatab tulles uulitsanurgal laterna valguses. Nüüd jooksis eit, niipalju kui tema vanad ja kanged jalad võtsid, ruttas prügikasti juurde, tõstis selle kaane, kahmas valge pakikese, peitis selle põue ja vänderdas lõõtsutades oma keldrikorrale.

„Sain kätte," ähkis ta. „Peremees ise tuli."

„Mis?" küsis vanamees ärevalt. „Tuli peale, kui sina udisid prügikasti kallal?"

Kuid eit seletas rõõmuärevuses otse vastupidist.

„Aga mis siis, kui peremees läheb oma pakki otsima ja ei leia," ütles vanamees, nagu tahaks ta eite hirmutada. „Ja seda võib ta üsna kergesti, kui see pakk talle midagi loeb."

„Siis ütleme, et meie ei tea," vastas eit. „Ei tea, muud midagi, pole kuulnud ega näinud. Küsime kunskoppi, et mis pakk see pidi olema, nii et nagu poleks maast ega taevast aimu."

Samal ajal eit ise otsis küünlajupi, et sellele voodieesriide taga tuld otsa panna, sest elektrivalgust ei julgenud ta kasutada tema liigse heleduse pärast. Pealegi ei saanud elektrilampi akna juurest eemale viia.

Ettevaatlikult pakki välja võttes eit nägi, et suure ähmiga ta oli ühes pakiga põue toppinud ka hulga prügi. Aga sest polnud midagi, peaasi, et pakk oli käes. Selle avanud, eide imestus oli ehk veel suurem

kui esiteks tema uudishimu. Lahtise paki tõstis ta kõigepealt nina alla, et nuusutada, ja hüüdis alles siis:

„Tule jumal appi! Puhas sink ja sai! Ja värske ning ilus, nagu oleks praegu ostetud. Tahad, vanamees, nuusuta, kui magus hais? Tule siia, ega siin eesriide taga meid keegi näe."

Aga vanamees ei tahtnud minna, vaid ütles:

„Jäta, eit, mind sellest mängust välja. Mina sain täna oma aitüma juba kätte, teist enam ei taha."

„Mis sa arvad, kas maksab maitsta?" küsis eit. „Ainult natukene."

„Peremees tappis kihvtiga ikka rotte, ehk on ka see selleks, et oleks kihvtine," arvas vanamees.

„Kas siis rotikihvt inimesele midagi teeb?" ebales eit.

„Kuule, sa oled täna tõesti jaburaks läind," ütles vanamees nüüd. „Nagu poleks sa eluilmas enne sinki ja saia näind, kui peremees viskab prügikasti, siis sa mine too välja ja söö ära. Ega me siis mõned pätid ole. Meil on ometi viisakas amet ja seisus, milleks siis prügikastist toitu otsida. Kui tahad, säh, võta raha ja mine too endale sinki ja saia, niipalju kui tahad, aga jäta see rahule."

Ja et enda sõnadele rohkem mõju anda, vanamees tõusis toolilt ja pistis pea eesriide taha. Aga seal nägi ta oma imestuseks — mitte hirmuks, sest hirmu polnud vanamehel põrmugi, ei ju tulnud tal mõttessegi, et ükskõik mis võiks tema eidele midagi teha, ehk olgu see kas või „rotikihvt" ise, — nägi, et eide suu juba liigub, et eit juba maitseb ning ootab, kas hakkab kusagil midagi paha või valu tundma. Aga kui ta oli nõnda mõni minut seisnud ja saiaga „mänginud", kadus tal igasugune kahtlus ja ta hakkas päris rahuliku südamega mugima. Mitmel korral ta pakkus ka vanamehele, aga see jäi kindlaks — ei võtnud. Veel viimase suutäie juures ütles eit:

„Maitse ometi natukenegi! Tee ometi suu sekski."

„Ma panen parem piibu suhu," vastas vanamees. Ja kui ta seda oli teinud, lisas ta juurde: „Saab ometi

kord näha, mis sest elust nüüd siis tuleb." Ta mõtles nimelt oma kohakaotust. Aga eidel oli meeles ainult tema valge pakk ja sellepärast vastas tema:

„Jumalaime jah, mis sest kõik tuleb ja saab. Et see midagi tähendab, see on kindel, ei inimene heastparemast muidu niisama nii värsket sinki ja saia prügikasti lähe matma. Ja et just mina selle pidin ära sööma, siis peame meie sellest asjast osa saama, see on jumalakindel. Eks ootame ja vaatame, mis ma nüüd unes näen. Täna öösel kohe. Sest kui see sink ja sai oli prügikastis hea pärast, siis on ka unenäod head, oli ta aga paha pärast, siis tulevad ka unenäod halvad. Mis sa arvad, vanamees, on see kõik hea või paha pärast?"

„Ega mina sul mõni unenägudeseletaja ole," vastas vanamees.

„Mina arvan küll, et paha pärast," ütles eit, „sest miks ta muidu kepiotsaga prügi peale ajas. Ja et sina esteks ütlesid, et tema võib minna oma pakki prügikastist otsima, siis tead, mis mina teen: panen umbes sama suure käänaka leiba sellesama paberi sisse, viskan prügikasti ja ajan roisku peale, nii et kui ta lähebki vaatama, kas pakk alles, siis ongi ta alles. Sest ega ta teda prügide seest oma näpu vahele ikka enam võta."

„Kuule, eit, sina tunned nooti," ütles vanamees heakskiitvalt, sest eide mõte meeldis talle väga. Nõnda siis eit sepitseski uue paki, mis peaaegu endise sarnane, ja toimetas ta kõige ettevaatusega määratud paigale.

„Soo, nüüd võib rahulikult magama heita ja unenägu ootama jääda," ütles ta väljast tuppa tulles, ja ta süda ning kõht ei tundnud sellepärast mingit halba, et ta oli söönud revolutsionäärile määratud saia ja selle kõrvase. Rahul oli ka vanamehe süda, sest eide pettepakk hävitas temas igasugused kartused ja kahtlused.

Aga Indrek ei leidnud rahu. Teda vaevas küsimus: miks oli Melesk varem lahkunud, kui ta alguses kavatses? Ja peaasi: kuidas ja millal ta lahkus? Tegi ta seda kõigile nägematult, või kui teda keegi nägi, siis

kes just? Tiina? Või ehk isegi Karin? Siiski, see viimane polnud usutav, juba sellepärast mitte, et kui Karin oleks midagi aimanudki, siis oleks ta juba ammugi Indrekult aru pärinud. Sest teda ei erutanud miski rohkem kui hullumeelsed, joobnud ja põrandaalused revolutsionäärid. Ta pidas iga esimest mõrtsukat neist kolmest paremaks.

Nii siis, Karini suhtes Indrek oli üsna kindel. Hoopis teine asi Tiina. See oskas vaikida, või kui rääkis, siis valis hoolega silmapilku. Ka polnud ta arg. Indrek pidas kaua aru, kas Tiinaga üldse asjast juttu teha või ei. Sest kui oleks juhuslikult nõnda, et Melesk lahkus nägematult, siis oleks raske eksisamm Tiinat kaasteadjaks teha.

Aga asi lahenes lõpuks iseenesest. Sest kui Karin õhtul välja läks ja lapsed juba magasid, tuli Tiina Indreku tuppa ja küsis, kas ta võiks pisut rääkida.

„Mis siis on, Tiina?" küsis Indrek vastu.

„Meie ülal toas oli täna hommikul see võõras mees," ütles tüdruk.

„Misuke võõras?" küsis Indrek nagu arusaamatuses.

„Vist seesama, kes eile õhtul käis härra jutul," seletas Tiina. „Ma läksin üles pesu riputama ja kuulen korraga, et keegi nagu nohistab ja liigutab. Esteks ei uskunud oma kõrvu ja riputasin pesu edasi. Aga siis kuulen uuesti, et kolikambris on tõepoolest keegi. Mul hakkas kole hirm ja ma tahtsin ülalt alla joosta. Aga enne kui sain trepiotsale, ilmus see võõras mees uksele, tegi mulle „pst!" ja andis käega märku, et ma seisma jääks. Ma siis jäingi, mõtlesin, et kui asi sootuks hulluks läheb, eks siis pista ülepeakaela trepist alla."

„Ütles ta midagi teile?" küsis Indrek.

„Esteks vahtis teine mulle uurivalt otsa, nagu kardaks ta mind samuti kui mina tedagi, aga siis naeratas ja küsis, et kas proua alles magab. Mina vastasin, et ei maga, vaid paneb end riide. Siis küsis ta, et kas mina võin ta nõnda välja lasta, et proua seda ei

näeks ega kuuleks. Mulle tegi see nalja, et ta nõnda küsis, ja ma ütlesin, et võin küll. Kui ma naerma hakkasin ja küsisin, miks ta prouat nii väga kardab, ütles tema, et kaks kuradit on hullem kui üks. Kes need kuradid siin on? küsisin mina, sest enam ma ei kartnud teda nii väga, ja tema vastas: teie olete üks, proua teine. Ta käskis mind teiega rääkida, härra, ja seda ma nüüd teengi. Prouale pole ma sõnagi lausunud, et teda mitte erutada, nagu härra ikka ütleb. Kui me trepist alla tulime, käisin mina ees, tema järel ja tema luges üks, kaks, üks, kaks, et astuksime korraga, nagu üks inimene. Ukse all küsis ta minu nime ja kui ma talle vastasin, et Tiina, naeratas tema ja ütles: Tiina, tervita Indrekut, nii et see pidi ikkagi see eilne mees olema, ei keegi muu, sest kust ta muidu härra nime teadis."

„Tõepoolest pidi ta mind tundma," ütles Indrek, tõusis toolilt, astus üsna tüdruku ette, vaatas talle otsekoheselt silma ja küsis: „Tiina, olen ma teie vastu hea olnud?"

Tüdruku pilk lõi hetkeks nagu nõutuses virvendama, kerge punagi tõusis tal näkku, aga siis vastas ta üsna lihtsalt:

„Olete küll, härra."

„Kas teie tahaksite ka minu vastu hea olla?" küsis Indrek edasi.

„Tahan küll, härra," vastas Tiina endise lihtsusega.

„Aga kas oma sõna peate?"

„Pean küll, härra," ütles Tiina ja nikutas kinnitavalt pead.

„Siis ärge lausuge ühelegi elavale hingele, et nägite seda võõrast ülal, mitte ühelegi, sest muidu tuleb see ehk kuidagi proua kõrvu ja ma ei taha, et tema sellest kuuleb," rääkis Indrek. „Proua ei salli seda inimest, aga minule on ta koolivend, ja et ta on oma eluga õnnetu, sest temal on ju ka naine ja lapsed," luuletas Indrek, „kellest elab lahus, siis polnud tal eile kuhugi minna ja mina mõtlesin ta seks ööks sinna ko-

likambrisse peita, sest täna pidi ta linnast välja sõitma. Tahtsin teid juba õhtul hoiatada, et te teaks, aga pärast mõtlesin, et ehk läheb see number niisamuti läbi, aga, näe, ei läinud. Nii et kui te nüüd tahate, et mul ei tuleks prouaga jälle mingit niisukest — te ju teate, mis ma mõtlen —, siis pidage oma suu ja mitte ainult proua enda, vaid ka üldse kõigi vastu, sest niisukesed asjad lendavad nagu kulutuli suust suhu ja on peagi otsaga proua kõrvus."

„Härra võib üsna kindel ja rahul olla, Tiina suu jääb täiesti lukku," ütles tüdruk, nagu räägiks ta väikese Tikiga. „Ja ega ma lastepesu pärast poleks ülesse läinudki, aga see proua valge kleit, see tegi seda kõik," seletas Tiina edasi.

„No näete," rääkis Indrek ja püüdis asja nagu naljaks pöörata, „kohe on proua platsis, kas või oma kleidigagi, kui meie kahekesi püüame tema eest midagi varjata. Sellepärast olge valvel."

XIII.

Nagu Indrekul Tiinaga ja kojanaisel oma vanamehega, samuti olid ka Karinil omad saladused, mille arv ja ulatus näis päev-päevalt kasvavat. Indrek aimas seda Karini teguviisist, aga ka siin-seal pillatud sõnust. Sest ühel ilusal päeval ütles ta Indrekule üsna lihtsalt:

„Mul oleks raha vaja."

„Kui palju?" küsis Indrek.

„Sinul nii palju ei ole," vastas Karin.

„Kust sina seda tead," ütles Indrek. „Mul on pangas jooksev arvegi."

„Mis?" hüüdis Karin imestunult. „Sinul on pangas jooksev arve ja mina ei teagi. Tähendab, sul on minu ees juba saladused. Aga kas sa mäletad veel, et meie lubasime mängida lahtiste kaartidega, nagu sina ikka ütled? Mäletad?"

„Mäletan," vastas Indrek. „Aga ainult siis, kui mängivad mõlemad nõnda."

„Minul ei ole sinu ees saladusi," ütles Karin, „ja mis on, need on nii tühised, et neist ei maksa rääkidagi. Niisukesed saladused on igal naisel, sest muidu ei saa ju eladagi. Aga et sina korjad panka raha, see on juba hoopis teine asi. Palju sul seal on?"

„Milleks ma sulle seda pean ütlema," vastas Indrek.

„Ma tahan sinult laenata, selleks," ütles Karin.

„Mitu protsenti maksad?" küsis Indrek.

„Maksan sedasama mis pankki," vastas Karin asja-

likult, ja sellest taipas Indrek, et ta ei naljata rahahankimisega.

„Sinult pean rohkem saama kui pangalt," seletas Indrek, „sest sinu käes võib raha palju kergemini kaotsi minna."

„Küll oled sa äriasjus rumal!" hüüdis Karin nüüd. „Minu käes on rahal palju kindlam paik kui pangas, sest pangad lähevad meie päevil palju kergemini pankrotti kui majaomanik. Ja minul on ometi maja, seda sa tead, ja kui palju tema peal võlga, seda sa tead ka. Kui suur summa sul pangas on? Või kui sa seda ei taha öelda, siis ütle mulle, millal sa hakkasid korjama, siis ma võin ligilähedalt isegi välja arvata, kui palju sul olla võiks."

Indrek nimetas esimese sissemaksu tähtaja ja kui Karin oli natukene aega mõelnud, hüüdis ta:

„Siis pole sul ju veel midagi! Sellest ei aita minule. Mul oleks vähemalt kaks-kolmsada tuhat vaja. Aga nii palju sinul ju olla ei või."

„Seda muidugi mitte," oli Indrek nõus. „Aga mis sa nii palju rahaga teed? Tahad endale mõnda kasukmantlit või palantiini osta, Pariisist kleiti välja tellida?" küsis ta pooleldi naljatavalt, pooleldi tõsiselt.

„Sa oled togu," ütles Karin ja lisas siis nagu südametäiega: „Tahan hakata äri ajama. Mehed lähevad kõik pankrotti, nüüd on naiste käes kord."

„Pankrotti minna," jätkas Indrek samal toonil.

„Ei," hüüdis Karin vastu, „vaid raha teha! Raha, raha, raha! Mõistad?"

„Sa mõtled muidugi ühes mõne teisega tegutseda," rääkis Indrek, „sest ega siis paarisajast tuhandest muidu piisa. On see teine või teised ka naised?"

„See ei puutu sinusse," vastas Karin.

„Tähendab, mehed," järeldas Indrek.

„Tähendab, tähendab!" hüüdis Karin, „mitte midagi ei tähenda see. Võib-olla mehed, võib-olla naised, võib-olla ka mõlemad segi. Kõike võib see tähendada."

Nad vaikisid mõttes mõlemad natukese aega. Siis lausus Indrek:

„Sa pead siis majale veel teise obligatsiooni tegema, ega muud ei aita."

„Ometi taipasid kord!" hüüdis Karin vastu. „Milleks ma siis sinu juurde tulin. Ma ei saa ju obligatsiooni ilma sinuta teha, sa oled ju mu mees, mu eestkostja. Ja nüüd küsin ma sinult üsna lihtsalt: kas oled nõus uue obligatsiooniga või mitte?"

Indrek vastas ilma igasuguse mõtlemiseta:

„Ei ole."

„Miks siis mitte?" küsis Karin. „On see maja minu või sinu?"

„Maja on sinu," kinnitas Indrek.

„Oled sa ise öelnud, et sina minu varanduseasjadesse ei sega? Oled sa seda tõotanud?" päris Karin nagu vannutades.

„Olen," vastas Indrek, „aga..."

„Mitte mingit aga enam, kui sa seda oled tõotanud!" hüüdis Karin püsti karates. „Oled tõotanud, siis täida seda, sest tõotus on sama hea kui vannegi. Tõotus on sama hea, nagu oleksime abieluvaranduse lahutanud, ainult vormitäitmise pärast pead oma nõusoleku andma. Nõnda saan mina sellest aru."

„Mina just niisama," ütles Iindrek, „kuid..."

„Siis jäta kõik oma kuid ja agad!" hüüdis Karin vahele.

„Kannata ometi natukenegi," ütles Indrek manitsevalt, „ega see asi sul jalamaid põlema lähe. Mina tahan seda öelda, et kui meie varandused oleksid juba lahus ja minul ometi oleks võimalik seda obligatsioonitegemist takistada, siis teeksin ma seda, teeksin seda mitte enese, vaid sinu ja meie laste pärast."

„Aga mina tahan seda obligatsiooni teha ka just iseenda ja oma laste pärast, sind ei arvesta ma üldse mitte," vastas Karin.

„Siis lähevad meie arvamised diametraalselt lahku, pole midagi parata," lausus Indrek. „Sina tahad ma ei tea millega riskida, aga minu arvates pole praegu üldse soodus silmapilk riskimiseks, ammugi mitte sinul, sest sul pole kogemusi."

„Aga ilmas leidub ometi inimesi, kel on kogemused!" hüüdis Karin.

„Mina annaksin sulle nõu neid inimesi lasta iseoma rahaga riskida," ütles Indrek.

„Armas mees, mina ei vaja praegu sinu nõu, vaid tahan ainult sinu nõusolekut, ei või jaa?" vastas Karin.

„Kuna mul puuduvad sinu kavatsuste kohta igasugused andmed, siis ei," ütles Indrek.

„Ja see on sinu viimane sõna?" küsis Karin ähvardavalt.

„See on minu viimane," kinnitas Indrek.

„Siis lasen ma oma varanduse sinu omast lahutada, aga jalamaid!" karjus Karin vihaselt, endal peaaegu nutt varaks.

„Sul on kergem oma abielu lahutada kui abieluvarandust," ütles Indrek.

„Siis lasengi ka oma abielu lahutada, aga sinu lupardiks ma enam ei hakka! Veel täna annan asja advokaadi kätte," karjus Karin suure ägedusega.

„Aga kas sul lahutamiseks põhjust on?" küsis Indrek nagu õrritades.

„Küll mina juba põhjused leian," vastas Karin. „Ilmas on veel mehi, kellega võib abielu rikkuda."

„Aga kui sina tahad abielu lahutada, siis pole sellest küll, et sina ise abielu rikud, vaid mina peaksin seda tegema," seletas Indrek.

„Siis lähen lihtsalt sinu juurest ära, istu üksi, kui tahad!" vastas Karin, kargas suure hooga Indreku ette ja karjus värisevail huulil: „Kui sina mulle abielulahutust ka ei anna, siis tapan su ära. Pea seda meeles! Või lasen su tappa!"

„Viimane oleks igatahes kindlam," lausus Indrek, „sest tapmine nõuab teatud vilumust ja sinul seda minu teada ei ole. Kui ma sulle nõu tohin anda, siis vali kedagi, kes on kauemat aega Maailmasõjas praktiseerinud. Meie oma Vabadussõja kangelased selleks ei kõlba, sest nemad olid tapatalgul nii-öelda olude

sunnil ja idee pärast ja sellistest ei saa kunagi head mõrtsukat."

„Ma lasen su maha lüüa nagu konna ja selleks jätkub igast pätistki!" karjus Karin otse hambaid kiristades ja nagu iga silmapilk valmis ise käsitsi Indrekule kallale kargama.

„Pättide kangelastegudele oma tulevikku ära ehita," ütles Indrek. „Nende vägiteod on minevikus, sest nemad on olnud-inimesed."

„Siis pistan majale tule otsa, põletan kõik ära, teen tuhaks, nii et kui ei saa mina, siis ei saa ka sina! Ja kui ma sedagi ei saa, siis tapan iseenda, nuta siis ühes lastega minu puusärgi juures. Uputan enda ära, lähen auto või trammi alla!"

„See kõik on väga hea ja seda võib muidugi teostada, nagu lehtedest igapäev näha, aga kas sa ei ütleks mulle enne, miks sa seda teed?" küsis Indrek asjalikul toonil.

„Kurat niisuke! Ta alles küsib! Ma räägin ja seletan kogu aeg, aga tema teeb näo, nagu poleks ta veel midagi kuulnud ega näinud. Siis tee kõrvad lahti ja kuula: ma tahan majale obligatsiooni ja kui seda ei saa, siis meie varanduste lahutust, et ma võiksin oma varandusega talitada, nagu heaks arvan."

„Ja kui seda ei saa, siis abielulahutust, minu surma, oma surma või selle maja mahapõletamist," jätkas Indrek Karini toonil.

„Jah, seda kõike tahan ma," kinnitas see.

„Ja mina vastan sulle selle peale," ütles Indrek jällegi asjalikul toonil: „obligatsiooniga pole ma praegu nõus, abieluvaranduse ja abielu enda lahutamisega küll, kuid ainult ühe tingimusega — enne kirjutad maja oma nimelt laste nimele."

„Sa oled tõepoolest hulluks läinud!" hüüdis Karin, nagu ei usuks ta iseenda kõrvu. „Enne maja laste nimele?! Aga milleks või mida ma siis veel lahutan? Arvad sa, et mina hakkan sinu pärast seda vaeva nägema? Ei mõtlegi! Ma võin ilma selletagi teha, mis ma tahan, sina ei saa mind milleski takistada."

„Noh, siis on ju kõik korras," lausus Indrek, „sest minu või enda tapmiseks ei hakka sa ometi minult nõusolekut ootama."

„Sinult ei oota ma enam midagi!" hüüdis Karin ja istus sohvale, kuna ta senini oli tammunud püstijalu, nagu oleks tal iga silmapilk rutt minna. „Issand! kui õnnetu ma olen," ütles ta lõpuks ja hakkas kõigest südamest nutma. „Kunagi veel pole ma nii selgesti tundnud, mis tähendab — olla naine. Naine!" karjus ta iseend inetult osatades. „Mitte naine, vaid näru! Närude näru, aga mitte naine! Mis ma siis nõnda olen? Mitte midagi! Veel vähem kui mitte midagi. Mul on hale meel iseenda ja kõigi naiste pärast. Nüüd saan alles aru, miks kõik tahavad poega ja miks kõik olid minu peale kadedad, kui ma sain poja. Ja kuidas nad rõõmustasid, kui mu poeg suri! Seda ütlesid nad mulle näkku. Siis ma ei saanud sellest aru, aga nüüd mõistan. Siis tulid kõik naised mesimagusate nägudega, et küll jumal annab uue. Kuradile oleks tahtnud neid saata ühes oma jumalaga. Neil on kusagil mõni jumal! Naistel on jumal!? Naistel pole midagi! Neil on ainult mees ja kui meest ei ole, siis pole neil üldse midagi. . ."

Indrek ei lausunud sõnagi, ta laskis Karinil rääkida ja nutta, arutada ja targutada, sest see rahustas teda kõige paremini. Ja kui ta arvas olevat õige aja, siis küsis ta üsna vaikselt ja rahulikult:

„Nüüd oled sa naised tuhaks ja tolmuks teinud, mehed orgi otsa ajanud ja kogu maailma peeneks jahvatanud, kas sa ehk nüüd ei ütleks mulle, mispärast sa õieti kõike seda teed?"

„Ole obligatsiooniga nõus, siis ütlen," vastas Karin silmi pühkides ja lisas: „Näe, rätik märg nagu kalts, aga sinule on see muidugi ükskõik."

„Mulle pole see sugugi ükskõik, aga obligatsiooniga ei saa ma siiski nõus olla," vastas Indrek. „Sinu enda pärast ma ehk veel kuidagi, aga laste pärast ei, sest nemad on väikesed."

„Vana laul," hüüdis Karin põlglikult, „lapsed on muidugi tähtsamad kui ema. Aga kui needsamad lapsed saavad ükskord emaks, siis pole nad jällegi enam tähtsad. Kuidas mina kasvasin, kas minu vanematel oli maja?"

„Sinu vanemad oskasid midagi teha ja tahtsid teha, aga sina ei oska ega tahagi midagi teha," ütles Indrek nüüd.

„Aga milleks siis just mina pean midagi teha oskama ja tahtma?" küsis Karin. „Mis asjamees siis sina õige mul oled?"

„Mina olen umbes samasugune asjamees nagu sinagi," vastas Indrek. „Ka mina ei oska ja võib-olla ei taha õieti midagi teha. Väike saladus sulle: kutseta õpetajaid hakatakse lahti registreerima ja mina olen üks neist. Siis tuleb ehk aeg, kus peame vürtspoodnikuks hakkama, nagu sinu vanemadki. Hoia obligatsioonitegemine selleks ajaks."

See rabas Karinit nii masendavalt, et ta ei saanud hulgal ajal sõna suust, vahtis ainult pärani silmil, milles veel pisarate jäljed, Indrekule peaaegu arutult otsa.

„Sa ajad mu hulluks," lausus ta lõpuks. „Mina sinuga vürtspoodnikuks? Aga, Issand halasta, milleks siis ema laskis mind koolis käia, milleks ma õppisin vene ja saksa keelt? Ja sina niisamuti, milleks seda kõike, kui ometi lõpetame vürtspoega, nagu sina ütled?"

„Aga mis siis teha, kui millegi muuga ei oska enesele ülespidamist teenida," vastas Indrek.

„Meil on ju alles see maja!" hüüdis Karin.

„Noh, aga siis ei tohi ju temale obligatsiooni peale teha, muidu võib ta üleöö jumal teab kelle omaks saada," seletas Indrek. „Läheb oksjonile ja siis ostab see, kel raha, ja kuna meil teda ei ole, noh, siis tulebki see, mis ma ütlesin — vürtspood ja muud niisugused asjad."

„Ah sa igavene võrukael!" hüüdis Karin nüüd. „Tähendab, vürtspoe ja kõik muu mõtlesid sa ainult

selleks välja, et mulle hirmu nahka ajada ja mind sundida oma kavatsusest loobuma. Tunnen su nükkeid! Aga, näe, mina sind ja su vürtspoodi ei karda. Sest pea meeles, niisugused asjad mind ei hirmuta, sest mul on tuhat korda kergem ratta alla või vette minna kui langeda tagasi oma vanemate seisukorda. Sellepärast elan üsna rõõmsalt edasi ja kui lõpp, siis lõpp."

Selle peale võttis Karin käekotist peegli ja vaatles end.

„Lihtsalt hirmus, kuidas ma välja näen!" hüüdis ta. „Kuhu ma nõnda lähen! Kõik näevad kohe, et ohoh! see naine on mehe käest peapesu saanud. Tähendab, tahtis raha või on tal teised mehed. Nõnda mõtleb iga vastutulija, kui näeb naise nutetud silmi. Kõik arvavad praegu, et naistel polegi muud südamel, kui aga raha ja võõrad mehed. Ja ongi õige: kui pole raha, siis on ometi veel võõrad mehedki."

„Ka need maksavad varsti raha, kui naiste arv liialt ülekaalu tõuseb," tähendas Indrek.

„Ilusate ja noorte arv ei tõuse kunagi ülekaalu," ütles Karin ja tõusis sohvalt.

„Kuniks piisab siinilmas noorusest ja ilust!" ohkas Indrek.

„Näe piisab jah!" vastas Karin jonnakalt ja upsakalt ning lahkus toast. Ta läks oma silmi pesema ja kogu nägu kohendama, sest kõik oli vormist väljas. Aga natukese aja pärast kostsid ta sammud uuesti ja kui ta jällegi Indreku juurde tuppa astus, olid tal juba üleriided seljas ja kübar peas.

„Tead, kallis mees," ütles ta kindaid kätte kiskudes ja neid kinni nööpides, „ma mõtlesin järele, sellest summast ehk aitaks mulle, mis sul pangas hoiul. Kas sa oleksid valmis seda mulle andma või tegid sa esiteks ainult nalja?"

„Selle sa võid hommepäev saada," ütles Indrek. „Kui soovid, kirjutan sulle siinsamas kohe tšeki, et poleks enam kahtlust."

„Kui sa oleksid nii kallis," vastas Karin, ja nõnda Indrek võttiski tšekiraamatu ja hakkas kirjutama, kuna

Karin seisis tema selja taga ja vaatas, millise summa ta paberile paneb.

„Kolm tuhat jätan enesele seemneks," ütles Indrek kirjutades, „nõnda tuleb sinule ümmarik summa."

„Issand, kui hea sa vahel oled!" ohkas Karin otse südamest.

„Oleks mul rohkem raha, siis oleksin sagedamini nii hea," vastas Indrek.

„Ma kaon parem ruttu," ütles Karin tšekki käekotti pannes, „muidu lähme jällegi riidu."

„Aga mis siis veel, kui raha juba käes!" hüüdis Indrek naisele järele, kes läks juba uksest välja. Kuid kuuldes neid sõnu, ta avas ukse uuesti, pistis pea prao vahele ja ütles:

„Näe, on jah nõnda! Kiuste on! Oleks sul nii palju raha kui kulub, siis võiks ma lasta end sinu eest kas või risti lüüa."

„Ainult siis, kui sa võiksid kõigile, kes su risti alla tulevad, tões ja vaimus öelda, et teed seda puhtast armastusest," vastas Indrek. Aga need sõnad ärritasid Karinit sedavõrd, et ta kargas uuesti tuppa ja ütles:

„Ja muidugi oleks see puhtast armastusest. Sest mõne teise pärast ei hakkaks ma ristile ronima, kuigi tal oleks nii palju raha kui kulub. Tähendab, on ju armastus."

„Tähendab on ju," kinnitas Indrek. „Sest enne oli nõnda, et kui oli veri, siis oli ka armastus, nüüd on vere asemel raha."

„Tähendab ka enne oli midagi muud, aga ei olnud puhas armastus," järeldas Karin.

„Ikka on olnud midagi muud, mitte aga puhas armastus," ütles Indrek.

„Aga mis sa siis räägid?" küsis Karin.

„Ei midagi muud, kui et vaesel inimesel on vähe raha, niisiis saab ta ka vähe armastust. Aga verd on tal sama palju kui rikkalgi. Mõistad, naine?" ütles Indrek peaaegu nukralt.

Karin seisis natukese aega keset põrandat ja mõtles Indreku sõnade üle järele, siis avas ta käekoti, võt-

tis sealt tšeki ja pani selle Indreku ette lauale ja ütles:

„Säh, võta oma raha, mina teda ei taha. On sul verd rohkem, siis anna seda."

Ütles, pöördus silmapilkselt ümber ja läks uksest välja, ilma et Indrek oleks saanud kätt või jalga liigutada. Ainult ühte tundis ta sel silmapilgul — kui pööraselt see naine talle meeldis. Oleks tal taipu olnud nüüd Indrekult küsida nõusolekut obligatsioonitegemiseks, siis poleks see suutnud talle midagi keelda, mitte midagi. Aga ta ei küsinud, vaid läks lihtsalt uksest välja. Kuhu? Seda Indrek ei teadnud, aga ta oleks tahtnud teada ja oleks võinud peaaegu talle tänavale järele joosta. Õieti seda ta oleks ehk pidanudki tegema, sest see oleks ehk tähendanud, et tal on verd rohkem kui raha, nagu Karin oli öelnud. Aga nüüd näis nõnda, et ta oli tõepoolest vaene, tal polnud palju raha ega ka verd. Ja et Karin talle siiski meeldis, kuigi oli ta oma naine, siis tekkis tal äkki mingisugune ebamäärane kahtlus: aga mis siis, kui Karin polegi enam ainult tema naine? mis siis, kui ta ehk just sellepärast täna meeldiski nii väga, et ta on temale juba võõras naine või et ta on vähemalt selleks juba saamas? Jah, muidu olekski asi peaaegu ebaloomulik, sest Indrek ei tunne praegu ühtegi meest, kellele meeldiks ta oma naine või kes näeks selle voorusi, kõik on aina vaimustuses võõraist naistest.

Järgmisel päeval Indrek pakkus oma tšekki uuesti Karinile. Pika mangumise peale ta võttis selle vastu. Millegipärast rahustas see Indreku südant. Aga mõni aeg hiljem, kui ta astus sisse Karini ema uude vürtspoodi, et vaadata ja kuulda, kuidas tema elab, kaebas see, et asi kippuvat üsna täbaraks minema, pane kas või pood kinni, sest ei saa kuidagi enam kaupa sisse, nii suur rahapuudus, sest kõik, mis tuleb, valgub mujale.

„Aga kuhu mujale see siis kõik valgub?" küsis Indrek.

Sellele eit ei andnud esiteks otsekohest vastust, aga kui Indrek peale käis ja eidele oma abi lubas, siis ta seletas, et alguses võtnud raha ainult vanamees, sest ta uskuvat ja otsivat ikka veel mingisugust õnnelikku „otsa", mis aitaks ta korraga uuesti jalule. Viimastel päevadel aga hakanud raha tahtma ka Karin. Temalgi olevat mingisugused kavatsused, mis just, seda ema ei teadnud.

„Vanamehega sai ikka veel nii või teisiti," kurtis ema, „sest temal pole ju õigust võtta, aga mis ma siis Karinile saan öelda, tema raha see siin minu käes ju ongi. Ma enne ei uskunud, aga nüüd hakkan nägema, et temal on nagu isa veri: tema usub ja loodab, aina usub ja loodab, et kusagil on midagi või kedagi, kes ajab ta jalurikkaks. Öelge nüüd ise, kust see rikkus, tule jumal appi, peab siis kõigile korraga kokku valguma. Vanameeski, nagu meeletu teine, midagi ei viitsi ega läbe enam teha, muud kui ajaks kas või ratsa rikkust taga. Ja sina, väimeespoeg, ma tean, et sina tegid selleks kõige rohkem, et mind siia sokutada, aga ära pane pahaks, kui mina, vanainimene, sulle ütlen, et Karinit ei pea sa õieti vaos. Sina annad temale liiga suure voli. Enne kantseldasin teda mina ja nüüd pead seda tegema sina, muidu ta läheb sul käest metsa, mina tunnen teda, sest mina olen teda kasvatanud. Ja tead, Indrek, mis ma sulle veel juba ammugi olen tahtnud öelda, aga ikka olen seda edasi lükanud, sest mina olen sind ikka pisut nagu kart. Aga sestsaadik, kust ma kuulsin, et just sina mu siia sokutasid, kadus mul hirm ära. Tõsi jutt, väimeespoeg! Ja sellepärast ma nüüd julgengi sulle öelda, et sina ei pea oma naist õieti naise eest."

„Kuis nii?" küsis Indrek arusaamatuses.

„Naist peab pidama nagu noort hobust — ohjad pingul ja valjad peas. Kangvaljad, need on naisele kõige paremad. Usu, väimeespoeg, naine ei tunne muidu oma väärtust, ei usu, et mehel temast midagi on, ei usu sedagi, et mees teda armastab."

„Ema, nüüd pole enam endine aeg," ütles Indrek.

„Ja sina usud, et naine muutub sama ruttu kui aeg," vastas eit. „Ei, lapsuke, meeski ei muutu nii ruttu kui aeg. Vahetavad teised ainult riideid, muud midagi. Olen neid kogu elu näinud ja näen neid ka tänapäev, kingad ja kleidid on teised, inimesed üsna endised. Sina otsustad Karini kleitide järele; see on kõik."

„Ei, vaid Karin on tõepoolest iseseisev inimene, tal on oma varandus, oma sissetulek," seletas Indrek.

„See ongi tema õnnetus," arvas eit. „Ma ütlesin küll tol korral vanamehele, et ära kirjuta maja Karinile, vaid tema lastele, muidu läheb ta liiga suureliseks. Noh, nüüd ongi. Tead, väimeespoeg, mul on mõnikord teie elu pärast otse hirm."

„Ära karda, ema, tühja, Karinil on hea süda," rahustas Indrek, aga endal rahutus aina kasvas rinnas, sest ta oli veendunud, et ema pidi palju rohkem teadma, kui Indrekule rääkis, muidu tal poleks olnud mingit mõtet sedagi rääkida.

Üks oli Indrekul nüüd ometi selge: Karin tarvitab raha kaugelt üle oma sissetulekute. Kuhu ta selle paneb? Teeb ta tõesti katset mingisuguse äriga? Aga millisega? Tema summad on lõpuks siiski liiga väikesed, et nendega midagi ette võtta, isegi kui oleks oskus. Muidugi, temal on omad abilised; huvitav, kes need võiksid olla. Paralepp ehk, sest sel on sidemed Köögertaliga ja teistega. Või on ehk see võimatu võimalik, et Karin on astunud mingisse ühendusse otseteed Köögertaliga? Aga mis tähendus oleks siis Karini summadel?

XIV.

Üks mõte pentsikum kui teine vaevas Indreku peaaju. Ainukeseks puhkuseks ja lohutuseks oli talle töö, ja seda hakkas ta tegema palju suurema agarusega kui tänini. Teen veel nüüd, mõtles ta, kes teab, kuniks sedagi. Ja ta seadis nõnda, et oleks hästi palju ja sagedasti kirjalikke töid, mille läbivaatamine ei annaks tal kodugi vaba aega. Aastaid polnud ta seda tööd armastanud, aga nüüd otsis ta temast rahuldust, nii imelikult muutlikud on päevad. Kord oli ta ihanud tööd, mis nõuaks mõtet, praegu ta nagu kartis mõtteid, sellepärast oli lihtne tehniline askeldus kõige meeldivam. Enne ärritas teda laste kisa ja nende vallatused, nüüd leidis ta neis vaheldust, sest need sundisid teda paratamatult tegelema kõrvaliste ja tühiste asjadega, mis ei lasknud ilmuda häirivaid mõtteid.

Indreku ametivennad panid tähele, et tema oleks nagu hakanud oma töö vastu tundma erilist huvi ja poleks nagu tahtnudki kooliruumest lahkuda pärast õppetöö lõppu.

„Iga asi, mis hakkab käest ära minema, muutub armsaks," seletas Indrek kord teisele õpetajale, nimega Kalvi, kes näost valge kui lubi.

„Ah, mis teil viga!" ohkas see vastu. „Teie olete rikas inimene. Tulge minu naha sisse ja elage selles ükski aasta, küllap siis näete, kas veel mingisugune töö teile armsaks muutub. Jooksed küll hommikust õhtuni töö järele, aga teda armastada, noh, ma tänan

väga! Kus on see inimene, kes armastab oma vannet ja needust. Öeldakse küll mõne naise kohta, et see armastab meest, kes teda petab, aga ma pole inimest kuulnud, kes armastaks tapvat tööd."

„Mina olen praegu see inimene," vastas Indrek naljatades, „või kui ma veel õieti ei ole, siis võib minust tulevikus saada."

„Te ainult usute seda," vastas Kalvi, „aga kui teil ükskord tõesti minu seisukord kätte tuleks, et teil oleks kaelas neli last ja haige naine, nii et te peaks hommikust õhtuni päev päeva kõrval ainult ühte mõtlema, kuidas aga neid toita ja katta, küll ma siis näeksin, kas te oma tööd veel armastate. Uskuge, et hakkate teda vihkama ja põlgama, kuigi teete teda hädasunnil seda suurema innuga edasi, kuni ta muutub teile vastikuks, läilaks ja lõpuks üsna ükskõikseks. Siis olete põhjas, kust pole enam tõusu. Uskuge, aga ma ei valeta, kui ütlen, et minule pole ükskõikne mitte ainult minu igapäevane töö, vaid ka ma ise, minu lapsed ja naine, kelle eest ma muretsen."

„Kui ehk mina eksin tapva töö armastuses," ütles Indrek, „siis teie eksite tingimata oma ükskõiksuses. Katsuks keegi teilt teie koormat ära võtta, teda kergendadagi, siis poleks teie ükskõiksust enam kusagil."

„Tähendab, te arvate surma, mis tuleks mõne lapse või haige naise järele?" küsis Kalvi.

„Kas või surma," vastas Indrek.

„Selle peale olen ma isegi mõelnud," rääkis Kalvi, „ja uskuge või ärge uskuge, aga mul pole tõepoolest midagi selle vastu, kui üks või teine neist sureks, ainuke asi, miks ma surma põlgan, see on — uued kulud. Sest naist või last viisakalt matta on palju raskem kui viisakalt toita. Surnud on nõudlikumad kui elavad. Muidu — jumalarahus! Sest ütelge nüüd isegi, mis on meiesuguse, s. t. minusuguse elu, sest teie olete hoopis teine kaliiber. Teate, õhtuti hilja mõnikord, kui ma olen tööst nõnda väsinud, et silmade ees lööb virvendama ja peas tallavad nagu kihulased tuult, te mõistate ju, mis ma mõtlen, siis lähen ma nagu mõni põranda-

alune ihuüksi tänavale lonkima. Saate aru — ihuüksi. See ei tähenda mitte seda, et mul poleks kedagi kaasas, ütleme, näiteks, pole naist käsivarres või last käekõrval, vaid et mina tunnen siis, nagu oleksin mina sel silmapilgul puhtüksinda maailmas, ihuüksi. Pole kedagi teist peale minu. Ehk kui ongi, siis on need sootuks teissugused, minust lahkuminevad olendid, kellega minul pole mingit sarnasust ega ühendust. Pole vähematki kokkupuutumist, sest nemad asuvad nagu teisel pinnal, isegi teisel planeedil. Niisugused on minule siis teised inimesed. Mina tunnen siis rohkem sugulust mõne hulkuva koeraga või väsinud hobusekronuga kui teiste inimestega. Ükskord nägin ma nõnda jalutades autot, mis ei tahtnud kuidagi vedu võtta, ja uskuge või mitte, see on üsna teine asi, aga mina kinnitan teile, et äkki tundsin siis, et mina olen selle haisva masinaga lähemalt sugulane kui ükskõik kellega kogu maailma inimestest."

„Lähemalt isegi kui oma lastega?" küsis Indrek.

„Isegi lähemalt kui oma lastega," kinnitas Kalvi, ja tema kurnatud lubivalge nägu kiskus virilale naerule. „Sest öelge mulle ometi, mis ühendus või sugulus võib minul olla nende kahejalgsetega, kes istuvad kõigis neis lokaales, millest mina käin mööda, silmad virvendavad peas, kus kihulased tallavad tuult? Ennemuiste ehk oli ometi niigi palju, et minusugune õpetas nende lapsi, aga nüüd pole neil kahejalgseil lapsi ka mitte, sest haisvad masinad põrutavad kõik naised enneaegu ära. Ja õieti öelda, kuhu see praegune naine oma lapse panekski või mis ta temaga teeks, sest kõhtu tal ei ole, puusa ei ole, rinda ei ole, nii et mina arvan mõnikord hilja õhtul kõndides, et kas tal vaesekesel muudki midagi on. Ainult sääred! Ja kui mina nüüd mõtlen, et minu omad tütred kord kasvavad — mul on nad kõik tütred, sest loodus muretseb nõrgema poole abiliste eest ja minu naine on nõrgem kui mina, — ja et ka neil pole enam kõhtu, puusa ega rinda, siis tundub mulle, et pole neil sugulust ei minuga ega oma haige emaga, vaid neid oleks nagu jumal teab kes

sigitanud või ilmale kandnud. Ja ometi on meie abielu puhas, täiesti puhas, see on ainuke lohutus mu elus. Mitu korda olen mõelnud, et kuidas küll need mehed saavad rahulikult elada, kes ei tea, kus nende naised käivad või mis nad teevad."

„No näete," tähendas Indrek siin, „teile pole veel maailm sugugi ükskõik, kui te nõnda võite mõelda. Kes on veel huvitatud oma naisest, see on huvitatud kogu maailmast."

Indrek lõpetas seks korraks jutu, sest talle näis, et Kalvi teab temast ja Karinist midagi, millest ei tihka rääkida, ainult piirleb oma sõnadega hädaohtliku küsimuse läheduses nagu liblikas tule ümber. Kogu tema pikk sissejuhatus oma tapvast tööst ja kõigest muust oli ehk ainult selleks, et maskeerida paari viimast sõna: kuidas küll need mehed saavad elada, kes ei tea, kus nende naised käivad ja mis nad teevad. Jah, see oli kogu tema pika rääkimise mõte ja eesmärk, otsustas Indrek endamisi.

Selle tagajärjeks oli, et Indrek kutsus samal päeval Karinit jalutama, aga sel polnud võimalik minna, sest ta oli enda juba kuhugi mujale lubanud. Järgmisel päeval Indrek tahtis üheskoos minna kinno, aga ka selleks polnud Karinil mahti. Samuti Indrek pidi üksinda minema teatrisse ja kontserdile, kui ta üldse sinna tahtis minna.

„Sa oled ikka naljakas," ütles Karin, „aastate kaupa pole sul minu tarvis aega, aina töö ja töö, nagu oleksid mõni pärisori, nüüd korraga — tule, lähme, nagu oleks mina mõni asi, mida võib varna otsast võtta. Mul on ju ometi ka oma tutvused ja kohustused. Pealegi kodus oleme niikuinii alati ninapidi koos, siis vähemalt väljaski võib pisut puhata ja lahutust leida. Need on su omad sõnad, kui sa tahad õieti teada."

„Aga nüüd me ei ole ju kodus enam peaaegu kunagi ninapidi koos," hakkas Indrek seletama.

„Ja kui oleme, siis riidleme, nääkleme, eks," ütles Karin vahele. „Aga see pole ometi minu süü."

„See on abielu," püüdis Indrek naljatada.

„Noh, eks me siis ole abielus," ütles Karin mõnitavalt.

Sellega seks korraks lõppeski ja Indrek otsis nagu varemaltki oma kipitavale südamele rahustust kas tööst või jutuajamisest ämmaga ja ametivenna Kalviga. Aga ämm ei teinud enam Indreku ja Karini vaheliste asjadega tegemist, temal olid nüüd omad mured, sootuks uued mured: tema poest või eluruumidest oli leitud piiritust, koostatud protokoll ja nõnda siis oli oodata protsessi ning trahvi. Kes piirituse muretsenud, kas ämm ise või vana Vesiroos, kes käis linnas ringi nagu „möiraja lõukoer", otsides seda head „otsa", mis aitaks tema veel kord jalule, sellest vaikis eit targu. Ütles ainult, tema teinud väga rumalasti, et ta pole ajanud kõike vanamehe süüks, sest siis oleks niihästi rahatrahv kui ka kinniistumine võinud langeda tema kaela. Pannakse aga eit ise istuma, kelle hooleks jätab ta siis poe. Vanameest üksi siia jätta ei või, sest see teeb vististi puhta töö, niisukeseks olevat ta muutunud, ja kedagi teist ei ole. Pane kas või poeuksed hoopis kinni, mis oleks hirmus suur kahju.

„Aga milleks siis niisuguse asjaga jännata," tähendas Indrek.

„Armas aeg!" hüüdis ämm vastu. „Aga millest me peame siis elama? Kõik kauplevad ju temaga. Ega siis nüüdsel ajal keegi piima ja suhkruga omal hinge sees pea. Need toovad rohkem kahju kui kasu. Näe, suuredki lähevad oma suhkruvirnade otsas pankrotti, mis siis veel meiesuguseid putukaid rääkida. Va haljas on ainuüksi, mis annab leiva ja ka leiva kõrvase. Ja mina pole temaga kunagi hangeldanud, vaid ainult natukesehaaval oma inimestele and. Sest muidu nad ütlevad varsti, et mis sest piimagilakkest sinu käest osta, kui me piiritust ei saa, parem lähme ostame piima ka sealt, kust saame piirituse, et oleks üks tee ja kaks asja. Ja nii ta just ongi — iseomale piiritust, lastele piima."

„Tähendab, siis pole parata," lausus Indrek nagu alistunult.

„No ei," vaidles eit kavala muigega vastu, „parata on küll, aga eks me ise olnd seekord pisut ikka koerad ka, ei mõistnud politseile tema õiget osa kätte, nõnda see tuligi. Õigus kah, sest kust see politseigi saab, kui mitte piirituse pealt, kõik tahavad piiritusest elada. Sellepärast ütleb minugi vanamees vahel, et seni kui on ilmas piiritus, pole veel midagi katki, tema päästab hädast suure ja väikese."

Nõnda oli Indreku ämma kuldne arvamine. Ja kui ämm oli temale hiljuti öelnud, et tema kartnud endisel ajal Indrekut, siis see oleks võinud nüüd peaaegu öelda, et tema hakkab kartma oma ämma.

Aga ka oma ametivenna Kalviga oli sama lugu, sest see keris Indrekuga juttu otsides aina mingisuguse hella punkti ümber, kuigi algas harilikult oma tapvast tööst, vaevast ja murest. Ning ikka lõppes kõik sellega, et ta kui ülekohtuselt kannataja hüüdis: mis ta sellest saab, mis see talle annab, mis see talle sisse toob.

Ka tema töö oli nagu omataoline vürtspoepidamine, milles ainukeseks eesmärgiks on sissetulek. Kui maksta Kalvile tema töö eest küllalt kõrget tasu, siis võib-olla ei teeks see töö talle vähematki muret ega vaeva, valmistaks isegi lõbu. Kõik mõtlesid ainult tasu peale ja see oligi, mis määras nende vahekorra tööga. Keegi ei leidnud töös endas midagi väärtuslikku, mille pärast oleks maksnud higistada. Tööga oli samuti nagu usugagi: ükski ei tahtnud muidu uskuda, kui pidi selle eest ikka midagi saama, kui mitte siinilmas, siis vähemalt teiseski — kui mitte muud, siis vähemalt kuldpasuna, mida võib puhuda igavesti, istudes jumala enda paremal käel.

Indreku meel läks nukraks seda mõeldes. Kalvigi pani seda tähele, aga tema arvas, et see on kaastundmusest tema raske seisukorra vastu ja sellepärast rääkis ta veel suurema hooga edasi:

„Seal on see Köögertal, kes läks pankrotti, mis teab tema minu tööst ja vaevast, mis teab tema üldse tööst ja vaevast, aga ometi elab ta pankrotiski paremini kui mina kogu oma varandusega. Pankrott laseb teda samuti pidutseda nagu ennegi."

„Ta pulgestab naise varandust," ütles Indrek.

„Naise varandus, naise varandus!" hüüdis Kalvi. „Eks minu naisel võiks ka mõni varandus olla. Miks temal ei ole? Ütle, miks minu naisel ei ole? Kust sai Köögertali oma selle varanduse? On tal mõni koht, amet, teenistus? Pole ju! Tähendab . . ."

„Tähendab, tal võisid olla rikkad vanemad," ütles Indrek vahele.

„Kõigil naistel ei saa ometi olla rikkad vanemad, nagu sinu omal," vastas Kalvi nüüd.

„Minu naise vanemad on vaesed," ütles Indrek.

„Aga nad olid rikkad, ainult vana Köögertal tegi nad paljaks," ütles Kalvi ja lisas nagu teatud ettevaatusega: „Kas sa võiksid mulle öelda, millega seda seletada, et peale seda, kui Köögertal tegi Vesiroosi paljaks, selle tütar, tähendab sinu abikaasa, käib ikka veel Köögertali juures, kui see oma sõpradega praalib? Ta praalib ju nii-öelda Vesiroosi, see tähendab tema ainukese lapse, sinu abikaasa rahaga — eks ole nõnda? Ja see laps ise läheb praalib kaasa, mis? Kuidas teie, armas ametivend, selle peale vaatate?"

„Mina pole õieti selle üle järele mõelnudki," ütles Indrek, „aga kuna minu naine on iseseisev inimene..."

„Kuis nii iseseisev, ta on ju teie naine?" küsis Kalvi.

„Kas siis naine ei või iseseisev olla?" küsis Indrek vastu.

„Aga kuidas ta siis seda mõtleb olla?" küsis Kalvi uuesti. „Kas mina, näiteks, olen iseseisev, kuigi mul on haige naine, kes mind milleski ei sega? Kas ma saan midagi teha, mis ei heidaks varju minu laste ja nende ema peale? Teate, see vari langeb nende peale hauaski ja kui me läheme ükskord kõik ilusasti taeva, siis seisab laste selja taga nende vanemate vari, naiste

selja taga meeste ja meeste selja taga nende naiste vari. Nõnda arvan mina. Abielu ainuke mõte ongi see, et inimene pole enam iseseisev, vastasel korral pole mingit abielu. Seda olen ma selle aja jooksul, kus mu naine lamab, põhjani ja kindlasti järele mõelnud."

„Aga kuidas hakkab see sellega kokku, mis te mulle kord varemalt rääkisite ükskõiksusest?" küsis Indrek. „Te ju ütlesite tol korral, et tunnete end haisva autoga lähemas suguluses kui oma naise või lastega."

„See on hoopis teine asi!" hüüdis Kalvi. „Siis ma rääkisin tundmusest, aga nüüd mõttest."

„Aga minu naisel on ehk ka niisugune tundmus, et tema seisab Köögertaliga lähemas suguluses kui oma isa Vesiroosiga," ütles Indrek naerdes, „sellepärast lähebki selle praalingule ja ei hooli oma isast ja tema tundmusist põrmugi."

„Hea küll, et isaga tunneb nõnda," oli Kalvi nõus, „aga tal on ju mees ja lapsed."

„Võib-olla on ka need temale kaugemad sugulased kui mõni haisev auto," naeris Indrek, nagu võtaks ta kõik ainult rumala naljana.

„No kuulge!" hüüdis Kalvi nagu etteheitvalt, ei lausunud aga enam sõnagi vastuseks, kui Indrek talle ütles:

„Aga see on ju teie oma tundmuste loogika."

Läks mõni päev mööda, siis Kalvi otsis Indrekuga uuesti juttu ja nüüd juba ütles ta sissejuhatuseks, et tema peab end Indreku sõbraks, ja kuna ta peale selle on veel tema ametivend, siis tunneb end kohustatud olevat midagi rääkima, millest muidu peaks vaikima. Ja Indrek, jumala pärast, ärgu mõistku seda halvasti, sest tema, Kalvi, teeb seda ainult hea pärast. Pika ja ettevaatliku sissejuhatuse järel küsis ta nagu üllatavalt:

„Kas teie teate, mis mees on õieti see advokaat Paralepp? On ta ka mõni pankrottmeister või midagi selletaolist?"

Aga Indrek ei teadnud Paralepa kohta midagi erilist.

„Ka tema võtab Köögertali praalinguist osa," rääkis Kalvi.

„Köögertal on tema klient, vististi sellepärast," arvas Indrek.

„Teie abikaasa on vist ka tema klient," ütles Kalvi.

„Jah, ta laskis teda oma majale obligatsiooni teha," seletas Indrek.

„Nojah, siis sellepärast nad istusidki Köögertali juures kõrvuti lauas ja sõitsid pärast üheskoos koju," jätkas Kalvi ja Indrek ootas juba teatud kärsitusega, et mis nüüd tuleb. Aga ei tulnud esiotsa midagi muud, kui et Kalvi ainult küsis:

„Teie ise muidugi ei tea, mis sellest kojusõidust räägitakse?"

Indrek ei vastanud sellele midagi, vahtis ainult Kalvile otsa ja mõtles, kuidas küll seda osata naljaks pöörda, mida teine kavatseb temale öelda. Sest millestki seletamatust immitses Indrekusse aimus, et mitte sõbralikud tundmused ei ajanud Kalvit rääkima, vaid kahjurõõm. See mehike oli oma abieluga hirmus õnnetu, ja nagu kõik õnnetud harilikult, mõtles ka tema, et teised kõik on hirmus õnnelikud, eriti veel need, kes temast jõukamad, nagu Indrek, ja sellepärast ei olnud tema südamele paitavamat palsamit, kui et saaks mõnele arvatavale õnnelikule kuidagi öelda, ärgu ta nii väga tema nina all uhkutsegu ja rõõmutsegu, sest kuigi tema, Kalvi naine lamab voodis, siis teiste naised teevad sedasama, ainult mitte üksi, vaid teiste meeste kaenlas. Inimese jumaliku loomuse tõttu pidi selline teadvus Kalvisse otse õnnestavalt mõjuma. Ta pidi tundma, et mitte ainult tema abielu pole niiöelda ilma naiseta, vaid et ka teistes abieludes puuduvad sageli naised. Tähendab üldine seisukord oli niisugune: abielud on, aga abielunaised ja -mehed puuduvad, sest nemad on kas vigased või nad elutsevad väljaspool abielu. Seda viimast tahtis Kalvi Indrekulegi sõbramehe poolest meelde tuletada, kui ta

astus otse tema ette ja kähises nagu sügavas kõlbelises vihas:

„Autojuht lärmab kogu linnas, et Paralepp suudelnud teie naist autos."

„Väga rumal autojuht, kui ta nõnda lärmab, sest varsti ei julge enam ükski viisakas inimene temaga sõita," ütles Indrek.

See vastus mõjus Kalvisse otse rabavalt. Mis see siis nüüd on? Kõik oli ju selleks olemas, et teine vähemalt tõsisekski muutuks, aga selle asemel paljas rumal nali. See päästis Kalvis kõlbelise pahameele valla ja ta ütles:

„Poleks ime, kui teid lahti registreeritakse, sest teie nähtavasti ei kõlba noorsoole eeskujuks ega tema kasvatajaks."

Aga nüüd sündis midagi, mis ei pannud jahmatama mitte ainult Kalvit, vaid ka Indreku enese, kuigi tema oli see tegija. Sest Kalvi polnud veel õieti oma sõnu lõpetanudki, kui Indrek andis talle sellise hoobi vastu nägu, et ta oleks vististi maha kukkunud, kui mitte takistuseks poleks olnud laud, mille vastu ta mürinal tuikus. Just see lauamürin oligi, mis tõi Indreku meelemärkusele, ja nüüd oli tal silmapilkselt selge, millise parandamatu eksisammu ta oli teinud. Oma mõtlematu teoga oli ta võltsimatult paljastanud selle haava, mille lõid Kalvi sõnad tema südamesse, ja oli sellele vääramatult tõendanud, kui õieti ta talitas, kandes edasi teiste keelekannet. Kalvi võis jumalat tänada, sest nüüd ta teadis kindlasti, et mitte ainult tema polnud oma abielus õnnetu, vaid ka Indrek, tema rikas ja kadestatav ametivend. See ehk veel õnnetum kui tema ise, sest tema pole veel nii õnnetu, et läheks teisi inimesi peksma. See teadmine oli palju magusam, kui et hoobist saadud valu oleks suutnud teda silmapilgukski summutada. Valu aina tegi magususe intensiivsemaks, tõstis ta peaaegu nagu ekstaasini. Sellepärast poleks tal tõepoolest olnud mingit põhjust Indrekule etteheidet teha, sest kes kurjustab heateo puhul.

Kuid siin tuli mängu see, mida Kalvi esiteks nimetas „teiseks asjaks", rääkides tundmusest ja mõttest. Tundmus võis olla hea, selle vastu Kalvi ei vaielnud, aga mõte halb. Mõte, et tema on hoobi näkku saanud, oleks eriti halb siis, kui ta läheb teiste pähe, nii et teised hakkavad seda mõtet edasi mõtlema. Iseasi, kui ühes selle halva mõttega läheks teistesse ka Kalvi hea tundmus. Aga see ei lähe ju. Ja kuigi Kalvi katsuks neile sellest kaastundmusest aimu anda, siis saaks ta seda teha ikkagi ainult mõtte kaudu ja see uus mõte oleks juba veel halvem kui see esimene. Nõnda oleks juba kaks halba mõtet tema vastu. Sellepärast siis Kalvi vaikib oma hea tundmuse surnuks ja pöördub ainult halva mõtte pärast Indreku poole, küsides, nagu poleks tal mingit head tundmust olnudki:

„Miks te mind lõite?"

Aga Indrek ei leia, mis vastata, ta seisab ainult ja vahib enda ette põrandale, nagu tahaks ta selle oma pilguga läbi puurida. Heameelega ütleks ta Kalvile kõik, mis ta temast ja tema abielust arvab, aga ometi on tal küllalt aru, et mõista, kui mõttetu see oleks, sest tõendusi pole tal ju mingisuguseid.

„Ma rääkisin seda teile ju ainult hea pärast," seletab Kalvi, nagu paluks ta Indrekult andeks.

„Headki ei tohi inimesele vist vastu tema tahtmist teha," ütleb Indrek nüüd.

„Siis oli see minu poolt küll suur eksitus, et ma tahtsin teid hoiatada," räägib Kalvi. „Kui inimene armastab, siis ei tohi teda hoiatada, ja teie nähtavasti armastate alles oma naist. Mina olen sellest, jumal tänatud, juba üle."

„Mina kahetsen seda südamepõhjast," tunnustas Indrek tundmusega, ilma et ta õieti oleks mõistnud, käis see hoobi kohta või mõtles ta oma armastust Karini vastu.

„Siis te ei olegi minu peale pahane?" küsib Kalvi nagu õnnelikult.

„Aga, jumal hoidku, ei!" hüüab Indrek talle vastu.

„Noh, siis lepime ära," ütleb Kalvi, haarab Indreku käe ja raputab seda südamlikult. „Mis oli, olgu unustatud ja jäägu sõprade vahele."

Indrek on vaikides nõus ja katsub ka Kalvi kätt vastu raputada, kuid ta tunneb, et lihased on millegi pärast lõdvad. Lahkudes on nad mõlemad rõõmsad, et asi sündis nelja silma all, sest kõik olid juba ammugi lahkunud, ainult nemad kahekesi seisid õpetajatetoas ja ajasid juttu.

Kui Indrek üksinda koju minnes kogu sündmusele tagasi mõtles, ei suutnud ta hoiduda imestusest, kui suuremeelsed on mõnikord võitjad, näiteks Kalvi täna. Alles nüüd Indrek uskus kindlasti kõike seda, mis ta esiteks oli Kalvist ainult oletanud, sest muidu poleks osanud ta tema teguviisi kuidagi seletada. Tal pidi lõpuks temast, Indrekust, peaaegu hale meel hakkama, kui ta nägi, millise saamatusega ta paljastas kogu oma sisemuse. Indrek oleks tahtnud nii väga näha Kalvi nägu, kui ta läheb üksinda mööda tänavaid või kui ta astub oma rögiseva naise sängi ette, et naeratada talle peaaegu õnnelikuna vastu.

Ja Indrek ise? Temal endal oli imelik vastik tundmus, nagu oleks ta tabanud oma naise abielurikkumiselt ja nagu poleks ta osanud sellelegi millegi paremaga vastata kui aga mõttetu ja inetu hoobiga õnnetule ja viletsale näkku.

XV.

Karin tundis end olevat seisukorra peremehe. Peale katastroofi isaga oli pind jalge all löönud kõikuma. See viga oli nüüd peaaegu parandatud. Nimelt just peaaegu, sest päris kindel Karin ei olnud eneses mitte. Aga igatahes ta oli nii palju saavutanud, et teda hakati jälle tundma ja viisakalt teretama, nagu see oli olnud enne Köögertali ja Vesiroosi laostumist. Esiotsa sellest aitas. Ainult tema vanematel olid nähtavasti õnneaastad möödas, neid hakkasid varitsema äpardused. See sündis täpselt nõnda, nagu seda oli ette kuulutanud esiteks mustlaseit ja pärast eesti kaardimoor. Muidugi, kui kaks eri allikat nii kooskõlaliselt ennustavad, siis võib asja kolmandaks lüliks olla ainult ennustuse täideminek. Muuseas Vesiroosid said juba teise protokolli „suliseva" pärast kaela, nii et jumal ise teab, millega see nõnda lõpeb.

Kõige hullem, et polnud lehtede juures sobivaid tutvusi, mis oleksid võimaldanud seal Vesiroosi nime kõrvaldada teiste samalaadiliste kurjategijate reast. Alles nüüd Karin mõistis, kui tähtis on mõnikord heas vahekorras seista mitte ainult ministri või kindraliga, vaid ka uksehoidja ja kapraliga, s. t. praegusel juhul reporteriga. Õnn veel, et vähemalt Karin ise polnud enam Vesiroos, vaid Paas.

See nimi polnud talle kunagi meeldinud ja abielludes kahetses ta, miks pole seadust, mis laseks naisel hoida alal oma neiupõlve nime. Nüüd aga tänas ta

jumalat, et niisukest seadust polnud, ja ta oli peaaegu arvamisel, et niisukest seadust ei peaks kunagi tegemagi, sest tema kaudu pistaks ehk nii mõnigi noor neiu iseseisvuse vaimustuses oma pea otseteed silmusesse.

Ah jaa! Iga korralik inimene peaks võima vähemalt kordki elus oma nime muuta ja seda mitte ainult naised abielludes, vaid ka mehed, kui süda kutsub. Sest kui inimesele saab millegi pärast tema nimi ebamugavaks või lihtsalt vastikuks, nagu mõni king või soeng, miks ei peaks võima teda siis vahetada mõne uue vastu. Miks ei võiks Vesiroos asemele võtta näiteks Põllulill? See oleks ju veel tõepärasem nimi, sest meie põldudel kasvab ometi rohkem lilli kui vetes roose. Jah, öeldagu ometi Karinile, miks? Mis hea, kui Vesiroosist saaks äkki Põllulill, sest siis võiksid lehed seda kas või iga üle päeva nimetada piiritusemüüjate seas, ilma et ükski teaks, et see tähendab Karini isa või ema.

Aga polnud parata, Vesiroosi ei saanud vahetada Põllulille vastu ja nõnda pidi Karin selle pilli alla neelama, et Vesiroosi nime hakati kordama viinaga hangeldajate seas. Muidugi, iseenesest polnud see mingi häbiasi, sest ministrist kuni ministeeriumi uksehoidjani ja suurärimehest kuni popsini valitses igal pool emand Vesiroosi veendumus, et tööga võid ehk kuidagi ise endale ja oma järeltulevale soole muretseda leiva, aga kui tahad „riskeerida" ka leivakõrvast, siis pead ikkagi peale hakkama piiritusest.

Vesirooside ja kõigi nendetaoliste häbi peitus mitte tõsiasjas, vaid selles, et nende tõsiasjad olid väikesed — pisitillukesed pudelikesed või plekkplaskukesed. Kui neil oleks olnud piirituseveoks oma autod, mootorpaadid ja aurikud, isegi terved laevastikud, siis oleksid nad võinud südamerahus vahetevahel sisse kukkuda, sest siis oleks see toonud au ja imetlust mitte ainult neile enestele, vaid ka kogu suguvõsale ning kas või maakonnalegi, kust nad pärit. Politsei ja piirivalve oleksid neid ka siis püüdnud ja nendega

lahinguid löönud, aga ministrid ja igasugused liidrid oleksid samal ajal nendega sõbralikult ühe laua taga istunud ning valitsus oleks neile müünud sulisevat kaupa poole hinnaga, nii et nad ei kannataks kahju, kui politsei või piirivalve omakasulikult ahnitsedes konfiskeerib mõne auto või mootorpaadi. Nõnda oleks see olnud, kui Vesirooside ja Põllulillede tõsiasjad oleksid olnud suured.

Piiritusega on nimelt samuti nagu iga seadusevastase asjaga. Võta sandi taskust kross ja sa lähed vanglasse, aga organiseeri terved röövrühmad ja rüüsta kogu maa paljaks ning kõik näevad sinus kui mitte just inimsoo heategijat, siis vähemalt meest, kelle kätte peab usaldama maa ja rahva saatuse. Tapad ühe inimese, sul võetakse pea otsast, aga tapa tuhat, saad ausamba, tapa miljon, ja kõik usuvad, et sinu peaks valima presidendiks, kuningaks või keisriks ning kuulutama surematuks.

Nõnda on väikeste muudatustega sündinud maailmas tema algusest saadik ja sünnib tänapäevgi, aga Karinit ei olnud kunagi ajalugu huvitanud ja sellepärast tema ei teadnud seda. Temale ajalugu ajas isegi hirmuvärinad peale, sest ta ei leidnud temas peale tapmiste ja röövimiste peaaegu mitte kui midagi. Ta ei saanud kuidagi aru, miks küll need kuulsad kuningad ja keisrid, kellest kubiseb ajalugu, kõik armastasid ühteviisi tappa ja rüüstata, olid nad jumalakartlikud või jumalakartmatud.

Karin ei taibanud koolipingil ega nüüdki, et verega on lugu samuti nagu piiritusegagi: teda peab aina valama, sest muidu ei saa küllalt leivakõrvast, nagu ütleb tema ema. Karin ei taibanud, et polegi erilist vahet, kas valad verd või piiritust, sest piiritusegi valamine muutub lõpuks kuski hurtsikus verevalamiseks, kus naine ja väetimad lapsed kõngevad nälja ja külma kätte.

Seega teevad Vesiroosid ja Köögertalid ühes oma kaaslastega vürtspoes või kaubamajas pisut nagu sedasama, mis teevad kuulsad kuningad ja keisrid aja-

loos. Nende tundmusedki peavad olema pisut nagu kuningate ja keisrite tundmused, sest kuis nad muidu võivad samuti talitada. Nad kõik käivad ahnete silmadega ringi ja otsivad, mida omandada, ilma et kunagi küsiksid, kelle see on, nagu oleksid nad kuningad ja keisrid võõra rahva keskel.

Ainult võtta ja võtta! Kui palju? Keegi ei teadnud, Karin ei teadnud ammugi, sest tema ei armastanud midagi arvutada, nagu ei teinud seda õieti tema isa, ei teinud Köögertal ega teinud vististi ükski. Taheti ainult võtta ja iga saadud summa oli ainult selleks paras, et tema kaudu haarata veel suurema järele. Oli selline meeleolu, et igaüks oleks kahmanud kas või kogu maa, kogu maailma oma pihku, isegi päikest ega taevatähti poleks jätnud teistele. Inimesed olid muutunud nagu väikeseks lapseks, kes kuud nähes sirutab käed ja karjub: minu kuu tõuseb minu metsa tagant minu merest.

Karin rõõmustus lapsena, kui tal mõni „šnitt" õnnestus. Õieti ei õnnestunudki ju temal endal, vaid ainult Paralepal, kes oli tema nõuandja ja asjaajaja — tema asemik äriasjus. Karin sai õnnestumisest teada alles siis, kui Paralepp ladus talle teatud summa pihku. See oli muidugi suur rõõm, kuid Karin tahtis veel suuremat: ta tahtis oma käe ja aruga teotseda ning võita ja teenida. Selleks tegi ta proovi kaardimänguski. Aga siin tabas teda enamasti alati ainult kaotus, nii et tal peagi kadus himu mängimiseks. Ta ootas kärsitusega hipodroomi avamist, et seal õnne katsuda. Sest tema uskus, et kuna tema hobuseid hirmsasti armastab, siis siin peab ta käsi ometi paremini käima kui kaardimängus, mis talle õieti alati on olnud vastumeelt. Ta ostis ka tuhandete eest võiduloosipileteid, lootis tabada miljoni või vähemalt poolegi. Ja ostetud pileteid sirvides ning nende numbreid pähe tuupides ta tegi täpseid kavasid, kuidas võidetud miljon või pool kasutada. Kavad võisid muutuda päev-päevalt, aga üks asjaolu ei muutunud kunagi: kogu summa pidi kohe välja andma, et süda

saaks rahu. Alguses kavatses ta võidetud summaga pikema Euroopa-reisi sooritada, aga siis tekkis küsimus, kuis ta seda peab tegema, üksi või kaksi, ja kui kaksi, kes on siis tema paarimees?

Need olid rasked küsimused. Liiatigi oleks raha nõnda kauaks jumalamuidu seisma jäänud, sest võtab ometi aega, enne kui nõutad välispassi ja muretsed muud tarvilised asjad sõitmiseks. Pealegi, millal jõuad näiteks Veneetsiasse või Kaprile, Pariisi või Madridi? Parem lahendab Karin asja kuidagi teisiti.

Aga pärast selgus, et seda asja polnudki vaja lahendada, sest miljon jäi tulemata, pool miljonit jäi tulemata ja kõik väiksemadki summad jäid tulemata. Alguses Karin andis tühjad loteriipiletid lastele mängida, aga pärast ei tihanud ta seda enam, sest neid oli pisut liiga palju teistele näitamiseks. Eriti kartis ta Indreku nägu ja tema muiet.

„Teil nähtavasti ei ole õnne mängus," kordas Paralepp Karinile, „teil peab olema õnne armastuses."

Ja nõnda Karin hakkas lõpuks uskuma armastust. Selle usuga ta siis liikuski viimasel ajal tuttavate seas, kohvikus, kinos, teatris või ka tänaval, ja see usk pidi temale andma silmi ja näoilmesse erilise helgi, sest miks muidu inimesed hakkasid nagu otsima tema seltsi, miks muidu nad armastasid temaga vestelda. Ainult proua Horst taandus temast millegipärast eemale, nagu oleks ta teda millegagi pahandanud. Aga see polnud ju sugugi ime, sest proua Horstil hakkasid juba juuksed halliks minema ja näonahka ei suutnud siledana hoida enam ükski kreem ega puuder.

„Tema on läbi, ei aita enam midagi," ütlesid proua Meeli ja proua Itam ühel nõul proua Horsti kohta.

„Jah, nagu hakkaks teine vanaks jääma," lisas Karin.

„Nagu hakkaks," kordasid teised kaks nagu ühest suust ja naersid.

Nõnda siis hoidusid need kolm kokku, kes pidasid end alles nooreks ja ilusaks. Igaühel neist oli oma

erivõlu: proua Meelil tema süütu või luulelik pilk, proua Itamil tema mahe hääl ja Karinil tema üllatavalt naiivne viis küsimusi esitada, mis näis meestele üpris meeldivat. Pealegi olid nad kehaliselt kõik moodsad daamid, kel pole ei rinda, puusa ega kõhtu, nagu ütles õpetaja Kalvi Indrekule. Aga peaaegu igaühel neist oli ka oma häda või õnnetus. Proua Meelil oli hääl, mis kippus iga hetk nii-öelda üleaisa lööma ja siis kostis ta nagu kuskilt pesuköögist või trahterist. Mis küll jumal oli tema kurguga teinud, et see võis isegi pärast kahte välismaareisi sellist häält anda, seda ei osanud seletada ükski grafoloog ega kaardimoor. Ainult keegi noormees, kes armastas proua Meelit õnnetult, arvas, et ta peaks hakkama laulutunde võtma, sest kui ta on kunstnik, siis ei julge enam keegi talle tema hirmsat häält pahaks panna.

Ometi oli proua Meeli seisukord palju kergem kui proua Itami oma, sest hääl on pisut nagu vaimne või hingeline väärtus ja seda ei hinnatud naistes praegu kuigi kõrgelt. Aga mis pidi proua Itam tegema oma jalgadega?! Nagu peaksid naisel tingimata olema pakkjalad, kui tal on mehe hääl! Ah, nii mõnigi kord proua Itam oli vandunud põrgupõhja kogu teaduse ja kunsti, selgelt- ja kaugeltnägevuse, massaaži ja kosmeetika, plastika ja atleetika, mani- ja pediküüri, sest mis on kasu kogu inimlikust vaimukultuurist, kui ta ei suuda anda viisakale kehale viisakat organitki. Küll polnud proua Meeligi hästi rahul oma vorstitaoliselt ühtlaste säärtega, aga ometi võis ta puhtast südamest Issandat kiita, et see polnud tema päris kena keha külge kinnitanud proua Itami jalgu.

Jah, proua Itam oleks võinud oma hääle tõttu saada kas või mõne india maharadža lemmikuks, aga jalad panid ta peaaegu harimatule eestlasele naiseks. See leppis, sest sel polnud kunagi aega vaadata oma naise jalgu, vaid ajas raha taga. Sellepärast ei teadnud ta vististi sedagi, miks kandis tema naine ikka

veel pikki kleite, kui olid juba ammugi moes lühikesed. Aga naisele endale oli see silmapilk raske, nii raske, et ta mõtles oma säärte operatsioonist. Mõtles sõita välismaale ja nende jämeduse sinna jätta, sest mäestikuõhk, kristallselge mäestikuõhk mõjustab imeliselt madalmaa naiste jalgu. Aga siis ta luges lehest, et kellelgi kinodiival läinud selle operatsiooniga haprasti. Sellest järeldas ta, et mis ei sobi diivale, see ei sobi ka temale. Ometi proua Itam on õnnelikum kui filmitähed — tema sääri ei näe kinos keegi. See oli tema lohutus ta õnnetuses.

Karin oli ehk neist kolmest kõige õnnelikumalt loodud, kuid teised kaks arvasid isekeskis, et tema on juba liiga pilbas.

„Mis see mees küll niisukese kondikrobiga kodus peaks tegema," arvas proua Meeli, ja tema hääl viskas enda hoolimatult üleaisa.

„Ah kallis," vastas temale proua Itam sulava õrnusega, „sa tead ju, meestel on nii vähe maitset. Oled sa tähele pannud, kuidas ta käib?"

Just kõnnak oligi Karini nõrk punkt: ta hoidus astudes liiga ettepoole, nagu oleks ta pisut vimmas. Kuid kõnnaku nõrkuse tasus mõnede arvates tema seisang, sest selles leiti anduvust.

„Nõnda pöördub lill päikese poole," oli kunstnik Mägar millalgi öelnud ja tema pidi ometi midagi teadma, ega siis teised prouad muidu peale seda Kariniga hulk aega mossitanud.

Aga praegu polnud selle kolme vahel mingit mossitamist, sest igaüks leppis nähtavasti oma vooruste ja pahedega. Eriti soe oli Karini vahekord proua Itamiga, kelle haiget lastki ta käis paar korda vaatamas. Ikka alles vedelesid mööda tuba rätikud roheliste laikudega ja laps ei tahtnud kuidagi kosuda. Kui Karin kord hoidjaga üksi jäi ja temaga sõbralikult juttu vestis, ütles see:

„Proua ütleb ikka, et mina ei armasta õieti last ja sellepärast olla ta kõht haige, aga mina ütlen, see pole õige laps ja temal pole õiget kõhtu, sellepärast

minu armastus ei aita. Ma ütlesin seda prouale endalegi, ei hoolind, et ta paneb pahaks, sest miks ta ikka tuleb oma armastusega, mis pole õige."

„Kuis see ei ole siis õige laps?" küsis Karin huvitatult.

„Kus ta siis õige on," vastas hoidja, „kui tahtis tulla tütar, aga nemad nõidusid, nii et tuli poeg. Tähendab, pole ju õige ja kõht pole ka õige."

„Nii et laps on nõiutud," ütles Karin nagu nõus olles.

„Justament ära tehtud," kinnitas hoidja. „Kas siis prouad pole veel kuulnud, mis nad lapsega tegid, kui see oli alles ema kõhus? Nemad nõidusid, et temast saaks poeg. Aga tähendab, see oli tütar ja nemad nõidusid, kuni tütrest sai poeg, ja sellepärast ongi nüüd poeg, aga oleks pidand olema tütar, sest lapsel on tüdruku kõht, aga poiss ei oska tüdruku kõhuga elada. See on see asi, aga mitte minu armastus, sest mina armastan õieti, aga kui lapse kõht pole õieti, mis siis aitab õige armastus. Ma ütlen alati prouale, et hea küll, nõidusid endale tütrest poja, noh, siis nõiu ka, et poiss hakkaks elama tüdruku kõhuga. Eks ole! Asi on ju lihtne. Nüüd muidugi lapsele enam uut kõhtu ei saa, sest kõht on juba valmis, aga seda saab ometi, et laps oskaks võõra kõhuga elada. Või ei saa seda ka? Noh, siis ei aita minu, vanainimese armastus, vaid ta peab surema, sest siis on selge, et jumal ei taha, et elaks nii-öelda kuradipoeg, sest nõidus on ju kuradist, ja see kuradipoeg saaks ükskord õndsaks ning läheks taeva, sest kui temast tehakse ristiinimene, miks ta siis õndsaks ei saa. Nõnda ütlen mina, kui proua ütleb, et mul pole õige armastus. On õige, aga kõht pole õige, või kui on kõht õige, siis pole laps õige, sest oleks pidand olema tüdruk, mitte poiss. Nõnda ütlen mina, kui proua ütleb."

Pärast proua Itami endaga lapse haigest kõhust juttu tehes Karin avaldas arvamist, et kas ei peaks nüüd tegema sedasama, mis enne lapse sündimistki: peaks lihtsalt kätte võtma ja uskuma ning päev-päe-

valt kordama, et lapse kõht hakkab paranema ning saab terveks.

„Kui usuga saite poja, kas siis usuga ei saa tema kõhtu terveks," lõpetas Karin.

„Mina ei jaksa enam uskuda," ütles proua Itam. „Te mõelge ometi, mis pingutus see oli: üheksa kuud iga päev hommikust õhtuni ja isegi öösi magades uskuda. See kestis veel kauem kui üheksa kuud, sest ma tahtsin juba enne uskuda, kui see algas, mõistate, enne kui mees selle mõttega minu juurde tuli. Ja nagu pärast selgus, olin ma hulk aega jumalamuidu uskunud, sest nii hirmus vara poleks olnud tarviski uskuma hakata. Aga mina hakkasin, et oleks täiesti kindel, sest ma tahtsin nii väga seda maja ja aeda. Hoidja ütleb mulle ka, et kui nõidusid omale poisi, siis nõiu talle ka poisi kõht, et oleks kollane ja terve — hoidja nimetab minu usku nimelt nõidumiseks —, aga mina ütlen temale alati, et nüüd usu või nõiu sina, sest kui sa mu poissi armastad, siis võid ka uskuda ja nõiduda. Aga tema ütleb, et tema armastab last küll, kuid oma hinge ta siiski armastuse pärast kuradile ei anna, sest nõidus on ju kuradist. Nõnda me vaidlemegi ja lapse kõht seisab ikka roheline."

„Aga mis ütleb teie mees selle kohta?" küsis Karin.

„Minu mees?! Tema ütleb, et jätku ma teda oma usuga rahule, temal pole praegu aega uskuda, sest äriasjad kipuvad vägisi sassi minema. Mine kaardimoori juurde, ütleb ta, kui arstid ei aita, mina käin äriasjus ikka kaardimoorilt nõu küsimas, igatahes on tema äriasjadega rohkem kursis kui majandusteadlased. Nõnda ütleb tema. Sellepärast ei saagi ma i-st ega a-st edasi, sest mehel pole aega uskuda, sest tema kardab pattu ja põrgutuld. Kõige parem oleks muidugi, kui buubi ise oskaks juba uskuda, siis saaks ta kõht tingimata terveks. Aga tema ei oska veel. Ma võtan ta vahel hoidja sülest silmapilguks oma kätele ja ütlen talle: buubi, usu ise, muidu su kõht terveks ei saa, sest ema ei jaksa ja isal pole aega uskuda

ning nännä, rumal, kardab pattu ja jumalat. Aga buubi pigistab silmad kinni, ajab oma hambutu suu lahti ja hakkab karjuma. Noh, pole parata, ütlen siis mina ja annan ta hoidjale tagasi, kus ta vait jääb, oled alles rumal, ei oska uskuda, kasva suuremaks. Aga mõnikord mõtlen, et ta on halva kõhu tõttu nii nõrk, et kuigi ta oskaks, siis ei jaksaks ta kuigi palju uskuda. Õieti arvab hoidja seda, sest tema ütleb ikka, et mis tema, põrmuke, ka usub, tal pole ju õiget kõhtugi."

„Aga mina teie asemel katsuks siiski uskuda," ütles Karin.

„Olen katsunud, aga ma lihtsalt ei jaksa," vastas proua Itam. „Ma ei saa kuidagi mõelda, et ma võtan kätte ja hakkan uskuma. Enne kui ma mõttega sinnamaale jõuan, mõtlen ma juba midagi muud. Ja kas teate, mis ma enamasti hakkan mõtlema, kui ma mõtlen mõelda usust oma lapse kõhu sisse? Aga ei, ma parem ei ütle seda teile, ma ei ütle seda kellegile."

„Kas oma mehele ka mitte?" küsis Karin.

„Oma mehele ei ütle ma pooli asjugi, veel vähem siis seda," vastas proua Itam.

„Aga mina olen oma mehele tänini kõik öelnud," seletas Karin ja lisas: „On see väga rumal minust, mis te arvate?"

„Väga, väga rumal!" kinnitas proua Itam.

„Aga miks siis?" imestus Karin.

„Kas teil siis midagi ei ole, mis te oma mehe eest tahaksite varjata?" küsis proua Itam vastu.

„Ei ole," vastas Karin.

„Siis te ei armasta oma meest, ei võta teda üldse arvesse," ütles proua Itam nüüd. „Või olete tõepoolest ingel?"

„Võib-olla olen ingel," ütles Karin natukese mõtlemise järel. Nende sõnade mõju oli proua Itamisse sootuks ootamatu. Tal tõusid silmad äkki vett täis ja ta ütles:

„Aga mina ei ole ingel, mul on ju jämedad jalad."

Neis paaris sõnas väljendus kogu tema elutraagika.

„Oma jalgadele hakkangi ma alati mõtlema, kui tahan mõelda oma lapse kõhu usust," seletas proua Itam. „Ja niipea kui mõtlen neid, ei saa ma enam uskuda oma lapse kõhtu. Ma mõtlen nimelt, et noh, hea küll, ma hakkan täna uskuma ja usun, ütleme, nädala, kaks, kolm, usun kas või aasta otsa, nii et lapse kõht saab täiesti terveks, kasvab tugevaks, aga kas minu sääred lähevad sellega pisutki peenemaks, kas mõni vabandab sellepärast pisutki minu sääri, öeldes: sest pole ühti, et tal niisukesed sääred, aga ta uskus oma lapse kõhu terveks. Niisukest inimest pole kusagil olemas, kes nõnda ütleks, teda pole meeste ega naiste seas. Mõistate, mis see tähendab? Ja sellepärast mõtlen, et milleks ma usun, kui ma sellest sedagi ei saa, et mulle andestataks mu jämedad jalad. Ja teate, mis ma oma lapse kõhu asemel siis usuks? Usuks oma jalgu, usuks, et nad hakkavad päev-päevalt peenemaks minema, kuni lähevad üsna peeneks, nagu teilgi. Aga ma ei jaksa sedagi uskuda, üksi ei jaksa, kuidagi ei jaksa, olen küll katsunud."

„Kas siis mees ei aita?" küsis Karin. „Või pole tal ka selleks usuks aega?"

„Ma ei julge ju seda talle öelda!" nuttis proua Itam peaaegu karjudes. „Sest mis peab mu mees minust arvama, kui ta näeb, et ma olen iseenda pärast õnnetu. Siis peab ju ka tema õnnetuks saama. Sest ükski ei või olla kauemat aega õnnetuga õnnelik, liiatigi kui see õnnetu on jämedate jalgadega naine nagu mina. Kõik imetlevad mu häält, aga kas mõni on mulle sellepärast mu jalad andestanud? Mitte keegi. Noh, siis ei andesta ka mu mees, niipea kui ta saab teada, et ma ise olen nendega õnnetu. Ma olen mitu ja mitu korda mõelnud, et kust ma küll leian mõne inimese, mõne naise nimelt, kes aitaks mul uskuda ühegi kuu kindlasti, et saaks näha, kas see mõjub sugugi säärtesse, ja lõpuks arvasin, et sina, Karin, oled nii hea südamega, sellepärast siis rääkisin oma õnnetusest sulle. Ma kardan, ma lähen oma jalgade pä-

rast viimaks hulluks, sest usu või ära usu, aga ma olen mõelnud, et kui keegi aitaks mu sääred peeneks uskuda, siis annaks ma talle oma maja ühes aiaga. Kohe! Jalamaid! Ma ei hooliks siis oma mehest ega kellestki, sest kui mul oleksid peened sääred, mõtlen ma, siis võiks ma kas või kümme niisukest maja ja aeda saada. Nii et kas sina saaksid aidata mul uskuda, kui ma annaks sulle maja ja aia?"

Karin mõtles natukese aega ja ütles siis:

„Ei saaks. Usun, et ei saaks. Kui sa tahaks oma lapse kõhtu uskuda, siis ehk saaks, siis saaks kindlasti, aga jalgu ei saaks. Tahad, usume kõigepealt sinu lapse kõhu terveks, ma aitan, ja kui see tehtud, siis hakkame jalgade pärast uskuma. Sest tead, mina juba armastan natukene sinu last, ta on nii hirmus nääpsukene ja viletsakene, nii et mul on temast kahju. Aga sinu jalgu ma veel ei armasta, sellepärast on mul nende pärast raske nii äkki uskuma hakata."

„Minu jalgu ei armasta keegi," ütles proua Itam silmi pühkides, „mina ise ka ei armasta neid, ja kui leidubki mõni, kes neid armastab, siis on see inimene mulle vastik. Kord oli üks mees, kes oli mu jalgade järele kui hull, aga mina kartsin teda, nagu oleks ta tõepoolest hull. Lihtsalt hirmus!"

„Oleks su jalad vigased, kõverad või midagi sellesarnast, siis ma saaks nende pärast palju kergemini usuotsa kätte, aga kuidas sa hakkad äkki millegi või kellegi pärast uskuma, kui ta on nii suur ja tugev. Pealegi on nad kahekesi. Ma ei oska kahe pärast korraga uskuda, mitte ei oska. Aga laps on üksinda ja pealegi nii vilets ja vaevane."

„Jah, mind segab ka hirmsasti see, et jalad on kahekesi" oli ka proua Itam nõus.

„No näed," ütles Karin, „me tunneme ühtemoodi. Sest nii kui hakkad uskuma, siis mõtled kohe: aga kumma pärast ma siis õieti usun, pahema või parema pärast, ja vastad siis ise: mõlemi pärast. Kuid mis usk see veel on, kui sa juba nõnda küsid ja vastad.

Usus ei tohi küsida ega vastata, vaid seal peab lihtsalt uskuma."

Lõpuks hakkasid nad lapse kõhu „nõiasõnu" kokku seadma. Eeskujuks võeti need sõnad, millega usuti, et laps sünniks tingimata poisina. Kaua jändasid nad, enne kui leppisid sõnades kokku, mis käisid nõnda: „Buubi, kallis! Iga tund ma näen und, et kõht sul ikka, kuigi pikka, saab tervemaks." Sõna „kallis" oli Karini poolt, sest tema ütles, et see tuletab meelde armastust ja ilma armastuseta olevat temal hirmus raske uskuda.

Proua Itam omakorda tahtis tingimata sõna „pikka" sisse võtta, sest tema oli veendunud, et ega kõht, mis nii kaua haige olnud, ometi äkki või terveks saada, nii et kui hakata seda „äkki" uskuma, siis nurjub lõpuks kõik. Sellepärast siis sõna „pikka", mis tähendab pikkamisi.

„Soo," ütles Karin lõpuks, kui sõnad valmis, „suur tükk vaeva on juba nähtud."

„Kas sa tõesti juba usud, et see aitab?" küsis proua Itam.

„Aga kuis siis muidu," vastas Karin.

„Ah! sul on ju nii kerge uskuda, ma lubasin sulle oma maja," ohkas proua Itam.

„Aga, kallis, sina saad ju peened jalad," vastas Karin. „Mõtle oma jalgele, kui tahad uskuda oma lapse kõhtu."

XVI.

Karini omal-käel-elamine, nagu ta ise seda nimetas, ei kestnud kuigi kaua lootusrikkalt. Laostumine algas nagu sellest silmapilgust, kus ta hakkas aitama proua Itamil uskuda tema lapse kõhu paranemisse ja selleks pidi lugema õhtuti ja hommikuti ning ka muil päevatundidel nende eneste sepitsetud sõnu.

Karin oli oma toimingust üpris õnnelik, sest nüüd oli tal oma kindel ülesanne, millest mõelda ja millega täita iga oma vaba silmapilku. Sest ilma kindla ülesandeta mõtled ja murrad vahetevahel pead, mis küll täna teha, kuhu minna, millest rääkida. Aga nüüd oli asi lihtne: niipea kui saabus mõni päev ja tüütu silmapilk, Karin süvenes proua Itami lapse haigesse kõhtu ja luges: „Buubi, kallis! Iga tund ma näen und, et kõht sul ikka, kuigi pikka, saab tervemaks." Seda võis isegi siis teha, kui sõid samal ajal midagi niisukest, mis mõjustas su oma kõhtu halvasti. Ometi loobus Karin viimasel ajal kohvikus söömast kooke, kui ta jõi šokolaadi, sest need kaks koos tegid tema „siseministeeriumile" alati liiga ja tema arvas, et ehk ei ole ometi päris hea täie teadmisega iseoma kõhtu rikkuda, kui samal ajal tahad kindlasti uskuda, et kellegi kõht „ikka, kuigi pikka, saab tervemaks". Sellepärast siis — koogid kohvi või teega ja šokolaadi kaasa hoopis kergem koorem. Aga jäätisest ta ei loobunud, kuigi tundis, et see pole kurgule hea, sest ta ütles endamisi põhjendatult: jäätis mu kõhtu ei riku ja sellepärast ka mu usku ei sega.

Nõnda oli Karinil tema oma arvates tekkinud elus teatud kord ja tasakaal. Aga temas oli alal hoidunud teatud endine nõrkus: ei mingisugune rahulolu suutnud teda panna elama üksinda. Tema tahtis seda, mis tal oli, tingimata jagada kellegi teisega, sest ainult nõnda võis ta leida õnne. Teiseks aga Karini silmas võis olla ainult mõni mees, mitte mingil kombel naine. Iga naine, see olen ma ju ise, aga mitte mõni teine, kinnitas Karin. Kui temale seletati, et mujal ilmas, näiteks Inglismaal, eriti aga Ameerikas, naised võivad olla õnnelikud ka isekeskis, siis arvas Karin, et need on ebaloomulikud inimesed või et noil mail on teine ilmastik, Inglismaal hirmsad udud, Ameerikas kole kuumus. Sest naine ihkab last, või kui seda ei ole, siis meest, muu on võimatu.

See oli Karini veendumus. Naine pidi head ja halba jagama ainult mehega, mitte mõne teise naisega. Mees, kellega Karin mõtles oma head ja halba jagada, oli Paralepp, sest esimesest poolvägisi suudlusest oli nende vahel arenenud lähem suhe. Oma mees, kes polnud nõus majaobligatsioonigagi, võttes ettekäändeks lapsed, nagu oleksid need naisest tähtsamad, taandus võõra eest, kes nägi ainult naist, mitte tema lapsi. Kahju ainult, et Karin oli Indrekult raha laenanud, jah, sellest oli väga kahju, sest seni kui see pole õiendatud, on tal Indreku vastu teatud kohused. Aga küllap ta korraldab sellegi varsti ning siis on nende vahekord puhas. Paraleppki kinnitab ju, et nüüd pole enam endine aeg, pole endised inimesed, endised abielud. Naine on nüüd iseseisev ja vaba nagu meeski ja ta võib oma äranägemise järgi valida. Nõnda siis Karin valiski.

Kuid vabast valikust hoolimata Karin leidis varsti, nagu seisaks ta äkki kuristiku serval. Kui keegi oleks tahtnud temale varemalt seletada, et inimese elus on silmapilk, kus seistakse nagu mingisuguse põhjatu sügaviku ees, millesse vahtides silm ei seleta mitte midagi — absoluutselt mitte midagi, siis Karin oleks

naernud ja öelnud, et niisukest asja ei ole. Sest midagi peab ikka veel olema. Aga nüüd ta äkki taipas, et tema ise seisab selle tühja sügaviku serval, mida ta tänini poleks uskunud ega oletanudki. Ainult see polnud tema arvates sugugi selline, nagu Indrek temast millalgi rääkinud, mitte sugugi. Temas tundus nagu pisut õnnegi, pisut elumagusust — just seda viimast. Sest ainult mõelda, et sinu ees on põhjatu kuristik ja sinu ümber tühjus — Karin tundis, nagu oleks see mõni kivikõva aine, mille peale ei hakka miski, sest ta on tulekindel ja purunematu — sinu ümber on tühjus nagu elevandiluust müür, sile, läikiv ja libe, võid liuelda seda mööda niipalju kui süda kutsub, aga lõppu ei tule, lõpp läheks nagu aina kaugemale. Inimene oleks nagu äkki muutunud helendavaks ilmakehaks, mis tormab hirmsa kiirusega millegi päratult suure ja süsimusta poole, et kustuda selles, aga see süsimust peletis põgeneb tema eest veel suurema kiirusega ja nõnda nad lendavad kahekesi lõpmatuses, ilma et kaoksid kunagi teineteise silmast.

Karin hakkas nimelt Paralepale jutustama oma usust kellegi haige lapse kõhtu, siis kellegi proua jämedaisse jalusse, kuni saabub aiamajake tasuna. Paralepale valmistas see pöörast nalja ja ta naeris südamest. Aga nõnda oli see ainult esimesel korral. Kui Karin rääkis seda teist korda, Paralepp kuulas juba naeruta, ilma et oleks lausunud sõnagi, aga kolmandal korral — sest Karin rääkis asjast teatud teisenditega ka kolmat korda, et Paralepp mõistaks teda õieti, nagu ta ise ütles, sest tema ei kartnud midagi rohkem, kui et pärast mõni inimene mõistab teda ehk vääriti — kolmandal korral Paralepp äkki küsis temalt:

„Kas sa ise usud seda ka, mis sa räägid, või kordad sa oma vana nalja?"

Paralepp ja Karin olid nimelt juba mõni aeg sina peal, aga seda ainult nelja silma all.

„Issand halasta!" hüüdis Karin. „Mina kordan vana nalja!? Kuidas sa võid ometi nõnda rääkida?"

„Usud sa siis tõepoolest, et kellegil võib sündida sellepärast poeg või tütar, et tema seda ise nii väga tahab, mõtleb või usub, nagu sina seda ütled?" küsis Paralepp.

„Aga Itamitel ju sündis!" hüüdis Karin.

„Nii!" lausus Paralepp. „Siis nemad ongi need, keda sina aitad oma usuga. Nojah, väga õige! Siis on ju kõik arusaadav. Aga kas sa siis kunagi sellele lihtsale mõttele pole tulnud, et Itamitel oleks ka siis võinud poeg sündida, kui nad oleks kõigest hingest tahtnud, mõelnud ja uskunud tütart? Oleks sündinud otse seesama poeg, nii et otse nende mõtte ja usu vastu."

Ei, see polnud Karinil kunagi pähe tulnud või vähemalt mitte sel rabaval kujul. Sellepärast täitis teda esimesel silmapilgul imestlus, kust võtab Paralepp, kust võtavad üldse inimesed, eriti mehed, selliseid sõnad ja mõtted, mis võivad ainsa löögiga hävitada kogu su sisemuse. Ja samal ajal sama inimene, kes ütleb midagi sellist, kahtleb mõtte või usu mõjus. Aga milleks siis inimesed mõtlevad ja usuvad, kui sel pole mingit mõju? huvitus Karin.

„Kes usuvad? Kes mõtlevad?" küsis Paralepp.

„Kõik!" hüüdis Karin. „Teie isegi."

Vaidlemine ja arutamine oli Paralepa ja Karini vahekorra sel määral kainestanud, et nad hakkasid nagu kokkuleppel teineteist teietama.

„Mina ei usu midagi," ütles Paralepp.

„Hea küll, te ei usu, aga mõtlete ometi," seletas Karin.

„See on teine asi," vastas Paralepp. „Aga ega ma siis ometi selleks mõtle, et emaihus tüdrukust poissi või poisist tüdrukut teha."

„Midagi tahate ju ometi oma mõttega teha, sest muidu on ju mõttetu mõtelda," ajas Karin vastu. „Te olete mulle mitu korda öelnud, et astute parteisse ja

lasete enda riigikogusse valida, milleks te siis seda teete, kui te arvate, et mõte sugugi ei mõju? Milleks te lähete sinna, kui ühelgi mõttel pole mõtet?"

„Milleks?" kordas Paralepp küsimust. „Lihtsalt selleks, et karjääri teha, sest kui kõik võivad olla ministrid ning isegi riigivanemad, miks siis mina ei või. Kui kõik võivad oma isiklikku ja partei võimu soodsalt kasutada, miks pean siis mina seda operatsiooni vesise suuga pealt vaatama? Kogu selles asjas on minu arvates ainult niipalju mõtet vaja, et otsustada, millises parteis on kõige rohkem lolle, sest seal on kõige kasulikum töötada. Ja seda ütlen ma kui aus ja korralik riigikodanik, pealegi veel veendunud demokraat, kes ei mõtle mingile erilisele pettusele, vaid kes tahab lihtsalt meie avalikust elust tegelikult osa võtta. Sest mina olen katsetanud mitmel alal, nii et minul on kogemusi, ja ma olen otsusele jõunud, et lõppude lõpuks oleneb siinilmas kõik sellest, mis sa sisse võtad. Millega sa sisse võtad, see pole kuigi tähtis. Viimasel ajal on just poliitika see ala, kus teatud kogemuste najal võib tulusalt teotseda, ilma et oleks nii kergesti kokkuvarisemist karta, nagu muil ärialadel."

„Aga mõtted aitavad ometi poliitikaski selleks kaasa, et midagi sisse tuleb," ajas Karin nagu tüütu kärbes oma pirinat edasi.

„Mitte niipalju minu mõte kui asjade seisukord annab mulle sissetuleku," seletas Paralepp. „Äris pean ise oma kasusid kaitsma, aga poliitikas teeb seda partei; ärialal on enamasti tegemist eramajandusega ja siin on kõik valvel, aga poliitikas puutub pihku kas riigi- või rahvavarandus, ja kus on see, kes tahaks selle järele valvata. Selles on asi, mitte minu mõttes."

„Aga ega siis riigi- ja rahvavaranduski muidu kellegi poole liikuma hakka, kui ikka peab ise selle peale pisutki mõtlema, kuigi partei aitab," pidas Ka-

rin oma joonest kangekaelselt kinni. „Oma mõte peab ikka ka mõjuma.“

See oli Paralepale lõpuks liig. Juba ammugi ei võtnud ta enam vaevaks oma naisega millegi üle vaielda või mõtteid vahetada ja nüüd pidi ta seda tegema teise mehe naisega. Milleks?

Oma naine oli talle toonud millalgi kenakese varanduse kaasa, millest Paralepp oli mõelnud viisakalt ja muretult ära elada, aga hiljem selgus, et naise varandusest ei piisanud selleks, sest olud olid muutunud. Pealegi õpetasid kogemused Paralepale, et naise varandusega on sama lugu nagu hingeõnnistusegagi — teda ei saa siinelus kunagi õieti kasutada, kui oled korralik inimene. See oligi mõjuvam põhjus, miks Paralepp unistas poliitikasse siirdumisest.

Nagu äris, samuti ka poliitikas ta mõtles tarvitada hüppelaudu, ja nendeks kõlbasid ainult naised. Karinigi ümber oli ta kord selle mõttega lipitsenud, sest selle isa seisis Köögertaliga ühenduses, kes kaalus juba õige palju. Aga Vesiroos oli põhja vajunud ja Köögertali täht tumestunud, nõnda polnud Karinis enam muud kui ainult tema oma isik. Muidugi, ka see oli Paraleppa võlunud, võlus teda veel praegugi, aga mitte sel määral, et ta peaks kannatama tema totrat vastuvaidlust — Paralepp arvas, et totrat — tühisemaski asjas. Sellepärast ütles ta Karinile lõpuks peaaegu põlglikult:

„Ikka üks ja seesama — mõte peab mõjuma! Te ehk arvate viimaks, et ka selleks oli mõtte mõju vaja, et teie raha minu käes teeniks.“

„Kuis siis muidu! Iseenesestki mõista!“ hüüdis Karin võidujoovastuses, nagu ei pääseks Paralepp enam tema käest.

Ent see ei püüdnudki enam kuhugi minna, ta vahtis Karinile peaaegu jõhkralt otsa ja ütles:

„Aga mis siis, kui see raha polegi teeninud? Kui ta on minu taskus seisnud?“

Neid sõnu Paralepp kahetses juba järgmisel sil-

mapilgul, sest nad mõjusid Karinisse hoopis põrutavamalt, kui Paralepp seda oli osanud oletada.

Karin jäi tardunud pilgul mehele vastu vahtima ja just nüüd avaneski äkki tema ees tühi kuristik, pealegi veel sellise selgusega, et silmad lõid tal mustaks ja pea hakkas ringi käima. Tagasikätt otsis ta toolilt tuge ja istus lõpuks sinna peale, sest vaidluse ägeduses oli ta esiteks püsti karanud.

„Tähendab, kõik on pettus, paljas pettus," lausus ta endamisi ja vahtis mõttetult enda ette, silmad klaasised nagu surnul.

„Karin, kallis," ütles Paralepp ja mõtles temale läheneda, aga see kargas nagu ussist nõelatult jällegi püsti ja karjus peaaegu meeletu hirmu ja tülgastusega:

„Ärge puutuge mind enam!"

„Uskuge, oleks ma teadnud, et teie seda nii traagiliselt võtate, ma poleks seda teile kunagi öelnud," rääkis Paralepp. „Ma kahetsen oma sõnu kõigest südamest."

„Mina mitte, sest nüüd ma tean, kui hirmus rumal ma olen, See on ehk ainuke, mis meie vahekorrast järele jääb."

„Uskuge, proua, mis ma tegin, seda tegin ainult armastusest," kinnitas Paralepp. „Ma mõtlesin teile viisaka põhjuse anda minu poole sisse astuda, sest te ju ometi ise tahtsite seda samuti nagu minagi Nõnda ma siis rääkisingi kergest teenimisvõimalusest."

Need sõnad tundusid Karinile nagu piitsahoobid õhetavasse näkku. Issand! kui hirmus halastamatud võivad küll mehed olla! Paari sõnaga nad muudavad naise paljaks näruks. Jah, Karin tunneb end praegu üsna viletsa näruna, millest räbalamat ta vaevalt oskab endale kujutellagi. Selliseks räbalaks suudab naise teha ainult mees.

„Muidugi," lausub Karin lõpuks, „mis paremat võiski teise mehe naine loota, kel kodus lapsed." Ja

ilma et ta ootaks veel vastust, astub ta ukse poole, et minna. Kui Paralepp katsub tal teed sulgeda, vaatab ta sellele nii imelikult tardunud pilguga otsa, et sel hakkab õudne.

„Nõnda ei lase ma teid kuhugi," ütleb Paralepp.

„Ärge tühja kartke," vastab Karin, „te ju kuulsite, mul on kodus lapsed. Nemad on esimesed, kes mul igal pettumusel meelde tulevad."

Need sõnad räägib ta sellise lihtsuse ja võltsimatusega, et nad hakkavad Paralepa südamesse kinni, nii et ta ütleb:

„Karin, sa oled kuld, sa oled..."

„Härra, ma palun," peatab teda Karin ja lisab: „Aitab juba!"

Nõnda lahkus ta, nagu oleks ta põrmuni alistunud oma saatusele. Väljas astus ta esimesse trammivagunisse ja sõitis sellega lõpuni. Alles seal märkas ta, et oli tahtnud sõita kuhugi mujale. Aga ükskõik, mõtles ta ja astus vagunist välja. Oli porine ja veeojad jooksid piki tänavaservi, aga ka keset uulitsaid mööda mäge alla. Karin läks jooksvaid ojasid mööda ülespoole, kuhu? seda ta hästi ei teadnud. Oli tänav, kus liikus palju raskeid koormaid, mis tegid hirmsat müra. Neist mööda kihutav auto pildus jalakäijaid, ka Karinit, poriga, aga siin ei pööratud sellele suuremat tähelepanu, Karin ka ei pööranud. Teda häiris ainult kivikoormate igavene ragin ja ta pöördus kõrvale, kuhugi tänavale, mis viis linnast ja tema mürast kaugemale. Aga mõne aja pärast märkas Karin, et ta ei pääse pori pärast enam edasi, ja nõnda jäi ta mõttes seisma. Siis nägi ta jalaastumiseks tipitud kivirida ja pääses natukese maad kaugemale, mingisuguse kraavi kaldale, kus jooksis haisev ja porine vesi. Sellele veele ehitasid porised lapsed tammi ette ja tammiavausele seadsid omavalmistatud vesiveskit. Aga nad ei saanud sellega kuidagi hakkama. Karin silmitses hulga aega kahte kükitavat tütarlast kraavikaldal ja poissi, kes oli meister vee-

tammitamises. See ei saanud kuidagi neid harke püsti, mille vahele ta tahtis veerema panna veskivõlli otsad. Karin kiskus lõpuks endal kindad käest ja tahtis kükitada tütarlaste kõrvale vaatama, kas ta ei saa kuidagi veskimeistrile abiks olla, aga suurem tütarlaps hüüdis talle hoiatavalt:

„Ära kükita, sa teed oma riided mudaseks, meil on ju tööriided seljas."

Karin võttiski õpetust, ei kükitanud, vaid asus kaksiti veetirele, üks jalg ühel, teine teisel kaldal, ja nõnda hakkas ta tammi seadma, kuna poiss aina õpetas. Hargid, mis pidid kandma veskivõlli otsi, asetas ta kivide vahele püsti, sest maa oli alles külmanud, ja nõnda saavutas ta lõpuks laste eesmärgi — pani veski vette vurama, nii et tiivaotsad pildusid päikesepaistel säravaid sädemeid.

„Läheb mis müriseb!" hüüdis poiss.

„Läheb," kinnitas Karin ja tõmbas pahema jala teiselt poolt kraavi tagasi. Alles nüüd ta märkas, et selle kaloss oli vett täis. Seda tühjendades ta ei leidnud muidu tasakaalu, kui kutsus poisi enda juurde ja toetus silmapilguks temale.

„Võta aga julgesti kinni, mul on rammu küll," ütles poiss ja tõstis oma päikese ja tuule pargitud näo Karini poole.

„Sa oled juba päris mees kohe," vastas Karin talle, kui kaloss juba jalas. Ja nagu ta oli tulnud, samuti läkski ta mööda porisse tipitud kive tagasi.

Varsti pöördus ta sellelt tänavalt kõrvale, jõudis natukese aja pärast suuremale ja porisemale uulitsale, läks seda mööda edasi ning leidis end maja ja hoovi juurest, mis haises hirmsasti: Karin jäi seisma ja tõmbas sügavasti hinge tagasi, nagu tahaks ta ennast täis kaanida mingit magusat lõhna. Ja imelikul viisil oligi see hirmus hais peaaegu hea ja magus. Karin tundis, nagu annaks ta temale tasakaalu tagasi. Kevadine päike, sinendav õhk ja helevalged pilved tundusid liiga õrnana ja puhtana. Karinil oli, nagu

võiks ta neid määrida oma mõtete, tundmuste ja kogu maise olendiga. Sellepärast hakkaski hirmsas haisus nagu hea. Aga kui ta nõnda seisis, tuli kuskilt ruugav seakari, mida aeti haisvasse hoovi. Tähendab tapamaja, need lähevad surma, mõtles Karin, ja äkki silmapilguks välgatas tal peas, mis on elu ja mis on surm. Aga järgmisel hetkel kadus jällegi kõik, oli vaid seakari haisval hoovil tapamaja ees, mis haises vististi sama halvasti nagu hoovgi.

Karin pöördus linna tagasi, aga nüüd ta valis juba võimalikult puhta ja kuiva tee, ning kui ta ometi kuski oma kalossid pidi määrima, siis pesi ta neid esimeses kõlvulises veelombis või hõõrus varjulises paigas säilinud lumes, otsides pealmise musta ja tahmase kihi alt puhtamat. Nõnda puhastas ta oma jalgu mitu korda, enne kui jõudis korralikult sillutatud tänavale. Nüüd ei roninud ta enam trammivagunisse, vaid ta läks jalgsi koju, läks pikkamisi, nagu oleks ta inimene, kes astub eluski tasa ja targu.

XVII.

Karin elas nüüd mitu head päeva niiöelda varjusurmas: ta ei söönud õieti, ei joonud õieti, ei maganud õieti, ei olnud õieti ärkvel, ei rääkinud õieti ega vaikinud õieti. Ta polnud õieti kurb ega rõõmus, vaid ennem näis ta ükskõiksena. Kuid ka seda polnud ta, sest kõik kuulsid, et ta vahetevahel ohkab südamepõhjast. Aga milleks ohkab ükskõikne inimene? Ajuti liikus ta nagu poolunes ühest ruumist teise, puutus mõnda asja laual, aknakardinat, lina või tooli. Avas äkki otstarbetult mõne kapiukse, nagu tahaks ta sealt midagi otsida, tõmbas mõne kummutisahtli lahti, nagu oleks tal sealt midagi tarvis, aga kui ta oli avatud mööbli ees natukese aega seisnud, sulges ta selle samuti, nagu ta oli avanudki — otstarbetult.

Seda tema varjusurmalist elu nägid kõik: nägi Indrek, nägi Tiina, nägid lapsedki, kes esitasid talle selles asjas isegi küsimusi. Enamasti tegi seda Tiki, kuna vanem tütar Miia silmitses ema eemalt, nagu aimkas ta midagi ja nagu tahaks ta pääseda mingisuguse saladuse jälile.

„Mamma, miks sa oled nii kurb?" küsis Tiki.

„Kallis laps, mamma ei ole kurb," vastas Karin.

„Aga miks sa oled nii vaikne?" päris Tiki edasi.

„Mamma on väsinud," ütles Karin.

„Eks sa mine siis magama," arvas Tiki.

„Mammal ei ole und, kallis laps," kurtis Karin, ja kuna sõna „und" meenutas talle sõna „tund", siis luges ta endamisi: Buubi, kallis! Iga tund ma näen und, et kõht sul ikka, kuigi pikka, saab tervemaks. Millegi pärast tõid need sõnad talle pisarad silma, aga mitte rohkem kui ainult niipalju, et laugude alused said nõresvett täis.

„Aga nüüd sa ju nutad, mamma," ütles Tiki, kes märkas pisaraid.

„Ei, kallis laps," vastas Karin, „mammal tulid ainult pisarad silma, sest ta nägi kusagil pisi-pisikest poisut, kelle kõht on väga haige ja ei parane. Kas sa tahad, Tiki, et selle poisu kõht saaks terveks?"

„Tahan küll," vastas Tiki lihtsalt, „las poisu saab pealegi terveks."

„Aga sina, Miia?" küsis Karin vanemalt tütrelt.

„Kas see poisu on väga väikene?" küsis Miia vastu.

„Pisitillukene," ütles Karin ja tegi rääkides oma hääle võimalikult peeneks.

„Siis tahan küll, et saab terveks," ütles Miia. „Aga suuri poissa ma ei armasta, need teevad haiget."

„Lapsed, andke oma käed siia," ütles Karin, ja kui lapsed seda olid teinud, rääkis ta edasi: „Ja mõelge nüüd selle väikese poisu peale, kelle kõht on haige. Mõelge nõnda, et see haige kõht saab aina tervemaks. Noh, kas mõtlete? Mõelge tublisti, tublisti."

„Ma ei saa, mamma," ütles Tiki.

„Ma ka ei saa," kurtis Miia, „sest ma mõtlen, et misuke see poisu on, aga kõhtu ei saa mõelda."

„No hea küll," ütles Karin. „Mõelge nii palju kui vähegi saate ja ütelge mulle järele: poisu, kallis!"

„Poisu, kallis," kordasid lapsed kahekesi, mispeale Miia emalt küsis:

„Kas see poisu on meile siis kallis?"

„On küll," vastas Karin.

„Aga ma pole teda ju näinudki," ütles Miia.

„Tiki pole ka," ütles väiksem tütar.

„Sest pole ühti, ikka on kallis," seletas Karin, ja sellepärast loeme ja mõtleme üheskoos veel kord: poisu, kallis, iga tund ma näen und..."

„Und näeb ju öösi, mitte päeva," ütles Miia vahele.

„Und võib igal ajal näha," seletas Karin ja jätkas oma „nõiasõnade" etteütlemist lastele, mida need päid nikutades kordasid. Lõpuks ütles Karin, et kui nemad kolmekesi igapäev neid sõnu loevad, siis saab pisipoisu kõht varsti terveks.

„Kui kaua me peame nõnda lugema?" küsis Miia.

„Kuni poisu saab terveks," vastas Karin.

„Aga kui ta ei saagi, kas siis peame alati lugema?" päris Miia edasi.

„Saab, tingimata saab," lohutas Karin.

„Aga kui ei saa, siis ma tüdinen varsti ära," seletas laps. „Oleks poisu siin, siis ma ei tüdineks, aga nõnda ma ei taha. Ma hakkan mõtlema, kas ongi poisut."

„Mamma, kas on ikka tõesti see poisu?" küsis Tiki omakorda.

„On, on, armsad lapsed, ja tema kõht on haige, nagu ma ütlesin," kinnitas Karin.

Aga varsti väsis ta neist ühetoonilisist kõnelusist ja siis saatis ta lapsed Tiina juurde. See liikus viimased päevad mööda tuba pisut nagu pelgurina. Ta sai aru, et midagi on sündinud, aga mis just, sellest polnud tal aimu. Alguses arvas ta, et härral ja proual kahekesi on jälle mõni suurem kokkupõrge olnud, nagu seda varemgi juhtunud, kuid varsti taipas ta, et proual peab iseendaga midagi tegemist olema. See oligi, mis ajas talle pisut hirmu peale. Ja kui Karini varjusurmalised päevad ähvardasid liiga pikale venida, võttis Tiina südame rindu ning tegi neist juttu Indrekuga, tähendades, et proua on vist haige.

„Tiina, ärge püüdke endale rohkem õigusi, kui teile kuulub," ütles Indrek rahulikult ja kindlalt.

„Ma palun härrat väga vabandada, aga ma mõtlesin, et härra ehk ise pole tähele pannud, et proual pole nagu elusa inimese nägugi," rääkis Tiina.

Sellele ei vastanud Indrek enam midagi, nagu ei peaks ta Tiina juttu selle vääriliseks. See ootas natukese aega, ja kui Indreku suu jäi lukku, ei julgenud ka Tiina enam oma paotada. Indrekul aga olid Karini ja ka üldse inimeste suhtes omad arvamised, nimelt: las saab ise endaga toime, las põeb terveks, sest üks inimene suudab teist tema hingehädas vähe aidata. Pealegi, oma abi ei pea teisele kunagi pakkuma ega peale sundima. Aega jätkub kõigeks ja aeg lahendab kõik küsimused, ka need, mis vaevavad Karinit. Pealegi Indreku arvates aeg hakkaski juba midagi nagu lahendama, sest Karini näoilme muutus elavamaks ja talle tuli liikumisvõime tagasi: paar korda oli ta endale üleriidedki selga ajanud ja linnas käinud.

Karinis hakkas tõepoolest midagi lahenema, aga mitte selles suunas, mida soovis ja oletas Indrek, vaid otse vastupidises: Karin oli otsusele jõudnud, tema peab Indrekule kõik ütlema. Oma otsuse peale vaatamata ei olnud ta ometi päris kindel, ons selline lahendus see kõige targem ja kohasem või peaks ta ehk ometi midagi muud tegema. Et saada kindlustust oma otsusele, ta mõtles minna proua Langebrunn-Karimi poole ja temalt nõu küsida. Aga esimene kord tuli ta ukse tagant tagasi, sest viimasel silmapilgul tundus minek ja nõuküsimine mõttetuna. Mis nõu võib Ida mulle anda, mõtles Karin, sest ega ma ometi kõike või temale tunnustada. Ometi läks ta paari päeva pärast uuesti tagasi ja siis ei kahelnud ta enam sisse astudes.

„Sa oled mulle nagu teine ema, sellepärast tulen ikka sinu juurde, kui mul häda käes," rääkis Karin sõbrannale.

„Hea, et sa siiski tuled, kui sul häda käes," naeris Ida ja lisas samuti: „Ainult kahju, et sul nii harva häda kätte tuleb. Aga ütle, kui vana sa õieti oled?"

Ja kui Karin oli vastanud, naljatas Ida:

„No näed, ma olen sinust tervelt viis aastat vanem, nii olengi paras ema."

Karin jutustas Idale pikalt ja laialt, kuigi enne oli kavatsenud panna kogu loo mõnesse sõnasse, nii et Ida ainult taipaks, aga midagi ei teaks. Karin jutustas sellepärast, et juba esimeste lausete järel tundis ta, kuidas rääkimine kergendab südant, sest sõnad nagu kulutaksid hingest kõik halva. Ja Karin tuli peaaegu arvamisele, et kui ta võiks oma asjast küllalt kaua rääkida, siis ehk kaoks hingest kõik saast ja tema tunneks end süütuna nagu varemaltki. Sellepärast ta siis rääkiski nii hirmus pikalt ja laialt, kaotades seejuures sagedasti peaasja silmast.

Kui Ida oli teda küllalt kuulanud, tegi ta lühikese kokkuvõtte ja ütles:

„Mõistan, armas Karin, sa oled lihtsalt patustanud ja nüüd tahad teada, kas mehele sellest rääkida või ei? Nii mõtled sa?"

„Just nii," kinnitas Karin. „Talle selgeks teha, et ta mind mõistaks ja..."

„Milleks ta sind nii väga peaks mõistma?" küsis Ida peaaegu imestusega.

„Aga milleks ma siis räägin, heldene taevas?" hüüdis Karin vastu. „Milleks ma end paljastan ja oma suud kulutan, kui ta mind ei mõista?"

„Tead, Karin, mõistmine ei aita abielus, mõistmine aitab kohtus. Aga abielu pole kohus. Kui kohtunik peaks ise hakkama kohtualusega pärast otsusetegemist külg külje ääres elama; temaga võib-olla ühel asemel magama, ühest riistast sööma ja jooma, siis ta teeks vististi teistsuguse otsuse. Ta võib-olla ei teekski siis otsust."

„Nii et sina arvad, et minu rääkimine ei aita midagi?" küsis Karin nõutult.

„Ma ei tea," ütles Ida mõttes, „aga ma arvan ei. Aimab su mees midagi?"

„Muidugi," vastas Karin.

„On ta sinult midagi küsinud?"

„Ei!" hüüdis Karin. „Ta ei tee seda viimasel ajal enam kunagi ja see ongi, miks mul elu nii raske."

„Siis on vististi kõige parem, kui ka sina mitte midagi ei ütle," arvas Ida.

Aga see ei meeldinud Karinile põrmugi, sest endise jutustamisega ta oli nii-öelda maigu suhu saanud, ja kui ta alguses mõtles sõbrannalt nõu küsida, kas mehele üldse rääkida või mitte, siis nüüd oleks ta tahtnud ainult juhatust, kuidas seda teha, et see algaks üsna loomulikult, ilma et Karinil oleks vaja end eriliselt pingutada.

„Kuis me siis elama hakkame, kui mees midagi ei tea," ütles ta. „Nagu kaks tuhakotti teineteise kõrval."

„Nõnda on kõige rahulikum elu," arvas Ida. „Ja usu, armas, tuhakotiks muutub inimene lõpuks ometi, muutuvad kõik, sest elu on niisuke."

„Ei, mina ei muutu kunagi," ütles Karin otsustavalt. „Ennem juba surm."

„Aga surm teeb su ju veel suuremaks tuhakotiks, kui sa elus kunagi suudad olla," seletas Ida naeratades.

Ja nüüd nad hakkasid vaidlema selle üle, kumb teeb inimese suuremaks tuhakotiks, kas elu või surm. See oli õieti üsna asjatu vaidlus, sest inimeselt ei küsita peaaegu kunagi tema arvamist iseenda surma kohta, elluastumisest hoopis kõnelemata. Või oleks neilgi, kes inimesele elu annavad, täis aru peas. Seda ka mitte. Ikka on nad enamvähem mürgistatud mingist uimastavast pisikust, kel nimeks kirg, armastus, himu või midagi muud. Ja seni kui pole avastatud see pisik ega tunta tema „puhast kultuuri", on inimesele üsna ükskõik, kumb on tema suhtes suurem tuhakott, kas elu või surm. Kui aga naised või mehed ometi selle üle vaidlevad, siis ainult õilsaks ajaviiteks, et pääseda silmapilgukski igapäevaste küsimuste lahendusest, mis ootavad korda.

Ka Karin vaidles ainult selleks, sest temal oli palju kergem rääkida elust ja surmast, kui kuulata Ida põhjendusi, miks ei pea oma mehele mitte midagi rääkima, kui mees ise midagi ei küsi ja sellega mõista annab, et ta midagi teada ei tahagi. Aga Karin tahtis, et mees teaks, ja et oma tahtmist läbi suruda, selleks olid tal põhjusedki valmis. Muidugi polnud ta nii rumal, et ta oleks hakanud neist Idale rääkima. Juba sellepärast ei võinud ta seda, et see oli tema abielu saladus. Veel enam! Karin oli millalgi kõige südamega tõotanud seda saladust isegi siis mitte avaldada, kui tema mees sureks või kui nad läheksid lahku. Ja et oleks viisakas kõigest sellest vaikida, siis Karin puhus elu ja surma küsimuse jumal teab kui tähtsaks. Tõepoolest arvas ta aga, et tähtis on ainult teiste surm ja elu, mitte iseoma. Tema ise oleks võinud iga silmapilk surra, aga ta ei tahtnud, et mõni tema lähedastest sureks. See oli väga raske ja tülikas.

Ida juurest lahkudes Karinil oli teatud tühjuse ja rahuldamatuse tundmus. Minnes oli kogu asi kitsaks, väikeseks ja lihtsaks küsimuseks kokku surutud tema peaajju, aga nüüd oli kõik nagu üle kogu keha laiali valgunud. Üksi jäänud, ta hakkas uuesti kõike korjama ja koondama. Ning et ta polnud Ida vastuse ja seletustega rahul, siis astus ta proua Itami poole sisse. Õieti oli see teatud pettemäng, sest tema ei läinud sinna lausalise teadmisega, et omast asjast rääkida. Ei, seda mitte, sest tema tahtis oma esialgsest otsusest kinni pidada, et ta kõneleb oma hädast ainult Idale. Proua Itami poole läks ta selleks, et tema lapse kõhu kohta teateid saada ja et talle jutustada, kuidas ka tema, Karini lapsedki usuvad juba Itami poisu tervenemist. Aga muidugi, kui juba Karin kord oli kohal ja oli saanud lapse kõhu üle täpsed teated ning oli rääkinud ka kõigist teistest uudistest, siis oli nii loomulik, et ta tõstis muu seas põhimõttelise küsimuse, kas mehele üldse midagi rääkida või ei.

„Aga Karin, kallis," lausus proua Itam oma maheda häälega, „mehed ei saa ju meist aru, milleks neile rääkida. Muidugi, kui just peab ja ilma selleta ei saa, siis on teine asi, sest see on paratamatu, aga. . ."

„Kui asi neile täiesti, täiesti selgeks teha, kas nad siis ka meist aru ei saa?" küsis Karin.

„Ei, kallis, ei kunagi," kinnitas proua Itam. „Ja kuigi nad viimaks ütlevad, et nad meid mõistavad, siis võid sa kindel olla, et nad mõistavad meid vööriti. Nõnda on meestega."

„Aga kui ma, näiteks, olen midagi teinud ja selle puhtast südamest üles tunnistan, lihtsalt ütlen, et armas mees, ma olen süüdi, kas siis mees sellest ka aru ei saa?" päris Karin edasi ja lisas siis: „See on ju ükskord nii lihtne, et iga lapski saab sellest aru."

„Laps saab sellest muidugi aru, aga mees mitte," vastas proua Itam. „Sest mees kuulab su ilusasti ära ja mõtleb kohe: nojah, selle asja ta tunnistab üles, sest see oleks niikuinii välja tulnud, aga mis võiks küll peaasi olla, mille varjamiseks ta selle tühise asja üles tunnistab? Justament mõtlevad mehed nõnda. Nemad arvavad alati, et meie tunnustame tühja-tähja ainult selleks, et midagi palju suuremat ja tähtsamat varjata, ja et nemad üldse näevad kõiges ainult tühja-tähja, siis pole võimalik neile midagi nii suurt tunnistada, et nemad rahulduks ja sellest suuremat ja hullemat endale ette ei kujutaks."

„Aga, Issand jumal, mida võiks mees endale veel hullemat ette kujutada, kui naine läheks ja ütleks, et tema on teise mehega, noh, sa tead ju isegi?" küsis Karin.

„Küll sa oled alles laps," naeris proua Itam oma ilusa häälega. „Kui naine läheb ütleb oma mehele, et tema on saanud teise mehe omaks, siis ka kõige parem mees usub kohe, et tema naine on saanud juba vähemalt kolme võõra mehe omaks, aga harilikult paneb ta kolme asemele kümme, sest see on ümmargu-

sem ja lihtsam. Nõnda saab mees sellest aru, kui naine räägib ühest võõrast mehest."

„Küll on see huvitav!" hüüdis Karin nüüd peaaegu imestledes. „Sa ütle temale üks, aga tema mõtleb kümme. Aga kui naine ütleks kümme, mis siis? Mis mõtleks mees siis?" küsis Karin.

„Siis mõtleks mees midagi väga triviaalset, mida pole viisakas nelja silma allgi öelda," vastas proua Itam.

„Kitty, kallis," palus Karin peaaegu lapselikult, „ütle mulle see triviaalne, mis mehed siis mõtleksid, ma tahan nii väga teada, kui triviaalselt mehed võivad mõelda."

„Kui naine ütleks kümme, siis mees mõtleks kohe roodu sõdureid, nii hirmus triviaalselt mõtlevad mehed oma naistest," seletas proua Itam.

„Aga see polegi nii hirmus hull, ma mõtlesin veel hullemat," ütles Karin pisut nagu pettunult.

„Kallis proua Paas," seletas proua Itam nüüd, „mõelda ju veel võib, aga milleks siis kohe kõik öelda. Kuid mehed ei saa muidu, nemad kohe ütlevad ja see ongi see kõige hirmsam ja triviaalsem. Isegi sakslased on viimasel ajal triviaalseks muutunud. Sest mõtle ometi, mis ma alles eile lugesin, pealegi veel saksa keeles: lilledel lõhnavad nende Geschlechtsorgane, mõistad. Muidugi sel mehel, kes seda kirjutab, — sest seda kirjutab nimelt mees, mitte naine — sel mehel võib õigus olla, ma ei tea, sest mina pole lilleaednik, aga kui see nõnda oleks, mis sellest siis kirjutada, nii et kõik seda võivad lugeda. Mina arvan, et on hulk inimesi, kes peale seda, kus nad niisukest asja lugenud, enam ei saa rahuliku meelega lillesid nuusutada. Minule on nad igatahes eilsest saadik kõik vastikud."

Karin ei vaielnud Kittyle vastu, aga kui ta tema juurest oli lahkunud ja üksinda mööda tänavat läks, mõtles ta endamisi, et Kittyl on vististi oma jämedate jalgade pärast niisukesed arvamused. Jah, oleks Ka-

rinil võimalik, ta teeks Kitty jalad kohe peeneks, et siis näha, kas ta arvamised muutuvad sellekohaselt. Sest kui saabastest tulevad mehele mõtted, nagu kinnitab kirjanik Pilu, miks siis naisel ei või tulla arvamised jalgadest. Või kui mitte jalgadest, siis ehk lühikestest juustest, nagu seletas millalgi keegi saksa professor, ja sakslased ometi teavad. Sest lühikesed juuksed paljastavad naise kaela ja kukla ning see ongi peaasi, sest mehe meelt ja mõistust otsitakse otsaesiselt, naise omi kaelalt ja kuklast.

Üldse pidid inimestel olema igaühel omad eripõhjused, miks nad arvasid nii ja mitte teisiti, sest muidu oleks arusaamatu, miks lähevad nende arvamised nii hullusti lahku. Nagu Idagi, kes mehe kõrval töötades on vajunud vormist välja ja kipub nüüd Karinile nõu andma, mis temale põrmugi ei sobi. Sest tema ei tee ometi mehe kõrval tööd ega ole sellepärast ka vormist väljas. Samuti ei maksa tema kohta ka Kitty arvamised, sest Karinil pole ometi tema jalgu ning see otsustab kõik. Sellepärast Karin peab käima oma rada, tema peab leidma oma erilise tee, mis on tema elutee.

Tänavanurgal sattus ta lillemüüjale ja ostis sellelt mitu kimpu esimesi kevadelilli. Ta surus nad mitmel korral vastu nägu ja tõmbas nende karget lõhna endale sisse. Karin tundis end äkki peaaegu õnnelikuna. Nõnda kõndis ta veel hulga aega mööda tänavaid, lilled käes. Aga kui ta ükskord koju jõudis, siis olid lilled kadunud, ja Karin ei suutnud kuidagi meelde tuletada, kuhu nad saanud või kuhu ta nad ise pannud. See tegi ta uuesti kurvaks. Ta pöördus tagasi, et lilli otsida, aga varsti tuli ta uuesti koju, sest mis mõte oleks linnatänavail midagi taga ajada.

Indrek polnud veel tulnud. Karin läks tema tuppa ja lukustas ukse, et ei pääseks segama ei lapsed ega Tiina, kes käis talle viimasel ajal eriti närvidele. Juba varemalt oli ta liikunud peaaegu kuulmatult, nüüd oli ta muutunud otseteed kassiks. Sest pole ühti, et Ka-

rin ise oli temale alguses õpetanud seda kuulmatut käiku ja talitamist, praegu ta ei kannatanud seda. Praegu ta oleks tahtnud, et Tiina oleks liikunud ja talitanud kuuldavalt, sest muidu tundus, nagu hiiliks ta mööda seina- ja uksetaguseid.

Lukustatud uste taga meenusid Karinile uuesti kadunud lilled. „On see hea või halb eeltähendus, et ma nad nõnda kaotasin?" küsis ta endamisi ja lisas natukese aja pärast: „Mu vaesekese pea peab küll sootuks otsas logisema, kui ma niisukesi asju teen."

XVIII.

Indreku koju tulles oli kabineti uks ikka veel lukkus ja alles mitmekordse koputamise ja hüüdmise peale avas Karin, endal silmad üleni märjad. Kui Indrek tuppa astus, heitis Karin uuesti sohvale, kust ta ukseavamiseks tõusnud, ja hakkas suure hooga nutma. Indrek seisis natukese aega keset tuba, vihikupamp käes, pani siis selle lauale ja võttis istet. Nõnda kulus tükk aega: Karin nuttis, Indrek istus ja kuulas, kuidas nuteti.

„Kas keerasid ukse lukku?" küsis Karin viimaks nutu vahele.

„Milleks?" küsis Indrek vastu.

„Keera lukku!" käskis Karin toonil, mis ei luba vasturääkimist.

Indrek tõusis toolilt, astus ukse juurde, surus selle jalaga ligi ja võttis parema käega võtmepärast kinni, enne kui küsis:

„Kas üks või kaks korda ette?"

„Kaks," vastas Karin asjalikult, nagu ei taipaks ta nalja.

„Tähendab asi on hullem kui auto-ostmisega, siis leppisid ühe korraga," järeldas Indrek, aga endal kippus süda pisut nagu kipitama ja värisema.

„Sina ära naera," ütles Karin ja tõusis sohval istukile. „See pole naljaasi. Ma olen kaua mõelnud ja vaevelnud, aga lõpuks jõudsin otsusele, et kõige tar-

gem on ikkagi sinule kõik ära rääkida, lihtsalt üles tunnistada, et sa teaks."

„Ära parem tunnista," ütles Indrek, „ma ei taha midagi teada."

„Miks siis mitte?" küsis Karin. „Ma olen ikkagi veel sinu naine."

„Ükskõik," ajas Indrek vastu. „Pihtimisel pole mõtet, sest niikuinii ei pihi keegi seda, mis teisi huvitab, vaid harilikult seda, mis teda ennast huvitab. Eriti on see mehe ja naise vahekorras nõnda."

„Tähendab, sa ei usu mind?" küsis Karin, kel meenusid Kitty seletused. „Sa arvad, et ma räägin sulle ainult tühja-tähja ja varjan su eest peaasja? Et ma püüan asja paremaks teha, kui ta tõesti on? Sa lihtsalt kahtlustad mind võltsimises ja valetamises, eks?"

Karin kippus ägedaks saama, sest ta ei võinud kannatada seda rahu, millega Indrek teda kohtles. Isegi kui see rahu oleks olnud ainult tehtud ja näiline, ka siis Karin poleks seda kannatanud, sest kui naine on ärevuses, kui tal on nutetud silmad, siis ei tohtinud ükski mees Karini arvates rahulik olla ega ka rahulik näida.

„Armas naine, ma ei kahtlusta sind milleski," ütles Indrek endise rahuga. „Ma ei kahtlusta sind praegu isegi selles mitte, et sa püüad end halvemana näidata, kui sa tõepoolest oled. Ja mis puutub tühja-tähja või peaasja, siis sa tead, selles lähevad meie arvamised enamasti alati lahku — kus sina näed tühja-tähja, seal mina peaasja ja vastupidi. Kummal õigus, meie ise pole kohtumõistjad. Sellepärast siis: jäta oma pihtimine. Mis ma kuulda tahaksin, seda ma vist ei kuule, ja mis ma kuulen, see pole nii huvitav kui valus. Pealegi, pole kuigi lõbus sorida isegi oma naise musta pesu."

Viimased sõnad väljendasid pisut sellest, mis kees tõelikult Indreku hinges. Aga Karini ajasid nad julmale vihale, nii et ta kargas sohvalt, tormas mehe

ette, vahtis talle välkuval pilgul otsa ja karjus talle näkku:

„Soo! Või nii! Sina minu musta pesu ei taha sorida, aga kas sa minu tahtmist küsisid, kui sa minu panid oma musta pesu sorima? Küsisin ma sinult, kuidas su ema suri?"

„Karin!" karjus Indrek peaaegu metsalise häälega ja vististi pidi ka kogu tema tegumoes midagi metsalisest olema, sest Karin taganes kohkunult vastu sohvat ja langes sinna istukile.

Indrek seisis silmapilgu üksinda laua ees, parem käsi pooles vinnas, nagu löögiks valmis. Aga siis tuli tal kogu kehasse lõtvus, käsi langes oimetult alla ja ta vajus toolile kokku. Kumbki ei lausunud sõnagi. Indrek tundis end nagu hävitatuna. Ta oli osanud kõike kujutella, mitte aga seda, et naine võiks talle tema ema surma meelde tuletada, pealegi veel sellisel juhul, praegusil tingimusil. Tal oli äkki tundmus, nagu ei suudaks ta seda temale enam kunagi andeks anda, mitte kunagi. Kõik muu andestab ta, sest kõik muu on selle kõrval ainult tühi-tähi, nagu Karin esiteks oli öelnud, aga selle paneb ta meelde, seda ta ei unusta.

Karinil oli hirm, teda valdas tõeline hirm, kui ta nägi, mis sündis Indrekuga. Teda ei kohutanud niipalju Indreku esialgne viha kui tema pärastine kokkulangus toolil. Teda seal vaadeldes tuli ta otsusele, et Kittyl oli tõepoolest õigus, kui ta kinnitas, et mehed ei mõista naisi mitte kunagi. Aga sellele tarkusele Karin lisas omalt poolt: ehk ei mõista naised mehi kunagi, või kuigi, siis aina võõriti. Näiteks tema, Karin: mis ta siis õeti praegu Indrekule ütles, et see nii kohutavalt ärritus? Oma teada mitte midagi. Indrek ise esimesena hakkas rääkima mustast pesust ning siis ka Karin, öeldes, et mitte ainult temal pole musta pesu, vaid ka Indrekul endal. See oli kõik. Mis selles siis nii hirmsat? Või tohib ainult mees rääkida naise mustast pesust, mitte aga naine tema omast?

Aga kuhu jääb siis üheõiguslus, millest kõik karjuvad? Karin ei osanud vastata, ei saanud aru ja ta oleks veel kaua oma vaest pead vaevanud lahendamatute küsimustega, kui mitte Indrek poleks lausunud alistunult:

„Muidugi, sul on ju õigus: sina kuulasid mind, mina pean ka sind kuulama. Eks siis lase kuulda."

Ja ilma et tal näos oleks liikunud ükski joon, toetus ta küünarnukiga tooli kõrvaspuule, laskis pea langeda pisut viltu käele ja jäi nõnda nagu soolasambaks.

Indreku sõnad tulid Karinile nii ootamata, et ta ei teadnud, mis teha või millest alata. Ta katsus sõnu leida ja ei leidnud. Ta väänas õnnetult oma käsi ja ometi jäi ta suu lukku.

„Ma ootan," lausus Indrek endises liikumatuses.

„Ma ei saa nõnda," ütles Karin nüüd. Ta tõusis sohvalt ja läks Indreku juurde, puutus teda kätega siit ja sealt, nagu tahaks ta teda silitada või paluda, et ta teda kuidagi aitaks. „Tule sohvale, või võta mind oma juurde," lausus ta lõpuks nagu piineldes.

„Siin pole kahele ruumi," vastas Indrek, ja Karin ei julgenud oma salajast soovi avaldada, et Indrek lubaks teda oma põlvele istuda, võtaks ta lihtsalt enda juurde, nagu ta seda varemalt nii sagedasti oli teinud. Karin ootas ja näpitses Indreku kuue krae kallal, et see ehk tema soovi aimaks, aga Indrek jäi külmaks ja ükskõikseks ega liigutanud ainustki liiget.

„Tule siis sinna, kui siin pole minu tarvis ruumi," ütles Karin viimaks.

Indrek tõusis sõnalausumata toolilt ja läks istus, kuhu soovitud. Karin seadis enda tema kõrvale, kerides jaladki üles.

„Sa oled nii hirmus, et ma ei julgegi sulle rääkida," ütles ta. „Kõik läheb teisiti, kui ma mõtlesin. Mina ise olen teisiti ja sina oled teisiti. Kitty hoiatas mind küll, aga..."

„Kes on see Kitty?" küsis Indrek ükskõikselt.

„Proua Itam," vastas Karin.

„Tähendab, tema teab juba ka, et..." tahtis Indrek öelda.

„Ei, tema ei tea midagi, sest temaga ma rääkisin üldse meestest, mitte sinust, aga Idaga..."

„Ja kes see Ida on?" küsis Indrek vahele.

„Issand jumal! Et sinul ka midagi meeles ei seisa!" hüüdis Karin ja seletas: „Proua Karimi eesnimi on ju Ida, ma olen seda sulle..."

„See on vähemalt inimene," lausus Indrek.

„Eks ole!" hüüdis Karin peaaegu õnnelikult. „Sellepärast ma temale..."

„Hea küll," ütles Indrek vahele. „Kitty ja Ida, tähendab kaks, neile rääkisid sa juba, enne kui tulid minu juurde. Kellele oled veel rääkinud?"

„Heldene taevas!" hüüdis Karin, ja tema hääles kostis hirm ning ka etteheide. „Kuidas sa minult küsid? Nagu oleks ma mööda linna ümber joosnud ja igale esimesele vastutulijale rääkima hakanud!"

„Aitab kahestki, kui sa rohkemale pole rääkinud," ütles Indrek. „Iga tunni jooksul kumbki räägib asja kahele edasi ja need järgmised talitavad samuti, kahekümne nelja tunni pärast räägivad sellest juba tuhanded, võib-olla miljonid. Aga ükskõik — tähendab kaks, rohkem ei ole?"

„Ma jään otse keeletuks, sest sa teed nagu tükitööd. Mitte tundmuse nehkugi!" hüüdis Karin.

„Jääd keeletuks? Seda parem," ütles Indrek. „Nii et — schluss."

„Oma lilled kaotasin ka ära," ütles Karin, „ja mitte ei mäleta, kuhu ma nad panin."

„Tähendab, kolm: Kitty, Ida ja lilled," ütles Indrek. „Mis veel?"

„Ära narri ega piina mind," palus Karin nüüd ja näppis Indreku kuuehõlma.

„Ma ei mõtlegi sind narrida ega piinata," ütles Indrek, „ma katsun ainult sind otsa peale aidata. Aga

tänini sa räägid ainult naistest ja lilledest, nagu poleks mängus ainustki meest. See paistab mulle veidi imelik."

„Ah, Indrek, sina oled lõpuks ometi ainuke mees, keda ma armastan," ohkas Karin.

„Mul pole ju hinge taga praegu rohkem kui need kolm tuhat, mis tol korral panka jäid, ja nende pärast ei maksa isegi oma meest armastada," ütles Indrek peaaegu nõnda, et seda oleks võinud tema tõeliseks arvamiseks pidada.

„Paralepal pole sedagi," vastas Karin, „peale selle on ta veel petis."

„No ometi kord üks mees!" hüüdis Indrek. „Ootasin juba ammugi, sest kogu linn räägib sinu suudlemisest temaga autos."

Need sõnad langesid otse pommidena Karini kõrvu. Ta oleks võinud kõike uskuda, mitte seda, et Indrek teab kogu asja algust ja ei ole ometi ainustki sõna lausunud. Ta võib-olla teab ka kõike muud, nii et Karinil endal on tõepoolest üsna mõttetu ennast paljastama hakata. Sellepärast on ta tüki aega üsna keeletu. Lõpuks leiab ta vastulöögi.

„Ja sina usud, mis teised räägivad?" küsis ta. Kuid vastuseks lendasid jällegi pommid, mitte sõnad, sest Indrek ütleb:

„Vististi uskusin, ega ma muidu rääkijale vastu vahtimist andnud."

See rabas Karinit veel rohkem kui esimesed sõnad. Tähendab Indrek on tema pärast kakelnud, on tahtnud tema ja iseenda au kaitsta võib-olla samal silmapilgul, kus tema oli teel sinna, kus tema oli seal, Paralepa juures. See tegi Karini südame hoopis pehmeks, meele peaaegu härdaks. Aga ühes sellega ta tundis ka veidikese rõõmu ja tänulikkust Paralepa vastu, et see teda autos oli suudelnud, sest nõnda sai Karin teada, et Indrek ikka veel teda armastab. Just nii, Indrek armastab teda, sest Karini arvates oli kaklemine kõige kindlam armastuse tunnus.

„Sa ise võiksid nüüd sealt maalt edasi jutustada," räägib Indrek, segades Karini mõtteid. „Rohkem ma ei tea, sest kellelegi ei paku lõbu armulugusid jutustada, kui selle eest rusikaga näkku sõidetakse."

Karin tunneb end äkki üsna pisitillukesena. Samal ajal meenub talle see tühi kuristik, mis avanes talle viimati Paralepa juures. Ja talle näib, nagu langeks ta praegu sinna sisse, kuid ei lange ometi alla, sest ta on nii pisitillukene, et jääb tühjuses lendlema, nagu tolmukübemeke helendavas päikesekiires. Seal ta nüüd hõljub ja keegi puhub vahetevahel tema peale, et ta ei jääks ühele paigale peatuma.

„Või polegi midagi muud sündinud?" küsib Indrek.

Need sõnad toovad Karini silmad tulvil vett täis. Ta tunneb, et oleks praegu õnnelikum inimene maailmas, kui ta võiks vastata jaatavalt, aga et ta seda ei või, siis lohutub ta vähemalt sellegagi, et ta on ju nii imetillukene, mis võiks temaga ikkagi juhtuda. Ja kuigi juhtub, siis las juhtuda, sest nii imetillukesest pole kellelgi ometi midagi. Nõnda hakkab ta jutustama ja ta ei unusta sedagi ütlemast, mis ta autos lõpuks mõelnud: „Mis sest, et sa mind suudled, ega ma sind ikkagi ei armasta."

„Ja, usu, Indrek," seletab Karin, „seda ma uskusin ise tõepoolest, kui ma nõnda mõtlesin. Ja et ma seda nii kindlasti uskusin, siis ei teinudki ma skandaali, sest mis mõte oleks olnud karjuda või midag selletaolist teha, kui niikuinii enam midagi ei pidanud tulema ega olema. Ma olin endas siis nii kindel, et ma arvasin — parem on kannatada mehe suudlust, keda sa ei armasta ja keda sa ei hakkagi armastama, kui hakata rumalat kisa tegema. Ja kas seegi oleks aidanud, seda ma ju kindlasti ei teadnud, sest tema oli ju pisut joonud ja mina muidugi ka, see oli peaasi. Mina poleks pidanud üldse pidule minema, see oleks olnud õige, aga kui juba kord läksin, siis kõik muu tuli juba iseenesest. Nii et saa minust, armas mees,

õieti aru: see ei olenenud enam minu tahtmisest, vaid see tuli lihtsalt nagu iseenesest..."

Karin keris kaua selle punkti ümber, seletades, kuidas asjad arenesid nii-öelda tema tahtmisest mööda, nagu ei puutukski need asjad teda, vaid kedagi teist, kes temale võhivõõras. Samuti ka kõik pärastine, seegi ei tulnud Karini tahtest, vaid selle põhjuseks oli kas lihtsalt pettus, isegi kõige alatum pettus, või kuigi tema, Karin, midagi tahtis, siis koguni mitte seda, mis tuli, koguni mitte. Ja kui tema oleks teadnud, kui tema oleks võinud ette aimatagi, et see kõik nõnda läheb, nagu see nüüd läinud, siis poleks ta isegi seda teist tahtnud, mille vastu ju Indrekul endalgi midagi ei ole, sest ta andis ju ometi oma viimase raha Karini kätte, ainult et ta ei olnud nõus uut obligatsiooni majale tegema. See olnud muidugi väga hea, sest Karin saab sellest nüüd tagantjärele isegi aru.

Indrekut hulk aega obligatsiooni pärast kiitnud, Karin jätkas:

„Aga sa poleks pidanud mulle ka oma raha andma, siis oleks ehk kõik tulemata jäänud. Kui mul mitte midagi poleks olnud, siis poleks mul saanud tahtmistki tõusta omal käel äris õnne katsuda, et seda heaks teha, mis isa kaotanud, ning siis oleks ehk ka kõik muu tulemata jäänud."

„Siis oleksid sa emalt veel rohkem võtnud kui nüüd," tähendas Indrek.

„Issand, kuidas sa kõik tead!" hakkas Karin otse puhtast südamest naerma, nagu oleks Indrekul õnnestunud mõni ilus nali. „Aga sa eksid siiski," jätkas ta, „sest need summad üksi oleksid olnud liiga väikesed ja pealegi ei tarvitanudki ma neid äriajamiseks, vähemalt kõiki mitte. Sellepärast jääb ikkagi peaasjaks see sinu summa, sest see oli see kurjajuur, millest võrsus kõik. Aga isegi see pole päris peaasi, kui asja peale õieti vaadata, sest mõtle ometi, mis pärast selgus — kujuta omale ette, suudad sa seda mõelda või uskuda: Paralepal polnudki..."

„Paluksin ilma selle nimeta!“ lausus Indrek asjalikult vahele.

„Hea küll, kui soovid,“ vastas Karin. „Nime asemel lihtsalt tema, nii et kui ütlen, tema, siis sa tead, et see ongi tema. Nõnda siis, kujuta endale ette: temal, mõistad, temal polnudki mingit äri. Lihtsalt polnud mitte midagi. Ta pidas raha oma taskus ja maksis mulle sellestsamast rahast need summad, mis pidid olema protsendid või tulud mingisugustelt ärioperatsioonidelt mustal börsil või jumal teab kus, millest ma õieti aru ei saanud. Sest tema ütles, et igal äril on oma saladused, sellepärast ei võivat tema rohkem öelda kui ta öelnud. Muidugi, niipea kui ma sellest teada sain, oli kõigel lõpp, aga jalamaid, sest, sa tead, mina endaga mängida ei lase, kui inimesed mõtlevad pettusega minu juures kuhugi jõuda.“

„Nii et sellega lõppeski?“ küsis Indrek nagu hinge tagasi tõmmates.

„Ah jumal, küll oled sa rumal!“ hüüdis Karin. „Muidugi, et sellega lõppes, aga enne oli juba kõik olnud, sest milleks ma siis muidu sulle seda seletan. Aga see polnud ju ainuke pettus, sest oleks ainult see, siis muidugi olekski ehk ainult sellega lõppenud. Kuid oli veel midagi, mis on ka tingimata pettus, tingimata, aga mille kohta ma siiski veel kindlasti ei tea, kas ta oli või ei olnud.“

„Mis see tähendab, et tingimata — ja ometi ei tea?“ küsis Indrek.

„Se tähendab seda, et esimese ähmiga, kui nägin, kuidas mind haneks püütakse, mõtlesin ma seda suure nutu ja südametäiega... Aga sa ei pea arvama, nagu oleks ma tema — sa mõistad ju, kellest ma räägin, kes see tema on — jah, ära sa seda arva, et ma tema ees oleksin tõepoolest nutnud, ei, sinnamaale ma ennast ega sind ometi ei alandanud, nii et tema võiks kiidelda, Paasi naine on tema käes nutnud, tema ees ja tema pärast pisaraid valanud, seda mitte. Ma nutsin ainult oma südames ja mõtlesin esimese vihaga,

et, tähendab, kui see on pettus, siis on ka kõik muu pettus, kõik kõik, kõik! Aga pärast väljas, kui olin üksinda ja kui ma tõepoolest olin juba nutnud, muidugi mitte nii, nagu oma kodus, vaid ilusti ja viisakalt, ainult hirmsasti pani nina nuuskama, nagu oleks mul jumal teab kui kole nohu. Aga mul polnud siis põrmugi nohu, sest see tuli alles pärast. See tuli peale selle, kui ma aitasin poisil veski käima panna ja oma pahema jala kalossi vett täis ajasin, nii et jalg sai märjaks. Mu kingapõhi on ju läbi, vaata ise, kui tahad, nii et sa ükskord teaksid, kuidas su naine käib ja elab..."

„Pea, pea," ütles Indrek. „Mis veskipoiss see sul seal kusagil oli?"

„Justament, nagu Kitty ütles!" hüüdis Karin. „Ma räägin ühestainsast temast, aga sina juba mõtled, et on kaks või kolm. Nii hull see asi ometi veel sinu naisega ei ole. Kas sa siis mind enam põrmugi ei usalda? Ütle päris otsekoheselt, kas sa seda sugugi usud, mis ma sulle räägin, või ei usu põrmugi. Kui sa põrmugi ei usu, siis ei maksa mul ju sulle jutustadagi, kuidas see kõik oli."

„Sa räägi kõigepealt nõnda, et ma pisutki aru saaksin, millest sa räägid," vastas Indrek.

„Hea küll, ma katsun olla täpne ja selge," ütles Karin. „See poiss seal üleval päikese ja tuule käes oli seitsme, kaheksane põngerjas — kaks tüdrukut oli ka seal, kõik ühesugused räpased, aga see ei puutu asjasse, sest sina ei pane puhtuse peale nii väga suurt rõhku — ja see põngerjas seadis oma pilbastest veskit porisele ojale ning sellel põngerjal ma aitasingi veski, pilbasveski käima panna. Noh, kas nüüd on selge, kas nüüd saad aru? Või arvad ikka veel, et mul on peale tema hinge peal ka mõni teine. Kui sa tõepoolest seda julged minust arvata, siis ei lausu ma sulle enam musta ega valget, istun nagu soolasammas siin sinu kõrval kas või homme hommikuni, homme

õhtuni, järgmise hommikuni ja nõnda edasi, kuni suren nälga."

„Et sul himu ükskord otsa ei lõpe tühje sõnu suust välja ajada," lausus Indrek.

„Nojah, muidugi!" hüüdis Karin põlgliku pilkega, „mis naine räägib, see on mehe meelest ikka tühine. Aga et mina sinna ülesse selleks läksin, et järele vaadata, kas paeaukudes on juba vesi või on seal alles lumi, see sind iseenesestki mõista ei huvita. Aga milleks sa siis mulle ise neid paeaukusid ükskord näitasid ja seletasid, kuhu joobnud mees ära uppunud? Kas sa ei ütleks, milleks, kui see sind põrmugi ei huvita. Ainuke häda oli, et tee, mis läks paeaukudele, oli nii hirmus porine, et ma kuidagi läbi ei saanud, või ma oleks pidanud oma mõlemad kalossid vett ja pori täis ajama ning jalad märjaks tegema. Sellepärast ma siis aitasingi sel põngerjal tema veskirisu käima panna. Pärast tahtsin teisest küljest paeaukudele pääseda, aga siis sattusin ma kuhugi niisukesesse paika, kus oli nii hirmus hais, nagu ma kunagi varem polnud seda tunnud, ja seal ma siis mõtlesingi, et kui inimesed võivad niisuguses haisus elada ja paeaugud on siinsamas nende külje all, eks siis mina või ka ilma selle haisuta elada, kui paeaugud on hulk maad kaugemal. Pealegi ei teadnud ma, kas nad olid vett või lund täis. Vististi oli neis siis alles lumi, nüüd muidugi juba vesi, nii et jällegi võib mõni joobnud kogemata sisse minna. Ja just siis, kui ma sealt hirmsa haisu seest linna tagasi pöörasin, küsisingi ma endalt, et kas tõesti oli kõik pettus või oli pettus ainult see äri, mis ta minu rahaga pidi ajama? Ning et mul seks ajaks juba kõige suurem viha mööda oli, samuti ei kippunud ka nutt enam peale, siis ma hakkasingi kahtlema, et ehk oli ometi kusagil pisutki tõtt. Ja et sa minust õieti aru saaksid, siis ma tuletan sulle oma aastaid meelde, sest sinu ees pole mul ses asjas saladusi, nagu sa tead. Mõni kuu tagasi ma lugesin nimelt kusagilt lehest, et Inglismaal oli olnud

ankeet, et teada saada, millal on naine oma täiuse tipul. Ja kas tead, millal? Siis, kui ta on kolmkümmend neli aastat vana. Just nõnda seisis lehes. Ja et ma seda ei unustaks ega eksikombel midagi muud ei arvaks, siis lõikasin ma selle otsuse lehest välja ja panin kõrvale, sina veel pärast ajasid taga, et kes on lehest tüki välja lõiganud, sest teisel pool jäi midagi tähtsat pooleli. Mina olin tol korral see, kes seda tegi, nüüd võid sa seda tagantjärele teada. Seda kirjatükki lugesin ma ühtepuhku, kui ta mulle näppu puutus, ja et ma kandsin teda käekotis, siis oligi ta mul aina näpus. Ja ma mõtlesin: veel paar aastat, paar lühikest aastakest, siis on tipp ja peale seda algab allaminek, mäest alla veeremine, kuni oled põhjas — hauas ja teised ajavad sulle mulda peale, esteks viskad sina peoga, siis viskavad lapsed ja pärast hakatakse labidatega. Nõnda mõtlesin ma siis. Aga sa ju tead, kuidas ma hirmsasti armastan, et mind pisinatukenegi imetletaks, nagu sina seda tegid alguses. Selles pole ju midagi halba, ega? Igaüks tahab ju midagi natukenegi olla. Ja et sina mind nüüd enam kunagi ei imetle, nagu polekski minus enam midagi imetleda, siis mõtlesin ma, aga kas siis kogu maailmas pole enam ainustki inimest, kes leiaks minus midagi imetlusväärset. Nüüd on veel viimane aeg seda inimest otsida, sest varsti olen ma tipul ja siis on kõik otsas, sest kui juba inglased ütlevad, et on otsas, siis peab tõesti otsas olema, nemad valitsevad ju maailma, nagu sina ise alati ütled. Siis tuli mul ka meelde, kuidas teised naised mind kadestavad, ja ma mõtlesin, et oodake te, ma teile alles näitan. Seda ma ütlesin muidu niisama suurustamiseks, ega ma ise sellepärast midagi mõelnud, sest kõige parem on siis öelda, kui sa ise midagi ei mõtle, ainult et tahad tingimata midagi öelda. Samal ajal tuli mul ka see meelde, et tema, kelle nime ma ei tohi sulle nimetada, oli mulle millalgi Köögertalide juures öelnud, et keegi ei või arvata, nagu oleks mina juba laste ema. Tol

korral ei saanud ma hästi aru, mis ta sellega mõtles, aga pärast mõistsin, et see oligi pisut nagu imetlemine. Sest sa pead teadma, praegu on naise kõige suuremaks vooruseks, et ta poleks sünnitanud. See ei ole moes. Seda teist, mis on ka nagu peaaegu sünnitamine, seda võib, sest see on moodis, sellega naised isegi uhkustavad, aga sünnitada ei tohi. Sa ju mõistad, millest ma räägin, aga ma ei taha otsekohe nimesid nimetada, sest mõned sõnad on mulle vastikud. Näiteks sõna abort, mulle ei meeldi ta, mitte sellepärast, mis ta tähendab, vaid lihtsalt ei meeldi. Samuti ka sõna aorta, mille tähendustki ma ei tea, leidsin ta ühest raamatust, mida sina käskisid teaduse pärast lugeda. Aga minule ei meeldi teadus, kus on niisukesed sõnad nagu abort ja aorta. Nii kui ma neid kuulen või loen, siis on kohe tundmus, nagu ajaks keegi oma suu ammuli. Nõnda! Ja kui ma pikemat aega olen mõelnud, et mina olevat, nagu poleks ma kunagi sünnitanud, siis hakkas see mulle hirmsasti meeldima ning muidugi hakkas mulle pisut ka see mees meeldima, kes seda oli minust öelnud. See oli kõik, ja see kõik tuli ainult sellest, et sina mind enam kunagi ei imetle. Sa ei pane tähelegi, kui ma vahest nõnda teen, et sa võiksid mind imetleda, ja sa ei või siis kujutellagi, kuidas mul omal on pärast seda häbi. Sest mõtle ometi: mina lasen ennast imetleda ja ükski ei imetle."

„Armas naine, kogu eluaeg ei jõua ükski mees imetleda," lausus Indrek.

„Hea küll, Innu," vastas Karin, „aga siis poleks sa pidanud mind oma naiseks võtma, oleksid pidanud võtma mõne teise, kes lepib vähemaga. Sest niisukesi naisi on ilmas küll. Näiteks Ida! Tema ei nõua oma mehelt imetlust, rühmab tema kõrval ainult hommikust õhtuni tööd teha, see on kõik. Või kuigi sa mu endale naiseks võtsid, siis oleksid sa pidanud vähemalt teesklemagi, nagu imetleks sa mind eluotsani. Sellest oleks aidanud, ma arvan. Oleks heitnud pilgu

või puutunud kordki käega, kui ma olin imetluse vaevas, ja siis võib-olla oleks kõik tulemata jäänud, mis lõpuks tuli. Nii et, kui see kõik nõnda tuli, siis pole sinagi selles päris ilma süüta."

Indrek tõusis sohvalt, surus käed tasku ja hakkas mööda tuba edasi-tagasi sammuma, ilma et oleks lausunud sõnagi. Karin vaikis ja nagu ootas midagi, aga kui kõik jäi endist viisi, ütles ta:

„Indrek, kallis, tule istu jälle siia, ma ei saa rääkida, kui sa oled nii kaugel."

„Parem oleks, kui sa üldse ei räägiks," vastas Indrek. „Ma isegi palun sind, päästa mind sellest."

Aga Karin jäi oma juurde: tema tahtis oma vahekorra Indrekuga selgeks teha. See istus uuesti sohvale.

XIX.

„Naiste suurim õnnetus on see, et mehed ei mõista neid," algas Karin uuesti, korrates Kitty mõtteid.

„Jäta see tühi loba!" hüüdis Indrek kärsitult, sest ta kannatus kippus katkema.

„Kuis nii tühi?" hüüdis Karin vastu. „Seda ütlevad ju kõik."

„Suurepärane!" ütles Indrek. „Aga mehi mõistetakse väga, meist saadakse väga aru? Sinu isast saadi suurepäraselt aru, kui Köögertali pankrott neelas kogu tema varanduse? Naerdi ja parastati ning pöörati talle selg, see oli kogu arusaamine. Koolis küsitakse minult mu arusaamist, mis? Tahad kohta pidada, siis paindu kümnele küljele korraga ja seegi ei aita, sest ikkagi leitakse, et sul pole kutset. Noh, ja need kutsega, need on paremad kui mina? Kus on siis arusaamine, kes küsib ilmas üldse sellest. Arusaamine ja mõistmine on muinasjutt, mida räägitakse lastele."

„Hea küll," vastas Karin, „aga kuidas me siis kahekesi elame, kui me üksteisest aru ei saa?"

„Jätame selle küsimuse, seda me täna ei lahenda," vastas Indrek, „jutusta parem edasi, et ükskord saaks läbi."

„Aga milleks ma siis jutustan, kui me üksteisest aru ei saa," ütles Karin.

„Noh, siis ära jutusta, seda parem," vastas Indrek.

„Ma jälle tahan jutustada, et sa teaks."

„Siis jutusta ometi kord!" hüüdis Indrek.

„Aga kuidas ma saan siis jutustada, kui sa nõnda karjud," seletas Karin. „Ma tahan, et sa kuulaksid rahulikult, nii et sa paneks kõik ilusasti tähele, mis ma sulle ütlen."

„Hea küll, ma kuulan rahulikult ja panen tähele," lubas Indrek.

„Ma tahtsin sulle esteks just öelda, et muidugi olen mina kõiges see peasüüdlane, aga et natukene oled sina ka ikka süüdi," algas Karin oma seletust uuesti. „Sest oleks sina pisutki võtnud vaevaks minuga kui oma naisega arvestada, siis oleks sa kas või natukene mind võinud pettagi, et ometi teha seda, mis mulle nii väga meeldib. Ja sa tead, mind pole kuigi raske petta, sest ma usaldan sind sõnapealt. Temagi poleks võinud mind muidu nii kergesti petta, kui sina poleks mind alati õpetanud, et kunagi ei pea inimesi enne kelmiks ja petiseks pidama, kui nad pole midagi niisukest teinud. Kui sa oleks mulle alati öelnud, et kunagi ei tohi inimesi heast-paremast usaldada, sest igaühes võib istuda kelm ja petis, siis oleks olnud teine asi ja mina võib-olla poleks teda nii kergesti uskunud. Et aga sina alati ütlesid, inimesi peab usaldama, siis mina ka usaldasin, sest tema polnud mind tänini veel petnud. Peale selle iseenesestki mõista meeldis mulle, kui ta kiitis mu jalgu, sest jalad on praegu naisel peaasi, jalad ja see, mis ma esteks ütlesin — et pole sünnitand. Ja kui sa oleksid kuulnud ning näinud, millise õnnetu näoga ta rääkis omast abielust ja omast naisest: igavesti rase — tema ütles selle asemel käima peal — igavesti hädine, igavesti lapsed, laste rätikud, laste kisa ja nutt ning temast, kes on üksi, ei hooli keegi. Usu või ära usu, kallis Indrek, aga mina uskusin tema valu ja õnnetust, sest mina ise kannatasin oma abielus ja olin õnnetu — mõistad, olin, ütlen ma, nii et ära mõista mind võõriti. Ja siis mõtlesin ma, et kui meie kaks oleme oma abielus nii õnnetud ja kui ta nii

väga tahab imetleda mu jalgu — ma istusin nimelt tiivanil, — et natukenegi olla õnnelik, mis sest siis õige nii väga on, liiatigi kuna ma tean, et mul tõepoolest vaja pole oma jalgu kellegi ees häbeneda. Nõnda me siis istusime seal ja tema võttis mul isegi kingad jalast. Ka seda lasksin ma veel sündida, sest ma arvasin, et sellest pole veel ühtigi, mul on ju sukk ning pealegi veel tuliuus ning terve, just eelmisel päeval olin ostnud, esimene sort väljamaa siidi. Nõnda võis ta ka minu labajalga imetleda ning ta ütles, et minu jalad olevat nagu kompvekid tema naise jalgade kõrval, sest sel olevat suured nükid ja igal pool konnasilmad, mõlemad jalad üleni täis, nagu külvatud. Siis ütlesin mina naerdes, et kui minu jalg on nagu kompvek, siis suudelge teda, sest neid ei suudle juba ammugi enam keegi. Sellega mõtlesin ma muidugi sind ja see oli tõepoolest esimene suur rumalus, mis ma tegin. Oma mehest ei tohi võõrale mehele nõnda rääkida, sest see on abielusaladuste avaldamine, mis pole aga ilus ega õige, sest abielu on püha ja sakrament, nagu ütlevad kõik. Nii et selles olen ma tõesti sinu ees, armas mees, süüdi. Aga sellest poleks ehk veel nii suurt lugu olnud, kui ma poleks ise naljaviluks oma jalga tema nina alla sirutanud. Mõistad, ainult naljaviluks, sest minul oli kõik ainult nali, kõik. Aga tema võttis seda tõsiselt, ma üsna ehmatasin kohe, kui tõsiselt tema seda kõike võttis. Ta hakkas mu jalga suure hooga suudlema, labajalast peale ja ikka kõrgemale. Ma mõtlesin, et küllap näeme, kui kõrgele sa julged minna, kui ma ise lahtiste silmadega pealt vaatan, aga tema ei teinud sellest väljagi ning siis ütlesin mina, et küll, aitab sellest hullamisest, sest ega me enam lapsed ole, aga tema ei võtnud seda kuuldavakski ja varsti oli ta sealmaal, et ma mõtlesin, nüüd oleks häbi veel midagi öelda või teha. Ja nõnda see tuli kõik."

„Karin, sa oled väärt, et ma su kui konna maha lööksin ja jalgupidi aia taha viskaksin," ütles Indrek

üsna vaikselt, aga tema keha vapustasid mingisugused kramplikud tõmbed, nagu valdaks teda tumm nuuksumine.

„Aga miks sa ei löö siis?" küsis Karin üsna lihtsalt, nagu oleks ta sellega nõus.

„Sellepärast, et tapsin kord oma ema ja ei taha ka oma laste ema tappa," vastas Indrek, kuna tal endal nagu alles nüüd täies suuruses mõistetavaks sai, mis ta millalgi meeletul silmapilgul teinud.

Karin hakkas nutma. Ta nuttis kaua ja lootusetult, ise kõveras ja kägaras vastu Indrekut, kes ei liigutanud end ega lausunud sõnagi, nagu ei näeks ega kuuleks ta midagi, mis sünnib tema ümber. Kui Karin viimaks nutust võitu sai, küsis ta Indrekult kuiva taskurätikut, sest tema oma olevat märg nagu kalts, ja kui Indrek ka sellele millegagi ei reageerinud, ajas Karin enda tema najal — sest Indrek istus peaaegu seljaga tema poole — üles ja läks kahe käega üle õla tema tasku kallale rätikut otsima, mis näis silmapilguks, nagu mõtleks ta temale seljatagant kaela langeda. Kui taskurätt leitud, pühkis Karin silmad kuivaks ja ütles:

„Indrek, ära võta seda nii väga traagiliselt, sest ma võin sulle puhtast südamest öelda, et kogu see asi polnud sugugi nii huvitav, kui ma uskusin. Sinuga oli omal ajal palju huvitavam. Ja häbi tundsin ma siis ka rohkem, palju rohkem, nii et sa ei pea mitte arvama, nagu oleks mina temast tol korral jumal teab mis pidanud. Ja kui ma oleks teadnud, et ma pärast seda temast nii vähe pean, siis poleks see kõik kunagi sündinudki. Sinust pidasin ma siis ja pean ka nüüd palju rohkem. Üldse oled sa palju huvitavam."

„On sul veel midagi öelda või on nüüd ükskord lõpp?" küsis Indrek.

„Nüüd on kõik," vastas Karin, „ja sa võid minuga teha, mis sa iganes tahad, ma olen kõigega nõus. Aga ühte palun ma: kui sa mu lõpuks tõesti maha lööd, ära siis mind jalgupidi aia taha viska. Viska kuidagi

teisiti, kui sa tingimata visata tahad, aga mitte jalgupidi. Ma ei või kohe mõelda, et sa mu võtad nagu konna, ma nutan oma silmad peast ja südame seest, nagu estekski, kui selle peale mõtlen, kuidas sa mul jalust kinni võtad, et visata. Sa mõtle ometi, ükskord sa suudlesid ju neid jalgu, aga konna jalgu pole sa kunagi suudelnud, kuidas sa siis võid neist ühteviisi kinni võtta. Ja konna jalad pole kunagi kannud kingi ega siidisukki, ka seda pead sa mõtlema."

„Ma mõtlen ainult ühte: et inimene võib teise usaldust nii kurjasti tarvitada ja et selle inimesega on mul lapsed! See on kõik, rohkem mitte midagi. Sest et sina lõppude lõpuks kõik selle peale välja mängid, mis mina millalgi sulle oma ema surmast rääkisin, selles pole mul vähematki kahtlust."

„Selles on sul vist küll õigus, ma isegi hakkan seda uskuma, kui sina seda ütled," rääkis Karin. „Sest see oli minule vististi liig siis ja on võib-olla nüüdki. Usu või ära usu, aga kui ma selle peale mõtlen, siis ma ei või midagi sinna parata, et sa lähed minu meelest suuremaks, kui sa ehk tõepoolest oled. Ja siis ma mõtlen nõnda: Hea küll! Kui ta mulle seda rääkis, ei olnud ma veel midagi, sest ma polnud midagi niisugust teinud, mis minust midagi teeks. Aga kas ma siis kunagi midagi ei tee, mis oleks natukenegi sinu teo väärt, nii et mina ise saaksin siis natukenegi ka sinu vääriliseks — oma teo läbi nimelt. Seni kui sa mind imetlesid, — sa tead ju, kuidas sa mind imetlesid, kõiki mu ihuliikmeid ükskult suudlesid, nii et ma häbi kätte tahtsin otse surra — jah, seni kui kestis sinu imetlus, mõtlesin ma, et sest pole midagi, et ma pole midagi teinud, mina ise olen midagi. Mina ise olen midagi niisukest, et mind imetleks kogu maailm, ainult kui ta mind näeks samuti, nagu näed mind sina. Aga kui sinu imetlus kadus, siis ütlesin endale, et kuidas see siis on, minus endas pole midagi ja teinud pole ma ka midagi, aga ometi oleme abielus. Ja kõik ütlevad, et abielus peavad mõlemad

olema üheõiguslikud ning iseseisvad, nii et elavad nagu kaks ühekõvadust rammumeest. Sina ise ütlesid ju sedasama. Ütlesid, et elame kui kaks inimest, kes teineteisel abiks. Aga mis abi siis minust on, kui ma midagi ei tee ehk kuigi teen, siis on see kõik nii tühine ja vilets sinu kõrval, et mul hakkab iseendast ja sinust hale meel, iseendast sellepärast, et olen nii vilets, ja sinust, et sa pead just minuga kui üheõiguslikuga koos elama. Ja nõnda ma siis tulingi mõttele, et mis mina küll teeks, et kõik näeks, et mina midagi tõepoolest teen. Ja kui ma siis tõesti olin midagi teinud ning paeaukudele teed otsisin, sinna aga ei pääsenud, sest enneaegu ei tahtnud ma ju kalosse vett täis ajada ega jalgu märjaks teha, siis sain ma küll selgesti aru, et ega ma seda õieti kunagi pole teha tahtnud, mis ma nüüd teinud, aga ometi on seegi midagi, mis mind teeb pisutki sinu vääriliseks."

„Naine, sa oled pisut peast põrunud," ütles Indrek.

„Kuis nii?" küsis Karin. „Kõik seltskond elab ju nõnda. Mehed petavad äris, ja et naised oleks pisutki nende väärilised, siis nad petavad vähemalt abieluski. Sest kuis nad siis muidu saavad üheõiguslikud olla, kui nad pole ühesugused."

„Mul pole tõesti sõnu, et sulle vastata," ütles Indrek. „Sinu arvates pole mina sulle millestki muust jutustanud kui aga väikesest ärilisest pettusest. Kellega ma seda petlikku äri siis mõtlesin ajada, kas jumalaga, ilmainimestega või ehk koguni sinuga?"

„Ei, kallis, sa mõistad mind hoopis vääriti!" hüüds Karin. „Ah jumal küll, et mehed naisi ei mõista! Ega siis sina pole sellepärast petnud, et teised petavad. Mina ju ka ei peta. Sest ega see pole ometi pettus, kui ma midagi teen ja siis tulen ise heast-paremast ning jutustan sulle kõik ära — kõik, kõik, nagu see on sündinud. See pole enam mingi pettus. Aga see on kuritöö, seda ta on. Mina olen kurjategija, nagu sa tol korral enda kohta ütlesid, kui sa minult küsisid, kas ma tahan kurjategija naiseks saada.

Mina tahtsin, sest mul hakkas pisut nagu õudne ja mul oli mõnikord hirm sinuga üksi jääda. See hirm võib-olla siduski mu sinuga lõplikult. Ma mõtlesin esteks, et sina peaksid ehk mind ka nüüd pisinatukenegi kartma, sest ka mina olen ju kurjategija, aga kui sa siis äkki ütlesid, et sa võiksid mu kui konna maha lüüa ja jalgupidi aia taha visata, siis sain ma aru, et sina ei karda mind põrmugi, sest sa ei pea mind kurjategijaks. See tegi mu hirmus kurvaks. Õieti öelda, ma ei teagi, mis mu nii hirmus kurvaks tegi, aga mul tuli meelde, kuidas sina oma kuritegu mulle jutustasid ja ise nutsid, siis tuli ka minul nutt peale. Ise mõtlesin: las ma ometi nutan, nii et ta näeb, et see pole sugugi naljaasi, aga muidu ta ehk veel mõtleb, et ma räägin muidu niisama, et ennast huvitavamaks teha, kui ma tõepoolest olen. Mehed teevad naiste ees alati nõnda ja meie rumalad lähme ikka selle liimi peale nagu kärbsed. Kui sina mulle tol korral oma lugu jutustama hakkasid, siis mõtlesin ma alguses ka, et näe, poiss hakkab ennast huvitavaks tegema, aga kui sa ise nutma hakkasid, siis sain ma aru, et sul tõsi taga ja et sa võtad ka mind päris tõsiselt, ning nõnda ei saanudki ma enam sinust lahti."

„Küll kahetsen mina, et ma seda sulle üldse olen rääkinud," ütles Indrek. „Nähtavasti ei suuda sa ometi selle suure tõega elada. Sa isegi oled sealmaal, et murrad pead, kas ma ehk tol korral sulle ei luisanud, et ennast huvitavaks teha."

„Justament nõnda!" kinnitas Karin. „Mitte ainult siis, kui sa rääkisid, vaid ka pärast olen ma seda mitu ja mitu korda mõelnud."

„Seda ma arvasin kohe," ütles Indrek. „Et me aga oleme täna oma vahekorda selgitama hakanud, siis tahan ka mina seda teha. Tead, naine, mina rääkisin seda asja sulle mitte selleks, et end huvitavaks teha, vaid et sind eemale peletada."

„Tähendab, sa ometi luiskasid tol korral!" hüüdis Karin.

„Seda mitte," vastas Indrek. „Ma rääkisin tõtt, aga ma olin tol korral nii naiivne, et uskusin — naist, liiatigi noort, võib peletada kuriteoga. Siis ma veel ei teadnud, et naine muudab kuriteo kohe kangelasteoks. Nii kukkusin ma sisse. See, mis oli mõeldud katsekiviks, muutus sinu silmis liimiks, nagu sa ütlesid, ja sinna jäid sa nagu kärbes kinni. Ühe sõnaga — ma olen sisse kukkunud."

„Mitte millegist ei saa ma aru!" hüüdis Karin. „Kuidas oled sa sisse kukkunud? Milles? Sa ei tahtnud minuga abielluda?"

„Ma kartsin sind," vastas Indrek.

„Sina kartsid mind!" hüüdis Karin ja vahtis laial mõistmatul pilgul Indrekule otsa, kes pööras oma näo tema poole.

„Jah, mina kartsin sind, armastasin ja kartsin, tahtsin sinust lahti saada ja ei tahtnud ka ning siis mõtlesin ma, et kui ma astun selle viimase sammu, avaldan talle oma suure saladuse, oma suure tõe, ja kui ka see teda ei peleta, siis on ta mu saatus, millest ei pääse. Nõnda tuli see. Nagu sa näed, on see kõik puhas eksitus, mis kipub tõepoolest meile mõlemaile saatuslikuks saama."

„Nüüd läheb mul peas kõik segi," ütles Karin. „Sina oskad asjad ikka nii keeruliseks ajada, et mina ei saa enam millestki aru."

„Mina ei aja, elu ajab," seletas Indrek. „Oleksin ma tol korral olnud nii tark kui praegu, siis oleksin ma vaikinud kui haud ja võib-olla meist poleks mees ja naine saanudki."

„Siis on ometi hea, et sa rääkisid," ütles Karin, „mul on praegu nii hea meel, et ma olen su naine."

„Ma arvan ka, et sul peaks hea meel olema," ütles Indrek, „sest kaunis raske oleks sul olnud teist meest leida, kes kannab kogu eluaeg nii rasket koormat hingel nagu mina ja keda võib selle tõttu nii mugavalt oma kasuks tarvitada, ilma et tema katsuks ennast maksma panna. Aga ma palusin sind ometi, Ka-

rin, pisutki minu peale armu heita. Usu, lõpuks võib ometi kõik kuradile minna, kui sa ka tulevikus nõnda talitad nagu täna. Kui mina sind ei rahulda, otsi omale mõni teine mees, aga jäta mind oma mängust välja."

„Tähendab, sa ajad mind ära, eks?" ütles Karin.

„Ei," vastas Indrek lihtsalt. „Sinul pole ju kuhugi minna, see on ju sinu maja. Kui kellegi minemisest võiks juttu olla, siis ainult minu minemisest."

„Indrek, sa räägid nõnda, nagu mõtleks sa mind juba täna maha jätta," ütles Karin, puges mehele ligi ja puhkes kõigest südamest nutma. „Kas sa siis mulle kuidagi ei või enam andeks anda, ma rääkisin sulle ju kõik ilusasti ära."

„Sinu tegu on palju kergem andestada kui sinu rääkimist," ütles Indrek.

„Kas siis sõnad rüvetavad rohkem kui teod?" küsis Karin.

„Väga sagedasti," vastas Indrek. „Vanad eided armastavad harilikult kõige rohkem rääkida. Nende sõnades on kehas kustunud rõvedus. Nemad rahuldavad end sõnadega teiste kuuldes ja silma all."

„Tähendab, mina olen nüüd sinu meelest juba vana eit," lausus Karin silmi pühkides.

„Sa oled suur togu, seda sa oled," ütles Indrek.

„Sõima, sõima mind, ole kallis," palus Karin, „siis ma tunnen, et ma pole sulle veel ükskõik. Või kui see sind aitab, siis löö mind, tee mulle haiget, ära karda, ega ma ei karju, ma kannatan ilusasti välja. Tee minuga lihtsalt, mis sa tahad, ainult ära istu nõnda. Või veel parem: ütle, mis ma pean tegema, ma täidan su käsku jalamaid. Ma teen kõik, mis sa iganes tahad."

„Kõige parem, ära tee midagi," ütles Indrek pöördudes naise poole.

„Ma tahan midagi teha, ma pean midagi tegema, ma ei või muidu," ajas Karin vastu. „Või tee sina midagi, võta ja tee minuga midagi, tee, mis tahad."

„Ma ei taha sinuga midagi teha," ütles Indrek.

„Sa oled hirmus nagu ikka!" hüüdis Karin. „Kas sa siis ei mõista, et ma tunnen end roojasena, nii et ma ei julge kõik need päevad õieti lapsi ega asjugi kodus puutuda. Tee, palun, nii et ma ei oleks enam roojane, õnnista mind oma puutumisega, pühenda mind. Ükskord tegid sa mu oma puutumisega õndsaks, täna võid teha mu puhtaks."

Rääkides Karin puges mehele ligemale, nagu otsiks ta tema puutumisest tõepoolest õndsust ja puhtust.

„Ah sind halba ja õnnetut," ütles Indrek ja võttis naise oma käte vahele. „Kui sa ometi ise aimaksid, kuipalju sa haiget teed."

„Tee mulle ka, tee, kallis, ära hooli, ma kannatan ilusasti välja. Nõnda saame tasa, me kaks kurjategijat," rääkis Karin, ise peaaegu kogu kehast värisedes, nagu tunneks ta täna esimest korda mehe kallistavat kätt oma ihuliikmeil.

XX.

Palmipuudepüha laupäeval laskis kojamees prügikasti tühjaks teha, et oleks suurnädalaks ja ka pühadeks kõik puhas. Ja kui tulebki veel uut prügi ja uut mustust, siis on see juba nii-öelda pühade mustus ja selle vastu ei või kojameeski mitte midagi, et ka kõige suurematel pühadel on oma prügi ja mustus.

Indrek tuli parajasti just sel silmapilgul koju, kus kojamees avas väravad ja prügivedaja laskis oma raske vankri mürinal hoovi. Indrek jäi väheseks seisatama, et vaadata ja kuulata, kuidas need kaks inimest toimetasid ja kõnelesid. Temale oli alati meeldinud selline tähtis toiming, nagu on seda prügikasti tühjendamine. See sündis ikka ja alati nõnda, nagu oleks see toiming saatusest ette määratud. Sa võid teha, mis sa tahad, sa võid elada, kuis tahad, aga ühel ilusal päeval avatakse ometi hooviväravad ja sisse sõidab mees vankriga, kes asub prügikasti kallale ja hakkab mitte ainult tühjendama, vaid nii-öelda „sirvima", mis inimesed majas teevad, mis nad söövad ja kuidas nad üldse elavad. Sest inimene jätab elades jäljed ja nendest võib kogenud ning teaduslikkude kalduvustega prügikasti tühjendaja teha kindlad järeldused, elada peaaegu majainimeste elu kaasa, ainult selle vahega, et tema vaimusilmade eest käib see tunni või poolega läbi, milleks teised kulutasid kuu või kaks.

Sellisteks arutlusiks endamisi olid Indrekul muidugi oma erilised põhjused: prügikasti tühjendajat nähes meenus talle ta valge pakk, mille ta oli matnud mõni aeg tagasi prügi sisse. Teda huvitas väga, kas see pakk tuleb nüüd päevavalgele või läheb ta tähelepanematult ühes kõige muuga vankrisse. Sellepärast läks ta üles oma tuppa ja jäi seal akna all seisma, et prügikasti tühjendaja tegevust silmitseda, nagu oleks see tõesti mingisugune suur ja tähtis toiming, mida maksab ikka ja jälle vaadelda.

Aga juba algusest peale märkas Indrek, et prügivedaja on ärksa vaimuga ja teadusehimuline mees. Tema ei lasknud ühtegi vähegi vaatlusväärset eset muidu kastist vankrisse, kui pööras teda enne mitmel korral ringi, lõi teda tasakesi katseks, tonksas jalaga ja kui vaja, võttis ta kättegi, et vaadelda ja isegi nuusutada.

„Ei ta selle mehe käest pääse," mõtles Indrek.

Ja ei pääsenudki. Sest ei võtnud kuigi palju aega, kui tuli nähtavale valge pakk, mille Indrek isegi siitmaalt, s. t. toast akna alt tunnustas kohe omaks. Prügivedaja pööras teda esiteks hargiharudega, veeretas siis jalaga, nagu tahaks ta katsuda tema kõvadust, ja võttis ta lõpuks pihku, proovis sõrmede vahel ja hakkas siis paberit lahti harutama, nagu oleks see üsna harilik pakk, mille tood poest koju ja avad omas toas. Paberi seest tuli midagi nähtavale, mis äratas Indrekus kahtlust. See polnud nagu sugugi see, mis tema pakis pidi olema. Pealegi, tema pakis pidi leiduma kaks asja, igaüks omaette eraldi veel kord paberi sees, aga selles pakis oli ainult üks asi ja ühekordselt paberis. Ei puudunud palju, siis Indrek oleks alla rutanud ja paki tõmmanud prügivedaja käest, et lõplikult veenduda, mis paber see õieti on ning mis temasse mässitud. Aga õigel ajal tuli tal parem mõte: ta läks ja võttis binokli, puhastas ruttu selle klaasid ja tõstis ta siis silmile.

„Jumala eest, paberis on leib, mitte sai!" hüüdis

ta imestunult, nagu oleks ta avastanud mõni teab kui tähtsa uudise või leiduse. Ta võttis binokli silmade eest ja vahtis ilma selleta. Prügivedaja kooris paberi leivatükil tervena ümbert ära ja vahtis teda ümberringi, nagu püüaks ta lahendada mingit rasket küsimust. Samal silmapilgul lähenes prügivedajale kojamadam ja küsis oma heleda häälega, mis kostis läbi avatud õhuakna:

„Mis sa sealt leiad, et nii hoolega vahid?"

„Leib, mis leib," kärises prügivedaja hääl vastuseks. „Puht leivakannikas kohe, ilusasti paberisse mässitud, kirju paelaga kinni seotud, nagu pühadekink muistegi. Leiva haiski teisel alles küljes."

„Kae koeri, neid inimesi," ütles kojamadam leivatükki omakorda näpu vahele võttes ja vaadates. „Mõnel inimesel pole leiba tarbeks suhugi pista, aga siin visatakse terve ilus kannikas prügikasti ja raisatakse puhast valget paberit ning nööri veel pealekauba. Mõni teab, mis küll niisuke asi peaks tähendama, sest ega siis niisuke asi muidu niisama ole. Seda ma täna öösel undki nägin, aina oli suur nälg ja puudus, nagu punaste ja sakslaste ajal. Ajasin terve päeva taga, kust ma küll selle hullu unenäo võtsin, aga seal see seletus nüüd ongi: ilus leivatükk prügikastis."

„Ruunal õnne kui tõrva," kärises prügivedaja hääl, „temal on ta pühadekink käes."

„Nojah, see ju ilus puhas leivatükk, mis see hobune siis ikka tahab," ütles kojamadam, kartis aga siinsamas, et pärast hakkab keegi teda milleski kahtlustama, kui ta seda leivatükki nii väga soovitab, ja sellepärast lisas ta hoiatuseks: „Aga ega tea ehk kihvtitud teine, tapab viimaks su ruuna ära, vaat' siis sul pühadekakku. Peremees ajas ja tappis ikka neid rotirojusid, ehkku leib sellest ajast."

„Ei minu ruuna peale hakka miski," kärises mehe hääl. „Minu ruun teab ise, mis ta sööb ja mida mitte.

Kui sööb, tähendab on hea, ei söö, halb. Nõnda on temaga. Nii et teeme kohe proovi."

Ja prügivedaja otsis taskust noa, võttis selle liikmest lahti, lõikas leivatükist paar suutäit ning läks ruuna nina ette, kes öhötas talle juba eemalt vastu, nagu tunneks ta leiva lõhna.

„Sööb!" hüüdis prügivedaja nagu võidurõõmsalt. „Tähendab, leib on aus. Jumal õnnistagu heldet andjat!"

Need viimased sõnad pidi kojamadam tahes või tahtmata oma arvele võtma ja et õnnistust millegagi tasa teha, ütles ta:

„Nojah, mis sel leival siis ikka on. Leib on leib, tulgu ta prügihunnikust või poeletilt, üks prügikast ta kõik. Mõni prügikast veel korralikum kui poelett, kus kõik ilm käib käperdamas, siia kallale ei saa keegi, ainult oma maja elanikud."

Nüüd astus ka kojamees juurde vaatama, millest eit ja prügivedaja kahekesi nii kaua ja valjusti vestlevad, ning nõnda algas kogu lugu uuesti otsast peale, sest ka kojamehele jutustati see imeasi ära, et prügikastist leitud paberisse mässitud ja ilusasti kinniseotud leivatükk.

„Mõni vaga inimene on tahtnud pättidele pühadekinki teha," ütles kojamees, nagu poleks ka temalgi asjast vähematki aimu. Nõnda kalduski jutt asjast hoopis kõrvale, kaldus maailma inimestele, nende rikkusele ja vaesusele, seisusele ja seadusele ning kojarahvas ja prügivedaja arutasid ja imestasid, kuidas küll inimene võib sinnamaale langeda, et temast saab pätt. Olla korralik ja aus kerjus või pidada seaduslikku vargaametit, — sest ka niisuke amet on seaduses ära märgitud — sellest sai niihästi prügivedaja kui ka kojamees aru, aga saada pätiks ja jäädagi eluotsani pätiks, nii-öelda jumala linnukeseks, kes ei ketra ega külva, kerja ega varasta, see käis täiesti üle mõistuse.

„Et inimene ei tee tööd, sellest saab igaüks aru," rääkis prügivedaja käriseva häälega, „sest niisukesi

jumala päevavargaid on kõik kohad täis ja nemad elavad palju paremini ära kui mina oma ruunaga prügi vedades, aga et inimene ei kerja ega varasta, see on sootuks uus kulduur, seda enne ei olnud. See on nagu see ipodroom, kus hobused, kes ei vea koormat ega sõida, vaid jooksevad aina võitu ja elavad ka ilusasti ära."

„Mis sest hobuste ipodroomist rääkida," ütles kojamees omalt poolt, „sa mine parem vaata inimeste ipodroomi. Seal joostakse veel hullemini ja ikkagi elatakse ilusasti ära. Seep see uus kulduur ongi, et inimene tahab loomast mööda joosta. Sest esiteks on niisukesed ipodroomid, et ainult hobused või ainult inimesed, aga siis tehakse niisukesed ipodroomid, et võib panna hobused ja inimesed ühte, nii et oleks pisut kõrgem kulduur. Minu vennapoeg õpib seda ipodroomi jooksmist kangesti, tema ikka vahel seletab mulle neid asju. Tema ütleb, et kui tema võiks, ütleme, nii-öelda viis täit aastat tublisti harjutada, et poleks vaja muud teha, kui aga ainult joosta, siis tema saaks küll igast ipodroomi hobusest mööda."

„Ameerikas olla ju niisuke ipodroom, et mehed ja naised tulevad kokku ja katsuvad, et kes oskab kõige kauem suitsetada, ja ka need inimesed elavad ilusasti ära," seletas prügivedaja, et näidata, ka tema tunneb pisut maailma ipodroomi asju.

Selle aja peale oli Indrek juba ammugi akna alt lahkunud ja laua äärde toolile istunud. Kojarahva ja prügivedaja tark jutt oli ka temas mõtted äratanud, mis ei puutunud ei temasse endasse ega tema asjadesse põrmugi. Need olid nii-öelda tühjad mõtted, mis eksisid inimsoo kultuuri rajul. See oli küsimus sellest, mida eelistada, kas pea või jalgade „ipodroomi". Sajandeid on inimene eelistanud pea „ipodroomi" ja on põlv-põlvelt saanud aina õnnetumaks, sest kuritegude ja enesetapmiste arv kasvab kiiresti. Inimene on püüdnud ennast ja teisi päästa mõistuse, usu ja kõlblusega ja on langenud aina sü-

gavamale patuorjusesse. Võib-olla peaks inimsoo lunastustööd algama mitte peast, südamest, neerudest, vaid kõhust ja jalgadest. Ehk peaks koolidest välja heitma kogu usulise ja teadusliku krempli ning hakkama võidujooksmisest ja rusikavõitlusest kogu noorsoo kasvatust. Eriti võiksid sellega katsetada väikerahvad, sest neid on nõnda vähe, et nad võiksid võidujooksmise, maadlemise, rusikavõitluse ja igasuguste muude kultuuriliste mängudega ilusasti ära elada, nagu arvab kojarahvas ja prügivedaja. Jah, võib olla, kindlasti Indrek ei tea, sest kui ta teaks seda kindlasti, siis võiks ehk temastki saada mõni uus apostel, ilmaparandaja, õnnekuulutaja. Indrek ripub kuidagi paratamatult endise kultuuri küljes, mis on seotud peaga ja südamega. Teda vaevab praegu küsimus, on see hea ja õige, et ta pole veel tänapäevani Karinile rääkinud Meleski ööbimisest ja sellest valgest pakist, mis ta peitis prügikasti. Pealegi, täna, kui see pakk võeti prügikastist välja, oli ta hoopis midagi muud kui pannes — mis oli siis temaga vaheajal sündinud? Kuidas oli see inimkultuuri jäänus nii lühikese aja vältel sel määral teisenenud, et tahes või tahtmata pead arvama, nagu oleks see prügikast ja tema sisemus siin hoovil seisnud juba kümned tuhanded aastad ja nagu poleks see prügivedaja tõepoolest ainult prügivedaja, vaid mõni kuulus maapõue pööraja, kes lahendab suuri küsimusi kustunud elu varemeil.

Muidugi, Indrek võis küsida ja arutada niipalju kui süda kutsus, aga lahendust ta ei leidnud. Tema oli leivatüki suhtes sama tark või rumal nagu prügikastivedajagi. Selle asemel käis kojamadam oma taadiga muheleval näol ringi, sest nemad kahekesi oleksid võinud silmapilkselt mõistatusele seletuse anda. Aga neil oli oma mõistatus, mis jäi igavesti lahendamatuks: miks pani peremees nii ilusa saia ja singi prügikasti? Nõnda seisavad inimesed oma saladustega, vaevates üksteist, ja sellepärast mõtlebki Indrek praegu, et kas poleks ometi targem Karinile kõik rää-

kida, liiatigi kus nad tol korral õrnusehoos uuesti tõotasid teineteisele alati tõtt rääkida ja mitte midagi varjata, nii et nende vahel ei saaks midagi arusaamatut tekkima hakatagi. Aga kui Indrek seda tahaks rääkida, siis ei võiks ta ka varjata, et asjasse on pühendatud Tiina ja et ka see on seda tema eest varjanud, teda sõna otseses mõttes petnud. Kuid sellel oleksid juba sellised tagajärjed, et Indrek ei oska kõiki võimalikke tagajärgi kujutellagi. Tähendab, Indrek mängib teenijaga tema, Karini, oma naise selja taga kokku. Mis suhted on Indrekul sellisel korral üldse Tiinaga? Mis ajast saadik on Indrekul suhted Tiinaga? Ah sellepärast ei imetlegi Indrek enam teda, Karinit, tema imetleb ju Tiinat. Vana laul, kõik mehed on ühesugused: Tiina on ju noorem. Aga siis teeb tema, Karin, puhta töö, sest see on ju alles tema maja. Välja majast, jalamaid välja! Milleks pidada noort teenijat, kui on veel vanu olemas. Sest pole ühti, et vanad varastavad rohkem kui noored, kuipalju nad ikkagi jõuavad ära varastada. Ja kes võib Tiinastki teada, kui ta läheb sinnamaale, et mängib Indrekuga tema selja taga kokku. Vana krõnks majja, see on kõik. Pealegi, aa! nüüd alles Karin saab aru, miks temal tuli äkki nii hullumeelne himu teiste meeste järele: ta tundis loomusunniliselt, ta aimas nagu haisust, et Indrek pole puhas, tema süda on võlts, tema on petis, petab teda, Karinit, iseoma majas teise naisega. Ja kellega? Oma teenijaga. Jah, seda aimas Karin ja sellest tuli kõik. Nii et ta tegi üpris lollisti, kui läks Indrekule üldse midagi rääkima, nagu andeks paluma. Indrek oleks pidanud temalt, mitte tema Indrekult andeks paluma. Ja et Indrek on tema selja taga sellise teoga toime saanud, teda, Karinit, oma teenijaga petnud, siis on Karini käed vabad, tema käed on eluajaks vabad.

Sellised ja veel palju teissugusemad oleksid võinud olla tagajärjed, kui Indrek oleks tahtnud Karinile kõik puhtast südamest ära rääkida, nii et nende

vahel poleks olnud enam mingit saladust. Aga Indrek jõudis lõpuks otsusele, et ennem võtab ta oma hingele väikese saladusepatu, kui et ta kannatab need tagajärjed. Ta tegi seda täie teadmisega, kuigi ise uskus, et iga tegu saab seemneks teistele tegudele, mille ulatust ei oska kunagi ette arvata.

Samal ajal, kus Indrek iseendaga nõnda aru pidas, jalutas Karin lastega väljas. Tema oli oma „musta pesu" päevast saadik nagu koguni teiseks inimeseks saanud: jändas lastega hommikust õhtuni või toimetas muidu mööda maja midagi. Ta oli nimelt äkki aimusele tulnud, et ehk ei ole lastele sugugi ükskõik, kas nendega toimib ema ise või ükskõikne, harimata või poolharitud teenija.

„Eks ole," ütles ta Indrekule, „kui minul endal ka midagi targemat ei ole neile anda, siis on mul vähemalt armastuski, aga võõral teenijal pole ju sedagi."

„Üsna õige, armas naine," vastas Indrek, „armastust on sul küll rohkem kui ühelgi teenijal, aga vaata ette, et sa oma armastusega lastele liiga ei tee."

„Armastusest ei saa kunagi küll," arvas Karin. „Armastus kas tapku ära, ikka ei aita veel. Armastuse kätte tahaks mitu korda, iga päev mitu korda surra, niisuke on armastus."

Sellise armastusega viiski ta nüüd oma lapsi jalutama. Aga kui nad täna kolmekesi koju tulid, saatis Karin Tiki ja Miia kohe edasi Tiina juurde, et see nad riidest lahti võtaks, ise aga tuli Indreku tuppa.

„Tead, kes meile täna vastu tuli," ütles ta. „Tema!"

„Kes tema?" küsis Indrek, kes oli pooleldi alles oma mõtete küljes.

„Seal ta nüüd on!" hüüdis Karin. „Ise keelad tema nime suhu võtmast ja nüüd ei tea, kellest räägitakse."

„Õige," lausus Indrek. „Mõistan."

„Küll oli ta täna üpris viisakas!" hüüdis Karin nagu imetledes, ja kui Indrek midagi ei lausunud, li-

sas ta: „Palus mind äriasjus oma kontori, kõnetunnid siis ja siis. Nagu oleks teine küünarpuu alla neeland."

Aga Indrekul ei tulnud ka nüüd sõna suust. Kogu asi Paralepaga oli liiga värske, kui et tema oleks tahtnud sellest juttu teha või midagi mainida, mis seisis sündmusega kaudseski ühenduses.

„Sa oled nagu pahane, et ma sellest rääkima hakkasin," ütles Karin.

„Ei," vastas Indrek, „aga ma ei armasta seda asja meelde tuletada."

„Sa ju ise olid nõus, et sellest päevast saadik ei tohi meie vahel enam saladusi olla," rääkis Karin. „Ja kuigi mina ise oleks vaikinud, siis oleksid võinud lapsed kuidagi öelda, et meid teretas võõras onu ja kutsus mammat oma poole, nõnda oleks asi veel hullem olnud. Sa oleks mind kohe kahtlustama hakanud, et, nojah, kes see muud ikka oli kui tema, sest miks ma muidu ta nõnda maha salgan. Sa oleksid tingimata arvand, et mul on temaga veel midagi ees ning et asi pole üsna puhas. Sellepärast ma siis rääkisin kohe ise, et lapsed ette ei jõuaks ega sul poleks vaja mind kahtlustama hakata või niisukesele mõttelegi tulla. Aga nüüd see korraga ei meeldi sulle. Tähendab, ka sina ei jaksa tõde kannatada, ei suuda tõega elada, nagu sa ikka armastad ütelda. Nii et peab tahes või tahtmata salgama ja petma. Aga kuis ma siis seda teen, kui mul on lapsed ühes? Nemad ju võivad rääkida. Tähendab, ma ei tohi lastega välja minna, pean üksi käima, nagu kõik seltskonnaprouad, sest kõigil on omad saladused, mida ei või meestele rääkida, sest see ei meeldi neile. Eks ole nõnda? Nii et minu ilusad kavatsused ise hakata oma lapsi kasvatama lähevad tühja. Või pean ma ise seniks kööki minema, kuni Tiina lapsed välja viib. Sest tema võib, temal pole veel meest, kelle eest ta peab alati midagi varjama. Nagu sa näed, olen ma väljapääsematus seisukorras."

„Inimene on nähtavasti üldse väljapääsematus seisukorras," ütles Indrek, „tema ei suuda elada ei tõega ega tõeta, eriti oma isiklikus elus. See on tema vanne."

„Nii et meie oleme ka vandealused?" küsis Karin.

„Meie ka," vastas Indrek. „Me pääseks sellest vandest ainult siis, kui meil poleks kunagi olnud, poleks praegu ega ka tulevikus ainustki pattu või eksitust teos, mõttes, meeles. Aga niisukest inimest ei ole. Me kõik oleme nõnda loodud, et igaühel on oma patud, ja sagedasti on kõige räpasemad need, kes pole ainustki pattu teinud, vaid ihkavad neid teha. Tegu puhastab pisutki inimest."

„Eks ole," hüüdis Karin. „Nii et mina olen pärast oma patutegu pisut puhtamgi, kui oleks olnud ilma tegemata. Mina ise tunnen ka nõnda. Aga siis oled ju sina hullem kui mina. Tead, nüüd ma ütlen sulle veel ühe saladuse: mina olen mitu korda sinust mõelnud — aga sa ei tohi mulle seda pahaks panna, sest ma räägin ju ainult selleks, et sa m'ust kõik teaksid, nii et ma olen terve oma ihu ja hingega sinu naine, täesti sinu, seest ja väljastpoolt — ma olen nimelt mõelnud, et kas sina oled kunagi — aga ära vahi mulle nõnda otsa, mul hakkab hirmus häbi, ma ei julge rääkida, pööra pea nõnda, vaat' nii, vaata aknast välja, tee, nagu oleksid mõttes ja ei kuulegi õieti, mis ma ütlen, soo, väga hea — sest mõnikord mõtlen ma, et kas sulle meeldivad vahel teised naised. Saad aru, mitte, et kas meeldivad, vaid kas sa tahaksid nendega olla, nagu sa oled minuga? Ära veel silmi pööra, vahi aga aknast välja, ole mõttes. Ja siis ma mõtlesin veel, et kui sulle mõni meeldib, kas sa oled katsunud mõnega olla nagu minuga? Ja siis veel: — mitte vaadata! nüüd just mitte — kui sa oleksid olnud, kes meeldib sulle rohkem, kas mõni võõras või mina, su oma naine? Seda olen ma tahtnud sinult ammugi küsida, aga ei ole julgenud, sest ma olen kartnud, et ma ajan su sellega halvale mõttele, nii

et sa pärast võid mulle öelda: sa ju ise õpetasid. Mõistad. Aga nüüd, kus me uuesti leppisime ja tõotasime, et meil enam saladusi ei ole, mõtlesin ma, et ükskõik, ma ütlen sulle kõik. Aga sellepärast ei tohi sa kohe hakata võõraid naisi vahtima ega neid püüdma. Kui sa seda hakkad tegema, siis mul tuleb hirm peale ja ma pole omas koduski enam julge. Ma olen mitu korda Tiinat vaadelnud ja mõelnud, see võiks vist meestele väga meeldida — vaikne, tasane, kenad pruunid silmad. Ja kas oled tähele pannud, kuidas ta käib. Nõnda ei oska ükski teine naine käia. Ta astub nõnda, nagu oleks tal puusade ja põlvede vahel veel kusagil liikmed. Kui prouad vahel kohvikus naiste kõnnakut arutavad, siis ma olen neile öelnud, et olge head ja tulge vaadake minu Tiinat, siis näete, kuidas naine peab käima. Ütle päris otsekoheselt, kas sulle meeldib, kuidas Tiina astub?"

„Ma ei tea," vastas Indrek.

„Kas sa siis pole teda vaadelnud?" küsis Karin.

„Ma olen mõelnud, et tal on midagi viga, nagu ma sulle alguses kohe ütlesin," seletas Indrek.

„Issand, oled sina küll proosaline!" hüüdis Karin. „Viga või mitte viga, meeldida võib ikkagi. Näe, mõned vigased teevad kõige paremad partiid."

„Peaasi, mul pole tänini aega olnud," ütles Indrek, „mul on niikuinii juba kolm naist kaelas."

„Taevane isa!" hüüdis Karin. „Kui lihtsalt sa nii hirmust asja ütled! Kes on need kolm?"

„Üks oled sina," hakkas Indrek.

„Hea küll," ütles Karin vahele. „Aga teised kaks?"

„Teine oled ka sina ja kolmas oled samuti sina, sest sina oled vähemalt kolme naise eest."

Karin purskus heameele pärast laginal naerma, läks Indreku juurde ja sasis ta juukseid, kuna see tal käe ümber niuete pani.

„Ega siis meestele alla kolme aitagi," ütles Karin, „kõik naised kinnitavad seda. Jumal tänatud, kui need kolm sul kodus on. Aga teisi naisi võiksid sa pisina-

tukene ikkagi vaadata — pea meeles, ainult vaadata, mitte rohkem, — siis sa näeksid nende ja oma naise vahet ning õpiksid teda paremini hindama. Mees peab oskama hinnata, mina tahan seda, sest muidu ma arvan, et temal on ükskõik, kes tal käes, ainult et aga oleks keegi. See pole huvitav ega pole ka naisele auks. Mees osaku hinnata ja jäägu siis oma naise juurde, niisuke peab olema minu mees. Pealegi, tead, mu armas — mees, kes tunneb ainult ühte naist, on seltskonnas naeruväärne ja naisel on väga raske, kui temal on naeruväärne mees."

XXI.

Karini omad asjad olid sedavõrd ta meeled köitnud, et ta unustas proua Itami poisu haige kõhu, unustas proua enda jämedad jalad ja aiamajakesegi, mille ta pidi saama tasuks, kui ta aitab uskuda lapse kõhu terveks ja tema ema jalad peeneks. Aga kui möödusid nii-öelda teiskordsed mesinädalad — ja need mööduvad harilikult ikka, nagu esmakordsedki —, siis pahvatas kõik äkki Karinile meelde. Ajaviitmata kutsus ta nüüd lapsed Indreku tuppa, kes oli tööl, sest pühad olid kadunud ühes mesinädalatega, pani ukse lukku, et Tiina ei saaks segada, istus sohvale, tõmbas ühe lapse ühele, teise teisele poole ja hakkas neile jutustama haige kõhuga poisist.

„Kas siis poisul veel kõht terve ei ole?" küsis Tiki.

„Ei veel," vastas Karin. „Me pole ju kaua aega oma palvetki lugenud. Nüüd hakkame uuesti peale, sest need päevad olid mammil hirmus palju tegemist, nii et ei saanud kuidagi aega."

Ja ta tõmbas laste käed endale rüppe ja käskis järele lugeda, kuna tema ise ütles ees: „Poisu, kallis, iga tund ma näen und, et kõht sul ikka, kuigi pikka, saab tervemaks." Nõnda lugesid nad arvamatu hulga kordi. Kui lapsed viimaks ära tüdinesid ja Karin neilt küsis, kas nad ka ise mõtlesid poisu peale, kui nad tema kõhust lugesid, vastas Tiki:

„Ei, mamma. Ma mõtlesin, et Tiina oli täna näinud liblikat. Ma oleks ka tahtnud liblikat näha."

„Ja sina, Miia?" küsis Karin vanemalt.

„Ma ei teagi, mis ma mõtlesin, ma vist ei mõelnd midagi," vastas see.

„Nõnda ei saa meie poisu kõht kunagi terveks," ütles Karin nukralt, kuid laste rõõmsat meelt ei häirinud see põrmugi ja nad vahtisid emale otsa, nagu ei usukski nad tema nukrust.

Kui see püha talitus tehtud, nagu Karin seda toimingut nimetas, saatis ta lapsed teenija hoolde, pani end riidesse ja tõttas proua Itami juurde. Aga parajasti sel silmapilgul, kus tema jõudis Itamite hooviväravasse, kanti seal pisitilluke helevalge puusärk sisse. See pistis Karinile nagu jääpanga südame alla, mitte niipalju sellepärast, et Kitty poeg ehk surnud, sest selles poleks midagi iseäralikku, vaid et tema oli ühes lastega lugenud surnud poisu kõhu parandamiseks ja ise uskunud, et see aitab. Ta oli lugenud surnud lapsele, nagu tahaks ta teda ellu äratada. Jumal tänatud, et Tiki ja Miia midagi ei mõelnud, ainult lugesid, lausus Karin iseend lohutades, nagu oleks mõtteta lugemine parem kui mõttega.

Jääpank Karini südames oli õieti ennustanud: Kitty poiss oli surnud ja Kitty ise sügavas leinas.

„Kuhu sa jäid, Karin, kallis?" ütles ta. „Ma ootasin ja ootasin, aga sina ei tulnud. Nüüd on mu buubi siin." Ta astus laua äärde, kus peal puhkas nääpsukene keha, ja kõrvaldas lina. „Nüüd on siis ta kõht igaveseks terve," ütles ta silmi pühkides.

Karinil tõusid silmad pakitsevalt vett täis ja ta seisis nii kõveras ja köökus selle kange kehakese ees, nagu tahaks ta alandlikult palvetada.

„Kallis, ära loe issameiet, ega ta pole veel ristitud, ainult registreeritud. Mees ütles, et las ta kõht saab enne terveks, eks me siis jõua ristseid pidada, nõnda see jäigi," rääkis Kitty.

Nüüd hakkas Karinil sellest nääpsukesest kehast veel enam kahju ja ta oleks tahtnud suure häälega karjuda. Aga ema ei nutnud enam, sest tema oli seda

juba küllalt jõudnud teha. Tema seisis muidu Karini kõrval ja pühkis ainult silmi. Ning kui nad pärast kahekesi mõnusalt mugavail toolidel istusid, sai Karin kogu kurva sündmuse teada, kuidas ta saatusliku pöörde võtnud ja sellega lõppenud, millega ta nähtavasti lõppema pidigi.

Itamid olid oma lapse kõhukorratusega pikapeale sedavõrd harjunud, et pidasid seda peaaegu loomulikuks nähtuseks, nagu peakski nende lapsel selline kõht olema. Erilist polnudki ju selles midagi, sest ka täiskasvanuil seltskonnainimestel juhtuvad väga sagedasti kõhukorratused, nii et arstidel oleks tegemist ja jooksmist. Pealegi kui seltskond ei anna arstidele tööd, kes siis peab andma. Ja kuna Itamite buubi kuulus juba lapsest saadik seltskonda, siis olid asjad peaaegu korras, ainult pisinatukene nagu korrast ära.

Sellepärast aeti endiselt äri, käidi kinos, isegi teatris, aga seda harva, külastati kohvikuid ja teisi lokaale, kus veetis oma aja tõusev uus seltskond, sööди ja joodi restoranides, kus võidi seda teha laulu ja muusikaga, tehti kaasa mõni väljasõit, sest seda nõudis seltskonnast lugupidamine. Ühe sõnaga, elati üsna harilikku elu — olengud, peod, söögid, joogid, uued kehakatted. Olengud isegi omades ruumides, sest kaua sa ikka teiste laualt sööd ja jood, vahel peab laskma teisi ka oma laualt süüa ja juua. Mööda olid ju need kuldsed ajad, kus Itam poissmehena võis piiramatult teiste laudu ja pudeleid tühjendada — teda peeti nimelt suureks söödikuks ja joodikuks —, ilma et sellest iseendale oleks tõusnud mingisuguseid vastukohuseid, peale tantsimise ja edvistamise peretütardega ja peale pondunud pereprouade käte suudlemise, mis lõhnasid mõnikord heeringaselt, mõnikord aga jumal teab milliselt.

Itam ise oli küll suud mööda kodusele pidule veidi vastu seisnud, aga seda mitte lapse kõhu pärast, vaid põhjuseks oli äriline seisukord, sest üldised olud andsid end ka Itamile tunda, millest ta aga naisele ei pi-

danud tarvilikuks rääkida. Itam oleks tahtnud mõne õnneliku operatsiooni lõpu ära oodata, et võiks siis tuju poolest kõik registrid lahti tõmmata, nagu tema seda armastas ja nagu armastasid seda ka tema sõbrad ja tuttavad.

Proua Itam võttis mehe vastuseismist kui näpunäidet lapse haigusele ja tõttas kohe seletama, et see ei tohiks ometi kaasa rääkida.

„Kallis, ütlesin ma mehele, seltskond ei või ometi meie lapse kõhukorratuse pärast oodata," seletas Kitty Karinile. „Sest ega meie laps pole ainukene seltskonnas, kel korratu kõht. Kui aga tahaks rehkendada kõigi laste korratute kõhtudega, siis poleks seltskonda üldse olemas."

Niisugune oli proua Itami veendumus enne oma lapse surma ja sellekssamaks oli ta ka jäänud peale surma, sest tema ei armastanud oma veendumusi muuta, uskudes, et korralikule inimesele on sellestki küll, kui ta vahetab moe järgi oma riideid. Nõnda siis tuli kõik, nagu ta tulema pidi. Hakkas õieti sellest, et hoidja ütles viimasel pühal Kittyle, lapse kõht olevat nüüd sootuks käest ära.

„Issand jumal, mis tal siis jälle viga on? küsisin ma hoidjalt," jutustas Kitty, „ja kui mu mees koju tuli, ütles ta nännäle: mis sa oled temaga teinud? Mu mees ütleb nimelt teenijatele ikka sina, mitte halva pärast, vaid et oleks respekt, ja hoidjale ütleb ta veel iseäranis sina, sest et venelane ei tea, mis teie, vaid ainult, mis sina ja meie, nõnda ütleb minu mees. Muidugi, nännä suure häälega nutma, et tema pole lapsele midagi teind, aga mees ütles talle üsna lihtsalt: miks siis lapse kõht ükskord terveks ei saa, vaid aina läheb hullemaks? Laps soigus, nagu ei magaks ta ega oleks ka õieti ülal. Kui teda puutusin, ajas ta silmad pilukile ja avas oma suukese, mis veel vaevalt suutis häält teha. Ega ta märg ole? küsisin ma ja hoidja vastas, et mis asjast ta ikka märg võiks olla, tal polegi enam midagi seest tulemas. Aga kui ma last

katsusin, siis oli ta ometi märg ja mu mees sai nüüd juba päris kurjaks ja karjus nännäle, et sa tapad mu lapse nõnda ära, kas sa võid seda Issanda oma jumala ees vastutada. Nännä muidugi vastu, et jah, tema võib vastutada, et tema pole last tapnud. Kui ma siis lapse paljaks koorisin, et teda õieti järele vaadata..." Siin ei suutnud proua Itam vastu pidada, vaid hakkas nutma. Alles natukese aja pärast võis ta edasi jutustada, kuidas kõik oli olnud.

Nimelt: kui Kitty oma silmaga nägi seda nääpsukest keha, millel kael nii lõdvaks ja imepeeneks muutunud, et „suur pea seisis nagu villase lõnga otsas", tõusid tal silmad tahtmatult vett täis. Ei, sündides polnud see keha mitte niisuke, ka nädal või mõni päev tagasi oli ta alles teissugune ja teist karva. Roosakast oli saanud midagi tuhakarva halli. Ja kui viletsad tundusid selle „näost ära langenud" naha all need pisitillukesed luukesed! Kittyl oli tundmus, nagu polekski selles vaevalt häälitsevas kehas enam muud kui aga need armetud, haletsemisväärsed luukesed tuhakarva naha all. Kittyl olnud nii valus, et ta tahtnud karjuda otse suure häälega, nagu metsloom. Kus olid tema silmad tänini olnud, et ta midagi polnud näinud? Surm istus ju tema lapse peatsis, surm korises tema viletsas kõhukeses, luges tema pisitillukesi, armetuid luid, urgitses nende üdis.

Nüüd polnud enam aega, nüüd polnud enam silmapilkugi aega, kohe pidi tulema arst, pidi tulema mitu arsti, terve konsiilium, mingu või kogu maailm uperkuuti. Helistati ühele, teisele, kolmandale, neljandale, keegi ei teadnud lõpuks, mitmendale arstile kõlistati, aga neid kas ei saadud kätte või nad olid tööga seotud. Viimaks ometi õnnestus: arst pidi tulema. See polnud küll sama, kes oli varemalt last vaatamas käinud, aga ükskõik, ometi oli ta arst ja täitis selle kohuseid: vaatas, küsis, katsus, koputas, kuulas, kirjutas rohu, õpetas ja lubas mõne tunni pärast tagasi tulla. Kui majahärra talle küsimusi esitas,

oli ta tagasihoidlik ja sõnakehv, ümbritsev rikkus ja küllus ei avanud ta suud. Järgmisel korral oli ta veel vaiksem ja sõnakehvem ning kui härra Itam lõpuks nelja silma all temalt küsis, kas elu või surm, siis arvas ta, et lootust vähe.

„Aga lootust ikka on?" küsis Itam.

„Lootust peab alati olema," vastas arst.

Nüüd hakkas telefon uuesti helisema ja selle tagajärjena ilmus kolm arsti korraga — konsiilium, nagu härra Itam pärast armastas toonitada, sest tema pidas seda uhkuseasjaks, et tema poeg suri konsiiliumiga. Aga imelikul viisil konsiilium küsis, vaatas, koputas ja kuulas õudselt vähe, nagu oleks ta muidu niisama kohale kutsutud korraks vaatama, kuidas Itamid elavad oma lumipalees, ja nägema, kui heldelt nad võivad tasuda arstidele nende vaeva, mida nad pole näinud, nagu arvasid kõik, ka nännä. Vaikides, nagu toimetanud, tahtis konsiilium ka lahkuda, ja kui majahärra temalt ta otsust küsis, siis tegid arstid peaaegu näo, nagu ei mõistaks nad õieti, mis neilt soovitakse. Kaks pöördusid minekule, kolmas, kõige vanem ametivend, tähendas majahärrale, et nende ülesanne olevat siin lõppenud. Samas aga ta nagu kahetses oma raskeid sõnu ja lisas lohutuseks:

„Siiski, mõnikord sünnivad imed. Sellepärast — soojad kompressid ja kõik muu, nagu tänini."

Muidugi, imet ei sündinud, sest imed sünnivad viimasel ajal nii harva, et neist ei jätku väikeste laste kõhtude ravimiseks.

Mõne tunni pärast kustus närbunud kehakesest viimne elunatukene, kustus tasa ja pikkamisi, isegi nagu ilma sügavama vapustuse ja valuta, just kui oleks surm mõni kaastundlik lohutaja, kes talitab tasa ja targu. Lõpuks poisike liigutas veel kord oma hambutut suukest, meenutades emale ennenägematut konna.

„Ma ei saa kuidagi mõttest lahti, miks tuli mul siis just konn meelde, see külm ja vastik loom. Küll

ikka vist ainult sellepärast, et minu buubi suri ristimata," kurtis Kitty.

Surija katsunud oma raskeid laugegi paotada, et viimast korda näha jumalailma valgust, aga ei jaksanud; laud langesid veel kindlamini silmadele, nii kindlasti, et silmad vajusid auku, ning nõnda oligi kõik möödas, ainult suu tuli kinni panna. Kes juuresolijaist kõige rohkem kurvastus, mõni seda teab, kindel oli ainult, et kõik kolm olid sel silmapilgul väga kurvad, hoidja mitte vähem kui isa ja ema.

Kõige enne toibus härra Itam ise. Tema sai lapse surmast nagu uut elujõudu, mis tungis tegevusele. Eelkõige oli tal selge, et kuigi tema laps on surnud, siis vähemalt on see sündinud korralikult — arst on käinud, konsiilium on käinud, vanemad ise on seisnud surivoodil. Kellelgi ei peaks olema midagi ette heita. Ja mis puutub matustesse, siis peavad kõik nägema, et härra Itam teab, mis ta võlgneb oma seltskondlikule seisukohale, nii et ka selle poolest ei peaks olema kellelgi midagi ette heita ei temale ega tema naisele.

Peale selle mõlkus tal juba meeles hauasammas, mingisugune inglikuju palmioksaga, nagu ta kusagil näinud, või isegi lapsukese enda kuju, kui see kuidagi teostatav. Ühe sõnaga — pidi olema või tulema midagi sellist, mis jäädvustab väikese lahkunu alatiseks, mitte ainult nende eneste, vaid ka kõigi sugulaste, sõprade, tuttavate ja võhivõõrastegi meeles, kel polnud elava lapsukese vastu vähimatki huvi või kes polnud teda kunagi näinud ega temast kuulnudki. Itam teeb seda kas või ainult vagatsejate kiuste, kes ütlevad, et püha ristimine ja ristiusk teeb inimese igaveseks, tema tahab näidata, et tema laps saab surmas ka ilma ristimata igaveseks. Niisugune kangelane ja usu vastu võitleja oli ärimees Itam. Muidugi, see ei takistanud teda põrmugi laual käimast või isegi koguduse eesseisjaks olemast, aga see oli teine asi, hoopis teine.

Oma tegevusele tungivast elujõust püüdis Itam ka Kittyle sisendada, niipalju kui vähegi võimalik. Nõnda siis arutati üheskoos läbi, mida igal viisakal surmajuhul paratamata arutama peab: räägiti surirõivaist, puusärgist, pärgadest, lilledest, matustest ja peielistest, keda vaja kutsuda. Lõpuks leiti, et proua Itam isegi vajab nii mõndagi korralikuks leinaks ja selle avalduseks, kui ei taheta lapse mälestamist jätta poolikuks.

„Tõepoolest, Karin, kallis," rääkis Kitty, „mul ei ole mitte midagi asja- ja ajakohast selga panna. Ja sellepärast ma siis ütlesingi mehele, et nõnda see ei lähe, sest mis ütleks ja mõtleks seltskond. Ta mõtleks ja ütleks tingimata, et Itami äriasjad peavad räbalad olema, kui ta oma naist laseb nõnda närutada, et tal pole õiget leinariietki. Muidugi, sellest sai mu mees kohe aru, sest tema on üldse väga arusaaja inimene. Ja nüüd on mul sellepärast tööd ja toimetust, jooksmist ja mõtlemist, nii et kas tapa või iseennast siia lapse kõrvale. Mõtlesin omale uue kleidi teha, uue kübara osta, siis veel sobivad kingad, kindad, võib-olla peab isegi uue mantli tellima, lihtsalt hirmus, kui palju muret ja vaeva! Tahtsin sind paluda, kas sa ei saaks mul abiks olla, sul nii hea maitse, minu mees nimelt ütleb seda, ei tea, kust ta seda on kuulnud. Käiks, jookseks, vaataks, valiks ja ostaks üheskoos."

Oh jaa! Miks mitte! Seda Karin võib. Tema on valmis teda tema hädas aitama. Sellisel raskel silmapilgul ei või kedagi üksi jätta.

Nõnda langes Kittyl nagu kivi südamelt ja ta hakkas tundma, et temagi ammutab oma pojakese surmast uut elujõudu. Oo! Küllap juba kõik kujuneb nagu kord ja kohus, küllap nad ostavad lilli ja pärgi, kutsuvad omaksed, sugulased ja tuttavad, kutsuvad niipalju, et võhivõõrad julgevad isegi kutsumata kaasa tulla või vähemalt tänavaservi statistidena palistada, imestledes ehitud surnuvankrit ja teda vedavaid rõi-

vastatud hobuseid, mehed nagu lõvitaltsutajad kõrval. Muusika panevad nad mängima, lauljad laulma, nii et väikesel buubil poleks oma emale surmas midagi ette heita. Teadku ta veel haualävelgi, kuidas teda armastatakse. Autod olgu jalgsi sammuvate peieliste järel nagu tähesaba — pikk, pikk, nii et kaob kaugusse.

„Mis sa arvad, kallis," küsis Kitty Karinilt, „kas oleks kõlvulik buubit lasta praegu üles võtta, niikuinii pole meil temast pilti?"

„Miks siis mitte," vastas Karin peaaegu imestusega, et Kitty võib sellises asjas kahelda. „Täiskasvanuidki pildistatakse surnult ja lehedki on nende piltide peale maiad."

„Sul on üsna õigus, kallis Karin," ütles Kitty, „tuleb lasta tingimata üles võtta ja siis mees võib pildi lehte panna, kas või kõigisse lehtedesse, nii et minu buubi saab veel peale surma kuulsaks."

Aga kui Kitty rääkis sellest mehele, siis selgus, et temal oli väljas askeldades valminud hoopis suurem mõte. See mõte oli tal tulnud just siis, kui kunstnik Mägar oli kohvikus tema juurde astunud, et paar sõna mõistlikku juttu vesta. Itam ei rääkinud küll kohe oma kavatsusest Mägarile, aga küllap ta temaga juba asjad joonde ajab, kui peaks tarvis tulema. Nõnda oli ta oma mõtte juures endamisi öelnud. Ja kui nüüd naine kodu hakkas rääkima ülesvõttest, siis tuligi Itam otsusele, et kohvikus mõeldud mõtte võib kodu teoks teha. Nõnda siis ta seletas naisele oma suurepärase mõtte.

„Aga kas Mägar tuleb?!" hüüdis Kitty peaaegu õnnevärinal.

„Tuleb," vastas Itam iseteadvalt. „Mis ta siis tahab, et ta ei tule, kui temale maksetakse. Pealegi on ju surnud last parem maalida kui elavat, sest elav ei taha hästi paigal seista, aga surnu seisab. Nii et kui asja õieti võtta, siis peaks surnu maalimine odavam olema kui elusa inimese maalimine. Aga hea küll,

olgu pealegi, ma maksan talle siiski hariliku hinna, ma maksan talle isegi sada protsenti üle hariliku hinna, siis ta on oma määrdekastiga ikkagi siin."

„Aga kallis mees, on see praegu moes, surnuid maalida?" küsis Kitty. „Sest me peame seltskonna peale ikka ka mõtlema."

„Kui ei ole moes, siis teeme uue moe otsa lahti," vastas Itam.

„Kui me ometi seda võiksime!" hüüdis Kitty.

„Küll näed, et võime," kinnitas Itam.

XXII.

Nõnda algas Itamite lumipalees töö, toimetamine, rähklemine, jooksmine ja tõttamine, nagu polnud seda nähtud ei lapsukese eluajal ega ka enne seda. Surma tõttu oli laps saanud perekonna isikulisest asjast niiöelda seltskondlikuks esemeks. Kui Itamid ehk enne seda päris hästi ei mõistnud, siis nüüd veendusid nad selles alatiseks.

Kuni nende laps elas, ei tundnud peaaegu keegi tema vastu huvi, ehk olgu siis, et mõni tuttav proua, kel endal juba kaks-kolm tütart ja mitte ainustki poega, põletas salajas südames kadedusviha. Kogu maailmas ei leidunud ainustki inimest, kes oleks raatsinud lapse heaks ohverdada mõnegi silmapilgu oma kallist ajast. Isegi Karin unustas lapsukese ühes tema haige kõhuga, niipea kui tulid omad mured ja hädad. Samuti rippusid ka kõik teised oma murede ja hädade küljes või neid vaevasid rasked seltskondlikud kohustused.

Nüüd oli äkki kõik muutunud: Itamite lapse vastu leidus huvi igal pool. Tikkusid teda vaatama isegi need, keda ei tahetud lapsele tema eluajal ligi lasta, kartes nende kurja silma. Proua Itamil hakkas õudne, kui nad vahtisid tema last koolnunagi. Leidus eitesid, kes pakkusid end lapsukese juurde valvama ja pühakirja lugema, sest kuigi ta oli jäänud ristimata, ometi oli ta ju ristiinimeste laps, mitte aga mõni konnapoeg, nagu Kittyle surivoodil oli viirastunud. Tuli

isegi proua Köögertal seks otstarbeks Itamite majja, olles valmis alistunult loobuma igasuguseist teisist seltskondlikest kohustusist.

Kui Itamitel oleks kunagi püsivust ja aega leidunud mõtlemiseks, siis oleksid nad pidanud otsusele tulema, et inimeses on midagi teatud kärbse taolist, kes põlgab elavaid ja armastab surnuid. Niipea kui kuski tundub surnulehka, on see kärbes platsis, ja ükski ei või öelda, kust ta tuleb või kuhu ta jällegi kaob, niipea kui surnulehk haihtub. Itamid oleksid pidanud leidma, et neis enesteski näib peituvat midagi sellest imelikust kärbsest, sest nemadki armastaksid nagu oma last surnult rohkem kui elavalt. Oleks ehk tulukam olnud enestele ja lapsele, et nad ise oleksid hoolitsenud tema eest eluajal ja surnult usaldanud ta „nännä" varju alla. Aga ei, nad talitasid, nagu oleksid nad porikärbsed.

Muidugi, Itamitel pole tänini mõtlemiseks aega leidunud ega leidu seda ka tulevikus, sellepärast ei tea nemad inimese ja porikärbse sugulusest midagi. Nemad näevad ainult, et nende laps on surmaga võitnud üldise seltskondliku tähelepanu ja et selle tõttu võidavad nemad isegi suurel määral tähtsust juurde, mis neid mõnusalt kõditab. Lapse surmaga oleks alanud nagu nende hooaeg.

Kõik toimetused ja talitused teostusid libedalt ja ruttu, nagu oleks liikuma lastud hästi määritud masin, sest härra Itam maksis, mis nõuti, ja maksis pealegi sulas. Tuli ülesvõtja ja tegi oma töö, oli valmis tulema ka kunstnik Mägar, kas just raha pärast või mõnel muul erilisel põhjusel, kellele ta seda ütles. Tema oli maailmas juba küllalt ilu loonud elavate kaudu, võib-olla tahtis ta kordki katsuda, kas ka surnutes võib midagi ilusat leida, nii et seda võiks näidata ka teistele.

Mägari leinamajja ilmudes koolnu puhkas juba puusärgis, mis ümbritsetud lilledega. Mägarile see ei sobinud, see tähendab — lilled küll, puusärk mitte, sest see pidi liiga eraldama, pidi eraldama lapsukese

isegi lilledest. Aga Mägar ei tahtnud eraldada, tema tahtis, et koolnu kuuluks veel siia maailma, kuuluks nende lillede sekka, mille hulka ta oma silmaga suurendas mõõtmatuseni. Sellepärast avaldas ta soovi, et ehk võiks lapse puusärgist välja võtta ja ta ihuüksi paigutada keset lõhnavaid lilli. Nüüd oli proua Itamil isegi heameel, et tema laps oli surnud ristimata, sest nõnda tõstis ta tema palju kergema südamega puusärgist uuesti välja, kuigi ta oli sinna asetatud jumalasõnaga. Oleks ta aga olnud enne ristitud, siis poleks ta teda vististi mitte enam söandanud tema igaveselt puhkepaigalt liigutada ja nõnda oleks ehk pilt jäänud hoopis maalimata.

Kõhklevat arupidamist nõudis kunstniku soov lapsevanemailt ometi, aga nad alistusid lõpuks. Nad leppisid sellegagi, et lapsukesel tulid suririided ümbert võtta — hästi või halvasti, aga sellega pidi kuidagi hakkama saama, sest Mägar tahtis paljast last keset lilli näha, muidu ei leidvat ta inspiratsiooni, aga ilma selleta ei hakkavat värv lõuendile. Kõige rohkem nuttis kogu selle toimingu juures vaene „nännä". Temal hakkas lapsest nüüd valusamalt kahju, kui ta seda kunagi oli tundnud tema üürikesel eluajal. Tema ainukeseks lohutuseks jäi veendumus: nõnda võidakse teha lapsega ainult sellepärast, et ta on saadud nõidusega ja et ta on sellepärast kuradist. Aga isegi kuradi enda lapsega ei peaks selletaolist tegema, kui temale on kui mitte elavalt, siis vähemalt surnust peastki kuulutatud jumalasõna. Nõnda arvas vaene nännä.

Kui kõik oli korraldatud, nagu Mägar soovinud, tahtis ta lapsukese ja lilledega üksi jääda. Isal ja emal polnud selle vastu midagi, sest niikuinii poleks neil jätkunud aega siinviibimiseks. Aga vanas hoidjas tekkis kahtlus, sest ta kartis, et jumal teab, mis selle vaese lapsukesega õige mõeldakse teha. Sellepärast piilus ta esiteks läbi lukuaugu ja pärast ka irvakile tehtud ukse prao vahelt. Aga imelikul viisil ei teinud see võõras mees lapsele midagi, ta ei astu-

nud isegi talle lähedale, istus ainult toolil, ilma et oleks lapse poole vaadanudki, istus kõveras ja kössis, nagu oleks ta suures mures või nagu leinaks ta selle lapsukese pärast. Nõnda kestis see tükk aega, kuni viimaks hoidja südant võttis, tuppa astus ja ütles:

„Härra, kas te tõesti ei karda jumalat?"

Mägar polnud hoidja lähenemist märganud ja sellepärast ta pisut võpatas.

„Te olete ometi kristlane ja usute oma hinge õnnistust," rääkis hoidja edasi. „Aga miks te siis vaevate seda lapsukest veel peale surma, nagu poleks sellest küll, mis ta sai oma kõhuga elus. Kui te oleks näind, kuidas ta, vaeneke, kannatas, nii tegi kõht talle vaeva."

„Nii," lausus Mägar.

Sellest oli eidele küll. Nüüd päästis ta oma jutuvoolu ja ei vaikinud enne, kui oli südamelt puistanud kõik, mis seal pakitses. Ta tahtis sellele võõrale mehele seletada kogu valu ja vaeva, mille käes laps kannatanud eluajal, tahtis teda veenda kõigi pühade ja sakramentide nimel, et halastagu sellepärast lapse peale ometi pärast surmagi. Eit rääkis surnud lapsest nõnda, nagu võiks kõht talle veel praegugi piina sünnitada.

„Sest uskuge, härra," ütles eit, „viimased päevad ei pidanud ta temal enam mitte terakestki, nii mis ülalt sisse kallasin, see alt välja jooksis. Ja aina oli teine nälgas! Mul oli vähe rätikuid, nii et alati oli puudus. See nõid seal köögis ei ju aidand pesta, muud kui — põle tema asi, sest tema põle lapsehoidja. Aga kus ma siis pesen, kui laps on järjesti haige, ei maga kümmet minutitki korraga. Kuivatada ka põle kuskil, sest köögis ei saa, see vana nõid pillub kõik üle ukse tuppa. Riputa või põrgu kuivama, ütleb ta, pole minu asi, mina köögis ei luba, see on minu riik. Rääkisin prouaga, aga see ütleb, et eks sa katsu kuidagi, küll sa juba nõu leiad, sa oled ju vana inimene, mitte mõni tita. Nii see siis oligi. Laps vedeles oma haige kõhuga aina märja rätiku sees, sest nad ligune-

sid nõnda läbi, et kuiva nurka polnud ka enam alla panna. Kord käristasin isegi ühe oma vana särgi puruks, et lapsele midagi kuiva ümber saada, aga või ma siis kõiki oma särka võisin ära hukata. Nii ta surigi. Tuuakse arst, tuuakse mitu arsti, aga mis sest kasu, ega arstid hakka mul lapserätikuid pesema ega kuivatama, seda pean ikka mina üksi tegema, sest see nõid seal köögis, see söödab selle asemel mehi või värvib end ülalt ja alt, niisuke on see nõid, kui mul pole lapsele kuiva nurkagi alla panna..."

Eit hakkas rääkima selleks, et peletada Mägarit tema kavatsusest, aga tema sõnade tulemuseks oli just vastupidine: Mägar asus maalima. Ometi ei hoolinud kõneleja sellest, vaid rääkis aina edasi, keereldes kümnes teisendis köögis asuva nõia ja kuiva nurga ümber, mida tal polnud lapsele alla panna. Mägar võib-olla poleks ehk eide vada mikski pannud, kui tal endal aastaid tagasi poleks surnud poeg umbes samas olukorras, ilma et keegi oleks õieti teadnud või küsinud, miks või kuidas. Eite kuulates Mägar kuulis nagu esimest korda iseoma lapse surmalugu. Esimest korda kuulis ta selle vene eide suust, et lapsele peab võima vähemalt kuiva nurgagi alla panna, muidu ta väetike sureb. Aga ehk ei olnud ka tema lapsel seda viimast, ehk puudus ka temal kuiv nurk?

Mõtiskledes ja kuulates Mägarile viirastus, et tema ees keset lilli lamab tema oma laps külmana ja kangena ja et alles täna esimest korda taipab ta õieti tema surma. Õigem: võõra lapse kaudu mõistab ta oma last ja oma lapse kaudu mõistab nagu äkki kõiki lapsi, kes lamavad kuski külmana ja kangena. Kunagi varemalt polnud Mägar nõnda näinud lapse armetut, viletsat ja haletsemisväärset keha tema peente säärte ja pisitillukeste, pooleldi arenemata jalgadega, tema nii õrnade küljekontidega, et nad peaksid juba ainult õhukese, tuhakarva nahakile alla kokku langema. Ja siis need nääpsukesed, veretud huuled, meeletult nukker suukene ning aukuvajunud silmad, puhas ja muretu otsaesine, kuhu langevad õrnad udemed! Mägar

tunneb äkki, kui hirmus üksinda ja kõigest mahajäetuna lamab see vilets lapselaip. Mida rohkem püüad teda millegagi ümbritseda, seda mahajäetumaks ta muutub. Peaks tooma tema lähedusse pidulaua ühes pidutsejatega, peaks asetama siia kogu karnevali värviküllases ilutulestikus, alles siis mõistaksid ehk kõik, kui mahajäetud on see pisike putukas praegu ja kui mahajäetud ta oli juba eluajalgi.

Aga Mägaril pole käepärast ei pidutsejaid ega karnevali, temal on ainult lilled, palju lilli, ja ta laseb neid aina juurde tuua, laseb aina kuhjata värve, et nende keskele paigutada see väikene korjus — vaikne ja nukker. Nõnda hakkab ta maalima, nõnda tahab ta maalida. Tema töö on kiire, sest see pisitillukene mahajäetu ootab rahu. Ootab ka mõmiseja eit tema selja taga, tuletades meelde nagu mõnda looma, kes leinab häälitsedes oma hukkunud ihusugu. Nõnda nad siis töötavad kahekesi tuhatnelja, eit aina kurtes ja kaevates, Mägar pintseldades värve lõuendile.

Kui ta oli oma tööga juba lõpule jõudmas, läks Karin teda vaatama, valides meelega aja, kus Kittyt polnud kodu. Aga kui Karin sai pilgu lõuendile heitnud, hakkasid tal huuled värisema ja ta otsekui karjatas:

„Inimene, mis te ometi olete teinud?"

„Ei midagi erilist, armuline proua," vastas Mägar. „Panin surnud lapsukese keset lilli, muud ei midagi."

„Aga ma võiks selle lapse pärast oma südame seest välja nutta," hüüdis Karin, kuna omal pakitsesid jämedad, valusad pisarad kurgus. Karin tundis, et jämedad ja valusad. Ta ootas, et nad tõuseksid silmi, sest siis kaoks valu, aga nad ei tõusnud, vaid jäidki kurku valutama. Alati, kui Karin lõi silmad pildile, tundis ta, et nad on seal ja ikka endised — jämedad ja valusad.

Karini sõnu kuuldes Mägar pöördus ümber, vaatas talle niiskel, kilaval pilgul otsa, ja nagu valdaks teda äkki sügav liigutus, ta ütles üsna tõsiselt:

„Proua, kui see oleks nõnda, siis ma oleks geenius."

„Kas te siis ei ole?" imestus Karin. „Mina arvasin, et kõik kunstnikud on enam-vähem geeniused."

„Enam-vähem!" naeris Mäger ja lisas: „Geeniusena oleksin ma ammugi nälga surnud."

„Mis on õieti geenius, kui ta nii kergesti nälga sureb?" küsis Karin nüüd.

„Ma ei tea," vastas Mägar.

„Kuidas ei tea, kui te räägite?" imestus Karin.

„Me räägime nii paljust, mida me ei tea," seletas Mägar.

„Aga kui te oleks geenius, kas te siis teaks, mis see on?" päris Karin.

„Ei," arvas Mägar, „siis ma vist ei usukski, et midagi sellist on olemas."

„Nii et seda ei saagi teada, mis on geenius," ütles Karin.

„Ei kunagi," kinnitas Mägar peaaegu nukralt ja vahtis tühjusse. „Geenius ainult ollakse. Aga mina ei ole."

Nõnda nad seisid natukene aega, Mägar vahtis ikka veel mõni teab kuhu ja Karin temale otsa. Äkki pööras kunstnik oma silmad tema poole ja hüüdis helendaval pilgul:

„Naine, teie olete geenius!"

Karin võpatas kogu kehast.

„Jumala eest, teie olete geenius!" hüüdis Mägar imestunult. „Miks ei tulnud te varem, siis oleks ma oma pildi hoopis teisiti maalinud. Või miks ei jäänud te üldse tulemata, sest nüüd ei taha ma seda pilti enam lõpetada."

„Hakake uuesti otsast peale," ütles Karin, kes ei saanud põrmugi aru, millest Mägar rääkis.

„Surnutel pole nii kaua aega oodata, kuni elavad katsetavad geniaalsuses," vastas Mägar nagu lootusetult ja istus toolile, kus langes nukrasse mõtiskelusse. Karin seisis ikka veel pildi ees, nagu vaatleks ta seda. Aga ei, ta ei vaadelnud, vaid katsus mõista, millest oli rääkinud see mees, kes istus praegu nõnda toolil, nagu polekski teda, naist, maailmas äkki olemaski. Me-

hed olid tõepoolest imelikud, nagu kinnitasid kõik naised. Karin polnud seda tänini õieti uskunud, aga praegu valdas teda veendumus, et neil on õigus. Mehed on tõesti imelikud ja väga naljakad.

„Teate, proua, ma olen käperdis, mitte kunstnik," segas Mägar Karini arutlust ja tõusis toolilt, nagu oleks tal see selge, mille üle ta järele mõtles. „Ma olen kogu eluea käperdis olnud ja hoolega harjutanud, et selleks saada."

„Te maalite ju küllalt ilusti," ütles Karin otse imestlusega. „Kõik ütlevad, et te maalite nii ilusti."

„Jah muidugi, kõik ütlevad," kordas Mägar. „Aga teie ütlesite mulle täna, et ma olen ja jäängi käperdiseks, ning teid ma usun rohkem kui kõiki teisi."

„Armuline taevas!" hüüdis Karin peaaegu ehmunult, nagu kahtleks ta oma kuulmeis või mehe arus. „Ma pole teile midagi öelnud. Ütlesin ainult, et inimene, mis te olete teinud, ma nutan selle lapsukese pärast ju oma südame seest välja. See oli kõik."

„Ei," vaidles Mägar vastu, „teie ütlesite mulle, et ma olen käperdis, vilets lõuendimäärija, muud ei midagi. Muidugi ei teinud te seda suuga, vaid silmadega, kogu oma olendiga. Teie suu valetab, armuline proua, nagu kõigil naistel, aga teie silmad on tõde, tõde ja tarkus, ainult teie ise ei tea seda. Naised ei tea üldse, mis on nende silmis ja ihuliikmeis, seda teavad ainult mehed."

„Ah siis sellepärast minu mees ütleski ükskord mulle, et minu põlvis on rohkem mõtteid kui kümne mehe otsa ees," rääkis Karin, nagu tahaks ta ka omalt poolt toetada Mägari sõnu.

„Ütles ta nõnda?" küsis see peaaegu vaimustusega.

„Jah muidugi," vastas Karin, „ega ma niisukest asja hakka ometi luiskama."

„No näete!" hüüdis Mägar võidurõõmsalt.

„Aga minu mees heitis ju siis ainult nalja, tingimata," ütles Karin.

„Miks te seda arvate?" küsis Mägar.

„Tema ütles ju seda ainult selleks, et ma lubaks oma põlvi suudelda," vastas Karin üsna lihtsalt.

„Te olete otse jumalik!" hüüdis Mägar imestluses ja lisas nagu endamisi: „Tähendab, mitte teie silmad ei öelnud mulle käperdis, vaid teie põlved. Geenius istub teil põlvis, mitte silmis."

„Mitte häbematuks minna, härra kunstnik," hoiatas Karin. „Kui mina ise või minu mees mu põlvedest räägime, siis ei tähenda see ammugi mitte, et seda võib teha ka iga teine mees. Ei, ma ei luba isegi teistel naistel oma põlvedest rääkida, veel vähem siis meestel."

„Aga silmadest?" küsis Mägar.

„Silmadest võite küll rääkida, sest need on kõrgemal ja pole kaetud," vastas Karin avameelselt.

Mägar oleks tahtnud naerda, aga et Karin oli tõsine, siis jäi ka tema selleks.

„Kui vana te õieti olete, armuline proua?" küsis Mägar.

„Mitte veel tipul, arvavad inglased," vastas Karin. „Aga mul on kolm last, tütred elavad, poeg on surnud."

„Pidage, pidage!" hüüdis Mägar, surus mõlemad käed vastu rindu, nagu tahaks ta hoida oma südant, ja istus toolile. Isegi ta näokarv pidi muutuma, sest Karin tõttas väljasirutatud kätega kohkunult tema poole ja karjatas:

„Armuline taevas! Mis on? Mis teil on? Rääkige ometi!"

„Ma hoian kahe käega südant kinni, et ta ei lõhkeks suure rõõmu pärast," ütles Mägar. „Tähendab, ka teie poeg on surnud. Siis on ju kõik selge, kõik. Teie nägite mu pilti nõnda, nagu ma oleks pidanud ta maalima, ja siis alles nägin mina. Teie vaatasite silmadega ja nägite põlvedega, eks?"

„Tõepoolest, mul tegid põlved nõksti! niipea kui heitsin silmad pildile," ütles Karin. „Küll olete teie tark! Kust teie seda teadsite? Kes teile seda ütles? Te ei näinud ju, sest teil oli selg minu poole."

Aga Mägar ei vastanud esitatud küsimustele, nagu poleks ta neid kuulnudki. Tema jätkas oma poolelijäänud mõtet, öeldes:

„Õige, õige, nüüd ma mõistan. Sellepärast tundsingi end sellise käperdisena, kui seisite minu läheduses. Teie nägite, sest teil oli see suur armastus, mida vajab geenius. Just! Armastus! Enne ma seda ei teadnud, nüüd tean."

Äkki Mägar tõusis toolilt, astus Karini juurde ja võttis tal ilma pikemata käe alt kinni, nagu oleksid nad ammuaegsed kaaslased, pöördus temaga pildi ette ja ütles:

„Vaadake, proua, siin on lõpmata palju kirevaid lilli selle nääpsukese keha ümber, sest nõnda tahtsin mina, seni kui teie polnud seda veel näinud. Aga nüüd ma enam ei taha. Nüüd tahaks, et ma oleksin maalinud, nagu teevad seda jaapanlased: maalivad õitseva kirsioksa ja meie näeme selles kevadet. Mõistate? Meie näeme, sest nõnda on see kirsioks maalitud. Sellise kirsioksa oleks pidanud ka mina maalima, nii et oleks olnud ainult oks ja see nääpsukene keha — ei muud midagi. Kõik teine rämps minema! Aga ei, parem mitte kirsioks, ka sedagi on liiga. Ainult mingisugune üksik lillekene oma pika, peene varrega, seegi pisut kõverasse või kööku tõmbunud, aga selles varre kõveruses kogu inimsoo nukrus ja lein, kogu inimsoo härdus, kogu mõeldav armastus. Mõistate? Isegi kogu inimsoo ükskõiksus ja julmus. Nõnda oleks pidanud maalima. Ainult see nukker ja ükskõikne lilleke ning nääpsukene keha — kaks pisitillukest tumma. Kui keegi oskaks seda õieti maalida, siis võiks minagi ühes teiega oma südame seest välja nutta, aga et ma seda ei oska, siis tahaksin sellepärast nutta. Peaasi — ma ei õpi seda enam kunagi. Ükskord oleks ehk võinud, aga siis ei teadnud, et nõnda peab õppima, nüüd tean, kuid nüüd ei või enam. Hilja!"

„Ja pole mingit pääsu?" küsis Karin ja märkas äkki, et Mägar hoiab tal käe alt kinni.

„Ei mingit," vastas Mägar ja vabastas Karini käe, lisades juurde: „Aga lohutus on: nõnda võib ilusasti ära elada, nagu võidujooksmisegagi."

„Siis on ju nõnda veel parem," arvas Karin.

„Võrdlematult parem," vastas Mägar. „Sest igal asjal on kaks külge — ühelt poolt ja teiselt poolt. Oled geenius, sured nälga, oled käperdis, sured loomulikku surma."

„Kui hirmus te olete!" hüüdis Karin. „Kõik lõpeb teil surmaga."

„Kõik lõpeb siinilmas surmaga," kinnitas Mägar. „Sest kõik on nagu see köökus lilleke, millest teile rääkisin, ja nagu see nääpsukene ihuvõsuke seal keset lilli. Seda ehk oleks pidanudki mu pilt ütlema."

„Jumal tänatud, et te pole geenius," ohkas Karin kergendatult, sest siis oleksite ehk tõepoolest midagi niisukest maalinud, enne kui surete nälga."

„Jah, harilikult geeniused ikka teevad midagi, enne kui nad surevad nälga," vastas Mägar. „Ainult meil ei tee nad enne surma midagi."

„Tähendab, meil siis ikka on omad geeniused?" küsis Karin huvitatult.

„Aga kuis siis muidu," vastas Mägar.

„Miks nad siis ei tee midagi, enne kui tuleb näljasurm?" küsis Karin peaaegu etteheitvalt.

„Meil pole midagi teha, väike maa," seletas Mägar. „Sellepärast pole meil muud, kui ootame aga näljasurma, et saada geeniuseks, ja nõnda elame kenakesti ära."

XXIII.

Paralepp oli sattunud täbarasse seisukorda. Ta oli talitanud Kariniga nagu nii mõnegi teisega oma eluajal, aga tulemused olid siin teised kui varemalt. Tähendas see ehk lähenevat vanadust? Aga Paralepp oli ju ainult paar aastat üle neljakümne, nii et mehe kohta kõige paremad päevad. Oli siis ehk selles naises midagi erilist, et Paralepp ei saanud temast lahti? Miks hakkas ta keha päev-päevalt ikka rohkem põlema tema järele? Oli see ehk tõepoolest armastus, millest ta noores eas romaanidest lugenud, elus teda aga mitte tõelikult tundnud? Oo, see oleks juba õnnetus, sest Paralepp oli armastust alati kui õnnetust mõistnud. Tema kui jurist teadis, et armastus on kõige ülekohtu alus, ja sellepärast, kus võimalik, kõrvaldatakse ta õigusemõistmisest, sest armastus teeb inimese ebaõiglaseks, erapoolikuks.

Seda püüdis ta iseendalegi selgeks teha ja väita, et seni kui tema ei armasta, pole perekonnal tema mitmesuguste suhete üle põhjust nuriseda: olgu mis on, tema jääb oma naise ja laste vastu õiglaseks isaks ja meheks. Sellest õiglusejoonest oligi ta tänini piinlikult kinni pidanud ja sellesama õiglusejoone pärast ta oli ehk Karinigagi nii jõhkralt toiminud, sest tal hakkas juba siis salajane aimus, et see naine ei haara ainult ta himusid, vaid kipub vanglaraudu taguma ka tema südamele. Nõnda siis — lühike lõpp, et poleks sekeldusi ei selle naisega ega oma südamega. Pea-

legi, ta peab suhteid otsima kuski mujal, kui tahab hakata seltskonnas tõusma pealevee, ja sellepärast on hea, kui enne on vanad vahekorrad lõpetatud.

Aga nüüd tõusis päev-päevalt aina suurem himu katkestatud vahekorda uuesti sõlmida. Ja imelik! Enne ta oli alati teadnud, kuidas sellisel juhul toimida, aga nüüd ta kõhkles ja kahtles. Tänavalgi Kariniga kokku sattudes, kui see tuli, lapsed käekõrval, talitas ta kuidagi kohmetult ja saamatult, nii et Karin võis õigusega Indreku vastu öelda: „nagu oleks küünarpuu alla neelanud."

Peale pühi ootas ta pikisilmi, et Karin astub ehk äriasjus kontorisse, aga see ei tulnud ega andnud endast ka muidu elumärki. Viimaks arvas Paralepp teha teatud malekäigu ja saatis Karinile kirja, milles ta palus, kui mitte teda ennast, siis mõnda tema volinikku, tulla asja õiendama. Sellele sai vastuseks paar rida, milles Karin teatas, et ei temal ega ta loomulikul volinikul ole härra advokaat Paralepaga midagi õiendamist, tunneb aga tema ise end milleski kohustatuna, siis — proua Karin Paasi jooksev arve on selles ja selles pangas.

Muidugi, Paralepp polnud oma kirjaga saavutanud seda, mida ta kavatses, aga tal oli heameel siiski, et sai vastuseks needki read. Igatahes tõendus oli käes, et nii lihtsalt ei saa tehtud eksitust parandada. Nõnda läks ta paaripäevase viivituse järel panka ja maksis nõutava summa Karini jooksvale arvele, katkestades seega viimase vahelüli. Aga just katkestamisega sidus ta nagu uuesti. Sest ei läinud kuigi palju aega, kui ta sai pangast teate, et tema arvele on tulnud mingisugune summa. Järele kuulates selgus, et selle summa on tema nimele maksnud proua Karin Paas. Esiteks ta ei mõistnud, mis see tähendab, aga pärast taipas, et temale on tagasi maksetud just see summa, mis tema varemalt Karinile andnud tema kapitali teenistusena, kuigi seda teenistust või tulu polnud kunagi olnud.

Iseenesestki mõista Paralepp ei võinud tagasi maksetud summa vastu vaielda, sest ta oli ju ise Karinile

tunnustanud, et kõik oli ainult mäng — paremal korral armumäng, aga temal tekkis siinsamas uus mõte, nimelt: võõras raha oli teatud aeg tema käes seisnud ja sellepärast pidi ta kui korralik inimene tema pealt vähemalt samad protsendid maksma, mis saadi rahalt pangas jooksval arvel. Nõnda siis arvutas ta täpse protsendisumma ja maksis selle jällegi Karini jooksvale arvele, saates ühes sellega viisaka ja tagasihoidliku kirja asja seletuseks. Aga mõne päeva pärast hakkasid ametivennad Paralepale muhelevalt otsa vahtima ning lõpuks küsis keegi, miks tema nii väga muretseb eksitatud naiste kodu eest? Paralepp ei saanud küsimusest põrmugi aru ja pidas seda rumalaks naljaks, aga siis öeldi temale, lehes seisnud ju must valgel, Paralepp annetanud eeltähendatud otstarbeks kenakese summa. Nüüd taipas Paralepp kõik, sest summa kuuldus olevat sama, mis tema oli maksnud protsentidena panka Karini arvele.

Pärast lehest oma silmaga järele vaadates leidis ta sealt tõepoolest täpselt selle summa ühes Paralepa nimega. Et linnas ühtegi temanimelist tuntumat inimest polnud teada, kes oleks võinud sellise summa annetada, siis oli loomulik, et kõik mõtlesid lehte lugedes temale. Õiendama minna oli peaaegu sama täbar kui hakata otsima isikut, kes selle summa Paralepa nimele maksnud. Ja lõpuks — miks siis just tema ennast maailmas ainukeseks Paralepaks peab? Aga ei võtnud kuigi kaua aega, kui asi puutus tema naise kõrvu, kes küsis, et kas heidetakse rumalat nalja või on tema tõepoolest ohverdanud eksitatud naiste heaks lehes tähendatud summa; ja kui ta viimast kategooriliselt eitas, ütles naine:

„Aga siis sa pead ometi õiendama, sest muidu arvatakse meie abielust jumal teab mis."

„Mida ma õiendan?" küsis Paralepp. „Et mina pole see Paralepp, kes annetanud seal ja seal sellise ja sellise summa? Aga siis just hakkavadki kõik mind selleks Paralepaks pidama."

„Sest pole ühti, et peavad, aga siis nad ei tohi seda enam avalikult teha, ei tohi sellega minu nina alla tulla. Ma olen korduvalt öelnud, tee, mis tahad, aga pea oma nimi puhas. Sa oled advokaat, seda pead sa ometi mõistma."

Muidugi, Paralepp mõistis, naisel oli õigus. Aga tema seisukord oli pisut nigel. Suure vastupunnimise peale teatas ta lõpuks lehes eksiarvamiste vältimiseks, et tema pole see Paralepp, kes annetanud niisukese ja niisukese summa seks ja seks otstarbeks. Neil ridadel oli just see tagajärg, mis ta oli oletanud: sõbrad ja tuttavad muhelesid kõik ja küsisid temalt, kas ta vahest ei tea, kes on see tema nimekaim ja miks ta nii väga hoolitseb eksitatud naiste eest. Nüüd polnud Paralepal enam parata, tuli ära kannatada ja kus võimalik, rumalamat nalja kaasa teha, sest nõnda oli kõige kergem. Aga see kõige kergemgi oli raske küllalt, sest tema oli ikka olnud veendunud, et kogu maailm arvaku sinust ükskõik mis, sina ise pead võtma end tõsiselt. Inimesel peab olema iseenda vastu ikka ja alati teatud lugupidamine, mida Paralepp tituleeris respektiks. Ja nüüd oli ta sunnitud toimima ise oma põhimõtetele risti vastu: pidi heitma iseenda üle rumalat nalja, et nürida seega teiste naljanoolte teravust, pidi tegema seda nii mõnigi hea päev, sest lehes õiendamine soojendas asja uuesti üles.

Kõige kummalisem kogu asjas oli see, et oma häda algataja vastu ei tekkinud tal mingit vaenu, nagu oleks ta arvanud, et on toimitud mitte ainult heatahtlusest, vaid isegi armastusest. Sellepärast püüdis ta Karinit kohates teda tervitada võimalikult lahkesti ja viisakalt, nagu poleks nende vahel kunagi midagi olnud. Ta ainult imestus, millise kergusega Karin näis võtvat kogu asja. Kõik oli nagu paljas puhas vesi ja tema valge hani, kes sealt korraks läbi ujunud. Ei mingit märki, niipea kui veest väljas, siis ta tiivad kuivad, võib lennata edasi. Tema mees peab olema eesel, mõtles Paralepp, nagu oleks mõelnud tema asemel ja tema seisukorras iga teinegi. Sest oli ju võimatu oletada, et see

mees, see koolipapa, nagu Paralepp ütles, teades oma naisest kõik, oleks võinud temaga endiselt edasi elada, kui ta oleks õige mees. Igatahes temal, Paralepal, olid oma naisega hoopis teised vahekorrad. Või oli see mees tõesti mõni lupard, mida võis vajadust mööda igapidi tarvitada? Kõik need oletused huvitasid Paraleppa sellepärast, et neid arvestades ta võis seada oma sammud. Et aga asi seks ei jää, see veendumus kõvenes temas päev-päevalt.

Karin samal ajal elas üsna muretult päevast päeva. Kunagi polnud aeg nii ruttu temast mööda lennanud kui praegu. See rutt tegi talle sagedasti muret, sest ta ei unustanud, et inglaste poolt määratud kõrgustipp naise elus polnud temast enam kuigi kaugel. Ta hakkas hommikuti isegi varemalt üles tõusma, oli ta ju tähele pannud, et magatud aeg elus on raisatud aeg. Sellepärast nägi ta magamises mitte mõnu, vaid hädatarvilikku kurjust. Magamist ei peaks õigupoolest olemagi, nagu pole tõsist tarvidust pimedusegi järele. Paljud linnud ei teagi peaaegu, mis on uni, ja murdjad ei tunne pimedust, sest nad näevad öösi sama hästi kui päevalgi. Karin oli sealmaal, et kui ta oleks leidnud kaasvõitlejaid, siis oleks ta võinud asutada magamise vastu võitlemise seltsi. Eelkõige püüdis ta selle uue harrastuse pooldajaks saada oma mehe. Harjutused algasid sellega, et päeval tehti tööd, õhtul mindi kinno või teatrisse ja öösi aeti juttu. Et sellest puudu ei tuleks, korrutati vanad asjad kas või kümnel korral läbi. Aga igakord vaadeldi ja seletati neid viimaste sündmuste valgusel.

Nõnda kadusid ööd ja päevad. Ja et olid saabumas valged ööd, mis omalt poolt vähendasid nagu une võlu ja magusust, siis tundus vahel, et inimesed võiksid tõepoolest peaaegu magamiseta läbi ajada, kui nad kätte võtavad ja tahavad. Aga hommikuti oli vaja külma vett, et närvikava tarviliselt tundlikuks ja ergaks teha. Ometi juhtus vahel, et üks või teine kõige suurema jutuhoo ajal äkki üsna vaikseks muutus ning ilma pikemata unikülla kadus. Kõik kokku oli nagu mingisu-

gune esimene armuloidang, mis kuumab hinges ja kehas, põletades üht kui teist. Aga kumbki ei põle ära, vaid muutuvad tasapisi, üsna tähelepanematult tulekindlamaks. Ja ükskord saabub silmapilk, kus nad enam ei võta tuld. Siis võib jälle magada, võib isegi pooled päevad laiseldes lebada, juua seal kohvi, lugeda mõnda raamatut või lehte.

Karin jõudis Indrekuga üsna ruttu sinnamaale, palju rutemini kui esimesel armuloidangul. Aga niihästi esimesel kui ka teisel korral ta uskus alguses, et see loidang on igavene ja kestab eluotsani. Sel suure pihipäeva õhtul Karin oleks võinud isegi puhtast südamest vanduda, et suur tuli kestab peale surmagi edasi, nii kindel oli tema usk jäävusse. Kui ta jälle kord oma usust uneles, küsis ta Tiinalt, kes toas talitas:

„Kas te olete kunagi midagi väga uskunud?"

„Olen küll, proua," vastas Tiina.

„See tähendab, ma tahtsin küsida: kas olete midagi uskunud, et see jääb igavesti?"

„Olen, proua," ütles Tiina.

„Ja kas jäi?" küsis Karin.

„Jäi küll," kinnitas tüdruk. „Olin laps, kui juba uskusin ja usun ikka veel."

„Mis asi see on?" küsis Karin.

„Seda ei või ma prouale öelda," ütles tüdruk. „See on saladus."

„Kas te kellegile oma saladust kunagi ei ütle?" päris Karin.

„Ainult ühele, sest see saladus on ka tema saladus, ainult tema ei tea seda. Aga võib-olla ei ütle ka temalegi."

„Tähendab, meie Tiinal on salajane armastus ja tema ei tea, kas on vastuarmastust," rääkis Karin pooleldi tõsiselt, pooleldi naljatades.

„Ei, proua, armastust ei ole," vaidles Tiina vastu, „aga on tõotus ja sellest võib saada armastus. Mina ei ole veel kunagi armastanud."

„Kas teile siis veel keegi pole meeldinud?" imestus Karin.

„Ei keegi," kinnitas Tiina.

„Ja poisid jätavad teid rahule?"

„Ega siis poisid nüüd tüdrukuid taga aja, tüdrukud ajavad poissa. Juba siis, kui mina olin väikene, ajas minu vanem õde poissa taga, ikka tema, mitte poisid teda," seletas Tiina. „Aga mina pole kunagi poissa püüdnud ja nemad on ka minu rahule jätnud."

„Ma olen mõnikord imestanud, et kuidas te saate nõnda elada," rääkis Karin. „Üle aasta olete juba meil ja mitte kuhugi ei lähe te, siia ei tule ka keegi. Kas teil sõbrannasid ei ole?"

„Sõbrannad tahavad kõik ainult poistest rääkida ja et mina ei taha, siis ei ole mul sõbrannasid," ütles Tiina.

„Kas siis kõik ainult poistest?" naeris Karin heasüdamlikult, aga Tiina kinnitas üsna tõsiselt:

„Kõik ainult poistest, ja kes vanemad, need meestest, aga kõik."

„Ja teie, vaenekene, üksi ei taha?" küsis Karin ikka veel naerdes.

„Ei, mina ei taha," kinnitas Tiina. „Ja kui tahaks, siis ei oska. Ainult oma vennast oskaks, aga teda ei tunne siin keegi. Ja pealegi on tema ju naisemees ning vaene. Sõbrannad armastavad nooremaid ja rikkamaid, et oleksid simmid."

„Kui kaua te siis nõnda arvate elada, et ei sõbrannasid ega poissa?" küsis Karin, sest teda hakkas äkki Tiina elu huvitama. Teda vaadeldes ja kuulates ta ütles endamisi: seal ta nüüd on, elad inimesega aasta otsa ühe katuse all, puutud temaga igapäev silm silma vastu kokku, sööd ja jood temaga ühest riistast ja ometi ei tea, et temal on saladus, mida ta võib-olla ei ütle kellelegi. Karin oleks kangesti tahtnud sellise saladuse teada saada, mida inimene ei ütle kellelegi. Indrekul oli niisuke saladus ja ta usaldas selle ainult Karinile; kui ta suudaks ka Tiina usalduse võita, siis oleks tal vähemalt oma maja saladused käes. Nõnda mõtles Karin, kui Tiina talle vastas:

„Ma ei tea, proua. Võib-olla elangi nõnda oma elu ära. Tänini olen nõnda eland ja miks ma siis ei või edasi elada. See ei olegi nii igav, kui proua ehk arvab, ei sugugi. Mul ei ole kunagi igav. Vahel mõtlen, kui üksi olen, et hea seegi, et mul on oma saladus, kui hirmus oleks elada, kui mul poleks sedagi. Mul on tuttavaid tüdrukuid, kes ütlevad, et neil on kohe nii igav, kas roniks või korstna otsa. See on muidugi siis, kui pole poissa ega saa neist rääkida, sest mina ju ei räägi. Ja mul hakkab neist vahel nii hirmus hale meel, et neil on nii igav elada. Vist on see sellepärast, et neil pole ainustki saladust, sest nad lobisevad ju kõik poistele välja, nemad kohe ei saa muidu."

„Ainult teie ei lobise," lausus Karin nagu õrritades.

„Mul pole ju poissi," vastas Tiina, „ja oma tuttavatele tüdrukutele midagi usaldada, noh, ma tänan, proua, nii rumal pole ma kunagi olnud. Juba lapsest saadik tean ma, et räägi kellele sa räägid midagi, mitte teisele tüdrukule, tema veab su kohe sisse, annab su ära ja tarvitab seda kurjasti. Ma olin alles väike laps, kuid ei tohtinud oma suurele õele midagi usaldada. Sellest sain aru, et, noh, kui juba õde on niisuke, mis siis veel võõrad, ja olen väga targasti teinud, et olen vaikind, muidu oleks seda, mis mina tean, teadnud juba ammugi terve maailm."

„Aga mina teie asemel ei suudaks nõnda elada," ütles Karin, „mina otsiks omale tingimata kellegi, keda võin usaldada, ja räägiks temale kõik, räägiks terve südame puhtaks, sest puhta südamega on palju kergem elada."

„Minu süda on puhas," kinnitas Tiina, „nii puhas, nagu üks süda üldse olla võibki. Sellepärast ma poistestki ei taha rääkida, et mu süda oleks puhas. Sest nii kui tüdrukud hakkavad poiste peale mõtlema ja nendest rääkima, siis ei ole nende südamed enam puhtad. Ja kui süda pole enam puhas, hakkab ta valutama, valutab päevad otsa, valutab isegi öösel. Sa ise magad, aga süda valutab. Sest südames on veri ja kui süda

pole puhas, siis hakkab veri südames haiget tegema, nõnda on see. Veri teeb haiget ja süda valutab. Minu õel valutas nõnda. Ma olin alles väike laps, kui ta ajas mu vahel südaöösel tasakesti üles, nii tasakesti, et ema ei kuuleks, võttis lihtsalt kinni ja sangutas, nii et ma ärkaks. Ja siis ütles mulle kõrva sisse: Tiina, mu süda valutab, katsu ometi käega. Ja ta võttis mu käe ning vajutas selle oma südamele, öeldes: tunned. Ja ma tundsingi, et tema südamealune oli palju kuumem kui minu oma, nii et tähendab, pidi valutama. Aga emal oli erk uni, sest ta magas nagu lind, ja sellepärast kuulis ta ikka, kuidas õde mind äratas ja mis ta mulle kõrva sosistas. Ja kui ta nõnda sai õe saladuse ilusasti teada, ütles ta lõpuks valju häälega: eks aga kiia oma poiste-sälgudega rohkem ringi, küll siis näed, et varsti ei valuta mitte ainult süda, vaid ka kõht. Siis ei saanud ma sellest õieti aru, et veri lööb kõhtu nagu südamessegi ja hakkab sealt haiget tegema, nii et kõht hakkab valutama, aga nüüd ma tean, et ema arvas hoopis teist. Ja see asi tuligi õel viimaks kätte ning siis ma saingi õieti aru, mis ema oma sõnadega öösel mõtles."

„Aga mis ta siis mõtles?" küsis Miia äkki vahele, kes oli oma mängutoast tasahilju ära tulnud, et salaja pealt kuulata, mis need ema ja Tiina täna ometi nii kaua räägivad.

„Ah sina oled ka seal?!" hüüdis Karin tütrele. „Käid mööda uksetaguseid kuulamas? Kas sul siis sugugi häbi ei ole?" Ja heameelega oleks tahtnud ta öelda, et nõnda teevad ainult teenijad, aga sai õigel ajal sõnal sabast kinni. Selle asemel ütles ta Miiale: „Nõnda teevad ainult salalikud ja halvad inimesed. Need käivad ja nuusivad mööda uksetaguseid, nagu politseikoerad."

„Kas politseikoerad on halvad?" küsis Tiki omakorda.

„Sina kah!" hüüdis Karin. „Muidugi, kus siis sinagi jääd, kui juba suurem siin."

„Missugused on need politseikoerad?" küsis Miia. „Kas need mustad kikk-kõrvad, nagu Tiina neid nimetab?"

„Ei mina tea," vastas Karin, „küsige Tiinalt, las tema seletab."

„Aga kui sa ei tea, kuis sa siis tead, et nad on halvad?" küsis Miia nüüd emalt.

„Kes on halvad?" küsis see vastu.

„Politseikoerad, sa ju ise ütlesid ja nüüd teed, nagu ei mäletaks enam oma sõnu," seletas Miia.

„Mitte politseikoerad pole halvad," tõttas Tiina prouale oma seletusega appi, „kui nad nuusivad, sest see on nende amet, selleks neid peetaksegi, aga inimesed on halvad, kui nad nuusivad samuti nagu politseikoerad."

„Said sa nüüd aru?" rääkis Karin vahele. „Inimesed on halvad, kui nad nuusivad. Ja lapsed on veel halvemad, kui nad nõnda teevad."

„Miks on lapsed veel halvemad?" küsis Tiki, keda Tiina ja ema seletus ei rahuldanud.

„Kas kuulete, Tiina," hüüdis Karin teenijale selle asemel, et vastata Tikile. „Minge ja seletage nüüd niisugustele midagi!"

„Aga miks on lapsed veel halvemad, kui nad nuusivad?" küsis nüüd ka Miia.

„Väga lihtsalt — sellepärast et lapsed on väiksemad, ja kui väiksed teevad niisama halvasti nagu suured, siis on see veel halvem kui suurte halbus. Papa võtab ja sööb terve suure hapu ja soolase kurgi ära, eks sa mine tee järele — jood enese sealsamas lõhki."

„Soo, nüüd ma sain aru," ütles Miia. „Et papa sööb terve hapu kurgi korraga ära, on sellepärast halb, et hapu kurk on soolane, eks, mamma."

„Mitte midagi ei saa aru," vaidles Karin tütrele vastu. „Mõista ometi ükskord: mitte see pole halb, et papa sööb terve hapu kurgi korraga ära ja rüüpab taldrikult veel soolveetilga peale, öeldes, ah kui hea, ah kui hapu, ah kui soolane, ah kui karastav. Saad aru, sest pole midagi, las papa sööb ja rüüpab ning kiidab.

Aga ära sina söö, sest sina oled alles väike ja oled pealegi veel tütarlaps ning tütarlapsel pole viisakas korraga niipalju haput kurki süüa ega taldrikult soolvett peale rüübata. Fui, see on hirmus inetu ja viisakuseta. Tütarlapsed ei tee seda kunagi."

„Aga kui ma oleks poiss, kas ma siis võiks terve hapu kurgi ära süüa ja soolvee taldrikult peale juua?" küsis Miia.

„Fui! Ei!" hüüdis Karin. „Viisakad poisid ei tee seda kunagi. Oled sa kunagi näinud, et mamma lõrbib taldrikult kurgi soolvett. Ei, mamma ei tee seda kunagi, sest see pole ilus ega viisakas."

Miia mõtles natukese aega ja ütles siis:

„Soo, nüüd on mul see asi selge: nõnda tohib teha ainult papa, sest tema on mees. Kui ma saaks papaks, siis võiks ma terve hapu kurgi ühekorraga suhu pista ja taldrikult hea suutäie soolvett peale rüübata. Nõnda!" ütles Miia ja tegi rüüpamise protseduuri täpselt järele. „Ah, mamma," hüüdis ta siis, „kui ma ometi kord saaks papaks, küll oleks siis hea elada!"

„Tiina ütles, et kui Tiki saab mammaks, siis on ka hea elada," rääkis väiksem laps.

„Tiina ei tea midagi," ütles Miia nüüd ja sellest tekkis laste vahel vaidlus, kas Tiina teab midagi või ei tea, sest üks arvas, et ei tea, teine — jah teab.

Aga Karin oli lastest juba tüdinud ja ta saatis nad minema — mängutuppa. Karini tüdimus tuli kõige enam sellest, et Tiina saladus ei andnud talle kuidagi hingerahu. Ta tahtis aina näppida selle kallal. Nõnda kutsus ta Tiina teatud ettekäändel uuesti tagasi ja viis jutu jällegi vanale ainele. Aga nüüd sai ta Tiinalt midagi niisukest teada, mis viskas ta endised oletused ja arvamised kõik uperkuuti. Edasi-tagasi rääkides jõuti viimaks sinnamaale, et Tiina seletas oma saladuse alguse kohta:

„Ah, proua, see on juba mul ammugi, juba lapsepõlvest saadik, sellepärast see ehk ongi mulle nii südamesse kinni hakanud. Ema ütles meile ikka, et, lapsed, küll näete, mis lapsepõlves on, see jääb. Kõik

muu läheb mööda, kõik ununeb, aga lapsepõlve-asjad jäävad, jäävad lihtsalt surmani. Minul ongi nüüd nõnda. Mina olin siis pisike, tema juba suur, aga ta ei teagi, et mina olen juba ka suur."

„Kas ta teiega kunagi on rääkinud?" huvitus Karin.

„Kõige selle pika aja jooksul õieti üksainus kord," vastas Tiina. „Sel ainsal korral ta rääkis nõnda, nagu mäletaks või aimaks ta oma tõotust, rohkem ei ole."

„Ja teile aitab sellest?" imestus Karin. „Mina ei jätaks seda asja kunagi nõnda, mina hakkaks lihtsalt nii või teisiti peale, et saaks kord otsusele. Kui te mind, Tiina, usaldaksite, nii et räägiksite mulle kõik ilusasti ära, siis mina aitaks teid. Kas tahate, et ma teid aitaks?"

Aga nüüd ehmus Tiina, sest seda pööret polnud ta oodanud ega lootnudki. Ta jäi päranisilmi Karinile otsa vahtima, nagu tahaks ta temalt endalt nõu küsida, mis talle vastata. Aga Karin päästis ta sellest raskest ülesandest, sest kui ta nägi, kuidas Tiina nägu tema küsimust kuuldes muutus, ütles ta kohe, nagu vabandudes:

„Ega ma teile peale ei käi, Tiina, seda ärge kartke. Ma aga muidu niisama pool naljaks ütlesin, et kui tahate, ma olen valmis aitama. Arvate aga paremaks oma saladusega edasi elada ja oodata, elage jumalarahus, mina teid ei sega. Ma polegi nii väga uudishimulik, nagu teie ehk arvate, see paistab ainult siis nõnda, kui ma satun hasarti. Olete nüüd rahul?"

„Jah, proua, ma olen nõnda väga rahul," vastas Tiina.

Aga Karin ei leidnud rahu, kuigi ta oli Tiinat nii kenasti rahustanud. Karin rääkis asjast ka Indrekule, et temaga üheskoos aru pidada. Aga sel oli Tiina saladusist hoopis teissugune arusaamine kui Karinil. Tema ütles:

„Ega sa siis selle paarituhandelise palgaga ometi Tiina isiklikku elu pole oma teenistusse saanud, vaid ainult tema tööjõu, sedagi mitte kõike, sest temale en-

dale peab sellest ka veel midagi üle jääma, muidu ta ei jaksa ju enam oma sukkigi kinni nõeluda."

„Küll oled sina naljakas," imestus Karin. „Kuidas ma siis inimesega külg külje ääres elan, kui ma temast midagi ei tea? Ah tema minust tohib teada, mina temast mitte? Teenija prouast tohib, aga proua teenijast ei? Mina ei saa tema eest midagi varjata, isegi seda mitte, kui ma sinuga riidu lähen, aga tema on minu eest seitsme pitseriga kinni."

„Annan sulle lihtsat nõu," ütles Indrek: „ära riidle ega vaidle minuga, siis ei kuule Tiina midagi."

„Mis ma pean siis sellepärast õige ära surema või, et mul teenija majas?" hüüdis Karin nüüd. „Kus on see inimene, kes saaks abielus ilma riiuta? Vahel mõtlen, et abielu selleks ongi seatud, et oleks alati inimene käepärast võtta, kui tuleb riiuhimu."

XXIV.

Kunstnik Mägar oli lõpetanud oma töö suure kiirustamisega õigeks ajaks. Majahärra tasus tema tööpäeva, nagu varemalt kokku lepitud, ja nad lahkusid kombepäraste kummardustega. Mägaril oli pisut raske oma teosest lahkuda, kuigi ta ise pidas teda rämpsuks. See raskus tuli pildi juures tekkinud tõetundmisest, et kogu oma elu on ta teinud seda, mida poleks pidanud tegema, ja on tegemata jätnud ainutarviliku. Ta on kunstnikuna oma elu kulutanud mitte kunstile, vaid lahedamaks äraelamiseks. See oli see tõetundmine, mille mälestuseks oleks tahtnud hoida seda pilti. Ja veel teiseks mälestuseks: selle naise mälestuseks, kellega ta üürikese aega oli seisnud külg külje vastu selle pildi ees, mis pidi ajama südant seest välja nutma. Aga Mägaril oli tundmus, nagu oleks ta seal pildi ees oma südame seest ära rääkinud, nii et ühes pildiga läks ka süda.

Itamid tõmbasid kergendatult hinge tagasi, kui kunstnik oli nende majast läinud, sest oli ju pisut õudne ja võõrastav liikuda oma ruumides, kui seal viibib nii-öelda teisest ringkonnast inimene, kellega pole mingit ühist. Eriti tundis seda härra Itam ise, kes oli endine sõjaväelane ja rõhutas seda igal parajal silmapilgul, sest temal oli otse instinktiivne tunne, et inimlikud voorused võivad olla ainult seal, kus on õpitud tapariistadega korralikult ümber käima. Muidugi, selles tema loomulikus tundmuses polnud mi-

dagi loomuvastast, sest nõnda inimesed on tundnud juba aastatuhanded. Aga sellega seletub teatud määral tema vahekord Mägarigagi: pintsliga ei saa lasta ja pilt ei kõlba okastraattõkete purustamiseks, niisiis — need on pisut õudsed ja imelikud esemed. Sellepärast on hea, kui inimene, kes nendega teotseb, on sust pisut kaugemal.

Ainult üks raske küsimus oli Itamitel pildi asjus veel lahendada. Nemad otsustasid nimelt — pilti matustel mitte avada, vaid seda hiljem teha. Itamid tarvitasid just sõna „avada", mitte aga näidata. Pilt pidi olema midagi mälestussamba taolist, aga seda võib korralikult ainult avada, mitte näidata. Selleks avamiseks oli kavatsetud eriline koosviibimine ja nüüd seisiski kogu raske küsimus selles, kas pildimaalija ka kutsuda või mitte. Lõpuks: kui ta kutsuda, siis kuhu panna ta istuma? Kelle kõrvale? Või panna laua otsa, muidugi allotsa, et ta poleks kellegi kõrval? Ah Issand, nende asjade kallal võib oma pea ja südame lõhki mõtelda!

Aga proua Itamil tuli lõpuks hea mõte ja ta ütles oma abikaasale:

„Ardu, kallis, milleks nii tühise asja pärast oma pead ja südant vaevata. Sa tead ju, praegu läheb kunst ja kirjandus pisut moodi, sest kunsti toetamine on natuke nagu heategevus ja raamatuid võib alati kinkida, sest need ei ütle kellegile midagi ja keegi pole neist seltskonnas huvitatud. Kingid sa aga midagi muud, siis vahitakse, katsutakse ja arvustatakse, nagu oleks igaühel õigus midagi kallimat saada. Sellepärast, tead, mis nõu mina sulle annan: kutsume Mägari ja kutsume ka veel mõned teised kunstnikud, kirjanikud või lauljad. Just! Kutsume ka mõne laulja, et Köögertalid ei saaks oma Reinuga nii väga eputada, ja et need selle kaasa toovad, on üsna kindel. Ja seda otseteed ära keelata, see ju ka ei lähe, või mis sina arvad?"

Aga härra Itam arvas, et tõepoolest pole sünnis sel määral oma sõprade ja tuttavate eraellu tungida,

ja sellepärast las tuleb ühes seltskonnaga ka see „kabajantsikute" esindus. Hulgakesi nad ehk eralduvad kergemini ja nõnda pole neist lõpuks sooja ega külma. Kui süüa ja juua jätkub teistele, siis ka sellele näljasele hulgale. Pealegi, kui kunstis ja kirjanduses nähakse uut heategevusharu, siis peab seda tingimata toetama, sest õigusega ei tahtnud härra Itam ainustki liigset penni oma peost liikuma lasta, aga, noh, halastus, see on hoopis teine asi, see teeb tema südame ikka pehmeks. Nõnda saadi üksmeelselt sellest raskest küsimusest üle.

Seega oli seltskond pildi avamisel kaunis kirju. Oli muidugi esijoones äriilm Köögertalidega eesotsas, siis kõrgemad pangaametnikud, seltskonnategelased-haritlased, sõjaväelased ja õppivat noorsugu „isamaalisis" värves. Oli kutsutud peale mõne kunstniku, kirjaniku ja laulja ka Paasid, sest Kitty ei tahtnud, et Karin puuduks „värnisaasilt", oli ju tema nii erilist huvi ilmutanud tema buubi vastu elusalt, surnult kui ka pildistatult.

Imelikul viisil ilmus siia ka advokaat Paralepp, mis oli Paasidele suureks üllatuseks. Karin pani seda Kitty arvele, kel pidi vististi mingisugune lõhn ninas olema Paralepa ja Karini vahekorrast ja kes ei võinud Karinile andestada oma õnnetuid jalgu, nimelt: miks on temal sellised jalad ja miks Karinil ei ole. Üsna lihtne loogika. Sellepärast siis, säh, Paralepp sulle nina alla, küllap näeme, mis ütleb su mees selle kohta. Nõnda arutas Karin endamisi.

Aga Indrek pani kogu üllatuse Karini arvele, mõeldes ka üsna loogiliselt: tähendab, juba hakkab uuesti peale. Sest ei või ju vähimatki kahtlust olla, Karin pidi teadma, kas Paralepp kutsutakse või mitte, ja oleks võinud, kui ta oleks tahtnud, pisutki inimlikult toimida, Indrekut hoiatada. Üsna kindel, oleks Indrek seda ette teadnud, ta oleks jäänud ükskõik millisel viisakal ettekäändel tulemata. Nüüd ei teadnud ta tõesti mitte, mis Karinist arvata.

Aga oli veel kolmas inimene, kes mõtles ehk veel loogilisemalt kui Indrek ja Karin ja see kolmas oli proua Köögertal, kes saabus ühes oma Röneega. Proua Köögertal mõtles nimelt nõnda, pidades silmas Karinit: Nii, sina tahad ka Itamite juurde. Hea küll! Ma pole veel unustanud, mis sa tegid meil Röneega. Tähendab, Itamite juures ei tule midagi targemat, sest oma mehest sa ei hooli, nagu ei hooli ükski naine, kel täis aru peas. Aga oota sa, võrukael! Mis oleks, kui ka Paralepp ilmuks Itamite juurde? Ja muidugi, Paralepp peab seal olema, eks me siis näe, kuidas asjad kujunevad. Nõnda saigi Paralepp Itamitelt kutse.

Ometi kujunesid asjad otse vastupidiselt sellele, mida proua Köögertal oli kavatsenud, ja sest päevast saadik nimetas ta Karinit ainult maoks ning ussiks, kes tahab terve ilma alla neelata.

„Küll sa mul ükskord pakatad, oota aga!" ähvardas ta Karinit needes.

Aga esiotsa ei mõjunud see needmine Karinisse põrmugi. Tundes, et Indrek tõmbub tema vastu millegipärast turja, ja oletades, et see sünnib Paralepa pärast, nagu oleks tema selle tulekus süüdi, Karin pidas sellist teguviisi enda kohta üpris haavavaks. Et ta üldse võib minus kahelda, kui mina temale kõik nii puhtast südamest üles tunnistanud! mõtles Karin Indreku kohta ja lisas endamisi: aga hea küll, kui nii, siis nii, las käia. Ja ta lõi eelkõige Mägarile külge, kes võttis ta vastu nii-öelda süle ja seljaga, aga vaevalt oli see sündinud, kui ta juba püüdis kinni Rönee ega loobunud sellest enam kogu õhtu, nii et proua Köögertal tahes või tahtmata pidi mõtlema, Karin teeb seda temale kiuste. Selles veendus ta veel rohkem, kui Karin oskas asjad nõnda seada, et tema mehest ja Paralepast said lauanaabrid, millist asjaolu Paralepp tõlgitses peaaegu armuavaldusena, Indrek aga kuulmatu sigadusena, mis muutis ta äkki sootuks ükskõikseks. Selle tõttu Indrek jõi pisut, mis juhtus väga harva, ja et Karini sigadust rumalaks naljaks pöörda, tegi ta Paralepaga varsti juttu ja nõnda vestsid nad

kui kaks mahajäetud meheroju üheskoos pool õhtut. Aga Karin polnud kunagi oletanud, et Indrek võiks sellise sigadusega toime saada, ja sellepärast kippus talle vaheldumisi nutt ja naer peale, mida ta seletas möödunud matuste ja tänase peoga, kus pidi esinema nii palju kunsti küll värvis, küll helis.

„Kunst teeb mu alati kurvaks," ütles ta Röneele. „Ainult kui ma selle peale mõtlen, kuidas te laulate, tõusevad mul pisarad kurku."

„Armuline proua, te olete väga tundeline ja teete mulle liiga suurt au," vastas Rönee punastudes, sest tema kõrval istus laulja, kelle kingapaelagi ta polnud väärt lahti päästma. See laulja heitis paar korda kõõrdi pilgu Karinile ja mõtles, et küll leidub ilmas kanapäid. Tahtes endale tähelepanu tõmmata ta tühjendas klaasi valget ja rääkis oma naabrile harilikust pisut valjema häälega:

„Ma vastasin neile üsna lihtsalt ja kategooriliselt, et öelge oma presidendile, mind pole kuningategi kutsed meelitanud, mis tähendab siis mulle üks vabariigi president. Öelge oma presidendile, seletasin ma neile üsna sõbralikult, et mul on kodus veel juua küll, milleks peaksin ma võõrsile minema. Või arvate, et ma pole patrioot? küsisin ma."

„Härra patrioot!" hüüdis keegi, „prosit!"

„Prosit!" vastas laulja ja tühjendas klaasi.

Samal ajal, kui Karin ise ja teised tema ümbruses nõnda kõnelesid, mõtles ta endamisi Indreku kohta:

„Tähendab, niisamapaljuke peab ta minust lugu! Tema võib selle inimesega minu silma all nõnda rääkida ja isegi naerda, nagu ei teaks ta mitte kui midagi. Seda ei kingi ma talle kunagi! Mitte kunagi eluilmas. Vastu vahtimist peaks ta temale andma, seda peaks ta tegema. Las tulla skandaal, ükskõik!"

Aga pikkamisi alistus ta paratamatusele ja andus vestlusele Röneega, kes jõi, nagu ikka, rohkem kui talle kasulik ja armus selle tõttu Karinisse kõrvuni. Nõnda nad siis istusidki kahekesi õndsa armastuspaarikesena, nii et kõik seda tähele panid. Ainult Indrek

ei näinud ega kuulnud midagi. Ma vilistan selle peale, mõtles Karin ja jõi Röneega juba mitmendat korda kokku.

Vernissaaž ise, milleks kogu oleng kavatsetud, algas õieti alles pärast lauast tõusmist. Peo pererahvas oli kaua kaalunud küsimust, millal pilt avada, ja oli otsusele jõudnud, et kõige kohasemaks silmapilguks on see, kus kõigil kõhud ja pead parajasti täis, nii et pole kuhugi ruttu ega ole ka erilist tarvet millelegi muule mõelda, kui anduda mugaval istmel kunsti maitsmisele. Kui vaja, võidakse samal ajal tassikesi ja klaasikesi ringi kanda, nii et oleks olemine mitte kuidagi kesisem kui ükskõk millises lokaalis.

Nõnda see sündiski. Pildi pidi avama looja ise ja tema pidi ka mõned sõnad sissejuhatuseks ütlema, aga et ta lõpuks tuli otsusele, tema oskab kõnelda ainult värvidega, mitte aga sõnadega, siis pidas avakõne härra Itam. Alguses oli kavatsetud isegi väike jumalateenistus, aga siis oleks pidanud pildi tingimata avama enne sööki, sest ei ole viisipärane täie kõhu ja peaga jumalat tülitama hakata, ning sellepärast jäeti jumalateenistus ära. Pealegi polnud laps, kelle järgi pilt maalitud, veel taevakirja sisse kantud ja sellepärast oleks võidud jumalateenistust isegi teatud nöökamiseks pidada. Nõnda siis ütleski härra Itam lõpuks: „See jant las jääb ära, kallis Kitty." Ja nõnda jäigi lugemine ning laulmine olemata.

Avakõne oli lühike, kuid läbimõeldud ja sisukas. Sõna-sõnalt käis ta nõnda:

„Mu daamid ja härrad! Ilmas on kolm suurt asja, need on surm, teadus ja kunst. Surm laastab, teadus ja kunst ehitavad või jäädvustavad. Kui inimene sureb ja kui tahetakse, et ta ometi jääks alles, siis astub ette teadus või kunst. Teadus palsameerib, kunst maalib, raiub ja valab. Meie siin, mina ja mu naine, kandsime oma pojukese isamaa altarile, aga surm röövis ta meilt ja isamaalt. Surmale südilt vastu astus kunst ja andis isamaale igaveseks tagasi röövitud

inimkonna liikme. Elagu isamaa, teadus ja kunst! Kadugu surm!"

Nende hoogsate sõnade järel Mägar vabastas oma teose kattest.

Ei või just öelda, et ta oleks vaatajaid eriti rabanud või liigutanud. Suurem hulk silmi avaldas nagu kahtlust või arusaamatut küsimust. Muidugi, sest polnud midagi, et keha oli täiesti alasti lillede keskel, sest ta oli alles nii nääpsukene, et ei võinud veel kedagi šokeerida.

„Ei, ei, sellest ei või juttugi olla," kinnitas keegi asjatundlikult. „Laps on nagu loom, temale on kõik lubatud, aga mis on lapsele lubatud, seda ei või ka kunstile keelata."

Sellega oldi üldiselt päri. Aga üks asjaolu torkas ometi kõigile silma: Mägarit tunti kui meest, kes armastas ja harrastas ilu, kuid see pilt polnud ilus. Tema võis kõik muu olla, mitte seda. Laps oli ehk õieti maalitud, nii et Itamid, kui nad elaksid ka sajaaastaseks, ikkagi võiksid nad pildil tunda oma lapse. Noh, ja mis puutus lilledesse, siis need olid muidugi väga kenad.

„Tahaks minna lihtsalt nuusutama, et kas lõhnavad," ütles keegi ja nüüd kaldus jutt sellele, et mis oleks, kui kunst oleks nii täiuslik, et maalitud lilledel oleks loomulikkude ja elavate lõhn. Aga siin sosistas keegi, nii et seda mitu kuulis:

„Nii, et kui maalid surnu, siis tunned ka surnu lehka."

Need sõnad ajasid mõned turtsuma, aga viisakusepiiridest ei mindud ometi üle. Nali jäeti naljaks ja mindi päevakorras edasi.

Kujur Soobik, kes ka siin viibis, vedis piipu ja tähendas mürgiselt:

„Tänini Mägar tappis pintsliga seltskonnadaame, nüüd katsub ta nende surnud lapsi ellu äratada ja raske on öelda, mis tal paremini õnnestub."

Kirjanik Pilu pidas oma kohuseks tähendada:

„Ühiskondlikult kannalt vaadelduna ei paku pilt erilist, sest laste probleem ei ole praegu akuut. Inimesi on niikuinii liiga. Maakera on inimestega niiöelda ülikülIastatud. Võiks lahedasti paar maailmasõda veel ära pidada, siis ehk jätkuks kõigile parajasti ruumi ja tööd. Ja üldse ei meeldi mulle sellised närveldamised. Üksik ei loe meie ajal enam, üksik laps ammugi mitte. Või mis tähendavad need igavesed lilled? Tänapäev nõuab hulka, massi, kas või rohutirtsuparve. See on looja ja teda peab looma."

Paar ajakirjanikku kuulas kikkis kõrvul, sest nemad olid selleks siin, et Itamite nime laiematesse ringkondadesse kanda. Kujur Soobik, kes Pilu sõnu kuulnud, vastas talle:

„Kunstis loeb ainult üksik, mass on null."

„See arvamus on ammugi aegunud ja ümber lükatud," kaitses Pilu oma seisukohta. „Kes oli Homeros? Keegi ei tea. Võib-olla rohutirtsuparv. Igatahes mingi hulk, mass, mitte üksik isik, sest muidu poleks teostel nii jäädavat väärtust. Ei teata sedagi, kes oli Shakespeare. Ka see on ehk mingisugune kogunimi. Kindlasti, sest üksik ei suuda midagi selletaolist luua. Ja piibel: kes ta kirjutanud? Rohutirtsuparv. Võib-olla millalgi räägitakse Euroopast kui suurest kirjanikust, kellest pole säilinud kahjuks ainustki teost, aga see nimi tähendab ometi miljonilisi rahvaid, mitte üksikut isikut."

Nõnda vaidlesid kirjanik ja kunstnik ning majahärrased olid oma otsusega väga rahul, et olid osanud anda oma koosviibimisele nii vaimse ja kunstilise värvingu. See huvitav vaidlus oleks võinud veel kaua kesta, kui mitte Indrek poleks vahele tähendanud:

„Härra Pilu vist eksib pisut, sest Euroopa pole mitte kuulsa kirjaniku, vaid selle ilusa naise nimi, kes muutis kreeka kõige kangema jumala härjaks."

Suurem hulk vaatas kaheldes üksteisele otsa, sest ei saadud õieti jaole, kuidas sellele reageerida, kas viisaka tõsidusega, et oma haridust tõendada, või

millegi muuga. Aga Karin päästis seisukorra, sest tema ütles nii valjult, et ümberringi võisid seda kõik kuulda:

„See on tingimata mõni rumal nali, kuigi mina ei saa tast põrmugi aru."

Nüüd purskusid alguses ainult mõned üksikud naerma, aga neile järgnesid peagi teised, kuni naersid kõik kas seda ilusat naist, kes muutis Jupiteri härjaks, kas härjaks muudetud Jupiteri või seda, et ilus naine ei saa oma mehe rumalast naljast põrmugi aru. Lõpuks oli ometi ükskõik, mida naerdi, peaasi, et naerdi. Selle naeruga oleks võinud pildi arvustamine ja nautimine lõppedagi, kui oleks olnud koos ainult seltskond, aga et siin leidus ka neid, kes seisid väljaspool seda piirkonda, siis võttis vestlus lihtsalt skandaalse pöörde, nii et majahärrased kahetsesid südamest oma vaimset ja kunstilist üritust.

Algas nimelt sellest, et keegi hüüdis sügava basshäälega üldise naeru hulka:

„Sel kreeka daamil oli väga moodne maitse."

„Ja ilus pidi ta olema!" hüüdis teine. „Aga miks kohe härjaks?"

„Jumalat ei või muidu naise ligi lasta, kui sarved pähe ja neli jalga alla!" kõlas kelleltki kolmandalt kähinal, nagu kägistataks teda.

„Mu härrad, see on ju muinasjutt..." püüdis keegi haritlane seletama hakata, kuid temale karjuti kohe suure naeruga mitmelt poolt vastu:

„Muinasjutt! Kas kuulete, härg on muinasjutt! Ilus daam on muinasjutt! Jupiteri sarved on muinasjutt! Kogu seltskond on selliseid Jupiterisid täis!"

„Härg tähendab Kreekas ja..." püüdis endine hääl seletada, aga talle hüüti uuesti vahele:

„.... sedasama mis nüüdki, ainult et nüüd ei tohi tal inimestega järeltulevat sugu olla, ei sarvikuid ega nudipäid."

„Ja kui on, siis mättasse või solgiämbrisse!"

„Et ei tuleks uut maailmasõda!"

„Jah, Kreekas kandis Venuse taoline lõbunainegi lapsi ilmale, aga nüüd ei taha seda neitsidki."

„Naisi ja neitsisid pole enam tarvis, me vajame rohkem lõbutüdrukuid!"

Muidugi, need ja teised sündmatud sõnad räägiti mitte just nii valjusti, et kõik oleksid pidanud seda kuulma, aga ometi nõnda, et seda võidi kuulda. Sellepärast hakkas kõnelejate ümbrus hõrenema. Ühes teistega liikus ta Paralepp. Ta läks Karini juurde ja ütles sellele:

„Armuline proua, minu imetlusel teie vastu pole piiri."

„Vabandust!" vastas talle Karin. „Üks silmapilk."

Ta tõusis toolilt ja läks Indreku juurde, et öelda:

„Vaata, mis sa tegid oma rumalusega! Selle pildi juures nõnda rääkida! Fui! Ma tahaks kangesti nutta!"

„Oota pisut, kui saame koju, siis," vastas Indrek üsna asjalikult.

See riivas Karinit ja ta jättis Indreku sinna paika, et minna Kitty juurde, kellele Paralepp ütles tänase õhtu suhtes meelitusi.

„Kitty, kallis," ütles Karin, „palun, et keegi teeks muusikat, ma tahaks nii kangesti nutta, aga muidu pole põhjust."

Kuid muusikaga ei saadud kuidagi hakkama, sest „tuusad" vabandusid „halva vormiga" ja vähemad vennad häbenesid. Röneegi oli nii vähe joonud, et tal puudus julgus.

„Kas te siis mind sugugi ei armasta?" küsis Karin temalt.

„Ma olen püstihull, armuline proua," vastas Rönee, „aga see ei aita täna. Kui lubate, ma astun millalgi teie poole sisse ja siis laulan niipalju kui soovite. Ainult teile, armuline proua!"

„Mul pole klaverit ega saatjat," vabandus Karin.

„Ei tee viga," vastas Rönee, „teie silmad ja kõrvad saadavad mind."

Nõnda lepitigi kokku, et Rönee pidi Karini poole sisse astuma.

Üldiselt kippus kogu oleng tuimaks muutuma, sest maja seisis ju veel värskes leinas, mida pidi viisakuse pärast arvestama. Ainult Köögertal ei lasknud end sellest eksitada. Tema võttis paraja auru peale ja kui teised läksid kunsti maitsma, jäi tema rahulikult paari sõbra seltsis laua äärde istuma, kus ta ütles, kuuldes majahärra avakõnet surmast, teadusest ja kunstist:

„Nad ütlevad kunst. Aga mina ütlen: mis on kunst? Kunst on käsitöö, mida võib raha eest osta. Tähendab, õige kunst on raha ja tema tegemine. Aa! Sellest saan ma aru! Raha teha ka siis, kui oled pankrotis, see on õige kunst, mitte käsitöö. Teha nõnda, et kui kõik pankrotimehed kokku astuvad, siis võivad nad terve Eesti vabariigi üles osta, vaat' see on see kõige õigem kunst ja sinna see elukunst tüüribki. Aga see kunst seal, see pole kunst. Iseasi, kui ta oleks vana, nagu need, mis ma Venemaalt ostsin. Aga ka siis pole see, et ta on kunst, vaid et ta on vana. Sest inimene armastab noort naist, vana kunsti ja hallitanud viina ning see on kultuur. Hiinamaal armastatakse mädamune ja see on veel kõrgem kultuur. Nõnda on see jumalast seatud. Prosit!"

Lahkudes pidumajast Indrek ja Karin sattusid kohe vastuollu, sest Karin tahtis sõita, Indrek jala minna, et pisutki liikuda heledas ja karges kevadeöös. Lõpuks Karin andis järele, kuid ütles pahaselt:

„Sa oled lihtsalt võimatu! Nagu ennist sealgi! Milleks niisukesed naljad, liiatigi kui ükski ei saa neist aru. Ainult piinlik!"

„Ma mõtlesin iseennast ja sind, sellepärast oligi kõigile arusaamatu," vastas Indrek.

„Tähendab, mina olen sinu härjaks teind?" küsis Karin ärritatult.

„Aga mis sa siis arvad?" küsis Indrek vastu. „Inimene peab tõepoolest sarvloom olema, et ennast lasta

sellisesse seisukorda vedada. Milleks olin ma täna seal? Et Paralepaga vestelda?"

„Miks ei annud sa talle vastu vahtimist?!" hüüdis Karin.

„See oleks korralikust härjast kabu teinud, sellepärast," vastas Indrek. „Härjal võib veel pisut iseloomugi olla, kabul pole sedagi."

„Iseloom, iseloom!" hüüdis Karin osatades, nii et kevadeööst kajas vastu. „Kel on seda iseloomu vaja! Sinu iseloom teeb seda, et mina pean su härjanalju pealt kuulama ja ei tohi nuttagi, kui selle väikese lapse juures niisukesi asju räägitakse. Just — lapse juures, sest see pilt on mulle sama hea, nagu oleks see surnud laps ise."

„Minu nali oli ehk tõesti rumal," arvas Indrek, „aga teised rääkisid aja- ja asjakohaselt."

„Jäta ükskord oma härjanaljad!" hüüdis Karin kärsitult.

„Kuis nii härjanaljad?" küsis Indrek. „Itamid on ju lasknud meelega oma lapse surra, aga võib-olla asi on veelgi hullem."

„Kes seda ütleb?" küsis Karin kohkunult.

„Paralepp rääkis seda kui avalikku saladust," seletas Indrek. „Laps polnud Itami, vaid kellegi noormehe oma, keda sinu Kitty nimetab välismaalaseks. Itam sai sellest alles tagantjärele teada."

„Ja see, et tuleks tingimata poeg?" küsis Karin nagu hirmul.

„Seda peetakse kõige paremaks härjanaljaks kogu selles loos," ütles Indrek, „sest Itam aidanud ju ise hingeliselt ja vaimliselt selleks kaasa, et teine mees muretseks talle lihalikult poja. Peenike, mis?! Aga see pole kõik. Itam öelnud abielludes, et — soo, nüüd on küllalt elatud ja jännatud, tarvis ükskord hakata oma kodanikukohuseid täitma, sest meil on ju nüüd oma vabariik ja isamaa. Ta valinud meelega Kitty tema jalge pärast — sest, pea meeles, peale muu olevat nad veel kõverad, Paralepp teab —"

„Sa oled kurat!" karjatas Karin siin vahele.

„Kuula nüüd, ära sega," manitses Indrek. „Ta valinud Kitty lootuses, et tema, nagu ta on, ei meeldi ühelegi mehele, nagu ta ei meeldi ka Itamile endale. Aga Itam olevat ebamusikaalne — kolossaalselt ebamusikaalne, ütles Paralepp, — sellepärast ei teadnud ta oma naise häälest enne abielu midagi, ei tea abieluski. Aga ilmas on ka musikaalseid mehi ja need tunnevad naise hääle mõju. Nõnda tuli kõik kõigi arvestuste ja oletuste vastu. Neid asjaolusid pidid nii mõnedki tundma, kes nii väga etteheitvalt kõnelesid „aortast" — seda teist sõna ma ei ütle, seda sa armastad veel vähem — ja lastetapmisest maailmasõja nimel. Aga nende härjanali seisab selles, et nemad ise vististi kõik eranditult on nii või teisiti lapsetapjad ja lõbunaiste kasutajad. Nad jooksevad neitsidegi järele ainult selleks, et neist lõbunaisi teha. Nad jooksevad iga naise järele selleks, et temast lõbunaist teha, sest see on auasi. Inimene on ju nii imelikult loodud, et kõige enam heidab ta teistele ette just oma patte. Neid ei andesta ta teistele kunagi. Selle inimliku loogikaga peaks ütlema: Jumal on kõige eksinum olend maailmas. Temasse on koondatud kogu maailma mõeldavad eksimused. Ainult nõnda võiks mõista tema leppimatust ja julmust inimeste patu pärast, kui ta saadab iseoma poja ristipuusse. Miks ei rahuldunud ta vähemaga? Miks ta ei andestanud? Inimsoo patud on tema omad patud, sellepärast, sest..."

„Aga miks ta ei lase end lahutada?" küsis Karin, kes juba ammugi ei pannud seda tähele, millest rääkis Indrek. Karin mõtles oma mõtteid, üsna maisi ja lihtsaid mõtteid.

„Kuis nii?" küsis Indrek arusaamatuses. „Kes kellest? Jumal Kristusest, Kristus jumalast või jumal maailmast? Kellest peab kedagi lahutama?"

„Halastaja ja armuline taevas!" hüüdis Karin. „Et sul ometi kord need rumalad naljad läilaks ei lähe! Itam Kittyst muidugi — miks ta ei lahuta end?"

„Ah nõnda!" lausus Indrek. „Itam Kittyst, tähendab. Pole põhjust, see on see põhjus. Poeg omaks võetud ja sellena mahagi maetud. Muud tõendused puuduvad. Pealegi, Kitty nõuab maja ja aia kõrvale veel midagi, sest millest ta peaks siis oma lumipalees elama. Itam kalkuleerib. Naine on ka ainult kalkulatsioon ja et naiste hind ilmaturul üldiselt langenud, siis Itam põlgab tingimusi kalliks, nii et härjanali võib edasi kesta..."

Aga Karinile ei teinud see härjanali põrmugi nalja. Tema mõtles üsna tõsiselt: tähendab pettus, kõik paljas pettus. Ja mina, rumal, uskusin. Millal saan ma küll targaks! Millal saan ma sama targaks nagu Kitty ja teised!

Aga Indrekule vastas ta:

„Kuidas sa küll kõik ära hävitad! Kõik ilusa! Ma ei taha enam selle pildi peale mõeldagi, veel vähem teda näha."

„Mis parata, kui tõde on nii inetu," vastas Indrek alistunult.

„Sina ise oled inetu!" hüüdis Karin. „Sina ja su tõed."

Ja nüüd läksid nad vaikides mööda tühje ja kõmavaid tänavaid ühise kodu poole, mõlemad nukrad ja peaaegu pettunud.

XXV.

Viimase aja sündmused ja niinimetatud tõed, millega Karin nagu mingisuguses nõiakeerus kokku puutunud, tegid tema sisemuses laastavat tööd. Kõik, mis pakkus varemalt natukenegi pidet, lõi logisema. Usust polnud tal kunagi suuremat tuge olnud ja seegi natukene, mis tal oli, kadus sõja- ja revolutsioonipäevil. Aga ka abielu oli oma osa nõudnud. Indrek oma alaliste juurdlustega õõnistas Karini südames kõik alused, näppis peeneks kõik pidemed. Indrek ise jäi nagu sellest hävingust puutumata. Kõigest juurdlusest ja kahtlusest hoolimata temal oli endal mingisugune vankumatu alus, millel ta püsis kõikumatult. Kui Karin temalt nõudis, öelgu ometi kord selge sõnaga, mis on see, millega tema endiselt edasi elab, kui ta ise aina laastab ja hävitab, siis ei saanud Indrek lihtsalt aru, millest Karin rääkis, sest tema, Indrek, ei mõtlevat üldse laastamisele ega hävitamisele. Nõnda seisid nad kõrvuti, üks ei mõistnud ühte ega teine teist või kuigi mõistsid, siis ei suutnud ei see ega teine oma kaaslast aidata. Indrek põikles üldse, eriti viimasel ajal, Karini küsimuste vastamisest kõrvale, öeldes, et abielu ei olevat ühiseks mõtlemiseks, vaid ühiseks elamiseks.

„Aga kuidas sa siis elad, kui sa ei mõtle?" küsis Karin.

„Oo, suurepäraselt!" hüüdis Indrek teatud imestlusega, millest Karin ei saanud põrmugi aru. „Vaata

ometi loomi! Vaata kevadel liblikat! Arvad, et ta väga palju mõtleb, kui lendab ühes teise omataolisega? Aga vaata puid, rohtu, lilli! Arvad, et maikellukesel on väga sügavad mõtted ja et need sügavad mõtted lõhnavadki? Või lõhnavad temas peituvad magusad tundmused? Kallis naine, ega ma sind ometi sellepärast armasta, et..."

„Kas sa ikka tõesti veel armastad?" küsis Karin vahele.

„Ära küsi, muidu sa pole enam kallis ega armas," vastas Indrek. „Tema tarkade mõtete ja küsimuste pärast ei armastata ühtegi naist ega ühtegi muud olendit, see on üsna kindel. Aga mina arvan isegi, mida rohkem naised õpivad mõtlema, seda vähem saavad nad tunda, mis on tõeline armastus. Armastus põgeneb laostava mõtte eest. Mees põgenes enne tema eest naise juurde, aga varsti pole sedagi varjupaika, sest ka naine aina küsib ja juurdleb. Võib-olla see peab paratamata nõnda olema, aga vaesemaks jäävad mõlemad, mees kui naine."

„Ära räägi nii kurvalt," ütles Karin, „ma ei taha, et me vaesemaks jääme. Ma katsun mitte kunagi enam mõelda ja arutada, ainult kui aga vaesus jääks tulemata."

Aga Karin ei pidanud sõna, ei saanud pidada, ta juurdles ja arutas aina edasi.

Igal pool, kuhu ta heitis pilgu või kuhu ta pääses lähemale, avanesid mingisugused saladused ja isegi otsesed kuriteod, s. t. sellised asjaolud, mida Karin oli tänini pidanud kuriteolisiks. Ja ometi elasid inimesed, kes tegid neid tegusid, ilusasti edasi, nad elasid pealtnäha isegi palju õnnelikumalt kui niinimetatud ausad inimesed. Või olid ka neil oma patud, eksitused ja kuriteod, ainult Karin ei teadnud neid?

Ah jaa! Karin jõudis tõepoolest viimaks otsusele, et kõigil on oma saladused, oma patud, ainult temal ei olnud midagi. Tema süda oli nii tühi ja puhas, et lase kas või sipelgad sisse, nad ei leia sealt midagi, ja sellepärast ehk ongi ta mõnikord nii hirmus õn-

netu ja tunneb end nii mahajäetuna. Vististi on Tiinal ometi õigus, et inimesele on suureks lohutuseks, kui tal on ükski väikene saladus, mida ta hoiab üsna iseenda tarvis. Just! Ka Indrek ütles tol suurel saladuste ja pattude paljastamise korral, et ta kahetseb oma kuriteo rääkimist Karinile. Jah, seda ütles ta selge sõnaga. Aga see ju tähendab, et kui tal juhtuks veel mõni kuritegu või saladus, siis ta juba minule ei räägiks, vaid jätab selle täiesti endale. Aga ehk tal ongi juba uusi patte ja saladusi hingel? Ehk on tema samasugune nagu teisedki, kes elavad üsna rahulikult oma kuritegudega edasi? Tingimata peab tal nii mõndagi hingel olema, mida Karin ei tea. Sellepärast keelas ta Tiina saladuste kallal juurdlemastki. Võib-olla tema ise teabki seda saladust, ainult Karini eest püüab ta seda varjata. Jah, kõik võib olla ja ometi elavad kõik nõnda, nagu poleks mitte midagi.

Need olid piinavad mõtted ja sellepärast oli Karinil heameel, kui Rönee ühel päeval ukse taga seisis ja kõlistas. Temaga polnud vaja mõelda, sest Karin arvas, et kui keegi õpib laulma, milleks siis veel mõtlemine. Muusika on üldse mõttetu tegevus ja sellepärast ajabki ta nii kergesti armastama, tuleb ju armastus siis, kui ei mõtle, nagu seletab Indrek. Nii et see asi oli Karinile üsna selge. Aga ta pidi oma üllatuseks nägema, et ka Rönee kipub mõtlema, aina mõtlema, nagu oleks see mingi paratamatult nakkav haigus. Pealegi mõtles ta üsna kurbi mõtteid, mis tegi kogu tema harrastuse peaaegu mõttetuks.

„Enne oli hea," rääkis Rönee, „suri inimene, siis suri ka tema hääl ja jumal kaasa. Aga praegu: inimene võib surra kas või kümme korda, hääl elab edasi, nagu oleks elav hing mitte inimeses, vaid tema hääles. Ole nüüd hea ja õpi laulma, nii et keegi sind tahaks kuulata, kui iga koolijüts oskab grammofoni üles keerata ja mõne Martini või isegi Caruso peale panna. Mine katsu nendega võistelda. Sest mõelge ometi, meid on ainult miljon ja kuidas suudame siis teistega võistelda, kui neid kümned ja sa-

jad miljonid. Ja ometi küsib sinult iga grammofonikeeraja, miks sa ei laula nagu Caruso, miks sa ei laula nagu grammofon? See on see häda. Enne pidi võistlema elusate inimestega, aga nüüd surnutega ja masinatega, öelge nüüd isegi, armuline proua, kes peab siin vastu? Kes suudab siin vastu pidada, kui meid on ainult miljon ja teisi kümned ja sajad miljonind ning kui nad saadavad kõik oma surnud ja masinad meie mõne elava vastu?"

„Lihsalt hirmus, eks ole," ütles Karin.

„See on lihtsalt kole," kinnitas Rönee. „Sest mõelge ometi minu kui noore laulja seisukorda: minu laulu üle otsustatakse grammofoni järele, mitte vastupidi. Oleks vastupidi, siis poleks midagi viga, aga vastupidi pole kunagi, ikka edaspidi — grammofon ees, minu hääl järele. Aga nõnda on ju õige, ütlevad kõik, sest grammofone on rohkem kui lauljaid, kuidas te tahate siis teha? Kas maksab veel häälteenamus või ei maksa? Kas on ilmas veel demokraatiat või ei ole? Kas olete, noormees, vabariiklane või hoiate aristokraatia poole? Nõnda küsitakse, kui hakatakse põhimõttelikult arutama. Aga ütelge nüüd teie, armuline proua, mis aitab mulle häälteenamus, kui jumal on mulle andnud üheainsa hääle, millega pean karjuma kogu maailma elavate ja surnutega võitu, kes lõugavad sulle grammofonidest ilmatu raginaga vastu? Niisuke on minu seisukord. Lähed aga konservatooriumi, siis ütleb õpetaja: noormees, te kärisete ja ragisete nagu raadio. Ei, ütlen ma, mina laulan puht grammofoni järele, sest seal on Caruso. No, ütleb tema, kui tahate surnuid eeskujuks võtta, siis ärge tulge siia. Aga tule jumal appi, keda ma pean siis eeskujuks võtma!? Teda, õpetajat? Aga ta pole ise kunagi elavat Carusot kuulnud ja surnu peale on ta kade, nii et sööks ta kas või elavalt ära. Ainult üks klaverdaja on meil elavat Carusot kuulnud, aga see teeb plinn, plõnn ja ütleb: nõnda laulis seda Caruso. Sellest näete, armuline proua, et ma olen alati kahe tule vahel: kui õpin, siis nõnda, nagu po-

leks raadiot ja grammofoni olemaski, aga kui laulan, siis pean laulma nagu grammofon ja kõik tema kümme tuhat surnut."

„Ärge tehke omale niipalju muret," katsus Karin noormeest lohutada, „küll teie surete ka ükskord ära ja lähete siis grammofoni. Pealegi, siis on ehk grammofone veel rohkem kui praegu ja nõnda saate Carusost kuulsamaks."

„Aga ma tahaks juba nüüd kuulsaks saada, sest see toob palju raha. Kuulsus toob hirmus palju raha," vastas Rönee.

„Mis te palju rahaga teeksite?" küsis Karin.

„Kõigepealt laulmine nurka ja raadio ning grammofon platsi, sest milleks ennast veel vaevata, kui kultuur on nii kõrge, et on raadio ja grammofon. Sest Carusost ei ole keegi kunagi paremini laulnud ega laula minagi."

„Noh, ja siis?" küsis Karin oodates. „Mis te siis teete?"

„Ei midagi iseäralikku," vastas noormees, „hakkan elama. Sest kui mul on küllalt raha, miks ei peaks siis elama. Mammi küsib ka vahel, et..."

„Kes on mammi?" huvitus Karin.

„Proua Köögertal muidugi," vastas Rönee. „Tema küsib ka vahel, et mis ma teen, kui ma saan kuulsaks ja teenin palju raha. Aga tema küsib veel midagi."

„Mida ta siis veel küsib?" päris Karin.

„Seda ma ei või öelda, see on saladus," vastas Rönee.

„Juba jälle saladus!" hüüdis Karin. „Kõigil on saladused. Ja ükski ei või neid minule usaldada. Mitte ükski! Mina olen kõigi meelest nii tühipaljake, et minule ei räägita midagi. Kui te teaksite, kui õnnetuks see mu teeb!"

„Ärge olge õnnetu," palus Rönee, „ma ei või ju kõike rääkida."

„Aga meie vahekorrast teistele räägite, eks?" usutas Karin, nagu oleks ka neil juba saladusi.

„Ei räägi kõike," vastas noormees.

„Mida te ei räägi meie vahekorrast?" päris Karin.

„Seda ma ei või teile öelda, armuline proua," vastas noormees punastudes ja lõi silmad maha. Seda nähes tõusis ka Karinil veri näkku, ta tundis kohe, kuidas veri tõusis suure hooga. Aga ta sai endast varsti võitu ja ütles:

„Jällegi saladus! Tähendab, teil on minust minu enda ees saladused?"

„Mitte!" vastas noormees. „Minul on minust endast saladus, mida ma ei või teile öelda, sest see puutub ka teid."

„Öelge mulle see saladus, ma palun," mangus Karin.

„Ei või, veel ei või," ajas noormees vastu.

„Siis laulge mulle sellest saladusest, või laulge mulle oma teistest saladustest, ma tahan kangesti saladusi kuulda. Tõepoolest laulge midagi. Kas peate tingimata püsti tõusma? Kas te ei saa istudes laulda? Katsuge siinsamas, nii, istuge lähemale, nõnda, soo, laulge nüüd, ma tahan tunda, kuidas te laulate, sest ma pole kunagi lauljal nii lähedal seisnud."

Rönee hakkas laulma, aga iga laulu järel Karin palus veel midagi ja nõnda leidiski Indrek nad koju tulles sohvalt laulmast ja kuulamast. Karin tahtis Rönee ka lõunaks jätta, aga noormees vabandus võimatusega, sest ta olla lubanud minna kuhugi mujale. Oli see tõepoolest nõnda või loobus ta lõunasöögist Indreku pärast, see jäi tumedaks. Igatahes Indrek oi lõunalaual harilikust vaiksem ja sõnakehvem, nagu vaevaks miski tema südant. Kui Karin hiljem selle nähtuse põhjuse järele küsis, vastas ta:

„Sina teed mulle muret. Itamite juures olid sa selle noormehega peaaegu kaelastikku koos ja täna oli ta juba siin. Või on ta ka varemalt käinud?"

„Kas juba armukade, mis?" küsis Karin.

„Jätame esiotsa armukadeduse," vastas Indrek, „sest abielus on muidki asju. Mina annaksin sulle nõu võõraid mehi üldse mitte oma majja kutsuda ega nendega lukustatud uste taga istuda."

„Küll oled sina ka kena," rääkis Karin. „Ma ei saa ometi lasta lapsi edasi-tagasi uksest seegata, kui ise palun teda laulda. Ja mis on selles siis nii halba, et mõni tuttav meeskülaline astub meie poole sisse?"

„Muidugi pole sellest midagi, kui ta tuleks meie poole" — Indrek toonitas sõna meie —, „aga kui ta tuleks ainult teie poole, armuline proua, liiatigi kui see sünniks korduvalt, siis torkaks see lastele ja teenijale varsti väga imelikult silma."

„Pean siis mina oma elu seadma laste ja teenija järele?" küsis Karin juba teatud ärritusega.

„Iseenesestki mõista, kui sul nad olemas," vastas Indrek. „Iga orjaperemeeski seab oma elu orjade järele."

„Ah, juba võrdled mind orjaperemeestega!" hüüdis Karin. „Küll aga sinul käib see ruttu!"

„Jäta niisukesed käänamised ja väänamised," manitses Indrek, „sa saad ju väga hästi aru, mis ma mõtlen."

„Mina ei saa sinust põrmugi aru!" hüüdis Karin, „ja ma ei tahagi sinust aru saada. Kui sa minu õiget arvamist tahad kuulda, siis tea: ma ei mõtlegi oma elu igas asjas laste ja teenija järele seada! Ei mõtle jah! Olen küllalt närutanud, olen küllalt teiste pilli järele tantsinud, ükskord tahan ka mina elada. Teenija võib omale teise koha otsida, kui tal siin ei meeldi, mingu või tänapäev. Mingu kohe, kui ta on sinuga ühel arvamisel."

„Ja lapsed otsigu omale teine ema, kui see neile ei meeldi, eks?" ütles Indrek.

„Lapsed mingu isa juurde, kui see on emast parem!" hüüdis Karin vastu. „Ja sinna nad lähevad niikuinii, kas ma poen või nahast välja. Nad on ju tüdrukud, nemad lähvad ikka meeste juurde. Veel mõni aasta, siis lükkavad nad minu kõrvale, sest siis olen mina vana, nemad noored. Mind ei näe siis enam keegi, mind vana kontsu. Sina ka ei näe mind enam, sest sa vahid juba praegu nooremaid. Kõik mehed näevad ainult nooremaid. Ja kui kusagil juh-

tubki mõni olema, kes ka mind veel näeb, siis tahad sa selle kohe majast välja kihutada. Aga mina ei luba seda. Ei luba jah!"

„Aga milleks sa siis just selle Köögertali vanamoori lemmiku valisid?" küsis Indrek.

„Soo!" hüüdis Karin. „Ah nüüd äkki vanamoor! Tähendab, sa tahad sellega öelda, et mina olen ka juba vanamoor? Seda mõtled sa, jah? Hea küll! Las me siis oleme kaks vanamoori pealegi."

„Ei, vaid mind huvitab ainult see, miks oled sa endale valinud mängukanniks just selle poisikese?" küsis Indrek.

„Nüüd juba poisike! Esteks vanamoor, nüüd poisike!" hüüdis Karin. „Varsti tuleb tudike ja siis titake! Aga ta pole sugugi poisike," ütles Karin lõpuks hoopis teisel toonil. „Ta on juba ammugi täismees, üle kahekümne aasta vana, peale selle veel kunstnik ja laulja. Miks ma aga just tema valisin, see on minu asi, minu saladus. Teil on kõigil omad saladused, näe, minul on nüüd ka oma. Sest kui teenijalgi on oma saladused, siis võivad ka majaproual omad olla, seda ei või ega saa mulle keegi keelda, sina ka mitte."

„Kuule, armas naine," ütles Indrek, „mille üle sa nii väga ärritud?"

„Just sinu enda üle, sinu rääkimise viisi üle!" karjus Karin vastu. „Selle üle, et mina olen sinu arvates vanamoor ja täiskasvanud noormees poisike!"

„Sinu kõrval on see noormees muidugi otse jütsa, mitte isegi poisike," ütles Indrek, „ja mina tahtsin sulle nõu anda..."

„Mul pole su nõu tarvis, pea see omale!" hüüdis Karin vahele.

„Kuula enne minu nõu ära, otsusta siis," ütles Indrek.

„Ei kuula, ei taha kuulata! Näe mitte ei taha!" karjus Karin vastu.

„Aga mina tahan seda!" kõrgendas Indrek häält, sest naise ärritus hakkas pikkamisi ka temasse. „Mina

nõuan seda! Ja ma sunnin sind kuulama, kui sa heaga seda ei tee."

See oli õli tulle valamine. Seda Karin oli nagu oodanudki.

„Sina sunnid!" karjus ta. „Sina tahad mind sundida! Olen ma su ori? On naine tänapäev veel üldse mehe ori? Naine on iseseisev inimene, ta võib teha, mis ta tahab. Sa võid kohtusse kaevata, kui ma sulle ei meeldi, seda võid sa teha, muud mitte midagi. Mine nõua lahutust! Nõua lahutust, et ma ei lase ennast sundida ja et ma sellepärast ei meeldi sulle. Ütle kohtus, et lahutage meid ära, sest ma ei ole oma naisest huvitatud, aga teised mehed on."

Ent nüüd sündis midagi üsna imelikku. Indrekul muutus äkki näoilme, muutus kogu välimuski. Silmad omandasid nagu kivistunud läike. Ta astus üsna rahulikult naise ette, vahtis talle tungivalt otsa ja küsis:

„Kas sa tahad mind kuulata või ei? Vasta!"

Karin tundis südames kerget värinat, sest ta ei olnud päris kindel, millised kavatsused on mehel. Ta oli kahevahel, mis on targem, kas tõesti kuulama jääda või oma jonnist kinni pidada. Osalt tõusis temas uudishimugi, mis asi see küll võiks olla, mille pärast Indrek nii tõsised abinõud tarvitusele võtab. Kogu see kahtlus vältas ainult silmapilgu, siis vastas ta Indrekule suure südidusega:

„Ei taha! Mitte ei taha! Näed, panen käedki kõrvade ette, et ma ei kuuleks. Karju, kui tahad!"

„Siis näitan ma sulle, kes majas peremees," ütles Indrek otsustavalt, haaras Karini kinni, võttis tal käed kõrvade eest ja tahtis rääkima hakata, ning kui Karin karjuma pistis, surus ta naise mõlemad käed oma ühte pihku armutult kokku, kuna ta teise käe pani talle suule, et lämmatada ta kisa. Karin viskles ja väänles ning peksis jalgadega Indreku sääri, aga see tegi, nagu ei paneks ta seda tähelegi, vaid rääkis sunnitud rahuga:

„Mina annan sulle nõu poisikestega mitte jännata, sest nemad võivad sinu mängu tõsiselt võtta. Nemad võivad mängu armastusena võtta. Lapsed ja poisikesed armastavad ju veel tänapäevgi ja armastus on hädaohtlik asi, mõistad." Nüüd laskis ta naise lahti ja lisas siis: „Soo, ja nüüd võid minna, nüüd oled vaba, mine kohtusse ja lase end lahutada, sest ma olen sinu kallal vägivalda tarvitanud."

Karin langes pooloimetult sohvale, sest ülearune pingutus ja suu sulgemine olid talt jõu riisunud. Tema keha vapustas kramplik nuuksumine.

Viimased sõnad öelnud, Indrek tundis oma pahemas käes teravat valu, ja kui ta pihku vaatas, leidis ta sealt vere. Millest see? Kust see veri? Ah jaa! Pahema käega oli ta ju Karini suud hoidnud. Just nii: hambajäljed! Õige, õige! Indrek oli ju hammustamistki tundnud, aga sel silmapilgul ta nagu ei teadnud õieti, et ta seda tundis, sest kogu tema tähelepanu oli suunatud kuhugi mujale. Ta nagu mõtleski sellele, mõtles just siis, kui Karin peksis oma kõrge kontsaga valusasti vastu sääreluud, mõtles nagu sääreluud lohutades, et — ä'ä tee sest väljagi, kusagil mujal on veel valusam, aga kui see seal kõik ilusasti ära kannatab, siis võid ka sina kannatada. Just nõnda oleks nagu Indrek suures ärritushoos mõelnud, kuigi ta sel hetkel ise seda ei teadnud. Ainult tagantjärele meenub kõik. Tingimata mõtles ta siis nõnda ja tal oli isegi nagu heameel, et tunduva valu nii ilusasti välja kannatas.

Indrek hakkas haavast verd imema, sest „ka iseoma naise hammas võib olla mürgine", mõtles ta. Vere sülitas ta suutäis suutäie järel tuhatoosi paberossiotstele. Endal oli alguses mingisugune imelik tundmus, et näe, kuhu peab minema tema veri, nagu poleks ilmas paremat paika kui tuhatoos. Aga siis meenus talle, et see on ju naise hammustatud veri ja et need on sama naise paberossiotsad. Tähendab õige koht, järeldas ta loogiliselt ja sülitas edasi, kuni hambajäljed kuivaks imetud. Siis läks uksest välja,

käis magamistoas, leidis sealt joodi ja pani seda haavale, kuni see muutus kõvaks, kuivaks ja kangeks. Alles siis läks kabinetti tagasi. Aga vaevalt sai ta sisse astuda, kui Karin tormas talle laotatud kätel vastu ja kargas talle lõdvalt kaela, nagu peaks ta siinsamas põrandale langema, kui Indrek ei võta tal kõvasti ümbert kinni.

„Ma olen jälk loom," sonis Karin, peites pead mehe rinnale ja püüdes nõnda nagu iseenda eest varjule pugeda. „Tuhatoosis on ju selge veri."

„Esiotsa on see ainult minu veri," ütles Indrek, hoides naise ümbert kinni ja vahtides üle tema õla laial, tardunud pilgul kas põrandale, läbi akna välja või lihtsalt tühjusesse.

„Issand jumal, kui õudselt sa räägid!" sosistas Karin kõigest kehast värisedes ja mehele aina lähemale pugedes. „Sa räägid, nagu peaks ka kellegi teise veri voolama hakkama."

„Aga paljuke seal siis nõnda puudub," vastas Indrek. „Sa lähed vanemaks, aga aru ei tule sul nagu põrmugi juurde. Mis sust nõnda saab? Mis meist mõlemaist nõnda saab?"

Aga Karin ei teadnud, mis temast või Indrekust nõnda saab, tema teadis ainuüksi seda, et ta tahtis tunda, et ta on alles noor ja et teda ei vaeva aastad ega elumured. Tuli see kevadest või tõi selle temasse ümbrus, mis näis veetvat nagu karnevalipäevi või määratsevat katkuaegsel peol, seda ta ei teadnud. Võibolla et mõjus see ja teine, aga võib ka olla, et oli põhjuseks midagi sellist, mida ei teadnud tema ega ükski teine. Oli ehk mingisugune imelik haigus, mis sigis sõjaaegses vereuimas ja mille pisikud täitsid ikka veel õhku ja nakatasid kõiki — noori ja vanu, naisi ja mehi. Lapsedki ei pääsenud sellest mürgist, sest õhtuti ilmus neid karjakaupa tänavale, kõik lokitud ja puuderdatud, õlitatud ja jumestatud, kirevad ja säravad, nagu see hilpudegi hulk, millega täideti kauppluste vaateaknaid. See oli ehk osa ammuigatsetud

Euroopast, mis millalgi ja kuski kaugel oli piirituse ja piibliga hävitanud terved inimkonnad, nüüd langes ta laviinina üle-öö Karinile ja paljudele teistele.

„Mu süda oli küll hirmus täis, aga ikkagi oli mul hea, kui sa mind nii kõvasti kinni hoidsid," sosistas Karin natukese aja pärast. „Mida kõvemini sa hoidsid, seda parem mul oli."

XXVI.

Aga Indrekul ei jätkunud tahtmist või jõudu Karinit alati nii kõvasti hoida, et tal oleks küllalt hea ja et ta ei himustaks paremat. Pealegi sündis varsti midagi, mis lõi nagu segi kõik olnu ja oleva. Sündmus ise polnud mõni teab kui uus, suur või ootamatu, ometi sai ta nagu omataoliseks saatuslöögiks. Sest mis erilist tähendust võis olla ühelainsal inimelul, kui alles hiljuti olid hukkunud tuhanded ja miljonid, ilma et kogu maailm oleks sellest suuremat väljagi teinud või oma eluviisi muutnud. Ehk mis tähendus võis olla paari kõrvalise inimese pisarail, kui iga päev, iga tund tuhanded ja miljonid nutavad oma lähimate ja kallimate kalmudel. Ja ometi tuli kõik nõnda, nagu oleks hukkunul lasunud mingisugune needus või vanne, mis läks tema surma hetkel üle elavatele.

Maast-madalast oli Indrekut eriti huvitanud asjade tulek ja minek, sest ta isegi ei teadnud, mis ajast saadik tal oli tekkinud imelik aimus, et asjades polegi muud kui ainult tulek ja minek. Asjad on tõelikult olemas ainult unistuses ja lootuses või mälestuses, mitte mujal. Olevikku ei ole, on vaid tulevik ja minevik, eriti viimane, sest tema püsib kõige kindlamana. Sellepärast ongi inimeste tähelepanu juhitud peaasjalikult tulevale ja läinule, mitte käesolevale. Mineviku viirastuste ja tuleviku unistuste pärast inimene on valmis hävitama kogu käesoleva.

Samas meeleolus Indrek oli juba väikese poisina armastanud mitte niipalju kevadet kui tema tulekut.

Ta oli nädalate kaupa sammudega mõõtnud oma varju pikkust keskpäeval, oli käinud ikka ja jälle vaatamas mäekünkaid, et tabada silmapilku, millal nad vabanevad lumest, oli kõndinud aia ääres ja tänavas hangedel ainult selleks, et märkida teivastel ja roigastel lume sulamise käiku, oli oodanud esimese kuldnoka vilet, esimese lõokese lõõritust, esimese kure kruuksumist, esimese metshane kaagatamist, esimese taevasiku mökitamist, esimese metsise laulu, esimest linavästrikku katuseharjal, sest see kõik tähendas kevade tulekut.

Veel praegugi Indrek talitas, nagu oleks ta alles väike poiss. Igal võimalikul juhul ta läks linnast välja vaatama, kus ja kuidas kevad annab kõige enne oma tulekust märku. Ta tundis sootuks omapärast rõõmu, kui nägi siin-seal esimesi haljaid rohulajukesi või pruunide pungade paisumist ja pakatamist, kui kuulis veeojakeste vulinat päikesepaistel või kui leidis kustki lume alt juba lausa vee. Elus nagu polnudki midagi ilusamat ja lohutavamat kui haljendama lööv maapind, lehtedega kattuv puiestik või võserik ja esimeste lindude häälitsemine, kes on tulnud tagasi kaugelt maalt.

Ükskord, kui Indrek kuulatas linna taga neid kaugelt tulnuid, sattus ta vastamisi Meleskiga, kes kõndis sellise näoilmega, nagu otsiks ta kadunud aegu. Indrekut nähes ta jäi sellele otsa vahtima, nagu seisaks tema ees mõni viirastus.

„Oled ikka sina ise või?" küsis ta nagu umbusklikult.

„Aga kes siis?" küsis Indrek vastu.

„Imelik," lausus Melesk nagu endamisi. „Saad sa sellest aru: just praegu mõtlen, et sinuga oleks vaja kokku saada, ja siinsamas sa seisadki minu ees. Otse õudne hakkab."

„Eks ole," naeris Indrek. „Inimesel, eriti revolutsionääril hakkab alati õudne, kui reaalilmas leidub midagi sellist, mida mõtled. Niisugune mõte pole küllalt ideaalne ega revolutsionäärne, aga inimene

armastab hirmsasti ideaalset ja revolutsionäärset. See on tema väärtuse küsimus."

„Just väärtuse küsimus," kinnitas Melesk. „Aga tead sa, va vennas, mis ma sulle ütlen: mina kipun selles kahtlema."

„Milles nimelt?" küsis Indrek. „Ideaalses ja revolutsionäärses?"

„Nende väärtuses," vastas Melesk ja istus mahalangenud puule päikesepaistele. „Istume pisut, puhkame jalgu, mis me ikka tammume või kuhu me nii väga tõttame," lisas ta nagu alistunult juurde.

„Mis siis sinuga on juhtunud?" küsis Indrek ja istus Meleski kõrvale.

„Ei midagi," vastas Melesk. „Kevade vist, sest kevadeti on mind ka varemalt kahtlus purenud. Tuleb teine ei tea kust või millest, tunned ainult äkki, et kaotad kõigesse usu."

„Kaotad usu," kordas Indrek nagu endamisi.

„Just nii: kaotad usu," kinnitas Melesk. „Kui aga sina arvad, et minusugune revolutsionäär ei peaks usust rääkima, siis sa eksid. Revolutsionäärid on meie päevil vist ainukesed õiged usklikud inimesed maailmas."

„Kui arvestada nende julmust, siis peaks sul vististi õigus olema," vastas Indrek.

„Jätame julmuse," ütles Melesk leplikult, seda on usutagi maailmas küll, sest vastasel korral peaks usku otsima ka looma-, taime- ja kiviriigistki."

„See ehk olekski kõige õigem," arvas Indrek. „Sest kui jumal on kogu maailma loonud, miks andis ta siis õndsakstegeva usu ainult inimesele, mitte aga kõigele, mis häälitseb ja liigub? Armastab siis looja kogu suurt maailma vähem kui inimest, seda õelat ja ahnet kahejalgset putukat?"

„Nanah!" lausus Melesk. „Sina kargad kohe kuule ja taevatähtedele, aga minu asi on üsna lihtne: olen pool eluiga olnud usklik revolutsionäär, kuid nüüd lööb minu usk kõikuma. Ei aita Marx ega tema vähemad vennad. Mida rohkem neid loen ja arutan,

seda enam kahtlen. Lihtsalt ei tohi mõelda, muidu tuleb pagan teab mis."

„Noh, siis ära ka mõtle," ütles Indrek. „Või arvad sina, et ainult revolutsiooniga on nõnda, et tema üle ei tohi pead murda? Ilmas on vist kõigega nõnda, et ei tohi mõelda, sest mõte tungib igal pool mõttetuseni. Peab lihtsalt elama ja töötama, ei muud midagi."

„Aga kuis siis elada, kui ei mõtle?" küsis Melesk. „Või mis saan mina sinna parata, kui mul tuleb näiteks küsimus: kuidas sai Marx mõelda, ilma et oleks hakanud kõiges kahtlema, mis ta mõtles? Või kui tema ei kahelnud, miks siis kahtlen nüüd mina? Olen mina targem kui tema?"

„Aga kui oled rumalam," ütles Indrek.

„Seda olen isegi endale öelnud," rääkis Melesk edasi. „Aga kui olen tõesti rumalam — ja vististi olengi seda —, kust tuleb siis kahtlus? Rumalad ei kahtle ju. Ja tead, mis otsusele mina lõpuks jõudsin: Marx uskus enne, kui hakkas mõtlema, uskus sellepärast, et oli juut ja et oli harjunud uskuma. Just! Sest ka usku peab harjutama. Ja kui hakkas mõtlema, siis mitte selleks, et otsida tõde, vaid et tõendada oma usku. Nõnda! Mõistad? Minul polnud tema usku, kui asusin tema mõtete kallale, vaid mina tahtsin tema mõtete kaudu alles saada usklikuks. Selles on minu kahtluse põhjus. Piibel on millalgi vististi samuti tekkinud nagu Marxi „Kapitalgi": elasid vagad inimesed, kes püüdsid ilmalikkude mõtetega tõendada oma usku. Sellepärast siis, nii kui hakkad teda rohkem lugema ja tema üle pead murdma, kohe tekib kahtlus, nii et peab olema väga kindel usk, enne kui hakkad lugema Marxi või piiblit. Nõnda arvan mina. Pealegi — kui piibel, see igivana tarkuseraamat, ajab kahtlema, miks peaksin siis uskuma sihukest kollanokka, nagu on Marx? nõnda küsin endalt. On tema suurem revolutsionäär kui vana või uue seaduse prohvetid? Aga miks teda siis kividega surnuks ei visatud, risti ei naelutatud või miks ei

raiutud tal pead otsast? Nii et ka oma revolutsioonilikkusega pole tal kuigi palju suurustada. Aga ehk on maapealne paradiis kättesaadavam ja usutavam kui taevane? Mis sa arvad, on ta usutavam?"

„Kui kõht tühi, siis on ehk usutavam, aga kui kõht täis, siis vaevalt," ütles Indrek.

„Just minu arvamine," kinnitas Melesk. „Nii et maapealse paradiisi usk kestab ainult seni, kui inimene saab kõhu täis. Noh, ja siis? Mis sünnib siis? Püüab inimene siis veel selle paradiisi poole? Lollus! Inimene saadab siis kogu paradiisi ühes tema apostlitega põrgu ja elab praeguses kurjas ilmas rahulikult edasi, sest see meeldib talle rohkem kui ükski paradiis. Teine asi, kui revolutsioon või usk maapealsesse paradiisi teeks inimese paremaks, jah, see oleks hoopis teine asi. Aga ta ei tee ju. Mina millalgi uskusin, et olen parem kui teised inimesed, sest et olen revolutsionäär ja usun maapealset paradiisi. Siis oli mul hea ja ilus elu. Aga varsti taipasin, et kordan siin kõigi usulahkude eksitust, pidades iseoma usku ainuõilistavaks, ainuõndsakstegevaks, ainulunastavaks. Tõepoolest, milles olen ma parem kui teised inimesed? Olen ma leplikum, andestavam? Olen ma ausam? Põlen ma kellegi vastu suures inimlikus armastuses? Teeb seda mõni teine revolutsionäär? Mõtlen ma oma kaasvõitlejatega tõesti nii väga inimsoo parema tuleviku peale? Usu või ära usu, va vennas, kuid ma kahtlen ka selles. Inimsoo parem tulevik on üsna ükskõikne asi, küsimuseks on ainult revolutsioon. Elagu revolutsioon, kuigi hukkuks inimsugu! nõnda on lipukiri, sest muidu pole võitu. Aga inimene armastab võita, maksku mis maksab."

„Sinu asjad on üpris halvad," lausus Indrek mõttes.

„Mitte ainult halvad, vaid mina olen omadega lihtsalt läbi," ütles Melesk. „Mina ei kõlba enam millekski. Ja ometi töötan ma alles edasi — tootan maailma revolutsiooni. Mõistad? Tootan revolutsiooni, mis peab vallutama kogu inimkonna, aga ise samal

ajal küsin: milleks revolutsioon, kui ta ei tee inimest paremaks? Aga kui inimene ei lähe paremaks, kuidas võib ta siis saada õnnelikumakski? Ja kui pole loota maa peal suuremat õnne, milleks ma siis töötan? Aitan ma ehk õiguse võidule? Kasvab revolutsiooniga teostatud õigluse hulk? Ütleme nõnda: elab sada miljonit inimest ilma revolutsioonita, nende keskel on palju kõverust, palju ülekohut, aga ega nad siis palja ülekohtu ja kõverusega ikka elatud saa, pisut peab nende vahel õiglustki olema. Siis äkki mina tulen oma suure revolutsiooniga ja löön kõik uperkuuti. Ütle nüüd, mis sa arvad, kas võib kõige paremagi revolutsiooniga endist õigluse hulka tsipakenegi suurendada? Kas on selleks põrmukenegi lootust, kui revolutsioon ei tee inimest paremaks, vaid veelgi halvemaks kui ta on? Need on küsimused, mis mind piinavad. Hea küll! Võtsime mõisad ja jaotasime talupoegadele, kogu rahvale, sest maa peab olema rahva oma. On rahvas nüüd õnnelikum? Aga miks siis kuritegude arv aina kasvab? Saab õnnelikust inimesest kurjategija? Kui ma nõnda mõtlen ja pilgu iseendale heidan, siis tead, mis mulle vahel öösel pimedas viirastub? Et mina olen mingisugune vana masin, mis logiseb käia ka siis veel, kui sel pole enam mingit mõtet. Et ma olen mingisugune giljotiin, mida ei osata seisma panna, ja sellepärast raiub ta inimeste päid ka siis veel, kui see on lihtne totrus. Raiub arutult. Nagu mina mõtlesingi, nagu inimesed üldse mõtlevad. Sest harilikult on ikka nõnda, et kes mõtleb ausasti, see mõtleb vääriti, kes õieti, see teeb seda nagu kaabakas ja kelm. Ikka nõnda. Sellepärast polegi ausal mõttel maailmas pinda, et ta mõeldakse vääriti. Armasta ligimest nagu iseennast. Ilus, eks! Aga mis siis, kui ma iseend vääriti armastan, ah? Kui ma söön liiga, joon liiga, himutsen liiga? Oled sa kunagi näinud inimest, kes armastaks end õieti? Ei? Tähendab — ka oma ligimest armasta vääriti, eks! Noh, seda me teeme ilma usuõpetusetagi. Tee teisele, mis tahad, et sinule teh-

taks. Jällegi ilus! Aga see kõlbab ainult inglitele, mitte inimestele. Selles sõnas on selle oletus või eeldus, mida mõeldakse saavutada. Aga kui ma oleks juba ingel, milleks see sõna siis? Ma olen lihtsalt inimene, armastan piiritust, konjakit, morfiumi, kokaiini, oopiumi ja muid niisuguseid asju; armastan rikkust, toredust, lõbu, prassimist, teiste kulul elamist ja karjun kõigis Euroopa ja teiste maailmajagude parlamentides, et seda mulle muretsetaks ning võimaldataks. On ju nii või ei ole, mis sa arvad?"

„See on nii," kinnitas Indrek, „ja selles ongi kogu õnnetus."

„Aga kas sa ei ütleks mulle, milleks ma peaksin siis seda õnnetust oma ligimesele kaela kallama, kui ma juba ise tema käes vaevlen? Milleks ma peaksin temale muretsema oopiumi ja alkoholi, milleks prassimist ja teiste kulul elamist, kui ma ise kannatan selle õnnetuse käes? Kardan ma, et tema on ehk muidu parem kui mina? Asjata! Me kõik oleme ühe isa lapsed."

„Aga, armas inimene, millega, millest või milleks tahad sa veel elada, kui sa nõnda mõtled?" küsis Indrek.

„Seda tahtsin ma sinult küsida, sest ka sina olid millalgi nii-öelda revolutsionäär, olid usklik, olid äravalitu, olid peaaegu õnnis, sest usk teeb õndsaks," vastas Melesk. „On muidugi ka hulk teisi, aga nendega ei saa ma sellest rääkida, sest nemad nimetavad seda revolutsiooni äraandmiseks. Aga tõelikult on see minu enda äraandmine. Sest esiotsa täidan ma revolutsiooni vastu oma kohuseid ustavalt ja rohkem ei või minult ükski nõuda. Aga minust endast ei küsi keegi, mõistad, mitte keegi. Usk on valmis ja usuõpetus on valmis, pole muud, kui mine ja usu või astu tuleriidale, s. t. seina äärde, kui ei taha, et sind surmatakse salaja nurga tagant nagu hull koer. Mõistad! Saad sa õieti aru, mis ma olen või mis ma teen? Maapealse paradiisi usuga on ju sama lugu nagu taevase paradiisi usugagi. Kui keegi usub, siis

ütleb ta: eesmärk pühendab abinõud. Eks ole! Tähendab, kui usud paradiisi, siis tapa, röövi, põleta, vägista, peta, piina, hävita, sest pole midagi, absoluutselt mitte midagi, sest see kõik läheb ad majorem Dei gloriae arvele. Nõnda on toiminud kõik usud, olgu nad kehalikud või vaimlikud, maapealsed või taevased. Aga oled sa kunagi mõelnud, mis sünnib siis, kui sama rohusedeli järele toimivad need, kes ei usu, nagu näiteks mina ja miljonid teisi? Mis mõte on meie tapmisel, röövimisel, põletamisel ja hävitamisel? Ei mingit või ainuüksi: meie tapame ja põletame, tähendab, kusagil peab olema mingisugune suur ja kõrge eesmärk, sest miks me muidu tapame ja põletame, toimivad ju maailmas ainult need nõnda, kel on mõni kõrge eesmärk. Me teeme lihtsalt kurja, et leida mingisugune eesmärk. Usklikul pühendab eesmärk abinõu, uskmatul abinõu eesmärgi. Seda viimast õndsakstegevat usku teostan mina ja ühes minuga lugematu arv teisi, sest usklikke pole mina leidnud. Me oleme lihtsalt palgalised või vanad masinaloksud, mis logisevad edasi käia. Mäletad, et sa viimati oma kolikambris minult küsisid: kas võib olla sada või sada viiskümmend miljonit usklikku?"

„Ma rääkisin idealistidest," parandas Indrek.

„See on ju üsna ükskõik," ütles Melesk. „Või arvad sa, et võib olla ideaale ilma usuta? Kuid hea küll, küsime nõnda: kas võib olla sada või sada viiskümmend miljonit idealisti? Aga lihtsam, kas võib olla kümmegi idealisti, kel oleks sama ideaal? Kas on kusagil kaks või kolmgi inimest kokku astunud, et luua uus usk? Kaks usumeest kaklevad, kolm valivad omale juhi, kümnekesi tungitakse juba teistele kallale. Jeesus ütles: minge ja kuulutage, aga selle asemel mindi ja tapeti ning põletati. Marx ütles: võitke enamus oma poole, aga meie arvame, et aitab sellestki, kui kuulipildujad on meie pool. Meie usaldame kuulipildujaid rohkem kui enamust, nii et inimese ja inimsoo parema tuleviku usust on saanud kuulipilduja usk — masina usk. Nõnda sünnib, kui usku hakkavad teos-

tama uskmatud, kui usust tehakse äri, nagu see ikka olnud, on ja vististi jääb, sest inimene armastab äri üle kõige. Tead, Indrek, mina olen viimasel ajal niipalju oma pead murdnud, et ei oleks sugugi ime, kui ma kaotaksin lõpuks aru. Sa mõtle ometi, et kord õpetati: kui sa palvetad, siis mine oma kotta ja pane uks kinni. Tähendab, eelkõige inimesel olgu oma koda, et ta võiks palvetada. Aga mis tehti? Inimese koja eest ei muretse tänapäevani keegi, selle asemel hakati ehitama külmi, kõledaid kivikuure ning neile pandi ümarikud kuplid või ilmatu kõrged tornid peale. Jumal ütleb: ehitage inimesele koda, aga nemad ehitavad jumalale. Nagu oleks jumal inimese kerjus või vabadik. Inimesele ei osata korralikku koda üles lüüa, aga kõik usuvad, et jumalale osatakse. Samuti: inimest kästakse tema hädas aidata. Aga meie ütleme: mida halvem, seda rutem läheb heaks. Nii et: küta põrgut, muidu ei lange taevariik maa peale. Ja nõnda me kütamegi ja ootame paradiisi, kas siin maa peal või seal taevas. Ka mina olen üks põrgu ahjukütja. Mõistad? Kütan põrgut iseoma kodumaale ja lähimatele. Kütan, ilma et ise veel usuksin, nagu oleks seda parem, mida halvem. Kuid miks ma siis seda teen? Olen ma tõesti mõni kaabakas ja kelm, kes mõtleb õieti ja toimib vääriti? Olen ma kelm, mis sa arvad?"

Melesk vahtis surmliku tõsidusega Indrekule otsa ja tema alumine huul kippus lõdvalt värisema. Indrek silmitses teda natukese aega ja vastas siis sama tõsidusega:

„Ma ei tea, aga..."

„Muidugi, siin ilmas ei tea kunagi õieti, millal ausast inimesest saab kelm," ütles Melesk vahele.

„Just nii," kinnitas Indrek. „Inimene ei tea seda iseendagi kohta igakord õieti, veel vähem siis teise suhtes. Aga ühte arvan ma: kui leiad enda olevat valeteel, pööra ümber või kõrvale."

„Aga mis siis, kui ei pääse ei kõrvale ega tagasi? Mis siis, kui on ainult tee edasi või maa alla? Kui on, nagu nii paljudes kuulsates lahingutes — võida või sure, sest ees ootavad sind vaenlase, selja taga sõprade

kuulipildujad ja sõbral on sind selja tagant kergem tappa kui vaenlasel eest. Mis siis?"

„Siis ma ei tea tõesti mitte, mis siis," vastas Indrek. „Mina võib-olla läheksin maa alla, kui mõtleksin ja tunneksin nagu sina."

„Seda ma tahtsingi sinult kuulda, see mind huvitaski," lausus Melesk, aga tema hääles ja näoilmes oli midagi sellist, mis ajas Indrekut kahetsema oma sõnu. Sellepärast ta ütles:

„Aga pea meeles: mis teeksin mina, seda ei pea veel kaugeltki tegema sina, sest sina pole mina."

„Jäta, jäta," kordas Melesk. „Milleks oma otsust pehmendada, ma pole ju armuandmise-palvega veel esinenud ja ei mõtlegi seda teha."

„Sa oled tõepoolest naljakas," ütles Indrek, kes ikka enam hakkas kahetsema oma hiljutisi sõnu. „Mina pole teinud mingit otsust, sest mina ei taha milgi kombel olla siin kohtunikuks. Vaevalt kõlbaks ma sulle nõuandjakski. Ma avaldasin arvamust mitte sinu, vaid iseenda kohta."

„Hea küll, hea küll," rääkis Melesk lepitavalt ja nagu rahustavalt. „Olgu nii, minul pole selle vastu midagi. Aga veel üks küsimus: kui sina oleksid minu seisukorras ja otsustaksid minna maa alla, kuidas sa seda teeksid, kas iseomal jõul, vaenlase läbi või sõprade abil?"

„Ma ei saa sinust hästi aru," ütles Indrek, et aega võita mõtlemiseks.

„Mis seal siis aru saada," seletas Melesk. „Asi on üsna lihtne: sul on ees vaenlane, keda pead ründama, ja selja taga sõber, kes sunnib ründama. Tahad või ei taha, sa pead. Kui ründad, saad peaaegu kindlasti surma, kui taganed, siis on surm möödapääsematu. Kolmandaks hoiad sa surma oma käes, mõistad? Millise sa valiksid, kas selle, mis su oma, mis su sõbra või mis su vaenlase peos?"

„Selle üle peaksin ma järele mõtlema," ütles Indrek.

„Siis mõtle," käskis Melesk. „Mind huvitab väga sinu seisukoht."

„Kuule, ütle mulle õige otsekoheselt, ega sa ometi ennast siin minu silma all mõtle tapma hakata?" küsis Indrek äkki.

„Vastan sulle päris ausalt ja otsekoheselt: enesetapmisele pole ma kunagi mõelnud," ütles Melesk. „Milleks iseenese timukaks hakata. Inimene võib ometi ausama otsa leida, kui ta seda nii väga ihkab. Mina kui revolutsionäär võin ometi nõnda otsa saada, et minu nimi jääb igaveseks revolutsiooni pühakute registrisse. Kui ma muud pole ära teeninud, siis ausa surma ometi. Või arvad ehk sina, et ma peaksin surema timuka silmuses?"

„Tead, va vennas," ütles Indrek, „oleks see minu teha, mina saadaksin su otseteed paradiisi. Mispärast? Selle saiakannika pärast, mida sa nägid Mauruse juures, nii et sinust sai põrandaalune. Just! Selle Mauruse vürsti saiakannika pärast saadaksin su taevariiki."

„Väga hea," naeratas Melesk, „aga kas sa nüüd ei ütleks, millise surma sa valiksid — enese, vaenlase või sõbra käest?"

„Minu arvates pole küsimus õieti esitatud," ütles Indrek. „Kõigepealt: milline surm on kõige kindlam, selle valiksin. Kui surm, siis surm, mul on ükskõik, kust ta tuleb, ainult et ta oleks võimalikult kindel. Ja valuta... Just! Ma ei armasta valu. See tähendab: ma ei saa aru, milleks peab surres kannatama, sest kannatus ei kuulu surmariiki. Elus peab kannatama, seda mõistan, aga surmas — lollus! Pealegi jälk! Mõelda, et loobud kõigest, mis sul on, loobud kogu olemasolust ja ikka veel pead kannatama — see käib üle minu mõistuse, üle kogu minu tajumise ja taibu. Nõnda siis: ütle mulle, kus on kõige kindlam ja kõige vähem valus surm ja mina ütlen sulle, millise ma valin."

„Mina arvan, et kõige kindlamalt tapab sõber," lausus Melesk; „iseendal võib käsi vääratada, sest sa tapad iseend esimest korda ja vaenlasega võib nõnda juhtuda, et tema pistab surmahirmus põgenema, kui sina tormad surma otsides tema poole."

„Siis valin surma sõbra käest," otsustas Indrek.

„Tähendab, tahad surra argpüksina ja äraandjana," ütles Melesk. „On see sul tõepoolest ükskõik? Aga sul on ju naine ja lapsed. Ja kui kellelgi pole neid, siis on tal isa või ema, õde või vend, mõni sõber või lihtsalt tuttavgi, kellele tahaks jätta hea mälestuse. Pealegi, seda nõuab ligimese armastuski, kohustus kaasinimeste vastu. Kui sa ei soovinud neile kurja eluajal, milleks siis riivata neid oma surmaga. Ole ise, mis sa oled, sest see on sinu oma asi, aga ära saa teistele tülinaks, ammugi mitte oma surmaga või selle mälestusega. Nõnda arvan mina. Inimesed armastavad häid mälestusi, meie kõik armastame neid, sellepärast ei peaks surema ei argpüksina ega äraandjana."

„Siis vabasurm," ütles Indrek.

„Iga vabasurm on lihtne enesetapmine," seletas Melesk, „ja enesetapmine tähendab harilikult nõdrameelsust. Aga milleks surra nõdrameelsena, kui sul on täis aru peas."

Nende sõnade juures vaatas Indrek sõbrale otsa, nagu peaks ta teda ennast nõdrameelseks, ja ütles siis:

„Aga sa ju ise seletasid, et surm, mis vaenlase käes, pole kindel, sest tema võib ühes sinu surmaga plehku pista," rääkis Indrek.

„Ja ometi valiksin mina selle surma, kui ma valima pean," ütles Melesk. „Kõigepealt — surm, mis tuleb vaenlaselt, on õiglane surm, keegi ei kahtle selles. Samuti on ta kõigist surmadest kõige ausam. Et ta pole aga igakord päris kindel, siis selle vastu leidub abinõusid: pead asja nõnda korraldama, et oleks kindel, see on kõik. Ühe sõnaga: inime peab ise endale valima tapalava ja timuka. Tal peab see vabadus olema, nii et surm oleks vaba. Mõistad? See on uus vabadus, mida veel keegi pole teinud oma lipukirjaks, aga meie päevil oleks selleks ülim aeg. Miljonitele kõlaks otse evangeeliumina, kui neile kuulutatakse: tapalava ja timuka valik vaba! Paljud saaks oma usu tagasi ja nad ütleksid: veel elab jumal taevas ja õiglus maa peal. Sest sa ju mäletad, mis ütles vana Maurus..."

XXVII.

Aga Melesk ei saanud oma ütlust lõpetada, sõna Mauruski jäi ta suus pooleli, sest samal silmapilgul karjus kaks häält nagu ühest suust: „Käed üles!" ja sellele järgnes kohe peaaegu ühel ajal kaks pauku ning Melesk langes või õigem nagu libises kollaselt männitüvelt, millel ta oli istunud, tagurpidi pehmele ja rohelisele samblale selili, jättes põlvekõverdused puule, nii et keha oli ühel pool, jalad teisel pool mändi. Ta lamas sootuks rahulikult, tardunud silmad vastu kevadist taevast, nagu imestleks ta helevalgeid pilvi, mida tuul lennutas udusuleparvedena.

Äkki Indrek tundis, et keegi kobab kärmesti käega mööda tema taskuid ja kogu keha, nagu otsiks ta närvlikult midagi. Samal ajal nägi ta, et teine mees kummardus Meleski juurde ja tõmbas tal taskust parema käe välja, mis hoidis revolvrit.

„Näed," lausus ta teise tähelepanu sellele asjaolule juhtides.

„Võite käed maha lasta," kuulis Indrek oma kõrva ääres ja alles nüüd ta märkas, et ta seisis, käed ülal.

Nüüd pöördus teinegi mees Meleski poole, et vaadata kätt, mis hoidis revolvrit. Sedasama tegi ka Indrek ja nõnda seisatasid nad kolmekesi kummargil lahkunu kohal, nagu oleksid nad nõresokstega leinakased keset männikut. Nõnda kestis see ainult silmapilgu, siis kükitas teine mees Meleski juurde, võt-

tis tal revolvri peost, avas selle ja näitas, et ta on laetud ning laskevalmis.

Tähendab, me seisime paratamatuse ees," ütles ta siis.

„Seda võis arvata," vastas teine.

„Kas te lubate tal silmad kinni suruda?" küsis Indrek.

Mõlemad mehed vaatasid Indrekule peaaegu jahmunult otsa, nagu näeksid nad teda alles praegu tõelikult esimest korda, aga siis vastasid nad korraga:

„Ja muidugi. Olge nii lahke. Palume."

Nüüd Indrek lähenes omakorda Meleskile, kummardus tema juurde ja surus pahema käega tema silmad kinni. Aga kui ta mõtles käe eemaldada, avanesid laud uuesti, nagu poleks silmad veel küllalt näinud sinist taevast, ja sellepärast pani Indrek oma käe uuesti tarduvale näole ning jättis ta sinna. Et mugavam oleks lahkunu laugusid hoida, laskus ta lõpuks tema kõrvale nagu palvetades põlvili.

Varsti arvas ta märkavat, kuidas ihu tema käe all pikkamisi jahtub, ja siis meenus talle midagi, mis oli sündinud aastate eest kuski umbses ruumis. Siis oli ta hoidnud kellegi halatsemisväärset kõhna ja vaevatud kätt, mis jahtus ja kangenes samuti nagu praegu selle mehe laud. Nii imelik oli mõelda, et ole vana või noor, mees või naine, revolvriga või ilma, ikka jahtud ühteviisi, kui saabub surm. Ja siis äkki viirastus talle Mauruse vürsti valge saiakannikas ülal pika laua otsas. Ja see laud venis aina pikemaks, mida rohkem Indrek teda silmitses — laud pikemaks, saiakannikas valgemaks ja muu leib mustemaks, mis kattis kogu laua.

„Sõber?" küsis mees, kes seisis Indreku selja taga.

„Ma ei tea," vastas Indrek ja tõusis püsti, sest laud katsid juba silmi. „Koolivend," lisas ta natukese aja pärast.

Kui ta ümber pöördus, seisis tema ees ainult üks mees, teine oli kadunud, ilma et Indrek oleks tähele pannud, millal see sündinud. Nagu pärast selgus, ta

oli läinud lähemasse majja telefoneerima linnast autot ja inimesi, kes saabusid varsti. Arst konstateeris silmapilkset surma, sest mõlemad kuulid olid hästi sihitud, ning siis asusid kõik sõidukisse — laip ja elavad, Indrek kaasa arvatud.

Tema ülekuulamine ei nõudnud kuigi palju aega, et veenduda tema juhuslikus asjast osavõtus. Aga ametnikke huvitas eriti küsimus, kas Meleskil oli Indreku teada vaenlasi või lähemaid suhteid naistega. Lõpuks Indrek sai isegi selle erilise huvi põhjuse teada: Meleski asupaigast oli telefoniga teatatud.

„Ja muidugi," kinnitas ametnik, „ning nagu pärast selgus, olid andmed täpsed, nii et telefoneerija pidi olema talle lähedane, muidu ei võinud ta nii hästi teada. See pidi olema kas parteikaaslane või armastaja naine, võimalik ka, et mõlemad koos."

„Mina arvan, see oli keegi veel lähedasem," ütles Indrek.

„Mis?!" hüüdis ametnik. „Isa, ema, õde, vend?"

„Ei, tema ise," vastas Indrek.

„Tema ise?" imestus ametnik uskmatult.

„Vististi," kinnitas Indrek. „See on kõige tõenäolisem. Vähemalt minu arvates. Sest tema ütles, et uut ajakohast õndsakstegevat armuõpetust peaks hakkama kuulutama, mille lipukirjal seisaks: tapalava ja timuka valik vaba."

„Me polnud ometi timukad, vaid seisime mees mehe vastas," seletas üks tabajaist ja laskjaist. „Te ometi ise nägite, et tal oli käsi taskus ja revolver laskevalmis peos."

„Muidugi," oli Indrek nõus. „Aga mis siis, kui see oli ainult selleks, et teid sisse vedada?"

„Kuis nii sisse vedada?" küsis teine laskja.

„Väga lihtsalt: ta korraldas nõnda, et te tema tapaksite," seletas Indrek.

„Ärge rääkige muinasjutte," ütles teine laskja.

„Võimalik, et räägin muinasjutte," vastas Indrek. „Aga te katsuge kogu seisukorda mõelda. Meie istu-

sime, seljad allatuule, s. t. meie istusime nõnda, et meile oleks selja tagant hea ligi hiilida, ilma et midagi oleks kuulda. Eks! See näib mulle Meleskist imelikuna, sest tema on maal kasvanud ja karjas käinud, nii et ta peaks teadma, mis tähendab alltuule ja pealtuule. Siis: tal oli käsi taskus ja revolver peos. Aga käe pistis ta tasku alles siis, kui teie käsutasite „käed üles". Öelge nüüd ise, kas on mingit mõtet katsuda kätt tasku pista laskevalmiski revolvri juurde, kui sihtiv revolver seisab selja taga? Minu arvates mitte mingit."

„Loomusunnilik liigutus äkilises ärevuses," ütles ametnik.

„Väga võimalik," vastas Indrek, „aga minule paistab tõenäolisem, et loomusunniliku liigutuse asemel oli teadlik liigutus, sest muidu poleks teie ju lasknud. Ei oleks ju, kui ta oleks käed üles tõstnud? Ega?"

„Muidugi ei oleks," vastasid laskjad.

„Ja mis oleks teda kohtus oodanud?" küsis Indrek.

„Vististi ka surm," vastas ametnik.

„No näete," ütles Indrek nagu võidurõõmsalt. „Mis mõte oli temal siis käsi üles tõsta."

Ja nüüd Indrek hakkas kõike meelde tuletama, millest rääkis Melesk talle täna ja ka eelmisel korral, aga ta jutustas seda nõnda, nagu oleks see kõik sündinud täna seal metsas kollasel männitüvel, mille pealt Melesk langes lõpuks surnuna. Isegi Mauruse pikka söögilauda tema rukkileivaga ja vürsti laua otsas tema saiakannikaga ei unustanud Indrek. Lõpuks oli tal ainuke palve: see, mis ta rääkinud ja seletanud, jäägu ainult ametlikesse aktidesse ja pealtkuulajate mälestusse ja ärgu pääsegu avalikkuse ette. Melesk tahtis surra ausa revolutsionäärina, et oma mälestusega mitte riivata ei sõpru, tuttavaid ega võhivõõraid. Saagu talle see au osaks. Usutagu, et tema langes võitluses inimsoo parema tuleviku eest, kuigi ei tema ise ega tema kaasvõitlejad usu ega ihka seda tulevikku, nagu ta seda tõendas Indrekule seal männitüvel.

„Teil tuleb nüüd väga ettevaatlik olla," ütles ametnik Indrekule, kui nad tõusid lauast, et jumalagajätuks kätt anda.

„Kas kahtlustate ikka veel mind ja panete mulle saba järele?" naeratas Indrek.

„Meie mitte," vastas ametnik, „vaid teised, kadunu sõbrad. Pole ju midagi loomulikumat, kui et just teis nähakse seda inimest, kes meelitas Meleski metsa, et seal teda meie kätte mängida. Mõistate?"

Need sõnad rabasid Indrekut sel määral, et ta istus uuesti toolile ja alles siis ütles:

„Mõistan, mõistan! Kuidas küll mul endal see mõte pähe ei tulnud! See on ju ainuke tõenäoline seletus."

„Ainuke," kinnitas ametnik. „Teie ei saaks vist meilegi tõendada, et mitte teie polnud see, kes meile eile telefoneeris."

„Mis kella ajal?" küsis Indrek kärsitult, sest äkki tundis ta, nagu peakski ametnik teda Meleski õigeks reetjaks, ja ta süda muutus külmaks kui jää. Tal hakkas peaaegu meeletu hirm mõeldes, et inimene, kes kõneleb temaga ja vaatab talle silma, võiks kanda sellist mõtet peaajus.

„Kell pool neli," vastas ametnik.

„Siis võin vähemalt teile oma süütust tõestada," ütles Indrek rõõmsalt ja kergendatud südamega, „sest kella kolmest neljani magasin kodus ja seal pole mul telefoni."

„Ah teil kodus ei olegi telefoni?" küsis ametnik nagu kinnituseks.

„Ei ole," vastas Indrek, „ja nüüd ma tean, milleks see hea on: mind ei saada mu sõbra reetmises süüdistada."

„Kes võib teie magamist kinnitada?" küsis ametnik.

„Teenija," vastas Indrek.

„Jumal tänatud, siis olete päästetud," naeris ametnik ja andis Indrekule uuesti kätt. „Ja teie arvate tõesti, et tema ise võis telefoneerida?" küsis ta.

Indrek jaatas seda, aga samas tundis ta, et just see tema veene ongi põhjuseks, miks teda, Indrekut, võidakse pidada oma sõbra äraandjaks. Tema veene pidi seega olema kõigist oletusist kõige imelikum ja ebatõenäolisem. Tema seletusedki, tähendab, pidid teiste arvates olema kas võltsitud või lihtsalt välja mõeldud, et nende kaudu juhtida juurdlejaid valeteele. Tundus, nagu otsitaks mingit konksu, mis avastaks kogu mõistatuse.

Koju jõudnud, Indrekut valdas nukrus ja raskemeelsus. Ta mäletas kogu oma elus vähe päevi, kus ta oleks olnud sel määral masendatud. Ja vististi kunagi polnud ta tundnud nii teravalt elu mõttetust kui praegu. See oli peaaegu pimeda saatuse aimus, millega seltsib meeleheide. Tal oli millestki valusalt kahju, aga ta ei taibanud veel hästi, millest just. Kahetses ta Meleskit? Milleks seda, kui ta oli omadega tõesti läbi, nagu ta ise kinnitas. Tahtis ta ehk ühes temaga langeda kollaselt männitüvelt pehmele samblale? Seda mitte, sest tal olid naine ja lapsed. Isegi kui neid poleks olnud, ka siis poleks ta tahtnud nõnda lamada, tardunud silmad vastu kevadist taevast. Ei, ei, Indrek tahtis elada, ja et ta nii väga armastas elu, sellepärast oligi tal nii hirmus raske ja valus, sest surm oli nii lähedalt temast mööda läinud. Ainuke pääs, et ta oli tõstnud oma käed, ehk küll ise ei teadnud, kuidas või millal. Aga mis siis, kui ta oleks Meleskit jäljendades pistnud käe tasku? Siis oleks olnud surm. Milline õnn, et ta ei pannud sel silmapilgul Meleski käeliigutust tähele, muidu oleks ta vististi järgnenud tema eeskujule ja oleks langenud ühes temaga selili samblale. Tingimata! Indrek ei kahelnud selles põrmugi. Oleks langenud ja oleks jätnud jalad puu peale, kuna kodu oleks oodanud lapsed. Ah jaa! Nad poleks teadnud sel silmapilgul oodata. See oleks tulnud pärast. Siis oleks leitud, et tema ase on tühi. Just nii! See on õige sõna: tühi. Maailm oleks tühjemaks jäänud. Maailm jäi Meleskigagi tühjemaks, maailm jäi vaese-

maks, Indrek tunneb seda nii selgesti. Ei ole enam inimest, kes mäletaks valget saiakannikat, ei ole, kes kannaks lippu pealkirjaga: tapalava ja timuka valik vaba...

Indrek ei mäleta kõike, mis ta mõtles üksinda oma toas istudes, ta teab ainult, et kui Tiina sisse astus, siis jäi ta ukse kõrvale seisma ja tema silmad tõusid vett täis, nii et ta vahtis vesiste silmadega Indrekule otsa. Nüüd märkas see, et ka tema silmad märjad, ja ta ütles selgituseks ning nagu vabanduseks:

„Mäletate seda härrat, kes hiljuti meie kolikambris magas — see on surnud, täna lasti teine maha."

„Issand jumal, miks?" küsis Tiina.

„Ta pani käe tasku, sellepärast," vastas Indrek.

„Mis seal taskus siis oli?" imestus Tiina.

„Laetud revolver," vastas Indrek. „Arvati, et ta mõtleb lasta."

„Ma kartsin, et prouaga on midagi juhtunud, kui nägin, et härra nõnda," rääkis Tiina.

„Mis siis prouaga võiks juhtuda," ütles Indrek. „Peaasi, temale mitte midagi rääkida."

Aga vaevalt oli Indrek need sõnad öelnud, kui Karin avas välisukse ja astus sisse. Tiina katsus küll ruttu Indreku toa ukse vahelt ära lipsata ja kööki põgeneda, kuid Karin oli juba tema märgi silmi märganud ja hüüdis talle järele:

„Tiina, tulge tagasi! Tulge siia! Mis teil on? Miks te nutate? Või olete nutnud? Ütles härra teile midagi? On ta oma toas?"

Ja nagu näriks teda mingisugune kahtlus, ta tormas Indreku tuppa ja vahtis ka sellele uurivalt silmi.

„Ka sinul on silmad, nagu oleksid sa nutnud?" ütles Karin. „Mis see tähendab? Tiina tuleb sinu toast ja teil mõlemil on nutetud silmad."

„Sa näed viirastust," ütles Indrek ja püüdis naeratada.

„Tähendab, teil on minu selja taga saladused!" hüüdis Karin. „Taga targemaks! Sinul Tiinaga sa-

ladused! Minule ei või ta oma saladusi rääkida, sest tõotused on ees, aga sinule võib. Muidugi, ma mõistan. Nüüd hakkan ka paljust muustki aru saama."

Ja ilma et Karin oleks oodanud Indreku vastust, ta tormas kööki Tiina kallale, et temalt nõuda selgitust. Varsti hakkas sealt kostma vali ja äge sõnavaling. Indrek ootas natuke aega ja kui Karini hääl ei vaikinud, vaid ikka enam hoogu võttis, läks ta temale kööki järele. Juba koridoris kostsid talle sõnad:

„Võite silmapilk pakkida oma asjad! Saate kahe nädala palga ette ja tehke, et olete läind, ma ei taha te varjugi enam näha."

„Jäta, Karin, Tiina pole milleski süüdi, tule, ma seletan sulle kõik."

„Ma ei vaja sinu seletusi," vastas Karin ägedalt, „ma nõuan Tiinalt vastust ja kui ma seda ei saa, siis läheb ta veel täna."

„Tiina ei või sulle vastata, sest mina keelasin seda tal ära," seletas Indrek. „Mina tahtsin ise sulle rääkida. Pealegi, Tiina ei tea ju peaaegu mitte midagi."

„Aga kes siis teab?!" karjus Karin.

„Mina ainuüksi," vastas Indrek.

„Mis Tiina siis tönnib, kui ta midagi ei tea," ütles Karin pisut pehmemal toonil, nii et Indrek söandas juba katset kogu asjale veidikese nalja maiku anda, öeldes:

„Kui härra tönnib ees, siis peab teenija järele tönnima, sest muidu võidakse pahaks panna, et ta ei tunne sakste hädale kaasa."

Karin vahtis uurival pilgul Indrekule otsa ja vastas:

„Tead, mees, mis ma sulle Tiina juuresolekul ütlen. . ."

„Ära ütle enne midagi, kui oled kuulnud, mis mina sinule ütlen," rääkis Indrek naljatoonil vahele.

„Ei," jäi Karin oma juurde kindlaks. „Kõigepealt ütlen mina sinule, nii et Tiina oleks tunnistajaks: mina usun sind palju vähem kui Tiinat, sest sina os-

kad asjad ikka niisukeses valguses paista lasta, nagu sinule meeldib. Nõnda vead sa mind iga silmapilk ninapidi. Sa lihtsalt petad mind. Seda tahtsin sulle öelda."

„Ja mina vastan selle peale sinule ka Tiina juuresolekul: mina pole sind kunagi petnud ega pole seda püüdnudki. Kui sinu eest on midagi varjatud, siis ainult selleks, et sind mitte erutada ega sinu rahu rikkuda. See on kõik."

„Aga nõnda erutad sa mind veel rohkem, sest ma tunnen terve kehaga, et te minu eest midagi varjate, mind ninapidi veate," seletas Karin.

„Hea küll, hea küll," oli Indrek nõus, „aga tule nüüd."

„Pean ma tõesti oma asju pakkima hakkama, proua?" küsis Tiina silmi pühkides, kui Karin mõtles köögist lahkuda.

„Oodake esiotsa pisut," vastas Karin. „Aga igatahes on teil päris saun alles ees."

Oma tuppa jõudnud, Indrek hakkas jutustama, aga ta tegi seda nõnda, nagu poleks ta ise kogu sündmust kaasa elanud, vaid nagu oleks ta seda kuulnud teistelt inimestelt. Ta rääkis pikalt ja laialt kõigest sellest, millest arvatavasti pidi kirjutatama ka lehtedes, jättis aga kõik oma teada, mis loodetavasti reporterite kõrvu ei puutunud. Et Melesk hiljuti ülal kolikambris ööbinud ja et ka Tiina seda teadis, sellest ei lausunud ta sõnagi.

Karin kuulas ja suitsetas paberossi paberossi järel. Indrek tundis, et temal olid omad salajased mõtted, omad salajased plaanid. Kui ta lõpuks seletas, kuidas tal kodus Meleskist nii hirmus kahju hakanud, et ta isegi ei teadnud, millal silmad märjaks läksid, ütles Karin:

„Hea küll, et sinul oli kahju, sellest ma saan aru, aga mis puutub see võhivõõrasse inimesse, Tiinasse? Miks siis tema kohe nutma hakkas?"

„Ta ei nutnud ju," ajas Indrek vastu, „aga kui ta äkki nägi, et minu silmad märjad, siis tulid ka temal

pisarad silma. Seda ei või ju kuidagi nutmiseks nimetada."

„Muidugi," lausus Karin pilkavalt, „kui majahärra nutab, siis tönnivad teenijad kaasa, aga kui nutab majaproua, siis hoiavad nad naeru. Just nõnda! Minu pärast pole Tiina veel ainustki pisarat kulutanud. Hea küll! Seda pean meeles."

Nende sõnadega tõusis Karin toolilt, et minna. Kui Indrek ka mõtles tõusta, ütles Karin:

„Sina jää aga ilusti siia, sind pole kööki põrmugi vaja, kui mina räägin Tiinaga."

Nüüd oli Indrekul selge, et kogu asi võib omandada kurva pöörde, sest Tiina räägib ehk juhuslikult rohkem kui tema. Ja Indrek kahetses, miks ta polnud kõnelnud Karinile Meleski ööbimisest ülal. Aga tema kahetsus saabus üpris hilja, sest niipea kui Karin nõudis Tiinalt seletust, miks tal on võhivõõra inimese pärast nii hale süda, vastas see ilma pikemata:

„Aga ma ju tundsin teda."

„Kust siis teie tunnete minu mehe koolivendi?" imestus Karin. „Teie tunnete ja mina ei tunne."

„See härra käis ju kevadel kord siin, kui proua polnud kodus," seletas Tiina.

„Ma kuulen seda esimest korda. Härra pole mulle sellest sõnagi lausunud," ütles Karin ärritatult, sest ta aimas ja oletas kohe mingit uut saladust. Tiina aga taipas neist sõnust, et ta rohkem rääkinud kui lubatud, ja tema ainsaks mõtteks oli veel: mis ütleb nüüd härra. Selle tõttu sattus ta oma sõnadega hoopis segadusse ja nõnda lõppes viimaks sellega, et ta jutustas puhtast südamest kõik, mis ta üldse teadis. Aga mida rohkem ta jutustas ja mida suurematesse peensustesse ta süvenes, seda enam kasvas Karini ärevus ja kärsitus. Kui ta enne oletas ja kahtlustas, siis nüüd kaldus ta ikka enam veendumusele, et tõenäolisus ületab kõik oletused, ja sellepärast asus temasse viha nende vastu, kes teda oma teguviisiga hirmutavad. Praegusel silmapilgul oli tal ainult üks

lohutus: ometi kord on ta saanud teada Tiina saladuse. Aga nagu kahtleks ta selleski, küsis ta:

„See siis oligi teie suur saladus, mida te minule ei öelnud?"

Tiina vahtis Karinile natukese aega üksisilmi otsa, nagu peaks ta aru, kas tõtt rääkida või jällegi valetada, ning valis lõpuks esimese, öeldes:

„Ei, proua, see ei ole minu saladus, vaid see on härra saladus."

„Nii et teie saladust ma ikkagi veel ei tea?" hüüdis Karin otse jahmunult.

„Ei," vastas Tiina ja pööras oma punaseks nutetud silmad kõrvale.

„Aga kas härra teab?" küsis Karin.

„Ma ei tea, kas härra teab," vastas Tiina.

„Mis jutt see siis on, et teie seda ei tea," pahandas Karin, sest teda hakkas piinama uus uudishimu, uus kahtlus. „Teie saladus ja teie ei tea. Kas olete härrale rääkinud või ei ole? Olete või ei? Ei või jah?"

„Ei ole," kinnitas Tiina.

„Tähendab, härra ei või ju siis teada," järeldas Karin.

„Võib olla, et ei või," ütles Tiina nõus olles, aga see viis, kuidas ta seda tegi, ärritas Karinit pööraselt ja ta karjus peaaegu meeleheitel:

„Issand jumal! Mis võib-olla siin veel võib olla?! Teie saladus, teie pole rääkind, tähendab — härra ei või teada. On see nii või ei?"

„Võib olla küll, proua," vastas Tiina.

„Te olete idioot, mitte inimene!" karjus Karin. „Ma lähen hulluks teie võib-olla käes. Võib olla, võib olla! Midagi ei või olla, kui ei ole. Ja siin ei ole, mõistate? Teie pole rääkind, tähendab, ei ole — härra ei tea."

„Jah, proua, ma pole rääkind, tähendab, ei ole või ei mäleta," vastas Tiina.

Nüüd Karin kargas Tiina juurde, haaras tal käsi-

vartest kõvasti kinni, vahtis talle meeletul pilgul otsa ja küsis lämmastatud häälel:

„Mis?! Ei mäleta? Tähendab, härra teab? Te olete ometi rääkind? Tiina, ma palun teid jumala keeli, halastage ometi kord minu peale ja rääkige tõtt, rääkige, nagu asi tõepoolest on, ma tõotan, et ma mitte ei pahanda, et ma ei ütle teile ainustki halba sõna. Ära ei aja teid ka mitte, jääge meile kas või eluotsani. Ma teen kõik, mis te soovite, päästke mind ainult sellest hirmsast teadmatuse ja kahtluse piinast."

Aga nüüd Tiina silmad läksid uuesti märjaks, kui ta katsus Karinile vastu vaadata, ja ta ütles üsna kindlasti:

„Ei, proua, oma saladust ma rääkida ei või, sest see pole ainult minu saladus."

„Kelle siis veel?!" hüüdis Karin ja laskis Tiina käsivarred vabaks.

„Ka see on minu saladus," vastas Tiina.

„Te olete nõdrameelne oma saladustega!" hüüdis Karin nüüd, aga varsti välgatas tal uus mõte ja ta ütles: „Hea küll, Tiina! Teie kinnitate, et minule ei või oma saladust öelda, sest see pole ainult teie saladus. Aga kas härrale võiksite, kui ta küsiks?"

„Ei," vastas Tiina mõtlemata ja lisas: „Praegu mitte."

„Aga millal siis?" päris Karin.

„Seda ma ei tea," vastas Tiina. „Võib-olla ei kunagi."

„Aga kui tuleks aeg, et ütleksite härrale, kas võiksite siis ka minule öelda?" pinnis Karin edasi.

„Kui ütleksin härrale, siis teaks ka proua, sest mees ja naine on üks," vastas Tiina veendunult.

„Küll olete teie alles laps, Tiina," ütles Karin nüüd peaaegu kaastundlikult ja haletsevalt. „Teie mõtlete abielust jumal teab mis."

„See on kõige ilusam, mis ma mõelda oskan," vastas Tiina. „Kui mina saaks selle mehe, keda ma tahan ja kes mulle määratud..."

„Ah, kohe määratud?" naeratas Karin nokkivalt.

„Aga kuis siis muidu, proua," rääkis Tiina. „Minule on mees määratud ja kui ma selle kätte saaks, oleks ma nii õnnelik, nagu ma üldse olla võin. Ma oleks kõige õnnelikum."

„Ka siis, kui see määratud mees on teie vastu halb ja ülekohtune?" küsis Karin.

„Määratud mees ei ole ülekohtune ega halb," seletas Tiina, „nõnda on ainult mitte-määratud, mitte-õiged mehed. Kui on see õige ja määratud, siis tema tehku, mis tahes, ikka on hea, ikka on õige. Kui mina saaks selle õige, siis mina lepiks kõigega, mis ta eluilmas teeks. Ja kui olekski vahel hirmus raske, siis ma ütleks endale: mees on ju määratud, mees on õige, aga mina ise pole vist päris määratud ega õige, sellepärast ongi vahel nii hirmus raske. Ja teate, proua, ilma meheta on vahel ka hirmus raske, miks siis peab mehega ainult kerge olema?"

„Aga milleks siis mehele minna, kui ikka on raske?" küsis Karin.

„Et oleks õnnelik, selleks," vastas Tiina.

„Ja teie, rumal laps, arvate, et võiksite olla õnnelik, kui on hirmus raske?"

„Aga, proua, vahel on ju nõnda, et mida raskem, seda õnnelikum. Õnn on nagu arstirohi — mida kibedam, seda parem."

„Kui teil tõesti nõnda oleks, siis oleksite kõige õnnelikum inimene, keda mina näinud," ütles Karin.

„Ei, proua, ma ei ole veel kõige õnnelikum," vaidles Tiina vastu, „aga minust võib saada kõige õnnelikum. Ja kui ma vahel mõtlen, kui õnnelik ma siis olen, kui ma olen kõige õnnelikum, siis olen ma juba seda mõeldes väga õnnelik."

Karin vaatas Tiinale otsa, nagu kahtleks ta tema täies arus. Köögist lahkudes ta lausus endamisi:

„See on see, et ta nõnda käib. Mina käin teisiti ja sellepärast ma ei saa nõnda mõelda."

XXVIII.

Aga kui ta jõudis Indreku tuppa, hakkas ta kohe peaaegu samuti rääkima ja mõtlema nagu Tiina köögiski, ainult et ta ise ei pannud seda tähele või ei saanud sellest aru. Teist mõistis, iseend mitte. Oli ta ehk vaheajal oma kõnnakut muutnud või uued jalad saanud? Mõni seda teab, millal inimeses midagi muutub. Kümme aastat elab, mõtleb, räägib nõnda, aga siis hakkab nagu äkki ja ootamata elama, mõtlema, rääkima teisiti. Mine saa temast aru.

Karini arvates kõik inimesed olid äkki teiseks muutunud, ka Indrek, ainult iseend tundis ta muutumatuna. Ükskord olid kõik inimesed avameelsed ja ausad, nüüd said lähimadki salalikeks ja petisteks. See oli lihtsalt hirmus. Kõige vähem ta suutis seda andestada Indrekule ja sellepärast jätkas ta temaga sama arutlust, mille ta oli lõpetanud, õigem katkestanud köögis.

Indrek pidi eelkõige taluma suure hulga õigeid, aga veel rohkem põhjendamatuid etteheiteid ning kõige võimatumaid kahtlustusi, mis voolasid ühes rikkalikkude pisarate ja ähvardustega. Sellest polnud küll, et Indrek tunnustas oma eksimusi ja süüd, Karin nõudis vannet, pühalikku tõotust, et mehel poleks enam ainustki saladust ei minevikus, olevikus ega tulevikus. Veel rohkem: Indrek pidi aitama ka Tiina saladuse paljastada, nii et kogu nende ümbrus, kogu nende igapäevane elu oleks saladusist puhas. Täiesti

puhas! Aga sellega Indrek ei saanud nõustuda, öeldes, et seni kui Tiina saladused ei takista teda tema kohuste täitmises, pole pererahval nendega midagi tegemist. Pealegi, Indrek oli arvamusel, et inimestest ja asjadest peab hoiduma teatud kauguses, kui tahetakse nendega kuidagi läbi saada, vastasel korral kannatab üks või teine, sagedasti aga mõlemad.

„Sest milleks siis inimesed ja asjad on lahus loodud, kui nad ei pea lahus olema," seletas ta. „Milleks tahtsid sa teenijale tingimata eraldi tuba, kui sul on himu osa saada kõigist tema saladusist? Milleks mees ja naine, kui nad oleksid võinud olla üks, nii et oleksid võinud olla ühised saladused ja et poleks olnud üldse võimalik petta? Eks! See on ju ometi võimalik, et inimene oleks ei mees ega naine, vaid lihtsalt inimene. Mõistad! Ainult inimene, muud ei midagi, aga ometi nõnda, et armastaks ja sigiks. Või mis veel parem: kujutle, et maailmas pole sajad ja tuhanded miljonid mehed ning naised, vaid ainult üks naine ja üks mees, kuid nõnda, et nad kahekesi kuidagi imelikul viisil täidavad kogu maakera, ka Vaikse ookeani ja Sahara kõrve, ning kui oled seda juba ilusasti mõelnud, siis mõtle veel lisaks, et see ainus mees ja ainus naine on üks, täiesti üks, nii et ilmas elaks üksainus inimene ja temast jätkuks kõigile kõrbedele ning ookeanidele. Nõnda poleks maailmas ainustki inimlikku saladust ega pettust, ega? Ja kui sa veel rohkem tahad mõelda, siis mõtle nõnda, et see ainus inimene. . ."

„Ei ela mitte ainult maakeral, vaid ka kuul ja planeetidel, isegi taevatähtedel," jätkas Karin nöökavalt ja tüdinult vahele. „Tunnen juba sinu kosmost ja kosmilist inimest. Enne ma mõtlesin, et sa vähemalt isegi usud sellest midagi, aga nüüd ma tean, sa räägid neid lollusi ainult selleks, et minu mõtteid teisale viia, mind lihtsalt ninapidi vedada. Tänini olen kuuland sinu rumalusi ja nõnda olen ise rumalaks jäänd, aga nüüd on sellest küll, kas kuuled!"

„Hea küll, olen nõus, sul on õigus, see on lihtsalt

rumalus, et elaks maailmas ainukene inimene, kes pole mees ega naine, vaid lihtsalt inimene, nii et tal poleks saladusi ega pettust, röövimist ega vargust, tapmist ega vägistamist, sõda ega rüüstamist ja et tal oleks aega Saharas harida põldu ning Vaikses ookeanis teha heina ja sööta karja..."

„Issand jumal, sa ajad mu oma lollustega hulluks!" hüüdis Karin vahele.

„Kuis nii?" küsis Indrek imestunult. „Mõtle ometi natukenegi järele. Inimesed ehitavad ju tunneleid ning maa- ja merealuseid raudteid, eks. Inimesed ehitavad kahesajakordseid maju. Aga ütle, miks nad ei võiks ehitada kahetuhandekordseid, ah? Ja kui nad teevad merealuse raudtee, miks nad ei võiks siis teha ka lihtsalt veealust raudteed, klaaskatus peal, nii et näeks sõites, kuidas ujuvad kalad ning kuidas suuremad õgivad väiksemaid? Arvad, et see on võimatu? Midagi pole võimatu, niipea kui inimene hakkab sellest kord tõsiselt mõtlema. Niisiis: veealune raudtee on meil juba valmis. Aga kui me oskame teha veealust raudteed, miks siis mitte veealust heinamaad või karjamaad? See on ju üsna lihtne, niipea kui veealune raudtee valmis. Väga võimalik, et inimene leiab ükskord, et põldu harida on kergem Vaikses ookeanis kui Saharas."

„Väga võimalik," ütles Karin vahele, „aga mis puutub see meie asjasse."

„Ega ta puutugi," vastas Indrek, „ja sellepärast ma ei tahtnudki sellest rääkida, ütlesin ainult muu seas, et sa teaksid, kuidas ükskord asjad maailmas kujunevad, kui meid enam ei ole. Sest sa pea meeles, mis oleks kui elaks maakeral nii-öelda üksainus inimene, kes oleks harmooniline, nii et ta ei valmistaks ei dreadnoughte, veealuseid paate ega mingisuguseid laskeriistu, ei suuri ega väikseid. Kas sa oskad kujutleda, millised kultuurilised võimalused siis avaneksid?"

„Jäta mind ükskord oma igaveste võimalustega!" hüüdis Karin. „Siin ilmas pole mingeid võimalusi,

siin istud nagu raudpuuris, kus aina pead, pead, pead!"

„See on nüüd," rääkis Indrek, „aga sa mõtle, mis on kümne tuhande aasta pärast. Siis võib-olla ehitame lõhkeainevabrikud kuule, et maakeral poleks enam õnnetusi ja viinamarju ning tomateid hakkame kasvatama Marsil või Veenusel."

„Kas sa saad aru, ma lähen ogaraks seda kuulates," ütles Karin üsna tõsiselt.

„Ilma selletagi võib ogaraks minna," rääkis Indrek nagu lohutavalt, „aga mis sa teeksid veel siis, kui ühel ilusal päeval poleks enam saladusi, nagu sina soovid, kui poleks üldse enam isiklikku elu. Ütleme nõnda: leitakse aparaat, millega võib lugeda inimeste mõtteid ja tundmusi. On lihtsalt niisukesed prillid, et kui paned nad ette, siis näed kümne või saja kilomeetri ringis kõik, absoluutselt kõik. Näed, kuidas inimesed põrmugi ei usu jumalat, aga ometi lähevad karjas kirikusse, kus nad palvetades mõtlevad ärist või uuest kleidist, mõtlevad oma haigest pimesoolikast või konnasilmast. Näed isegi seda, kuidas mees ja naine heidavad ühte voodi, samal ajal mõeldes üks tantsijannast, teine tenorist või baritonist. Näed, kuidas emad oma lapsigi kallistades mõtlevad võõrale mehele, tema sülelustele. Näed, kuidas noor neiu saab esimest korda emaks ja mõrtsukaks. Näed teenija, laste, mehe, omaste, kogu ümbruse valet, pettust, silmakirjalikkust, kadedust, kurjust, õelust, kahjurõõmu. Ja mis kõige hullem, niipea kui paned need kenad sinised prillid ette, siis näed iseennast sellisena, nagu sa tõepoolest oled."

„Iseennast ma näen niikuinii," ütles Karin, kes jäi juba huvitatult kuulama.

„Kust sina seda tead, sul pole ju veel neid uusi siniseid prille ees olnud?" ütles Indrek. „Minu arvates olekski just niisukesi prille kõige enam vaja, millega inimesed näeksid iseendid."

„Muidugi, ega sina ilma saa, kui pead ikka kõik lolluseks pöörama," ütles Karin.

„Mitte sugugi," vaidles Indrek vastu. „Maailmasõda oleks ehk tulemata jäänud, kui inimestel oleksid olnud enesenägemis-prillid. Praegu on ju suurim häda selles, et inimene näeb oma kurja himu eelkõige ligimese küljes ja nõnda ta siis tormabki temale kallale, s. t. kuulutab sõja. Sina teed justament sedasama, mis maailma riigid ja rahvad: kui sind hakkab vaevama mingi tusk, siis tunneme seda meie Tiina ja lastega; on minul selline tuju, siis saad sina, Tiina ja lapsed; kannatab Tiina oma tujude käes, siis kuula, kuidas pauguvad uksed ja kolisevad riistad, nii et kas või tükid taga, kuna lapsed karistavad samas meeleolus oma nukke, mängukanne või meie kõrvu oma hirmsa kisaga. Niipea kui aga leiutatakse enesenägemis-prillid, ei kordu need asjad enam kunagi. Iga laps näeb siis, et mitte nukk või mängukann pole nii hirmus kuri, et teda peaks karistama või puruks peksma, vaid kurjus istub lapses eneses, nii et teda tuleb karistada, kui karistamisel üldse mõtet. Või arvad sa, et Tiina hakkaks ustega paugutama või riistadega kolistama, kui ta ühel ilusal päeval näeks, et mitte taldrikuil ja nugadel-kahvlitel, vaid temal endal on halb tuju, tema ise on kurjust täis, mitte nemad."

„Aga millest sa ometi räägid?" küsis Karin. „Tiina pole ju kunagi uksi paugutanud ega riistadega kolistanud."

„Muidugi ei ole," oli Indrek nõus.

„Milleks siis see tühi loba?" küsis Karin.

„Mina arvan, temal ehk ongi juba need enesenägemis-prillid," vastas Indrek. „Ja see ehk ongi tema suur saladus, mida ta sinule miski hinna eest ei ütle."

„Muidugi," ironiseeris Karin. „Meie teenijatel on ikka igasugused ideaalsed asjad, eriti veel Tiinal. Parem ütle mulle, oled sina Tiinasse või Tiina sinusse armunud? Muidu ma ei mõista, milleks see mäng minu selja taga."

„Tahad, ma ütlen sulle suure saladuse?" vastas Indrek.

„Muidugi jälle mõni lollus," arvas Karin.

„Seda kindlasti," oli Indrek nõus. „Aga mis sest? Mõtle ometi: kui ma sinu selja taga Tiinaga mängisin, olin ma armunud sinusse ja ei osanud sulle kuidagi muidu head teha."

„Head teha!" osatas Karin. „Petta ja head teha!"

„See oligi minu lollus, et ma tahtsin oma naisele head teha," ütles Indrek. „Muidugi ei tulnud sellest midagi välja. Sest naine lihtsalt ei usu, et oma mees võiks tahta temale head teha. Eks ole nõnda?"

„Aga kuis ma siis usun, kui sa mu nõnda pettuse ja valega sisse põimid!" hüüdis Karin. „Ja mis peaasi: ma ei ole kunagi kindel, et sa ütleksid mulle kõik, nagu mina sinule. Kui mina midagi räägin, siis räägin ma sulle isegi oma tundmused, aga kui sina räägid, siis nõnda nagu ei ütleks sa midagi. Ometi nõuad ise, et ma sind milleski ei kahtlustaks."

„Üsna õige," ütles Indrek, „mina kuulen sinult tundmustest, sina minult tõsiasjust, et aga need sulle midagi ei ütle, siis paistab, nagu polekski ma sulle midagi rääkinud."

„Ära pööra minu sõnu pea peale," vastas Karin ägestudes. „Parem ütle mulle otsekoheselt, tean ma nüüd Meleski asjas kõik või on veel midagi tulemas?"

„Ma ei tea isegi selles asjas kõike, kuidas saaksin ma seda siis sinule öelda," vastas Indrek põigeldes, kuna ta endamisi aru pidas, kas vaikida oma tegelik osavõtt ja sellega seotud asjaolud surnuks või kui rääkida, mis siis rääkida. Peab ta ütlema, et ainult tema parema käe liigutus päästis tema elu ja et selle põhjuseks oli ehk ainuüksi see, et ta ei pannud Meleski parema käe liigutust tähele, sest muidu ta oleks ehk ebateadlikult seda jälginud ning siis oleks temaga sündinud seesama, mis Meleskigagi? Peab ta seletama kogu oma kahtluse, et Melesk toimis ehk enesetapjana ja et ta toimis üsna hoolimatult, sest kõige väiksema vääratuse juures oleks surm tabanud ka teda, Indrekut, istusid nad ju üsna lähestikku, peaaegu külg külje vastu? Lõpuks: peab ta

ehk rääkima sellestki, et väga tõenäoliselt võidakse teda kahtlustada Meleski reetmises ja et kui see saab kuidagi avalikult teatavaks, siis teda võib ähvardada hädaoht, saada äraandja palga osaliseks, mis tähendaks surma? Pidi ta tõepoolest seda kõike rääkima, sest ainult siis oleks nende vahekord täiesti selge ja puhas, nagu Karin seda viimasel ajal nii sagedasti armastas toonitada? Aga see võiks Karinilt riisuda öö- ja päevarahu, une ja söögiisu, lõpuks isegi aru ja sellepärast Indrek otsustas jätta kõik nagu on: hoidub kõik saladuses, on hea, tuleb midagi avalikuks, nii et Karin saab sellest kuulda, siis on see paratamatus ja eks siis näe, mis teha või kuidas toimida, aga ega kõik ikkagi päevavalgele uju. Nõnda arvas Indrek.

„Pane nüüd ise tähele, kuidas sa mulle vastad," ütles Karin. „On see mõni õige vastus?"

„Võid päris kindel olla," rääkis Indrek, „minu poolt pole selles asjas enam midagi oodata, sest mina olen kõik öelnud, mis mul öelda."

„Aga kas sa tead veel midagi?" päris Karin ja vaatas Indrekule uurivalt silma.

„Ei," vastas Indrek ja kannatas pilgu välja.

Sel lühikesel kahetähelisel sõnal olid Indreku elus otse saatuslikud tagajärjed, vähemalt tema ise arvas hiljem nõnda. Sest kõik, mis sündis, sündis selle tühise sõna pärast, nagu oleks temas eona peitunud niihästi kogu tema enda kui ka Karini inimlik totrus, põörasus, kurjus ja julmus.

Meleski surm äratas nimelt väga suurt tähelepanu ja temast räägiti kõikjal. Huvi muutus veel elavamaks, kui ajakirjanduse kaudu sai teatavaks, et ametiasutised keelduvad tema suhtes andmast põhjalikke ja üksikasjalisi seletusi, mille tõttu pidi oletama, et kogu sündmusega on seotud mingisugused erilised saladused. Neist saladusist tegidki mõned lehed lööknumbri, et pingutada inimeste närve ja meelitada neid lehte ostma. Anti mõista, et lähemal ajal avaneb võimalus tuua asjasse lõplikku selgust. Selle-

pärast siis — ainult pisut kannatust, ainult pisut lehe ostmist ja lugemist ning siis on käes see saladuslik asi, mis piinab kõigi kodanikkude meeli. Pimesikumäng ja saladiplomaatia peaksid avalikus elus ometi jäädavalt mööda olema. Või mis ajast saadik ei kuulu inimese surm avaliku elu nähiste hulka? Ega püha bürokraatia ometi arva, et kui inimene on su vastane ja põrandaalune, et ta siis enam polegi inimene? Oma surnud vastast tunda on riigikodanikul rohkem põhjust kui elavaid sõpru. Üldse — vaba- ja edumeelsed lehed olid väga kurjad, et ametnikud ei tahtnud lasta põrandaalust inimest isegi peale surma täiel määral põranda peale.

Tõepoolest oli aga lugu nõnda, et Meleski surma saladus oli nii-öelda avalik saladus, millest ei kirjutatud, kuid millest kaksi-kolmi päris julgesti räägiti. Ainult Karini kuuldes ei tehtud seda mitte. See pani teda väga imestama ja tema uudishimu ning kahtlused kasvasid päev-päevalt. Ta katsus asjast juttu teha Kittyga ja proua Meeliga, ta küsis ühte ja teist Mägarilt ja isegi Paralepalt, aga nad vaatasid talle kuidagi imelikult otsa ning vabandusid teadmatusega: nad polnud asja kursis või kui olidki, siis nii halvasti, et ei tahtnud tühje jutte edasi kanda, sest neid on seltskonnas niikuinii üleliia. Viimaks ei saanud Karin muidu, kui määras Röneele kohtamise, et temalt saavutada seda, mida nii targu varjavad teised. Pealegi seadis Karin nõnda, et nad läksid kahekesi linnast välja sinnapoole, kus pidi olema juhtunud Meleski surm.

Oli ilus kevadeilm kõleda meretuulega. Aga männiku vahel oli üsna soe, nii et Karin päästis mantlihõlmad lahti ja laskis nad lehvima nagu liblikatiivad. Et nad noormehega kõndisid külg külje ääres, siis takerdus see tuulepuhanguil Karini mantlihõlmasse ja tema palgeisse tõusis ikka elavam puna.

„Kui te teaksite, kui õnnelik ma täna olen!" rääkis Karin ja vaatas noormehele otsa läbi juuksesalkude, mis langesid tuules silme ette. „Ma ei uskunud üldse

enam, et ma võiksin veel nii õnnelik olla. Ainult üks asi vaevab mu südant."

„Tohin ma teada, mis see on?" küsis noormees.

„Mul on teile suur, suur palve, kas lubate seda täita?"

„Kui see minu võimuses seisab," vastas noormees niiskel pilgul, oletades jumal teab mida.

„Oh jaa! Seisab küll," vastas Karin. „Laulge midagi. Ma tahan teid siin kuulda, ma tahan teid üksi kuulda. Mõistate? Ma tahan, et laulaksite ainult minule. See on nii hea. Ma ei tea, mis ma teile annaksin või teie heaks teeksin, kui te laulaksite ainult minule siin metsas."

„Armuline proua," ütles noormees nüüd liigutatud häälega ja haaras Karinil käest kinni, „lubage end üksainus kord suudelda ja ma laulan teile kas või õhtuni, tulen igapäev teile siia või mujale, kuhu käsite, laulma."

Karin jäi nagu üllatatult seisma ja vahtis etteheitvalt noormehele otsa, kuid ei tõmmanud oma kätt tema peost.

„Seda ma ei või," ütles ta nagu vabanduvalt, „sest ma armastan oma meest."

„Ega te siis sellepärast teda vähem armastama hakka," vastas Rönee. „See on ju üksainus kord."

„Seda ei või teada," raputas Karin oma pead ja vaatas naeratades noormehele otsa. „Võib-olla hakkan vähem. Kunagi ei või seda ette teada."

„On see siis nii hirmus, kui hakkate vähem?" küsis noormees.

„See on väga hirmus," kinnitas Karin, aga nõnda, et teine kuidagi ei võinud taibata, räägib ta tõtt või heidab ta ainult tühja nalja. „Kas te veel kunagi pole seda tundnud?"

„Ei," vastas noormees, „sest ma pole veel kunagi õieti armastanud."

„Aga nüüd te luiskate!" hüüdis Karin, vabastas oma käe ja astus edasi. „Kindlasti luiskate! Sest kuhu jätate mammi?"

„Issand, kui õieti on tema mind hoiatanud!" hüüdis noormees ja püüdis Kariniga sammu pidada.

„Milles?" küsis Karin.

„Selles, et naised on südameta," vastas noormees. „Noored naised nimelt, ütleb mammi, sellepärast ta hoiatab mind alati nende eest."

„Jumal tänatud, et mina enam noor ei ole!" hüüdis Karin naerdes ja vaatas noormehele nagu õrritavalt otsa.

„Armuline proua, teie olete noor ja südameta," ütles noormees peaaegu nukralt.

„Kuis nii?" hüüdis Karin imestunult.

„Te palute mind laulda, aga tuletate mulle ise mammit meelde."

„Aga teie tahate mind suudelda ja kinnitate ise, et te kedagi ei armasta," vastas Karin, nagu oleks teda vallanud sama tõsidus mis noormeestki.

„Teie mõistate mind vööriti!" hüüdis noormees paluvalt.

„Naine ei mõista meest kunagi vööriti, mees ainult naist, pidage seda meeles," ütles Karin ülitargalt.

„Siis mõistan mina teid vööriti," rääkis noormees alistuvalt. „Aga kui ma teile laulan ja siis teid väga palun . . ."

„See oleneb sellest, mida ja kuidas te laulate," rääkis Karin vahele. „Ma ei luba seda isegi oma mehele heast-paremast, vaid ta peab enne midagi niisukest tegema, et ma tahan — nõnda peab see olema."

„Nüüd on mul päris kindel, et te olete alles noor, sest vanad, nagu mammi, himustavad alati suudelda," rääkis Rönee elutargalt.

„Ei, noorhärra," õpetas Karin, „ainult mees hakkab kohe himustama, naine armastab. Laulge mulle armastusest."

Jällegi ei saanud Rönee õieti aru, kas Karin heidab nalja või räägib ta seda, mis ta arvab. Ometi hakkas ta laulma, laulma armastusest. Kuid ta ei saanud seda kuigi kaua teha, sest Karin tormas tema juurde ja hüüdis nagu hirmusosinal:

„Ma palun, mitte enam! Ma ei või!"

„Teile ei meeldi täna mu laul," ütles Rönee ülinukralt ja haavunult. „Te ainult mängite minuga."

„Ei," hüüdis Karin vastu. „Mul tuli äkki midagi hirmsat meelde, sellepärast. Te ju teate seda Meleski lugu, olete muidugi kuulnud?"

„Olen kuulnud," kinnitas noormees.

„See on ju ometi õige, et ta kusagil siinpool maha lasti," rääkis Karin. „Ja kui mõelda, et inimene suri siinsamas mõni päev tagasi ja meie laulame täna juba armastusest! Mul hakkas lihtsalt õudne. Kas teil ei hakka?"

„Ei," vastas noormees, „sest minul pole selleks mingit põhjust."

„Ega minulgi ole, aga ikka on õudne," seletas Karin. „Ja uskuge, mul on pisut õudne ka armastuse pärast. Nii kui kuulen, et lauldakse, kohe käib värin südamest läbi, just nagu lauldaks surmast. Sellepärast tuligi mul esteks nii elavalt Meleski surm meelde. Ma olen hirmus uudishimulik, kuidas see küll kõik tõepoolest võis sündida?"

„Kas siis mees pole teile rääkinud?" küsis Rönee.

„Tema ei tea isegi kuigi paljukest" ütles Karin. „Tal on ainult hirmus kahju, sest Melesk oli tema koolivend."

„Teie mees ei räägi teile, küllap tema juba teaks," tähendas noormees.

„Arvate?" küsis Karin nagu kerges uudishimus, kuna endal lõi süda värisema. „Arvate tõesti, et tema võiks teada?"

„Räägitakse," vastas noormees.

„Mis nimelt?" päris Karin.

„Teate, proua, ma ei usu teid, te mängite ikka ja alati," ütles noormees. „Praegugi teate muidugi palju rohkem kui mina, aga teete näo, nagu tahaksite minult midagi kuulda. Te uurite lihtsalt, kui palju mina tean."

„Teie eksite," ütles Karin. „Teie eksite, sest te olete noor ja ei tea, mis on abielu."

„Alles hiljuti ütlesite, et armastate oma meest," tähendas Rönee.

„Aga ma ei öelnud ju, et mees ka mind armastab," vastas Karin.

„See on iseenesestki mõista, sest milleks muidu naine on truu," arvas noormees.

„Nüüd ma usun, et te pole kunagi õieti armastanud," ütles Karin, „muidu te ei räägiks nõnda. Keegi pole ju truu sellepärast, et teda armastatakse, vaid et tema ise armastab. Näiteks, kui mina teid armastaks, arvate, et teie sellepärast oleksite mulle truu? Ei kunagi!"

„Jumala eest, nii tõesti, kui ma siin seisan, oleksin ma teile truu," kinnitas Rönee.

„Ja loobuksite mammist?" küsis Karin.

„Te olete halastamatu," ütles noormees valuga.

„Näete, te ei mõtlekski truu olla, sest et te ise ei armasta," järeldas Karin. „Aga niipea kui hakkate armastama, siis tuleb ka truudus. Ja mis te arvate, kas te laseksite mind nii kaua ennast paluda selle Meleski pärast, kui te pisutki armastaks, kui teil oleks pisutki lugupidamist ja usaldust minu vastu. Aga teil ei ole midagi. Te tahate mind ainult suudelda, et oleks üks võit naiste juures rohkem. Võibolla teil pole tõsist himugi suudlemiseks, sest kui see teil oleks, siis teeksite kõik, mis ma palun, teeksite ainsa lootusega seega võita minu usaldus ja poolehoid. Aga õieti öelda, ega ma teid nii väga ei süüdistagi, sest viga on muidugi minus endas. Minus ei ole seda, mis árataks usaldust, lugupidamist või armastust. Sest mõelge ometi, mind ei ole kogu eluaeg keegi õieti armastanud, mitte keegi, ainult mina olen armastanud. Seega olen otse vastand teile. Isegi minu oma mees pole mind ligi kümneaastase abielu järele armastama õppinud. Mõistate? Lihtsalt ei armasta, muud midagi. Ja mis ma võin sinna parata. Pean ma enese sellepärast temast lahutama? Aga mul pole ju kedagi teist, kes mind armastaks. Mitte ainustki! Enne tegi see mu nii hirmus õnne-

tuks, aga aja jooksul harjub inimene kõigega. Hakkad lugema ainult aastaid ja kortse näos."

Rönee oli mitmel korral tahtnud vahele rääkida, aga Karin sundis ta käeliigutusega vaikimisele. Lõpuks pahvatas noormees ometi:

„Ma räägiks teile kõik, mis ma tean, ainult kui see poleks jälle mõni hirmus suur rumalus, nagu minuga sagedasti juhtub."

„Issand jumal, võtke aru pähe!" hüüdis Karin. „Te olete ju kunstnik, milleks teil tarkus? Kunstnik peab olema anderikas, see on kõik. Rumalus on vaimuanne, s. t. huvitav rumalus. Mina pean teile puhtast südamest ütlema, et targad mehed on kõik hirmus igavad, sest nemad kõik räägivad poliitikast. See on lihtsalt nagu vanne. Minu mees ei saa muidu Meleski surmastki rääkida, kui ikka segab sinna poliitikat."

„Aga see on ju poliitika," ütles Rönee.

„Mina ei leia seda mitte," ütles Karin. „Meleski tapmine on ehk poliitika, aga ega siis sellepärast veel tema surm seda ole. Tema surm on lihtsalt surm, muud mitte midagi. Ja mina ei taha mingit poliitikat, vaid ainult Meleski surmast kuulda, sest mina armastasin teda."

„Tähendab, te tundsite teda?" küsis Rönee üllatatult.

„Ei," vastas Karin, ja kui noormees talle arusaamatuses pärani pilgul jäi otsa vahtima, lisas ta seletuseks: „Õieti hakkasin ma teda alles pärast surma armastama. Sest kui ma nägin, kuidas mu mees tema pärast nuttis ja kuidas ka Tiina mehe nutu tõttu tönnima pistis, siis läksid ka minul silmad märjaks, ja ma ütlesin: see pidi olema kuldne inimene, teda oleks pidanud armastama . . ."

„Aga ta oli ju põrandaalune revolutsionäär," hüüdis noormees vahele.

„Teie räägite nagu kõik mehed, sest teie pöörate iga asja poliitikaks. Aga mina ei pööra, sest mina olen naine. Mina nägin lihtsalt pisaraid, muud ei mi-

dagi ja ma oleks tahtnud, et inimest, kelle pärast nutetakse, oleks armastatud. Mul tuli nimelt mõte, et see inimene hakkas ehk ainult sellepärast poliitikat ajama, et ta ei leidnud armastust. Ja siis ma ütlesin endale: hea küll, elus polnud sul armastust, aga surnult tahan mina sind armastada, et vähemalt sealilmas sul poleks vaja poliitikaga jännata. Nõnda ma siis armastangi teda nüüd ja sellepärast tahangi nii väga tema surmast kuulda."

„Ta on selja tagant maha lastud, ainult õnnekohe on teie mees pääsenud, sest nad istunud mahalangenud puu peal kõrvuti," ütles Rönee ja mõtles jätkata, aga äkki märkas ta, et Karin on näost sootuks valge ja toetub männi najale. Ta sööstis teda aitama ja hädaldas: „Eks olegi jälle! Ma tegin vististi hirmsa rumaluse, et teile rääkima hakkasin. Aga see pole ju kindel, ainult kuulujutt..."

„See pole see," rääkis Karin, „seda ma tean, olen kuulnud... Aga kevadine õhk või tuul ja päike, ma ei tea mis, mina ei kannata seda. Paar päeva tagasi olime mehega kahekesi ja siis juhtus seesama: nagu jääks äkki hing kinni, süda seisma, ei tea millest... Aga, näe, juba läheb üle, vaadake, ma käin päris ilusti, pole enam midagi. Rääkige edasi. Korrake, mis te ütlesite, ma ei kuulnud hästi, sest enne tuli see nõrkusehoog mul peale."

Noormees kordaski oma endisi sõnu ja lisas siis seletuseks juurde:

„Õnnekohe pääsemiseks peab seda sellepärast nimetama, et üks oli ju sihtinud Meleski, teine teie mehe pihta, kuid mõlemad kuulid sattusid ühele."

Karinile tuli tema halb nõrkushoog uuesti peale ja nüüd juba hoopis kangemal kujul. Ta käsi otsis männi krobeliselt koorelt tuge, aga ei leidnud nähtavasti ja nõnda vajus ta männi juurde samblale. Rönee, kes talle appi tõttas, seadis ta istuma, selg vastu puud.

„Armuline proua, mis teil ometi on!" rääkis ta hirmunult.

„Juba läheb üle, juba on parem, see tuleb ikka nõnda, kaks või kolm korda, kunagi ei jää ühega. Hea, et mu mees siin pole, muidu mõtleks ta jumal teab mis. Nüüd te näete, misuke ma olen. Öelge nüüd ise, kas võib niisukest viletsat naist armastada, kes ei suuda kevadist värsket õhkugi välja kannatada, kardab päikest ja tuult..."

„Ma jumaldan teid," rääkis noormees ja langes Karini ette põlvili, haarates tema käed.

„Suudelge siis mind," vastas Karin nõrgalt.

Ja kui noormees ta oma käte vahele kahmas ning teda nii tugevasti vastu rindu surus, et Karinil seljakondid ragisesid ja hingus lämbus, mõtles see parastades Indrekule: „Küll sa siis tead, mis on. Ma maksan sulle kümne-, saja-, tuhandekordselt kätte. Ma tasun iga su hirmsa vale veel hirmsama tõega, nii et sa mäletad. Veel surres pead sa mind mäletama. Mina armastan, aga sina mäletad."

Noormehe suudlused ja kallistused muutusid aina metsikumaks ja pöörasemaks, sellepärast ütles Karin:

„Mitte nii kõvasti, mu huuled ponduvad üles ja kehale jäävad sinised laigud, mees võib näha, ta on hirmus armukade." Karin püüdis end hellalt vabastada noormehe kätest, kes peaaegu oli nutul valusast kirest ja ei tahtnud millestki hoolida. „Aga te pole mulle ju veel midagi jutustanud, ainult paar tühist sõna, mida ma isegi teadsin. Aidake mind ilusasti üles ja kõnnime pisut, te teate, kevadel on maa külm, te peate ennast minu pärast hoidma. Pealegi, pole ju sugugi viisakas, et mehe naine, kel juba lapsed, võõra noormehega nõnda metsas päikese käes aeleb, sest päikesest tulevad kõiksugu halvad mõtted ja himud. Ärge rääkige vastu, mina olen vanem, mina tean ja minu kohus on õigel ajal hoiatada, muidu tuleb kõik minu hingele."

Nõnda siis tõusid nad maast ja pöördusid pikkamisi kodu poole, kuna noormees hakkas jutustama, mis ta teiste suust kuulnud.

XXIX.

Linnaservale jõudnud, Karin saatis oma kaaslase mingil ettekäändel minema, sest ta tahtis olla üksi oma valu ja vaevaga. Ta lonkis norguspäi pikkamisi kodu poole ja süvenes sel määral oma mõtetesse, et tõukles vastutulijate ja möödaminejatega ning pääses kuski tänavanurgal vaevu veoauto rataste alt, millest tal oli peaaegu südamest kahju. Jah, see õnnelikult möödunud õnnetus viis ta mõttele, et kui ta oleks osanud, siis oleks ta nüüd ise meelega kustki surma otsinud, et oleks kõigel lõpp. „Küll ta siis teaks," lausus ta seejuures endamisi, mõeldes Indrekut.

Aga siis meenus talle, et kui ta tõesti oleks jäänud auto rataste alla ja saanud surma, siis oleks kõik näinud selles ainult lihtsat ja igapäevast õnnetust ja Indrek oleks ehk nagu ikka öelnud: „Tuult sa külvasid, tormi sa lõikasid." Ja see oleks ehk kõik olnud. Ainult lapsed! Aga lapsedki on alles liiga väikesed ja rumalad selleks, et õieti mõista, mis on ema ja mis on surm. Nemad unustaksid ta vististi üsna varsti. Nemad unustavad ta elusanagi peaaegu; kui nendega on Tiina, kel jätkub nende tarvis palju rohkem kannatust ja püsi.

Jah, Tiinal on lastega palju rohkem kannatust kui Karinil endal, seda tunneb ta praegu peaaegu valusalt ja sellepärast tekib tal paratamatult küsimus: miks on see nõnda? miks on Tiinal tema lastega nii palju kannatust, et see paistab peaaegu armastusena?

Millest see armastus võõraste laste vastu? Kas see pole parimaks tõestuseks Karini kahtlustele, mis tärkasid täna uue hooga, kui Rönee jutustas Meleski lugu? Tiina on tingimata Indreku seikluste kaasteadja ja ta salgab ning valetab nagu Indrekki. Nad salgavad ja valetavad kahekesi kokkulepitult ning veavad teda, Karinit, ninapidi. Nemad petavad teda mitte ainult Meleski asjas, vaid ka kõiges muus. Kõiges, kõiges! kõiges! Neid sõnu endamisi korrates Karin pidi hambad tugevasti kokku suruma, sest muidu oleks ta keset tänavat purskunud nutma.

Oma maja juurde jõudes tal oli äkki tundmus, nagu läheneks ta võhivõõrale paigale. Ta isegi viivitas ukseavamisega, nagu peaks ta tõsiselt aru, kas astuda sisse või pöörduda tagasi. Issand jumal! mis minuga ometi on, lausus ta endamisi aru pidades. Aga ta isegi ei teadnud õieti, mis temaga on. Tõepoolest oleks ta pidanud oma südamepõhjas rõõmutsema, sest ta oli kuulnud, milline hädaoht oli varitsenud Indrekut ja kui imelise õnnega see temast möödunud. Aga selle asemel tundis ta ainult viha ja valu, nagu oleks keegi raisanud tema eluõnne.

Oma esimese ägeda vihahoo ta puistas Tiinale. Ta masendas tüdruku kuulmatute süüdistuste ja ähvardustega. Ei aidanud selle kinnitused, et tema ei tea midagi rohkem, kui ta viimati rääkinud, ei aidanud ka tema pisarad: kõik mõjus aina vastupidi. Sest Karin mõtles: asi peab olema väga tõsine, kui tüdrukul nutt nii näpu otsas ja ise ometi nii kramplikult salgab. Sellepärast ütles ta lõpuks:

„Ma pole tänini hoolinud, kui teised prouad kinnitavad: ära võta kunagi noort tüdrukut majja, olgu ta inetu või ilus. Meestel ei ole silma ega maitset, neil on ainult teadmine, et tüdruk on noor. Nüüd on mul see noorus käes: tüdruk rikub mehega abielu mu oma silma all."

Need sõnad mõjusid Tiinasse imelikult. Sest kui ta enne oli nutnud, siis tõmbusid ta silmad nüüd äkki kuivaks ja ta jäi laial, hirmunud pilgul Karinile otsa

vahtima, nagu ei saaks ta õieti aru, mis temale öeldakse. Alles natukese aja pärast hüüdis ta:

„Armuline Jumal! Kas proua tõesti seda härrast arvab?!"

„Ma räägin teist, mitte härrast!" hüüdis Karin tüdrukule vastu.

„Aga, proua, ma ei saa ju üksinda abielu rikkuda," ütles tüdruk nagu õnnetult.

„Te ju ise ütlesite kord mulle, et nüüd püüavad naised mehi, mitte mehed naisi," seletas Karin. „Aga naine on naine ja mees on mees, sest temal pole emakoda."

Karin märkas, et ta oli korranud Indreku sõnu, ja tal hakkas millegi pärast iseenda ees piinlik. See sütitas temas nagu uut viha.

„Kas siis mehed võivad abielu rikkuda?" küsis tüdruk.

„Ärge tehke end rumalamaks, kui te tõepoolest olete," vastas Karin ägestudes. „Härra pole teie tegudele kilbiks ja pealegi on ta aastailt teie isa."

„Nii et kui inimene saab vanemaks, siis . . ." tahtis tüdruk öelda.

„. . . võib ta abielu rikkuda, eks?" jätkas Karin kärsitult. „See on teie arvamine, seda tahate öelda? Aga mina ütlen teile: teie olete idioot, Tiina! Teie koht on kusagil mujal, mitte siin."

„Eks ma lähe siis sinna, kus mu koht on," ütles Tiina alistunult, pisarad uuesti silmis.

Aga need nukrad sõnad ärritasid Karinit veel rohkem. Sellepärast hüüdis ta tulises vihas:

„Muidugi, nüüd pistke kärmesti minema! Nüüd on õige aeg, sest ma sain teie suurel saladusel sabast kinni. Nüüd minge mujale, et oleks parem härraga salajas kokku saada, sest siin olen ju mina ja on ka lapsed tüliks! Aga mitte kuhugi ei lähe te, mitte kuhugi! Kiuste ei lähe! Paigale jääte! Ma teile veel näitan, mis on abielurikkumine! Ma kütan teile niisukese põrgu, et teil kaob igaveseks himu lastelt nende isa üle lüüa."

„Proua, kui te mu paigale jätate, siis võite m'uga teha, mis iganes tahate, ma olen kõigega rahul," rääkis Tiina rõõmsalt ja nagu tänulikult.

Tüdruku rõõm mõjus prouasse, nagu oleks härjale näidatud punast rätikut. Ta vahtis peaaegu hullunud pilgul ümber, nagu otsiks ta midagi, millega rabada tüdrukut pähe. Aga see seisis naeruse näoga tema ees ja silmad hakkasid tal ikka rohkem särama, sest tema peas oli tekkinud hea mõte.

„Kui proua mu paigale jätab," rääkis tüdruk, „siis ma toon tunnistuse, et ma pole härraga abielu rikkunud. Lähen arsti juurde ja toon. Lähen sellesama juurde, kuhu proua mu siis viis, kui ma siia tulin. Sest ega ju neitsid abielu riku, ega?"

Kui Karin oli hullunud pilgul asja otsinud, millega tüdrukut pähe rabada, siis oli ta just ise selle hoobi nüüd saanud — tüdruku sõnadega nimelt. Karin lõi peaaegu jalul tuikuma. Tiina oli imelise mõtte rääkinud sellise lihtsusega, nagu oleks ta alles laps või elukogenud tark. Mängis ta nii hästi oma osa? Aga kui ta mängis, kelleks pidas ta siis Karinit? Ning kui ta ei mänginud, kelleks pidi Karin siis ise end pidama? Ta ei leidnud vastust ja sellepärast ütles ta ülitargalt:

„Neitsid rikuvad abielu oma südames."

„Proua, oma hingeõnnistuse juures..." hakkas Tiina palavalt.

„Jätke see sõnakõlks!" hüüdis Karin vahele. „Mulle on tüdrukud vandunud iseenda ja oma ema hingeõnnistuse juures, aga mees, kelle nad läbi akna sisse lasksid, oli neile ikka kallim kui see või teine õnnistus."

„Need vandusid siis muidu, ise ei uskunud," ütles Tiina.

„Kas teie usute?" küsis Karin. „Aga mis te siis kaardimoori juurde otsite, kui te usute?"

„Miks siis mitte?" küsis Tiina imestunult vastu. „Kust see kaardimoorgi kõik teab, kui mitte jumala vaimu läbi."

„Te olete tõepoolest põrund, Tiina!" hüüdis Karin.

„Aga kuis ta siis muidu kõik õieti teadis, kui mitte püha vaimu läbi?" küsis tüdruk. „Kuis ta võis muidu teada, et minul on hinge peal suur saladus?"

„Teil pole enam mingit saladust," ütles Karin.

„On, proua," kinnitas Tiina. „Sest kui proua arvab, et abielurikkumine oli minu saladus, siis pole õige, sest mina pole abielu rikkunud ja ei tahagi rikkuda. Mina tahan muidu kaardimoori ettekuulutuse järele elada ja õnnelikuks saada. Ja kui ma nõnda käin, nagu ma käin, siis mitte, et abielu rikkuda, vaid et see on minu viga."

„Küll oled sina alles laps, Tiina!" hüüdis Karin. „Sa ei tea veel sedagi, et meestele meeldivad just meie vead, mitte voorused, sellepärast olemegi kõik nii halvad."

„Ah nii," imestus Tiina ja lisas: „Sellepärast siis ongi prouad kõik nii kurjad. Nüüd ma mõistan: mehed valivad kõigepealt omale need välja, kel miski viga, ja kui neist ei jätku, siis alles tuleb paremate kätte kord. Aga miks siis mind ükski mees pole tänini tähele pannud, mul on ju ka viga?"

„Küll olete teie, Tiina, kaval," ütles Karin. „Rumal ja kaval. Teete süütu näo, nagu poleks teil aimugi, et härra algusest saadik teie kõnnakut tähele paneb — teie viga, nagu te ise ütlete."

„Issand jumal!" hüüdis Tiina pooleldi nagu karjatades, aga nii ebamääraselt, et raske oli mõista, kõlas tema hääles rõõmus üllatus või rabav hirm.

„Mängige aga mängige, mind te sellega enam ei peta," ütles Karin halvakspanevalt ja nagu etteheitvalt ning lahkus köögist. Tiina aga, niipea kui jäi üksinda, istus nagu lõdvalt järile, mis seisis köögilaua ees, ja jäi sinna tükiks ajaks. Ta oleks ehk veel kauemgi istunud, kui mitte mingisugune keedunõu poleks hakanud üle ajama ja teda tema unelusest äratanud. Kogu tema kehas ja hinges voogas midagi magusat ja uimastavat. Milline õnn, et proua lahkus köögist, muidu poleks ehk tema, Tiina, suutnud vastu

pidada ja oleks kuidagi oma saladuse avaldanud! Ta tundis oma puusades ja niuetes peaaegu kõrvetavat kuumust, mis lõõmas ja pakitas. Kõrvus tõusis kerge kohin ja silmalaud muutusid raskeks, nagu peaks ta siinsamas langema sügavasse unne. Kõik kokku oleks nagu eelaimus ilmatu suurest õnnest, mis saabumas. Tiinal on peaaegu nagu heameel, et see õnn pole veel käes, sest võib-olla ei suudaks ta seda praegu veel taluda, olles selleks alles liiga rumal. Tal on sellestki küll, et ta teab — härra on teda tähele pannud, nagu proua ütleb.

Ka Karinit valdab mingisugune eriline uim, kui ta istub mehe kabinetis sohval, põledes ärevast ootusest, millal see küll tuleb, et võiks oma hinge tühjaks rääkida — kas või tühjaks karjuda ja nutta. Aga kui mees oma tulekuga viibib, hakkab Karin ajaviiteks mõttes arutama, kuidas ja millega teha algust, et rabada meest kõige enam. Ta valib sõnu ja lauseid ning kujutleb, mis võiks Indrek neile vastata. Nõnda vaidleb ja arutab ta kogu asja lugematu hulk kordi lugematuis teisendeis läbi, kuni oletatud sõnad ja mõtted muutuvad ükskõikseiks ning lõpuks vastikuiks. Ainult üks jääb järele, millel on tõepoolest mõte: kellegi murdvad käed ümber piha ja kellegi hingelämmastav suu valusail huulil. Ah, sellest peaks Indrekule rääkima, küll ta siis teab! Peaks rääkima, milline õnn, kui keegi sul nõnda ümbert kinni hoiab, nagu tahaks ta su surnuks suudelda. Jah, seda peaks rääkima, sest see ongi kogu asja salajane tuum.

Aga kui Karin nõnda tasumisihas põleb, tunneb ta äkki, et selles on tõepoolest suur õnn, kui sind nõnda hoitakse, nagu tegi seda Rönee seal metsas männi all. Karin taipab seda õieti alles siin sohval lebades ja Indrekut oodates. Ent kui see oleks nii, milleks peaks ta siis oma õnnest kohe jutustama Indrekule? milleks peaks ta tarvitama oma ihatud õnne selleks, et kellelegi kätte maksta? On õnn veel õnn, kui ta tehakse abinõuks? On kättemaks õige kättemaks, kui seda toimetatakse sõnadega? Need on

rasked ja keerulised küsimused, mida Karin ei suuda lahendada. Õieti öelda, ta ei püüagi neid lahendada, vaid küsib ja arutab muidu niisama, et viibida mõtete ja tundmustega võimalikult kaua selle juures, mis sündis metsas männi all. Seal tundus see ainult kättemaksuna, siin tagantjärele peaaegu palja himutsemisena ja võimatu oli otsustada, kus eksitus, kus tõde.

Nõnda kestis see, kuni saabus Indrek, siis näis äkki otsustuvat kõik: Karin ei öelnud temale midagi, põgenes isegi tema eest, kui kuulis samme trepil. See äratas Tiinas suure imestuse. Millest see rahu ja vaikus? Indrek aimas loomusunniliselt, et Kariniga on midagi sündinud, aga ta ei mõistnud, miks ta vaikib. Peaaegu oleks ta tahtnud küsida. Siiski, kui vaikib Karin, pidi ka vaikima tema ise, sest võibolla talitas naine just tema nõuande järgi: katsus omal jõul endaga toime saada. Ometi — mis see küll võiks olla? Meleski lugu? Aga selle mõtte segas Karin pärast lõunat, küsides Indrekult raha, mida sel muidugi ei olnud.

„Kas sa ei oleks nüüd nõus obligatsiooniga?" küsis Karin.

See pani Indreku mõtlema. Alles natukese aja pärast vastas ta:

„Kui ma teaks, milleks sa raha vajad..."

Seda vastust Karin oli oodanudki, sest kogu kõnelus oli just selleks alustatud, et võida nüüd vastata:

„Seda ei või ma öelda, ennem muretsen ise kuidagi."

Sellega jutt seks korraks lõppeski. Aga Indrek tundis südames imelikku rahutust ja veel samal päeval katsus ta endist kõnelust jätkata, kuid nüüd Karin tegi näo, nagu ei huvitaks see küsimus teda enam põrmugi. Nõnda jäigi kogu asi nagu õhku rippuma ja Indrek ei saanud maast ega taevast aru, mis see kõik tähendab. Ainult ühte pani ta tähele: Karin muutis äkki oma eluviisi. Kui ta viimasest suurest patutunnistusest saadik oli saanud koduseks ja ei läinud kuhugi ilma teatamata, siis nüüd näis, nagu oleks ta jällegi tagasi langenud vanadele teeradadele. Hom-

mikuti, kui Indrek läks tööle, jäi Karin magama, ja lõunal, kui Indrek tuli koju, siis oli Karin juba välja läinud. Lõunasöögile jäi ta sagedasti hiljaks ja istus sellepärast üksinda lauas või ei söönud seda kodu üldse mitte. Õhtud veetis ta kinodes, teatrites, kontsertidel või lokaalides, kus mängis moodne muusika ja keerlesid tantsupaarid. Koju ilmus enamasti ikka pärast keskööd. Nõnda kordus see päev-päevalt.

Ühel ööl ilmus ta alles kella kahe ja kolme vahel, olles ülilõbusas tujus. Indrek, kes ta sisse laskis, kutsus teda kabinetti, et temaga rääkida, aga Karin ütles, et tema tahab praegu ainult magada, rääkinud olevat ta niikuinii üleliigagi täna. Et see vastus Indrekut millegi arusaamatuga riivas, siis haaras ta temal käsivarrest kinni ja tahtis teda vägivallaga oma töötuppa juhtida. Aga nüüd Karin sai äkki hirmus ägedaks, tõstes häält ähvardas ta kogu maja kokku karjuda, kui Indrek ei jäta oma maamatsi võtteid.

„Sa oled tõepoolest aru kaotanud," tähendas Indrek selle peale ja vabastas naise käe.

„Sinuga elades võib hullukski minna," vastas Karin.

„Ma ei saa sinust põrmugi aru," ütles Indrek.

„Mina sinust ka mitte," hüüdis Karin vastu.

„Kas sa ei ütleks mulle, mis sul ometi on?" küsis Indrek.

„Sa tead seda ilma minu ütlematagi."

„Ma ei tea midagi."

„Seda parem. Siis on ju kõik korras," vastas Karin ja läks Indrekust mööda magamistuppa. Indrek seisis natukese aega esikus, kustutas siis naksatades tule — jah, täna pani ta tule naksatamist kustutades ebaloomulikult selgesti tähele — ja läks Karinile järele. Ilma et nad oleksid sõnagi vahetanud, vabastasid nad endid rõivaist ja pugesid igaüks oma voodi. Indrek sai sellega palju rutem toime, kuna Karinil oli endaga rohkem tegemist. Näis, nagu viivitaks ta meelega oma öösise tualetiga, võimalik ometi, et see Indrekule ainult nõnda paistis. Kui tuba juba pime, söandas Indrek küsida:

„Karin, võin ma sinu juurde tulla, mul on üksinda hirmus külm?"

„Kabinetis oleks sul palju soem, kui sa külma kardad," vastas Karin üsna ükskõikselt.

„Võin ma sinna minna?" küsis Indrek.

„Palun," lausus Karin.

Ja nõnda tõusis Indrek voodist, kahmis kaenlasse vaiba, linad ja padja, võttis teise käega toolitoelt oma riided, kobas sängi alt saapad ja lahkus toast, ilma et oleks lausunud veel sõnagi. Ta läks ja tegi aseme sohvale. Hommikul ta pesi end köögis, seletades seda Tiinale Karini magamisega, kelle rahu ta ei tahtvat rikkuda, pääses ju vannituppa läbi magamistoa. Aga nagu Indreku seletuse kiuste Karin tõusis täna just vara ja ilmus õigel ajal hommikueinele.

„Kuidas minu härra abikaas ja isand suvatsesid täna öösel puhata?" küsis ta Indrekult pilkavalt.

„Ja armuline proua?" küsis Indrek samuti vastu.

„Tänan," vastas Karin. „Suurepäraselt! Mul oli oivaline uni."

Aga kui Indrek talle pilgu näkku heitis, arvas ta järeldada võivat, et vaevalt oli Karin üldse silma kinni saanud. Ta oli vististi nagu Indrekki vaevanud oma südant ja pead pööraste tundmuste ja mõttetute mõtetega. Nad jätkasid seda piinavat toimingut laua ääreski sellise innuga, et unustasid toidu või kui pistsidki endale midagi suhu, siis tundus see kõrvetavalt kuumana või purukuivana, nii et ei tahtnud kuidagi kurgust alla minna. Indrek tõusis lõpuks sõnalausumata lauast, et kooli minna. Kui Tiki talle lävele järele jooksis ja jumalagajätuks musi nõudis, ütles ta sellele:

„Papal pole aega, mine mamma juurde, küll tema annab sulle musi."

Aga need sõnad ärritasid millegi pärast Karinit hirmsasti. Ta kargas mürinal lauast, tormas uksele ja hüüdis:

„Ah nüüd hakkad sa ka lapsega! Sellest pole veel küll, mis minuga! Sa oled lihtsalt toores!"

Muide, Indrek polnud oma sõnadega lapse suhtes midagi erilist mõelnud, ta oli isegi valmis tema soovi täitma, aga kuuldes Karini häält ja nähes tema nägu, otsustas ta vastupidi: ta avas ukse, et minna. Aga vaevalt oli ta selle enda järel sulgenud, kui ta kuulis Tiki nuttu ja haledat kaebust emale:

„Papa ei annud musi!"

„Papa päh!" vastas Karin Tikile hukkamõistvalt ja halvakspanevalt.

„Papa pai," ütles Tiki vastuvaidlevalt.

Seda kuuldes Indreku jalad pöördusid nagu iseenesest trepil ümber ja viisid ta tuppa tagasi.

„Tiki, tule siia, papa annab sulle musi," hüüdis ta last, ja kui see juurde jooksis, endal silmad alles märjad, ja kui Indrek ta üles tõstis ja teda suudles, nägi ta samal ajal, kuis köögiuks silmapilguks ettevaatlikult praokile läks, mille vahelt välgatas Tiina uuriv pilk. Selleski oleks nagu hiilanud pisar.

„Sa ei oska üldse muud teha kui teisi piinata," rääkis Karin, kui Indrek last suudles. „Aja enne laps nutma, siis on aega, muidu ei ole. Egoist niisuke!"

Indrek ei vastanud. Ta pani lapse põrandale ja läks uksest välja. Aga trepist alla astudes ja veel tänavalgi tundis ta, et tal sees midagi värises, ilma et ta isegi oleks osanud õieti seletada, mis teda sel määral oli erutanud. Paar esimest tundigi möödusid ärevuses ja hajameelsuses, mida märkasid lapsedki, sest nad muutusid kohe vallatumaks ja kaotasid huvi ning tähelepanu oma õppeaine vastu. Suure vaevaga Indrek võitis viimaks tasakaalu tagasi, sest ta kinnitas endale iga natukese aja pärast, et erutuseks pole ju mingit põhjust. Mitte vähimatki! Karinit on tabanud mõni hull tuju, ei muud midagi, varsti laheneb kõik, nagu see sündinud varemaltki. Talle peab ainult aega andma, küllap ta siis juba õige tee leiab koju tagasi. Neid mõtteid Indrek kordas peaaegu vahetpidamata, nagu vaidleks ta kellegagi, kes väidab vastupidist.

XXX.

Köögertalil oli õnnestunud mingisugune suurem ärioperatsioon — pankrottmeistril Köögertalil, nagu ta nüüd ise end armastas uhkeldavalt nimetada. Muidugi, tema uhkustamine polnud põhjendamata, sest kõigist tänini laostunud ärimeestest oli tema üks neist haruldasist, kes olid osanud isegi maksujõuetust kasutada sissetulekuallikana. Mis ja kus olid tema ärikaaslased? Nõmmik tõsteti ühes naise ja lastega tema omast majast välja, ja ta oli sunnitud kuhugi agulinurka paaritoalisse korterisse pugema. Ojasuul müüdi kogu tema korteri sisseseade ja, kuigi ta oksjonite haidega kokku leppides osa asju tagasi sai osta, siis sündis see ainult sõprade abil. Ta oli õnnelik, et tal tutvuse tõttu läks korda kohta leida, mis kindlustas talle vähemalt elatusmiinimumi. Lauri oli suutnud ainult niipalju päästa, et avas ühes naisevenna Sõmeraga puuaia, kus üks pidi muretsema kauba sisseostu, teine väljamüügi eest. Aga ettevõttele ennustati lühikest iga, sest mõlemad osanikud arvasid õige aja saabunud olevat, kus võib teise kulul poolvillast teha, üks puid kokku ostes ja pärale toimetades, teine neid inimestele müües.

Kõige halatsemisväärsemas seisukorras oli ehk Vesiroos. Tütre abil sai ta alguses jalad ilusasti alla, nii et oleks võinud muretult oma vanad päevad lõpetada, aga need mõned aastad, kus ta oli vürtspoodnikust tõusnud peaaegu suurärimeheks, olid tema arusaa-

mise ärist nii põhjalikult muutnud, et leiva, piima, heeringate, kartulite ja petrooleumi jagamine rahvale ei rahuldanud teda enam põrmugi. Vesiroosi keha, mis oli Maailmasõja õnneaastail eriti kogukaks paisunud, tõmbus pankroti järel peagi harilikesse mõõtudesse tagasi, nagu see temale jumalast loomulikult määratud, aga tema hing ja vaim — need kaks igavest ollust, nagu Vesiroos ise neid nimetas — ei tahtnud enam kuidagi koomale tõmbuda ja sellepärast tuli neil koondunud kehas kitsas kätte. Vesiroos tundis iga päev uuesti, kuidas tema igavesel hingel ja vaimul hakkas kõhnenenud kehas kitsas. Kitsad tundusid vürtspoe ruumidki, kuigi nad olid hulga avaramad nendest, milles ta oli veetnud suurema osa oma elueast.

Sellest kõigest Vesiroos järeldas paratamatult, et ilmalikke ja ajalikke asju saab muuta, igavesi ja surematuid mitte. Keha võib kokku suruda, hinge ja vaimu mitte. Neile peab jätma nende suuruse ja ulatuse, sest nõnda on vististi jumal seda seadnud. Ja muidugi, just jumal! Sest kui oleks võimalik kokku suruda inimese hinge ja vaimu, siis peaks sedasama võima teha ka jumala omaga, andis ju tema loomisel osa omast elavast hingest inimesele. Noh, et aga igavese jumala hinge ja vaimu pisemaks pressida, selleks ei piisa ajaliku inimese jõust. Nõnda arvas Vesiroos kaljukindlalt.

Sellepärast siis: olud ja ajad võivad tema maise kehaga teha mis tahavad, võivad ta muuta pisikeseks ja peeneks, kui see on jumala tahtmine, aga tema igavene hing ja vaim jäävad suureks ja ilmuvad ükskord nõnda viimse kohtujäri ette. See on nõnda igavesest ajast igavesti seatud ja Vesiroos ei saa seda kuidagi muuta. Temal on sagedasti üpris raske oma suurelennulise hinge ja vaimuga, aga ta katsub kuidagi läbi ajada. Vahel muutub seisukord talumatuks, siis Vesiroos peab pisut jooma, sest see rahustab tema suurt hinge ja vaimu mitmeks päevaks. Jah, imelik küll, kogu eluaeg Vesiroos pole osanud alkoholist kui

joogist kuigi palju lugu pidada, aga vanul päevil oleks ta nagu leidnud uue elurohu, uue elutõe. Ja mis peaasi, päev-päevalt tunneb ta ikka enam tarvidust selle lohutaja järele. Nõnda on lugu Vesiroosiga.

Öeldagu nüüd puhtast südamest, kas Köögertalil on põhjust uhkustada pankrottmeistrina, kui ta võrdleb end oma kaaslastega? Muidugi on! Nõnda ei arva mitte ainult võhivõõrad, vaid isegi need, kes temaga on seisnud millalgi äriühenduses, kuna nad nüüd imevad näljakäppa. Nõnda arvab juba peaaegu Vesirooski, sest tema esialgne viha vaibub päev-päevalt ikka rohkem ja selle asemele asub midagi imetluse taolist. Mis Vesiroosile Köögertalis eriti meeldib ja lepitavalt mõjub, on see, et ta oskab valitsust ninapidi vedada, oskab valitsusel „püksid ligi tõmmata", nagu Vesiroos ütleb: ajab äri, mis mühab, aga maksud jätab kõik teiste tasuda. Kõik! Ise ei maksa pennigi, sest ta on ju maksujõuetu. See on tõelik meistritemp. Köögertali nainegi ei maksa peaaegu sugugi tulumaksu, sest tema oskab oma maju nõnda pidada, et need ei anna nimetamisväärset tulu. Ja mis tulu võikski inimesel olla, kes oma helde loomuse tõttu peab nõnda elama, et kõik, mis tuleb, lendab nagu korstnast välja: kõik, mis tuleb, süüakse ja juuakse ära kas omal jõul või sõprade abil, kellest pole süües ja juues kunagi puudu. Ja tänatagu jumalat, kui Köögertalide hing ja vaim rahulduvad ainult söömingu-joominguga ning lõbusa tingeltangeliga, muidu võiks asi veelgi hullem olla. Muidu võiksid nad kaupu tellida, mis jäävad ladudesse vedelema, või nad ehitaksid tehaseid ja vabrikuid, mis toodavad aineid ja asju, mida ükski ei vaja; aga selleks kulub ometi rohkem krediiti kui söömingukс-joominguks ja sellepärast on jumal tänatud, et nad nii palju söövad ja joovad ning nõnda vähe teevad.

Ükskord Köögertal katsus midagi teha ja riigile ka tulumaksu maksta, aga nüüd näeb igaüks oma silmaga, mis sest tuli — pankrott! Sellepärast Köögertal ajab kord ilma tulumaksuta läbi, et ei saabuks

uus pankrott. Või millest peakski ta riigile maksusid maksma, kui see ei anna enam krediiti? Ei, ei! Nagu riik temale, nõnda tema riigile. Kui riigil pole Köögertali vaja, siis Köögertal ei vaja ka riiki, igaüks muretsegu iseenda eest. Üldse vajavad riiki ainult viletsad ja vaimust vaesed, kel nutti peas, sellele on ta ainult tüliks teel. Selline oli Köögertali asjatundlik arvamine ja seda pooldasid paljud, eriti need, kes sõid ja jõid temaga ühes lauas või lokaalis, sest Köögertalil oli sagedasti viisiks lasta anda kõigile oma kulul, kui nad hingasid temaga ühist õhku.

Otse maksujõuetuksjäämise järel loobus ta mõneks ajaks sellest armsast ja meeldivast kombest, aga juba esimesel õnnelikul ärioperatsioonil meenusid talle tema kohused seltskonna vastu, nagu ta nimetas ennast ümbritsevat söödikute ja joodikute karja.

Kulutulena jooksis teatud ringkonnis suust suhu teade, et Köögertal pühitseb siis ja siis „Kullaonnis" mingisugust juubelit oma ärilises tegevuses. Mitte just, et ta oleks kogu lokaali terveks õhtuks endale üürinud, ei, seda mitte, sest seda Köögertal ei armastanud. Tema arvas, et lokaali rentida võib igaüks, kel pisutki krediiti, aga avalikule publikule määratud ruumis ainsa peremehena talitada, seda oskas ainult Köögertal.

Eelkõige lauad kinni panna, kõik lauad kinni panna ja kui see ei õnnestu, siis võõrad lauakinnipanijad kinni maksta ja välja visata lasta või kui nad selleks kõlvulised, siis nad lihtsalt juubelivõõrasteks üle võtta, ainukese asjaliku kohustusega — nad ei tohi täna õhtul siin lokaalis oma rahapunga avada ega üldse mingeid arveid õiendada, sest siin maksab Köögertal. Nõnda meeldis temale.

Tema pidas end avalikuks tegelaseks ja sellepärast armastas ta oma asju avalikult ajada, mitte aga siin-seal kinnises ruumis, kuhu ei küündi ei rahva ega seaduse silm. Ka politsei pidi kohal ja käepärast olema, milleks juubelist osa võtma oli kutsutud paar asjaomast kõrgemat ametnikku, kes pidid muretsema

kõige muu eest. Sest kui Köögertal juubeldab avalikult avalikus kohas, siis ei taha ometi ei tema ise ega tema külalised korrapidamisega oma kallist aega ja tuju raisata.

Et aga juubelil mitte ainult ei sööda, jooda ega juubeldata, vaid ka muid asju aetakse, seda oli Köögertal ise oma silmaga näinud paaril kirjanduse- ja kunstiilma suurel tähtpäeval, millest ta kutsutud auvõõrana osa võtnud noil päevil, kus riik ja isamaa muretsesid veel oma elujõulisemate poegade eest, nii et neil polnud vaja viimast tuluallikat — maksujõuetust kasutama hakata. Köögertal veendus siis, et kui juba vaimne ilm ei tunne õiget juubelirõõmu ega leia õiget juubelituju ilma kanna kargamiseta kaaslase kõrile, mis siis rääkida veel sellest, kui juubeldaks mõni temataoline avalik tegelane, kelle igapäevane ülesanne ei seisagi muus kui aga oma ametivendade pookimises. Siis'ep tal esimest korda mõtegi tärkas oma juubelit pidada avalikus paigas ja avalikkude korrapidajate osavõtul, nii et oleks üks kõigiti korralik sööming-jooming, lõppegu ta siis mõne molu sisselöömisega või lihtsalt kaklusega, nagu see viisiks vaimses ilmas.

Peale muu oli avalikel korrapidajail veel oma eriline ülesanne. Kuna Köögertal ei tunnustanud enam riiki — varemalt armastas ta teda oma isamaaks nimetada —, siis pidid kutsutud korrapidajad selle eest hoolitsema, et Köögertal võiks vähemalt oma juubelitki pidada, nagu poleks riiki, seda endist isamaad, üldse olemas. Muidugi, tõelikult on ta olemas, sest ta on ju maksma pannud isegi mingisuguse politseitunni, aga just politsei ise tehkugi nõnda, et Köögertalile oleks olematu niihästi olev isamaa kui ka tema politseitund. Köögertal maksab, ja nõnda pole temale ega ta sõpradele olevat olemas. Kõik kaob nagu nõiduseväel ja nemad on täiesti vabad. On teostatud aastatuhandete unistus. Köögertal tuli ju Venemaalt, sellepärast teab ta väga hästi, mis on vabadus. Ta seletab seda teistelegi, kui aga keegi leidub, kes ta-

hab kuulata. Ja kuulajaid leidub, sest vabadusest unistavad kõik, vabaduse järele ahmivad kõik. Temast on kõigil suur puudus, töölistel oma masina juures vabrikus ja vabrikandil oma telefoni juures kontorilaua ääres. Vabadusest on puudus nagu rahastki. Sellepärast õpetabki Köögertal:

„Vabadus on raha. On raha küll, siis jätkub ka vabadust. Vaadake Venemaad. Tsaari ajal oli seal raha laialt ja kes kaebas siis vabaduse puuduse üle? Põrandaalune, sest temal polnud keisrite, kuberneride ja kindralite tapmiseks küllalt raha. Tapmine on üldse väga kallis lõbu, kui seda toimetada kultuuriliselt. Aga inimene, võrukael, tahab, et kui tappa, siis tingimata kultuuriliselt. Näiteks viimane sõda: inimene elas neli aastat hullemini kui siga, aga kui tappis, siis tingimata kultuuriliselt. Kahurid ja kuulipildujad pidid seest ja väljast hiilgama, sest muidu ei andnud kultuurimõõtu välja, aga inimesel endal kasvasid seened selga, inimene läks üleni kärna ja kärnade all sigisid satikad. Nõnda! On mul õigus?!"

Muidugi, Köögertalil oli õigus, temal oli alati õigus, sest tema maksis ja ka see tähendas ainult kultuuri. Sellepärast jätkas ta:

„Tähendab, tapamasinad hiilgasid, aga inimene ise seenetas ning söötis satikaid, seda nõudis kultuur. Üldse on nõnda, et kõik masinad peavad hiilgama, aga inimesel pole seda tarvis, sest tema pole masin, vaid masina tegija. Tema on looja ja loojal pole vaja hiilata, mõistate? Loojal! Saate aru? Aga kes lõi inimese? Kes? Jumal, ütlete teie. Kes masina? Inimene, eks? Inimene lõi masina, mis hiilgab, aga ise läheb aina tahmasemaks, sest masinate korstnad suitsevad. Aga misuke peab siis olema jumal, kui ta lõi tahmase inimese, sest looja on ikka mustem kui tema masin? Nõnda mõtlen ma vahel. Aga nõnda ei tohiks ma mõelda, sest ma olen kiriku nõukogu liige, ajan koguduse asju, nii-öelda usuasju, ja nende üle ei tohi kaksipidi mõelda..."

Nõnda rääkis Köögertal, kui ta hakkas seletama, et vabadus on raha. Nagu näete, kaldus ta oma peaainest pisut kõrvale. Aga kui kuulajal jätkus aega ja kannatust, siis pöördus Köögertal lõpuks tingimata raha ja vabaduse juurde tagasi, ainult et ta enne seda tegi pisut laialdase ringi. Tema võis tarvilikul korral isegi usult karata otseteed rahale ja öelda:

„Usk on nagu vabaduski ainult raha, sest milleks inimene siis usub, kui see ei too midagi sisse. Iga asi peab midagi sisse tooma, olgu see oma maja põletamine või pankrottiminek. Usk on ka nagu pankrottiminemine: kui enam muud ei aita, siis inimene katsub usuga õnne, kas saab veel midagi või ei saa. Sellepärast siis, kui keegi tahab muretseda vaeste eest, siis muretsegu usu eest, sest muud pole neile anda. Kes teisiti arvab, see on põrandaalune, sest ainult põrandaalune usub, et rahast ja vabadusest jätkub kõigile. Aga ei jätku! Vaadake ometi Venemaad! Kui meie Köögertal & Comp. olime seal, siis leidus seal pisutki vabadust, aga nüüd on ta sealt hoopis kadunud. Venemaal pole enam raha ega vabadust. Ei ole ega tulegi, enne kui meie läheme sinna oma rahaga tagasi ja viime ka vabaduse kaasa. Rahaga ostame vabaduse, muidu on sunnitöö. Nagu siingi: pangad nõuavad, mina tasugu oma võlad. Aga kas te ei ütleks, millega? kui riik ei anna laenu? Tähendab pankrott. Hea küll, kui pankrott, siis pankrott, aga raha peab mul ikka pisut olema, sest muidu pole vabadust ja ilma vabaduseta inimene elada ei või."

Nõnda oli Köögertali veendunud arvamine ja sellekohaselt oli korraldatud ka tema juubel „Kullaonnis". Inimesel pidi olema vabadus, temal pidi olema rohkem vabadust kui teistel, ainult siis ta tundis ja hindas seda. Kui aga jagada kõigile ühtlaselt, siis olgu seda ei tea kui palju, ikka ei rahulda see kedagi, nii imeliselt on armas inimene loodud. Seda tõsiasja aimas Karingi, kui ta istus ühes teistega lauas pärast seda tundi, kus kõik avalikud lokaalid pidid olema suletud. Nüüd vahest päris õige juubelituju alles al-

gaski; mis senini sündinud, see oli ainult ettevalmistus. Senini tantsisid ja laulsid ainult need, kellele Köögertal maksis, aga nüüd panid oma hääle kõlama ja jalad liikuma ka külalised, kutsutud piduvõõrad. Köögertal isegi haaras Karini ümbert sõnalausumata kinni, nagu oleks ta selleks juba ammugi nõusoleku muretsenud, ja keerutas teda ebakindlal sammul laudade vahel, nii et need kolisesid ja siin-seal mõned klaasid heleda klirinaga põrandale langesid ja purunesid.

„Hei, mustlased, tuld juurde!" karjus Köögertal pillimeeste poole, sest temal polnud kunagi õiget pidurõõmu, kui puudusid mustlased, olgugi nad pärit Rakverest või Laiuselt või olgugi nad ainult tänaõhtused mustlased.

Tantsuhoo kasvades suruti lauad ikka enam seina äärde, et keset lokaali jääks rohkem ruumi, ja ükski ei hoolinud sellejuures, mis sündis riistadega või mööbliga. Kui kelnerid püüdsid külalisi nende toimingus aidata või takistada, hüüdis Köögertal neile:

„Öelge oma härrale, et pärast esitab ta arve, aga nüüd käige kuradile! Tulge siis, kui teid kutsutakse."

Selle peale tühjendas ta oma klaasi ja virutas selle vastu põrandat puruks. Tema eeskuju jäljendasid paljud, ka Karin, sest temale valmistas see toiming imelist lõbu. Lauale ilmusid uued klaasid, aga ka need purunesid vastu põrandat, niipea kui neist kord oli joodud. Varsti ei saanudki kelnerid muud teha, kui kanda purustatud klaaside asemele uusi. Tagavara vähenes silmanähtavalt ja peremees muretses selle täiendamise eest, saates inimesi hankima lisa. Aga enne kui ükski neist tagasi jõudis, lõppesid klaasid otsa ja nüüd algas see, mille poole ehk püütigi: algas joomine pudelikaelast ja üldisest riistast, sattugu selleks kas või mõni pesukauss. See oli see õige kokteel, see oli see tõsine karjaküna, kuhupoole püüab inimene, olgu süües või juues, palvetades või pidutsedes.

On elanud suured ja targad mehed, kes on kirjutanud veel suuremad, targemad ja pühamad raamatud, aga kõik nad kinnitavad nagu ühest suust, et inimene ei saa muidu õnnelikuks, kui peab muutuma kariloomaks. Selle suure ja püha tarkusega siis ravitaksegi inimese õnnetut õnne ja kui ta ei parane, siis on ainuke vastus: inimene pole veel küllalt kariloom, sellepärast ta ei leia õnne. Inimesel on veel midagi, see on tema õnnetus. Loomal ei ole midagi, see on tema õnn.

Köögertal ja tema juubelikülalised tundsid seda tõde loomusunniliselt ja sellepärast püüdsid nad teha, mis nende võimuses, et neil ei oleks enam midagi: pudelid kallati tühjaks ja ei olnud varsti enam kuigi tähtis, kas nende sisemus voolas mõnda riista või põrandale, peaasi, et nad oleksid tühjad. Ning et poleks ka tühje pudeleid, siis need visati vastu seina, olgu selle koha peal ees mõni pilt või kuju. Nõnda juhtusid mõned tühjad pudelid aknasse ja isegi läbi akna tänavale, aga sest polnud suuremat lugu, sest milleks oli Köögertal siis end varustanud korrapidajatega. Las ometi nemad hoolitsevad, et ei rikutaks üldist head korda.

Natukese aja pärast ilmusid uued klaasid laudadele, aga nüüd tundusid need nii tühiste esemetena, et ükski ei võtnud enam vaevaks neid purukski peksta, ehk olgu siis, et mõni neist kogemata põrandale lükati. Inimesed olid vaheajal juba vennaks saanud ja nemad ei tahtnud, et kõlisev klaas oleks nende lahutajaks ja elumürgistajaks.

Inimene himustas õnne. Karingi himustas, sest tema ees seisis Rönee, suur klaasnõu käes, millest jootis teda kui väikest last või rumalat looma. Karin jõi ja naeris ning jõi siis uuesti, kuni ta lõpuks ütles:

„Katsume juua kahekesi korraga."

„Ei," vastas Rönee, „sest siis ma ei saa teie suujäljelt juua."

„Saate," vastas Karin. „Näete, ma rüüpan praegu siit, pange seda tähele ja tulge nüüd minu kõrvale,

nõnda, ja nüüd pange oma parem käsi ümber minu kaela ja võtke vaasist kinni, soo, nüüd tõstke ta suule. . ."

„Maha jookseb!" hüüdis noormees.

„Suud peavad lähemal olema, siis ei jookse," vastas Karin. „Suruge oma pale kõvasti vastu minu palet, veel kõvemini ja nüüd. . ."

Aga enne kui nad said jooma hakata, tõusis saalis suur kisa ja käteplagin, nii et nad unustasid oma toimingu ja vaatasid ümber: keset lokaali seisis ümmarik laud ja laual püsti noormees ja neiu, kes suudlesid, see oli kõik, muud mitte midagi. Sel silmapilgul kustus äkki tuli ja Rönee ning Karin jäljendasid loomusunniliselt nähtud pilti. Kui kaua nende suudlus kestis, seda Karin õieti ei tea, sest tema ennegi uimane pea läks veel uimasemaks ja tal hakkas nii hea, et ta oleks tahtnud jäädagi pimedusse ja sellesse sülelusse, üsna ükskõik, millised oleksid olnud tagajärjed. Aga äkki läks ruum uuesti valgeks ja kisti noormees tema küljest sellise jõuga, et Karin tuikus tagurpidi kellegi käte vahele, kuna Rönee lendas mürinal vastu lauda ja tema käes olev klaasnõu lendas põrandale puruks. Aga ta võitis oma tasakaalu silmapilk uuesti tagasi, kahmas laualt esimese kättepuutuva asja — kivist tuhatoosi, nagu pärast selgus — ja virutas sellega oma ründajale näkku, kuhu ilmus samal hetkel helepunane veri. See kõik sündis peaaegu silmapilkselt, ilma et ükski oleks saanud takistada, sest kõik olid seotud oma isiklikkude asjadega ja nende tähelepanu oli juhitud mujale. Karingi, kellesse asi otseteed puutus, nägi seda nagu unes või läbi paksu udu. Ainult siis, kui lõi mehe näol särama punane veri, tilkudes lõuaotsast põrandale, tuli ta nagu täielikule meelemärkusele. Siis'ep ta sedagi õieti taipas, et haavatu pole keegi muu kui advokaat Paralepp, kes kogu õhtu teda üksisilmi süngelt vahtinud, nii et Karinil hakkas sagedasti piinlik, mispärast ta ehk rohkem jõigi, kui ta seda muidu oleks teinud. Karini eeskujul hakkas ka Paralepp jooma, tõstes klaasi ikka

temaga ühel ajal, nagu tahaks ta temaga kokku juua. Aga Karin ei tahtnud temaga kokku juua, sest tema oli täna selleks liiga tõsine. Karin kartis tõsiseid inimesi, temal endalgi oli tõsidust liiga palju tagavaraks. Sellepärast seltsis ta pigemini Röneega või mõne veel võõramaga, et poleks midagi mälestada ega millelegi mõelda. Et ta aga Röneega suudles, siis ka see polnud tõsiselt mõeldud, vaid sündis ainult sellepärast, et ta oli natuke rohkem joonud kui temale kasulik.

Nähes verd Paralepa suus ja lõual, Karin tormas tema juurde.

„Mina olen selles süüdi!" hüüdis ta kõigi kuuldes.

„Teie ei ole seda väärt," vastas Paralepp, endal suu verd täis.

„Ja muidugi, ma pole seda väärt, mu mees ütleb sedasama," nõustus Karin alistunult.

Aga Paralepp kuulis vaevalt neid sõnu, sest temal võeti juba käe alt kinni ja ta talutati lokaalist välja. Karin nägi veel läbi ukse, kuidas talle palitu selga tõmmati ning siis trepist alla viidi, et lähemasse haiglasse sõidutada.

„Öelge neile seal, et arve tuleb minule saata!" hüüdis Köögertal minejaile järele ja lisas ümber pöördudes: „Mööbel, riistad, valu ja veri, ükskõik mis — ainult juubeliarve, muud mitte midagi. Nagu lobi ja lakegi. Maksan kinni ja sellega olgu lori lõpetatud."

Nõnda mindi siis päevakorras edasi, nagu poleks midagi erilist juhtunud. Sest kõik, kes üldse midagi arvasid, olid üksmeelselt veendunud, et katki pole midagi, sest kõigil alles pead otsas. Oli ainult kaks, äärmisel juhul kolm inimest, kellesse see sündmus enamvähem mõjus. Üks neist oli Rönee, kes astus Karini juurde ja ütles vabandavalt:

„Seda ma tõepoolest ei tahtnud! Ma ei tea isegi, kuidas see nõnda tuli. Märkasin alles siis, kui oli juba tehtud."

Aga Karin oli väga leplikus meeleolus, sest ta vastas noormehele:

„See oli hea, et te seda siiski märkasite, kui olite juba teinud, muidu oleksite võinud talle veelgi mõne asjaga valada. Ja mõelge ometi, mis siis oleks olnud, kui see oleks sattunud silma või kuhugi mujale niisugusesse kohta."

„See on lihtsalt hirmus, kui seda mõelda," oli Rönee nõus.

„Aga Paralepp hakkas mulle meeldima, kui ma nägin, et tal suu verd täis," ütles Karin. „Ta seisis nagu kangelane ja kõik olid kobaras tema ümber koos, kõik, ainult teie jäite eemale. Ja teie meeldisite mulle ka, kui te nõnda seal seisite. Te olete hirmus äge. Ei tohi nõnda äge olla."

„Seda olin teie pärast, ainult teie pärast," kinnitas Rönee. „Kas te lubate ennast täna koju saata?"

Aga enne kui Karin jõudis vastata, astus nende juurde proua Köögertal, võttis noormehel käe alt kinni ja viis ta oma mehe juurde.

„Istuge siia lauda," ütles Köögertal. „Me tulime otsusele, et teie peale ei hakka põrmugi minu juubeli joogid, sest kuidas te muidu tabasite nii osavasti Paralepa nägu. Sellepärast tulge, teeme õige mõne mõistliku tropi."

Ei aidanud midagi, et noormees ajas vastu, ta pidi ikkagi lauda istuma ja Köögertali endaga ning mõne teise kibeda vennaga tasavägisi kaasa jooma, sest selline oli karistus, mis talle tema teo eest peale pandud. Karistuse määramisel mängis suurt osa proua Köögertal, kes oli valmis ennem nägema oma lemmikut purujoobnuna kuski pikali, kui et ta kaoks peolt mõne daamiga, kas või Kariniga, mida „mammi" kartis eriliselt. Ja et karistust ühendada kättemaksuga, siis proua Köögertal oskas asja nõnda seada, et joojate lauda toodi ka Karin, kus ta oma silmaga pidi nägema, kuidas Rönee langeb laua alla, nagu oli kavatsetud. Aga just oma naiseliku tasumishimuga „mammi" sattus niiöelda eksiteele. Poleks Karinit siia lauda toodud, siis oleks vististi kõik soovikohaselt sündinud, aga nüüd omandas asi äkki teise pöörde.

Karin asus lauda nimelt Köögertali kõrvale, kes ütles talle varsti saladuslikult:

„Tubli, proua Paas. Teie olete esimene naine, kes pole mind petnud."

Karin ei taibanud kohe, milles asi, aga siis meenus talle tema lubadus meelitada Rönee „mammi" juurest ja ta vastas:

„Eks ole, härra Köögertal. Mina olen väga truu. Ainult mehed ei usalda mind, sellepärast on mu elu väga raske."

„Mina usaldan teid täielikult," kinnitas Köögertal.

„Aga mis ma siis temaga teen, kui te ta täis panete," ütles Karin, rõhutades sõna tema. „Mina ei saa teda ometi siis kuhugi viia."

Köögertal taipas kogu seisukorra ja varsti katkestas ta sunnijoomise, viies Rönee klaveri juurde, et ta seal midagi laulaks. Aga noormees oli sootuks häälest ära ja sellepärast hakkas Köögertal ise klaverit mängima. Tema eeskujul kiskusid mõned külalised mängijatel pillid käest ja hakkasid neid puhuma või poognaga saagima. Kogu ruum täitus hirmsa kõrvupureva kakofooniaga, mille sekka hüürgasid joobnud inimeste hääled. Äkki oli satutud nagu suurde, heledasti valgustatud kiskjate puuri, kus jagatakse parajasti verist liha. Uued maestrod aina lisasid mängule hoogu ja tegid ise liigutusi, mis muutsid pilliomanikkude näod tõsiseks ja pahaaimavaks. Mõned mängijad, kel pillid alles peos, pugesid tasahilju lokaalist välja kõrvalruumi. See oli just sel silmapilgul, kus Köögertal töötas klaveri ees juba rusikaga. Varsti oli tal ka sellest vähe ja ta mõtles jalgadega mängima hakata. Nüüd kargas lokaali peremees ja paar kelnerit ligi takistama. See ajas Köögertali hoopis marru. Kõigile ootamatult viskas ta klaverikaane nagu kiige üle võlli ja see kukkus hirmsa paugatusega põrandale puruks.

„Hävitan maa pealt selle logu!" karjus ta ise. „Teen ta pihuks ja põrmuks!"

„Klaver maksab paarsada tuhat," ütles peremees ja vahtis abiotsivalt ringi.

„Maksku või paar miljonit," vastas Köögertal. „Täna teen talle lõpu ja homme tasun arve. Eest ära, muidu kärvate ühes oma muusikamööbliga!"

Ta sööstis nagu vihane härg klaveri hallale, tahtes seda kõrgendikult uperkuuti alla visata, aga kümned käed hoidsid vastu. Nüüd hakkas ta kirudes otsima mõnda löögiriista. Sel silmapilgul astus naine tema juurde ja ütles heasüdamlikult:

„Lõhu aga lõhu, Karlikene, ära aga endale haiget tee. Klaverist pole lugu, homme ostame uue, aga mul on hirm sinu enda pärast."

Seda häält ja neid sõnu kuuldes Köögertal jäi seisatama ja vahtis läbi juuksesalkude, mis korratult silmadele langenud, jõllitades naisele otsa. Äkki äigas ta käega juuksed otsaesiselt ja tema silmad omandasid jällegi nagu inimliku helgi, nägu hariliku joobnud ilme ning ta ütles kähiseval häälel:

„Ei lõhu, kui sina käsid. Ei tule uneski mõttesse lõhkuda! Sinul on minuga ikka kurjad mõtted." Ja ta pöördus saali poole ning kähises, nagu pigistaks keegi teda kõrist: „Mu kurk kuivab! Ma suren janusse!"

Mitmelt poolt korraga ulatati talle suured pooleldi täidetud klaasnõud, millest paljud juba joonud ja millest võttis temagi hea sõõmu. Siis läks ta klaverikõrgendikult alla ja istus oma endisele paigale. Aga ta süda nähtavasti kipitas sees, et klaver jäi tervena seisma endisele paigale, sest kui ta veel mõne hea sõõmu oli võtnud, lõi ta äkki rusikaga kõigest jõust vastu lauda, nii et jook laias klaasnõus kargas lauasistujaile näkku ja riietele, ning karjus peaaegu hullustuses, kuna silmadesse ilmus hiljutine ebainimlik läige:

„Löön puruks! Peksan puruks! Kõik teen tuhaks ja maksan kinni. Ei jäta kivi kivi peale, nagu Jeruusalemmas! Ka Toompea teen maatasa, lükkan vupsti! merre, sest ma olen prankrottmeister. Annan kord jalaga ja ongi teine vana patarei juures. Ainult vene

kiriku kuplid jäävad veest välja. Kullatud kuplid! Mis?! Teie ei usu? Te arvate, et Köögertal ja komp. seda ei või? Te olete lapsed! Te olete põrund pead! Kas kuulete! Teil on oina oimud! Teil on tallekese tarkus, keda viiakse tappa. Teie ütlete, Köögertal ja komp. ei saa Toompead vana patarei taha. Köögertal ja komp. võttis Nikolailgi pea otsast. Mina olin see, kes saatis saksa Villemi Püha Helena saarele. Te ütlete Hollandisse? Aga kus seegi on, kui mitte püha Helena juures. Sealsamas mere ääres. Ärge tulge oma vähemlaste ja enamlastega, need on memmed. Nemad valmistavad ette, siis läheb Köögertal ja komp. ning hakkab tööle, et oleks inimestel raha ja vabadust. Ei tohi olla enamlast ega vähemlast, ei tohi olla põllumeest ega töölist, peab olema üks eesti rahvas, muidu lükkame Toompea Naissaare alla. Peab olema ainult Köögertal ja komp., peab olema ainult pankrottmeister või käigu kõik kuradile! Ainult Köögertal ja komp. toob rahvale raha ja vabaduse. Mina olengi see keiser, usk ja isamaa, mina ja mu semlakid. Sellepärast peksangi kõik puruks. . ."

XXXI.

Karin lahkus Köögertali juubelilt ühes Itamitega. Nad tegid seda tasa ja targu, sest muidu oleks võidud neid takistada. Röneest oli Karin ilusasti vabanenud, sest see oli kuski kõrvalruumis otseti maas ja „mammi" talitas hoolitsedes tema ümber. Oli ka teisi — mehi kui ka naisi —, kes vajasid tuttavate või teenijaskonna abi. Aga juubelil ei võinudki see teisiti olla, nii et kõik oli kõige paremas korras.

Väljas oli jahe kevadehommik algava koiduga. Merel puhus mingisugune laevatoru jämedalt ja pehmelt, nagu ohkaks keegi suur ja vägev sügavast südamepõhjast. Millegi pärast nööris see Karinil hinge rinnas kinni: tema ei võinud kunagi rahuliku südamega kuulata ei vedurivilet ega ammugi mitte laevatoru, nagu ta ei võinud ka näha väljasõitvat rongi ega lahkuvat laeva, ilma et ta poleks tundnud südames pitsitust ja kurgus valu, nagu kipuks tal nutt peale. Eriti oli see kevaditi ja sügiseti nõnda, kui tulid või läksid linnud, kui pakatasid pungad või langesid kollased lehed.

Karin peaaegu kahetses praegu, et ta polnud üksi, sest siis oleks ta vististi laevatoru kuulatades seisatanud ja nutma hakanud ning nuttes pärast kodu poolegi läinud, tundes oma palavaid pisaraid püha pesemisena, mis puhastab tema hinge ja keha kõigest saastast. Sest väljas karges ilmas tundis ta end äkki rüvetatuna, nii et tal oli piinlik ja pisut nagu vastikki oma nahas olla. Ilma vähemagi tarbeta tegi ta oma

mantlihõlmad lahti, sest ta tahtis, et puhas ja karske hommikuõhk pääseks tubakasuitsu ja viinaauruga läbiimbunud rõivaile ning kehale lähemale.

„Karin, kallis, sa külmetad enda ära, pane hõlmad kinni," ütles Kitty. Aga Karin ei võtnud seda kuuldavakski ja lehvitas endiselt oma mantlit hommikuses tuules.

„Kui jumal tahab kedagi nuhelda, siis rabab ta tema mõistust," lausus härra Itam nagu endamisi.

„Ära saa ometi häbematuks, sa pole ju nii purjus," manitses Kitty meest. Aga see küsis arusaamatuses:

„Kuis nii? Arvad sa tõesti, et Köögertalil on täis aru peas?"

„Ah sa räägid Köögertalist," naeris Kitty. „Mina arvasin Karinit, sest tema ei pane oma mantlihõlmu kinni, aga õhk on jahe."

Nüüd Itam pöördus Karini poole ja lausus: „Lubage, proua," mässis tema mantlisse ning pani nööbid kinni. Karin laskis seda vastupuiklemata sündida, kuna Kitty seisis natukese maa peal ja vaatas toimingut pealt. Karinil hakkas nii hea ja kodune tundmus, kui kellegi käed tulid ja talitasid tema kallal. Talle oleks veel rohkem meeldinud, kui need käed oleksid ta võtnud ja kuhugi viinud, kuhugi asetanud, nii et temal endal poleks olnud vaja ei mõelda ega oma jõudu pingutada. Ja nagu mõistaks Itam tema tundmusi, ütles ta lõpuks:

„Teid ei peaks üksi kodust välja lastama, proua."

Need sõnad mõjusid praegu Karinisse veel enam kui esiteks jäme ja mahe laevatoru ja ta suutis vaevalt nuttu tagasi hoida, peites näo mantlikraesse. Aga teised ei pannud seda tähele, sest nemad pöördusid oma endise kõneaine juurde tagasi.

„Huvitav, kui kaua see nõnda tal kestab," lausus Kitty.

„Kui kaua meil kõigil nõnda kestab," ütles Itam.

„Aga oma naist armastab ta," arvas Kitty imeõrnalt.

„Kuis nii?" küsis Itam üllatunult. „Majade pärast või? Enne võeti ju kõvad vekslid või tehti obligatsioonid, kui majad kirjutati naise nimele."

„Nii et sel pole võimalust temast lahti saada ega mõtet end lahutada lasta," järeldas Kitty.

„Vähe küll," vastas Itam.

„Siis on see lihtsalt kelmus," arvas naine.

„Ei," vaidles Itam vastu, „ainult äri ja ettevaatus. Iga mees peaks nõnda talitama, muidu on ta sees."

Sellega lõppes see varahommikune kõnelus ja nüüd astusid kõik kolm vaikides mööda tühje tänavaid, kõigil pisut sumisevad pead otsas. Itam kõndis kahe naise vahel, hoides paremaga Kittyl ja pahemaga Karinil käe alt kinni, seades samme nii lühikesiks, et nad kõlaksid kokku naiste omiga.

Itamid tahtsid maksku mis maksab Karinit koju saata, aga see polnud sellega milgi tingimusel nõus, sest siis nad oleksid pidanud tegema suure ringi. Samuti ei nõustunud ta autovõtmisega, vaid tahtis tingimata minna jala. Nõnda nad siis lahkusid tänavanurgal, kust Karinil kõige lühem tee koju.

Üksi jäänud, Karin tõmbas kergendatult hinge tagasi. Nüüd ta võis rahulikult anduda oma tundmustele ja mõtetele. Ka senini polnud ta õieti kuulanud, millest rääkisid teised, aga ometi segas teda nende kõnelus, paljas ligiolemine.

Karin oli juba ette otsustanud, et kui ta jääb üksi, siis ta tahab siinsamas tänaval hea peatäie nutta, kas või suure häälega karjuda, aga nüüd olid pisarad silmist ja kurgust kadunud ja neid polnud enam kuskilt võtta. Karin katsus ja katsus endale kurba meelt saada, aga ta muutus aina ükskõiksemaks, nii et ta lõpuks endamisi lausus:

„Hea küll! Kui nii, siis nii. Mis teha, kui inimese kurbus on nii üürike."

Aga kui ta oma majaukse ette jõudis ning võtme lukuauku pistis, tuli tal äkki meelde, et see võti kriiksus just sama häälega, kui ta avas temaga selle ukse esimest korda. Samuti meenusid talle kõik tollekord-

sed teised seigad. Võti oli nimelt Indreku taskus ja tema, Karin, käskis ukse avada, aga Indrek ei teinud seda, vaid pakkus võtit temale, öeldes: „Sinu maja, sina ka avad esimeseks." Veel praegu on Karini südames selle tänuliku tundmuse kaja, mis täitis tol korral nende sõnade pärast kogu tema olendi ja läbematult langes ta siinsamas avatud ukse lävel Indrekule kaela ja oleks tahtnud, et see tema siinsamas oma suudlustega lämmastaks. Samal ajal läks neist paar inimest mööda, üks jäi isegi silmapilguks seisatama, et näha, kes on need, kes peavad tarvilikuks teineteist sülelda avatud uksel päise päeva ajal. Aga Karin ei pannud neid tähele, sest tema ei kuulunud sel hetkel siia ilma; alles pärast kuulis ta seda Indrekult ja siis ta naeris südamest kõige üle.

„Nad pidasid meid muidugi hulludeks," ütles ta.

„Ei, vaid armunuiks," vastas Indrek.

„Aga meie oleme juba mitu kuud abielus," rääkis Karin.

Nõnda oli siis, kui ta pistis esimest korda selle kriiksuva võtme lukuauku ja avas ukse. Täna olid võti ja lukk endised, kriiksusidki endiselt, ainult nemad Indrekuga... Sinnamaale oli Karin oma mõtetega jõudnud, kui ta tahtis astuda üle läve. Aga äkki peatus tema mõte, peatus ka jalg ja ta toetus õlaga vastu ust ning jäi lävele seisma, selg väljapoole, nagu ootaks ta ka täna kellegi lämmastavat suudlust. Aga selle asemel kargasid tal silmad valusaid pisaraid täis ning ta nuttis tüki aega oma maja uksel, ilma et ükski oleks mööda läinud või teda vaadelnud.

Kui Indrek praegu oleks teadnud ja tahtnud tulla vaatama, kuidas tema naine seisab ukselävel ja nutab, kui ta oleks tulnud mööda treppi alla ja sõnalausumatagi viinud nutja tuppa, siis oleks võib-olla kõik olnud hea. Praegu Karin poleks ehk suudlusi nõudnudki, nagu esimesel korral, ta oleks leppinud palju vähemaga. Aga Indrekul polnud vähematki aimu, mis sündis all lävel, ja kuigi tal oleks olnud, siis võibolla ta süda poleks nõrkunud, sest ta oleks oma naise

pisarad pannud ehk mõne muu põhjuse arvele, mitte aga sellele, et tal tuli meelde esmakordne majavõtme kriiksumine. Oleks sündinud see, mis kordub nii sagedasti: mees poleks mõistnud naist või oleks mõistnud teda vööriti ja nõnda oleks ikkagi jäänud kõik tulemata, mis oleks pidanud tulema, et ei saabuks midagi halvemat.

Nõnda siis seisis Karin kogu oma nutu aja ihuüksinda ukselävel ja kui tundis, et nüüd juba aitab, avas ta oma käekoti, võttis sealt lõhnava rätiku ja kuivatas pisarad. Aga tema süda oli läinud äkki kõvaks ja kuivaks, nagu oleks temast mahl välja pigistatud pisarate näol, ja ta läks tasa-tasa mööda treppi üles ning avas toaukse sellise ettevaatusega, nagu katsuks ta minna võõrasse korterisse vargile: ta ei tahtnud enam, et Indrek teda kuuleks, sest ta ei tahtnud talle näidata oma nutetud silmi.

„Ta ei ole seda väärt," lausus ta endamisi ja samal silmapilgul nägi mehe suud, mis helepunast verd täis. Aga praegu oli see Karinile peaaegu ükskõik. Tal tuli ainult meelde, et ka mujal nägi ta millalgi verd. Jah, tuhatoosis, paberossiotstel. Need olid tema, aga veri mitte. Veri oli ka siis mehe oma, nii et mehed veristuvad sagedamini ja kergemini kui naised.

Need mõtted panid ta silmapilguks peatuma. Tal tuli tuju Indreku tuppa minna, aga see oli ainult silmapilguks, siis oli ta süda jällegi kõva ja kuiv. Sest kui Indrekut ei huvita, kust ja kuidas tema tuleb hommikul kella nelja-viie ajal, miks siis tema peaks esimese sammu astuma. Ennem võiks Indrek tema kas või läbi kloppida, kui et ta nõnda ükskõikselt pealt vaatab tema pöörast elu ja toiminguid. Aga muidugi, Indrekul peavad olema omad asjad, omad saladused, miks ta muidu põgenes Karini toastki. Sest Karin ei ajanud ju teda, jumala eest ei ajanud, ta ainult nokkis Indrekut, ise oodates tema lähenemist. Ja see! See kahmis oma riided ning läks, läks tänapäevani. Nüüd teeb Tiina talle õhtuti aseme. Tiina! See on nende abielu kirstunael, seda usub Karin, aga ta ei

aja teda majast välja, nagu teevad seda sellistel juhtudel teised prouad, sest ta näitab, et ta ei karda oma ümmardaja võistlust. Las olla Tiina noorem, las olla tal see imelik kõnnak, mida näevad kõigi meeste silmad, ikkagi Karin ei karda. Ainult ühte tunneb ta, nimelt: kui see tõesti nõnda peaks olema ja minema, et Tiina astub tema asemele, siis hävitab ta tema kas või rotimürgiga ning ütleb peale seda Indrekule: „Säh, võta ta nüüd, nüüd on ta sulle paras." Just nõnda teeb ta, ainult esiteks ta pisut ootab ja vaatab.

Kogu see aeg, kus Karinil jooksid peas need mõtted, seisis ta esikus. See vältas tegelikult ehk ainult üürikese silmapilgu, aga ometi otsustati selle ajaga võib-olla kolme inimese elusaatus. Samal ajal Indrek kuulatas oma toas, sest ta oli juba sedagi tähele pannud, kui Karin avas altukse. Ta ainult imestus ja murdis pead, miks ei sule ta ust uuesti ja miks ei tule ta mööda treppi ükskord ometi üles. Seda oodata venis igavikuks ja nõnda oli Indrekul ainukeseks järelduseks: Karin pole üksi, vaid teda saadab keegi, sellepärast viibib ta terve igaviku all uksel. Jah muidugi! Nad on ehk kahekesi pimedas kojas, vististi on nad seal. Indrek tahaks heal meelel asemelt tõusta ja akna alla vaatama minna, kas ta ehk midagi ei näe. Aga õigel ajal meenuvad talle tema omad sõnad, mida ta nii sagedasti Karinile korranud, nimelt: „Ükski mees ei suuda oma naist valvata, kui naine ise ennast ei valva" või „Iga naine riivab oma tegudega kõigepealt iseenda au, alles teises järjekorras tulevad mees ja lapsed, kui nad üldse tulevad" ja nõnda saab ta endast võitu ja jääb vaiba alla lamama ning kärsitult ootama, et lõpeks igavik ja Karin tuleks mööda treppi üles. Aga veel enne kui see sünnib, Indrek jõuab vaiba all mõelda: „Tähendab, on õige, et koer läheb oma okse kallale ja pestud emis oma porilompi tagasi. Kes ütles nõnda? Õige! Isal oli viisiks Vargamäel nõnda öelda ja Indrek jahmatab, et ta kordab oma isa sõnu. Ja kelle kohta? Karini, oma naise, oma laste ema kohta."

Tal hakkab millegi pärast piinlik ja valus, valus sellepärast, et ta oleks nagu langenud tagasi Vargamäe radadele. Eks ole ta siis ise see oksendaja koer ja pestud emis, kes on püüdnud jumal teab kuhu ja kes ometi läheb sinnasamasse tagasi, kust ta tulnud? Ta on nagu eksija või metsloom, kes käib ringi, tulles ikka vanale paigale. Ainult murdjad talitavad teisiti, nemad ei pöördu tagasi, vaid jooksevad otse edasi. Aga ei, ka nemad jooksevad paratamatult ringi, sest maakera on ju ümmargune. Jajah, kõik on siin-ilmas ümmargune — maa, kuu, päike ja taevatähed, isegi taevas.

Sel silmapilgul Karin avas välisukse ja astus sisse, Indrek polnud põrmugi märganud, millal ta tuli trepist üles. Aga selle eest kuulatas ta nüüd iga tema liigutust, jalaastumist, riiete kahinat, hingust, seisatust, eriti viimast, sest siis pidi Karin mõtlema, aru pidama. Mida või kellest ta mõtles? Sellest, kes saatis ta koju ja kellega ta seisis terve igaviku all kojas? Mis nad seal tegid, millest nad rääkisid? Temast, Indrekust? Lollus! Naine ei räägi kunagi omast mehest, ammugi mitte teisele mehele, või kuigi, siis naeruks ja pilkeks. Just nõnda — naeruks ja pilkeks! Olgu, nüüd on see peaaegu ükskõik, mis ta temast räägib või mõtleb.

Karin läks esikust ära, vististi magamistuppa, ja Indrek pööras teise külje. Ta katsus uuesti uinuda, aga uni ei tulnud ja kuigi viimaks tuli, siis ühes igasuguste võimatute nägemustega, mis väsitasid rohkem kui valvamine. Talle ilmus kaks korda mingisugune inetu, suur ja must ning kondine käsi, mis ajas oma konksus sõrmed nagu kulliküüned laiali ja ähvardas temal, Indrekul, haarata randmest kinni. Korraks õnnestuski see tal, ja siis oli Indrekul tundmus, nagu kägistaks keegi teda kõrist.

Virgudes Indrek katsus mõista, millest või kust see nägemus, ja lõpuks meenus talle pilt, mida ta näinud punaseil päevil, siis kui ta ise katsus olla maksku mis maksab punane, nähes selles kõigi inimlikkude vooruste panti. Jah, siis oli ta pildil näinud kondist

ja lihaselist kätt, mis tõusis kohutavas jõus ja suuruses üle kõrgete vabrikuhoonete, isegi üle tossavate vabrikukorstnate vastu tontlikku taevast, tõmbudes seal ähvardavalt rusikasse, nagu tahaks ta kogu selle suitsva ja tahmase kivirägu rabada pihuks ja põrmuks. Kahtlemata oli tema nägemus sealt pärit. Aga miks ilmus ta temale just täna ja miks esimest korda alles nii kaua aja pärast? Ja miks polnud see käsi rusikas, nagu pildil nähtud, ja miks meenutasid need konksus sõrmed nüüd ennem mõne vana eide kui vabrikutöölise omi?

Indrek tõusis asemelt ja laskis köögis kraani all endale jääkülma vett pähe, et uhtuda kehast roidumus ja peast öiste uneluste jäljed. Tahes või tahtmata pidi ju edasi elama ja edasi töötama, tulgu ükskõik mis. Juba Karini esimese kõrvalhüppe ajal Indrek oli end harjutanud mõttega, et mees ei pea kunagi oma viimast eluõnne või elusaatust siduma naisega, sest naine ja armastus on kui mere lainetus või tuulehoog, mille kohta ükski, ka naine ise mitte, ei või öelda, kuhu ta pöördub järgmisel silmapilgul. On vaid tähtis, et sa ise oleksid armastanud, et sa armastaksid veel siiski, kui on ammugi kustunud vastuarmastus. Nõnda võid rahu ja rõõmuga minna oma teed, sest sinul on su varandus.

Hommikul Karin ennast ei näidanud ja kui Indrek tuli lõunaks koju, jooksid lapsed talle kisaga vastu, mamma olevat haige. Kui Indrek Tiinalt lähemat teada tahtis, ei võinud see midagi muud öelda, kui et proua on voodis ning et tal on palavik. Indrek pidi esiteks magamistuppa minema, aga siis mõtles ta ümber: ta läheb ainult siis, kui teda kutsutakse, kui Karin ise kutsub. Aga see ei teinud seda ja nõnda jäigi Indrekul minemata. Kui lapsed teda kutsusid, vastas ta neile, et mammat ei tohi segada, sest tema vajab rahu, aga ta nägi väikese Tiki silmist, et see teda ei uskunud, vaid et ta oletas ja aimas midagi hoopis muud.

„Kas sa siis ka mamma juurde ei tule, kui ta surema hakkab?" küsis ta.

„Ega ta ei hakka ju," vastas Indrek.

„Aga kui ikkagi hakkab?" ajas Tiki peale.

„Eks me siis näe, mis me siis teeme," seletas Indrek.

„Aga kui ära sureb, mis siis?" painas Tiki endiselt, nagu oleks surm mingisugune mängukann, mille võib pühadeks mõnekümne või mõnesaja sendi eest osta.

„Surm ei tule heast-paremast," vastas Indrek.

„Kust ta tuleb?" huvitus Tiki.

„Tema ei tule, tema on alati meie juures," seletas Indrek.

„Kus ta siis elab, kui ta ei tule?" päris Tiki. „Mina pole veel surma näinud."

„Mina ka ei ole," vastas Indrek. „Tema ei näita end elavatele, tema hoiab elavate eest kõrvale. Lapsi ta isegi kardab, kui nad on terved."

„Aga kui nad on haiged?" küsis Tiki.

„Kui nad on väga haiged, siis ta tuleb," ütles Indrek.

„Mina tahan väga haige olla, siis ma näen teda," ütles Tiki nüüd.

„Ei sa näe teda, armas laps," seletas Indrek, „ta ei tule enne, kui surub lastel silmad kinni."

„Aga Tiki teeb silmad jälle lahti, teeb salaja, nii et näeb, misuke ta on."

„Ei saa, lapsuke. Silmad, mis surm kinni surub, ei lähe enam kunagi lahti."

„Aga kuis siis saab surma näha?" küsis nüüd Miia, kes senini oli ainult kuulanud.

„Kasvage suureks, lapsukesed, küll siis õpite surma nägema."

Nõnda lõppes jutt haigusest, surmast ja tema nägemisest, lõppes sama tühiselt, nagu ta alanudki. Kogu see jutt oleks võinud tulematagi jääda, sest sellega poleks keegi midagi kaotanud, tõusis ju Karin juba järgmisel päeval voodist, nagu poleks ta kunagi

haige olnudki. Talle tuli isegi külaline ja see viibis selle ajani, kus Indrek ilmus töölt koju. Külaline ja Karin olid mõlemad heas tujus, sest esimene laulis peaaegu vahetpidamata, nagu oleks ta mõni lõoke taeva all või kuldnokk pesakastipulgal. Ainult vahetevahel leidis ta pisut aega nagu puhkuseks juttu vesta ja Karini küsimustele vastata. Sellest selgus, et Paralepp olevat kaotanud ühe esimese hamba ja saanud lõhkise pealmise huule, millele jääb eluaegne arm.

„Mehed võtavad asja kohe hirmus tõsiselt," tähendas Karin selle kohta.

„Ega see sellega jää," arvas Rönee.

„Mis siis veel tuleb?" küsis Karin.

„Minul tuleb nüüd valvel olla," seletas noormees.

„Te ajate mulle hirmu peale," ütles Karin ja tundis kogu kehas värinat, nagu tuleks tal palavik uuesti tagasi. Tõepoolest oli aga see mingisugune magus judin, mis tekkis teadmisest, et mehed seisavad vastamisi tema pärast. Kõige parema meelega oleks ta aga seda näinud, et Indrek oleks selle noormehe nii või teisiti uksest välja küütinud. Kuid Indrek mängis üliviisakat majaperemeest, küsis isegi, kas härra kunstnik ei sooviks lõunaks nende juurde jääda. See oli Karinile liig ja ta tõttas seletama:

„Ma juba palusin, aga härra Vagur ütleb, et temal pole kuidagi võimalik."

Nüüd kinnitas ka noormees, et temal pole kuidagi võimalik lõunaks jääda, vaid et tema astunud ainult silmapilguks sisse ja peab kohe minema. Nõnda jättiski ta siinsamas jumalaga ja lahkus. Karin läks teda altuksest välja laskma, sest see seisis alati lukus. Enne aga kui ta jõudis ukse avada, haaras noormees tema ümbert kinni ja tahtis teda suudelda. Ta tegi seda selja tagant, surudes tugevasti Karini pihta ja niudeid endale vastu keha ja ahmides teda nagu oma käte ja jalgadega ning väänates tema pead ja kaela hoolimatult tagaspidi. Karin viskles ja pöörles ussina, kuid noormehe jõud oli üle, ja viimases hä-

das Karin tarvitas viimast abinõu: kargas mehele kuhugi hammastega kinni, nii et see karjatas ja tema lahti laskis, omal hambajäljed lõual.

„Te olete hull!" kähises Karin oma juukseid korraldades. „Te mõelge ometi, mis minust saab, kui mees oleks praegu ülal ukse avanud."

„Te ajate ju hulluks," vastas Rönee ja lisas: „Ma suren armastuse kätte."

Aga nüüd Karin hakkas naerma ja ütles:

„Sest pole ühti, see on magus surm. Aga näidake oma lõuga. Nojah, hambajäljed on näha. Pisut verdki ühes kohas. See on tarkusehambast, sest see on pikem kui teised. Andke, ma imen välja, minu hambad olla mürgised, mu mees ütles."

Ja ta astus noormehe ligi, et oma kavatsust teostada, kuid see haaras ta uuesti kinni ja surus oma suu tema huulile. Aga see kestis ainult silmapilgu, siis Karin kiskus enese noormehe kätest lahti, avas ukse ja lükkas ta välja.

„Lõuale pange piiritust," ütles ta temale samal ajal tasakesi, „muidu saate verekihvtituse."

XXXII.

Kogu toiming all ukse juures oli Karini teada kestnud ainult mõned silmapilgud, sest nad mõlemad olid hirmsasti ähmi täis, aga Indrek, kes ootas ülal, leidis, et need silmapilgud olid ebaloomulikult pikad. Sellepärast ütles ta sisemisest värinast hoolimata üsna ükskõikselt ja süütult oma naisele, kui see tuli külalist saatmast tagasi:

„Altukse lukk on vististi rikki läinud, võti ei taha hästi keerata."

„Praegu keeras ta minu käes väga hästi," vastas Karin paha aimamata.

„Ah nii!" lausus Indrek endiselt. „Ma mõtlesin, et uksel on lukk rikkis. Tähendab, külaline oli pisut rikkis, muidu poleks sul nii palju aega läinud."

„Minu aeg ei maksa raha," vastas Karin, et üldse midagi vastata, sest ta nägi, et mees oli ta oma sõnadega lõksu meelitanud.

„Muidugi," oli Indrek nõus, „aeg ei maksa raha, aga ennemuiste oli ikka kojarahval ja teenijaskonnal viisiks hooviväraval seista ja sosistada, nüüd omandavad majaprouad selle armsa kombe."

„Käisid sa ukse taga kuulamas, et ma sosistasin?" küsis Karin nüüd ärritatult.

„Milleks seda?" küsis Indrek vastu. „Aga valjusti rääkida oleksite võinud siin ülalgi, sest aega teil ometi jätkus."

„Kust sina seda tead? Või käisid juba Tiina ja laste käest järele küsimas, kui kaua ta siin oli?" küsis Karin põlglikult.

„Ei, armuline proua," ütles Indrek, „ma lõin silmad ainult sinu ja tema paberossiotstele laual ja hingasin oma toa õhku, sellest aitas. Ega te siis ometi ühe tunni jooksul nii palju suitsetanud."

„See on minu asi, kui palju ma tunni või poole jooksul suitsetan või kus ma seda teen," vastas Karin väljakutsuvalt.

„Esiotsa mitte," vaidles Indrek vastu. „See siin on minu tuba ja tulevikus palun mitte enam oma külalisi siin vastu võtta, vastasel korral pean ma lukustama ukse. Siis veel: esialgu olen mina ikka veel teie härra abikaasa, armuline proua, ja sellisena kuuluvad minule teatud õigused, millest ma nii kergesti ei loobu. Kõigepealt: mulle ei meeldi, et minu naine ajab võõraste meestega all hooviväravas mingisuguseid salajasi asju. See kompromiteerib minu naist ja on häbiks minu lastele, et neil on niisuke ema."

Nüüd Karin ei suutnud ennast enam pidada, vaid pahvatas peaaegu pisarsilmil:

„Aga minule ei meeldi, et mu mees sokutab oma teenijaga minu selja taga, nagu oleks mina siin majas see viimane jätis!"

„Sa oled nõdrameelne!" hüüdis Indrek.

„Aga sina oled hullumeelne!" karjus Karin talle vastu. „Sa ajad asju sulidega ja lased enda metsas kas või ära tappa, ilma et minule lausuksid sõnagi. Kõik arvavad, et ka minu mees on mõni põrandaalune kaabakas, kellele iga vosmi võib karjuda: käed üles! Sa teed minust seltskonnas pidalitõbise, kelle eest kõik põgenevad, ilma et ma teaksin miks. Aga teised teavad, teised kõik teavad, mu oma teenijagi teab, ainult mina üksi olen see loll, kes midagi ei tea ja keda oma mees sellepärast sõimab nõdrameelseks. Ükski ei või minule oma saladusi öelda, aga mina neile võin. Minu mees teab minust kõik, aga mina ei tea temast midagi, kuulen ainult teiste käest. Mi-

nust teatakse rohkem kui olemas, aga mina ei tea teistest sedagi, mis tõesti on. Mis oleks minust ja lastest saanud, kui mõlemad politseinikud oleksid pihta lasknud? Siis oleksid sa praegu juba hauas! Sest üks sihtis Meleskit, teine sind, ainult õnn, et laskis mööda."

Indrek vajus toolile ja lausus löödult:

„Seda kuulen ma praegu esimest korda."

Aga Karin karjus talle nuttes vastu:

„Tähendab, sa valetad edasi! Sa vead mind ikka veel ninapidi! Sa oled mind kogu eluaeg petnud ja pole mind kunagi armastanud. Mu isa oli ju siis rikas, kui me abiellusime, sellest aitas sulle. Mina olin ainult kaubapealis, millega tuli armulikult leppida. Me vaesed naised, meid on ju ilmas palju rohkem kui mehi. Aga mina ei taha enam nõnda edasi elada, ennem kasvatan üksi oma lapsed suureks, sest ka neist saavad ju ainult naised. Et neid surm ka ei korista! Poisi võttis, aga tüdrukuid ei taha. Meie oleme see umbrohi, mida sõtkutakse..."

Indrek katsus mitmel korral vahele rääkida, aga see suurendas ainult Karini nuttu ja sõnadevoolu. Nõnda siis tuli alguses leppida ainult kuulamisega. Selle tõttu oli võimalik seisukorra üle järele mõelda.

Asi oli täbaramaks kujunenud kui Indrek kunagi osanud oodata või oletada: Karin teadis tema saladusest rohkem kui tema ise, ja see saigi kõige raskemaks komistuskiviks. Oli mõttetu avaldada kahtlust, et Karini teated on ehk ainult põhjendamatud kuuldused, tema jäi oma juurde. Tema pidas tõeks seda, mis oli kõige võimatum ja uskumatum, sest nõnda olid tal mehe vastu kõige kangemad trumbid, nõnda oli tal enda arvates kõige rohkem õigust. Ta oli valmis peaaegu sedagi uskuma, et Indrek oli see, kes vedas oma koolivenna kas teades või teadmatult politsei küüsi — vedas surma, mille tasuks teda ennastki nüüd varitseb surm. Tema elu tähendab on ammugi võõrastele panti pandud ja tema naine ning lapsed pärivad või saavad ainult selle, mis võõraste

armust üle jääb. Karin elab nii-öelda surmamõistetud mehega ühes majas. Sellepärast ongi arusaadav, miks Indrek elab nõnda, nagu ta elab: temal pole enam öö-ega päevarahu, temal pole enam muud mõtet kui aga ainult surm. See ongi see õige põhjus, miks ta põgenes Karini juurest magamistoast: tema ei taha olla oma naisega, vaid ta otsib üksindust, et olla oma surmaga. Muidugi ei ütle ta seda Karinile, ennem läheb ja räägib ta sellest Tiinaga, just Tiinaga, sest Tiina on alles neitsi ja mehed armastavad neitsidega rääkida surmast, sest surm tähendab armastust.

„Kui mina oleks veel usklik, nagu minu isa ja ema," rääkis Karin, ning nähes, et Indrek tahaks nagu vastu vaielda, kinnitas ta: „ja muidugi, minu isa ja ema on väga vagad ja usklikud inimesed, sest pole midagi, et nad peavad poodi ja lähevad viinamüügi pärast istuma, ikkagi on nad vagad ja usklikud. Mina olin enne ka, aga sina oma jõleda tarkusega arvad, et ainult matsid, kes sõnnikut veavad, võivad jumalat uskuda, teised ristiinimesed ei või. Sina tahad ka minu panna enne sõnnikut vedama ja alles siis uskuma. Aga mina hakkan muidu uuesti uskuma, hakkan kõigest südamest, käin iga pühapäev kirikus, lähen kaks korda aastas laualegi, lähen sinu kiuste kas või kolm korda ja kui tunnen, et ma juba küllalt kindlasti usun, siis lähen altari ette, lasen seal põlvili, langen üsna kummuli ja palun jumalat ning Jeesust Kristust, et ta teeks nõnda, et ma saaks uuesti neitsiks, nii et..."

„Jäta ükskord järele, muidu räägid enda veel täna hullumajja," ütles Indrek vahele.

„Räägingi," vastas Karin, „kasvata siis üksi oma lapsi, kui mina sulle ei kõlba. Aga jumalat palun selle asja pärast ikkagi, kui saan usklikuks ja hakkan kirikus ning laual käima. Kui sina ei mõista muud teha, kui salaja aina surma otsida, sest sa oled minust tüdind, siis pole minul muud paika kui hullumaja. Sina ise oled see, kes minu sinna ajab. Sa

teadsid väga hästi, mis asjamees see Melesk on, aga ikkagi määrad temaga kohtamise..."

„Usu ometi, kõik oli ainult juhus," rääkis Indrek.

„Ei usu, mitte sõnagi ei usu ma enam sellest, mis sa mulle räägid, sina oled kogu aeg mulle ainult valetanud ja mind petnud. Aga hea küll, ma olen õiglane, nagu sina alati nõuad. Ütleme, sa läksid juhuslikult. Aga kas sa ka juhuslikult istusid tema kõrvale puu peale ja juhuslikult jäid seal ootama, kuni karjuti „käed üles!?" Oled sina tõesti nii rumal, et sa teed niisukesi asju juhuslikult? Jätad sa tõesti elu ja surma küsimuse juhuse hooleks? Sest Meleskiga kõrvu istuda kas või paradiisiski pidi ju ometi tähendama mängu elu ja surma peale. Aga mis siis mina ja lapsed sulle olema, kui sa mõne Meleski pärast mängid elu ja surmaga — Meleski pärast, kes pole sulle muud kui ainult koolivend? Mis sa mulle ütleksid, kui mina mõtleks täie teadmisega ennast minna tapma mõne kooliõe pärast? Sa nimetaks mind kohe nõdrameelseks. Sa sõimaks mind lihtsalt idioodiks! Aga mis siis oled nüüd sina ise? Seep see on, et sina pole mingi idioot, vaid sina teed kõik täie teadmisega ja kavakindlalt. Sina talitad täiesti ettekavatsetult. Sina otsid surma ja sellepärast pole sa nõdrameelne ega idioot. Idioodid surevad loomulikult, jäävad auto või trammi alla, sina ei jää. Sina tahad mind sinna ajada, et minust lahti saada, sest ma olen sul teel tüliks. Ma olen kellegil nooremal teel tüliks, kes on alles neitsi, sellepärast tahadki mind hullumajja saata..."

„Miks ei hakka sa kirjanikuks," ütes Indrek vahele, „sul oleks oma eluülesanne ja see rahuldaks sind. Kui minul oleks selline luulelend, ma vahetaks ta ammugi rahaks ümber."

„Pilka aga, pilka, küll sa oma palga saad!" hüüdis Karin ähvardavalt.

„Usu, et mõtlen tõsiselt," kinnitas Indrek.

„Noh, kui mõtled tõsiselt siis teed seda ainult selleks, et minu mõtteid segi ajada, sest selles oled sa

meister. Kõik mehed on selles meistrid. Omal alles piimahabe suus, aga juba oskab naise mõtteid segi ajada. Aga mina pole enam nii rumal, sest mina pole enam mõni neitsi, nendega võid minna katsuda õnne, kui tahad mõtteid segada. Sinul on ainukene eesmärk — minust lahti saada, olgu nii või teisiti. Ja ära karda, küll sa juba saad. Köögertali juubelil voolas juba minu pärast veri ja küllap voolab veelgi. Sest ega see sellega jää, seda ütlevad kõik. Ära tee ühti nii imestunud silmi, see pole sinusugusele mehele mingi uudis, kes jätab oma naise ilma hooleks. Aga härra Itamgi ütles, et mind ei tohi ilma hooleks jätta, mind ei tohi üksinda kodust välja lasta. Aga mis teed sina? Sina jätad mu koduski üksinda. Aga kes hoolitseb mu eest siin? Siin pole kedagi, väljas on vähemalt võõradki mehed. Aga needki ei saa hoolitseda, sest neil on omad naised või nad lähevad enne kaklema ja jäävad enne purju, kui jõuavad hoolitseda. Oleks sa ise seal olnud, siis sa oleks näinud, et mina polnud milleski süüdi. Kõik jõid ju ühest riistast, sest klaasid olid kõik katki, ja mina jõin ka, muidu ma poleks üldse juua saand ja oleks pidand janu kannatama. Ja nõnda see tuligi. Aga ega ta siis meelega nõnda, nii et hammas suust ja pealmine huul lõhki, see lihtsalt juhtus, et tuhatoos ei läinud silma, vaid suhu, mis oli suur õnn. Sest kui silma, siis oleks olnud veel hullem. Ainult verd oli palju, terve suu täis, kui ta ütles, et ma pole seda väärt. Aga nad tegid ju saali liig ruttu valgeks, ma ei jõudnud ennast enne lahti kiskuda, sest ta hoidis nii kõvasti mind kinni. Mina ju ei tahtnud, vaid tema, sest me jõime kahekesi ühest riistast. Mehed on ju rumalad, noored on hirmus rumalad, nemad arvavad, et kui jood ühest riistast, siis pead ka suudlema. Aga see pole sugugi nõnda, mitte sugugi. Meil naistel on selles asjas sootuks teine arusaamine. Kui ainult mõelda, mis siis sünniks, kui kõik inimesed, kes joovad ühest riistast, hakkaksid suudlema. Mine korraks lauakiriku ja siis lase end poolest kogudusest suu-

delda. See vast oleks ilus! Ehk kui iga meesküla-line, keda lähed uksest välja saatma, tükib sedasama tegema. Ma tänan! Aga mehed on kõik niisukesed, niipea kui oma mees jätab su maha. Ja tead, mis ma tegin? Hakkasin viimases hädas hammastega lõua-otsa kinni. Aga, helde jumal, mis ma pidin siis tegema? Mul polnud ju mingit muud pääsu. Või pidin ma tõesti laskma end selle eest suudelda, et ta mulle laulis? Sa pead mind jumala eest palju halvemaks, kui ma olen. Ja kui ma olengi halb, siis ainult sellepärast, et sina mu selleks oled teinud. Mina olin üsna süütu tütarlaps, kui sina mu oma kätte said, ja kõik, mis minus on, on sinult. Ma olin pehme nagu vaha, sa võisid must teha, mis tahtsid. Ja sina oled mu sinnamaale viinud, et võõrad mehed tükivad mind mu omas majas suudlema, peaaegu oma mehe silma all. Sest paljuke see puudus, et sa oleksid äkki ukse avanud, kui mina teda välja saatsin, ja siis oleksid sa kõik näinud. Seda ma kartsin kõige rohkem, sest ma mõtlesin, et siis tuleb jällegi kaklus ning meeste veri hakkab minu pärast voolama. Arvad sa, et see on mul kerge kannatada . . ."

Indrek langes naise sõnamulinat kuulates toolil ikka enam ja enam kössi. Viimaks ütles ta temale üsna vaikselt ja nukralt:

„Ma peaaegu kahetsen, et mul on sinuga lapsed."

„Muidugi, sa kahetsed alati midagi, kui mina räägin sulle tõtt. Mehed ei armasta tõde, mis on naiste suus. Sina tahaksid, et mina salgaks samuti nagu sinagi. Aga mina lubasin sulle tõtt rääkida ja mina oma tõotust pean, seni kui olen sinu naine. See oleks vast ilus, kui ma ka kodus peaksin valetama, väljas pean seda muidugi tegema!"

„Just nii, inimesed peavad endid ausateks, kui nad tühjendavad oma solgiämbrid kodus," ütles Indrek.

„Sina ise tegid sellega algust," vastas Karin, „pealegi veel enne meie abielu, nii et sinu solk sai meie abielu aluseks."

„Sa oled tõbras, mitte inimene!" hüüdis Indrek ja kargas toolilt, nagu tahaks ta midagi otsustavat ette võtta.

„Kas näed nüüd, misuke sa oled," rääkis Karin. „Kui mina räägin oma pattudest, siis kuulad sa üsna rahulikult, kahetsed ainult pisut, et ma pole seitsme-, kaheksa-aastase abielu järele sama titake ja süütuke, nagu enne abiellumist, aga niipea kui ma julgen puutuda sinu patte, kui ma ainult viipan sinnapoole, siis kaotad sa kohe tasakaalu ja mina olen tõbras. Muidugi, see on ju sinu püha ja eksimatu veendumus, et mees on vaim ja naine loom. Olgu, aga miks on vaim püham kui loom, olgu tal neli või nelisada jalga? Miks on pea kõrgem kui jalad? Miks, kas sa ei ütleks mulle? Aga sul pole midagi öelda, sest peaaju ei olegi kõrgem. Nüüd ma tean seda, sest nüüd olen ma ka teiste meestega rääkinud, kel pole põhjust mind haneks püüda. Advokaat Paralepp ütles mulle kord, et on üsna ükskõik, misukese organiga inimene ilmast läbi lööb, kas pea või jalgadega. Ta mõtles nimelt minu jalgu ja veel midagi muud. Ja kunstnik Mägar ütles kord kohvikus kellelegi moraalipasunale, et jäetagu ometi need labased sõnakõlksud prostitutsioonist, sest ka tema töö olevat ainult prostitueerimine. Aga tema töötab ometi vaimuga, sest tema on ju mees? Või pole kunstis vaimu üldse vaja? Vasta, kas on kunstis vaimu vaja või võib iga tõbras saada kunstnikuks? Muidugi, nüüd sa ei vasta, sest sa näed, et ma pole enam tänapäine. Ma olen sind ja kõiki mehi lihtsalt läbi näinud. Teie kõik olete egoistid ja ülistate ainult seda, mis teile kasulik. Oma naisele soovitate vaimu ja voorusi, võõrastes naistes otsite jalgu ja pahesid. Minu pead pole veel ükski mees tikkunud suudlema, aga minu jalgade ja muude kenaduste ümber on nad kui mesilased. Nõnda olete teie mehed kõik. Kiidate oma vaimu, aga vahite naiste jalgu. Sellepärast ongi Kitty oma jämedate jalgadega nii hirmus õnnetu. Tead, ta pakkus mulle

oma lumipaleed, kui ma tema jalad peeneks usuks. Ta ütles, ma andku üheks nädalakski oma jalad temale tarvitada, siis ..."

„Milleks sa seda mulle räägid?" küsis Indrek.

„Otseteed selleks, et sulle tõendada, mehe pea pole sugugi tähtsam kui naise jalad ja sellepärast pole teil mingit põhjust suurustada ega peremeest mängida. Meie peame olema üheõiguslikud, sest naised teevad oma jalgadega mõnikord parema karjääri kui mehed oma peaga. Sellepärast ei karda ma sind enam ja ei lase ennast enam türanniseerida, vaid elan, nagu ma heaks arvan. Mul on austajaid ilma sinutagi, nii et mul pole enam sinu pead tarvis, vaid aitan end oma jalgadega, nagu sina ikka ütled. Sest see on sinu tarkus, et mehed elavad vaimu ja peaga, naised emakoja ja jalgadega. Aga mina olen sinu tarkusest tüdind, sest ilmas on targemaid inimesi kui sina. Ilmas on ministreid ja kunstnikke, aga sina õpetad ainult lapsi ja oled ninali raamatus."

„Sul on väga moodsad vaated," ütles Indrek. „Tänapäev on tõepoolest koera pakutamine tänaval suurem ühiskondlik ülesanne kui laste kasvatamine või õpetamine. Seda tõde tunneb iga seltskonnadaam."

„Sa oled ogar!" hüüdis Karin.

„Me ehk oleme mõlemad ogarad," arvas Indrek.

„Ütle parem, et kogu maailm on ogar, see käib sinu vaimuga veel enam kokku," ironiseeris Karin.

„Väga võimalik," oli Indrek nõus. „Sest mõtle ometi: enne unistati abielust, nüüd abielulahutusest; enne varandusest, nüüd varanduste lahutusest ja pankrotist. Sinulgi on äkki tekkinud metsikud vaated mehele ja naisele ning nende abielule, nii metsikud, et mina kardan, ühel ilusal päeval võin ma tõepoolest aru kaotada ja käte ning jalgadega elama hakata, sest muidu ei anna mõõtu välja. Ei ole enam viisakas päid kultiveerida, vaid aina kõhtu ning jalgu. Naised on emakojagi mängust välja jätnud, sest selles on pisut rohkem taipu kui kõhus ja jalgades. See

on otse naljakas. Kehale on treeningut vaja, vaimule mitte. Vaimu toitke ainult nämmiga, muidu noorsugu õpib ehk ise mugima. Nõdrameelsete hulk kasvab niikuinii kiiresti, mis veel siis, kui tahaks treenida vaimu..."

„Milleks see sõnamulin?" küsis Karin.

„Aga just selleks, et öelda: inimene ei peaks üldse enne katsuma mõelda, kui ta saab ministriks..."

„Naised ei saa ju ministriks," pistis Karin vahele.

„Siis neil pole üldse tarvis mõelda," vastas Indrek. „Õieti pole seda meestelgi vaja, sest ministri eest mõtleb partei ja riigivanemal pole aega mõelda, nii et peaks valima presidendi või kuninga, et oleks ükski inimene, kes mõtleks. Aga vististi on nõnda, et kuningas või president ütleb: milleks pean mina mõtlema, ma olen ju kuningas või president? Ja abielus on just sama lugu: enne harjutas meeski oma pead, aga nüüd harjutab ta ainult jalgu, et jõuda järele rahale või naisele, kes lippab tühja emakojaga."

„Vana meeste lora!" hüüdis Karin. „Naisel olgu punnis kõht ja pakkjalad, seda tahad sina!"

„Mina ei taha midagi," ütles Indrek.

„Siis jäta emakoda rahule! Jäta üldse naised rahule, sest sina oled nende vastu ülekohtune!"

„Ma tahaks ainult, et naine poleks nii õnnetu, nagu ta on, sest nõnda saab ka mees õnnetuks."

„Ometi kord ükski tõesõna!" hüüdis Karin ja lisas pilkavalt: „Mõtle ometi: mees, vaenekene, võib õnnetuks saada! Just nii! Sul on ainult mees südame peal, mitte naine. Et naine on sunnitud oma last tapma..."

„Sunnitud?" küsis Indrek imestunult.

„Muidugi sunnitud, kui isa jätab oma lapse maha," vastas Karin.

„Aga mis siis, kui ema isegi ei tea, kes lapse isa?" küsis Indrek.

„Kuis nii ei tea?" küsis Karin arusaamatuses vastu.

„Sellest võiksid sa ometi seletamata aru saada,"

ütles Indrek paljutähendavalt. Ja kui Karin oli pisut mõelnud, siis saigi ta aru, mis mees talle oli öelnud. Aga see ajas ta vihale ja ta hüüdis:

„Tähendab, sa hakkad mulle vanu asju ette heitma, mis sa ise andeks andnud!"

„Ma ei heida sulle midagi ette, arvan ainult, et see, kui isa oma lapse maha jätab, pole emale veel küllaldaseks põhjuseks, et teda solgiämbrisse pista või talle kolm korda südamesse torgata, nagu sa ise lehest lugesid, sest et kolme armastab jumal."

„Pea oma koledused endale," ütles Karin nüüd. „Mina pole esiotsa mõni köögi- või karjatüdruk, vaid, jumal tänatud, seltskonnadaam, kel pole iseendal vaja oma lapsi tappa."

„Muidugi, tapmises on süüdi ainult karjatüdrukud, mitte daamid..." tahtis Indrek öelda.

„Süüdi on ainult mehed!" hüüdis Karin. „Nemad ajavad tapma."

„Ma ju ütlesin sulle..."

„Sa pole mulle midagi öelnud, sa ainult süüdistad naisi!" rääkis Karin ägedalt vahele.

„Ma ei süüdista ega kaitse kedagi, ma ainult ütlen: elagu mehed ja naised kuis tahes, abiellugu nad kas või igaks ööks uuesti..."

„Muidugi, mehed abielluvad ainult ööks, päeval pole neil naist vaja," pistis Karin vahele.

„Hea siis küll: abiellugu nad või iga päev uuesti..." algas Indrek.

„Ja öösiks pugegu mees oma tuppa, naisest võimalikult kaugele, nagu oleks ta mõni kuningas või keiser," sähvas Karin jällegi.

„Sa oled aru kaotanud!" hüüdis Indrek.

„Ja sina oled loll!" hüüdis Karin vastu.

„Siis kuula seda lolli," rääkis Indrek ägedalt, „sest seni kui pidasid mind targaks, ei maksnud mind kuulata, ilmas pidi olema ju nii palju rumalaid, et tarkusega pole siin midagi teha."

„Hea siis küll, ma kuulan seda lolli," ütles Karin.

„Ja see loll ütleb," rääkis Indrek: „inimesed abiellugu või olgu vallalised, rikkugu abielu või olgu vooruslikud, muretsegu lapsi või tapku nad, mingu pankrotti või kogugu varandust, aga ärgu ometi mehed virisegu naiste ja naised meeste kurjuse üle, küllap nad juba teineteist väärivad; ärgu tehtagu oma pisitillukesest himukesest või kõdikesest inimsoo saatuse küsimust; ärgu arvatagu, et inimsoo tulevik ja õnn oleneb mõne daami või karjatüdruku jalgade mõõdust, tema küünte poleerist või kulmude kaarest..."

„Aga millest siis?" küsis Karin nöökavalt, muutes kõik nagu rumalaks naljaks.

„Sa oled tänapäine," ütles Indrek ärritatult.

„Sina ise oled tänapäine," vastas Karin. „Eks sa lase oma silmad ümber käia, küll sa siis näed, millest oleneb inimeste saatus ja õnn."

„Tööst, tööst ja veel kord tööst, see on kogu tarkus!" karjus Indrek, nagu kõneleks ta tuhandetele, mitte ainult oma naisele.

„Ei, va mehike," vastas Karin, „praegu on ilmas nõnda, et mida raskem töö, seda vähem leiba, muust rääkimata."

„Siis läheb see ilm hukka!" karjus Indrek endiselt.

„Mis ajast saadik sa oled kaardimooriks hakand?" küsis naine. „Või ükskõik, las see ilm läheb pealegi hukka. Aga milleks siis end tühja vaevata? Küünte poleerimine ja kulmude värvimine on ju kergem kui pesupesemine või kartulivõtmine. Ja meestele meeldivad poleeritud küüned ja värvitud kulmud rohkem kui puhas pesu või muredad kartulid."

„Sina ei saa millestki aru!" rääkis Indrek nüüd nagu alistudes. „Sina teed kõik pisikeseks ja näruseks, teed naisest värvitud ja mehest värvimata putuka ja arvad, nüüd on kõik probleemid lahendatud. Jumal sinuga ning sinu inimesega! Sündigu ta putukana ja elagu putukana, aga ärgu ta siis pirisegu, kui teda tabab ka putuka surm."

„Kui putukas, siis putukas," ütles Karin, „ainult kui mees ja naine oleksid ühesugused."

„Aga mis siis, kui ei ole?" küsis Indrek.

„Aga näe on jälle," kinnitas Karin. Naine suudab mõnikord rohkemgi kui mees: Kitty on oma mehe paar korda juba pankrotist päästnud. Ja kui see tahab tast ometi lahti saada, nagu räägitakse, siis ainult sellepärast, et tal pole praegu pankrotti karta."

„Otse vastuoksa: Itam kardab pankrotti ja sellepärast oleks tal nooremat kuldmardikat vaja, kes suudaks menukalt teatud korral kaasa töötada," ütles Indrek.

„Kas sa siis näed, misukesed teie mehed olete!" hüüdis Karin kõlbelises vihas.

„Sinu oma retsept," vastas Indrek: „võimalikult kergesti ja lõbusasti elus läbi lüüa. Küünte poleer ja kulmude värv, sellest aitab. Ning pisut noorust, seda muidugi ka. Aga nagu tead, naine on noor ainult kümmekond aastat, enne seda laps, pärast seda vana, siis ei aita ei poleer ega värv. Tööst ei pea lugu ei sina ega Kitty, aga noorus on üürike. Mis te siis nõuate? Olge üsna rahul."

„Kitty on minust vanem," ütles Karin nagu vastuvaidlevalt.

„Küllap jõuad varsti talle järele," lausus Indrek peaaegu nukralt.

Need sõnad mõjusid Karinisse rohkem kui kõik eelmised, olgugi et nende seas oli palju kangemaid ja vängemaid. Tal läks äkki värin südamest läbi, sest ta tundis, kui halastamatu oli Indrek. Tähendab ta ei armasta teda, Karinit, tõepoolest mitte enam. Tema heidab nagu Itamgi silma noorematele, see on nüüd üsna kindel, sest muidu ta ei räägiks nõnda. Ei, muidu ta säästaks teda. Ah jaa! kõik mehed on ühesugused.

XXXIII.

Juba oma abielu kuldsemail aastail Karin oli mõelnud vanadusele, kartes teda. Siis ta oli mehelt arutihti pärinud, kas see lubab teda veel armastada, kui temal, Karinil, ilmuvad esimesed kortsud. Indrek oli siis kas vaikinud või naernud. Aga kui naine ei andnud talle oma kartuse ja küsimustega rahu, ta oli lõpuks peaaegu pahastudes nimetanud naist rumalaks ning, kui see vastas sellele suure nutuga, siis seletuseks öelnud:

„Armastus teeb pimedaks. Kui armastame, siis me ei näe teineteise kortse, ja kui ei armasta, siis on ju ükskõik."

„Tähendab, sa mõtled juba nüüd mind varsti mitte enam armastada!" hüüdis Karin talle nuttes vastu.

„Ei, ma ei mõtle üldse sellest või kui mõtlen, siis ainult, et kui mees ja naine lähevad ühiste murede ja rõõmudega vanaks, siis on nende näo kortsud kui iludustäpid, mis teevad neid teineteisele aina armsamaks."

„Aga kui kortsud tulevad ka mujale?" küsis Karin ja häbenes ise sealsamas oma küsimust.

„Siis valva surmahirmus, et mina neid teisi kortse ei näe," vastas Indrek naerdes ja sellest naerust oli Karin siis aimanud, kui väga ta alles oma mehele meeldis kõigega, mis tal oli.

Aga ei võtnud kuigi palju aega, kus Karin märkas, et kortsudeküsimus ei vaeva teda niipalju iseoma kui

teiste meeste pärast. Oma mees võib su kortsudega harjuda ja need sulle andeks anda, aga kas ka võõrad mehed? Ja kui Karin ka edaspidi oma kortsude ja vanadusega Indrekut piinas, siis olid tal selleks hoopis teised põhjused, kui ta avalikult söandas tunnustada. Ta ei tahtnud seda isegi siis teha, kui Indrek talle lõpuks ütles:

„Naine, sa räägid minust, aga mõtled ise teisi mehi."

„Sa oled ilge loom!" hüüdis Karin Indrekule vastu, läks aga ise üleni punaseks.

„Mina mitte," tõrjus Indrek õrnuse viisakalt tagasi, „aga tõde küll, mida ma tabasin."

„Siis jäta oma tõed, abielus pole neid vaja," arvas Karin.

„Aga mis siis teha, kui sa ikka veel kardad oma kortse, ehk küll mina tõotan neid armastada?"

„Sa ainult tõotad," ütles Karin.

„Siis anna mõni oma korts siia ja ma näitan, kuis ma teda armastan," püüdis Indrek asja naljaks pöörda.

„Sinul on hea naerda, sest sina oled mees, aga oleksid sa naine..."

„Oleksin ma naine," oli Indrek siis öelnud, „siis õpiks ma tööd tegema, mida ma armastan, või ma kannaksin lapsi ilmale, kes mind armastavad, kui mul tulevad kortsud näkku ja mujale." Ja kui see Karinit ei rahuldanud, oli Indrek eelmisele lisanud: „Või ma muretseks enesele palju raha, sest inimesega on elus ikka nõnda, et noorelt armastatakse teda tema nooruse, vanalt tema raha pärast."

See oli kogu tarkus, mille Indrek oli kuulutanud tol korral oma naisele. Aga Karini meelest oli sellest hirmus vähe, temast ei jätkunud kogu pikaks ja raskeks eluks. Iseasi, kui ka teised oleksid elanud selle tarkuse järgi. Aga need talitasid kõik nõnda, et Karin pidi tahes või tahtmata veenduma, Indrek kas ei tunne elu või katsub oma naist ninapidi vedada, sest

see on talle kasulik. Tema tahaks oma naisest teha kas töö- või suguiooma, muud ei midagi. Seda kinnitasid Karinile kõik naised, aga ka paljud mehed, kes otsustasid erapooletult — Karin arvas, et erapooletult, ja tänas jumalat, et ilmas leidus veel erapooletuid mehi.

Nõnda Karin tuikus pisut nagu kahe ilma vahel: ta tahtis lapsi, kes teda armastaksid siis, kui tal tulevad juba kortsud, aga ta tahtis ka, et need kortsud üldse ei tuleks või et nad tuleksid võimalikult hilja, ning selleks ei tohtinud lapsi olla või neid pidi olema võimalikult vähe. Pealegi, olevaid lapsi ei tohtinud oma rinnaga toita ega öösiti neid valvata, sest see aina kiirendas kortsude tulekut ning hulka. Aga et neid raskeid kohuseid täitsid võõrad inimesed, siis kippusid lapsed rohkem armastama võõrast kui oma ema. Oma lastest said peaaegu võõrad lapsedki, nagu igal pool, kus emad valutasid oma südant mitte laste, vaid kortsude pärast.

Peenil daamidel olid võsud tömpide ja elututе nägudega, nagu oleks neid sigitanud ja sünnitanud kivilõhkujad või kraavikaevajad, kes pole kunagi midagi kuulnud ei Euroopast ega kultuurist: laste näod arenesid nende hoidjate ja kasvatajate harimatuse, ükskõiksuse ja tülpimuse kohaselt. Karin oli seda märganud oma kodus ja ka mujal ja oli siis ärganud nagu unest suure valuga südames. Ta oli siis tõtanud Indreku juurde ja oli temale rääkinud oma just praegu avastatud Ameerikast, aga Indrek oli üsna rahulikult öelnud:

„See Ameerika on juba ammugi leitud. Meid kasvatasid vanemad, kel polnud haridust, küll aga armastust, aga meie lapsi kasvatavad võhivõõrad, kel pole nende tarvis ei haridust ega armastust. Seda nimetatakse tänapäev kultuuriks."

Nõnda ütles Indrek tol korral, ja Karinil tuli milegipärast hirm peale oma laste pärast. Aga see kadus tal peagi, sest ta nägi, et selle asja pärast ei tund-

nud peale tema keegi hirmu. Eriti rahulikuks ja peaaegu ükskõikseks muutus Karini meel pärast poja surma. Tütarde kasvatusel oli tema arvates vähe tähtsust, sest nende kasvatuse eest pidid ükskord hoolitsema mehed — abielus nimelt. Tütar ei vaja niipalju kasvatust kui kaasavara.

Selles küsimuses Karin oli oma mehega nagu tuli ja vesi, sest see arvas otse vastupidi, nimelt: mees kasvatub veel abieluski, naist võib kasvatada ainult enne seda, ehk olgu siis, et emad hakkavad oma tütreid mehele panema viie-, kuueteistkümneselt. Mees olevat kasvatatav vähemalt kolmekümneni, naine vaevalt kahekümneni. Kui Karin seda ei uskunud, küsis Indrek temalt:

„Kas sa ei katsuks mulle seletada, miks kõik muulased-naised, elades siin, kasvatavad oma eesti mehed muulasiks, kuna ükski eesti mees pole oma muulast-naist kasvatanud eestlaseks? Kõrgem kultuur? Mis ajast saadik on tiblade kultuur kõrgem kui meie oma? Ainuke usutav seletus: naisel pole iseloomu, vaid ainult loomus. Iseloomu saab kasvatada, loomust mitte. Ja see on kahekümnendaks eluaastaks küps nagu telliskivi, mis ahjust välja võetakse. Seda ei muuda miski. Niisuke telliskivi lase või kümnel mehel kümme korda sada aastat olla, ikka tuleb ta muutmatult abielu praeahjust välja. Mina arvan, tema ei muutu põrgutuleski."

Karinile tegid need sõnad tol korral hirmsasti nalja ja ta naeris kõigest südamest. Aga praegu, kus ta sellele kõnelusele tagasi mõtles, jäi ta üsna tõsiseks, võib-olla sellepärast, et tal oli tõsine käik ees ja kained mõtted peas, mille pärast ta oma abielu minevikuski sorima hakkas. Nagu nii sagedasti varemalt, olid Indreku sõnad ka täna temasse peaaegu masendavalt mõjunud — tema enda tahtmise vastu. Ta oli otsustanud mitte enam lasta endale auku pähe rääkida, aga nüüd oli tal ometi auk peas, ja et seda täita või kinni toppida, läks ta Ida poole, kes sellise

usinuse ja püsivusega puuris ja paikas oma mehe kõrval inimeste hambaid. Kui töö üldse midagi aitab, siis peab ta siin aitama või Indrek räägib asjust, millest tal pole aimu.

Aga Karini käik lõppes kurvemalt, kui ta oli osanud kujutella, sest ta leidis Ida nii hirmsast meeleolust, et ta ei söandanud selle põhjustki küsida ega oma asjast juttu teha, vaid lobises niisama igasugu tühjast-tähjast. Aga Idal endal kipitses süda, sellepärast ütles ta lõpuks:

„Kas sa mäletad veel, et ma viimati soovitasin sul tööle hakata, sest et sa võid muidu hukka minna?"

„Mäletan," vastas Karin, „ja otse töö pärast ma täna sinu juurde tulingi."

„Ei tasu vaeva," lausus Ida lootusetult.

„Aga minu mees ütleb, et töö on siinilmas ainuke, mis vaeva tasub," vastas Karin.

„Võib-olla et mõnel tasub, minul mitte," seletas Ida. „Mina olen küll tööd teind, seda tõendavad mu jalasäärte laienenud veresoonedki, aga ometi jättis mees mu maha."

Viimased sõnad kõlasid otse karjatusena, kuid Karini südames tekitasid nad ainult rõõmu. Tähendab: Indrek kas ei tea, mis ta räägib, või ta valetab ja petab, sest töö ei too ju õnne. Töö on muuseas väike asjake, aga õnneks temast ei jätku, sest muidu Ida poleks karjatanud nõnda. Sellepärast pole ka Karinil mõtet hakata õnne ja rahuldust otsima tööst. Nii et nüüd, jumal tänatud, ei tule ei vaipa, väljaõmblusi, tikandusi, kudumisi ega muud selletaolist, sest Karin kuulis Ida valusat karjatust.

„Ja kas sa oskad arvata, kelle pärast?" jätkas Ida Karini mõtete vahele. „Mingisuguse tühipalja plika pärast, kes käis minu juures hambaid plombeerimas — nimelt minu, mitte tema juures. Sellest algas tutvus. Mees on teda ligi aasta minu salaja üles pidanud. Ja usu või ära usu, aga minul polnud sellest vähematki aimu. Viimasel ajal muutus ta küll pisut

närvilisemaks, aga sellest ei osanud ma midagi arvata, sest närviline oli ta ikka. Ja miks ta seda tegi? Arva! Ma olevat vormist väljas, haavavat tema ilutunnet. Mõistad? Temal olevat naisest teine ettekujutus ja ideaal ja temale ei olla kuigi tähtis, et naine hommikust õhtuni tööd rühmab, sest tema jõudvat isegi viisaka ülespidamise teenida. Kas meie abielu algusel ka jõudsid? küsisin mina, aga tema vastas üsna lihtsalt: milleks algust meelde tuletada, kui juba lõpp on käes. Ja nõnda siis ongi nüüd lõpp — mina istun üksi oma lapsekarjaga."

„Jumal tänatud, et sul on lapsedki," arvas Karin.

„Suurepärane!" hüüdis Ida. „Juba praegu heidab vanem tütar mulle ette, ma olevat isa kodunt välja söönud, mis siis tuleb veel pärast. Lapsed on tänini olnud mu ainuke tõsine rõõm, aga nüüd ma kahetsen kõigest hingest, et nad mul kaelas. Ja muidugi, ma ei häbene seda põrmugi ütlemast: nad on mul tülinaks kaelas ja ma kahetsen, et ma nad ilmale kandnud. Tead, mis ma muidu teeks? Selle tüdrukulipaka hävitaks ma jalamaid nagu lutika ja siis teeks ka iseendale otsa peale. See oleks kõik. Minu elul pole enam mingit mõtet, mitte mingit. Töö on mulle eilsest päevast saadik vastik, sest eile oligi see lõplik lõpp. Ma võiksin iga inimese tappa, kes tuleb oma hammastega minu juurde. Noored tüdrukud võiksin ma jalamaid mürgistada, sest nad käivad nii kui näljased ümber ja otsivad lapsi, kellelt isa üle lüüa, sest noorematel pole ju küllalt sissetulekut. Ma ei või näha nende iseteadvat astumist, et nad on noored, ega kuulda nende edvistavat häält. Nad jooksutagu oma noori poisiplõkatseid niipalju kui tahavad, aga jätku perekonnaisad rahule."

„Küll oleme meie naised ühed õnnetumad loomad!" ohkas Karin. „Meid kõiki ootab sama saatus."

„Sind ometi mitte," ütles Ida, „sest sina oled ju vormis, nagu sa ise ütled."

„Aga nooremad on veel enam vormis," vastas Ka-

rin. „Sinu poole teel tuli mul täna meelde, et mees mulle millalgi ütles: varja oma kortse minu eest surmahirmuga. Siis olin ma väga õnnelik ja sellepärast arvasin ma, et ta heidab nalja, aga alles täna mõistan, et ta mõtles seda tõsiselt. Tead, mehed ei naljata üldse meiega, ka naerdes mõtlevad nad ikka midagi tõsist, nõnda arvan ma. Ja sellepärast tean nüüd, et mehed ei armasta kortse, ning mida vanem mees, seda vähem armastab neid. Ennem ei mõistnud ma, miks mu mees mind enam näha ei taha — üleni, saad aru, aga täna mõistsin: ta kardab, et leiab kuskilt mõne kortsu, mida enne ei olnud. Varemalt ütles ta mulle sagedasti: naine, ilmuta end. Just nõnda ütles ta, nagu loeks ta piiblist, sest tema naljatas, et mina olla tema uus seadus, tähendab, armuõpetus. Ja ise muretses ta hästi heleda valguse eest . . ."

„Küll oled sina õnnelik inimene!" hüüdis Ida. „Kui mind mõni võõraski mees oleks nõnda näha tahtnud, siis võib-olla ei nuriseks ma praegu!"

Ida rääkis need sõnad sellise võltsimatu ja otsekohese avameelsusega, et Karin arvas äkki mõistvat kogu tema elu kurbloolust naisena ja sellepärast vastas ka tema avameelselt:

„Võõras mees ei taha kunagi nõnda näha."

Aga nüüd Ida jäi pärani silmil Karinile otsa vahtima ja see taipas, et teine oli teda õieti mõistnud. Sellest hakkas mõlemal millegipärast piinlik ja nad pöörasid silmad kõrvale.

„Me oleme vist mõlemad hirmus rumalad," ütles Ida viimaks, „mina oma palja tööga ja sina oma palja" — Ida mõtles pisut, millist sõna küll tarvitada, ja jätkas siis: „sina oma palja vormiga. Pole ime, kui lõpetame õnnetult."

„Mina pole veel lõpetanud," vastas Karin. „Küll ma juba enese ilusasti välja siplen. Sest pole ühti, et mees mängib pisut teenijaga minu selja taga ja veab mind ninapidi."

„Mängib teenijaga?" imestus Ida. „Miks ei kihuta

sa teda jalamaid minema? Meil, jumal tänatud, pole kultuur veel nii kõrge, et teenijat oleks raskem vahetada kui meest."

„Mehe pärast ma teda ei vahetagi," vastas Karin, „et sel oleks oma huvi kodus."

„On siis see teenija haritud?" küsis Ida.

„Ei," vastas Karin, „sest oleks ta haritud, siis oleksin ta ammugi minema ajanud."

„Ma ei saa millestki aru," ütles Ida nüüd. „Mis huvi võib harimata tüdruk teie mehele pakkuda?"

„Sa peaksid meie Tiinat kord nägema, siis oleks sul varsti kõik selge," rääkis Karin. „Käib kui kass, ise noor ja sihvakas, nahk teisel kehal nagu siid. Ja rinnad! Minul pole kunagi niisukest nahka ja rindu olnud."

„Kust sina seda nii hästi tead?" imestus Ida.

„Olen teda vannis vaadanud, sest temal on iseäralik kõnnak ning mind huvitas, kas ta ehk pole vigane. Aga ei, ta kõnnib muidu nõnda. Siis ma nägin ka kõike muud ja rääkisin sellest oma mehelegi, tähendab, pehmest nahast ja muust."

„Sul on tõepoolest arust puudu," ütles Ida peaaegu haletsevalt.

„Ei," vaidles Karin vastu, „ma tegin seda meelega."

„Siis oled sa hullumeelne!" hüüdis Ida.

„Kuis nii?!" hüüdis Karin vastu. „Ma rääkisin ju ainult selleks, et meest pisut kodu külge köita, muidu võib ta jumal teab kuhu minna. Sest niisuke harimata, nagu Tiina, pole kardetav, mõtlesin ma. Lihtsa tüdrukuga ei lähe asi tõsiseks, tema pärast ei hakka mees ometi mind ja lapsi maha jätma. Iseasi, kui Tiina oleks haritud, siis poleks ma kunagi tema nahast ja muust mehele rääkinud. Ja tead, mis veel: ma mõtlesin, et on hea, kui mehel on omad patud, pisitillukesedki, siis on naisel palju parem. Ainult naine peab neid patte teadma, siis on sest kasu. Aga kuis ma võin siis oma mehe patte teada, kui ta ei tee neid

oma kodus? Mõistad? Sellepärast ma siis rääkisin nõnda temale Tiinast. Mul oli seda tarvis, sest minul endal olid ju patud või kui veel ei olnud, siis himustasin ma pattu. Õieti oli mees ise selles süüdi. Sest alati, kui ma olin end temale ilmutanud, saad aru, patsutas ta mind ja ütles: ‚Soo, nüüd ma tean, et kellegi võõras silm pole sind veel näinud'. ‚Millest sa seda tead?' küsisin mina. ‚See on minu saladus,' vastas tema. Nõnda siis tuli mul viimaks himu proovida, kas mees tõesti tunneb, kui keegi teine mees mind näeb, mõistad. See himu oli lõpuks nagu luupainaja mul kallal. Nõnda siis sündiski kõik. Sellepärast ära arva, et mina oleks mõni teab kui suur süüdlane või et ma lihtsalt heast-paremast ja omast peast, ei, see oli nii-öelda mehe enda abiga, peaaegu mehe enda soovil, et katsuda, kas ta tunneb midagi või ei."

„Noh, ja kas tundis?" küsis Ida huvitatult.

„Ei," vastas Karin, „ainult sest ajast saadik ei taha ta enam kunagi, et ma end temale ilmutaksin. Aga see polnud tundmisest, vaid kortsude pärast, neid kartis ta. Ja tead, niipea kui mina nägin tema kartust, tuli mul hirm peale ja süda hakkas koledasti valutama, nõnda ma siis rääkisin temale kõik."

„Ja tema?" huvitus Ida ikka enam.

„Tema," kordas Karin nagu mõttes. „Ta ütles, tema peaks mu kui konna maha lööma ja jalgupidi aia taha viskama. Siis ma hakkasingi hirmsasti nutma ja ütlesin, et miks jalgupidi, ega ma siis surnult enam süüdi ole. Ega ju ole surnult süüdi, mis sa arvad?"

Aga Ida ei vastanud sellele küsimusele, nagu poleks ta seda väärt. Selle asemel ütles ta:

„Kui mina küll aru saaksin, milleks sa niisukesi asju teed. Sa olid ju ometi õnnelik?"

„Õnne pärast see kõik tuligi," seletas Karin. „Sest mis viga sel inimesel elada, kes ei tea, mis on õnn. Tema võib rahulikult päevast päeva edasi hingitseda, ilma et oleks ühtegi kiusatust. Ta võib nõnda surmani elada ja võib surres isegi mõelda, et niisuke ongi

inimese elu ja tema õnn. Sest kui kellegil on suur õnnetus, siis näeb ta õnne selleski, kui see hirmus õnnetus läheb viimaks mööda. Aga niipea kui inimene leiab õnne, nagu mina, siis ta mõtleb kohe: leidsin ma selle õnne, miks ei või ma siis leida suuremat, ja nõnda lähebki õnnelik inimene otsima suuremat õnne. Mõistad? Ning kui ta peaks leidma suurema, siis ta hakkab otsima kohe veel suuremat. Ta läheb ummisjalu iseoma õnnest üle ja otsib, sest ta usub kindlasti, et ta leiab midagi veel paremat. Ja kui kellegil on hirmus palju õnne, siis ta leiab viimaks nii suure õnne, et kaotab aru, ning siis tuleb see kõige suurem õnn, nagu minu mees ikka ütleb: kaelapidi ratta alla, vette, kuul pähe või nöör kaela. Sellest suuremat ei ole, ütleb minu mees, kui ma räägin talle hirmus suurest ja kõige suuremast õnnest."

„Mul hakkab sinu pärast hirm, Karin," ütles Ida üsna vaikselt.

„Mul endal ka vahel, aga siis läheb jälle üle ning mõnikord tahakski, et võiks pisut hirmu tunda, sest nii hea on teada, et oled suures, kole suures hirmus ja et ometi pääsed. Kas sa pole seda kunagi tundnud? Pärast seda on nii hea, et paremat ei ole. Ainult alguses, kui ma end oma mehele ilmutasin, oli veel parem. Ja siis ka, kui olin talle oma patud tunnistanud, siis oli ehk veel kõige parem. Ma tahtsin siis ja ka pärast nii kangesti oma mehelt küsida, et mis oleks, kui oleks veel parem, kui oleks palju parem, aga pole tänapäevani julgenud, ei julge ehk surmanigi. Sest tead, mis ma kartsin? Kartsin nimelt, et ta ütleb otse minu enda kohta: parem on ainult surm. See tähendab, ma peaks surema. Seda viimast sõna kardan ma oma mehe suust, sest kui inimesed hakkavad millegist nii väga rääkima, siis tuleb see neil varsti kätte. Ükskord meil oli juba surmast juttu, minu mehe ema surmast nimelt, ja siis ma nägin, mis sündis, sellepärast ma hoian juttu veel kord surma peale viimast."

„Tahad sa minu nõu kuulda?" küsis Ida nüüd, nagu kasvaks tal hirm Karini pärast aina suuremaks. „Mine otseteed oma mehe juurde ja jäta kõik muu. Mõistad! Kõik, kõik, kõik! Kui vaja, tunnista end süüdi ja palu andeks, hakka tal kas või jalge ümbert kinni ja palu."

„Ei, Ida," vastas Karin, „siin sa eksid. Naine ei tohi end mehe ees kunagi süüdi tunnistada, sest siis pole tal enam põrmugi elu. Ja ma ei või ometi heastparemast alla vanduda, sest siis on mehel kohe selge, et nüüd olen omadega täiesti läbi ja et mul pole enam kedagi selja taga. Aga, jumal tänatud mul on ju, milleks siis nii hädaliselt kohe alla vanduda. Pealegi on tema nüüd süüdi, mitte mina, sest tema murdis tõotuse ja vande."

Ja nüüd Karin seletas sõbrannale, kuidas Indrek on murdnud oma tõotuse ja vande, nii et tema peaks Karinilt, mitte Karin temalt põlvili maas andeks paluma. Lõpuks Karinit huvitas ainult üks küsimus, nimelt: kuidas siis on, kui mees hakkab minema, nagu läks Ida mees?

„Ei olnud midagi, mitte midagi," ütles Ida ja pööras silmad kõrvale, mis hakkasid otse sorinal vett jooksma. „Tema ütles, et ta läheb, ja mina seisin ning nutsin, sest mis ma siis ikka pidin tegema. Mina oma kehaga ei saand ometi tema ette maha langeda ja teda paluda, minu keha ei anna ju õieti kõverassegi. Mul tuli küll kord see mõte, aga ma sain kohe aru, et oleks hirmus naljakas ja naeruväärne, kui minusugune mürakas ja tööloom põlvitaks ja paluks. Paluja peab olema väike ja väetike, nii et temast hakkaks hale meel."

„Armas Ida, anna andeks, aga sina oled hirmsasti ajast ja arust läinud," ütles Karin. „Sina arvad, et mehel hakkab naisest hale meel. Eks oota! Iseasi, kui on armastus . . ."

„Aga mul on ju armastus!" hüüdis Ida vahele. „Alles nüüd ma tunnen õieti, kuis ma teda armastan.

Sest mõtle ometi, mul on sellestki pisut hea meel, et ma selle tüdrukuplika hambaid plombeerisin. Midagi on ikkagi minult nende juures, nende vahel, mõtlen ma, päris kahekesi ei saa nad kunagi olla. Ja kui ükskord mees tema hambaid ravib — seda peab ta tingimata, sest tüdrukul olid väga halvad hambad, nii et ta isegi ei või kuigi suur asi olla — sellepärast siis, kui mees tema hambaid parandab, pean mina talle tingimata meelde tulema, nii et ta mõtleb: Idal olid palju paremad hambad. Niisugused mõtted tulevad mul nüüd ja see on vististi armastusest."

„Tingimata armastusest," kinnitas Karin „aga mehel tuleb ju hale meel ainult siis, kui tema ise armastab, mitte kui naine. Naise armastus ei pane meest aevastamagi. Tead, mis minu mees ütleb, kui ma räägin oma armastusest? Ta ütleb: nojah, sa räägid mulle oma armastusest selleks, et mina peaks sinu armastuse pärast nahast välja pugema. Aga poe ise, kui sa armastad, mis sa minust tahad. Ja siis ütleb ta veel: kui Kristus armastas inimesi, kas ta siis tuli inimeste juurde kiitlema oma armastusest ja neilt nõudma, et need roniksid tema armastuse pärast ristile? Ei, ütleb tema, sest kust võtta niipalju riste, kui kõik inimesed tahaksid Kristuse armastuse pärast ristile minna. Palju lihtsam on, et ristile läheb üks Kristus, nii et tema armastab ja tema läheb ka ristile. Nõnda ütleb minu mees ja ütlevad kõik mehed, sest ka Kristus oli mees. Aga ükskord ma küsisin temalt, et mis oleks siis olnud, kui Kristus oleks olnud naine? Siis, ütles tema, siis oleksid jumala inglid kogu inimsoo ristile naelutanud, sest nais-Kristus oleks inimestele öelnud: milleks ma teid armastan, kui te minu eest ristile ei lähe. Vaat' niisuke on minu mehe arvamine naistest ja ka kõigi teiste meeste arvamine. Ja sellepärast ütlen ma: meil ei ole meestelt halastust loota, kui armastame. Iseasi, kui nemad armastavad. Aga nad ei armasta ju, kui lähevad minema. Kui mina katsun end oma mehe ees pisikeseks ja vilet-

saks teha, ütleb ta kohe: ‚Putukas, ära poe krae vahele.' Sest tema arvab, et vilets püüab teise kulul elada. Aga sa tead ju, nüüd mehed armastavad ise naiste reel läbi elu lohistada. Ja mitte ainult raha poolest. Tundmustega samuti. Enne mees jooksis naise järele, aga nüüd jääb iga naine vanatüdrukuks, kui ta küllalt ei jookse meeste järele. Lihtsalt — meie peame jooksma või ei jookse keegi. Minu mees ütleb alati: ega ma mõni naine ole, et peaksin olema alati plehus. Sinu mees ütles muidugi niisama. Ja et sina polnud enam plehus, vaid oli keegi teine, siis mees läks sellega. Sest mehed armastavad, et naised oleksid nende järel aina plehus . . ."

Sellest kõigest Karin järeldas, et Idal tuleb rasv kas või kuivatatud hernestega maha ajada, nii et jaksaks olla meeste järele plehus, küllap siis ikka mõne kätte saab, kas või mõne poisinolgi. Aga asi seegi suurel vabaduste ja iseseisvuste ajal, kus naiste- ja rahakurss kipub langema, sest mõnikord on nõnda, et iseseisvus ja suured õigused teevad elu hoopis raskeks.

XXXIV.

Karinil oli lõpuks peaaegu heameel, kui ta sai Ida juurest tulema, sest selle meeleolu ja pahaendelised aimused ei jätnud ka teda mõjustamata. Otsekui hing oleks uuesti lahti läinud, kui Karin astus tänavale kevadise päikese ja tuule kätte. Ta ostis tänavanurgal tütarlapselt kimbukese lõhnavaid maikellukesi ja neid nuusutades ta oleks tahtnud peaaegu laulma hakata. Milline õnn, et ilmas on päikene ja lõhnavaid lilli!

Aga kohvik, kuhu Karin sisse astus, oli täidetud nii vintske õhuga, et temast oleks võinud valmistada laevaköisi või isegi sünteetilist kummit. Ometi olid inimestel ka siin rõõmsad näod, nagu kipuksid ka neil aina laulud peale. Karinigi nägu jäi endiselt rõõmsaks ja ta unustas peagi, et on üldse olemas kevade või päike. Ta surus maikellukesed mitmel korral nina alla, et tõmmata sisse nende lõhna, kuid selle asemel tundis ta ninas ainult vänget tubakasuitsu ja igasuguste seletamatute aroomide segu. Kui oli saanud tuttavate lauas ruumi, unustas ta lilled ja pani ühes teistega paberossi suitsema. Kariniga koos istusid Kitty, proua Horst, ajakirjanik Sutt oma villkopaga ja kujur Soobik. Proua Meeli istus ühes kellegi noormehega eraldi lauas ja tema silmad olid luulelisemad kui kunagi varem. Oli selle põhjuseks kevade või tema kõrval istuv noormees, seda ei teadnud proua Meeli vist isegi. Kirjanik Pilu tuli hiljem ja ilma et ta oleks

vaadanud pahemale või paremale, ta tüüris otseteed oma alalisele paigale, võttis taskuraamatu välja ja hakkas midagi lugema ning pärast kirjutama. Nüüd ei imestunud enam keegi, ka Karin mitte, kust ta küll nii palju mõtteid võtab, et ta nii hirmus palju võib kirjutada — talvel ja kevadel, isegi vististi suvel ja sügisel. Kõik olid tema kangelasteoga juba harjunud, olgu see mõni ärimees, advokaat, arst, näitleja või lobiseja daam. Ühe sõnaga — kirjanik Pilu oli võitnud endale teatud seltskondliku seisukorra, selles ei kahelnud enam keegi.

Karini lauas oli jutt kunstist ja selle keskpunktiks Kitty või õigem kunstnik Mägar, et aga tema ise puudus, siis nihkus tahes või tahtmata tema asemele Kitty, sest et pilt, millega Mägar oli kevadisel näitusel saanud nii suure menu osaliseks, kujutas Kitty surnud pojukest lillede keskel.

„Te ütlete ilu, ilu," rääkis kujur Soobik, jätkates oma endist kõnelust sel silmapilgul, kus Karin süütas oma paberossi ja tõmbas esimesed sõõmud. „Mitte ilu pole peaküsimus, vaid elu."

„Kuis nii elu?" küsis Sutt. „Surnud laps ja elu, kuis seda mõista?"

„Kunst teeb kõik elavaks," vastas Soobik. „Andke mulle tükk savi ja mina panen ta elama; andke mulle lahmakas graniiti ja mina puhun talle elava hinge sisse. Kunst on Õnnistegija asemel, kes äratab surnud üles."

„Pidage, pidage!" hüüdis Sutt. „Inimesi on niigi liiga palju, milleks siis surnuid ellu äratada. Või arvate, et Jeesust lastaks tänapäev kedagi surnust üles äratada?"

„Teie segate kaks eraldi küsimust! Teie ei saa kunstiprobleemidest midagi aru!" hüüdis Soobik vahele.

„Kuidas ei saa?" hüüdis ajakirjanik vastu. „Teie ütlete, et kunst ei pea ilustama, vaid elustama — kuni surnute ülesäratamiseni, sest te ju ütlesite esteks, et

Mägari pildil on see laps elusam, kui oli elusalt, Nõnda? Oletame, see on tõepoolest nõnda ja mina väidan selle äärmise näite, lapse elustamise varal, et kui kunst on elustaja, mitte ilustaja, siis ta pole põrmugi ajakohane treening. Pidage, pidage! Ka kunst pole midagi muud kui teatud treening nagu sportki, mis on uuema aja kunst. Lubage, et ma lõpetan. Te ütlete, kunst on Jeesus Kristus, kes äratab surnuid üles. Aga kuis kõlbab selline treening praegusesse maailma, kui alles hiljuti kogu inimkond pingutas kogu oma jõudu, et ülearuseid inimesi ilmast kõrvaldada. Tähendab, teie tahaksite oma kunstilise treeninguga kõik need suure vaevaga tapetud inimesed uuesti ellu äratada, mis? See oleks teie treeningu kõrgeim saavutis, eks? Lubage veel üks ainus silmapilk, siis on kogu küsimus täies ulatuses lahendatud. Aga mina ütlen teile, kui kunst on elustamiseks, siis on ta tarbetu, sest elu on ilmas selletagi liiga ja üheksa kümnendikku kogu elust on umbrohi — satikad, söödikud, milleks siis neid juurde sigitada? Kui Jeesus Kristus isegi tuleks tänapäev uuesti ilma — et ta tuleb, selles ma ei kahtle, ainult teadmata millal, sest keegi pagan ei jõua ometi ühe süütu surmaga kõigi inimeste pattusid lunastada, seda ma lihtsalt ei usu, vaid iga paari, kolme tuhande aasta pärast peab jälle keegi uuesti tuivalgena surema — niisiis, kui Kristus tuleks uuesti ja hakkaks surnuid üles äratama, siis keelataks see seadusandlikul teel jalamaid ära. Meie riigikogu töötaks kolme vahetusega ööd ja päevad ja paneks sellekohase seaduse juba enne valmissaamist maksma ning kuulutaks ta välja. Mujal maailmas, kus kuningad ja presidendid, lendaksid hädadekreedid raadio kaudu. Sest otse kohutav on mõelda, mis sünniks, kui Kristus või kunst tahaks äkki kõik Maailmasõjas langenud ellu äratada. Juba ainult see mõte tõendab, et kunsti ülesanne ei või olla elustamine. Kristuselgi ei võiks see olla peaülesandeks. Ennem võiks selleks olla surm. Pealegi arvan

mina, et elustamine või surnuist ülesäratamine on üks hirmus vaevaline ja valus toiming. Sellepärast oleksin mina esimene, kes surres jumalat palub, et ole va kallis isa ja tee minuga, mis iganes heaks arvad, aga ära lase mind surnust üles äratada ei elustava kunsti ega millegi muuga. Nõnda arvan mina. Elustamisega on tänapäev umbes sama lugu nagu kingsepaga, kes hakkaks kaelkirjakuile, jaanalindudele või hipopootamustele lakknahast kingi valmistama. Sellepärast ütlen mina, kunst teenigu ilu, mitte elu. Iluga saab praktiliselt midagi peale hakata, eluga mitte midagi või olgu siis, et me ta hävitame. Aga milleks sellist asja tootada, mida vaja hävitada? Iluga on teine lugu. Tema värvib kulme, poleerib küüsi, teeb kleidi lõike, kübara seisangu — surub ta paremale ja pahemale viltu, lükkab ta kuklasse nagu kaabakal või tõmbab silmile nagu unimütsil. Sel on lõpuks palju elulisem tähendus kui elustamisel."

„Armas härra, kas te ise usute ka seda, mis te räägite?" küsis kujur ajakirjaniku sõnadevoolu vahele.

„Kunstnik jääb kunstnikuks isegi kunstist rääkides," naeris Sutt nüüd. „Tema tahab, et pastor ise peaks kantslis oma jutlust uskuma. Aga kuhu jääb siis tööjaotus, see moodsa kultuuri geniaalne leiutis? Ei, ei, kallis kunstnikuhärra! Pastor jutlustab, kogudusel lasub usu kohustus. Meie kirjutame lehe, rahvas loeb ja usub. Iga täie aruga inimene läheks üleöö hulluks, kui ta tahaks ise seda uskuda, mis ta kirjutab. Aga see tööjaotus maksis isegi vanal ajal. Sest kui Kristus äratas Laatsaruse surnuist, siis ei pidanud ometi surnud Laatsarus uskuma, vaid tema ärataja. Laatsarusel polnud muud kui tõusis ainult üles. Samuti ka tänapäev; kui kunst tahab ellu äratada mõne savihunniku või graniidimüraka, nagu teie ütlete, siis peab ärataja kunstnik uskuma, mitte aga savihunnik või kivimürakas. Et aga seda elustamist pole üldse vaja, siis on ka usk muutunud tarbetuks. Seni kui usuga tõsteti mägesid, oli ta tarvilik, aga

kuna viimasel ajal on seda hakatud teostama tööga, siis on usk muutunud ükskõikseks asjaks. Ühe sõnaga, usu asemele astub treening, kui rääkida kultuuriliselt."

„Te räägite tsivilisatsioonist, mitte kultuurist," ütles Soobik. „Iga oma sõnaga te tapate kultuuri."

Need sõnad olid kui õli tulle ja sellepärast hakkas kogu vaidlus nii-öelda uuesti otsast peale. Naistel oli hirmus igav seda ülitarka juttu pealt kuulata, aga nad katsusid huvitatud näo teha. Nõnda laskusid mehed varsti katakombidesse ja kargasid sealt püramiididele, kust otsast ajakirjanik karjus peaaegu üle kohviku:

„Kas hambahork on kultuur või tsivilisatsioon?"

„Ütle parem, kummal on kõrgem kultuur, kas inimesel, kel hambahorgiks surnud hane sulg, või krokodillil, kel selleks elava linnu nokk?" hüüdis kunstnik vastu.

Siin oligi koht, kus naised arvasid, et ka nemad võivad kultuurist kaasa rääkida. Sellepärast ütles Kitty:

„Krokodill puhastab oma hambaid elava linnu nokaga, aga minul puhastab neid elav hambaarst, nii et mul pole vaja krokodilli ees häbeneda."

Aga Karin ütles:

„Te räägite nii palju elavatest ja surnutest ja surnute ülesäratamisest, aga mis te arvate, kumba on kergem üles äratada, kui üldse katsuks äratada, kas last või vanainimest?"

„Peab küsima: kumba on kergem, kas lepatriinut või elevanti?" ütles Sutt.

„Kõige raskem on elavat naist ellu äratada," tähendas Soobik pilkavalt.

„Mehed heidavad ikka nalja, kui naised räägivad tõsiselt," ütles Kitty oma maheda häälega, nagu teeks ta kõigile pai.

„Mehed pilluvad tühje sõnu, aga naised räägivad asjalikult," ütles proua Horst, „sellepärast on kas või

kümnel mehel korraga aru otsas, niipea kui ükski naine esitab mõne küsimuse."

„Mehed lihtsalt ei oska vastata," seletas Karin, „ja sellepärast teevad nad näo, nagu oleks küsimus rumal. Aga mina ütlen teile, mu härrad, mis on kergem: last on kergem kui vanainimest. Minu poeg suri paari aasta eest, ometi on ta iga silmapilk elusalt mul silme ees, tädi suri alles poole aasta eest, aga temale ei saa enam kuidagi hinge sisse. Sellest näete, et..."

Karin ei lõpetanud, sest ta nägi Kitty silmis pisaraid. Ta isegi tundis kurgus äkki pitsitust, pani oma käe Kitty käele ja lausus:

„Anna andeks, kallis. Surmast ei pea rääkima."

Kitty pisaraid olid ka teised märganud ja nõnda lagunes kogu laudkond, sest kuidas rääkida veel kultuurist ja tsivilisatsioonist, kui see ajab inimesed nutma paksus tubakasuitsuski, nagu istuksid nad pühakojas, kus tossavad villkoppade, paberosside ja sigarite asemel preestrite vagad suitsetamispannid.

Väljas Kitty teatas Karinile rõõmusõnumi, et temal on lootus lähemal ajal Berliini sõita, kus vaatab, kas ta saab oma jalgadega midagi peale hakata või ei.

„Aga ehk tuleb uus mood, jämedate jalgade mood," arvas Karin.

„Fui, šoking!" hüüdis Kitty. „Niisukest moodi ei tule kunagi."

„Ära ole selles nii kindel," hoiatas Karin. „Ammus olid teravad kinganinad, mis pidid jääma igavesti, sest ilu on igavene, nagu ütleb kunstnik Mägar, aga juba on ilusad ainult laiad ja tömbid. Pane sa tähele, meie oma ninade ja säärtega sünnib varsti seesama."

„Aga kust võtta nii palju parajaid siidsukki, kui jämedad sääred lähevad moodi?" küsis Kitty hoolitsevalt ja paljastas sellega oma kurblooluse isegi siidsukkade ostmisel. Karin tundis talle südamest kaasa ja tõttas lohutama:

„Ega siis jämedad jalad enne moodi lähe kui vabrikantidel juba sukad valmis, siis. Kui pole kultuuri, ütleb minu mees, siis on enne jalg, pärast sukk, aga kui on kultuur, siis on enne sukk ja pärast tuleb jalg. Aga meil on ju kultuur."

„Aga kui on kultuur, mis on siis darvinism?" küsis Kitty hoopis ootamatult. „Kas see on see, et inimene sündis ahvist ja et..."

„Minu mees ütleb, et see on see vana darvinism," seletas Karin. „Kui on uus, siis ahv sünnib inimesest."

„Kallis, sa heidad ju nalja, eks?" ütles Kitty. „Darvinism on ju ka see, et kirjul koeral on kirjud pojad."

„Siis on darvinism võõriti," seletas Karin, „sest mineval suvel nägin oma silmaga, et punasel koeral olid kirjud pojad. Aga milleks sulle see kõik?"

„Ikka sellekssamaks," vastas Kitty. „Sest kui darvinism, tähendab — kirjul koeral kirjud pojad, siis ka peenel jalal peened jalad, eks?"

„Mõistan, mõistan," kordas Karin. „Sa mõtled laste peale."

„Just," kinnitas Kitty, „ainult kui teaks, et on darvinism. Aga mees ütleb, et see on hõimupoliitika, muud ei midagi. Sest milleks siis inimene muidu tahab, et lapsel oleksid samasugused sääred nagu tal endalgi."

„Küll oli mul mineval suvel sest vaesest koerast kahju," rääkis Karin, „sest mõtle ometi: ise ilus punane, pojad kirjud. Kuhu ta küll läheb nendega. Ja kõik tütred, peale ühe."

„Kirjud pojad kõik tütred," naeris Kitty.

„Ma ei taha õiget sõna tarvitada, see on mulle vastik," rääkis Karin. „Ja tead, miks? Sellepärast, et need koera tütred uputati kõik ära, kõik, ainult poeg jäi järele. Kui ma perenaiselt küsisin, et miks nii? vastas tema: aga mis nende emaste litadega teha? Mõistad! Tähendab, koera tütred on litad. Ja sestsaadik on mulle see õige sõna vastik. Koera tütar-

dega on samuti kui inimese tütardega, see on, mis vastikuks teeb. Ma küsisin perenaiselt: aga mis siis, kui tütred uputate ja poeg sureb ise? Miks ta ise peaks surema? küsib tema vastu. Aga minu poeg suri, ütlen mina. See on teine, sest teie poeg oli inimese laps. Inimese pojad on hoopis teine kui koerapojad, seletab tema. Inimese poeg nõuab maast-madalast armastust, muidu viskab vedru välja. Tütar elab ilma armastuseta, aga poiss ei ela. Pojad on egoistid, tahavad, et ema ise neid hoiaks. Nad on juba kätkis armukadedad. Muud kui ole aga ainult nende jaoks. Nagu ei võiks naise armastusest jätkuda mitmele."

„Jah, selles ei mõista mehed meid kunagi," arvas Kitty.

„Minu mees mõistab küll, aga mis sest kasu," rääkis Karin. „Tema ei taha lihtsalt enam minuga elada, kui ta mind mõistab. Hea küll, ütleb ta, ma saan sinust aru ja austan sinu püüdeid armastada mitut meest korraga, aga luba, kallis, et mina lahkun. Nõnda ütleb ta. Ja ei aita mingid seletused. Aga võib ju ometi nõnda, et ühte armastad naiselikult, teist inimlikult, eks? Kas sa pole tunnud, et nõnda võib. Ainult — mis sa arvad, kui on puhtinimlik armastus, kas siis sugugi suudelda tohib, või ei tohi?"

Seda tähtsat küsimust ei jõudnud Kitty vastata, sest tänavanurga tagant ilmus Rönee kogu oma nooruses ja värskuses, ise üleni heledas ja tuliuues, nagu oleks kõik alles täna tulnud nõelasilmast. Noormehel näis rutt olevat ja ta oleks vististi kübarat kergitades möödunud, kuid Karin sirutas talle naeratades käe.

„Palun väga vabandada, aga ma tõttan tundi," ütles Rönee.

„Mõistan, mõistan," vastas Karin, „meie tarvis pole teil kunagi aega."

„Kas te ootate mind pisut, ma pean silmapilguks kauplusse astuma," ütles Kitty, kes tundis end ülearusena.

Aga noormehel polnud põrmugi aega oodata, sellepärast pidi Karin minema teda üksinda pisut saatma.

„Te tahate ikka tõesti tundi minna?" küsis Karin usutlevalt, kui nad jäid kahekesi. „Lähme parem jalutama või tulge minu poole, laulge seal. Olge kuku poiss."

Viimast sõna hääldas ta peaaegu „poess", sest ta teadis, kui väga see nõnda noormehele meeldis. Aga täna ei avaldanud ta soovitud mõju, sest noormees kippus ikkagi tundi. Ta pidi sinna ilmtingimata minema, nagu ta kinnitas. Karin aimas selle „ilmtingimata" taga „mammit" ja sellepärast ei jätnud ta painamist, öeldes nukralt ja etteheitvalt:

„Muidugi, mis siis naine kunstnikule on — ainult tühine ajaviide."

„Ei," vaidles noormees vastu, „aga professor ütleb, et naine jätab mehe ennem maha kui kunst ja sellepärast peab hoidma kunsti poole. Ta ütleb: vali viin ja naine või kunst, kolmat ei ole. Sest kui mees tahab kunstnikuks saada, siis ei tohi ta viina nuusutada ega naise peale vaadatagi, nõnda kinnitab ta."

„Pai poesu," rääkis Karin hellalt ja kelmikalt, „siis ei saa sinust kunagi kunstnikku, sest sa oled mulle täna juba mitu korda otsa vaadanud."

„Ah ei, ma eksisin," ütles noormees. „Professor ei öelnud, ei tohi vaadata, vaid, ei tohi puutuda. Just nii: mees ei tohi naist puutuda, kui tahab saada kunstnikuks."

„Aga kui naine puutub meest, kas siis saab temast kunstnik või ei saa?" küsis Karin endisel toonil, hoidudes ise noormehele ligi, et nende käed ja küljed puutusid kokku.

„Miks te kiusate mind?" ütles noormees nüüd avameelse südamlikkusega.

„Ma tahaks, et mees armastaks naist rohkem kui kunsti," vastas Karin, nagu heidaks ta ikka alles nalja. „Mees peab armastama naist üle kõige."

„Kui ma oleks rikas, siis ma armastaks ainult naist," ütles noormees.

„Suurepärane!" naeris Karin nüüd heledasti, nii et inimesed vaatasid tänaval ümber. „Rikkalt oskab igaüks armastada, see pole kunst, aga mees peaks õppima vaeselt armastama, siis on see õige armastus."

„Mina vaeselt ei jaksa," ohkas noormees ja pakkus Karinile jumalagajätuks kätt. See võttis selle vastu, aga ei lasknud teda niipea oma peost, mangudes:

„Tulge siis vähemalt saatke mind natukene, pisinatukenegi, muidu ma pean arvama, et te mind enam sugugi ei armasta."

„Kui pole kauge, siis ma võin," vastas noormees.

„Mis te nüüd nii hirmus palju tingite," ütles Karin, „mul hakkab häbi, nagu püüaks ma end teile kaela määrida. Aga ma teen seda ainult teie pärast. Sest pidage meeles: armastada võib ainult noorelt, öelge seda oma koledale professorile. Mina tean, see on nii, sest mind ei armasta enam keegi. Nii et head päeva, härra kunstnik, mina ei taha teid kauem kinni pidada ega teie karjäärile takistuseks olla."

Nad peatusid erahaigla ees, kuhu Karin mõtles sisse astuda.

„Kes teil on haigeks jäänud?" küsis noormees, et veel juttu teha, sest lahkumine pani ta südame kipitama.

„Keegi tuttav, mehe hea sõber," vastas Karin ja tegi minekut.

Ka Rönee läks, lüües silmad käekellale. Aga mõnikümmend sammu haiglast eemal kohtas ta meest, kel pealmisel huulel punane arm, ja samal silmapilgul nägi ta äkki Paralepa verist nägu keset joobnute karja, ja seda sellise selgusega, nagu oleks kogu pilt maalitud valgele pilvele, mis tuli mere poolt.

Noormehe silmis lõi virvendama ja peas läks midagi segi, nii et ta põrkas inimestega kõnniteel kokku. Iseendalegi ootamata pöördus ta ümber ja läks haigla

poole tagasi. Ei, ei, nüüd ta enam tundi ei tahtnud, sest ta oli niikuinii hiljaks jäänud; nüüd ta tahtis ainult teada, kui kauaks Karin jääb haiglasse, sest enam polnud tal vähematki kahtlust, kes oli see, keda Karin nimetas oma mehe heaks sõbraks. Tal polnud sellepärast kahtlust, et niipea kui ilmus merelt tulevale valgele pilvele Paralepa verine nägu, kohe hakkas noormehel süda hirmsasti valutama, nagu oleks ka see äkki üleni verine.

Nõnda ta siis kõndiski oma veriselt valutava südamega tänaval päikesepaistel, kust siirdus lõpuks teisele poole vilusse, et katsuda, kas ehk seal pole kergem oma südant valutada. Aga Karin ei teadnud sellest midagi, nagu ei puutuks asi põrmugi temasse. Ta istus suure kivimaja teisel korral avaras valges toas lamamistooli läheduses, millel pikutas mees, kelle nägu nõnda kinni mässitud, et vaevalt võis rääkida, sedagi suure susina ja vusinaga, nagu kähiseks ta hääl kurgus.

„Täna pole juba enam viga," rääkis mees, „aga esimesed päevad oli sootuks hull."

„Mul on nii kahju, et minu pärast peate nõnda kannatama," rääkis Karin.

„Mis tühja see kannatus," susises Paralepp, nagu oleks ta täis põlevat viha, „aga minu huul! Hammas pannakse uus, aga huulele jääb arm igaveseks."

„Kui kole!" hüüdis Karin. „Kui hirmus kole!"

„Mul on ainult üks lohutus: ehk te ometi nüüd hakkate mind uskuma..."

„Ma kord uskusin teid, teist korda uskuma hakata on palju raskem," ütles Karin.

„Proua, nagu minu huulelt ei kao kunagi see inetu arm oma veel inetuma mälestusega, samuti ei kao teie mu südamest, nagu oleksite seal raiutud graniiti või lõigatud õilsasse metalli, mis ei tunne roostet. Mina pole enam neis aastais, kus tundmusi vahetatakse. Siin lamades olen kõige üle järele mõelnud. Üksainus sõna teie suust ja veel täna algan oma naisega läbirääkimisi lahutuse asjus."

„Härra Paralepp, ma armastan oma meest ja mul on temaga lapsed," ütles Karin.

„See ongi, millest ma põrmugi aru ei saa," susises ja vusises Paralepp. „Teie armastate teda, aga kas ka tema teid armastab? Miks jätab ta teid jumala hooleks, kui ta teid armastab?"

„Ta teeb tööd, tal pole aega," kaitses Karin Indrekut.

„Töö on meeste ettekääne, kui nad ei armasta, see on vana ja kulunud tõde. Kui mees armastab, leiab ta alati oma naise jaoks aega, olgu see või südaöösi. Seda teab iga mees omast käest."

„Aga on ju kohused, mis. . ."

„On ainuke kohus, mis loeb, see on armastus," rääkis Paralepp vahele, „kõik teised kohused on ainult nullid, mis omandavad tähenduse alles ühenduses armastusega."

„Aga minu mees. . ."

„Teie mees on koolipapa, ärge pange pahaks, armuline proua, ja tema arvab muidugi, et naine on laps, keda peab aina õpetama. Temal pole aimugi, et naist peab ainult armastama."

„Ei, temal on armastusest aimu," vaidles Karin vastu, „sest tema lubas mu kord nagu konna maha lüüa ja aia taha visata, pealegi veel nõnda, et häbi mõeldagi sellest."

„Ja see on teie arvates armastus?" susises Paralepp.

„Aga mis siis?" küsis Karin vastu.

„Nõnda on väga kerge armastada," ütles Paralepp. „Siis oli ehk Maailmasõdagi lõpuks armastussõda."

„Kes teab," lausus Karin. „Igatahes mina õppisin siis armastama ja läksin mehele."

Paralepp katsus millegi pärast naerda.

„Issand jumal, kui te teaksite, kui hirmus valus on naerda!" ütles ta siis.

„Oh jaa!" ohkas Karin südamepõhjast, „naerda on mõnikord palju valusam kui nutta. Aga mina pean

minema, muidu teen teile naeruga veel rohkem haiget. Pealegi, mind oodatakse," luiskas ta.

Paralepp jäi talle tõsiselt otsa vahtima ja ütles viimaks:

„Tähendab, tulite mind ainult narrima, tulite mind haigest peast selle poisinolgiga õrritama?"

„See on minust muidugi väga rumal, et ma seda teile ütlesin, aga õrritamiseks ei teinud ma seda mitte. Tema tuli mulle ju täiesti juhuslikult tänaval vastu ja kui ta kuulis, et mina mõtlen teid külastada, hakkas ta manguma, et mina ta kaasa võtaks, sest tema tahtnud ammugi tulla teilt andeks paluma, aga pole julgenud üksi tulla..."

„Ongi põhjust selleks," rääkis Paralepp ähvardavalt vahele. „Aga jumal tänatud, et te ta vähemalt tänavale jätsite, muidu oleksin ma küll endale roosi põlve või südamesse vihastanud."

Ta tõusis lamamistoolilt ja läks akna alla, et pilku tänavale heita.

„Näe, seal ta kõnnibki," lausus ta.

„Kes?!" hüüdis Karin ehmunult.

„Teie truu kutsikas, kes muu," vastas Paralepp. Aga see kõlas nii uskumatuna, et Karin otse kargas Paralepa kõrvale ja jäi ühes temaga alla tänavale vahtima.

„Issand jumal!" hüüdis Karin hellunult, endal siiski peaaegu hirmuvärin südames, et tema tühised sõnad nii ruttu tõeks muutunud. „Vaene poiss on tõesti seal!" lisas Karin juurde, hääldades sõna „poiss" peaaegu nagu „poess", mida märkas Paraleppki.

„Milleks te veate seda vaest vemmalt ninapidi?" ütles ta. „Te pole ometi veel nii vana, et peaksite nii noortesse armuma."

„Ma ei tea veel, kas pean või ei pea," vastas Karin edvistavalt, „aga kui oma mees mulle ütles, et noortega ei pea mängima, sest noored armastavad veel tõsiselt..."

„Noored just ei armastagi tõsiselt," ütles Paralepp vahele.

„Aga minu mees ütles, et armastavad, ja mina uskusin teda siis. Uskusin ja mõtlesin, et kui õige katsuks ja vaataks, kas mehel on õigus, et noortega läheb tõsiseks ning lõpeb kurvalt. Et ma uskusin, see ei tähendanud ju veel, et oleks õige, sest uskuda võin ma ka seda, mida pole kusagil olemas, terves maailmas pole olemas. Mina usungi ainult niisukesi asju, mida pole olemas, sest nõnda saan ise, saavad teised inimesed, saab kogu maailm rikkamaks. Maailm ja inimesed on ju muidu hirmus vaesed, rikkadki on vaesed, aga mina usun nad rikkamaks, palju rikkamaks, nii et on palju parem elada kui muidu. Vahel kukun küll oma usuga vupsti! sisse, aga siis ronin jällegi välja ja usun ilusasti edasi. Nõnda on praegu ka selle vaese poisiga seal all tänaval: mina usun igakord uuesti, kui näen teda, aga tänini pole ei midagi tõsist ega ka õieti kurba, ainult pisut nalja teeb mulle. Nii et minu mees eksib, kui ta räägib teistest meestest, või mina ei saa temast õieti aru."

„Ka mina ei saa teie mehest aru," ütles Paralepp. „Milleks ta laseb teid jännata poisikestega?"

„Milleks?" kordas Karin. „Tema ütleb minule: valitse end ise, minul pole selleks aega. Valitse, kui tahad olla iseseisev. Noh, seda ma tahangi, ainult uskuda on kergem kui iseend valitseda, selles on häda. Aga mees ei taha minu üle valitseda, kui ma usun iseseisvalt. Mina usun ju iseenda ja teised rikkaks, aga mees on vaene, sest tema ei usu, et saab kedagi rikkaks uskuda. Sellepärast ei tahagi ta minu üle valitseda, sest millal on enne vaene valitsenud rikast, ütleb ta."

„Kui te ometi ka minu pisut rikkamaks usuksite, armuline proua," susises Paralepp, nagu keegi kägistaks teda. „Kui te usuksite mu nii rikkaks, et..."

„Las te võtate enne sideme ümbert ära, nii et ma näen teie uut hammast ja lõhkist huult, küll ma siis katsun uskuda."

XXXV.

Süda värises Karinil suure rõõmu pärast, kui ta astus mööda laia kivitreppi teiselt korralt alla. Ta oli oma unistuste eesmärgil: teda armastati. Teda armastati isegi rohkem kui noorelt kunagi, sest siis ei juhtunud kordagi, et keegi oleks olnud valmis oma naist ja lapsi jätma tema pärast. Isegi teist neidu ei vahetanud keegi tema vastu, aga enese väärtust hakkad õieti hindama alles siis, kui sa näed, et sa oled teistest parem. Seda Karin nüüd nägigi ja sellepärast oli ta nii hirmus rõõmus.

Tema rõõmu ainukeseks segajaks oli mingisugune ebausklik salapärane hirm, mis tabas teda tema külastuse viimsel silmapilgul: ta oli ei tea miks heastparemast luisanud, nagu ootaks teda see noormees, kelle süü pärast Paralepp viibib praegu haiglas, ja vaata — see noormees seisiski luisatud paigal. Valest oli saanud järgneval hetkel tõde. Kas see polnud kole ja kas ta ei võinud rõõmsale ja õnnelikule inimesele ajada hirmu peale? Sest oma saatuse pärast peavad ikka värisema mitte kurvad ja õnnetud, vaid just rõõmsad ja õnnelikud: kurb võib rõõmsaks, õnnetu õnnelikuks saada, aga rõõmsat ootab harilikult ikka ainult kurbus, õnnelikku õnnetus. Harva, väga harva saab rõõmus veel rõõmsamaks, õnnelik veel õnnelikumaks.

Muidugi, ka kurb võib veel kurvemaks, õnnetu veel õnnetumaks saada, aga see ei tähenda enam mi-

dagi, sest kui inimene on kord kurbuse ja õnnetusega harjunud, siis ajab tema kõigega läbi. Aga Karin oli praegusel silmapilgul nii rõõmus, et ta uskus, tema pole kogu elus kunagi kurvastanud ega õnnetu olnud, sellepärast siis see salapärane hirm vale muutumisest tõeks.

Tähendab, tema pidi tulevikus oma sõnadega väga ettevaatlik olema, kui ta ei tahtnud endale soovimata asju kaela tõmmata. Aga kas on midagi hirmsamat, kui et pead ettevaatlik olema sõnades? Isegi tegudega on raske piiri pidada, sest neistki on kõige ahvatlevamad just need, mis nõuavad suurt ettevaatust. Aga kui inimene peab niihästi tegudes kui ka sõnades muutuma hirmus ettevaatlikuks, siis saab elust maapealne põrgu. Alles nüüd Karin taipas Indreku sõnu, kui see ikka ütles: „Sa astud sammu, aga kust sa tead, et sa ei lömasta mõnda ussikest; sa ütled sõna, aga mis siis, kui sa murrad mõne südame." Just nii: Karin ütles sõna ja noormehega ja tema südamega sündis selle järgi. Aga ehk oli otse vastupidi: noormees tegi enne midagi ja Karinil tuli siis tuju seda rääkida, kuigi ta ise arvas, et ta luiskab. Ühe sõnaga: ta rääkis tõtt, mõeldes valetada.

Ükskõik, kuigi see oleks nii, Karinile ajab see ikkagi hirmu peale, sest mõlemal juhul pidi neid siduma mingisugune seletamatu hingeline ühendus. See ehk oligi selle algus, mille eest hoiatasid Indrek ja ka Paralepp: millegi tõsise ja hädaohtliku algus. Et üks kui teine — noormehe tagasitulek ja Karini luiskamine — võis seista omaette eraldi, et mõlemail võisid olla omad erinevad põhjused, ja et nende kokkusattumine võis olla paljas juhus, seda Karin ei pidanud tõenäoliseks ega oletanudki, sest see oleks olnud liiga lihtne. Tema ei armastanud liiga lihtsat, eriti praegu mitte, vaid kaldus vastupidisele.

„Armas poiss, kas te tõesti mind ootate?!!" hüüdis Karin nii valjusti, et inimesed tänaval ümber pöördusid. Eriti torkas neile kõrvu, kuidas Karin häädlas

sõna poiss. Selles kõlas nii palju õrnust, hellust ja õnne.

Karin teadis, et Paralepp peab teda ülalt läbi akna silmas ja sellepärast astus ta noormehele sellise hooga ligi, et tahes või tahtmata pidi arvama — ta haarab sellel käe alt kinni. Muidugi ei teinud ta seda, aga Paralepa silma see enam ei puutunud, sest nad pöördusid lähema nurga taha.

„Ma just praegu tulin," seletas Rönee. „Tund lõppes otsa, sest ta kestab ainult kakskümmend minutit, ja ma mõtlesin, ehk olete veel siin, ega siis haige juurest niipea pääse."

„Ega ma poleks nüüdki veel pääsenud, aga minu haige märkas teid ja siis ma tulin kohe," rääkis Karin, rõhutades eriliselt sõnu „minu haige".

„Tähendab, teie haige tunneb mind?" küsis noormees.

„Ja kuidas veel!" hüüdis Karin naeratades.

„Siis ma aimasin õieti," ütles Rönee. „Ma aimasin seda kohe, niipea kui mu süda hakkas nii hirmsasti valutama."

„Oh teie südant, vaesekest, küll!" haletses Karin hellalt, kuid naljatades ja lisas siis tõsiselt: „Tähendab, teie süda pole puhas, kui ta valutab. Mehe süda ei valuta kunagi puhtalt. Naistel on teine asi, neil võib süda valutada lihtsalt niisama heast-paremast. Süda on täiesti puhas, aga ikka valutab. Kõige rohkem valutab süda ikka armastuse pärast, kui armastus pole puhas."

„Puhast armastust ei ole ju enam," ütles noormees.

„Noh, siis sellepärast valutavadki inimeste südamed," vastas Karin. „Valutab sel seal ülal ja valutab teil siin all. Aga minul ei valuta või kuigi, siis ainult suure rõõmu pärast."

„Millest teil siis see suur rõõm?" küsis Rönee.

„Kõigest," vastas Karin. „Aga kõige rohkem sellest, et ma võin armastada ja et mind armastatakse. Sest teate, mis see seal ülal mulle ütles: minu nimi olevat tema südamesse nagu vanale pergamendile kir-

jutatud. Mõistate? Heakene süda, mis nagu vana pergament!"

„Minu süda on nagu vereklomp," ütles noormees, püüdes olla luuleline.

„Heldene aeg!" hüüdis Karin imestunult ja pidi puiesteel, mis kahises õrnas lehestikus, noormehe ette peaaegu seisma jääma, vahtides talle tõsiselt otsa. „Ega ometi minu pärast?" küsis ta. Ja kuna noormees ei vastanud, rääkis Karin edasi: „Aga ma pole teile ju midagi teinud. Kui Paralepa süda valutab, siis sellest ma saan aru, sest temal on üks hammas läind ja huul lõhki ning naerda ei või ta põrmugi, lihtsalt ei või, nii valus on. Te mõelge ometi, mis see mehele tähendab. Nutust pole ju nii suurt lugu, sest paljuke mehed nutavad, aga naerda tahab inimene ometi vahel, tingimata tahab. Ja äkki ei saa, tee mis tahes. See on lihtsalt hirmus! Räägibki teine, nagu susiseks teemasin. Aga ka temale ütlesin ma, et, härra Paralepp, te eksite oma südamevaluga, sest see pole selle pärast, mis teie arvate, vaid ainult sellest, et te ei saa naerda. Sest kui inimene ei või naerda, siis hakkab tal ikka süda valutama. Ja siis on meestega veel nõnda, et kui nad mõne naise pärast üksteisele haiget teevad, siis tunnevad nad valu südames, tunneb see, kes valu teeb, ja tunneb ka see, kes valu saab. Nina jookseb verd, aga süda valutab, nõnda on meestega. Aga see pole ometi naiste süü, et mehed on nõnda loodud."

„Issand, küll te võite lobiseda!" hüüdis noormees.

„Ei, armas härra kunstnik," vaidles Karin vastu. „See on jumala tõsi, mis ma räägin. Sest kui mees ütleb, et tema süda valutab või et tema süda on üleni verine, siis mõtleb ta ikka armastust, eks. Noh, ja mina katsun aru saada, kas mees võib mulle armastusest rääkida või ei. Sest kui ei või, ega tal siis südagi valuta ega ole verine, vaid ta räägib muidu nõnda. Räägib lihtsalt niisama heast-paremast, sest mehed teavad, et nõnda on kõige kergem naisi võita.

Ja teate mispärast? Me oleme hirmus edevad, tahame, et kõik mehed meid armastaks. Mina olen ka hirmus edev ja sellepärast ei peaks te mulle nii sagedasti oma verisest südamest ja armastusest rääkima, sest nõnda rikute mu ära, ja kui naine on rikutud, siis läheb ta hukka, ütleb minu mees. Aga mis saab siis minu lastest, seda peate mõtlema."

„Teil on muidugi kõik ainult nali," ütles noormees kurvalt, „aga kui teie oleks esteks minu südamevalu tundnud, siis te ei räägiks nõnda. Südamevalu pärast ma ei saanud tundigi, sest kuis ma siis laulan, kui mu süda valutab."

„Aga pärast peate ikkagi õppima valutava südamega laulma," ütles Karin, „sest ooperis on ju alati nii suur armastus, et lõpeb surmaga."

„Ooperis on lihtne," seletas tulevane maestro, „sest kui seal kipub süda valutama, siis tõmba end täis, see võtab valu nagu peoga. Paremad lauljad teevad kõik nõnda. Muidu ei peaks keegi vastu, sest ooperis tuleb ju laulda poolsurnultki."

„Kas niisukesi oopereid ka on, kus päris surnud laulavad?" küsis Karin.

Aga seda noormees ei teadnud ja sellepärast pidi ta seda oma professorilt järele küsima, sest Karinit huvitas see väga. Just sel silmapilgul nad jõudsid Karini maja juurde ja see palus noormeest enda poole sisse.

„Ainult silmapilguks, kui teil rohkem aega ei ole," ütles ta. „Tulge laulge mulle natukenegi, sest siis hakkab mu süda ikka nii magu-magusalt valutama."

Muidugi, noormees oleks kas või kutsumatagi Karini kannul sisse astunud, sest midagi oli sööbinud talle lihasse ja verre, mis võlus ning sidus.

Karin viis külalise, nagu ikka, mehe kabinetti, kus asetas ta sohvale, istudes ise tema kõrvale. Kella vaadates ta märkas, et Indrek peaks saabuma umbes tunni aja pärast. Ta palus noormehelt paberossi, öeldes:

„Täna meeldivad mulle ainult teie omad."

Selleks olid tal erilised põhjused. Indrek oli viimati nende koosviibimise vältust mõõtnud noormehe paberossiotste arvuga, noh, Karin tahtis muretseda selle eest, et neid saaks võimalikult palju. Sellest tühisest põhjusest ei teadnud noormees midagi ja sellepärast oli ta üpris õnnelik, et ta võis ikka ja jälle Karinile paberossi pakkuda.

Aga Indrek ei ilmunud oodatud silmapilguks ja et Karin edasi suitsetas, siis läks pea tal lõpuks uimaseks, süda pahaks ja luksumine kippus peale, nagu oleks ta äkki muutunud väikeseks lapseks: noormehe paberossid olid talle liiga kanged. Ometi valitses ta end südilt ja pidas terve tunni ülearust aega vastu, aga kui Indrek ka siis ei ilmunud, katkes Karinil kannatus ja ta saatis noormehe minema, ilma et see oleks saanud kordagi oma suud avada lauluks. Aeg oli niikuinii ruttu möödunud lobisemisega ja pisitillukeste edvistustega.

All ukse juures, kuhu Karin oli läinud noormeest saatma, tahtis see teda jällegi suudelda, kuid just samal silmapilgul avati uks väljastpoolt ja Indrek astus sisse, nagu oleks ta otse teadlikult seda hetke oodanud, et mõlemat edvistajat tabada peaaegu teolt. Noormees kaotas sel määral pea, et ei osanud majahärrat teretada ega jumalaga jätta, lipsas ainult temast mööda uksest välja ja kadus, nagu oleks ta tõepoolest põgenev kurjategija, kes kardab tagaajamist. Aga tagaajajaid polnud, sest Indrek vaatas kogu sündmust nagu ükskõikselt pealt, ja pilgus, mis ta heitis naisele, polnud märgata ärritust ega viha. Viimaks sulges ta sõnalausumata ukse ja läks väsinud sammul mööda treppi üles.

Miski ei riivanud Karinit rohkem kui Indreku nähtav külmus ja ükskõiksus. Ta oleks tahtnud teda millegagi rabada ja vapustada, aga selle asemel seisis ta ise all ukse juures piinliku häbitundmusega: noormees oli talitanud liiga lapsikult, nii et tundus liiga rumalana sellisega jännata. Viimaks leidis ta ometi

väikese lohutuse: nüüd Indrek võis isegi näha, kui väga ta inimestes eksib — noored ei võta armastust kuigi tõsiselt ja sellepärast pole nendega mängimises mingit hädaohtu.

Seda mõeldes Karin läks nagu julgustatult Indreku järele mööda treppi üles, oodates pikisilmi, mis see talle nüüd ütleb, sest et Indrek lõpuks midagi peab ütlema, selles oli Karin veendunud. Kuid silmapilk järgnes silmapilgule, ilma et mees oleks lausunud musta või valget. Ta avas ainult kabinetis kõik aknad ja nähes paberossiotste virna, lausus:

„Need võiks ehk ära visata."

Seda Karin tõttaski tegema, öeldes ise nagu hukkamõistvalt:

„Ta suitsetab ka nii hirmus palju, et..."

„Täna oled ju ka sina aidanud tema arvet suurendada," tähendas Indrek. Karin ei vastanud midagi, ta tõttas ainult paberossiotstega minema, et varjata oma häbi: Indrek oli ju tema mängu läbi näinud, arvas ta.

„Kuhu sa täna nii kauaks jäid?" küsis Karin köögist tagasi tulles, „me ootasime sind juba ammugi."

„Milleks teie mind pidite ootama," vastas Indrek, rõhutades sõna teie. „All polnud millestki märgata, et te mind nii väga oleksite oodanud."

„Toit jahtub ja kuivab ju ära," vastas Karin, nagu oleks see õige vastus mehe sõnadele.

„Küll Tiina hoolitseb toidu eest," ütles Indrek. „Ma ju hommikul hoiatasin teda, et täna tulen hiljem."

Need sõnad riivasid Karinit valusasti. Tähendab: tänini Indrek boikoteeris teda öösiti, nüüd hakkab ta teda boikoteerima ka päeval. Asi muutub aina hullemaks. Mis loomake on siis tema lõpuks siin majas, seda tahtis ta mehelt teada. Millised on tema kohused ja ülesanded? Aga mees arvas, et iga inimene peaks ise kõige paremini oma kohuseid tundma ja seletas lõpuks:

„Minu arvates lasuvad sinul nii-öelda seltskondlikud kohused: sina esindad oma meest, lapsi, kogu

maja, eriti oma meest, näidates teistele meestele, kui võluv naine tal on. See on raske ülesanne, väga raske. Sest ikka võluv olla pole naljaasi. Minagi tunnen seda raskust. Usu, see raskus võib lõpuks isegi üle jõu käia."

Indrek katsus üsna rahulikult rääkida, aga tema rahulikkus just rikkuski Karini rahu. See otse ärritas teda. Praeguste vahekordade juures rahulikuks jääda, hirmsamat asja polnud Karini meelest olemaski. Sellepärast vastas ta mehele sähvavalt:

„Sinul käib viimasel ajal kõik üle jõu, ainult minu petmine mitte."

„Arvad nii, noh, siis mängi edasi," lausus Indrek.

„Sina ise mängid, mitte mina," hüüdis Karin.

„Mina mängin ainult lastega, nagu täna jalutuskäigul."

„Muidugi!" hüüdis Karin pilkavalt. „Aga mina olen sinu meelest vana krõnks, kellega ei kõlba ühes toas magadagi!"

„Sina ise tunned end nähtavasti nii vanana, et pead jooksma poisikestega!"

„Olen alles nii noor, et poisikesed jooksevad minuga!"

„On poisikesi tänapäev, kes jooksevad iga seeliku järele, kui nad nõnda saavad ülespidamist ja midagi muud ka."

„Sul pole mingit õigust mulle niisukesi toorusi näkku visata!"

„Sul pole mingit õigust poisikestega ümber liperdada ja uste taga oma intiimsusi toimetada!"

„Siga!"

„Nõdrameelne!"

Need laused lendasid nagu pommid, mis plahvatasid kord-korralt ikka suurema jõuga, vapustades pommipildujaid endid sel määral, et nad lõpuks seisid vihast värisevatena teineteise ees, nagu peaksid nad ise selle teostama, mida sõnapommid ei suutnud.

Indrek toibus oma meeletusest esimesena, aga temagi ainult juhuslikul põhjusel: ta märkas äkki, et

toa aknad on pärani lahti, nii et iga nende karjutud sõna pidi kostma kaugele välja. Nõnda siis taganes ta nagu võidetu naisest eemale ja istus viimaks laua äärde toolile, kus haaras kahe käega oma pea. Ja nüüd meenus talle tänane päev, nagu ta selle veetnud õpilastega jalutuskäigul. Ta oli mänginud nendega palli ja oli ise samal ajal mõelnud oma ja teiste inimeste saatusest. Ta oli mängides endamisi öelnud, et on rumal nõnda elada, nagu tema elanud, eriti viimasel ajal. On rumal oma südant siduda ainukese inimese külge, kuigi see inimene oleks su oma naine ja su laste ema. Ilmas on ju küllalt teisi naisi ja lapsi, kes vajavad samuti hoolt ja armastust. On ilus kellegagi ühineda eluks ja surmaks, aga veel ilusam on lahkuda, kui olete surmanud enestes juba kõik ilusa, sest muidu, jah, muidu talitate, nagu elaksite Vargamäel.

Nõnda oli ta kõnelnud iseendaga, kui mängis õrnrohelisel murul lastega palli — oli kõnelnud sootuks rahulikult, nagu oleks ta täis aru ja tarkust, oli kõnelnud sellepärast, et tema ümber oli aina naer ja kilkamine ning hulgana säravaid silmi nagu tähti taevas.

Aga kodu läks kõik teisiti, sest siin kaotas ta kohe oma rahu, juba sellest silmapilgust saadik, kus ta avas majaukse. Vähe puudus, siis oleks ta haaranud põgeneval noormehel kraest kinni, ilma et ta isegi oleks õieti teadnud, miks või milleks. Siis see vänge suits toas ja paberossiotsad laual, ühte tõugu paberossiotsad — tõenduseks, et need kaks on teineteisele lähemale nihkunud, intiimsus ja omasus kasvanud, sest alles hiljuti suitsetas neist igaüks oma paberosse. Oleks võidud tema tulekuks vähemalt tubagi tuulutada, sest Karin teab, et tema, Indrek, ei armasta tubakasuitsu, aga ei — nad istusid ja suitsetasid kinniste akendega ja lahkusid toast, ilma et oleksid avanud aknaid. Tähendab, hoolimatus või kiuste.

Siiski, sellest kõigest Indrek sai ilusasti üle, sest tal seisis meeles, mis ta linna taga murul mõelnud, kui mängis naervate lastega palli. Aga ta unustas oma

targad ja rahulikud mõtted kohe, niipea kui hakkas kõnelema naisega. Indrek imestus praegu, kuidas see on küll võimalik, et ta unustab jalamaid oma rahulikud mõtted, niipea kui hakkab rääkima naisega. Ja see polnud täna esimest korda nõnda.

Karini viha murdus suureks nutuks, aga sõnadele ei teinud see tammi ette. Ta puistas oma südant, rääkides isegi sellest, et mehed on valmis tema pärast ennast lahutada laskma. Jah, võõrad mehed on valmis tema pärast maha jätma naised ja lapsed, aga oma mees on pime. Võõrad mehed on valmis tema pärast üksteisele kõrri kargama, aga oma mees käib ümber nagu oinas. Koeradki purelevad oma võistlejatega, aga inimene seisab nagu tohmus.

Indrek istus praegu tõepoolest nagu tohmus ja ei vastanud enam ainustki sõna naisele, nii et see lõpuks hüüdis:

„Kuule ometi, kooljas, oled sa surnud või?!"

Aga kooljas ei kuulnud. Ta tõstis muidu niisama korraks silmad, kuid laskis nad järgmisel hetkel kohe jälle langeda. Nõnda pidi Karin üksinda rääkima, kuni jõudis uute pisarateni. Siis tõusis äkki sohvalt, kuivatas silmad ja ütles hinge põhjani haavunult:

„Sa ei ole seda väärt, et sinu pärast kurvastada või vihastada. Sa pole üldse midagi väärt."

Öelnud need sõnad, ta peatus silmapilguks keset põrandat, nagu ootaks ta ikka veel mehelt midagi, aga kui see jäi endiselt tummaks, läks ta kindlal sammul uksest välja.

Indrek istus veel tüki aega endises poosis, uneldes minevaist ja olevaist päevist. Kuidas see küll kõik oli alanud ja kuhu ta küll lõpuks välja viib? Kes vastab? Tema ise pole ometi selleks sünnis, sest vastaja on ühes ka kohtumõistja. Aga küllap algus oli ikkagi vist selles hirmsas lõpus, mis nad kahekesi külg külje ääres üle elasid. Õieti oli see nõnda, et Indrek hoidis patja kätel ning padjal soigus nende ainukese poja kuumav keha. Karin pani lõpuks Indreku istuma ning istus ise tema vastu, mõlemad peadega kummar-

gil padja kohal ja põlved vastastikku või vaheliti. Seda soovis Karin, sest ta tahtis tunda Indreku elavat keha oma kehaga, öeldes: „Muidu ma unustan, et sinagi veel oled ja elad, ning ma lähen hulluks. Ma lähen päise päeva ajal hulluks, kui mu poeg sureb."

Nõnda nad siis istusid kahekesi südaööl ja Indrek hoidis kätega oma surmavaakuvat poega ja põlvedega oma naise põlvi, et see ei läheks hulluks, nagu oleks naiste aru mitte peas, vaid põlvis. Kui kaua nad nõnda istusid, kes võib seda öelda, aga nemad läbisid nende silmapilkudega kümnekordse igaviku. Indrekul on nii selgesti veel meeles, kuidas Karin lõpuks ütles: „Suu liikus veel. Nägid sa, et suu liikus? Ta pole veel surnud, veel ei ole." Ja nad vahtisid kahekesi oma silmad peast, et tabada veel kuski elumärki, aga ei, suu liigutus jäi viimseks.

Siis hakkas Karin otsima peeglit, aga ei leidnud; pööras kogu toa, kogu korteri pahupidi, aga kõik väikesed peeglid olid kui tina tuhka kadunud. Karin karjus suure häälega, silmad täis voolavaid pisaraid, nagu oleneks tema lapse saatus väikesest klaasitükikesest. Viimaks hakkas ta esikus seinalt peeglit võtma, aga ei saanud kuidagi paela naela otsast lahti. Nuttes tõusis ta toolile püsti, et nõnda peeglipaela varnast päästa, aga kui ta seejuures peegli silmapilguks käte vahelt vabastas, langes see suure mürinaga põrandale ja läks puruks. Nüüd kahmas Karin suure ähmiga esimese kättepuutuva peeglitüki põrandalt ja jooksis sellega lapse juurde, kuid samas märkas ta lapse suu juures verd ja meeletu kiljatus läbis öise rahu. Nagu pärast selgus, oli veri mitte lapse, vaid Karini enda oma, sest terava peeglitüki serv oli vigastanud tema sõrme.

Veel kaua pärast seda oli Karin piinanud iseennast ja oma meest selle mürinaga, mis oli sündinud peegli kukkumisest ja purunemisest, sest Indrek oli ju temale tol korral öelnud: „Surija juures ei tohi müra teha, sest siis ei saa ta surra." Need sõnad olid siis nagu pussiga pistnud Karini südamesse. Issand

jumal! Tema ise segab oma lapse suremist! Elus ei osanud ta teda nõnda hoida, et surm poleks tulnud, ja kui see viimaks tuli ning lapsuke tahtis surra — just nii: Karin kujutles asja nõnda, et lapsuke lõpuks lihtsalt tahtis surra, sest muidu ta ei pääsenud piinast — ja kui ta seda tõesti tahtis, siis ema ise tuli teda takistama. See oli lihtsalt kole! Pealegi polnud peegli purustamisest ja käeveristamisest mingit kasu — nende poiss oli ja jäigi surnuks.

Nõnda oli see hirmus lõpp, millest Indreku arvates algas see, mis kestab tänapäevani. Indrek ise oli see, kes katsus oma naise mõtteid lahutada, mis tegelesid ainult poja surmaga. Siis algasidki lõbustused ja olengud söömingute ning joomingutega, sest pidi ju maksku mis maksab katsuma unustada, et on olemas maja, majas korter, korteris tuba ja toas padi, millel väeti lapsuke kord vaakunud surma. Ja kui Indrek lõpuks tüdis ning väsis, jätkas Karin üksinda lõbutsemist, esiteks küll vastumeelselt ja mehele etteheiteid tehes, et miks ta peab aina üksi olema, isegi mitu head peatäit sellepärast nuttes, aga lõpuks läks kõik kuidagi roobastesse, sest paratamatusest pole pääsu. Paratamatusena tundus Indrekule seegi, mis tuli Paralepaga. „Poiss maksis meile kätte, miks me lasksime ta surra," mõtles Indrek, istudes kõveras ja kössis oma toolil.

Ah jaa! Karin oli öelnud, et ta läheb hulluks, kui ta poiss sureb, ja nüüd näib Indrekule, et ta on tõepoolest hulluks läinud, nagu miljonid teisi, kelle pojad surid viimases sõjas veel mõttetumalt kui nende poeg kodus pehmel padjal. Miljonid arutud ründavad nüüd maailma ja nakatavad aina uusi ja uusi miljoneid. Aga ükski ei näe seda, ükski ei usu seda. Kõik on veendunud, et miljonitel on aru juurde tulnud, sest et hiljuti tapsime kümme miljonit. Inimene on tappes targaks saanud ja nõuab lõbu ja Karin nõuab ühes teistega. Inimene nõuab lõbu ja armastab tühje sõnu, sest ta arvab, et õige aru pole inimeste peas, vaid sõnus. Kui ometi võiks inimesilt võtta pooled tühjad

sõnad, nii mõnedki saaks ehk õige aru tagasi! Kui võiks neilt võtta pooled mõttetud mõttedki, siis jääks küllalt järele, et õnnelikult elada! Kui Indrek isegi võiks loobuda oma tarbetuist mõtteist, siis ei saaks ta vististi põrmugi vaesemaks ega õnnetumaks! Tema ja Karini peahäda selles seisabki, et üks armastab sõnu, lootes nendega asendada mõtteid, ja teine mõtteid, lootes nendega asendada tegusid. Nõnda jäljendavad nad miljoneid ja on õnnetud nagu needki — on õnnetud, nagu kogu maailm...

„Palun härrat sööma, toit on nüüd soe," ütles Tiina.

Selline oli Indreku uneluste lõpp, selline on kõigi uneluste lõpp: peab sööma, olgu toit külm või soe, peab täitma oma kõhtu, olgu sul miljonid sõnad ja mõtted või ärgu olgu sul neid ainustki.

XXXVI.

Indrek oli jätnud sõnad ja mõtted ja hakkas talitama: ta tegi ettevalmistusi, et koolitöö lõpul lahkuda tasahilju kodunt. Ta tahtis anda Karinile võimaluse oma elu seada, nagu ta heaks arvab. Selleks oli kõige otstarbekohasem loobuda kõigest ja lasta maksvusele vaba valik, vaba otsustusvõime.

Muidugi, Karin oli ka praegu vaba, aga Indrek arvas, et tema ei suuda kauemat aega naise suurt vabadust pealt vaadata, seda kaasa elada, tema läheb ehk kadedaks ja kui inimene on juba pisinatukenegi kade, siis ei oska enam keegi öelda, ei tema ise ega teised, mis võib juhtuda. Oletatavate juhtumuste pärast Indrek mõtleski taganeda võitlusväljalt, tunnustades end nii-öelda lööduks.

Aga ettevalmistusi tehes löödud mehena, temaga sündis imelik asi: tema valmistus ja valmistus, aga ometi tundus, nagu ei saaks ta millalgi ega millegagi valmis. Tema nagu ise oli see, kes veeretas endale valmistusteel ootamata raskusi ette. Valis ta täna mõned raamatud välja, mis mõtles esiotsa kaasa võtta — sest kõike siit ära viia, selleks ei leidnud ta veel mingit põhjust, — siis leidis ta järgmisel päeval, et need on oma harilikku paika teiste raamatute vahele tagasi pugenud. Kuis oli see võimalik? Oli tema ise nad sinna pannud või tegi seda keegi teine tema selja taga?

Indrek seisis oma raamatute ees ja mõtles tükid ajad. Aga ta märkas äkki, et ta ei mõtle üldse raamatuile, vaid hoopis millelegi muule. Kuid seegi, millele ta mõtles, polnud nagu see õige mõte, vaid õige mõte oli kuski kaugemal, kuski varjatud paigal — õige mõte oli Karini keha küljes. Õieti polnudki see mõte, vaid lihtsalt nägemus, mis torkas silma, kui Indrek seisis oma raamatute ees ja vahtis neid. See oli väike sünnimärk või midagi selletaolist pahemal jalal pealpool põlve ja sel märgil kasvas paar karvaudet.

Ah! see oli nii hirmus rumal, et tarku raamatuid vahtides Indrek nägi ainult seda pisitillukest märki oma naise jalal, ja sellepärast ta ei mõelnudki kauem seda mõtet, vaid katsus mõelda maksku mis maksab raamatuist. Aga siis ta nägi äkki üht teist märki, vana haavaarmi. Jah, see oli peaaegu sealsamas, kus sellelgi — kuidas ta nimi nüüd oli? õige, Kristi — jah, peaaegu sealsamas, kus sellelgi, ainult pisut teises kohas, nagu oleks ka Karin võtnud osa mingisugusest revolutsioonist. Aga ei, tema oli ainult maha kukkunud, sest teda oli lükatud, kui ta oli alles väikene, ja kukkudes sattunud teravale pudelipõhjale, sellest siis see arm. Seda armi oli Indrek kord kõige rohkem armastanud, võib-olla sellepärast, et see tuletas talle Kristit meelde. Ah jaa! Ning see teine väike tüdruk, see seal kaltsuhunnikul, kuidas oli selle nimi? Aga see ei tulnud meelde, mitte kuidagi ei tulnud. Tähendab, pole tähtis, kui ei tule, otsustas Indrek ja märkas jällegi, kuhu ta oma mõtetega sattunud raamatute juurest.

Nõnda pidi ta mitmel-setmel korral end uuesti pingutama, et kuidagi meelde tuletada, mil viisil sattusid väljavõetud raamatud harilikule paigale tagasi. Ja kui see selgitatud, ütles Indrek endamisi: olen ma ise seda teinud, siis ei pea neid kaasa võtma, teadvusetu loomusund ütleb, et ei pea, ja tema on targem kui kogu minu teadvus. Nõnda jäidki raamatud sinna, kus nad olid. Aga ka teiste asjadega kordus seesama: Indrek kas ei jõudnud otsusele, mida kaasa võtta, või

kui ta midagi võttis, siis pani ta selle varsti kas meelega või hajameelsuses kogemata tagasi. Kui siis päev kätte jõudis, kus ta pidi lahkuma, oli tal kaasa võtta nii vähe, et see mahtus ilusasti seljakotti. Sellest pidi aitama Vargamäel, sest nimelt sinna Indrek mõtles minna kas kogu suveks või vähemalt mõneks ajakski, kuni näeb, kuidas asjad kodu lahenevad. See ei oleks pidanud kellelegi eriti silma torkama, sest varemaltki oli ta paar korda käinud isatalus, ilma et Karin või lapsed oleksid olnud kaasas.

Indrek valis lahkumiseks silmapilgu, kus Karinit polnud kodu, muidu oleks võinud ehk tekkida küsimusi ja kostmisi ning nendest jumal teab mis. Aga Indrek tahtis lahkuda rahulikus meeles, et näeks ta ise, ja näeksid teised — siin pole Vargamäe, vaid tema läheb Vargamäele, kus ei osata muidu lahkuda, kui aga suure riiu ja nutuga. Seal inimesed vihkavad üksteist, aga lahkudes nende südamed kärisevad suurest valust, nagu oleks nende tuline viha põlev armastus. Siin pole nõnda, Indrek teab seda. Tema ei kanna viha ja tema armastus on varsti paljas mälestus.

Nõnda mõtles ta, kui ta seisis esikus, kott seljas ning kõik minekuks valmis. Aga viimsel silmapilgul kutsus ta Tiina, et vähemalt temalegi paar sõna öelda, sest temale võis, oli ju temale ükskõik, kas Indrek läheb või jääb. Lapsed, kes kippusid teenijaga kaasa, saatis Indrek tagasi ja sulges ukse. Alles siis rääkis ta nõnda:

„Ma lähen nüüd natukeseks ära, millal ma tagasi tulen, seda ma ei tea. Aga prouale pole vaja sõnagi lausuda, küll ma ise kirjutan. Teilegi ütlen seda ainult sellepärast, et teil on hea süda ja lapsed armastavad teid. Armastage, ma palun, teie ka lapsi, kui mind siin ei ole, armastage ja hoolitsege nende eest nagu tänini, sest proual on teist tegemist."

Indrek oli rääkides kõrvale vaadanud, nagu oleks tal oma sõnade pärast piinlik ja häbi, aga lõpuks pööras ta silmad Tiina poole ja jäi äkki vait, sest see oli

toetunud õlaga kuidagi imelikult vastu seina ja tema silmad olid pisarais. Kui Indrek vaikis, ütles teenija tuksatavail huulil, hoides kramplikult nuttu:

„Härra ei peaks minema."

„Ei, Tiina, neist asjust ei saa teie veel aru, sest teie olete selleks alles liiga noor," rääkis Indrek teatud kärsitusega, nagu kardaks ta, et Tiina võiks oma sõnadega tema meelt muuta.

„Ei, härra, ma ei ole enam liiga noor," vaidles Tiina Indrekule vastu. „Mina tean väga hästi, et on armastus ja kõik."

„Hea küll, hea küll," ütles Indrek, „mis me selle üle enam vaidleme. Aga kui te tõesti teate, mis on armastus, minge ja armastage siis minu lapsi, kui mind ennast ei ole."

„Härra, ma teen kõik, mis te käsite," vastas Tiina ja lähenes Indrekule, nagu tahaks ta temale kaela langeda või teda muidu puutuda.

„Ma ei käsi, ma ainult palun teid, Tiina," ütles Indrek ja ta meel läks peaaegu härdaks tüdruku pärast. Aga kui ta sirutas talle käe jumalagajätuks, haaras see sellest oma kahe käega kinni, ja enne kui Indrek jõudis teda hoida või takistada, langes ta põlvili põrandale ja surus oma suu tema käele — nimelt just suu, mitte huuled, sest Indrek tundis tema hambaidki.

„Tiina, nõnda ei tohi ju," ütles Indrek tõrjuvalt ja tõmbas oma kätt. Nüüd ärkas tüdruk nagu uimastusest, kargas püsti, tuikus mõned sammud tagasi ja lausus:

„Andke andeks, härra, ma ei tahtnud. . ."

Mida ta ei tahtnud, seda Indrek ei saanudki teada. Aga kui ta pöördus ukse poole, palus Tiina:

„Härra, ma pidin just praegu lastega jalutama minema, lubage, et me tuleme teid natuke saatma."

Indrek mõtles pisut ja vastas siis:

„Hea küll, aga olge kärmas."

Neid sõnu Indrek poleks pidanud rääkima, sest nendest järgnes kõik, mis üldse järgnes. Kui ta oleks

lahkunud üksinda, siis poleks tal olnud tänaval seda kohtumist, sest üksinda oleks ta läinud teist teed. Ja kui tal poleks olnud seda kohtumist, siis oleks talle vaevalt meenunud, et ta on midagi koju unustanud, millele ta peab järele minema. Aga kuidas siis oleks võinud sündida kõik muu, kui ta poleks üldse enam jalga tõstnud üle oma toaläve? Ent nüüd sündis kõik, nagu oleks see saatuse poolt nõnda ette määratud, mille eest ei pääse ükski, olgu ta eluline või elutu.

Indrekul tuli esikus ainult mõni silmapilk oodata, sest Tiina riietas lapsed kui jumalavälk. Nõnda läksid nad siis üheskoos uksest välja, lapsed üliõnnelikud, tüdrukul nukker naeratus huulil, nagu hoiaks ta kõigest hingest nuttu, Indrek pisut tusane ja sünge, nagu aimaks ta halba. Ei tema ega Tiina lausunud teineteisele enam musta ega valget, ainult lapsed olid need, kes kõnelesid. Tiki ajas nimelt isa käest samasugust kotti peale, nagu sel endal seljas. Miia aga arvas, et lastele niisuke kott ei kõlba.

„Pisipisipisikene, see kõlbab küll," ütles Tiki imepeene häälega, mis pidi kinnitama, kui hirmus väike peab olema see seljakott, mida tahab tema endale.

„Nii hirmus pisikest kotti ei tehtagi, et oleks rihmad ja kõik," ütles Miia.

Aga Tiki arvas, et temale tehakse, ja sellepärast seletas Miia elutargalt:

„Ä'ä ole rumal, Tiki, et tahad omale ka niisukest kotti, siis pead niisamuti üksi minema, kott seljas, nagu papagi."

„Miks mamma ei lähe?" küsis Tiki nüüd.

„Aga kes siis meie juurde jääb," vastas Miia.

„Eks Tiina jää," arvas Tiki.

Siin jättis Indrek lastega jumalaga, nagu oleks tal raske kauem nende kõnelust pealt kuulata. Aga kui ta nägi Tiina silmis uuesti pisaraid, läks ka tema meel härdaks ja ta katsus, et ta saaks võimalikult ruttu minema.

Ta pöördus ümber lähema tänavanurga, et kaduda laste silmist, aga kui vaatas natukese aja pärast ta-

gasi, nägi ta, et Tiina oli lastega tänavanurgale järele tulnud, seal väiksema sülle võtnud, et näidata talle veel kord minevat isa. Nüüd ei saanud Indrek muidu, kui tõmbas kübara peast lehvitamiseks, ja Tiki saatis temale käemusu. Puudus vähe, et Indrek oleks ümber pöördunud ja tagasi läinud laste juurde.

Et sellest kiusatusest pääseda, pöördus ta uuesti ümber nurga, ehk küll hakkas nüüd minema hoopis teises suunas, kui ta kavatsenud. Siin sattus ta inimsummale, mis täitis peaaegu kogu tänavat, sulgedes selle läbipääsuks. Indrek pidi esiteks peatumatult mööda minema, sest ta nägi, et politseinik heitles siin joobnuga, milline toiming vabastas rahvahulgas naerupahvatused, kuid siis kostis äkki kõrvu nagu tuttav hääl, mis ütles:

„Härra konstaabel, mina olen oma raha eest täis, mis te minust tahate. Puhas kroonuviin ja minu raha! Kuradite kurat, kas siis tõesti pole enam õigust maa peal!"

Seda kuuldes Indrek astus lähemale vaatama. Keegi mees, palja peaga, müts eemal maas, juuksed juba päris hallid, püherdas kiviprügitusel, veheldes käte ja jalgadega, et politseinik ei saaks teda voorimehele vinnata ega ära sõidutada. Heitlus noore politseiniku ja joobnud vanamehe vahel oli kestnud juba natukene aega, mida võis järeldada ümberseisvast rahvahulgast. Politseinik ootas praegu nähtavasti abi, hoides vanameest ainult kinni, et see ei saaks põgenema. Indrekule paistis ta kohe millegi pärast tuttavana, ja kui ta oli rahvamurrust läbi pugenud, tundis ta temas oma äiapapa Vesiroosi, kes oli viimaste kuude jooksul ruttu vananenud ja kogu kehast nagu kuivanud õun kokku ja krimpsu tõmbunud, nii et varemalt valmistatud riided lotendasid tal laialt ja lõdvalt tühja kotina seljas. Oleks tal praegu olnud kaine pea, siis oleks ta ehk isegi nõustunud arvamisega, et jumal on ta maha jätnud, sest kuis muidu võis tema keha nõnda närtsida, pidi ju selle lopsakus olema just

jumalast endast seatud, nagu Vesiroos varemalt alati kinnitas.

Nähes Indrekut, Vesiroos hakkas end jalule ajama, aga kui politseinik silmapilku varudes katsus tal käte alt keha ümbert kinni haarata, viskas ta enda uuesti tänavale pikali ja karjus:

„Väimeespoeg! Kallis väimeespoeg! Tule mulle vanainimesele appi, päästa mind nende kaakide käest! Mis nad m'ust tahavad, mitte aru ei saa. Raha mul ei ole, pudel on tühi, aga ikkagi rahu ei anna see sinivatt..."

Kuna vanamees maas karjus, palus Indrek politseinikku, et see lubaks ta ära korjata. Oh jaa, miks mitte, olgu aga nii lahke, muidu sõidutatakse ta kongi puhkusele. Nõnda arvas politseinik, kes ootas abi. Tal oli heameel, et pääseb nii kerge vaevaga tülinast. Rahva hulkagi polnud vaja laiali ajada, sest see hajus ise pettunult, niipea kui nägi, et lamaja tõuseb Indreku abil maast ja tuigerdab voorimehe poole. Ainult korraks võisid inimesed veel naerma pahvatada, nimelt sel silmapilgul, kus politseinik läks Indrekule appi Vesiroosi troskasse upitama: see sai sellest abist sootuks vääriti aru ja laskus uuesti järsku maha, nagu poleks ta elus inimene, vaid pehme ja lõtv ning raske kott. Politseinikki naeris nüüd rahvaga kaasa, kuna ta senini oli püsinud surmlikult tõsisena.

„Kardab politseid!" hüüdis keegi rahva hulgast ja naeris suure häälega.

„Tähendab, olen vaene ja aus, kui kardan," karjus Vesiroos naerjale vastu. „Kui olin alles rikas, ei kartnud, ja kui saan kelmiks, ka ei karda. Milleks peaks rikas kedagi kartma."

Viimaste sõnade juures ajas Vesiroos enda uuesti jalule ja nüüd Indrek aitas ta üksinda troskasse ning istus ise ta kõrvale. Sõites jutustas vanamees:

„Mina ütlen temale: tere, härra konstaabli-isand, kuidas käsi käib? aga tema lips! mul käe alt kinni, pole muud kui lähme. Noh, hea küll! Kui minna,

siis minna, las käia! Sõpradeasi! Mõistad! Aga tema tahab sinna, mina sinna. Mina: kuhu sa tirid? Kuhu sa kupatad, kurask? Aga tema kutsub voorimehe. Ah soo, politseisse! Siis võta näpust! Mina pikali maha, ole nii lahke, härra konstaabli-isand! Või nii! Kui olin rikas, mängis politsei jooksupoissi, jäin vaeseks, nüüd mängigu mina. Pole kaupa! Sest Vesiroos pole rikas ega vaene, vaid ainult purjus. Eks ole õige? Olen lihtsalt purjus, muud midagi. Aga kui olen purjus, siis kanna, härra konstaabli-isand. Võta sülle ja kanna, sest sa oled kroonumees ja mina kroonuviina täis. Voorimees! Aga voorimehega võin ma isegi sõita, eit maksab kodus kinni. Plõõnib mis plõõnib, aga maksab. Tütar maksab ka, Karin maksab. Aga milleks siis see sinivatt ja revolver, kui Karin maksab? Milleks revolver? küsin ma. Viska revolver vöölt, sõidame siis, olge lahke, härra konstaabli-isand. Sest minul ei ole revolvrit, voorimehel ei ole, voorimehe hobusel ei ole, kellelgi ei ole, sinul ka ei ole, Indrek, ega? Või on ehk sinul? Mis? On või ei ole?..."

Need sõnad tuletasid Indrekule meelde, et ta oli oma revolvri unustanud koju lauasahtli, ja millegi pärast värahtas ta süda sees sellest mõeldes. Millegi pärast hakkas tal nagu õudne ja hirm oma revolvri pärast, mille ta jätnud koju. Nagu kiusatuseks Karinile, mõtles ta. Ja muidugi kiusatuseks, sest seda sõna oli naine Indreku vastu revolvri suhtes millalgi tarvitanud, kui ta oli käskinud alati lukus hoida selle sahtli, kus seisis revolver. Revolver ei ole mänguasi, kui ta naiste käes, oli Karin siis elutargalt seletanud. Ja nüüd seisis seesama mitte-mänguasi oma harilikul paigal ja Indrek kahtles, kas sahtelgi oli lukus. Ehk kuigi oli, siis polnud sel suuremat tähendust, sest üks puhvetivõti avas ta päris korralikult. Seda Karin teadis ja Indrekule näis, et niipea kui naine saab tema lahkumisest teada, siis kõigepealt katsub ta revolvrisahtlit — nõnda nimetasid nad seda sahtlit, kus seisis revolver, sest tema seisis seal ihuüksinda, et kellelgi

poleks vaja tema rahu rikkuda, — jah, eelkõige katsub Karin revolvrisahtlit ja kui ta on kinni, võtab ta puhvetivõtme ning avab ta, et vaadata, kas revolver on seal või on kaasa võetud. Ning kui revolvri tõttu sünniks mõni õnnetus, siis oleks see tema, Indreku süü. Siis langeks kõik, mis sünnib, tema hingele, sest igaüks võiks juureldes otsusele tulla, et revolver on koju jäetud mitte kogemata ega unustusest — revolvrit ei või keegi unustada, kui ta lahkub kodunt, — vaid meelega ja täie teadmisega, võiks öelda isegi — teatud tagamõtte ja eesmärgiga, nagu tahetaks proovida, kas võib midagi sündida või mis võib sündida, kui revolver jäetakse nõnda lauasahtlisse.

Seda kõike mõeldes Indrek otsustas tingimata koju tagasi minna ja revolvri lauasahtlist kaasa võtta, et ei oleks kellelgi kiusatust ja et tema hingele ei langeks uut koormat, sest aitab sellestki, mis on. Samal ajal, kus Indrek nõnda arutas, sonis joobnud äiapapa edasi:

„Ei ole? Nojah, ma teadsin kohe, et ei ole, sellepärast sõidangi sinuga. Aga kuhu sa lähed selle kotiga? Mis kott see on? Kohvikott, mis? Ha, ha, ha, ha, hihi! Kohvikott! Väga hea! Ainult minu väimehel, ainult minu tütrel on niisuke kohvikott. Aga mina kohvi ei joo, hakkab südame peale. Kohv hakkab hirmsasti minu südame peale. Kohvis on surm, mõistad, väimeespoeg. Kohvis on minu, vanainimese surm. Aga kohvisurm ei ole loomulik. Minu eit ütleb alati mulle: tee, vanamees, mis teed, aga sure loomulikku surma, sest seda on su hingele tarvis. Mõistad, hingele! Taevariik ja hingeõnnistus! Eit muretseb minu hingeõnnistuse eest. Aga mis sa arvad, kas viinasurm on loomulik surm? On ta pisutki loomulikum kui kohvisurm? Sa oled haritud inimene, väimeespoeg, vaata. Kas mina, sinu äiapapa, võin viina surra ja õndsalt taevariiki saada? Eit ütleb, et ei või, aga mina, et võin, sest kirikus antakse viina, aga kohvi ei anta. Sigurivett ei anta ei suhkruga ega ilma. Aga need, kes joovad kirikus viina, surevad

ju, eks, need kiriku söödikud ja joodikud surevad kõik loomulikult ja saavad taeva. Või ei saa, mis sina kui haritud inimene arvad? Ei saa kõik, mis? Noh, ja mina joon ka, seni kui suren, muud midagi. Joon ja suren loomulikku surma, sest viinajoomine on loomulik asi. Karin, tütreke, ütleb ka, kui annab raha: joo, isake, kui see aitab, joo seni, kui aitab. Mõistad — seni kui aitab. Nagu kirikuski: seni, kui tuleb surm, loomulik surm. Sellest sa näed, kallis väimeespoeg, kui hea süda on su laste emal: ta armastab oma isagi. Armastab mind, joobnud vanameest, mind, viinanina, hihihi! Armastab sellepärast, et on südame poolest minusse. Tema ei saa ilma armastuseta. Ja kui inimene armastab, siis ei saa ta midagi keelda. Karin ei saa minule keelda, kui ma küsin. Temal on nii hea süda, et ei saa iseendalegi midagi keelda, veel vähem siis minule või teistele. Hea süda on tema õnnetus, ütles eit. Hea südame pärast joodab ta sinugi surnuks, s. t. eit mõtleb, et minu, mõistad. Noh, aga Karin arvab, et viinasurm on ikkagi loomulikum kui uppumine, see on nii-öelda inimlik surm, ütleb ta, sest viin on inimese tehtud, mitte jumala loodud, kuigi juuakse kirikus. Aga uppumine on looduse õnnetus ja see on juba jumala karistus neile, kes ei pea saama taeva. Nõnda ütleb mu kallis tütreke oma hea ja helde südamega. Aga minu eit on hoopis teine. Tema ütleb Karinile: kuhu sa saad oma hea südamega? Tapad ainult oma isa ja ajad iseoma elu lörri. Aga kas sina tead, armas väimeespoeg, mis ta vastab oma emale, kui see talle nõnda ütleb? Tema vastab: minu mees ei armasta mind, mis ma pean siis tegema? Aga ema: oled ise süüdi, kui ei armasta. Oled lirvaks läind, mis ta s'ust siis veel armastab! Oled teiste meeste nuustik. Raiskad ise oma elu nagu meiegi. Mõistad — nagu meiegi, ütleb minu eit, sest ka meie elu on raisatud. Mina raiskasin, sest ka minul on hea süda, nagu Karinilgi, ei saa midagi keelda, ei saa kellelegi ära öelda, ei saa iseendalegi ära öelda, kui veri mängib.

Eit ütles mulle: sind tuleks läbi rookida, põhjani läbi rookida, nii et liha lipendaks, ega inimene muidu meelt ei paranda. Aga tal polnud jäksi, minu eidel nimelt, sellepärast jäi minu liha terveks ja meie elu läks lommi, ainult surm parandab selle, nagu küüraka. Väimeespoeg, kas sinul pole ka jäksi? Mõnikord on parem peksuga kui peksuta, peksetul nimelt. Muidugi, mõistan, sa oled haritud inimene, anna andeks, sest ma olen purjus. Aga usu, väimeespoeg, abielu peksuga on parem kui abielurikkumine peksuta, kui on lapsed, see on minu arvamine. Ja ega naised pane valu mikski, sest kuis nad saavad muidu sünnitada. Naised armastavad valu, usu, väimeespoeg. Mina tean, sest mina olin kord rikas. Mina olin mitu aastat rikas ja siis nägin ma rohkem naisi kui vaene inimene pikal eluajal. Tead, väimeespoeg, naise armastus algab valuga, mõistad, ja sellepärast arvavad paljud naised, et mis armastus see on, kui pole enam valu. Naine himustab aina neitsipõlve tagasi. Aga ütle, armas väimeespoeg, kust sa võtad, kallis ristiinimene, oma laste emale neitsipõlve tagasi, et armastus oleks valus ja kõik. Mõistad? Tähendab peksuga, kui muidu ei aita. Et naine ei usuks, et võõras mees teeb armastuse uuesti valusaks. Minu eit on teisiti. Tema ütleb minule alati: sina ei mõista muud kui haiget teha, nagu oleks ma aina neitsi. Sina, sitikas, mõtled nooremate peale. Nõnda elasime meie ja nõnda ka teie ja ei oska paremini. Keegi ei taha õppida. Ja elu läheb lörri. Sest mis elu see on, kui naine arvab, et..."

Vanker peatus proua Vesiroosi vürtspoe ukse ees. Kui Indrek härra Vesiroosi sõidukilt maha aitas, ukse juurde talutas ja selle kella kõlisedes avas, hüüdis Vesiroos suure häälega:

„Kuule, väimeespoeg, kellad löövad, lähme kui kirikusse!"

Aga Indrek ei astunud siia kirikusse, vaid küütis ainult oma äiapapa uksest sisse, kuna ta ise istus uuesti troskasse ja käskis sõita. Heameelega ta

oleks voorimehe vahetanud auto vastu, et kiiremini edasi saada, sest tal oli kartus, nagu võiks ta hiljaks jääda. Temal oli nimelt soov ja lootus leida korter tühjalt eest, nagu ta oli jäänud tema lahkudes. Kui tal on õnne, siis pole ei Karin ega lapsed veel tagasi jõudnud ja nõnda toimetab tema, Indrek, oma asja, ilma et keegi saaks sellest teadagi. Ta ilmub kui varas iseoma koju ja võtab sealt kaasa, mis talle meeldib.

XXXVII.

„Tähendab, ka vanad teavad, kuis me elame," lausus Indrek troskas endamisi, mõeldes Vesiroosi joobnud sõnadele. Muidugi, teavad vanad ja teab pool linna, aga kõik teevad näo, nagu poleks kellelgi millestki aimu. Ainult purjus peaga lõdvenevad inimestel keelepaelad ja siis avaneb neil suu. Kui võiks kogu linna täis joota ja kui võiks siis tema kõnelust pealt kuulata, vististi oleks väga huvitav.

Aga mis võiks purjus linn või pool linna temast, Indrekust, rääkida? Ei, temast oleks kõigil üsna vähe öelda, ja seegi, mis öeldaks, ei huvitaks peaaegu kedagi. Ainult naeru kihistataks, seda küll, sest kuidas ei peaks meest naerma, kel on niisuke naine nagu temal. Teda, Indrekut, naeraksid vanad ja noored, mehed ja naised. Kõik oleksid ühisel arvamusel: abielus on naeru- ja põlgusväärt mitte petja, vaid petetu. Abielus sünnib nagu diplomaatiaski: võidutsevad ainult kavalad. Kui aga veel seda teataks, et Karin ajab oma asju üsna avalikult, peaaegu mehe silma all, siis leiduks viimase tarvis ainult haletsust, mitte kaastundmust.

Indrek teadis, miks see kõik nõnda oli ja mitte teisiti, ometi tekkis sügaval südamepõhjas mingisugune seletamatu kibedus, tekkis võib-olla just sellepärast, et ta teadis. Miks pidi minevik just teda sel määral oma raskusega painama ja miks võisid teised inimesed elada, nagu poleks neil minevikku olemaski?

Miks sõitis ta praegu oma kodu poole, mille ta pool tundi tagasi nagu alatiseks oli maha jätnud? Miks vaevas ta oma südant laskeriista pärast, millega temal polnud põrmugi rohkem tegemist kui Karinil, ennem vähem, sest mitte tema polnud mõttele tulnud seda osta, vaid just Karin, sest tema oli see, kes arvas, et igaks juhuks olgu majas laskeriist. Kui nõnda, siis las revolver jääda sinna, kus ta on, sest sellega ei sünni midagi muud, kui teostub Karini soov: igaks juhuks on laskeriist majas. See osteti ju nii-öelda mitte inimestele, vaid majale või neile inimestele, kes elavad selles majas, kus elas kord ka Indrek. Aga temal ei ole enam maja, tema on peavarjuta ja koduta, vähemalt esiotsa. Temal on ainult kott seljas ja paar raamatut ning mõni vahetus pesu, milleks vajab siis tema laskeriista?

Aga need arutlused ja põhjendused jooksid Indrekul kui hane seljast vesi maha. Kogu see mõttevool nagu ei puutunudki temasse või mõtteil polnud tema eluga mitte midagi tegemist, need kaks asusid nagu igaüks omal pinnal, omal planeedil, kus valitsevad mõlemal oma eritingimused, eriseadused. Sellepärast Indrek võis kogu aeg loogiliselt seletada, kui hirmus mõttetu ja otstarbetu on tema sõit, samal ajal ta sõitis aga üsna rahulikult edasi, tõstis jalagi põlvele, et oleks mugavam sõita. Ta nagu tahtis iseendale näidata, et inimene võib ka loogika- ning mõttevastaselt talitada ja et sellisel talitusviisil on mõnikord rohkem mõtet kui kõigel mõistusepärasel toimingul. Elan kordki loomusunni ajel, mõtles ta, vaatame ometi, mis sellest välja tuleb. Elan lihtsalt, nagu tuju tõmbab, hullemat ei või tulla, kui on olnud. Aga äkki ütles ta endale kuuldavalt, nagu ajaks ta voorimehega juttu:

„Võib minna veelgi hullemaks."

„Just nii," kinnitas noor voorimees ja pöördus pukil ümber, et sõitjale otsa vaadata, „heinte ja kaerte hind võib veelgi tõusta."

„Ah nii!" hüüdis Indrek voorimehele vastu, nagu ärkaks ta uinakust.

„Aga mis teie siis arvate," ütles voorimees. „Praegu simutavad kõik hinda juurde."

„Kas revolvrite hinnad ka peaksid olema tõusnud?" küsis Indrek.

„Kuis nii?" küsis voorimees arusaamatuses, sest ta ei taibanud, millises ühenduses hobuse heinad ja kaerad seisavad revolvritega.

„Ma ehk pean endale ostma, sellepärast küsin," seletas Indrek. „Teie ostate heinu ja kaeru, mina revolvreid."

„Mõistan," ütles voorimees. „Ajate äri?"

„Ajan äri," vastas Indrek, „aga tasapisi, saate aru. Kas tahate, ma müün teile revolvri?"

„Ei ole raha kaasas," vastas voorimees.

„Ma müün võlgu," ütles Indrek. „Tahate?"

„Enne peaks nägema," arvas noormees.

„Pidage kinni ja oodake siin," ütles Indrek ja kargas sõidukilt, kui see alles liikus.

„Ei, härra, makske enne see sõiduraha ära, siis ootan," vastas voorimees otsustavalt ja tahtis Indrekule järele kihutada, sest ta arvas, et ootamatu revolvrimüümine pole midagi muud kui mõni uus vemp, millega tahetakse „sääred teha", et poleks vaja maksta.

„Viidate mu kallist aega," rääkis Indrek etteheitvalt ja kiskus koti seljast ning ulatas selle voorimehe kätte, lisades: „Sõiduraha eest ma seda teile ei jäta."

Samas arvamuses oli ka voorimees, sest kott tundus üsna raskena, ja sellepärast laskis ta Indrekul minna. See lipsas ümber lähedase nurga ning oli mõnekümne sammuga oma maja ees. Voorimehega lõpuni sõita ei tahtnud sellepärast, et mitte tähelepanu äratada, kui keegi peaks olema vaheajal koju tulnud. Ja voorimehe ta jättis ootama selleks, et temale tõepoolest oma revolvrit müüa, kas või pooleldi kinkida või muidu anda, et aga oleks temast lahti.

Sest Indrek ise polnud teda osta tahtnud ja sellepärast ei taha ta teda enam kanda. Jah, seni kui oli abielu, oli ka revolvril mõte, aga kui vaene inimene on ihuüksi, milleks temal siis revolver, kui ta pole röövel ega põrandaalune ja kui tal pole ka midagi, mille peale ihub hammast röövel või põrandaalune.

Nõnda mõtles Indrek, kui ta lähenes oma majale, mille ukse ta avas nii tasa ja targu, nagu oleks ta hiiliv varas. Ta ise uskus küll kindlasti, et maja on praegu tühi, s. t. korter, aga ometi talitas ta nõnda, nagu ei usaldaks ta põrmugi oma usku. Usule võib ehitada sama vähe nagu naistele, targutas ta endamisi, kui astus tasahilju mööda treppi üles. Usk aitab vähem kui kummitallad, mõtles ta, kui pani tähele, et tema sammud olid nii vaiksed, et ta isegi neid ei kuulnud. Ja et puutreppi hoida nagisemisest, katsus ta oma keharaskust seega vähendada, et toetus kätega kõigest jõust kõrvaspuile.

Korteriukse taha jõudnud, ta vaatas trepile tagasi ja hingas sügavasti, nagu oleks tal jumal teab kui raske ülesanne seljataga. Varastel on vististi kõigil kummitallad, lausus ta endamisi, aga tegi seda nõnda, nagu ei mõtleks ta ise põrmugi sellele. Siiski, uskuma peab varaski, mõtles ta edasi, sest mis kasu oleks kummitaldadest, kui poleks usku, et vargus õnnestub. Peaksid olema ka kummivõtmed, mis ei kõliseks, kriiksuks ega ragiseks, mõtles ta, kui toppis oma vaskvõtit ettevaatlikult lukuauku, kummivõtmed ja kindel usk, seda oleks vargale vaja.

Ta astus sisse ja kuulatas. Vaikus. Ukse jättis ta lahti ja mõtles selle sulgeda alles siis, kui läheb tagasi välja. Nüüd pole mõtet, arutas ta, sest altuks on kinni ja niikuinii jään ma ainult silmapilguks. Kabinetiukse ees peatus ta veel korraks, nagu katsuks ta kuulatada, aga tõepoolest oli tema tähelepanu juhitud mitte kabineti, vaid teiste ruumide poole. Tal tuli meelde, et kui kabinetiukse käerauda pikkamisi maha vajutada, siis kriiksub see. Sama lugu oli ukse avamisega. Pidi toimima ruttu ja järsku, nagu tahaks

kedagi mingilt teolt tabada. Siis teeme seda nii, ütles Indrek iseendale, nagu poleks ta äkki enam üksi, vaid vähemalt kahekesi. Mängime oma mängu lõpuni, lausus ta just sel hetkel, kus vajutas käeraua maha ja lükkas ukse lahti. Aga ta põrkas jahmunult tagasi, sest tema kõrvu lõikas hele kiljatus, mis oli nagu tuttav, aga samal ajal ka võõras. Oli see pingutatud närvide tühipaljas kujutlus? Ah ei? Sest kui Indrek järgmisel silmapilgul uuesti toibus ja üle läve sisse astus, nägi ta, et Karin ja tuttav noormees istuvad sohval ning et neil mõlemail on veel enam nõutud näod kui hiljuti all kojas, kui ta avas seal ootamatult ukse. Indrek tundis äkki, kuidas tal hambad kippusid suus lõgisema. Ta tundis seda siis, kui ta pidi Karinile vastama, kes ütles:

„Mis sa ometi hiilid nagu varas."

„Vabandust," lausus Indrek, ja nüüd ta tundiski, kuidas tal hambad lõgisesid suus. Silmiski virvendas tal, nii et ta nägi Karinit ja tema kaaslast nagu läbi virvendava vee, mis muudab kõige kõvemad ja rabedamadki asjad nagu plisseeritud riideks — nagu soetud linapeoks, mille ema millalgi ammu Vargamäel murdis mitmekordselt kahe käe vahel kokku, enne kui hakkas temast tegema koonalt. Otse naljakas oli oma virvendavate silmadega vaadata, milliseks linapeoks olid muutunud need kaks inimest seal sohval, püüdes nagu midagi varjata ja midagi häbeneda.

Aga see kestis ainult silmapilgu nõnda, ainult kümnendiku silmapilku, siis läks Indrek laua juurde, avas sahtli, mis oli ometi lukus, ja võttis revolvri. Ta mõtles seda teha nõnda, et Karin ei taipaks, mida tema võtab, aga kuna tal kogu keha ja käed värisesid, siis ei saanud ta revolvrit sahtli tagaotsast kohe kätte, vaid ajas teda nii-öelda mööda sahtlipõhja kolinal taga. Sahtlid peaksid olema kummist, nagu saapatallad, siis ei koliseks, mõtles ta ise samal ajal ja küsis nagu endale vastu vaieldes: aga kuhu jääb usk, et vargus õnnestub? Ometi õnnestus temal lõpuks

ilma usutagi revolver kätte saada ja tasku pista, mispeale ta pöördus ukse poole, et lahkuda. Pean ma ta voorimehele andma laengus või tühjalt? arutas ta endamisi minnes, nagu oleks ta need kaks, kes istusid soetud linapeodena sohval, sootuks unustanud. Aga parajasti sel silmapilgul, kus Indrek haaras uksekäerauast kinni, küsis Karin:

„Keda sa nüüd tapma lähed?"

Sellele järgnes kõik nii peadpööritava kiiruse ja ootamatusega, et ei nüüd ega ka hiljem ükski asjaosalistest osanud õieti seletada, mis või kuidas kõik oli sündinud. Karin polnud veel õieti oma sõnugi lõpetanud, kui Indrek tõmbas käe ühes revolvriga taskust ja hakkas laskma — hakkas nagu pimesi tulistama, ilma et ta isegi teaks, milleks ta seda teeb või kuhu ta sihib. Juba esimese paugu järel Karin langes põrandale, kas tabatuna või muidu niisama, kas kogemata või täie teadmisega, et pääseda kuulide eest või et käpuli maas ronida mehe juurde andestamist ja armu paluma, nagu ta ise pärast kõigi jumalate ja isegi oma surnud poja hinge juures kinnitas, selle kohta ei saadud kunagi veenvat selgust. Ainult niipalju arvasid lõpuks kõik kolm mäletada võivat, et laskmise ajal olevat keegi meeletult karjunud:

„Indrek, kallis, ära tee mulle haiget, ma armastan ainult sind!"

Seegi oli kõigile meelde jäänud vaid sellepärast, et neid sõnu oli karjutud mitu korda, kui mitu, seda ei teadnud keegi. Aga ei need sõnad, ei karjuja meeletu hääl ega tema põrandal pöörlemine — sest esialgne roomamine oli varsti muutunud mõttetuks pöörlemiseks — suutnud takistada tulistamist: pauk kõlas paugu järel, kuni vereojad ilmusid põrandale ja naise keha muutus liikumatuks; ainult teine jalg tõmbus veel lõpuks kõverasse, nii et sukaga kaetud põlv tuli lühikese kleidi alt nähtavale. Seda põlve Indrek märkaski kõige enne ja tal tuli meelde, et just sel põlvel on see pisitillukene märk pruunide karvaude-

metega, mida ta millalgi suudelnud, mitte himutsedes, vaid püha kire harduses. Ja samal silmapilgul taipas ta õieti, mis ta teinud. Ta tahtis visata revolvri sohvale — sinna nimelt sellepärast, et ta ei koliseks — ja tahtis põlvitada Karini juurde kas või otseteed tema verre, mida nirises ikka rohkem ja rohkem põrandale, aga sel silmapilgul kerkis kellegi pea sohvaotsa tagant ning vahtisid hirmust jõllitavad totrad silmad. See muutis Indreku meele. Ta tõmbas käe revolvriga tagasi, pöördus ümber, jättes kõik sinnapaika, nagu ta oli, läks kabinetiuksest välja, läks ka läbi kojaukse, mille ta esiteks oli jätnud lahti, astus mööda treppi alla, ilma et murraks veel oma pead, kas ta teeb sellega müra või kas trepp kipub nagisema, avas all pahema käega välisukse, keerates sõrmedega ameerika lukul riivi eest ja vajutades samal ajal küünarnukiga uksekäerauda, astus tänavale ja hakkas tuldud teed kiirel sammul tagasi minema, hoides revolvrit ikka veel nagu laskevalmis peos.

Esimesena tuli talle vastu keegi naine, kes hoidis midagi söögipoolist käes. Nähes Indrekut revolvriga, ta põgenes hirmul jalgteelt kõrvale, aga pöördus peale seda kohe ümber ja läks revolvrimehele silmnäos järele, unustades nähtavasti sootuks selle, milleks ta välja tulnud ja mis ta hoiab käes, surudes seda kohmakalt paberisse mässituna vastu rindu. Naisega seltsis siinsamas paar poissi, siis keegi keskealine mees, kes ka tõttas kuhugi, aga kes ometi jättis oma kavatsuse kus seda ja teist, kui nägi, et südapäeval inimene kõnnib tänaval, laskeriist käes, nagu läheks ta kedagi tapma.

Kui Indrek jõudis sinna tänavanurgale, kus teda ootas voorimees, oli tal saatjaks juba suur summ inimesi — mehi ja naisi, vanu ja keskealisi, noori ja lapsi. Nähes, et sõitja ei tee temast enam väljagi, nagu oleks ta tema sootuks unustanud, voorimees hüüdis Indrekule midagi, aga see kas ei kuulnud seda või ainult teeskles kuulmatust. Voorimees tahtis veel midagi hüüda, aga keegi naine takistas teda, öeldes:

„Hull loom, mis sa karjud, eks sa näe, et tal revolver käes!"

Ja nõnda ei öelnudki voorimees enam midagi, vaid andis hobusele piitsa ja läks rahvahulgaga kaasa, mis kasvas nagu mäelt veerev lumepall. Oli isegi neid, kes jooksid paljaspäi ustest välja ja läksid ühes hulgaga. Summa seas paistis rätsep, kel mõõdurihm kaelas ja peaga nõelad huulte vahel, mis ta sülitas lõpuks sinnasamasse tänavale inimeste jalge alla. Valges kitlis juuksur jooksis rahvahulgast mööda, et revolvrimehele näkku vaadata, aga keegi vanem mees haaras tal kitlist kinni ja ütles ähvardavalt:

„Kuhu te jooksete? Ärge ometi segage!"

Kuid kitlimees arvas, et kellelgi pole õigust teda takistada, ja nõnda ähvardas tekkida tüli. Lendasid teravad sõnad, tõusid vehklevad käed, aga see sündis nõnda, nagu oleks kõigil pisut hirm ja õudne.

Jõudnud laiemale tänavale, Indrek sattus kokku kordnikuga, kes taipas kohe, et on sündinud midagi erakordset. Ta astus ligi, nagu mõtleks ta Indrekul käe alt kinni võtta, kuid see karjus äkki kähiseval häälel ähvardavalt:

„Ära puutu! Ma lähen ise!"

„Palun, härra," vastas kordnik nõus olles, aga lisas kohe juurde, kuna ta ise pidas Indrekuga sammu: „Aga ehk annate revolvri minu kätte."

Sõna lausumata Indrek täitis kordniku soovi ja see peitis tuleriista tasku. Nüüd sammusid nad üsna rahulikult ja korralikult politseijaoskonna poole edasi, milleni polnud kuigi palju maad. Aga sestsaadik, kus Indrek ilma vastupanuta loobus revolvrist, muutusid lapsed tema vastu kohe julgemaks. Nad peaaegu piirasid ta sisse ja sulgesid tal tee, sest igaüks tahtis seista temale kõige lähemal, et vahtida talle otsa. Poleks nüüd olnud kordnikku, siis oleks võinud juhtuda, et rahvahulk oleks Indreku siinsamas ümber piiranud ja temalt võitmatus uudishimus aru pärinud, mis ta teinud. Aga nüüd ta saatis teda ainult polit-

seijaoskonna ukseni, nagu tahaks ta sellega avaldada talle oma poolehoidu ja erilist lugupidamist.

Jaoskonda pääses mõneastmelise trepi kaudu, sest majal oli poolkeldrikord all. Aga kui Indrek tahtis mööda treppi üles astuda, lõi ta tuikuma, nagu käiks tal pea ringi, ja kui siis politseinik võttis tal toetuseks käe alt kinni, laskis ta seda vastupuiklemata sündida. Nõnda nad astusidki sisse, kuna rahvahulk jäi tänavale ootama. Nad läksid kahest ruumist läbi ja kordnik koputas kolmanda toa uksele, mille tagant keegi midagi vastas. Kordnik avas ukse, viis Indreku sisse, pani ta toolile istuma, võttis revolvri taskust ja raporteeris. Ametnik võttis revolvri ja leidis, et sellest viis laengut hiljuti välja lastud, ta pöördus Indreku poole ja küsis:

„Mis te olete teinud?"

„Ma tapsin oma naise," vastas Indrek. „Ma tapsin oma laste ema," kordas ta ja langes nuuksudes toolil kokku.

XXXVIII.

Inimkultuur areneb kahes suunas, ühelt poolt luuakse isik kõigi tema seaduslikkude õiguste ja kohustega, teiselt poolt muudetakse see isik avalikuks laadaloomaks, kelle kallal võib käperdada igaüks, kel aga süda kutsub. Viimase arengu eest hoolitseb ajakirjandus. Paasid said nüüd omal nahal tunda, mis tähendab see kultuuriline saavutis, mis tähendab nimelt reporter, ladumismasin ja rotatsioon. Nende elu kogu tema minevikus ja olevikus näpiti ja jahvatati peeneks, nagu mõeldaks temast valmistada paberit, põllurammu või jõutoitu. Ja et saadud tolm paneks inimesi paremini aevastama, siis segati teda asjaomaste esivanemate, sugulaste ja tuttavate hunditatud eluga.

Indreku kohta kaevati kuskilt välja, et tema olevat õppinud revolvrit tarvitama juba punaseil aastail. Sellest räägiti niisuguseis varjundeis, et igaüks pidi kerge vaevaga taipama — tema hingel ei lasu mitte ainult ühe inimese elu. Üles soojendati uuesti ka Meleski asi ja siin lasti läbi lille mõsta, et kes võib pea pantida, kuidas seegi kõik sündis.

Muu seas oli keegi reporter kojarahvaga rääkinud ja neilt valge paki ja prügikasti loo kuni viimse peensuseni välja kaevanud. Kojamadam ei pidanud sedagi endale, kuidas tema viinud leivakannika prügikasti singi ja saia asemele. „Nii et meil oli juba ammugi teada, et midagi tulemas," kinnitas kojamadam lõ-

puks, ja et oma teadmist tõestada, jutustas lisaks reporterile oma kolm unenägu: üks rottidest, teine kaalikatest ja kolmas kirikust, kus tema seisnud altari ees, valge pakk käes.

Nõnda sai prügivedajagi lehest teada, kust tuli prügikasti leivakannikas, mille tema söötis palmipuudepüha laupäeval oma ruunale, ja ta imestas väga inimeste kavalust ning salalikkust. Samuti oleks võinud imestuda ka Indrek, kui ta oleks lugenud lehte, sest ta oleks siis kuulnud, kuidas tema sink ja sai muutusid prügikastis leivakannikaks. Ta oleks imestunud ja vististi lausunud: „Seal ta nüüd, see inimese elu siinilmas on, kõige lihtsamatki asja ei taipa muidu, kui pead enne saama mõrtsukaks." Aga Indrek ei lugenud praegu lehti ja sellepärast polnud tal vaja imestuda ega ka midagi öelda.

Karini saatuse puhul julgeti puudutada kahte-kolme seltskonnas hästi tuntud isikut — nimesid nimetada olevat esiotsa varajane, et mitte takistada kohtulikku juurdlust —, kellega elurõõmsal proual olnud nii-öelda „mainitud suhted". Nii et lõppude lõpuks see pidi olema pankrottmeistrite ja põrandaaluste vesivõsude eluseiklus, nende saatuse loomulik, peaaegu paratamatu lõppvaatus.

Paaside eludraama jahvatamine ajakirjanduse veskil pakkus erilist huvi sellepärast, et nemad kuulusid nii või teisiti pisut nagu seltskonda, mitte küll üsna, siiski ometi. Kuna ajalehed seisid nii-öelda seltskonnatugede käsutada ja teenistuses, siis pidi nende tõelikuks ülesandeks olema — Paaside abielu kõigekülgse valgustamise kaudu näidata, et nemad ometi mitte ei kuulunud või vähemalt enam ei kuulu seltskonda.

Eelkõige — neil puudub abielust õige arusaamine, kui mõelda seltskondlikult ja kristlikult. Abielus ja abielu tõttu seltskonnainimesel ei või üldse tekkida kriminaalseid vahekordi, vaid kõik laheneb tsiviilselt, see peaks igale olema selge ilma seletamata. Abielu on ainukene moodne seadeldis, kus kaks üheõiguslikku ja iseseisvat isikut elavad külg külje ääres, ilma

et tekiks mingi maailmasõda või mõni väiksemgi kuulipildujate ragin. See sõltub asjaolust, et kristlikus abielus ei ole paika kirel, sest kõige tervemad ja sõnakuulelikumad lapsed sigitatakse ja sünnitatakse rahulikus meeles. Seltskonnainimese kirg kuulub hipodroomile, staadionile, mustbörsile või armukesele, aga mitte oma naisele, kellega ta seisnud altari ees loorberipuude vahel, mille topsakad, ümmarikud ja rohelised kroonidki manitsevad rahule ja tasakaalule. Staadionil kellelgi küljekont sisse või jalaluu puruks lüüa, armukese pärast kedagi tappa või tappa lasta, sellest saab aru. Armukest ei ole ilma armastuseta, nagu selgub juba paljast nimest, aga armastus teeb inimese rahutuks, ärevaks ja kurjaks, sellepärast hoidkem abielu puhas armastusest.

Paasid ei olnud seda mõistnud või kui mõistsid, siis polnud seda arvestanud. Nõnda tegid nad endid seltskonna silmis naeruväärseks: veel peaaegu kümneaastase abielu järel toimisid nad pööraselt, nagu armastaksid nad teineteist. Seda võiks nimetada peaaegu abieluliseks rõvetsemiseks ja sellepärast muiatigi seltskonnas suud matsutades. Aga ometi olid ka nemad seisnud kord altari ees loorberite vahel. Lihtsalt arusaamatu! Pealegi ühesugused jaburad mõlemad: üks võtab tõsiselt, kui teine lööb üle aisa või aisa alt läbi, ja teine läheb seda toimetama oma koju. Aga Issand jumal, kust on need inimesed tulnud või kus nad on elanud, et nad ei tea, meil on viisakaid lokaale ja igasuguseid urkaid küll, milleks siis rüvetada kodukollet, nii-öelda abieluvoodit?

Ainuke, kes Paaside looga võrratult võitis, üle-öö kuulsuseks ja kangelaseks muutus, oli Rönee, see proua Köögertali soosik ja lemmik. Nüüd uskusid äkki kõik naised, olgu noored või vanad, et teda ootab suur tulevik, ja nad leidsid ta olevat väga kena, huvitava ja energilise, nimelt just energilise, mispärast nad üksteise võidu pingutasid oma energiat, et saavutada tema tähelepanu. Keegi ei küsinud õieti, millist osa noormees Paaside abieludraamas

etendanud, kõigile aitas sellest, et ta etendanud. Seisukord muutus lõpuks sedavõrd kriitiliseks, et proua Köögertal leidis, tema lemmikul on viimane aeg kodumaa tolm jalult maha raputada ja Itaaliasse sõita ennast täiendama. Pealegi, et viimased sündmused nii või teisiti noormehe meeleolu ja kehajõudu mõjustanud, siis pidi proua Köögertal ise ilmtingimata kaasa sõitma, et olla armualusele uutes oludes toeks ja nõuandjaks.

„Sulle on praegu ainult emalikku õrnust ja hoolt vaja," kinnitas proua Köögertal noormehele. „Sul on inimest vaja, kes sind noorte naiste eest kaitseks, sest need on kui hagijad sul kallal. Nemad ei kannata, nagu mina, nemad jooksevad ummisjalu otsa või kui mitte ise, siis jooksevad nende mehed või armukesed. Kes siis sellele kauemat aega vastu peab. Noortel ei ole nooruse vastu lugupidamist, õiget pieteeti. Just — pieteeti! Noortel ei ole õiget armastustki, armastuse asemel on viha ja kadedus. Nüüd sa nägid seda oma silmaga. Armastus on pika meelega, seda pead sa teadma. Armastus on pikk, pikk, nagu sinu kunst, mida ei tohi unustada."

Nõnda proua Köögertal andis oma lemmikule õpetust armastuses ja kunstis, et see oskaks neist õieti aru saada ja neid õieti hinnata. Aga noormees ei olnud tema õpetusega üsna rahul ja vastas:

„Laulja kunst pole kuigi pikk."

„Kuis nii?!" hüüdis proua vastu. „Aga kui pääsed grammofoni, siis oled ju surematu."

„Siis muidugi," nõustus noormees.

„No näed!" hüüdis proua võiduröömsalt. „Surematuse pärast maksab ometi Itaaliasse sõita."

„Ah, mammi," ütles noormees nüüd, „sinna maksab muidugi sõita. Grammofon on juba nii palju inimesi surematuks teinud, et ennem tahaks surra kui olla ka surematu."

„Ometi viimaks üks mõistlik sõna," ohkas proua Köögertal südamepõhjast. „Elu on tõepoolest rohkem

väärt kui kogu surematus. Sa mõtle ometi: gondlid, paleed, tuid, musttuhat tuid!"

„Kas nad meid täis ei tee, kui neid nii palju on?" küsis noormees.

„Issand, kui proosalised on mehed juba noorest peast!" hüüdis proua silmi taeva poole tõstes.

Ja nõnda lahkus noormees kodulinnast, ilma et oleks katsetki teinud Karinit kordki veel näha. Ka teised tuttavad olid ta nagu unustanud. Ainukene inimene, kes teda meeles pidas, oli Paralepp. See käis iga päev teda vaatamas ka siis, kui ta lamas alles meelemärkuseta. Pärast kordas ta igal parajal juhul:

„Mina olen kõiges süüdi, armuline proua, sest kui mitte teie oma mees, siis oleksin vähemalt mina pidanud teid kaitsma vastutustundeta inimeste eest."

„Teie eksite, härra Paralepp," vastas Karin. „Mitte mina ei vajanud kaitset, vaid see noormees. Mina mängisin temaga, sest ta oli nii hirmus rumal. Ta oli nagu suur kutsikas, kes jookseb linta-lonta, linta-lonta, omal saba viltu. Minu mees ütles ikka, et ainult anderikkad on nii rumalad."

„Et te selle inimese nime veel oma suhu võtate!" lausus Paralepp nagu imestunult või hukkamõistvalt.

„Miks siis mitte," vastas Karin. „Nüüd ma tean, et ta mind armastab."

„Ja teie?" küsis Paralepp, nagu ootaks ta oma saatuselööki.

„Mina olen teda ikka armastanud," ütles Karin üsna lihtsalt, nagu oleks jutt kõigile usutavast ja mõistetavast asjast.

„Ma ei saa teist aru, tõepoolest ei saa," ohkas Paralepp.

„Mina ise ka mitte," kinnitas Karin. „Minu õnnetus on see, et ma katsusin iseendast aru saada, nüüd te näete, mis sellest tuli: minu mees istub vanglas ja mina laman siin ning lapsi hoiab võhivõõras inimene."

Sellistest kõnelustest hoolimata külastas Paralepp Karinit endiselt iga päev ja kandis talle lilli, nagu

oleks see tal muutunud eluliseks tarviduseks, ja Karinil oli temast alati heameel, sest nõnda tundis ta, et kogu maailm pole teda veel maha jätnud. Muidugi, peale Paralepa käis ka Tiina ühes lastega, aga neil polnud nagu maailmaga mingit ühist, vaid nemad kuulusid Karini enda külge, olid osa temast. Tiinagi oli neil päevil muutunud peaaegu omaseks, milleks tunduvalt aitasid kaasa laste alati rõõmsad näod, nagu poleks neil millestki kurta. Seda pani Karin Tiina hoole ja armastuse arvele.

Veel oli keegi, kes polnud Karinit unustanud — Kitty nimelt, kes asus praegu Berliinis. Ta oli tahtnud enne ärasõitu oma sõbrannat külastada, temaga jumalaga jätta, kuid kõigist palveist hoolimata ei lastud teda tol korral ometi mitte Karini juurde. Lõpuks Kitty oli leppinud sellega, et kirjutas siinsamas mõned read ja palus need esimesel võimalusel haigele edasi anda. Aga haiglas kas unustati või arvati, et selleks toiminguks pole aeg kunagi hiline, ja nõnda luges Karin sõbranna kirja alles siis, kui ta oli juba kuulnud tema eluviperusest. Mees nimelt laskis ta küll Berliini sõita, käis isegi teda vaksalis lilledega saatmas, aga raha ta temale enam järele ei läkitanud, selle asemel müüs ja likvideeris ta kõik, mis võimalik, ilma et ükski oleks õieti teadnud, milleks või mispärast. Kuna aga Kittyl oli jalgade iluravi juba alanud, siis ei jäänud tal muud üle, kui laskis kiires korras müüa oma lumipalee ühes aia ja kõige muuga, mis seal sees. Ta laskis müüa oma poja pildigi ja selle ostis muuseum, et oleks jäädav mälestis tulevastele põlvedele, kui väga emad kord oma lapsi armastanud. Nõnda oli täide läinud tema kunagine saatuslik sõna: ta annaks lumipalee peente jalgade eest.

Sellest kõigest kuuldes Karin võpatas kogu kehast: tähendab, mitte ainult temal, vaid ka teistel naistel sünnib nende sõnu mööda, nii et naistel peab olema kuri keel. Sest kui nõnda sünnib juba nende enestega, mis on siis veel teistega, kui nad puutuvad neid

oma kurja keelega. Tõepoolest, Kittyl olid tema pöörased sõnad saatuslikumalt täide läinud, kui ta kunagi osanud aimata: lumipalee oli läinud, aga mis saab tema jalgadest, sellest polnud tal veel vähematki aimu. Oma hingehädas ta kirjutas Karinile: „Usu, kallis, ma olen hirmus õnnetu, et mul pole usku. Mõtle ometi, kui mul oleks praegu niisuke usk, mis tõstab mäed paigast, siis oleksid need õnnetumad jalad mänguasi. Võib-olla et aitaks väiksemgi usk, kuid mul pole sedagi. Aga ühte ülten ma: kui mul tõesti kõik õnnestub, siis saab minust usklik inimene ja ma hakkan jälle laual käima, seda olen jumalale tõotanud silmaveega. Sest kirikus õnnistegija eeski on peente jalgadega viisakam seista kui jämedatega."

Sellest leidis Karin, et Kitty on Berliinis õppinud elu peale palju tõsisemalt vaatama ja et kui inimesel on nii tõsised vaated, nagu Kittyl, küllap ta juba siis kuidagi siinilmas läbi lööb. Tema isegi hakkas asju aina tõsisemalt võtma ja sellepärast ta kirjutas lõpuks Indrekulegi vanglasse, et ka see teaks, kuidas ta on viimasel ajal tõsisemaks muutunud. Oma kirjades ta ei kurtnud millegi üle, nagu oleks ta maitsnud haiglas puhast õnne. Endast ta üldse katsus vaikida, nagu poleks teda ilmas olemaski. Ta rääkis kas Tiinast, kui hea ja tubli tüdruk see on, või lastest, kes olevat nii rõõmsad ja terved. Mis aga puutub Indrekusse, siis ärgu ta tühja muretsegu ega oma südant valutagu, sest kõiges olevat ju süüdi tema, Karin. Jah, Indrek on pidanud tema pärast hirmsaid päevi üle elama, sest temal polnud ju nii kõrget palavikku, mis oleks võtnud aru peast ja ühes sellega ka valu. „Kui sa kunagi lubad," kirjutas Karin, „siis ma palun sinult selle valu andeks, mis ma sulle teinud, aga kui sa ei luba, siis las olla pealegi — ma palun niisama omaette, et sa mulle ükskord andestaks. Ühte palun sinult ometi juba nüüd: ära ole minu peale kuri, nagu siis, sest siis olid sa hirmus kuri. Kui sa ise teaks, kuidas sa siis vaatasid! Sa vaatasid ja ometi ei näinud, ma nägin selgesti, et sa

mind ei näinud. Sellepärast ma tahtsingi sulle lähemale roomata, et sa mind õieti näeksid, aga ma ei saanud, sest enne sündis see, mille pärast nad su sinna viisid. Neil võib-olla oli õigus seda teha, aga sinul oli ka õigus, kui sa seda tegid, mis sa tegid, sest mis siis mees ikkagi peab tegema, kui ta näeb oma naist võõra mehe kõrval istumas ja tema riided on nõnda, nagu olid minul. On see viisakas? On see abielunaise kohta väga viisakas? Või on see mehe kohta väga viisakas ja peen, kui ta talitab nõnda, nagu see võõras mees talitas? Ma usun üsna kindlasti, et oleks tema ometi midagi teinud, siis oleks võinud kõik teisiti minna. Aga tema ei teinud. On väga kerge öelda, et ma olen noor, aga ka noor mees on ikkagi mees. Üldse mees jääb meheks, olgu ta vana või noor, aga vana naine pole minu meelest mitte enam naine. Sellepärast arvan, et kui sa nüüd mul ei luba endalt andeks paluda, siis sa ei luba kunagi, sest varsti ma enam ei olegi naine. Pealegi on mu keha nüüd kolmest kohast rikutud ja see tähendab ometi meestele ka midagi. Siiski, see on kõik tühine, peaasi on, mis sina arvad ja tahad ning mis sina minust usud. Enne ma mõtlesin, et mind võib väga uskuda, aga nüüd arvan, ei mind ega ka ühtegi teist naist ei maksa sul nii väga südamesse võtta, sest meie isegi ei võta endid kuigi tõsiselt südamesse. Me teeme seda ainult siis, kui meil on sellekohane ümbrus — maja, korter, mööbel, riided, ehted ja muud niisugused asjad. See oleme meie. Sellest saan alles nüüd õieti aru siin haiglas kogu tema ümbrusega. Siin, tead, ma pole enese meelest midagi ja sellepärast on otse uskumatu, et ma võisin ennast kord pidada nii suureks asjameheks, ja kui ma siit välja saan, hakkan ehk jällegi pidama. Meie mõõdame oma väärtust sellega, mis me endale külge riputame, ja teie mehed teete seda samuti, vähemalt meie suhtes. See on kogu meie kultuur, nagu sina ikka ütlesid, pilkavalt muidugi. Aga paljud mõtlesid seda tõsiselt, mina ka, mõtlen ehk praegugi. Sest on ju üks-

kõik, mis inimene tõsiselt mõtleb, peaasi, et mõtleb. Sina mõtled pead, Kitty jalgu, aga tema võib oma jalgadega ennem usklikuks saada kui sina oma peaajuga ja usk on ometi väga tõsine asi, sest tema pärast on kirikutel nii pikad tornid ja tornidel piksevardad. Aga ära ometi arva, et mina arvaks, et piksevardad on usust, ei, piksevardad on ainult usklikkude kaitseks, sest see on jumala armuand, et pikne armastab vardaid, nagu ka see, et mees armastab naist, sest naine on mehe piksevarras. Seda kirjutan ma ainult selleks, et sa näeksid, kui tõsiselt mina olen hakanud ilmaasjade ja inimeste üle järele mõtlema, nii et ma olen haiglas peaaegu uuesti sündinud. Sina seda muidugi ei usu, aga sest pole midagi, sest sul võib õigus olla, nagu sagedasti."

Niisuguseid ja muid selletaolisi tarku asju kirjutas Karin haiglast vanglasse, aga ainustki sõna ei tulnud sealt vastuseks, nagu oleksid tema kirjad olnud läkitatud surnule. Ka isiklikult ei pääsenud ta kunagi Indreku juurde, kuigi ta tegi selleks korduvalt katset: Indrek ei tahtnud teda näha. Lõpuks Karin saatis Tiina. Sellega Indrek tahtis rääkida, aga ta ei tuletanud kordagi oma naist meelde, nagu poleks teda üldse olemas, vaid oli huvitatud lastest ja muist asjust. Nõnda lähenes kohtupäev.

Paaside abieludraama ei pakkunud kohtuvõimudele kuigi palju huvi ega andnud neile kuigi palju tööd või peamurdmist. Ja mis võiski ühe mehe revolvri plõksutamine tähendada meestele, kes olid Maailmasõjas ragistanud kuulipildujatega ja müristanud kahuritega! Mis võiski tähendada paljas katse tappa naist, kui kohtunikud olid oma silmaga näinud, kuis hukkuvad mehed ja naised, raugad ja imikud ning pühitakse maapinnalt külad, alevid ja linnad. Oli peaaegu naeruväärt seda tapmiskatset uuridagi ja uurimise põhjal kohut mõista, teades, et miljonid samasugused või palju hullemad katsed on katsetajaile toonud ainult kiitust, vaimustust, autasu ja aumärke.

Vähegi kogenum ametnik pidi ilma suurema vaevata taipama, et siin on tegemist peaaegu algeliste inimestega, vähemalt mis puutub armuasjusse. Õieti ei mingit kavalust, ei mingit pettust, ei mingit keerulist sündmustikku, ennem nagu mõni rumal lapsemäng, mis lõpeb kõigile ootamata kurvalt. Ja kui üldse midagi oli, mis ajas natukenegi mõtlema, siis just kogu asja uskumatu lihtsus, mis tekitas oletuse, et kuriteo tõsine põhjus alles ehk avastumata. Sest laskeriista tarvitamise põhjuseks sel kujul, nagu see siin sündinud, ei või ometi olla see, et naine ei istu võõra mehe kõrval küllalt viisakalt, nagu Karin kinnitas. Laskja pole ometi täna või eile maalt tulnud metsanurga talupoeg, vaid nii-öelda haritud või vähemalt intelligentne inimene, kes liikunud seltskonnas ja sellepärast teab, et meie aja naine pole üldse viisakas ning et meestele on ikka meeldinud ebaviisakad naised. Kui iga mees, kel ebaviisakas naine, tahaks teda hakata tulistama, siis puhkeks uuesti maailmasõda. Aga seda ei või ometi lubada, sest kuhu jääks siis Rahvasteliit, Päästearmee ja kogu kultuurilise inimkonna rahuarmastus.

Seega siis pidi süüdistaja arvates laskjat karistama kõige seaduses ettenähtud valjusega, sest laskmine oli sündinud ilma tungiva tarviduseta ja ilma küllaldase põhjuseta. Aga lõpuks pidi ometi arvestama ka süüdi pehmendavaid olusid, sest rünnatav või kannataja võtab ise õigeks, et ta istunud võõra mehe kõrval ebaviisakalt. Ning liiatigi, et see ebaviisakus sündis abielupoolte kodus, s. t. nii-öelda abielukoldel, mitte aga avalikus kohas, kus ebaviisakus võib tähendada head kommet, siis omandab see ebaviisakus sellega erilise tähenduse. Siiski, süüdi on laskja laskmises igatahes, selles polnud kahtlust, sest ta isegi tunnustas seda.

Kaitsja oli otse vastupidisel arvamisel. Et laskja oli lasknud, selles polnud tema arvates kahtlust, aga et ta oleks süüdi, see pidi olema hoopis teine küsimus. Ja seda küsimust ei saa sellega lahendada, et

päritakse laskja enda arvamist ning võetakse see tõe mõõdupuuks. Laskja kui inimene — sest ka laskja on ikkagi inimene — võib inimlikult eksida, nagu ütlesid juba vanad roomlased. Kui laskja on laskmises süüdi, s. t. kui ta on eksinud, pealegi veel raskesti, seadusliku korra vastu, mis tähendab sama palju, kui et ta on eksinud oma naise süü küsimuses, oma naise süü hindamises, sest kui ta siin poleks eksinud, siis ta poleks lasknud, või kui ta oleks lasknud, siis poleks ta olnud süüdi, näeb ju seadus teatud korral vägivallas mitte kuritegu, vaid oma koja au loomulikku kaitset, niisiis — kui laskja ei osanud õieti hinnata oma naise süüd, kuidas peaks ta siis õieti oskama hinnata iseoma süüd, milline toiming on võrratult raskem kui esimene. Kaitsja arvates kaebealune on eksinud ühel kui teisel korral: eksis siis, kui pidas oma naise süüd nii suureks, et hakkas teda tulistama, ja eksib ka nüüd, kui peab end süüdi selles õnnetus või õigem — õnnelikus tulistamises. Just nii — õnnelikus tulistamises, pidi kaitsja kordama. Sest kui mõelda, et laskmine sündis paari-kolme sammu pealt ja et see, keda lasti, seisis paigal, siis peab kogu sündmust nimetama erakordselt õnnelikuks, et keegi ei saanud surma. Ei pea ometi unustama, et asjaosaliseks oli veel kolmas inimene, kes jäi täiesti terveks, kuigi lasti välja viis kuuli, mis juurdlusel kindlaks tehtud. On see õnnelik juhus või mitte? Muidugi oleks see haruldaselt õnnelik juhus, kui poleks mängus midagi muud. See midagi muud on laskja isik laskmise silmapilgul. Tema kohta on meil kaks usaldusväärset tunnistust, sest tunnistajad on nii-öelda kaaskannatajad ja neil pole vähematki põhjust asja ilustada või kenastada. Nemad mõlemad kinnitavad, et nemad on laskja silmist, tema pilgust näinud, kuidas ta mitte midagi pole näinud. Laskja silmad olnud mõttetud ja tardunud. Või nagu teine tunnistaja, kes anderikas kunstnik, ütles: laskja silmad olnud nagu surnud Caruso silmad, kui ta laulab grammofonis. Tunnistaja nimelt näeb Carusot grammofo-

nis kuulates surnud lamba silmadega, nagu ta täienduseks seletas. Need tunnistajate avaldused ütlevad ainult ühte: meil pole siin tegemist ei kuriteo ega süüdlasega, vaid meie ees seisab inimene, kes osalt arusaadavail, osalt seletamatuil põhjusil on sattunud afekti, on langenud tundmuste paroksismi, mis röövib teatud ajaks aru. Seda pidid kaitsja arvates tõendama ka tulistamisele järgnevad sündmused ning tulistamisest kannatanud tunnistaja kinnitused, et laskja pole süüdi, vaid süüdi olevat tema, keda lasti. Muidugi, siin tunnistaja eksib, nagu eksib kaebealunegi, pidades end süüdlaseks. Tunnistaja arvab, et kui on kuritegu sündinud, siis peab tingimata keegi süüdi olema. Aga meie, õigusekaitsjad, vaatame asjale teisiti. Millalgi arvati, et inimesed on jumala ees süüdi ja sellepärast tulevad maavärinad, veeuputused, näljad, katkud, laastavad tormid, ja et süüst lahti saada, ohverdati jumalale inimesi. Paljud arvavad veel tänapäevani, et teatud teos on keegi tingimata süüdi. Aga ehk pole enam kaugel aeg, kus hakatakse kaebealuses otsima mitte süüd, vaid mõnda viga, defekti, mille ta saanud kas sünnil või ümbruselt. Siis ei süüdistata ega karistata enam, vaid parandatakse, kui võimalik, ja parandamisega tehakse algust mitte isikult, vaid ümbruselt ning sünnilt. Algust selle uue ajaga peaksime tegema juba täna ja peaksime lastele tagasi andma nende isa, perekonnale pea ja riigile kodaniku. See olevat seda kergem ja loomulikum, et kaebealuse ümbrus on vaheajal paranenud: naine põleb uues armastuses oma mehe vastu ja selle armastuse hoolde tulebki kõik usaldada.

XXXIX.

Publik, enamasti naised, keda ruumikas kohtusaal tungil täis, leidis, et kaitsja on kõnelnud hästi, aga asjatundjad arvasid, et ta on oma kõnes unustanud kohtu ja mõelnud publikule, lootes lõigata sellelt loorbereid. Eriti arvati seda sellepärast, et kaitsja oli üks neid advokaate, kel kõige rohkem lahutusprotsesse.. Tähendab, ka täna pidas ta silmas rohkem naisi, kes tahavad ehk end tulevikus lahutada, kui kaebealust ja kohut, kes mõistab õigust. Kumma arvamine põhjendatum, kas naistel või asjatundjail, see jäi otsustamata, aga Indrek kui kaebealune kaldus asjatundjate poole. Sest kui temale anti ta viimane sõna, siis hakkas ta muu seas kaitsja väidetele vastu vaidlema. Ta ütles otseteed, et kaitsja teeb temale ülekohut, kui ta püüab teda kuriteo silmapilgul kujutada hullu- või nõdrameelsena. Need sõnad rääkis ta küll rahulikult, kuid suure sisemise ärritusega, mis tundus tema hääles ja näoilmes ning kandus üle kogu saalile. Kohtunikkude näodki avaldasid äkki elu ja huvi, teistest rääkimata. Karin pidi peaaegu püsti kargama, kui ta kuulis Indreku sõnu. Tal lõi kehas värisema peenimgi närv, ja Tiinal, kes tema kõrval istus, oli suur tegemine tema rahustamisega.

„Mina ei taha ainult, et minu üle mõistetakse kohut," jätkas Indrek, „vaid mina tahan, et mulle mõistetaks õigust mööda, selleks räägin ma. Juurdlusel on üks tõsiasi kas targu või kogemata silmapaari va-

hele jäänud. Mõni tunnistaja on sellest minu arvates meelega vaikinud. On jäetud mainimata sõnad, mis räägiti otse kuriteo eel. On vaikitud need sellepärast surnuks, et nende kaudu oleks võinud avastuda uus kuritegu..."

Kaebealuse sõnu kuulati aina kasvava pinevusega. Paljud publiku seas olid tõusnud ebateadlikult püsti ja seisid, kaelad õieli kaebealuse poole, nagu tahaksid nad temale lähemalt näkku vaadata. Kohtunikud istusid, käed kõrva ääres, et paremini kuulda. Karin tegi liigutusi, nagu tahaks ta Indrekule märku anda, sestsamast aga, nagu mõtleks ta kohtukojast välja põgeneda.

„Issand halasta, ta on aru kaotanud!" kurtis ta Tiinale valusalt.

Aga kaebealune ei pannud midagi tähele, mis tema ümber sündis, vaid rääkis otsustavalt edasi:

„Mina ei kahtle põrmugi, et kui poleks räägitud neid sõnu, siis poleks olnud vaja ka minu üle siin kohut mõista..."

„Mis sõnad need siis olid?" küsis esikohtunik.

„Need sõnad olid: keda sa nüüd lähed tapma?" vastas Indrek.

„Kes nõnda ütles?" küsis esikohtunik.

„Minu naine minule," seletas Indrek, „ja siis ma hakkasingi laskma, muidu oleksin ma niisama uksest välja läinud, sest enda arvates polnud ma naisele põrmugi kuri. Minu naine on ju igapidi, majanduslikult ja kõlbeliselt, iseseisev inimene, kuidas võisingi ma temale ta eluviisi pahaks panna. Et ta aga minule nõnda ütles, pealegi veel võõra mehe kuuldes, siis..."

„Miks ärritasid teid need naise sõnad nii väga, oli neil mingi eriline tähendus?" küsis esikohtunik.

„Arvate siis, et minusugune rahulik inimene hakkab muidu nõnda laskma," vastas Indrek. „Te ju ometi kuulsite tunnistajalt voorimehelt, et ma tahtsin oma revolvrit temale müüa, selleks ta ootamagi jätsin. Tahtsin teha seda selleks, et võtta endalt võimalus äkilises meeles midagi paratamatut toimetada."

„Kas te ei tahaks kohtule öelda, mis tähendasid need naise öeldud sõnad," rääkis esikohtunik.

Aga Indrek ei saanud veel suudki avada, kui juba Karin kargas püsti ja tormas kohtulaua ette, nagu tahaks ta üle selle õigusemõistjaile armu paludes kaela langeda, ning kisendas meeletult:

„Ärge uskuge teda, nüüd ta valetab! Nii kui ta vastab, siis ta valetab! Ta on vanglas aru kaotanud, ta otsib hukatust! Mitte tema, mina olen süüdi!"

Sõnad muutusid nutuseks karjumiseks. Suure vaevaga viis Tiina Karini kohtuteenri abil oma paigale tagasi, aga kui ka seal kestis karjumine edasi, talutati ta kohtukojast välja. Tagasi tuli ta Tiina saatel alles siis, kui Indrek oli juba kõik öelnud, mis tal öelda.

Ärevus oli viimase vahejuhtumi ajal tõusnud oma tipule. Publik ei suutnud enne rahu leida, kui esikohtunik oli ähvardanud saali tühjendamisega. Alles siis võis kaebealune jätkata:

„Naine tahtis mulle oma küsimusega — keda sa nüüd lähed tapma? — meelde tuletada, et ma juba varemalt kord olen tapnud," rääkis Indrek üsna vaikselt, „ja see oligi, mis võttis minult aru. Siis, kui ma seda talle rääkisin, ta tõotas kõigi pühade juures, et ta ei tuleta seda mulle kunagi meelde, ja nüüd äkki ta tegi seda võhivõõra inimese kuuldes, nii et kui sel oleks keskmise inimese arugi olnud, siis oleks ta taibanud, miks mu naine nii eriliselt toonitas sõna „nüüd". Ta oleks mõistnud, et see tähendas: enne oled sa juba kellegi tapnud, aga keda sa siis nüüd lähed jällegi tapma."

„Kelle te siis enne tapsite?" küsis esikohtunik peaaegu areldi, nagu kardaks ta vastust.

„Ema," vastas kaebealune kuuldavalt, kuid samal ajal tõmbus tema nägu mitutpidi viltu, nagu heitleks ta viimases jõus iseendaga, ja ta langes kummuli barjäärile, mille taga ta seisis.

Kogu kohtukojas valitses silmapilguks puine kangestus. Seda vastust polnud kaebealuselt keegi ooda-

nud, ja ootamatus oligi, mis tegi kõik tummaks. Kõik olid millegipärast arvamisel, et nüüd saab kuulda suurema või väiksema lapse tapmisest. Eriti olid selles veendunud pealtkuulajad naised, sest lapsetapmine on nende eelistatud eriala, mille õigustamiseks aitavad neile mehedki kaasa. Ja et siin olid nähtavasti kaastegevad niihästi mees kui naine, siis pidi iga rumalgi otsusele tulema, et küsimuses võib olla ainult mõne maimukese hing. Aga nüüd korraga ema! Abielu vaatepunktilt mehe ema. Oleks ämmgi, isegi seda mitte.

Aga üldine kangestus kestis ainult silmapilgu, siis esikohtunik andis vangivahile märku, kes seisis kaebealuse selja taga, ja see liigutas teda esiteks õlast ning kui see ei aidanud, võttis tal käe alt kinni, et aidata püsti tõusta. Kui kaebealune ka nüüd ei võtnud jalgu alla, tegi esikohtunik uue korralduse: ta võib istudes kohtule vastata. Aga samal silmapilgul kaebealune ajas enda omal jõul barjääri najal pingilt üles ja kordas endise kuuldavusega, endal silmad täidetud pisaratega:

„Tapsin oma ema."

Ja kui esikohtunik nõudis kaebealuselt lähemat seletust, jutustas see kogu loo, alates õnnetust juhust Vargamäe kartulipõllul ja lõpetades punaste aastate sündmuste ning ema haiguse ja surmaga. Ta ei vabandanud ennast millegagi, aga ta püüdis oma tegusid seletada, tehes seda peaaegu mitte nagu kohtu, vaid iseenda pärast. Alguses ta mõelnud, et toimis tol korral ainult oma süütundest ja kaastundmusest, nüüd aga on ta veendunud, et kaasa on aidanud ka eelaimus, et tema omagi päevad on varsti loetud ja et ta läheb vennale ja emale järele. Aga milleks siis veel kannatada või teist kannatada lasta, kui surm tuleb niikuinii paratamatult? Ometi surm ei tulnud, sest jõe ääres ja metsas oli heinaküünisid rohkem, kui et kõiki oleks teatud läbi otsida. Pealegi oskas isa igasugustel ettekäänetel küünide eest reega teed läbi ajada, nii et võis ilma lumele jälgi tegemata reelt

küüni ja küünist reele pääseda ning toitu kohale toimetada. Sest kunagi ei hoia inimene hoolsamalt oma elu kui hädaohu silmapilkudel, nagu teeks ta seda otse teiste kiuste. Jah, Indrek hakkas oma elu ja oma teo üle alles siis õieti järele mõtlema, kui hädaoht oli juba möödas. Alles nüüd mõistis ta õieti, kui meeletu on mõnikord inimese eluarmastus, nii meeletu, et leidus silmapilke, kus Indrek oleks võinud kergesti iseoma elu võtta ja seda paljast tüdimusest, et poleks vaja enam mõelda ühte ja sedasama asja. Lõpuks elas ta ometi edasi, süvenedes iseendasse ja nagu peljates teisi, katsudes palja mõtlemisega lahendada maailma-küsimusi. Sellest seisukorrast päästis ta Karin, kes oli millegi pärast endale pähe võtnud, maksku mis maksab saada Indreku naiseks. Tema see oma isa kaudu sellegi saavutas, et Indrek ei sattunud sõjaajal kaevikuisse, mida ta on kahetsenud varemalt ja kahetseb eriti nüüd, sest seal oleks tulnud ehk loomulikul teel õige lõpp. Sest kes täie teadvusega tapnud, selle peab tapma, teist ei ole. Aga ka see loomulik lõpp jäi tulemata, ta laskis seda teha oma parema teadmise vastu. Ainuke, mis ta lõpuks enda kaitseks tegi, oli see, et ta tunnustas oma kuriteo Karinile, lootes sellega ta endast eemale hirmutada, kuid ta saavutas vastupidise: naistele meeldib vägivald ja mida hirmsam see on, seda rohkem see neile meeldib, liiatigi kui neid valitakse selle juures õnnistegijaks, lunastajaks.

„Ma räägin seda kõrgeaulisele kohtule ainult selleks, et ta mõistaks, mis sündis minuga sel silmapilgul, kui naine minult küsis: keda sa nüüd lähed tapma? Kuidas ta võis seda minult küsida, kui ta ise oli mulle mu kuriteo andeks andnud? Kuidas ta võis seda, kui ta oli nagu vaga ja usklik hingekarjane minu pead silitanud ja öelnud: sinu patud on sulle andeks antud, mina tulen sulle naiseks, mina tahan sinult lapsi saada? Või heitis ta minuga ainult kurja nalja? Aga miks ta siis ise nuttis ja miks ka mina siis nutsin? Ei, ei! Me mõlemad uskusime sel silmapilgul

pattude andeksandmist ja lunastust. Mina uskusin, et mehe lunastajaks võib olla noor nainegi, kui ta armastab. Aga mis ütleks kõrgeauline kohus, kui ühel ilusal päeval, kas või viimsel kohtupäeval, Õnnistegija toimiks samuti, nagu toimis minu naine: lunastaks esteks maailma ja iga üksiku inimese tema sees ja pärast hakkaks kõiki kahtlustama uutes kuritegudes, millest inimestel pole enam vähematki aimu, sest nad on ju lunastatud? Kas kõrgeauline kohus ei arva, et leiduks lunastatute seas mõni, kes teeks Õnnistegijale sedasama jumala enda silma ees, mida mina tegin oma naisele selle võõra noormehe juuresolekul? Või kas oleks arvata, et jumal liigutaks oma väikest sõrmegi Õnnistegija kaitseks niisugusel juhul, kui jumal oleks tõesti Jumal, see õigluse ja halastuse ülim võrdkuju? Nõnda sähvis mul peas, kui naine küsis: keda sa nüüd lähed tapma? Ja mis olin ma temale teinud, mis olin ma üldse teinud, et ta võis nõnda küsida? Ma olin ainult andeks andnud, kui tema jalg oli elus vääratanud. Ma olin temale sellepärast andeks andnud, et saada pisutki tema vääriliseks, sest tema oli minule andestanud palju rohkem. Ma olin teda ainult hoiatanud, kui tal tulid kurjad himud, et ta ei koguks tuliseid süsi oma pealaele, aga kui ta ometi ihkas koguda, siis leppisin mina, kuigi kannatasin. Või arvab kõrgeauline kohus, et on kerge oma naist takistada kurja tegemast, kui oled ise hirmus kurjategija? Aga mis siis, kui naine ütleb, pealegi õigusega? ‚Soo, kui sinul endal on himu kurja teha, siis on see hea, aga kui minul, sinu laste emal, siis halb. Aga kuis ma siis sinuga, mõrtsukaga, elan, kui ma pole vähemalt abielurikkujagi?' Ja just nõnda mu naine mulle ütleski, sest ükski inimene ei hooli teisest, ammugi mitte naine mehest, oma naine veel kõige vähem. Kui raske mul oli, seda mõistab ehk kõrgeauline kohus, siis kui ma tunnistan, et ma tol korral mõtlesin: ennem võiks mu naine tappa mõne inimese, kas või oma, s. t. minu lapse — sest et meie lapsed on minu sigitatud, ka meie surnud poeg, selles pole kahtlust, hakkas ju kogu

asi hiljem — jah, ennem tapku naine kas või mõni laps, kui ta tingimata tahab saada kurjategijaks, nagu olen seda mina, tema mees, aga ärgu rikkugu abielu. Lapsetapmist mõtlesin ma sellepärast oma ahastuses, et selle kuriteoga saavad naised kõige ennem toime, see on neile nähtavasti isegi kergem kui mõni vargus või lukulõhkumine. Aga muidugi, minu naine ei tapnud ühtegi last — poeg suri meil haiguse kätte. Tema ei tapnud sellepärast, et abielurikkumine oli talle veelgi kergem kui lapsetapmine; abielurikkumine oli lõbusam kui lapsetapmine, ja minu naine armastab lõbu. Meie kõik armastame lõbu, kõrgeauline kohus. Lõbusaks ajaviiteks vististi seegi oli mõeldud, et naine minult küsis: keda sa nüüd lähed tapma? Nõnda tuli kõik. Aga kui minu kaitsja püüab väita, et mina toimisin arutust peast, siis tema eksib, sest tema ei tea, mis mina mõtlesin laskmise silmapilgul. Ometi ei või ükski inimene nõnda ja nii selgesti mõelda, kui tal puudub täis aru. Ma mõtlesin nimelt: kuigi sa oled mu õnnistegija ja oled mu lunastanud, siiski tapan su, sest sa ei ole seda väärt, et sa mu lunastasid. Ma tahan uuesti oma hirmsad patud tagasi saada ja tahan katsuda iseend lunastada. Just nõnda mõtlesin ma, kui hakkasin laskma. Et ma aga nii lähida maa pealt viiest kuulist kaks mööda lasksin ja kolmegagi ei osanud tappa, siis seletan ma seda sellega, et ma kõigest hingest tappa tahtsin, nii väga kõigest hingest, et hakkasin kartma, ta võib mul kuidagi käest lipsata ja ka mõne teise mehega oma lunastaja-mängu korrata. Tegi seda ehk juba praegugi, enne kui mina uksest sisse astuda, ja sellepärast ta ehk küsiski minult: keda sa nüüd lähed tapma? andes mulle mõista, et kord olen su juba lunastanud, kui vaja, teen seda veel teine kordki, ainult anna pisut aega, et ma enne jõuaksin selle noormehe patust puhtaks pesta, kes istub siin minu kõrval. Nii olid minu mõtted tol korral ja nõnda see kõik tõelikult sündis. Olen rääkinud, nagu seisaksin jumala enda ees viimsel kohtupäeval, ja nüüd ootan oma saatust. Ma ei palu armu, vaid

õigust kõrgeauliselt kohtult, sest arm on mind elus petnud kõige rängemini. Sellega lõpetan."

Kohus tõusis lauast ja lahkus kojast. Naistekari oli valmis tormama barjääri äärde, mille taga seisis kaebealune, aga valvur viis ta õigel ajal ooteruumi, kuhu ei pääsenud keegi.

Kohus jäi kauaks nõupidamisele, aga ükski hing ei tahtnud enne otsuse kuulutamist lahkuda, Karin ja Tiinagi ei tahtnud. Nüüd ajakirjanikud said mahti Karinit usutleda. Tema ei vastanud küll õieti esitatud küsimustele, aga muidu ta rääkis üsna hea meelega, sest see kergendas tema südant. Tema oli kohtupidamisega väga rahul, kahetses ainult, et ta polnud kõike kuulnud, mis tema mees — ta nimetas Indrekut ikka veel omaks meheks — oma viimases sõnas ütles.

„Ma ei saa aru, miks nad mind välja viisid," rääkis Karin. „Hea küll, et ma nutsin, mis siis sest. Ma oleksin ju niikuinii varsti vait jäänud, sest kui mu mees oleks edasi rääkinud, siis ma oleks tahtnud teda ometi kuulata, aga kuis ma siis saan kuulata, kui ma ise karjun. Sellest lihtsast asjast ei saanud kohtus keegi aru, sest ükski ei usu, et ma oma meest praegu rohkem armastan kui kunagi varem. Nüüd ma olen ju teda tundma õppinud ja tean, et ta pole sugugi nii tark, nagu ma enne uskusin, ja kangesti tarka meest on palju raskem armastada kui pisut rumalat. Sest mõelge ometi, kas see pole temast rumal, et ta usub, nagu oleks mina rohkem abielu rikkunud, kui ma temalt olen andeks palunud ja tema ka andeks andnud? Ma võin avalikult öelda, et ma pole seda teinud. Aga minu mees oma rumaluses arvab, et kui mina istun võõra noormehe kõrval pisut ebaviisakalt, et siis mina rikun juba abielu. Sellepärast armastan oma meest kõige rohkem. Sest on väga hea, kui mees kardab oma naiselt abielurikkumist, muidu ei tee ta temast suurt väljagi, nagu oleks ta mõni vana pakk-kast kusagil toanurgas või solgutatud kass, keda tõugatakse ainult siis, kui jääb jalgu. Teisest küljest oli muidugi väga hea, et nad mu välja viisid, sest seal võisin ma

nii suure häälega nutta, nagu süda kutsus. Wie nach Noten! lisas Karin saksa keeles. Ja mina ei tea ilmas midagi paremat, kui on nutmine, muidugi mitte ilma põhjuseta, sest siis nutad südametäiega ja see pole kuigi lõbus. Mis te arvate, kas mul oli täna põhjust nutta? Või kas ma võisin seda teha südametäiega? Ei, jumal ise näeb, et mul pole oma mehele midagi ette heita. Tema on talitanud nagu džentelmen. Kui kõik mehed talitaksid nõnda, siis oleks abielulahutusi mitu korda vähem. Aga teised mehed lasevad ju oma naisi jumal teab kellega ümber liperdada. Meil on kõige parem siis, kui tunneme, et mees peab meid oma asjaks, aga kui ta seda enam ei tee, siis me tahame saada mõne teise mehe asjaks. Teie, mehed, ei usu muidugi seda. Aga mina ütlen, kui täna-homme mõni naine valitaks, ütleme, ministriks või riigivanemaks — sest miks ei võiks siis mõni naine saada riigivanemaks, mis te arvate, kas võiks? Teie peate seda teadma, sest teie olete ajakirjanikud — nii et kui riigivanemaks valitaks tõesti mõni naine, siis võiks varsti riiki valitseda kas või mõni uksehoidja, kui aga see peaks riigivanemat oma asjaks, mõistate, ja kui see uksehoidja poleks liiga tark, nagu mina enne arvasin, et minu mees on. Nõnda on lugu minuga ja ka teiste naistega, olgu nad kas või riigivanemad. Aga mehed ei saa meist aru, ükski mees ei saa oma naisest õigel ajal aru. Mina juhtisin oma mehe õigele teele, aga see pidi mul peaaegu elu maksma. Kuid paljuke on ilmas neid naisi, kes oma meest nõnda armastaks nagu mina, et ei hooli millestki, ei hooli iseendast ega oma lastest, kui aga saaks mehe õigele teele, et ta oma naist õieti mõistaks. Vähemalt peaasjuski! Et mees kõiges oma naist õieti mõistaks, seda pole üldse loota. Seda nägin oma mehestki, kui kuulasin ta viimaseid seletusi. Ta pööras kõik pea peale. Iga tema sõnale oleks ma pidanud vastu vaidlema, kui oleks tahtnud, et kohus kuuleks tõtt. Sellepärast oli väga hea, et nad mu välja viisid, sest muidu oleks ma tingimata hakanud oma mehele vastu vaid-

lema ja mind oleks pidanud niikuinii välja viima. Mees katsus muidugi oma viimases sõnas iseend süüdlaseks teha, sellepärast pööraski ta tõe pahupidi, aga mina ei usu, et kohus oleks nii rumal ja ei näeks, süüdi pole mitte minu mees, vaid mina. Minu armastus! Ma ei võinud muidu, kui pidin oma mehele näitama, misuke ma õieti olen, sest kuis ta siis muidu võib mind õieti armastada."

Rääkides Karinil aeg kadus ruttu, sest oli nii hea hulga aja tagant südame pealt midagi ära öelda, liiatigi veel lootusega, et see, mis sa ütled, läheb lehte ja saab kõigile teada. Nõnda muutud peaaegu avalikuks tegelaseks. Kahju oli ainult ühest: Karin ei jõudnud ajakirjanikele kõike öelda, mis tal südames kipitses, sest enne teatas kohtuteener, et kohus tuleb. Kõik seisid põksuvate südametega. Aga kui esikohtunik kohtuotsuse nagu kõige harilikuma teate monotoonselt ette luges, et kaebealusele on nii- ja niisugune karistus määratud tingimisi, kui ta viie aasta jooksul ei riku seadust, ja et ta praegu vabastatakse vahi alt siinsamas, võpatas esiteks kogu saal, kuna järgmisel silmapilgul pääses valla tormiline rõõmu- või kiiduavaldus. Ainult kaebealune seisis soolasambana, vahtides mõistmatul pilgul kohtulaua poole, ja küsis jahmunult: „Mispärast?" aga seda sõna ei kuulnud keegi.

Kohus tõusis laua tagant ja väljus. Naistekari tormas Indreku juurde, ja enne kui ta jõudis meelemärkusele tulla, mis tema ümber õieti sünnib, haarati juba üle barjääri tema käed, sikutati ja raputati neid ning sooviti õnne. Varsti ilmusid kusagilt lilled, mis ulatati Indrekule mitmelt poolt korraga ja mis tema võttis vastu samase mõttetusega, nagu nad talle antigi. Ja ikka veel kostsid siit-sealt mingisugused kiiduavaldused, mis saatsid ta mööda treppi alla, nagu oleks tema mõni kangelane või heategija. See, keda tema oli tahtnud tappa, oli sootuks unustatud ja hoolimatult kõrvale tõugatud, peaaegu nagu jalge alla tallatud. Kellelgi ei jätkunud tema tarvis ühtegi pilku,

ühtegi mõtet, ühtegi sõna. Indrekki oli ta teda ümbritsevas möllus täiesti unustanud. Aga kui ta pooluimasena mööda treppi alla läks, kannul juubeldav hulk, käes punased roosid, astus talle trepikeerul vastu Karin, kelle kõrval, pisut nagu selja taga seisis Tiina, ja lausus ainukese sõna:

„Indrek!"

Sellesse sõnasse oli suletud kogu tema armastus, alistus ja nagu andekspalumine.

Indrek, kuuldes oma nime, jäi Karini ette seisma ja esimene, mis talle silma torkas, oli mingi värske arm naise kaelal. See on see, mõtles ta ja kogu tema keha vapustas värin.

„Tuled sa nüüd koju, Indrek?" küsis Karin.

„Ei," vastas Indrek silmi kõrvale pöörates.

„Ma palun, tule koju," ütles Karin ja ta silmad tõusid valusaid pisaraid täis.

Indrek mõtles pisut, pööras siis pilgu naise poole, vaatas otseteed tema märgadesse silmadesse ja ütles selgesti:

„Naine, inimesed, kes üheskoos saavad kurjategijaiks, peavad lahku minema."

„Indrek, ma armastan sind," vastas Karin. „Ma armastan sind rohkem kui kunagi varem."

„Seda halvem," ütles Indrek nagu lootusetult ja lisas, pöördudes ise minema: „Seda halvem, kui armastus teeb meist kurjategijad."

Karin ja Tiina läksid Indrekule mööda treppi järele ja nende kannul võõraste naiste kari, kes olid äkki muutunud sootuks vaikseks, nagu oleks neid tabanud raske nukrus.

Väljas oli sume hilissuvine öö. Jõudnud tänavale, Indrek oli nähtavasti unustanud niihästi Karini ja Tiina kui ka kõik teised, kes teda saatnud. Lilligi hoidis ta käes, nagu oleks ta needki unustanud ühes inimestega. Ilma et oleks vaadanud paremale või pahemale, ta mõtles minna otse üle tänava.

„Kuhu sa lähed?" küsis Karin ja puutus teda, aga

Indrek pöördus nagu valusasti torgatult ümber ja peaaegu karjus naisele vastu:

„Ära puutu mind!"

„Ma palun, kuhu sa mõtled minna?" küsis Karin uuesti.

„Ma ei tea," vastas Indrek. „Tahan üksi olla, pean üksi olema," lisas ta.

„Kas sa enam kunagi koju ei tule?" küsis Karin, pisarad kurgus. „Lapsed ootavad."

Indrek vaatas korraks Karinile otsa ja ulatas talle siis sõnalausumata lilled, enamasti roosid, mida ta senini mõttetult käes hoidnud, ning põgenes ise põiki üle tänava, nagu oleks tal tulnud äkki hirm peale. Karinil, kes võttis lilled samuti sõnalausumata vastu, nagu nad temale antigi, lõid esiteks silmad särama ja huuled tõmbusid õnnelikule naeratusele, nii õnnelikule, nagu juba ammugi enam mitte, aga niipea kui ta nägi mehe põgenemist, kivinesid tal naeratavad huuled ja silmi ilmus sära asemele peatu hirm. Ühes sellega lilled, mis olid toonud nii üürikese rõõmu, kaotasid sealsamas igasuguse mõtte. Karin sirutas nad kahe käega äkki põgeneja poole, nagu pakuks ta neid tagasi, ja meeletu hüüdega: „Indrek! Indrek!" ta jooksis mehele pimesi järele. Ei tema ega teised, kes seisid sel silmapilgul uudishimus või kaasakistult tema läheduses, pannud tähele, et mäest alla veeres kiiresti trammivagun. Ja kuigi seda lõpuks märgati, sest vagunijuht peksis jalaga kõigest jõust kella, siis oli see ometi kõigile hilja: kostis korraks veel üldine kiljumine ja üksikute sõnade läbisegi karjumine, aga tulu ei toonud see enam mitte. Ei olnud ka kasu paljude jooksmisest, kes püüdsid viimsel hetkel hävingust päästa kirest pimestatud inimest. Tiinagi jäi Karini peatamises hiljaks. Ainult lähedal seisev kordnik jõudis peaaegu õigeks ajaks pärale, oli ju tema üks neist vähestest pealtvaatajaist, kes polnud kaasa teinud hiljuti lõppenud protsessi valdavat järelmängu. Sellepärast siis, kui Karin tahtis maksku mis maksab

tarmmivaguni eest Indreku kannul läbi tormata, kartes muidu ta kaotada silmist, ja kui ta põrkas vaguniga nii võimsalt kokku, et see paiskas ta tüki maa peale kõrvale, püüdis kordnik ta lahutatud kätel kinni. Ometi kukkumise hoog oli nii suur, et paisatud keha libises kordniku käte vahelt tänavaprügitusele, kuid üsna õrnalt, nagu oleks pidanud just sel ööl paljude tunnistajate silma all tõeks saama Issanda sõna: „Tema tahab oma inglid sinu pärast käskida, ja nemad peavad su käte peale võtma, et sina oma jalga vastu kivi ei tõuka." Ainult lilledele, mida Karin hoidis jooksul käes, jumal polnud nähtavasti mõelnud ega nende pärast oma ingleid käskinud, ja nõnda lendasid nad kõrges kaares mööda trammiteed laiali, kus kõige suurem kahlakas sattus vaguniratataste alla, mis lömastasid ta enne, kui pidur jõudis liikumise tõkestada.

Inimhulk lõi mesilasperena Karini ümber kokku. Indrekul oli tegemist, et ligi pääseda. Juhuslikult mööduval arstilgi oli tublisti tegemist, et tihenevast rahvahulgast läbi trügida. Räägiti autost, räägiti Punase Risti autostki. Aga viimast polnud vaja välja kutsuda, sest arst võis ilma suurema vaevata konstateerida silmapilkset surma, mis järgnenud raskele peapõrutusele. Nõnda siis aitas harilikust autostki, kuhu Indrek istus, kätel naine, kelle huulile ja ninasõõrmeavausile oli ilmunud helepunast verd.

Aga enne kui masin hakkas liikuma, Indrek märkas, et Tiina vajaka. Kuhu oli küll tema kadunud? Või polnud teda üldse olnudki? Oli see ainult Indreku kujutelm, nagu oleks ta olnud? Indrek hakkas peaaegu viimast uskuma. Aga just sel silmapilgul ilmus Tiina lilledega, mis ta oli tänavalt üles korjanud. Ta oli isegi neist tervemad kaasa võtnud, mis vaguniratataste alt läbi käinud. Läbi lahtise autoakna pani ta nad kõik Karini külmenevasse rüppe. Nüüd võis masin pobisema hakata, sest enam polnud kellelgi mingit toimetamist.

Aga kui rahvahulk oli juba maha jäänud ja Indrek tundis enda Kariniga üksinda — Tiina oli ju autojuhi kõrvale istunud, — kergitas ta tema pead ja kummardus ise tema veristele huultele lähemale, nagu mõtleks ta neid suudelda. Ometi ei teinud ta seda, vaid vahtis ainult üksisilmi naise tardunud näkku ning ütles kramplikult värisevail huulil:

„Kallis, sa armastasid ikka rohkem, kui mina suutsin uskuda."

KAAS KUNSTNIK J. VAHTRA'LT

Hind kr. 5.—